מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · פירוש מהרז״ו

פירוש מהרז״ו על במדבר רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש מהרז״ו על במדבר רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-מהרזו-על-במדבר-רבה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 11
פסקה א 11
פסקה ב 12
פסקה ג 16
פסקה ד 17
פסקה ה 17
פסקה ו 18
פסקה ז 18
פסקה ח 18
פסקה ט 19
פסקה י 19
פסקה יא 20
פרק ב 22
פסקה א 22
פסקה ב 23
פסקה ג 23
פסקה ד 25
פסקה ה 25
פסקה ו 26
פסקה ז 26
פסקה ח 28
פסקה ט 29
פסקה י 29
פסקה יא 31
פסקה יב 32
פסקה יג 34
פסקה טו 34
פסקה טז 35
פסקה יז 36
פסקה יח 37
פסקה יט 37
פסקה כ 38
פסקה כג 38
פסקה כד 38
פסקה כה 38
פסקה כו 39
פרק ג 39
פסקה א 39
פסקה ב 42
פסקה ג 43
פסקה ד 43
פסקה ה 43
פסקה ו 44
פסקה ז 45
פסקה ח 47
פסקה ט 48
פסקה י 48
פסקה יא 48
פסקה יב 49
פסקה יג 49
פסקה יד 50
פרק ד 50
פסקה א 50
פסקה ב 51
פסקה ג 51
פסקה ד 51
פסקה ה 51
פסקה ו 52
פסקה ז 52
פסקה ח 52
פסקה ט 54
פסקה י 54

פסקה יא 54
פסקה יב 55
פסקה יג 55
פסקה יד 57
פסקה טו 59
פסקה טז 59
פסקה יז 59
פסקה יח 60
פסקה יט 60
פסקה כ 61
פרק ה 70
פסקה א 70
פסקה ב 71
פסקה ג 72
פסקה ד 72
פסקה ה 73
פסקה ו 73
פסקה ז 74
פסקה ח 76
פסקה ט 76
פרק ו 77
פסקה א 77
פסקה ב 78
פסקה ג 78
פסקה ד 80
פסקה ה 80
פסקה ו 80
פסקה ז 81
פסקה ח 81
פסקה ט 81
פסקה י 82
פסקה יא 82
פרק ז 82
פסקה א 82
פסקה ב 83
פסקה ג 83
פסקה ד 83
פסקה ה 86
פסקה ו 86
פסקה ז 87
פסקה ח 87
פסקה ט 88
פסקה י 88
פרק ח 90
פסקה א 90
פסקה ב 91
פסקה ג 91
פסקה ד 92
פסקה ה 97
פסקה ו 99
פסקה ז 99
פסקה ח 100
פסקה ט 100
פרק ט 100
פסקה א 100
פסקה ב 101
פסקה ג 101
פסקה ה 101
פסקה ו 102
פסקה ז 102
פסקה ח 104
פסקה ט 105
פסקה י 105
פסקה יא 106

פסקה יב 107
פסקה יג 109
פסקה יד 109
פסקה טו 111
פסקה טז 111
פסקה יז 112
פסקה יח 112
פסקה יט 113
פסקה כ 113
פסקה כא 113
פסקה כב 114
פסקה כג 114
פסקה כד 114
פסקה כו 120
פסקה כז 120
פסקה כט 121
פסקה ל 121
פסקה לב 122
פסקה לג 122
פסקה לה 123
פסקה לו 124
פסקה לז 124
פסקה לח 124
פסקה לט 124
פסקה מ 125
פסקה מא 125
פסקה מב 125
פסקה מג 125
פסקה מד 125
פסקה מה 126
פסקה מו 126
פסקה מז 127
פסקה מח 128
פסקה מט 129
פרק י 130
פסקה א 130
פסקה ב 133
פסקה ג 136
פסקה ד 136
פסקה ה 138
פסקה ו 144
פסקה ז 144
פסקה ח 145
פסקה ט 147
פסקה יא 148
פסקה יב 149
פסקה יג 149
פסקה יד 150
פסקה טו 150
פסקה טז 150
פסקה יז 151
פסקה יח 151
פסקה יט 151
פסקה כ 152
פסקה כא 152
פסקה כב 153
פסקה כג 153
פסקה כד 154
פסקה כה 154
פרק יא 155
פסקה א 155
פסקה ב 156
פסקה ג 159
פסקה ד 163

פסקה ה 166
פסקה ו 168
פסקה ז 168
פסקה ח 173
פרק יב 174
פסקה א 174
פסקה ב 175
פסקה ג 175
פסקה ד 177
פסקה ה 181
פסקה ו 181
פסקה ז 182
פסקה ח 183
פסקה ט 185
פסקה י 186
פסקה יא 186
פסקה יב 187
פסקה יג 187
פסקה יד 188
פסקה טו 188
פסקה טז 190
פסקה יז 191
פסקה יח 192
פסקה יט 193
פסקה כ 193
פסקה כא 193
פרק יג 194
פסקה א 194
פסקה ב 195
פסקה ג 197
פסקה ד 198
פסקה ה 202
פסקה ו 202
פסקה ז 202
פסקה ח 202
פסקה ט 203
פסקה י 203
פסקה יא 203
פסקה יב 204
פסקה יג 204
פסקה יד 205
פסקה טו 206
פסקה טז 208
פסקה יז 209
פסקה יח 210
פסקה יט 210
פסקה כ 211
פרק יד 212
פסקה א 212
פסקה ב 217
פסקה ג 218
פסקה ד 219
פסקה ה 222
פסקה ו 222
פסקה ז 224
פסקה ח 225
פסקה ט 226
פסקה י 227
פסקה יא 228
פסקה יב 229
פסקה יג 231
פסקה יד 233
פסקה טו 233
פסקה טז 233

פסקה יז 233
פסקה יח 233
פסקה יט 234
פסקה כ 236
פסקה כא 236
פסקה כב 238
פרק טו 238
פסקה א 238
פסקה ב 239
פסקה ג 239
פסקה ד 240
פסקה ה 241
פסקה ו 241
פסקה ז 242
פסקה ח 243
פסקה ט 244
פסקה י 245
פסקה יא 245
פסקה יב 246
פסקה יג 246
פסקה יד 247
פסקה טו 248
פסקה טז 248
פסקה יז 250
פסקה יח 250
פסקה יט 250
פסקה כ 252
פסקה כא 252
פסקה כב 253
פסקה כג 253
פסקה כד 253
פסקה כה 255
פרק טז 255
פסקה א 255
פסקה ב 256
פסקה ג 256
פסקה ד 257
פסקה ה 257
פסקה ו 257
פסקה ז 258
פסקה ח 259
פסקה ט 259
פסקה י 259
פסקה יא 260
פסקה יב 261
פסקה יג 261
פסקה יד 262
פסקה טו 262
פסקה טז 262
פסקה יח 262
פסקה יט 263
פסקה כ 263
פסקה כא 264
פסקה כב 265
פסקה כג 266
פסקה כד 266
פסקה כה 268
פסקה כו 269
פסקה כז 269
פסקה כח 270
פרק יז 270
פסקה א 270
פסקה ב 271
פסקה ג 272

פסקה ד 275
פסקה ה 275
פסקה ו 276
פרק יח 277
פסקה א 277
פסקה ב 277
פסקה ג 278
פסקה ד 279
פסקה ה 282
פסקה ו 282
פסקה ז 283
פסקה ח 283
פסקה ט 283
פסקה י 284
פסקה יא 286
פסקה יב 286
פסקה יג 287
פסקה יד 287
פסקה טו 288
פסקה טז 289
פסקה יז 289
פסקה יח 290
פסקה יט 290
פסקה כ 291
פסקה כא 293
פסקה כב 297
פסקה כג 299
פרק יט 300
פסקה א 300
פסקה ב 302
פסקה ג 303
פסקה ד 305
פסקה ה 306
פסקה ו 306
פסקה ז 307
פסקה ח 307
פסקה ט 307
פסקה י 309
פסקה יא 310
פסקה יב 310
פסקה יג 310
פסקה יד 310
פסקה טו 311
פסקה טז 314
פסקה יז 314
פסקה יח 315
פסקה יט 315
פסקה כ 316
פסקה כא 318
פסקה כב 319
פסקה כג 319
פסקה כד 320
פסקה כה 321
פסקה כו 322
פסקה כז 323
פסקה כח 324
פסקה כט 324
פסקה ל 325
פסקה לא 326
פסקה לב 326
פסקה לג 328
פרק כ 329
פסקה א 329
פסקה ב 329

פסקה ג 330
פסקה ד 330
פסקה ה 331
פסקה ו 331
פסקה ז 332
פסקה ח 334
פסקה ט 334
פסקה י 335
פסקה יא 336
פסקה יב 337
פסקה יג 338
פסקה יד 338
פסקה טו 340
פסקה טז 341
פסקה יז 341
פסקה יח 341
פסקה יט 343
פסקה כ 345
פסקה כא 349
פסקה כב 349
פסקה כג 350
פסקה כד 352
פסקה כה 353
פסקה כו 354
פרק כא 355
פסקה א 355
פסקה ב 355
פסקה ג 356
פסקה ה 358
פסקה ו 359
פסקה ז 359
פסקה ח 360
פסקה ט 360
פסקה י 361
פסקה יא 362
פסקה יג 363
פסקה יד 363
פסקה טו 363
פסקה טז 365
פסקה יז 366
פסקה יח 366
פסקה יט 366
פסקה כ 367
פסקה כא 368
פסקה כב 368
פסקה כג 369
פסקה כד 370
פסקה כה 370
פרק כב 371
פסקה א 371
פסקה ב 371
פסקה ג 372
פסקה ד 372
פסקה ה 373
פסקה ו 373
פסקה ז 374
פסקה ח 374
פסקה ט 375
פרק כג 376
פסקה א 376
פסקה ב 376
פסקה ג 377
פסקה ד 377
פסקה ה 378

פסקה ו 378
פסקה ז 381
פסקה ח 382
פסקה ט 382
פסקה י 383
פסקה יא 383
פסקה יב 384
פסקה יג 384
פסקה יד 386

פרק א

פסקה א

משפטיך תהום. רישא דקרא צדקתך כהררי אל ב"ר ריש פר' ל"ג שמ"ר פר' י"ד סימן ב' ויקרא ריש פר' כ"ז. עיקר פשוטו שדוד מהלל את הש"י במדותיו שהם גדולים וקטנים וכמ"ש בפסוק הקודם ה' בהשמים חסדך ואמונתך עד שחקים צדקתך וגו' משפטיך וגו' שהצדקה גבוהה ורמה כהרים הגדולים. והמשפט עמוק ושפל כתהום וא"כ יקשה שהרי כתוב וצדקתך אלהים עד מרום ועוד שהיה יכול לומר גם בהיפך צדקה כתהום משפט כהר כי כן הוא ע"פ מדה י"ט אם אין הכוונה רק להילול וכמ"ש כי נגע עד שמים משפטה. ועוד איך שייך לדמות מדותיו של הקב"ה השכלים אל הר ותהום ע"כ דורש ע"פ מדה כ' ומדת ממעל ומנגד ומדה ט' מדרך קצרה אא"ע שהצדקה והמשפט עצמו דומה להר ותהום ת"ע על הצדיקים מקבלי הצדקה על שעשו צדקה וכאלו כתיב צדקתך לצדיקים עושי צדקה כהררי אל משפטיך לרשעים מקבלי המשפט הרע על שעשו רע כתהום רבה ומ"ש כהררי אל אין פירושו על הגודל והרום וכן מ"ש כתהום רבה אינו על העומק והשפל אלא ע"פ מדה י"ז כל דבר למה ששייך לו שסוף שכר הצדיקים בהר מרום ישראל וזהו מ"ש משל את הצדיקים בדירתן וההרים מקום אור הפך התהום וסוף משפט הרשעים בשאול ותהום ומשל את הרשעים בדירתם ולפי הדרש הם דברים הפכים לא יתכן לדרוש ע"פ מדה י"ט כי אם ע"פ מדה ט"ז כל אחד מיוחד במקומו וגם פשוטו אמת שהצדקה גדולה ורמה כמו נויהם והמשפט עמוק (כמ"ש עמוקה משאול לכן הרחיבה שאול נפשה) כמו נויהם:

במה רשעים מתכסים. כדמפרש חזקיה והולך וזהו ע"פ מדת ממעל ומנגד ומדה י"ז:

בשאול שהוא חשך. כמ"ש סוף יו"ד אל ארץ חושך וצלמות וגו' ע"ש עוד והמדרש על שדורש שמתכסים בשאול בתהום שהוא חושך כמפורש בתורה הרי שגם השאול חושך על כן לא הביא כאן פסוק על זה אף שהוא מפורש:

צדקה שאתה מביא. דורש ד"א צדקתך וכפשוטו הצדקה שעושה בעולם ע"פ מדה ט' ומ"ש כהררי אל אינו על הגודל והרום אלא על הפרסום. וכן משפטיך ג"כ ע"פ מדה ט' שאתה מביא לעולם ומ"ש תהום רבה אינו על העומק והרוחב אלא הסתר היפך הפרסום ע"פ מדה ט"ז שמיוחד במקומו ולא עפ"י מדה י"ט כנ"ל:

בט' באב חרבה. תענית כ"ח במשנה:

בעשרים בחודש. וכן הוא בתנחומא וזה צע"ג שלא יתכן כלל שאין פסוק ביחזקאל שיהיה נזכר בו בעשרים בחודש. לבד זה מצאתי בירושלמי תענית פרק ד' הלכה ה' לענין

י"ז בתמוז שחושב במשנה שבו הובקעה העיר וז"ל כתיב מ"ב כ"ה ג' בתשעה לחודש הבקעה העיר ואת אמרת הכין א"ר תנחום בר חנילאי קלקול חשבונות יש כאן הה"ד יחזקאל כ"ו א' ב' ויהיה בעשתי עשרה שנה באחד לחודש היה דבר ה' אלי לאמר בן אדם יען אמרה צור על ירושלים האח מהו האח אין תאמר בא' באב שלזה כיון במ"ש באחד לחודש עדיין לא נשרף וכו' אלא קלקול חשבונות יש כאן וכו' מ"ד בט' לחודש הובקעה העיר בא' באב חרב הבית ומ"ד בי"ז הבקעה העיר בט' באב חרב הבית הנך רואה שלדברי הירושלמי צ"ל מראה ליחזקאל בא' לחודש היינו א' באב שחרב בו הבית ובתענית בבלי כ"ח מקשה על מ"ש בי"ז בתמוז הבקעה העיר והא כתיב בתשעה לחודש ומשני כאן בבית ראשון היה בט' ובבית שני היה בי"ז והמדרש בשיטת הירושלמי שהמדרש הוא אגדות ירושלמי שיש כאן קלקול חשבונות על י"ז בתמוז וט' באב שלפי דברי הפסוק הובקעה העיר בט' בתמוז וחרב הבית בא' באב ובמשנה חושב שהבקעה העיר בי"ז בתמוז וחרב הבית בט' באב והכל בבית ראשון ולדברי הכל בין זה לזה כ"א יום:

לגדל את ישראל. לעשות אותם דגלים כמו מלאכי מעלה וזהו שאו את ראש בני ישראל לקמן פר' זו סוף סימן ה' וסימן ט' ובפר' ב' סימן ב' וסימן ג' (עי' ב"ר פר' פ"ד סימן י"ב נטל קולמוס וכתב וכו'):

אופטיא. עי' מ"כ ועי' מ"ע הוספת דברים חדשים:

פסקה ב

זש"ה ראו דבר ה' המדבר. תנחומא כאן כל הענין בסימן ב' והדרשה על מ"ש במדבר סיני באהל מועד בסוף הסימן: והוקשה לו איך שייך לומר על הש"י המדבר הייתי:

שאמרתם למה העלתנו ממצרים. וס"ד למות במדבר (במדבר כ"א ה') שהתרעמו על המן וזה היה בשנת הארבעים בדור שני והיה ראוי שיעשה להם כדבריהם שימותו במדבר וע"פ מדה י"ז דורש ממעל ומנגד ומ"ש המדבר הייתי על המשפט:

וכי כמדבר עשיתי. דורש עוד הייתי על הנהגתו אותם במדבר ע"פ מדה ט' וי"ז ומדת ממעל כשהייתי עמכם במדבר אם הנהגתי אתכם כמו במדבר:

בסיגמטין. פי' במ"ע בלשון יוני מיני מצעות עי' שמ"ר פר' כ' סימן י"ח ופר' כ"ה סימן ז':

על מטותיהם. עי' שמ"ר פר' כ' סימן ח' שדרשו על פסוק זה ויסב אלהים ב' פירושים א' מלשון סביב כחומה וכמ"ש בסמוך ובזכות אהרן הקפתי אתכם והב' מלשון הסיבה כמ"ש במשנה ריש ע"פ לא יאכל עד שיסב:

פרש ענן למסך. פי' למחיצה והיינו מכל ד' רוחות סביב שאין תועלת במחיצה לצד אחד גם הביא פסוק זה שכתוב בו הג' מתנות פרש ענן וגו' שאל ויבא שליו ולחם שמים ישביעם פתח צור ויזובו מים:

כמה עננים. מכילתא בשלח פר' א' פסוק וה' הולך לפניהם יומם ספרי בהעלותך פיסקא פ"ג פסוק וענן ה' עליהם יומם ע"ש ושם במפרשים וצ"ע גם כאן סתמו דבריהם מנין דרשו כן:

רחוק שלשה ימים. כמ"ש במדבר יו"ד ל"ג וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה וסובר שהענן היה על הארון רחוק מישראל ג' ימים ובמכילתא וספרי שם ליתא רק גורסים ואחד מהלך לפניהם:

כל גיא ינשא. לעתיד לבא וכוונתו כמ"ש ויק"ר פר' כ"ז סי' ד' ובקוה"ר פסוק ואשר להיות כבר היה דף צ"ג שכל מה שיהיה לעתיד כבר היה מקצתו בעוה"ז וכמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות:

שאמרה שירה. ולכך זכתה שיהיו המים בזכותה לישראל שיאמרו שירה על המים ע"פ מדת מנגד ואין כוונת המדרש שמכאן אנו לומדים שהבאר בזכות מרים שאין מכאן ראיה שהרי משה ובני ישראל אמרו שירה יותר ממרים אבל עיקר הראיה ממ"ש לקמן תדע לך שכשמתה מרים פסק הבאר וצירף גם ראיה זו ויש להביא ראיה לדברי המדרש שאחר שירת מרים סמך פרשיות של ניסים על המים:

ואעפ"כ. לא די שלא לקחו מהם כלום אעפ"י שהיה להם טורח גדול עליהם אעפ"כ עוד זאת עשו שפרנסו אותם:

כיון שנסתלק משה. לפי מ"ש כאן חסר ביאור שהרי משה מת בז' באדר ומ"ש וישבות המן היה בט"ז בניסן כמפורש ביהישע ה' י"ב אך הענין מפורש בסדר עולם סוף פרק יו"ד ובמכילתא בשלח פר' המן ובילקוט יהושע בשם תוספתא דסוטה על פסוק וישבות המן ממחרת וז"ל כל זמן שהיה משה קיים היה המן יורד להם משמת מהו אומר וישבות המן ממחרת ולא שהמן תולה להם בחייו אלא אף במיתתו שמן המן שלקטו בז' באדר אכלו ל"ט יום עד י"ו בניסן וכו' כל הענין הרי שדעת התוספתא שפסוק זה וישבות המן ממחרת היינו ששבת בח' באדר ודרשו כן שהרי בפסוק הקודם כתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי וגו' וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לישראל מן שהוא כפול לשון וישבות וגו' ולא היה וגו' ע"כ דרשו וישבות המן ממחרת היינו מחרתו של מיתת משה ע"פ מדת נוטריקון מחר מת אז שבת מלירד אבל היה להם מן לאכול ל"ט יום עד באכלם מעבור הארץ ואז ולא היה עוד לבני ישראל מן

וזהו כוונת התוספתא במ"ש משמת מהו אומר וישבות המן ממחרת ועי' תענית דף ט' א' ועי' מכילתא בשלח פסוק את המן אכלו וז"ל ר' יהושע אומר מ' יום אכלו את המן אחרי מות משה כיצד משה מת בז' באדר ואכלו ממנו כ"ד של אדר וט"ז של ניסן וכו' ובקדושין דף ל"ח דרשו מפסוק של בשלח ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען עי' ברש"י ותוספות ומה שהקשו בתוס' למה לא הביא פסוקים של יהושע אין לי לב להבין איך הוא בהדיא ולא זכרו כל המקומות שהבאתי שאין דרך להבין דבריהם אם לא על דרך שכתבתי שלא נזכר בפסוקי יהושע מיתתו של משה אצל שביתת המן ולפי פירושם צ"ע איך יתפרשו דברי הגמרא על מיתת משה ולשון התנחומא כמו במדרש כאן:

כיון שנסתלק אהרן. כמ"ש שם ויראו כל העדה כי גוע אהרן ידרשו בר"ה ב' אל תקרא ויראו אלא וַיֵּרָאוּ וכמפורש כל הענין לקמן פר' י"ט סי' כ' וכאן הוסיפו עוד שגם הפרשה הסמוכה לה ותקצר נפש העם בדרך הוא ג"כ מטעם זה:

כמין כוורת. עגולה וארוכה שהיתה מתגלגלת והולכת עם ישראל בנסעם שהרי אינו מפורש שנשאוה בעגלה או במוטות הרי שהלכה מעצמה:

בחצר אהל מועד. שהמשכן היה עומד תמיד במקום גבוה בהר והענן היה ממיך כל ההרים כנ"ל כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיו מניח הר אחד למשכן ויליף כן ממ"ש עלי באר ענו לה שהול"ל ענו לה עלי באר אלא שקודם שענו לה היה ג"כ עלי באר שהיה עולה על הר כנ"ל שלא היה הר אחר וכמ"ש ביחזקאל שלעתיד יצאו מים חיים מהבית כך במדבר יצא המים מהמשכן ואח"כ ענו לה ע"פ מדת ממעל ודרך קצרה כאלו כתיב עלי באר (עצמו להר) ענו לה עלי באר על מי הבאר שיעלו להשקות כל ישראל שמאחר שלא פירש מה יענו לה הרי מפורש במקומו עפ"י המדות:

ואח"כ הבאתי לכם שלוים. היינו מ"ש בסדר בהעלותך לבד מ"ש בסדר בשלח שהיה קודם הבאר:

ארץ מאפליה. וכי הארץ והמדבר חושך ואופל ע"כ דורש על מ"ש וה' הולך לפניהם וגו' ולילה בעמוד אש להאיר להם בדמיון ההולך בלילה ואבוקה בידו וזהו מ"ש בידי הייתי מאיר לכם וכמ"ש במכילתא פסוק זה כמלך שנטל פנס ומאיר לבנו:

שמא אמרתי. עי' לקמן פר' כ"ג סימן יו"ד א"ת הַמדַבֵּר אלא המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה אשר דברתי אודות הארץ מאפליה אם אחרתי וכמו שהביא הראיה ע"פ מדה י"ז מיהושע שהיה על אודות טובת הארץ:

לא נפל דבר. דורש עוד מלשון הפלה ונפילה כמ"ש לא נפל שע"פ מדה י"ז דורש מדת ממעל:

הרודה פת חמה. במסכת תרומות פ"י מ"ג מכשירין פרק ג' מ"ג עי' ערוך ערך רדה ובאמת שהוא לשון מקרא אצל שמשון כי מגוית האריה רדה הדבש אך על שמדמה לרדיית פת מן התנור ע"כ הביא לשון המשנה ועי' ב"ר פר' פ"ו סימן ב' ויוסף הורד נסחון כמ"ש יתנסח א"ע:

יכולה היא ליקבע. מאחר שכבר נתיבש הפת ולא יתכן לדבק רק עיסה לחה והצלחת ישראל היתה בירושלים כמו הפת בתנור ובגלות בבל אבדנו הכל:

כי הוא רודה. אחר שהיינו מקדם בירושלים בבה"מ מושלים ורודים על אחרים ובבבל נעשינו נרדים מאחרים ואיך נבא אליך ע"פ מדה ממעל ומדה ט' רדנו נרדינו איך נבא):

אמרו לו. פירוש אחר הוא כשהיית בא אלינו ושוכן בתוכינו היינו באים אליך בבית שכינתך ועתה בית שכינתך חרב וסלקת שכינתך איך נבא אליך ודורש רדנו מלשון שבירה וסילוק כנ"ל:

מי יתן לי. דורש ד"א המדבר הייתי כמו הייתי הלילה לאיש דהוא כמו אהיה עבר במקום עתיד או פי' ע"פ מדה ט' וממעל המדבר אהיה הייתי מי יתן שאהיה כמו שהייתי במדבר וע"פ מדה י"ז כמ"ש מי יתנני במדבר למה יתאוה להיות במדבר אלא פירושו של המדבר המפורש בתורה שהיו ישראל בו והייתי עמהם בנסים ונפלאות אך עכשיו ואעזבה את עמי:

שהייתי מתקלס. פירוש אחר על פי מדה י"ז שלכך מתאוה להיות במדבר על שהיה מתקלס בו שירת הים כמ"ש ישאו מדבר ובפסוק הקודם יורדי הים ומלואו שיורדי הים אמרו שירה כמפורש בתורה וישאו הוא שירה כמ"ש שאו זמרה וכמ"ש ויק"ר פר' י"ד סי"ב אשא דעי ועי' לקמן פר' כ"ג סימן ד':

לנשיא שנכנס למדינה. שכבש אותה בחזקה וסתר בניני' ויראו בני המדינה ממנו וברחו עם רכושם שלא ישלל מהם אך עיר חרבה ועניה שאין להם מה שישלול מהם אין להם לירא ממנו קדמו פניו וקלסוהו ונתרצה להם לבנותה מחדש כך הקב"ה בא לים הוצרך לבקעו ולקרעו וליבשו שלא יתכן לעבור בו באופן אחר כ"א לשנות טבעו על כרחו של ים וכן הרים כמ"ש ראוך יחילו הרים שהענן היה ממיך כל ההרים כנ"ל בסימן זה בדברי ר' הושיעה ובשעת מתן תורה הרים רקדו כאילים. רק המדבר לא נשתנה טבעו שלא נזרע ולא נטעה ולא נבנה בו אלא נשאר מדבר כמקדם אלא שהביא בו כל הטובות ממקום אחר לחם מן השמים מים מצור ושליו מהים וכן עמוד אש וענן ושאר הנסים וכל הדרשה

על מ"ש במדבר סיני באהל מועד שבמדבר בנה לו כנסת ודר בו באוה"מ לא בים ולא בהרים כנ"ל:

פסקה ג

עד שלא עמד. תנחומא כאן כל ענין זה סי' ג' כאן שייך מ"ש במ"ר פר' י"ב סימן ד' ובא לפרש מ"ש כאן באוה"מ ובשי"ר פסוק אפריון דף כ"א ב' ע"ש ותבין כאן ועי' בריש מכילתא בא"א:

שנאמר והצנע לכת עם אלהיך. פי' שאנו צריכים להיות הצנע לכת לפני אלהינו כמו שנהג הוא בהצנע לכת עמנו ע"כ לא כתיב לפני אלהיך אלא עם אלהיך שגם הוא בהצנע לכת. וכמ"ש בתד"א סוף פרק כ"ח א"ת והצנע לכת עם אלהיך אלא והצנע לכת עמך אלהיך שכל זמן שאתה הולך עמו בצנעה יהיה גם הוא עמך בצנעה והמדרש והתד"א למדים זה מזה:

בת מלך זה משה. שמשה נקרא מלך ונקראת התורה בת מלך כאלו היתה התורה בתו שהוא חוללה והולידה בארץ ובתנחומא הגי' בת מלך זה משה שנאמר ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ועל שם בת פרעה נקרא משה בת מלך שהיה גדלתו. ועי' שמ"ר פר' ה' סוף סימן ה' שהפרשה הזאת מדברת בפרעה ומשה:

מכאן אמרו. פי' מאותו ענין דרשו על פסוק זה ועי' מ"ש פר"א פרק ב' בפירושי שם וכמו שהצדיקים נקראי בני אל חי בני ממ"ה כך הצדקניות נקראות בנות מלך מ"ה:

ממשבצות זהב לבושה. שהיא תזכה שתעשה לבוש של משבצות זהב לזרעה ועי' ויק"ר פר' כ' סימן י"ב ולקמן סוף פר' ב':

ובבא משה. עתה בא לחתום דרשה הקודמת והביא ראיה מפסוק סוף נשא ובבא משה לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים וידבר אליו:

אלו היו א"ה. ויקרא רבה פר' א' סימן י"א ושם מבואר בשם מ"ע ערך קסטרא:

וגם אל הנכרי. ובא מארץ רחוקה למען שמך:

אם היה ראוי לו. שלא יתגאה אח"כ ולא יהיה כפוי טובה ובכלל זה שמה שמבקש הוא באמת טובתו ולא לרעתו:

ולא תאמר ביהמ"ק. פי' ולא ביהמ"ק לבד היה טוב לאוה"ע אלא אף ישראל ג"כ אלא שאין הדבר ניכר כל כך לעין אבל לעתיד לבא יהיו הכל מכירים כי כן הוא ועי' בתנחומא בחוקותי סוף סי' ב' ולפי מ"ש כאן יקשה שהרי כאן דורש באוה"מ ומביא הדרשה מבית המקדש והעיקר חסר כאן וכמ"ש בויק"ר שם אריב"ל אלו אוה"ע היו יודעים מה אה"מ

יפה להם וכו' ע"ש וכן הוא בשי"ר פסוק כתפוח בעצי היער דף י"ד ב' וזה שייך כאן למ"ש מאוה"מ ואגב מאמר זה של אוה"מ הביא ג"כ המאמר השני של ביהמ"ק וישראל:

מכל לשונות. וסיפא דקרא נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם:

פסקה ד

במדבר סיני. וס"ד שאו את ראש כל עדת ב"י שי"ר פסוק שררך דף ל"ד ב' שמ"ר ריש פר' ל"ט ע"ש פסיקתא פר' יו"ד סי' ב' תנחומא כאן סימן ד' ותנחומא תשא ריש סימן ב' כל הענין:

נתונה באמצעו. בתנחומא תשא הגירסא כך סנהדרין נתונה בלשכת הגזית שהוא באמצע ביהמ"ק ובפסיקתא שם הגירסא בירושלים שהיא באמצעיתו של עולם:

משלשתן. כ"ג שליש מס"ט מהם שסנהדרין שבעים כמנין יין ועי' ב"ר פר' צ"ח סימן יו"ד ומש"ש ודורש מ"ש אל יחסר המזג כי מה שייכות לשרר עם המזג ע"כ דורש אא"ע המזג לשררך ת"ע למקום שצריך ושייך המזג והיינו היין וכמ"ש רז"ל כל חמרא דלא דרי תלת מי' לאו חמרא הוא:

אכל התבן. לקמן פר' ד' סוף סימן א' ומ"ש נימנים בכל שעה על שנמנו במדבר כמה פעמים בתורה ויתכן שנכלל בזה שנימנים כל שעה עשרה לכל דבר שבקדושה ג' לזימון וכמ"ש במשנה בג' אומר נברך בג' והוא וכו' בעשרה והוא וכו' במאה והוא באלף וכו' וכיוצא בזה לדברים שנמנים אחר הרוב:

פסקה ה

וידבר וכו'. שאו את ראש כל עדת בני ישראל:

באיזה שבוע. היינו איזה שמיטה ביובל ואיזה שנה בשמיטה איזה חודש בשנה על שהיתה חשובה ויקרה לקחה לאשה ולמטרונה אך הראשונות לפילגשים ושפחות:

אל בית מלכותו. הוא המדינה בחודש וגו' בשנת וגו':

הרי אפרכא. שם המדינה כולה כולל הרבה ערים:

הרי מדינה. פי' כמ"ש במדרש אסתר סוף פסוק ויהי בימי השני וסוף פסוק בימים ההם שעיר הוא מדינה וכאן שהיו במדבר הרי מ"ש במדבר סיני הוא אפרכיא ובאוה"מ במקום עיר מדינה:

הרי נכתבה אופטיא. כאן חסר וכצ"ל לצאתם מארץ מצרים הרי אופטיא וכמ"ש לעיל סוף סימן א' פירוש תיבת אופטיא:

למה שאו את ראש. עי' מ"כ וכדלעיל סוף סימן א' כשבא לגדלם:

לא עשה וכו' ומהו עשה. בריש הסימן הביא שני הפסוקים וכאן משמע שפסוק וירם קרן משלים לפסוק לא עשה וזה צ"ע שהרי פסוק לא עשה הוא בסוף מזמור קמ"ז ומ"ש וירם קרן הוא בסוף מזמור קמ"ח ואיך ולמה צרפום יחד. ובתנחומא בלשון יותר ברור לא עשה כן לכל גוי ומה עשה הרים ראשם שנאמר וירם קרן לעמו אך באמת הענין שלשון חכמים מרפא וישוב לדקדוק שבמקרא שבסוף מזמור קמ"ז כתוב מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי שע"פ מדת ממעל היל"ל לא הגיד כן לכל גוי כמו שהתחיל מגיד דבריו ואמתת פשוטי ע"פ מדה ט' וממעל כאלו כתיב כאן לא הגיד כן לכל גוי וכאן חסר מה שעשה שעל זה יאמר לא עשה כן לכל גוי ובסוף מזמור קמ"ח אחר שחשב מה שנבראו בארץ כתיב יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו שיקשה ג"כ שלא פירש באיזה ענין הרים קרנם שלפי ענין הפרשה בענין ההלול לה' כל הברואים שוים בהלולו כמ"ש יהללו את שם ה' וגו' ע"כ דורש ע"פ מדה י"ז וירם קרן בענין שכתב בו נשיאה והרמה היינו מ"ש כאן בתורה שאו את ראש כל עדת שזהו הרמת קרן ראשם ומדקאמר וירם קרן לעמו משמע שלאחר לא עשה כן היינו מ"ש במזמור קמ"ז הנ"ל ע"פ מדה ל"ב לא עשה כן לכל גוי אבל לעמו עשה שכל הברואים ההילול והקילוס מכולם יחד בלא מינוי פרטי האישים מהם אך בעמו מנה כל פרטי אישיהם וזהו הרמת קרנם. וכן הוא לקמן פר' ב' סוף סימן ה' ובשמ"ר פר' למ"ד סוף סימן י"ב ע"ש:

פסקה ו

ס' רבוא. עי' ויק"ר פר' א' סימן א' באריכות ותנחומא כאן סימן ו':

עומדים שם. אצל ישראל אמר עומדים סתם על שעמדו מרחוק אך הכהנים והלוים והזקנים עמדו קרוב וסביב למשכן ולמשה ע"כ אמר עומדים שם:

פסקה ז

בג' דברים. מכילתא יתרו פסוק אנכי תנחומא כאן:

במדבר הפקר. שלא להקפיד על שום דבר מדברי עולם:

פסקה ח

ששה שמות. תנחומא כאן כל הענין סימן ז' עי' שמ"ר פר' ב' סוף סימן ד' ה' שמות ושם פר' נ"א סימן ח' ג' שמות עי' שו"ש השינוים:

הר אלהים. תהלים ס"ח ט"ז והר המוריה מפורש בד"ה ב' א' ויחל שלמה וגו' בהר המוריה ומרומז בתורה ולך לך אל ארץ המוריה וגו' על אחד ההרים וגו' וצ"ע מה ענין הר המוריה שעליו נבנה בית המקדש להר סיני שבמדבר והנראה שהוא ט"ס וצ"ל במקומו

הר חמד וכמ"ש במ"כ וכאשר הם סדורים בתהלים ס"ח פסוק אחר פסוק הר אלהים הר בשן הר גבנונים הר בשן וגו' ההר חמד אלהים לשבתו:

בא שם הקב"ה. בשן נוטריקון בא שם נ' מורה על אדני אדון העולם:

הר גבנונים. עי' ב"ר ריש פר' צ"ט דשם דורש פסוק הסמוך למה תרצדון הרים גבנונים כולכם בעלי מומין אצל סיני וא"כ מ"ש הר גבנונים אין פירושו שהוא עצמו גבנונים דא"כ היל"ל הר גבן אלא בהכרח פירושו ע"פ מדה ט' הר שפסל כל ההרים ועשה אותם גבנונים וכמו בסיפא הרים גבנונים על הרים אחרים כך גבנונים דרישא ג"כ על הרים אחרים:

הר חמד. עי' שמ"ר פר' ל"ב סי' ב' וש"נ ומבואר ועי' ב"ר ריש פר' צ"ט פלוגתא דר' יוסי הגלילי ור"ע וכאן כריה"ג ובשמ"ר פר' ב' דאינו חושב הר חמד כר' עקיבא:

נשמטה החרב. הכוונה ארבע מיתות ב"ד שדנו הסנהדרין בזמן ביהמ"ק:

חרוב יחרבו. שתיבת חרוב מיותר ודורש בהיפוך אותיות א"ת חרוב אלא חורב ע"י חורב יחרבו:

פסקה ט

שאו את ראש. ועי' כל זה תנחומא סי' ח':

פסקה י

וכסף פקודי. שמות ל"ט וכסף כקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל. וע"ש ברש"י שם וכן ברש"י בריש תשא כמו כאן:

מיד עלה משה. בששה בסיון שנה ראשונה לצאתם מארץ מצרים וחטאו במעשה העגל אחר מ' יום היינו ט"ז בתמוז ואח"כ היה עוד ב"פ מ' יום בהר עד יום הכפורים וביוהכ"פ נצטוו על עשיית המשכן כמפורש כל זה בתנחומא סוף פקודי ע"ש באריכות ועי' עוד פר"א פרק מ"ו:

ואימתי היה המנין הזה. המפורש כאן בריש במדבר וידבר ה' וגו' באחד לחודש השני בשנה השנית וכמ"ש ואת כל העדה הקהילו באחד לחודש השני שביום שנצטוו בו ביום קיים ומנה אותם:

כשש מאות אלף רגלי. שמות י"ב ל"ז:

ג' אלפים. במדבר א' מ"ו ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והרי יתרים על חשבון של יוצאי מצרים ג' אלפים ה' מאות וחמשים ובזה מסופק המדרש שמנין זה של ריש במדבר לאיזה ראש השנה נמנה אם לר"ה של חדשים שהוא ניסן ראשון לחדשי השנה וכמ"ש ריש מסכת ר"ה שא' בניסן הוא ראש השנה

למלכים ולרגלים או שמנה לראש השנה של עולם הוא ר"ח תשרי שהוא ראש השנה לשנים וכו' והוא אמצע שנה של ר"ה של ניסן הראשון ואז החלו למנות להם שנה חדשה ונתוספו להם ג' אלפים ה' מאות וחמשים על מנין של ניסן ראשון שיצאו ממצרים שהיה באמצע השנה של תשרי שקדם לו:

ממחרת יוהכ"פ. כמ"ש לעיל בשם תנחומא ומפר"א ביוהכ"פ נצטוו על עשיית המשכן שאז כלו המ' יום השלישים וירד וצוה על נדבת המשכן ומ"ש לשני בקרים הביאו כמ"ש שמ"ר כר' מ"א סי' ב' וש"נ ומבואר (ועי' רש"י בחומש ריש ויקהל) וגם נדבת של מחצית השקל שמהם עשו אדני המשכן ג"כ בכלל הנדבה שהביאו בשני ימים עם שאר הנדבות והשקלים היה כפי מספר השני שהוא יתר על מנין הראשון ג' אלפים וה' מאות ונ' ומזה ראיה אמיתית שהיה המנין של ריש במדבר באחד לחודש הב' לראש השנה של תשרי שקדם לו וא"כ היתה נדבת משכן חצאי שקלים שוה למנין של ריש במדבר שהיה בשנה אחת שאם נאמר שהמנין מתחיל מר"ח ניסן הראשון א"כ היה ראוי להיות חשבון חצאי שקלים של מחרת יוהכ"פ שוה לחשבון של ניסן הראשון שהיה בשנה אחת אלא ע"כ שמנין של ניסן ראשון הוא באמצע שנה של תשרי שקדם לו וכשהגיע תשרי הב' נתחדש השנה ונתוספו בחשבון של חצאי השקלים ג' אלפים ה' מאות ונ' וכשהגיע עוד לאחד לחודש הב' שהוא באמצע שנה של תשרי שעבר ונמנו אז עוד הפעם היה המנין שוה למנין של חצאי השקלים שאחר יוהכ"פ:

שקלים יתרים. פי' חצאי שקלים היינו אלף ושבע מאות וע"ה שקל או שפי' שהשקלים של ג' האלפים וה' מאות ונ' הם יתרים:

ולכך כלל החשבון כך. עוד ראיה שהמנין מר"ה שאם נאמר שהמנין מניסן וא"כ המנין הג' של ריש במדבר היה ראוי להיות יותר על המנין של חצאי השקלים של נדבת המשכן שאותם שהיה בנדבת המשכן פחות מכ' שנה איזה חדשים נעשו בניסן בני כ' שנה ונתוספו על החשבון אלא שהיו שני המנינים בשנה אחת:

פסקה יא

למה שאו את ראש. למה אמר לישנא דמשתמע לתרי אפי:

שימותו כולם. כמ"ש ויק"ר פר' י"ד סימן י"ב אשא לשון שירה ולשון דבר והיינו בחטא מרגלים נגזר על כלם:

וינטלו ראשיהם. כינו להריגה ומיתה והרבה מתו בחרב מאותם של ויעפילו לעלות אל ראש ההר ויכום ויכתום עד החרמה:

בתוך ב"י כו' אבל לעצמן. דכאן כתיב לא תפקוד ולקמן ג' ט"ו כתיב פקוד את בני לוי והם ב' כתובים מכחישים וכאן הכריע בפסוק בתוך בני ישראל ועי' לקמן פר' ב' סוף סי' י"ג בקיצור ולקמן פר' ג' סימן ז' באריכות:

מעורב עמהם. היינו בציווי ובמנין ובגזירה:

שמא יש פסול. כי מנין ישראל היה לגדולתן כדלעיל סוף סימן ב' להראות שכולם מיוחסין וכמ"ש ויתילדו על משפחותם לבית אבותם להראות שאין בהם פסול ולכך מצוה שלא למנות שבט לוי שיש בו פסול:

והיו לי הלוים. עד ואתה הפקד הכניס המדרש פסוק והיו לי הלוים אחר פסוק לא תפקוד וקודם פסוק ואתה הפקד והענין בזה שחז"ל הרגישו שחסר כאן בפסוק שני דברים שכאן כתיב אך את מטה לוי לא תפקוד בתוך בני ישראל וגו' ואתה הפקד וגו' והיל"ל תחלה למה לא תפקוד והיינו מ"ש לקמן ג' י"א י"ב ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך ב"י וגו' והיו לי הלוים וכן מאחר שאמר שלא למנותם בתוך ב"י היל"ל פקוד את בני לוי כמ"ש שם פסוק ט"ו וזה דרך חז"ל בקודש שדורשים התורה כפי סידורם וסמיכותם ולפעמים לפי שייכות הענינים שלא כפי הסידור על פי מדה ל"א ול"ב וכן כאן הכניסו פסוק ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל וגו' והיו לי הלוים שלכך אינו מונה אותם בתוכם וכן פסוק כי לי וגו' עד לי יהיה אני ה' כדלקמן ולמה זכו לזה דורש מדת מנגד עפ"י מדה י"ז ויאספו אליו כל בני לוי הרי שקרבו עצמם לי:

הן קרבו אותי. שכל מי שמקרב עצמו להקב"ה מקרב את הקב"ה אליו לשכון אתו ויתכן שכוונת המדרש בזה לידרוש פסוק הסמוך כי לי כל בכור וגו' לי יהיה אני ה' פי' על הלוים הנ"ל כמו שקרבו אותי אני ה' כך והיו לי הלוים וזהו לא יהיה אני ה':

ולא עוד כן אלא. לא די שהם לי ואני להם בהתקרבות ואהבה אלא גם במעשה ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות היינו שיהיו נאמנים באוצרותי על כלי כסף וזהב שלי ועל כל דברים המוקדשים לי על שנמצאו נאמנים באלהותו האמין עליהם בית אלהותו ע"פ מדת ממעל ומנגד:

עיני בנאמני ארץ. דוד אמר כן על עצמו וק"ו על הש"י ובמדרש תהלים ק"א דורש כל הענין על הקב"ה שהוא אמר כן ועי' לקמן פר' ג' סי' ג' ג"כ כנ"ל:

יהושע. שהוא מאפרים כמ"ש למטה אפרים הושע בן נון ויהושע לא היה לו בנים ע"כ אמר משבטך אני מעמיד ע"פ מדת מנגד אא"ע למדת מנגד כאן על זרע יהושע ת"ע על שבטו ועי' ב"ר פר' צ"ט סוף סימן ב':

שנדבק בעמלק. פי' שנדבק בדבר המקום במעשה עמלק:

אחריך בנימין. ע' מ"כ ועי' ילקוט סוף סדר במדבר דרשה זו באופן אחר שאמר ליהושע אחריך בנימין:

שמורים. מחטא ועומדים בנסיון:

האומר לאביו. בשבט לוי נאמר כמ"ש וללוי אמר וגו' האומר לאביו וגו' והמדרש מבאר פרשה זו כסדר תחלה אמר המה ישאו אותו היינו בשעה שנוסעים במסעות ואח"כ אמר ובנסוע ובחנות שאף בעת שיפרקו ויקימו אותו שאז צריך נאמנות יותר הכל בלוים והזר הקרב יומת:

עשה סטים. מי שעושה סטים שסטו וסרו מהש"י בעגל שנאתי לא ידבק בי. ואח"כ אמר וחנו ב"י איש על דגלו ולא יקרבו למשכן והלוים יקרבו ויחנו סביב למשכן כדי שלא יהיה קצף על עדת ישראל:

הם ישמרוהו הה"ד ושמרו. היינו מה שמבואר במס' תמיד ומדות שהלוים היו שומרים בכ"א מקומות ואולי יש כאן איזה חסרון שאמר הה"ד ושמרו ולא דרש בו כלל ויתכן שכוונת השמירה הוא מהקצף כי כל שלוחי ההשגחה היו יוצאים מהמקדש וכמש"כ כי יצא הקצף מלפני ה' וכמ"ש חז"ל נפק גוריא דנורא מהק"ק ויצרא דע"ג וכמ"ש זכריה ג' זאת האלה היוצאת שיצאה מפתח ההיכל וכאן אמר ולא יהיה קצף על עדת ב"י ושמרו הלוים שבזכותם יגינו שלא יצא הקצף על עדת בנ"י וזהו כוונת המדרש במ"ש הם ישמרוהו הה"ד וכו':

ויעשו וכו' שרחקו עצמן. שהרי כל הפרשה במדבר בלוים היל"ל ויעשו הלוים אלא פי' שישראל עשו מה שעליהם לעשות כדי שיוכלו הלוים לקיים מה שנצטוו ויתכן שפירוש הפסוק ויעשו כן בני הלוים על שרחקו עצמן כמה שכתוב ככל אשר צוה ה' כן עשו על הלוים שעיקר מצות הפרשה עליהם:

פרק ב

פסקה א

בי"ח מקומות כו' שוים. מ"ש שוים פירשו שנתיחד הדיבור לשניהם יחד ורוב הדברות למשה לבד ומ"ש כנגד י"ח ברכות פי' כי תקנו י"ח ברכות נגד המספר של משה ואהרן דבאו שניהם יחד והטעם דהשוו מנין הברכות למנין משה ואהרן משום ששניהם היו גואלי ישראל ולולי תפלתם וזכותם היו אבודים כמפורש בתורה ע"כ תקנו חז"ל י"ח ברכות של רחמים כמו שהם הביאו עליהם רחמי ה' ובב"ר פר' ס"ט סי' ד' איתא כנגד

י"ח פעמים שנזכרו האבות בתורה ועי' מש"ש ועי' עוד במ"ר פר' י"ח סימן כ"א תפלה י"ז ברכות או י"ט ברכות:

ג' אבות. ברכות כ"ו ב' ירושלמי ברכות ריש פר' ד' ב"ר פר' ס"ח ריש סימן ט':

וישכם אברהם. בראשית י"ט כ"ז וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם וזהו מ"ש ואין עמידה ופי' עמידה זו של אברהם אינו אלא תפלה עפ"י גז"ש מפינחס:

לשוח בשדה. לפנות ערב שהערב פונה ובא היינו מנחה:

כי יעטוף. ולפני ה' ישפוך שיחו:

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. היינו ערב ולילה:

אל תתפללו. וס"ד ואל תפגע בי:

כנגד י"ח אזכרות. ברכות כ"ח ב' ובירושלמי ברכות פרק ד' על משנה ר"ג ע"ש עוד טעמים אחרים:

פסקה ב

נרננה בישועתך מה שעשית. וכדמפרש והולך נרננה בישועתך שנאמר ויושע ה' ובשם אלהינו וגו' שקבע שמו בשמינו וכו' וזהו מה שעשית לנו בשמך וזה ע"פ מדה י"ז נרננה השירה של אז ישיר על ישועת הים שכתיב בה ויושע ה'. ומאחר שכתוב בפסוק הקודם ובני ישראל הלכו בתוך הים וגו' היה לו לומר ויושיעם ה' ביום ההוא ע"כ דורש ויושע אל תקרא ויושע אלא וַיּוֹשַׁע ה' את ישראל שכ"י נושע אתם היינו שעד עתה לא הכירו גדלו ועתה הכירו ע"י יציאת מצרים וקריעת ים סוף:

שמו בשמנו. שם אל בשם ישראל כמו המלאכים גבריאל ומיכאל שהם ממחנה שכינה בדגלים כמ"ש בסי' הסמוך:

פסקה ג

שיהיו ניכרים. שהם עם ה' כמ"ש כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' ובתנחומא כאן סימן יו"ד ובילקוט כאן הגירסא כדי שיהיו ניכרים בני ראובן לעצמם ובני שמעון לעצמם וכמ"ש כאן בסוף סימן ד':

ומת"ל הביאני. מה ענין בית היין אצל דגלו וע"פ המשל מבואר:

בא לצאת. מרומז בנמשל ודגלו ודלגו כמ"ש בסמוך מדלג מהלכה להלכה וזהו הביאני אל בית היין וברח ודלג ממנו ולמה יברח מבית היין שכולם רצים אליו אלא על שמצאו כולו חומץ ברח ובדלגו מצא דבר שראוי לאהוב והנמשל שכל השבעים אומות הקדומות היו כולם עובדי כוכבים בעלי תאוות והיה רוצה לחרוב העולם ולדלג ולברוח ממנו אלא

עלי אהבה וכמ"ש ה' למבול ישב וגו' ה' עוז לעמו יתן וגו' וכמ"ש נמוגים ארץ וגו' אנכי תכנתי עמודיה סלה:

למרתף גדול של יין. כי הר סיני לבד היה ראוי לקבלת התורה מבראשית ונתקן מאז והתורה תלויה בו וכאלו מנחת בתוכו וזה משה קבל תורה מסיני ממש על כן נקרא הר אלהים וכו' כנ"ל בסימן ח' וזהו מרתף גדול של יין זה התורה כמ"ש לקמן סימן זה ושתו ביין מסכתי א"כ מהו ודגלו מה שייך דגל לתורה ע"כ דרש ע"פ מדת גמטריא על חשבון של ודגלו:

מ"ט פנים. כמ"ש מזוקק שבעתים וכמ"ש לקמן פר' י"ט סימן ב' וש"נ:

וגודלו עלי אהבה. וכן הוא בשי"ר פסוק זה ומפרש מה שמראה בגודלו ובית היין פירש על בית המדרש:

אמר אלהים ודגלו. שלפירוש הקודם מ"ש ודגלו עלי אהבה הם דברי ישראל כמו רישא דקרא הביאני אל בית היין אך בדרשה זו דברי האלהים הוא שרוה"ק אומר על הקב"ה שאומר וגודלו עלי אהבה וכן לפירוש של דלוגו ולפירוש של ודגלו דבסמוך:

כ"ב רבבות. עי' ב"ר פר' ע"ה סימן יו"ד וש"נ לכמה מקומות ובכל מקום יש גירסא אחרת ולשון הפסוק רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקודש ולכל גירסא מהנ"ל יש דרך בפסוק אך גירסא זו שבכאן צ"ע איך דורש ובשמ"ר פ' כ"ט סימן ב' ובפסיקתא רבתי פר' כ"א סי' ז' הגירסא כ"ב אלף מלאכים ובתנחומא וישלח ריש סי' ב' הגירסא רכב רבותים ור' אבדימי אמר כ"ב אלף מרכבות מלאכים ירדו עמו לסיני. ובב"ר פר' ע"ד שאין השכינה שורה על פחות מס' רבוא ושם פר' ע' סי' ט' על כ"ב אלף ושתי הדעות במכילתא יתרו פסוק לעיני כל העם ולומדים מלאכים מישראל וישראל ממלאכים ומי שיעיין בכל המקומות שציינתי יתבונן בדברים אלו ויראה אור בדברי חז"ל:

שנאמר דגול מרבבה. דודי צח ואדום דגול מרבבה וע"פ גז"ש מרבבה של סיני כנ"ל רבותים אלפי שנאן וגו' סיני בקודש וכמ"ש ואתה מרבבות קודש מימינו אש דת למו היינו בסיני בקבלת התורה היה רבבות מלאכי קודש ואצל הרבבה היה דגל שהיו עשוים דגלים. וכמ"ש כאן כן הוא בתנחומא ועי' שי"ר פסוק זה דגול מרבבה דף כ"ט בא"א ובשי"ר פסוק הביאני אל בית היין הגי' ושם ראיתי מיכאל ודגלו גבריאל ודגלו וכן בד"ר פר' ב' סי' ל"ד וכן הוא בשי"ר פסוק מי זאת הנשקפה וכו' איומה כנדגלות דף ל"ג שם הגירסא הלואי ובתנחומא כאן ולואי:

מגדיל עלי אהבה. דורש ודגלו וגדלו פי' שיגדיל עלי אהבה ואיזה אהבה ודגלו אהבה גדולה של דגלים:

שנמשלה ביין. עי' שי"ר פסוק כי טובים דודיך דף ו' א':
באותות. יתכן שדורש באותות מלשון באות נפשה ומלשון תאב לכן אוה למושב לו:

פסקה ד

הה"ד מי זאת. הוא ד"א על פסוק איש על דגלו באותות. מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות ודורש כנדגלות מלשון דגלים ועי' שמ"ר פר' ט"ו סי' ו' שדורש פסוק זה על ד' גליות וכן פסוק שובי שובי ד' פעמים שובי ג"כ כנגד ד' גליות כמ"ש שי"ר שם דף ל"ג ב' ופסוק שובי סמוך לפסוק מי זאת הנשקפה שבכל גלות משקיפין בהם ומביטים ואומרים להם שובי ובשני הפסוקים כתוב ענין הדגלים כנדגלות כמחולת המחנים והדרשה בתנחומא כאן סי' י"א:
ואתה תחזה. וכתיב שם ושמת עליהם שרי אלפים ושרי וגו' ומ"ש שולמית על ישראל כמפורש בשי"ר שם ובב"ר ס"ו סי' ב' באריכות:
דגל מחנה יהודה. וה"ה כל המחנות המפורשים וסמוכים שם ומ"ש מהגדולה היינו ממ"ש מה תחזו כנ"ל כמחולת המחנים כגדולה של מחולת המחנים:
מוחל לנו והיה מחניך קדוש. דורש כמחולת ע"פ מדת ממעל מלשון מחילה המחנים ששוכן במחנינו ע"פ מדה ט' וי"ז כמ"ש והיה מחניך קדוש ושייכות הענינים אע"פ שכתוב כי לא אעלה בקרבך רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך היינו על מה שחטאו אך לא עשה כן כי על חטאינו הוא מוחל לנו ובמחנינו הוא שוכן אלא שמצוה אותנו והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך וצ"ל ואומר לנו והיה מחניך קדוש וגו' ובתנחומא הגירסא שנאמר והיה מחניך:
גדולה וגדר. ע' מ"כ ויתכן שפי' מלשון גדר ומחיצה וכמ"ש מי יוכל ליגע כי יש להם מחיצה וגדר סביב שמגין עליהם ובתנחומא הגירסא גדולה וכבוד והנה פתח המדרש בפסוק מי זאת הנשקפה ולא דרשו בו לענין הפרשה כי סמך על מ"ש בשי"ר פסוק זה ל"ג א' וכמו שרמזתי בריש הסימן ובסוף סי' הקודם:

פסקה ה

רעיתי כתרצה. איך מדמה רעיתי לעיר תרצה ע"כ דורש ע"פ מדת ממעל מלשון רצון שמתרצה אני לכם ואתם מרוצים לי ע"י תורה ומע"ט ותשובה:
כירושלים. הדקדוק כנ"ל שאין לדמות אדם לעיר ודורש נוטריקון וממעל ויש הרבה מיני מלאכים רעים מלאכי זעם קצף אף ומשחית ע"כ אמר כאותן שהם יראים כמ"ש יחזקאל א' י"ח וגובה להם ויראה להם ומושלמים לי שנקראו מלאכי שלום כמ"ש ישעיה מלאכי

שלום מר יבכיון וכדומה מלאכי חסד ואמת וכל מלאכי מדות טובות וזהו כירושלים יראים שלמים לי. כי סמאל המלאך וכמדומה נקרא אלהים אחרים ואינו שלם להקב"ה:
ובמה אתם כנדגלות. על איזה אופן מדמה רעיתי לנדגלות לזה דורש מדה ט' עפ"י מדה י"ז שמפורשים בתורה שעשה אותם דגלים וכאן כאלו כתוב איומה כנדגלות בדגלים שדומים לדגלים של מעלה כדלעיל סי' ד':
אלא לעמו. פי' וירם קרן לעמו עי' מ"ש לעיל פר' א' סוף סי' ה' באריכות ותבין כאן:

פסקה ו

מציאה גדולה. תנחומא כאן סי' י"ג ובילקוט כאן עי' ב"ר פר' כ"ט סי' ג' ומש"ש:
כענבים במדבר. כהולך במדבר והוא רעב ומצא ענבים שהוא פרי טוב להשיב נפש כן מצאתי בהדיא בילקוט ובתנחומא כך הקב"ה חפץ שיעבדוהו כל באי עולם אך הרבה דורות עזבוהו ולא הכירוהו עד שבאו ישראל וקבלו כלם את תורתו וזהו שאמר מדבר היה העולם נעזב מתורתו ועבודתו:
לא עשה. באופן הרע הנ"ל אלא באופן זה כיון שיצאו:
שהיקיפן. כדלעיל סי' ב':
וקבלו את התורה. האיר העולם שנאמר כי נר מצוה ותורה אור כן הוא הגירסא בתנחומא ובילקוט כנגד מה שאמר שהיה מקודם לילה וחושך אמר אח"כ האיר וזה חסר כאן:
כאישון עינו וכו' עד שיעשה משכן. משמע שעשיית המשכן הוא פירוש על כאישון עינו יתכן פי' כמ"ש במסכת דרך ארץ סוף פר' ט' העתקתי בב"ר פר' ל"ב סי' ז' שמואל הקטן אומר העוה"ז דומה לגלגל עינו של אדם לבן שבו זה אוקינוס שמקיף את העולם שחור שבו זה העולם קומט שבשחור זה ירושלים פרצוף שבקומט זה בית המקדש שיבנה במהרה בימינו. ועד שלא נבנה ביהמ"ק היה אישון עינו במקום המקדש והמשכן עי' לקמן פר' ה' סי' ט' עד שנבנה הביהמ"ק ונקבע העין במקומו עיני ה' אלהיך בה:
דגלים ושמו. שהדגלים מסבבים המשכן וכמ"ש מנגד סביב לאוה"מ יחנו. וכוונת המדרש למ"ש יסובבנהו שחונים סביב המשכן וכן כוונת הפסוקים הסמוכים כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף וכמ"ש ויק"ר פר' כ' סי' ד' על פסוק אם על פיך יגביה נשר על הקב"ה:
והם צבאותיו. דומים לצבא של מעלה וכמ"ש לעיל בסי' ד' איומה כנדגלות של מעלה כדלקמן פר' זו סי' יו"ד:

פסקה ז

אבני אודם. עי' תנחומא כאן סימן י"ב בקיצור עי' שמ"ר פר' ל"ח סי' ח' ט':

דודאים. כמ"ש אצלו וימצא דודאים בשדה עי' ב"ר פר' ע"ב סי' א' וסי' ב' וסי' ה' הדודאים נתנו ריח ע"ש ובב"ר פר' צ"ח סי' ד' עלית בדודאים:
שכם. על הגבורה ומסירת נפשם בשכם. ואף שלוי היה אתו. שמעון הי' הגדול והעיקר וזהו שבחו על שקנא על הזנות:
ארי'. בברכת יעקב גור אריה יהודה:
יודע בינה לעתים. ידעו מהלכי שמש ירח לקבוע חדשים ולעבר שנים וכמ"ש בברכת יעקב ויהיו למס עובד וכמ"ש ב"ר פר' צ"ח סי' י"ב באריכות:
לחוף ימים ישכון. והוא לחוף אניות בראשית מ"ט בברכת יעקב:
דן נחש. בראשית שם בברכת יעקב:
גד גדוד. וכן נפתלי ואשר בראשית שם בברכת יעקב:
שמתקשטות בו הנשים. כמ"ש ב"ר סוף פר' ע"ב ופר' צ"ח סי' ט"ז ע"ש שבנותיו נאות נשאות למלכים ולכהנים:
אילן זית. עי' ב"ר שם ושם אבי ברזית וכו' שמן אנפיקנון:
לשני הנשיאים. פי' בזה היו שוים שמפת שניהם שחור ומצוייר מצרים לשניהם:
מצוייר שור. על שם ברכת משה בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בכור שורו על אפרים שעשאו יעקב בכור וקרני ראם קרניו על מנשה וכמו שחתם ברכת יוסף והם רבבות אפרים יזכו למ"ש בכור שורו הדר לו והם אלפי מנשה יזכו למ"ש וקרני ראם קרניו הוא גדעון שאמר ואלפי הדל במנשה שע"כ דרשו על גדעון:
בנימין זאב יטרף. בברכת יעקב כתיב מכאן יתבוננו מביני מדע איך חז"ל היו שלמים בכל מדע שידעו שמות של האבנים ומראיתם וטבעם ואיך נקרא שמו בלה"ק המפורש בתורה ובתרגום ובשאר לשונות כמ"ש בשמ"ר פר' ל"ט סי' ח' בביאור וידעו צבע כל האבנים שעל זה סמכו דבריהם מ"ש באותות ובתורה אינו מפורש רק שאבני החושן י"ב יהיו על שמותם של שנים עשר שבטים ולא פירש איזה אבן לאיזה שבט רק שהמדרש סדר אותם שעל אודם היה כתוב ראובן וכן כולם. והנה בי"ד מקומות נזכרו השבטים בתורה ואין אחד דומה לחבירו אך הסדר שחשב המדרש כאן אינו כאחד מהם והנה לא בארו שמות האבנים איזה ערך ויחס יש להם עם שמות השבטים רק על שני אבנים מצאנו הכרח על שם אבן לשם שיהי' לדן כמ"ש יהושע י"ט מ"ז ויקראו ללשם דן על שם דן אביהם. מזה ראיה שאבן לשם שהוא שביעי בתורה בסדר תצוה יהי' לשבט דן ואם כפי התולדות יהי' דן החמישי שנולד אחר יהודה ע"כ הקדימו ששה בני לאה ודן הז' גם יש הכרח על ישפה שהוא לבנימין יש פה ושותק כמ"ש ב"ר פר' ע"א סי' ה' וש"נ

לכמה מקומות וכמו שכתוב בתורה ישפה לבסוף כל האבנים כך יהי' מיוחד לבנימין שנולד בסוף כל השבטים ויוסף נולד קודם לו שנולד ג"כ אחר כל השבטים שהוא הי"א ע"כ אבנו הי"א שוהם והנה כאן סדרו גד שבו נפתלי אחלמה ובשמ"ר סוף פר' ל"ט סדרו נפתלי שבו גד אחלמה ובשאר כמו כאן והדבר נראה לעין שהגירסא העיקרית היא כמו בשמ"ר שהי' דן לשם נפתלי שבו גד אחלמה אשר תרשיש כסדר שנולדו ויוסף ובנימין אחרונים כמו שנולדו רק מקדים יששכר וזבולון לדן כדי שיבוא לשם לדן שכפי התולדות יהודה דן ונפתלי גד ואשר יהי' לשם השביעי לגד ע"כ הקדימו ליששכר וזבולון קודם דן שהם כתולדותיהם אצל לאה כל ששה בניה כסדר שילדה ואח"כ בני בלהה שפחת רחל שילדה אחר לאה ואח"כ בני זלפה שילדה אחר בלהה ואח"כ בני רחל שילדה באחרונה כמפורש בתורה הרי יצא לנו סדר ישר מאד איך יחדו סדר השבטים לסדר האבנים כסדר תולדותם על אמותם ולא כסדר תולדותם בזמנם בהכרח של לשם ולא להקדים בני הגבירות שהרי ישפה כתיב לבסוף שנולד אחרון ושם האבן נדרש כפי מעשיו דוק והתבונן ביושר הדברים המורים על אמיתתם ובהכרח להפוך כאן כמו שם בשמ"ר. ובזה תבין ותדע שדעת רש"י בחומש בסדר ואתה תצוה על פסוק איש על שמו הנ"ל כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן פטדה לשמעון וכן כולם וא"כ יהי' שבו לדן ואחלמה לנפתלי סותרים דברי המדרש בשני מקומות כנ"ל ואצל שתי אבני שוהם שכתוב כתולדות פי' רש"י בהדיא ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי וכו' שלא כמפורש בסוטה דף ל"ו בביאור ובירושלמי סוטה פר' ז' בסוף הלכה ד' וצע"ג בדעת רש"י בב' המקומות:

פסקה ח

מה ת"ל לבית אבותם. שאצל המינוי והתיחסות שייך לומר שכל איש פרטי יתיחס לבית אב שלו ולידע כמה יש בכל בית אב וכמה בתי אבות משפחה וכמה משפחות בכל שבט אך איך שייך אצל הדגלים שכל דגל של שלש שבטים איך שייך בו בית אבות איזה בית אב יש להדגל ע"כ דורש על יעקב:

אשא דעי למרחוק. לזמן הקודם שהוא רחוק ממנו כמה דורות ואז לפועלי אתן צדק כמו שתבאר להלן ועי' ויק"ר פר' י"ד סימן ב':

כמו שנתאוו. כמ"ש לעיל סוף סימן ג' אלא בדרום שהוא צד ימין של המשכן וימין לעולם חביב:

דייתיקא. כמ"ש בתנחומא כאן סי' י"ב שצוואת אביהם בידם:

טכסים. עי' ויק"ר ריש פר' י"ב ופירש הערוך תקנה והמ"ע כתב בלשון יוני סדר וגם צבא או אנשים נועדים ללות שר או מלך:
שבא יעקב אבינו. ב"ר פר' ק' ריש סימן ב' כל הענין עמ"ש:
נטלתם מבנות כנען. זה חולק על מ"ש פר"א ריש פר' ל"ט. וז"ל שכל זרעו של יעקב נשאו אחיותיהם ושאר בשרם כדי שלא יתחתנו בכנענים לפיכך נקראו זרע אמת ובתנחומא הגי' שיש בהם מי שנשא מבנות כנען. ודברי הפר"א הנ"ל הוא דעת ר' יהודה בב"ר פר' פ"ד סימן כ"א ובספר הישר מבואר שראובן ושמעון ויהודה נשאו כנעניות ושאר השבטים נשאו מזרע אברהם ושם הובא כל אחת בשמה וביחוס משפחתה:
ולפועלי זה הקב"ה. הילל"ל ליוצרי וכדומה ודורש פועלי על השכר שמשלם וכמ"ש לא תלין פעולת שכיר פי' שכרי וכן הנה שכרי אתו ופעולתי לפניו ג"כ על השכר וזהו שאמר שפעל פעולות טובות וכו' וכדי ליתן להם פעולה טובה שכר וכו':
צדק עמהם. שתיקן עי"כ שיעשו בצדק ושלא יריבו:

פסקה ט

תנינן תמן. עי' עירובין פר' ד' במשנה ובתנחומא כאן סי' ט' כל הענין ומ"ש השובת בדרך ע"ש במשנה ואם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומו זכה לו מקומו אלפים עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכמים אומרים מרובעות כטבלא מרובעת. ופירושו כאן שמקום שביתתי ד' אמות שבהם מותר לטלטל כאלו בביתו אך לילך מותר אלפים אמה:
וכמה הם ד' אמות. למה השיעור הזה ולאיזה טעם קבעו כן:
ר' יהודה אומר. הוא בירושלמי עירובין ריש פר' ד' בברייתא ארבע אמות שאמרו מלא קומתו ופשוט ידים ר' יהודה אומר הוא ג' אמות פי' גופו ג' אמות ואמה כדי שיטולחפץ מראשותיו ויתנו תחת מרגלותיו ועי' יומא ל"א ובתוספת שם ד"ה אמה על אמה והכוונה חצי אמה מראשותיו וחצי אמה תחת מרגלותיו:
מערת צדקיהו עירובין דף ס' ומ"ש כאן י"ח מיל ובתנחומא הגי' י"ב מיל צ"ע שהרי הגיע המערה עד יריחו ויריחו מהלך יום אחד היינו עשרה פרסאות מ"ם מיל ויתכן על שא"י ארץ הרים ובקעות מחזיק הדרך הרבה אך המערה שוה וחלקה מחזקת מעט:
שם את השבת. כמ"ש שם ויהי ביום השביעי ודרשו שזה היה בשבת:

פסקה י

הה"ד ה' בחכמה. כל דברי סימן זה בפסיקתא רבתי בסוף פר' מ"ו ובסוף מדרש כונן ועי' לקמן פר' ג' סי' י"ב:

וכשם שברא וכו' עד כסא הכבוד מקום מאמר זה לקמן בדרש סוף הפסוק כונן שמים בתבונה וכאן מפורש מ"ש ה' בחכמה יסד ארץ ד' רוחות וכנגדם ד' דגלים:

בעל מלוכה. עי' ב"ר פר' צ"ג סי' ב' וש"נ וכתיב כסאו כשמש נגדי וכמ"ש ממזרח שמש ובפסיקתא שם הגי' מזרח שממנו אורה לעולם יהי' שבט לוי כנגדו שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוה"מ מזרחה משה אהרן ובניו ומנין שלוי נקרא אור שנאמר וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך ועליו שבט יהודה שהם כאורים וכו' פירוש שהם ראוים אצל לוי:

שהוא בעל תורה. ומנין שהתורה נקרא אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור פסיקתא שם:

בינה לעתים. לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכו' עי' לעיל סי' ז' וש"נ:

בעל עשירות. שהעשירות משמח לב ומאיר עינים והעניים נקראים חשוכים ובפסיקתא שם הגי' שנאמר שמח זבולון בצאתך ושמחה ואורה ענין אחד כמ"ש ליהודים היתה אורה ושמחה וכמ"ש מאור עינים ישמח לב:

זבולון לחוף ימים ישכון. והוא לחוף אניות שעליו אמר משה כי שפע ימים יינקו וכמ"ש היתה כאניות סוחר שסוחרי אניות הם עשירים ועי' ב"ר פר' פ"ה סימן ד' בת איש כנעני בת גברא תגרא בוצינא דאתרא:

ראשונה יסעו. ולא אמר תחלה לדרוש מלשון ראש עפ"י מדת ממעל ע"פ מדה י"ג וישכר על שם התורה שנקראת ראש שכתוב אצלה מעולם נסכתי מראש ודומה לו זבולון כמ"ש בצל החכמה בצל הכסף שהעשירים הם ג"כ ראש ויהודה על שם המלך שהוא בראש העם וכמ"ש ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם שמלכם עם ה' בראשם:

שנאמר ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה:

הרי מן המזרח. פי' הרי פירשנו טעם דגל ששורה במזרח:

ועליו גד שהוא בעל גבורה כן הגי' בפסיקתא שם:

לכפר עליו. על שמעון ופי' שיגינו עליו על שיעקב קלל אותו ארור אפם כי עז:

שנייה לתורה. כי שומר תורה אשרהו ומי שלא שמר ישוב לתורה וימחול לו:

נוסעים את המשכן. צ"ל נושאים את המשכן או נוסעים עם המשכן: עוררה את גבורתך. ולכה לישועתה לנו גבורותיך הם השלג והברד וכו' וע"י אפרים ובנימין ומנשה לכה לישועתה לנו מגבורותיך להגן עלינו בזכותם:

לבנימין אמר ידיד ה' וגו' בין כתפיו שכן:

נתן בדן. על שהיה ידוע בזה שכן היה טבעו וכמ"ש באברהם וירדוף עד דן ע"ש בב"ר פר' מ"ג סוף סימן ב' בביאור:

ולאשר אמר יהי רצוי אחיו. שירצה אל אחיו דן על ידי אור של השמן שהוא משל על שם טוב ומעשים טובים:

נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'. שמה שחסר על יד דן ימלא הוא ויפרנס מחסור דן:

לאחור ולא לפנים. ירמי' ז' כ"ד:

כונן שמים בתבונה. גם מאמר זה במקומות הנ"ל:

מיכאל בימינו. פר"א פר' ד' כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב"ה מחנה ראשונה מיכאל בימינו וכו':

פתח משה. לפי מ"ש כאן צ"ע איך נקרא מיכאל על שאמר משה אך גירסת הפסיקתא למה נקרא שמו מיכאל שבשעה שעברו ישראל את הים פקח ואמר מי כמוכה באלם ה' וכשסיים את התורה אמר אין כאל ישורון מי כמוך ואין כאל הרי מיכאל שעל שאמר בעצמו כן ע"כ נקרא בשם זה. ועי' מדרש כונן:

אוריאל משמאלו. וכן הגירסא בפסיקתא שם אך בפר"א פר' ד' איתא מחנה גבריאל משמאל מחנה ג' של אוריאל מלפניו מחנה ד' של רפאל מאחריו וכן הוא בזוהר ריש במדבר וכולהו כלילן בי' באדם מיכאל מימינו גבריאל משמאלו אוריאל מקמייהו רפאל מאחרייהו שכינתא עלייהו וכמו שאנו אומרים בק"ש שעל המטה מימיני מיכאל וכו' כשיטת הפר"א והזוהר:

מכפר עליו. על דן שהוא חושך כנ"ל ומאיר לישראל ע"י תורה אור ומ"ש נביאים וכתובים צ"ע למה פרטם. [אבל הפשט הוא כי מתורה נביאים וכתובים מוכח כי שמו הוא אוריאל מתורה בשביל תורה. אור ומנביאים הוא הכתוב כי בא אורך ומכתובים הוא אל ה' ויאר לנו ועיין]:

כי בא אורך. הוא אור התורה שלמדו על כן קומי אורי:

כי יהודה גבר באחיו. ד"ה א' ה' ב' וכמ"ש בספר הישר במלחמת שכם ואצל יוסף במצרים:

ויקרא אל משה. כמבואר ויק"ר פר' א' סי' א' שנקרא משה גבור:

ויקרא שמו פלא. וכ"כ בפסיקתא הנ"ל שגם מפסוק זה ראיה על גבורת שבט יהודה שפסוק זה נאמר על חזקיה מלך יהודה ועל מלך המשיח שיבא מיהודה במ"ב:

פסקה יא

ביו"ד מקומות. בתנחומא תשא ובפסיקתא פר' יו"ד סי' י"ד:

בשבעים נפש. כ"ה בתנחומא שם ובפסיקתא מביא פסוק כל הנפש הבאה לבית יעקב שבעים נפש בסדר ויגש:

מרעמסס סוכותה. כשש מאות אלף רגלי וגו':
כי תשא. ע"י חצאי שקלים כופר נפש על חטא העגל שקדם למשכן שחטא העגל בי"ז בתמוז ונדבת השקלים שמהם נעשו אדני המשכן היה אחר יוהכ"פ כמ"ש לעיל פר' א' בסי' ט' ואע"פ שהשקלים כתוב קודם מעשה העגל דורש ע"פ מדה ל"ב:
בחומש הפקודים. זה חומש במדבר שמתחיל בענין פקודים בענין הדגלים וכן עוד הפעם בסדר פינחס בחילוק הארץ:
שני אנפיראות. בש"א מספר קטן ובד"ה מספר גדול במ"ע בלשון יוני חשבון דכר מה ע' כל זה באריכות בספרי מדרש תנאים מדה ט"ו:
כל הקהל כאחד. עזרא ב' ס"ד נחמיה ז' ס"ו ומנין אחד הוא אע"פ שיש בהם שינויים. וצ"ע דלא חשיב אלא יו"ד מקומות הרי נמנו בפלגש בגבעה ובימי ירבעם ואביה ובימי יהושפט ובימי אסא גם יקשה איך חושב של עזרא וכי זה היה מנין ישראל הלא לא היה אלא העולים מבבל שהם מעוטי דמעוטי ממה שהיה בכל הארצות ולבד מעשרת השבטים דכאן לא היה אלא מיהודה ובנימין וזהו פלאי:

פסקה יב

נצב בשמים. ב"ר פ' מ"ד סי' י"ב ע"ש ועי' שמ"ר פר' ל"ח סימן יו"ד כל הענין:
מפני שהבטיח. דבר שבשמים כמ"ש הבט נא השמימה וספור הכוכבים ויאמר לו כה יהיה זרעך וכדלקמן וזהו נצב בשמים ונתקיים כשיצאו ממצרים כמ"ש ועתה שמך ה' אלהים ככוכבי השמים:
אמר אברהם. בתורה מפורש שאמר אברהם מה תתן לי בפרשת ברית בין הבתרים בראשית ט"ו ב' והמדרש אומר שאמר כן על מ"ש בריש לך לך אך באמת על זה נצטווינו להבין דברי חכמים וחידותם דשם כתוב שאמר לו הש"י אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד שפירושו על שכרו בעוה"ב כמפורש בב"ר פר' מ"ד סוף סימן ד' ואיך אמר על זה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ע"כ דרשו שזהו שייך כשאמר לו שיתן לו היינו שתחלה אמר לו שאל מה אתן לך כמ"ש ב"ר פר' מ"ד סוף סי' ח' ושאל שיתן לו בנים והשיב לו ואעשך לגוי גדול ועל זה טען מה תתן לי ואנכי הולך ערירי משמע שטען שבוודאי היה כן ואיך יאמר כן אחר שאמר לו הש"י שיעשה אותו לגוי גדול ע"כ דרשו לפי שראה במזל שלא יוליד:
מלמד שהעלהו. ב"ר פר' מ"ד סי' י"ב וכמ"ש שבת קנ"ו מה דעתך דקאי צדק במערב מהדרנא ליה ומוקמי ליה במזרח:
נתון למעלה. כלשון הב"ר שם אין הבט אלא מלמעלה למטה:

מהו כה יהיה זרעך. שכתוב הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם וע"פ מדה ט' כאלו מפורש ויבט השמימה ויספור הכוכבים ולא יכול לספור אותם ואיך השיב על ההעדר כה יהיה זרעך והיל"ל גם זרעך לא יספר וכה יהיה שייך לומר על דבר היש ע"כ דורש ע"פ מדה ט' כה יהיה זרעך כמוך כמו שמבאר והולך:

יו"ד ימים. ובנמשל על עשרה דורות מנח ועי' תענית ה' ב' תד"א ח"ב פרק כ"ה פסוק והיה כעץ שתול על פלגי מים וכל דרשה זו דרך אגב שהזכיר פסוק הבט נא השמימה:

במקום חביב. על שעומד במדבר שאין אחרים כיוצא בו אבל בישוב לא היה חביב שיש הרבה כיוצא בו:

ולא עמד מהם צדיק. פי' שצדיק שיהיה כדאי שיבנה ממנו העולם לקבל התורה ולהשרות השכינה בארץ:

שנקראת רחוקה. כדרך המשל אילן אחד מרחוק והכוונה רחוקה מהש"י ומהקדושה עי' ב"ר פר' ל"ט סימן ה' רפאינו את בבל. וכמ"ש ישעיה מ"ו י"א קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתו:

תאמר שיש בו כח. כלומר שצריך לנסות אותו ולהראות צדקו לרבים וכמ"ש שי"ר פסוק אני חומה דף ל"ח ע"ש:

ונתן שמו על שם הקב"ה. פי' שהקב"ה הוסיף לאברהם אות ה' משמו כמלאכים שיש בהם שם אל מיכאל וגבריאל:

צדיקים הם. כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן ונמלו אתו כל מקנת כספו:

את מוצא. עתה חוזר לדרשה שהתחיל לעולם ה' דברך נצב בשמים על אברהם כנ"ל שנתברך הבט נא השמימה וסיפא דקרא כוננת ארץ ותעמוד על ברכת יעקב ושמתי זרעך כעפר הארץ כמ"ש כל זה שמ"ר פר' ל"ח סי' יו"ד וכאן הוסיף שגם ברכת יצחק כחול ג"כ בכלל כוננת ארץ:

והרבה ארבה את זרעך. ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וכמ"ש ברישא דקרא כי ברך אברכך ודרשו בב"ר פרשה נ"ו סי' י"א ברכה לאב ברכה לבן רבי' לאב רבי' לבן כדבסמוך והפסוק מפרש והולך ככוכבי השמים הוא ברכה לאב וכחול הוא ברכה לבן:

והנכם היום. ככוכבי השמים לרוב:

בימי בלעם. גם בלעם היה בימי משה אלא הכוונה שבלעם התנבא עליהם בלשון עפר וכמ"ש לקמן בסמוך ובסוף הסימן:

בימי הושע. פי' שהושע התנבא עליהם בברכת חול הים:

מהו את. שהוא מיותר לרבות ברכת יצחק:

פסקה יג

הסופר כמספר התורה. ואפשר לומר שהוקשה לו שתיבת מספר מיותר וגם סותר למ"ש בס"ד אשר לא יספר כדלקמן ע"כ דורש מספר ע"פ מדת ממעל שכולל ספר וסופר ומספר ופי' כמספר ספר של הסופר שמשה נקרא סופר כמ"ש ויק"ר פר' א' סוף סי' ד' שהיה סופרן של ישראל שברכם בספר התורה שהושע רמז בתיבת מספר על ברכות שברכם משה בתורה:

ברוך תהיה מכל. שבברכת נח ובניו כתיב פרו ורבו ומלאו את הארץ אך ברכת האבות ומשה ככוכבי השמים וכחול וכעפר הארץ:

משלן בעפר. עי' פסיקתא רבתי פר' י"ד סימן ה' ב"ר פר' מ"א סימן יו"ד ופר' ס"ט סי' ה':

אם אין עפר. ע"פ מדה כ"א כח היפה שבשניהם שבעפר ושבחול:

מקהה שיניו. פי' שיני האוכל אותו כך ישראל יכלו כל מחריבי בית המקדש. וכמ"ש ב"ר פר' צ"ט סי' ח' ולו יקהת:

וירד מיעקב. וסיפא דקרא והאביד שריד מעיר היינו עיר של המחריבים הנ"ל:

נוגע בקדשים. פי' שמועל בהם:

בולים. עי' ערוך ערך בול שפי' חתיכה וגוש וע"י הכניסה באש משתבח ועושים ממנו כלים:

משלן בכוכבים. ד"ר פר' א' סימן י"ד:

אברהם נמשל בחמה כמ"ש ב"ר פר' מ"ג סי' ג' מי העיר ממזרח ודרשו א"ת העיר אלא האיר ע"ש וכמ"ש ממזרח שמש:

יצחק בלבנה. מה לבנה מתחסר אורה כך יצחק כהו עיניו. ועוד כי חמה אחת ולבנה אחת וכוכבים הם רבים:

מתכרכמות נעשים כמראה כרכום (נעל):

ילדיו מעשה ידי. בקרבו יקדישו את שמי:

יד אחד ואח"כ שנים. עי' ב"ר ריש פר' מ"ו דרשת כביכורה בתאנה בראשיתה באופן זה:

פסקה טו

והיכן נאמר. עי' שמ"ר סוף פר' מ"א. ופר' מ"ב סי' ו' שאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם משמע שכן נאמר להם בפירוש לזה שואל היכן נאמר וכאן אינו מפורש ומפורש בתורה במ"ש למשה כי שחת עמך ולא עמי:

הוא מסייעך. שמ"ר פר' מ"ג סי' ז' ד"ר פר' א' סי' ב' ושם מבואר פירוש המאמר:

וינחם ה' על הרעה. אשר דבר לעשות לעמו הוי והיה במקום וגו' יאמר להם בני אל חי:

לכו נא ונוכחה רחצו הזכו. פסוק רחצו הזכו כתיב קודם פסוק לכו נא ונוכחה ואולי צריך להפוך. גם יתכן שפירוש לכו נא ונוכחה היינו שאני אוכיח אתכם ואתם תקבלו ולא פירש מהו התוכחה ודורש ע"פ מדה ל"א דהיינו מ"ש בפסוקים הקודמים רחצו הזכו וגו' למדו היטב וגו' זהו התוכחה וכוונת הדרשה על סוף הפסוק אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו הרי חותם בטובה אע"פ שהתחיל ברעה הוי גוי חוטא לקיים מ"ש והיה במקום וגו' ואמר להם בני אל חי עי' שי"ר פסוק חכו ממתקים ויק"ר פר' כ"ז סי' ה' ולקמן במ"ר ריש פר' יו"ד:

רחוץ ידיך. כנגד מ"ש רחצו הזכו:

מנוולת. שאינה מתנהגת בנקיות ובהידור:

ומה כתיב אחריו והיה במקום. אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי:

פסקה טז

הה"ד מים רבים. שמ"ר ריש פר' מ"ט שי"ר פסוק זה דף ל"ח א'. וממה שאמר לא יוכלו לכבות את האהבה משמע שאינם רוצים באהבה זו אלא רוצים לכבותה ואינם יכולים ואח"כ אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה הרי שרוצים באהבה זו לקנותה בכל הון והם ב' כ"מ ודורש שמכריע שמדבר בשתי אהבות אחת אהבת ישראל שרוצים לכבותה ואחת אהבת התורה שרוצים לקנותה:

עמים רבים. כהמות ימים יהמיון:

העצומים והרבים. את מלך אשור:

מוכרים כל ממונינו. פי' כל הנכסים שקונים בממון:

בזיון הוא עליכם. מאחר שלא קיימתם שבע מצות שקבלתם והתורה רציתי ליתן לכם ולא קבלתם. עי' מכילתא פסוק אנכי ה' אלהיך ב"ק דף ל"ח:

שאתם חוטאים. אנשים חטאים מלידה ומבטן כמו עמון ומואב שעיקרם שנולדו מזנות ואיך יטהרו מזה וכדומה וכמ"ש זורו רשעים מרחם. אך זרע האבות זרע קודש מחצבתם ואם חוטאים מיצר הרע קדושת טבע תולדותם עוזרם לתשובה:

שהיא קטנה כך ישראל. מקטינים ומכניעים עצמם וקרובים לתשובה ועי' לקמן סוף פר' ד' כשם שהתינוק וכו':

ולא עשה. את דברים הקשים מה שדבר כנגדן אלא בשבט להחזירם למוטב דבר כן ולא כיון לצערם ועכ"ז לא יכול לסבול שעה אחת אלא פייסם על שציערם:

אני ראשון לטובה. דורש פסוק אני ראשון ואני אחרון לענין הנהגתו ותוכחתו עם ישראל שלענין ההתקרבות אני הוא המקרב תחילה ולאותם שהיה לא עמו יאמר שהם עמו

ואח"כ הם מקרבים אותו והוא יאמר אלהי ולענין ריחוק הוא בהיפוך כי הוא חפץ בטובה ע"כ הוא ראשון לקירוב ואינו חפץ ברעה ע"כ הוא אחרון לריחוק:

אמר ר' חנינא. אינו חולק על ר' יצחק אלא בפירוש פסוק זה של ואנכי לא אהיה לכם ולא בעיקר הדרשה וכמ"ש שמ"ר פר' ג' סי' י"ג שהפורענות שוהה לבוא ומדת הטוב ממהרת לבוא ע"ש ודרשת ר"ח ע"פ מדה י"ז שכן מפורש ביחזקאל:

פסקה יז

במספר במשקל לכל. וס"ד ויכתב כל המשקל בעת ההיא וכל הפרשה כתוב שם המשקל ולא נזכר המספר וגם תיבת לכל מורה על כל הדברים שבמציעות בעולם ע"כ דורש שמ"ש לכל הוא על כל מה שבשמים ובארץ שיש להם משקל מספר ומדה והמדרש הביא ראיה על המדה וקיצר בכוונתו שבאמת הכוונה על כל מה שנזכר בתנ"ך מענין מספר ומשקל ומדה כמ"ש מונה מספר לכוכבים וכתיב באיוב ל"ח ל"ו מי יספר שחקים בחכמה בצקת עפר למוצק שע"פ מדה י"ט הה' המספר לעפר והמוצק לשמים וכמ"ש באיוב ל"ז י"ח תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק וכן המשקל והמדה כמ"ש מי מדד בשעלו מים והנה פתח המדרש במספר ומשקל ומביא פסוקים על מדה אך כוונת המדרש שבפסוק זה כתוב מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת וגו' ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים וע"פ מדה י"ט כאלו כתיב גם בשמים וארץ ומים משקל וכן בהרים וגבעות מדה הרי מספר ומדה ומשקל לכל וזה הכרח בכוונת המדרש אלא שקיצר וסמך על הכתובים המפורשים וע"פ המדות:

והיה מספר בני ישראל. וס"ד אשר לא ימד ולא יספר ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שאינו דומה להכלל:

מה חול הים. פי' למה דווקא חול ולא כוכבים ועפר:

זהבי. מלאכתו בזהב וכסף. ויוצר עושה בטיט וחרס וזגג עושה בזכוכית שמלאכתו יותר קשה ומנוול עצמו יותר האוהב קורא את בנו על שם האומנות החשובה ומי שאינו אוהב ולא שונא קורא על שם אומנות היוצר האמצעית והשונא קורא בשם הפחות ובנמשל למשה האוהב לישראל שנתן נפשו עליהם אבל הושע מבואר בפסחים פ"ז הובא ילקוט ריש הושע שלא היה אוהבם כמשה שאמר העבירם באומה אחרת:

אילולי דניאל. כמפורש בדניאל ב':

רבים כחול. ע"פ מדה ט"ז מיוחד במקומו שזהו טבע החול עי' פסיקתא פר' י"א סי' ג':

פסקה יח

מי שהוא אומר. אותו שאמר והיה מספר חוזר ואומר שאין מספר והם ב' כ"מ מדה ט"ו ומכריע כאן בעושין רצונו של מקום כאן באין עושין וע"פ מדה י"ז שמפורש בסדר בחוקותי כשעושין רש"מ ופניתי עליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם וכשאין עושין רש"מ והשלחתי וגו' והמעיטה אתכם וכדומה הרבה בתנ"ך ובסדר תבא ונשארתם מתי מספר תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרוב:

אבל לצדיקים. כמ"ש בבא בתרא דף ז' ב' אספרם מחול ירבון אלו מעשיהם של צדיקים וכן הכוונה כאן שעל כן צדיק אחד שקול כנגד רבים עד שמשה רבינו היה שקול כנגד כל ישראל ועי' שם ב"ב מה שיש לעיין בזה:

פסקה יט

ד' פעמים בדגלים. כמו שבט ראובן פרשה א' פסוק כ"א פקודיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף וחמש מאות וכן נמנה בפרט בפרשה ב' פסוק י"א אצל הדגלים וכן כל השבטים פעם אחד כשמנו אותם תחילה והב' אצל הדגלים זהו ב' פעמים בפרט ושנים בכלל כשכלל כל מנין ישראל ביחד ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף וגו' ואחד בפרשה ב' פסוק ל"ג בסדר הדגלים ג"כ כשמנה כל הדגלים יחד. ועוד מנה כל דגל בכלל כמ"ש פר' ב' כל הפקודים למחנה יהודה וכן כולם וזהו בכלל ומנאם בפרט ג"כ אצל הדגלים הרי כאן חמשה מנינים ב' פעמים כל ישראל יחד ואחד מנין כל דגל בעצמו וב"פ כל שבט בעצמו:

שיש לו סגולה. אוצר של כסף וזהב:

ומתנחם בהם. שכביכול אין לו חלק אלא באותם שעושים רצונו ושמח בחלקו כמ"ש בריש תד"א וכמ"ש לעיל פר' זו ריש סי' ג' בדמיון אוצר שמצא כולו חומץ ואחד יין:

והלוים לא התפקדו. כאשר צוה ה' את משה במדבר ב' ל"ג היינו מ"ש במדבר א' פסוק מ"ט אך את מטה לוי לא תפקוד וכשם שהעיד במנין ישראל בפר' א' פסוק י"ט כאשר צוה ה' את משה ויפקדם במדבר סיני ועל עשיית רצונו במעשה צריך להעיד כאשר צוה אך כאן שלא מנה הלוים למה הוצרך להעיד שהרי קודם שצוה שלא יפקוד כתיב ג"כ בפרשה א' פסוק מ"ז והלוים לא התפקדו אלא ללמדינו כשם ששמח במנין ישראל כמ"ש בסימן זה כך שמח במה שלא מנה את הלוים בתוכם וכמ"ש לעיל פר' א' סי' י"א ולקמן פר' ג' סי' ז':

פסקה כ

שהרי כתוב בהם כאשר צוה. הכוונה כשם שאצל המשכן כתב בסדר פקודי על כל דבר כאשר צוה ה' את משה וכי כאן כתב בסדר זה כאשר צוה ה' את משה כמה פעמים וגם שכשם שכתוב שם ככל אשר צוה וגו' כן עשו בפסוק ותכל כל עבודת וגו' שמות ל"ט ל"ב כתוב ג"כ כאן ככל אשר צוה ה' את משה כן חנו:

ואהרן היכן היה. ויק"ר פר' ל"ג סימן ד' עי' מש"ש ותבין כאן ולקמן פר' כ"א סי' ג':

אלה תולדות אהרן ומשה. על פי מדה ט"ז מיוחד במקומו שכאן בהכרח לכתוב אהרן תחילה ע"פ מדת סמוכין על שזלזלו אותו:

כיון שהלך אהרן ליחסן כמ"ש בריש הענין פסוק ז' ח' ויקח משה ואהרן וכו' ויתילדו על משפחותם לבית אבותם:

של פוטיאל. ועי' ב"ר פר' פ"ו סימן ג' ושם מבואר בפירושי. ועי' שמ"ר סוף פר' ז' ובויק"ר שם ולקמן כ"א שם:

לא נתבעו כאן. שאין צורך להזכירם כאן שאינם כהנים וע"כ כתב אצלו תולדות כאלו הי' כהנים ונכתבו במקום יחוס כהנים:

פסקה כג

בכמה מקומות. בסדר שמיני ובסדר אחרי מות ובסדר במדבר ובסדר פנחס ובד"ה א' ריש כ"ה ועי' ת"כ ריש אחרי מות ובסדר שמיני:

על ההקרבה. שהקריבו קטורת שלא נצטוו ועי' מ"כ:

למעלה בויקרא רבה פר' כ' סימן ח' כל הענין וה"ד הוא שלא נטלו עצה זה מזה וע"ש סי' ט' וסימן י' וי"א:

פסקה כד

אר"א המודעי שם סי' ט':

ולהלן הוא אומר על פני אהרן אביהם. אין פסוק כזה בתנ"ך ונראה לי ברור שצ"ל ולהלן את אומר לפני אביהם היינו בד"ה א' כ"ד ב' וימת נדב ואביהוא לפני אביהם וזהו להלן ואח"כ מצאתי שגם המ"כ בויק"ר כתב שם הגיהה ג"כ אלא שאין להבין דבריו שנשתבשו עד שהאיר ה' עיני כאן אז נודע לי שהמ"כ כיון לזה שם:

פסקה כה

וכי במדבר סיני מתו. שהרי מתו באוה"מ וע"ש סי' י"ב:

אפופסין. פסק של גזר דין:

לא שלח ידו. ויחזו את אלהים ויאכלו וישתו:

וכי קילורין. בערוך ערך קליר ג' וז"ל שמענו שיש מקום שקורין לעוגה קליר ע"כ נקרא ר"א הקליר שאכל עוגה שכתוב בה קמיע ונתפקח ובמ"ע כתב ג"כ בלשון יוני ורומי מין עוגה ומין פת:

אכילה ודאית. כפשוטו שבזה שנהנו מזיו השכינה נזונו כמו באכילה גופניית:

שהגיסו לבן. שהגדילו לבן להתקרב מלשון לבו גס בה ומ"ש ועמדו על רגליהן שם בויק"ר ליתא ושם איתא ופרעו את ראשיהן:

בשכר כי ירא. ברכות דף ז' ויק"ר שם:

שמחת בתי למחר שמחתי. בתי היא התורה כמ"ש שמ"ר ריש פר' ל"ג ושמחתי הוא השראת השכינה באוה"מ ומוטב להשבית שמחתי ולא להשבית שמחת התורה שהיא העיקר כדרך שאמרו הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו וכו':

ביום חתונתו וכו'. הרי שהם שתי שמחות:

פסקה כו

ר' יעקב בר איבו. ויק"ר פר' כ' סי' י"ב כל הענין:

ויכהן אלעזר ואיתמר. ע"פ אהרן אביהם רי"א אמר בחייו של אהרן כיהנו רחב"א במותו אחר מותו של אהרן כיהנו:

ע"פ תרח. שמת הרן בחיי תרח:

האמור להלן במותו. פי' במות שרה ועל שאמר כל הענין בלשון זכר אמר גם כאן בלשון זכר:

דאמר בחייו. איך ישמשו כולם יחד בכה"ג והלא אין כה"ג אלא אחד:

מעשר בשמעון. ביוהכ"פ היה המעשה כמ"ש ירושלמי הוריות פרק ג' ועיין יומא דף מ"ז ועל כן הוכרחו למנות מיד כה"ג אחר תחתיו:

כל קמחא. גם חז"ל נהגו בדבורם ע"פ מדת ממעל כמו בתורה וכמ"ש מתון מתון ד' מאות זוז שווין וכן כאן על ששמה קמחית אמרו המשל על הקמח:

כל כבודה. לעיל פרק א' סימן ג' ועיין רש"י ביומא שם:

פרק ג

פסקה א

כתמר כארז. ע"פ מדה כ"א כ"ח היפה שבשניהם ועי' כל זה בספרי מדרש תנאים מדה כ"א עי' תענית דף כ"ה ועי' ב"ר בריש פר' מ" אכל הענין ובמדרש תהלים צ"ב ובתנחומא כאן סימן ט"ו ובלך לך סי' ה' בקיצור:

צלה רחוק. שענפי התמר הם למעלה אצל ראשו וכל האילן בלא ענפים והצל רחוק מן האילן והרוצה לחסות בצלו צריך להתרחק מהאילן כך הצדיקים מתן שכרם רחוק מן העולם הזה רק בעוה"ב ומסיים במדרש תהלים צ"ב שנאמר והיה עקב תשמעון וכתיב לשומרי מצותיו לאלף דור:

רטובים נקלוסים. במדרש תהלים שם הגי' רטובין מקולסין. וכתב במ"ע מין תמרים חשובים בלשון רומי על איש חכם נקולוס מדמשק שהיה שולח מסוריא תמרים אלו לאגוסטוס קיסר:

עמי הארץ. בעלי דרך ארץ עוסקים בישוב הארץ והבורים ריקים אף מדרך ארץ:

נובלות. ברכות ריש פרק כיצד מברכין ב' פירושים א' תמרים שנופלים על ידי הרוח ב' תמרים שאינם מתבשלים לעולם:

לגבות. ללקוט:

נשיכתן נשיכת. אבות פרק ב':

אין בה פסולת. והסולין והקוצין בכלל החריות ושומרים הפרי וטובים לאש להדליק וכמ"ש במדרש תהלים ועצה להדליק וכן הוא לקמן:

וכל הענין. שם ושם ליתא וכאן הכוונה על שאר מעלות טובות שיש בהן:

לבה מכוון. לב העץ ואמצעיתו הוא למעלה בשוה שאין בתמר ענפים מן הצדדים שילך הלב בעיקום לצדדים עד לראש האילן דשם מתפשט:

הוא רואה מיריחו. כן הוא גם בב"ר פר' מ"א הנ"ל וצ"ע דמן הסתם חמתן היא חמת כמ"ש בריש מגילה בבלי וירושל' שהיא מערי נפתלי סמוכה לטבריא ויריחו בגבול בנימין רחוק מנפתלי ואיך תראה מיריחו לנפתלי אך מצאתי במדרש תהלים גירסא נכונה אמר להם דקלי אחד תמרה זו היא רואה ומריחה ומתאוה לה שהיה הדקל סמוך ומראה עליו תמרה זו:

אנבונין. עי' בשי"ר פסוק אמרתי אעלה בתמר דף ל"ו אוחזה בסנסיניו הדה תמרתא כד לא עבדה כלום לא פחיתא דהיא עבדה מן תלת אילנין אלבנין וכו' באתרין צווחין לאלבנייא סנסינייא והוא שם אילן תמרה ובמ"ע הביא תרגום של וריח שלמותיך כריח לבנון כריח אלבנין ע"ש דבר חדש:

מג' צדיקים בעולם. כמ"ש בגמרא שבימי רבי אמר לו אליהו שהם ר' חייא ובניו:

כך כשישראל צדיקים. משמע שתולה סוריהם כשהם צדיקים ובמדרש תהלים הגירסא כך ישראל אינם חסרים צדיקים ישרים בני תורה וגומלי חסדים ואפילו בורים שבהם שנאמר כפלח הרמון רקתך וכבר אמר המדרש כך ישראל אין בהם פסולת וכו' ובמדרש

תהלים אינו גורס אלא חלוקה שהעתקתי צדיקים ישרים וכו' ובב"ר מ"א כחלוקה ראשונה בעלי מקרא וכו' וכבר כתבנו כמה פעמים שזה דרך המדרש להעתיק ענין אחד משני מקומות בשינוי לשון:

אי מה התמר. עד עתה חשב כח היפה שבתמר עתה מתחיל לחשוב כח היפה מה שבארז מה שאין בתמר:

שולחנות ומנורות. שהתמר אין עושים ממנו כלים של תוך רק כלים פשוטים שאינם צריכים תוך אך מן הארז עושים ממנו כל הכלים של תוך ובמדרש תהלים הגירסא כלים ושולחנות ומנורות א"כ מ"ש כלים היינו של תוך בבבל אך בא"י אין עושין גם יתכן שמ"ש שעושין ממנו כלים ושולחנות וכו' היינו כל הכלים וגם שולחנות מן הארז ולא מן התמר וצ"ע לברר הדברים:

כך צדיקים עושים פירות. וכמ"ש במשנה ריש מסכת פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וכו':

חילופים בשעה שמתים. כמ"ש בתנחומא לך לך סוף סי' ה' וז"ל למה נמשלו הצדיקים לתמר ולארז אתה מוצא שאר אילנות כל זמן שמזקינים נקצצים ונוטעים מנצרה שלהן ומיד הן גדלים והארז והתמר משנקצצין מי יוכל לעלות במקומן אלא א"כ יגיעה גדולה לשנים הרבה כך אם אבד צדיק מן העולם מי יוכל לעמוד במקומו מיד אלא לשנים הרבה. והנה במדרש אינו מזכיר שהארז מעלה חילופים יתכן שדעתו כדעת התנחומא דשניהם אינם מעלים חילופים אך בתענית כ"ה ובמדרש תהלים חושב זה במעלה שיש לארז ואינו בתמר שהתמר אין גזעו מחליף והארז גזעו מחליף. והיה אפשר לומר שהגמרא והמד"ת מדברים אם נעקר בזה יש חילוק בין תמר לארז אך בנקצץ שניהם שוים כמ"ש בתנחומא אך בתנחומא כאן איתא בהדיא מה התמרה אם נקצצה או נעקרה אין עולה תחתיה אחרת וכן הארז כשהוא נקצץ או נעקר אינו מחליף לפיכך נמשלים הצדיקים לתמר ולארז ומדרשים חלוקים הם ועי' במפרש התנחומא ואחר כתבי זאת ראיתי קושיא זו בעצמה בגמרא ב"ב דף פ' ע"ב ומתרץ בשאר מיני ארזים ופי' שיש יו"ד מיני ארזים ומה שנקרא ארז בסתם גזעו מחליף ואשר נקרא בשאר שמות אין גזעם מחליף ובזה נצא מן הלחץ. ועי' ב"ר פר' נ"ח סי' ב' וש"נ ענין של וזרח השמש ובא השמש יום שמת צדיק זה נולד צדיק אחר ועד שיגדל האחר יגיעה גדולה וזמן רב. ועי' ב"ר פר' צ"א סי' י"ז וכל הדימויים שחושב הם ממקרה האילנות הידועים ואינם כתובים אך מ"ש אצל התמר יפרח ואצל הארז ישגא ע"פ מדה י"ט שניהם בתמר ושניהם בארז:

אלו השירות. זהו העבודה ממש בכהנים. והלוים בשיר בשארי מלאכות חוץ וזהו והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו זה השירות כנ"ל ושמרו את משמרת וגו' היינו השמירה כנ"ל:

פסקה ב

אשרי תבחר. עי' שמ"ר פר' ל"ז סי' ג' מדרש שמואל פר' ח' ובפסיקתא זוטרתי סוף סדר צו כל הענין ילקוט תהלים ס"ה:

אבל לא קרבו. שלא היה צריך שיקרבנו כמ"ש ב"ר סוף פר' ל' אברהם שהיה כחו יפה וכו' וכתיב אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם וגו' ובפסיקתא שם הביא על זה פסוק וישמור משמרתי וגו':

יעקב אשר בחרתיך. ישעיה מ"א ח' ויש עוד כמה פסוקים רק הביא אלו לדוגמא ובילקוט תהלים שם וכן בפסיקתא זוטרתי שם הביאו עוד דוד בחרו הקב"ה שנאמר ויבחר בדוד עבדו וקירב את עצמו שנאמר חבר אני לכל אשר יראוך ועי' מדרש שמואל ריש פר' י"ט וכמ"ש לקמן סי' זה:

יתרו קרבו. שמ"ר פר' כ"ז סי' ב' מכילתא ריש יתרו שקבל אותו ובא זרעו בקהל שציפורה בתו אשת משה וכמ"ש ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל ודרשו שהוא יתרו:

מאן דבעי. למי הוא רוצה הוא מקרב אע"פ שאין בו מעשים טובים וע"ד מ"ש כל עושי רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ:

לא כל הקרוב קרוב. לא כל מי שנתקרב פעם אחד מתקרב לעולם ולא כל שנתרחק פעם אחת מתרחק לעולם:

ובאהרן התאנף. דברים ט' כ' ונתקרב דכתיב ואתה הקרב וגו':

נחמתי כי המלכתי. ש"א ט"ו י"א ואני מאסתיו שם ט"ז א' וכמ"ש סוף איכה רבתי אם מאיסה היא לית סבר ואי קצופה היא אית סבר דמאן דכעיס סופו מתרצה ע"כ אהרן שכתוב בו התאנף נתקרב שאול שכתוב בו מאסתיו לא נתקרב ולא הביא המדרש פסוק הקודם וימאסך ה' מהיות מלך שהם דברי שמואל אך ואני מאסתיו דברי ה' המה:

בית המרחק. על שהמנודה צריך להיות ברחוק ד' אמות מבני אדם דורש מכאן שנדוהו. עשמ"ר פר' א' סי' כ"ב ותתצב אחותו מרחוק ומש"ש ותמצא נחת:

ונתקרב. עי' ב"ר סי' ה' בזה קריבה ובזה קריבה:

עירא היאירי. כמ"ש שמואל ב' כ"ו וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא:

יודעו כתיב. שהיה רבו ומיודעו של דוד כמ"ש דוד על אחיתופל ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ובתיבת יראיך מרומז עירא היאירי שלך ע"פ מדת ממעל:
בחרתו והקדשתו. ד"ה ב' ז' ט"ז:
ואת משמרת כל העדה. לפני אוה"מ וזהו ישכון חצרך:
ולבני לוי. במדבר כ"ח כ"א שהיה מביאים המעשרות אל בית המקדש וכמ"ש ד"ה ב' ל"א פסוק יו"ד י"א י"ב וכן בבית שני בנחמיה יו"ד כי אל הלשכות יביאו ב"י ובני לוי את תרומת הדגן וזהו מטוב ביתך:

פסקה ג

ישרתוהו בעבודתו שמ"ש ישרתו אותו אין הכוונה שישרתו אותו בצרכי עצמו אלא הכוונה בעבודתו שעליו לעבוד במשכן ויהיה אהרן השר על כלם ותחתיו שרים ממונים זה תחת זה כדרך התנהגות השררות וכמ"ש בסמוך:
הה"ד זה עונש. ואין עונש אלא אחר אזהרה והאזהרה היא במדבר י"ח פסוק ד' ונלוו אליך ושמרו את משמרת אוה"מ וזר לא יקרב עליכם. ומה שלא אמר המדרש כן לעיל סוף פר' א' על פסוק ובנסוע המשכן וגו' והזר הקרב יומת דשם באוה"מ מדבר ומאי דהוה הוה אבל כאן לדורות כמ"ש בפסיקתא זוטרתי פסוק נתונים נתונים נתונים באוה"מ נתונים בבהמ"ק:

פסקה ד

ואני בשמחה הנה ברצון. צ"ע איך דורש כן ויתכן שדורש גז"ש ממ"ש ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך וממ"ש ואני בה' אעלוזה אגילה וכדומה:
תעלוץ קריה. וס"ד ובאבוד רשעים רנה:
שיני רשעים שברת. ואומר שם בפסוק הסמוך לה' הישועה על עמך ברכתך סלה ותיבות וגו' ואומר מיותר:
ה' מלך עולם ועד. אבדו גוים מארצו:
ואני מוסיף. שלכך כתוב ואני בתחלת הפרשה בוי"ו המוסיף על ענין ראשון שכתוב שם הקרב את מטה לוי ותיבת הנה דורש גז"ש:
ובנין אב שבכולן. ויק"ר פר' כ"ד סי' ב' ע' מש"ש בפירושו:

פסקה ה

בתחלה היתה. לקמן פר' ד' ריש סי' ח' וש"נ ומבואר:
כי לי כל בכור. הקדשתי לי כל בכור שכבר קדשם ע"פ מדה י"ז קדש לי כל בכור שמות י"ג:

פסקה ו

מושיב יחידים. עיקר הדרשה כאן מ"ש מוציא אסירים בכושרות ס"ד של מושיב יחידים כמ"ש בסוף הסימן:

בני אדם היו יחידים. שכן הוא בכל בני אדם עד שלא נשא אשה הוא יחיד ואחר שנשא אשה מתרבה ונעשה בית ומשפחה:

דוד היה יחיד. צ"ע למה לא חשב אלא אלו ולמה פתח בדוד קודם אהרן ואם חושב אלו על שכתוב בהם אחד דוד פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני וכן ישראל אך אהרן לא מצינו בו שנקרא אחד ולמה לא חשב אברהם שכתוב בו אחד היה אברהם:

אף ישראל. אף שאין יחידותם דומה לשאר היחידים עכ"ז יתכן לדרוש עליהם על שכתוב בהם אחד וכתוב בהם בית ישראל ויתכן עוד שמ"ש גוי אחד על שבמצרים היו יחידים פרושים מנשותיהם וזה מ"ש ומי כעמך וגו' וס"ד אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם וגם משמע שאחר שהיו יחידים במצרים פדה אותם:

שאלה מטרונאה. ב"ר פר' ס"ח סי' ד' ויק"ר פר' ח' סי' א' לקמן פר' כ"ב סי' ח':

מעלה סולמות. פי' מעמיד סולמות ומעלה העני במדרגות בסולם מלמטה למעלה ואת העשיר מוריד במדרגות מלמעלה למטה:

אלא כך אמר. סותר למ"ש ב"ר ס"ח שם ע"ש:

קשה לפני המקום. סוטה ב' א' ע"ש:

בכושרות. תיבה שאין כמוה בתנ"ך ע"כ דורש אותה נוטריקון בכי ושירות אם אין זוכים אז בכי למשפחותם ואם זוכים אז שלום ושירות לה' ביניהם ועי' מכילתא בא פסוק היום אתם יוצאים כל הענין:

כמותן. שיהיו דומים זה לזה בדעותם וטבעם כדי שיהיה שלום בבית:

אלא לשון גדולה. שהש"י מגדל אותם בעולם:

אוסרים ומכשירים. שלפי פשוטו אין שייכות משמוציא אסירים למ"ש מושיב יחידים ולפי הדרש ענין אחד הוא שהוא מוציא מיחידים הנ"ל אסירים בכושרות ע"פ מדת ממעל אוסרים ומכשירים:

שאינה הגונה לו. במעשים טובים או שיש בה חשש פסול יחוס וזהו אף סוררים שהם סרים בזווגן מדרך ה' מביאים אף עליהם ושכנו צחיחה ואם היה כתוב צחה היה משמעו על עניות וצמאון כפשוטו אך צחיחה משמע שני צמאון צמאון של עניות וצמאון של תורה:

עמרם ויוכבד. עי' תנחומא כאן ריש סי' ט"ז. ודורש ג"כ באופן שיהיה שייך מ"ש מוציא אסירים למ"ש מושיב יחידים. יחידים לשון גדולה כנ"ל על שעמרם שהיה גדול הדור כמ"ש שמ"ר פר"א סי' כ"ב ויוכבד יחידה בדורה בת לוי שעל ידי זה מוציא אסירים:

גן נעול. ויק"ר פר' ל"ב סי' ה' וש"נ ושם בהיפך:

שלוחיך. עי' שמ"ר פר' כ' סי' ב':

וישר אל מלאך בכה. מלשון כי שרית וזהו בכושרות:

בכשרון איכ"כ. לשון זכר אלא לשון נקבה ולשון רבים על כמה מיני כשרות יפות וכשרות במע"ט:

עובדי עבודת כוכבים במצרים. שמ"ר סוף פר' ו' ושם מבואר:

ומלין עצמן. ולא ישראל כמ"ש שמ"ר פר' א' סי' ח':

שהם עתידים לעשות. ודורש בכושרות נוטריקון בזכות שרות ששרתו במשכן וכולל ג"כ לשון שרי' על השראת השכינה במשכן:

שיצאו בזכות עצמן. ודורש ג"כ בכושרות שיצאו הכשרים בזכות כשרותם:

פסקה ז

להלן הוא אומר. לעיל פר' א' סוף סי' י"א פר' ב' סי' י"ג ודורש מדה ט"ו ופסוק בתוך בני ישראל מכריע:

במדבר הזה יפלו. לכל פקודיכם לכל מספרכם מה שנספרו כאן בריש במדבר:

אותו מעשה. מעשה העגל:

בשער המחנה. ויאספו אליו כל בני לוי ע"י שאמר משה מי לה' אלי:

שעמדו בימי משה. פי' שעמדו בנסיון כמ"ש לקמן פר' ט"ו סי' י"ב ובתנחומא כאן:

כל ימי יהושע. וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ומבני ישראל לא היו זקנים שמתו כל הדור אלא הם הלוים שהיו זקנים הם אותם שיצאו ממצרים שלא יתכן לפרש דנקראו זקנים בשביל שהאריכו ימים אחרי יהושע שהרי דרשו בשבת ק"ה ימים האריכו ולא שנים אחר יהושע אך היו זקנים והאריכו ימים ושנים הרבה קודם יהושע היינו שנמנו ביציאתם ממצרים בני שלשים שנה כמפורש כאן בתורה וחיו עוד ל"ט שנה במדבר הרי שהיה בני ס"ט ועוד כ"ח של יהושע הרי שהיה בני צ"ז והיה מהם שנמנו מבן שלשים עד בן חמשים ולא חמשים בכלל הרי שהרבה מהם היו זקנים מיהושע שהיה בן ק"י ועי' ס"ע פרק י"ב שמסכים לדרשת הגמרא שהם ראיה לדברי המדרש כאן וכאן קצרתי ובכתבי הארכתי:

אלדד ומידד. דורש מ"ש אשר האריכו ימים אחר יהושע שתיבות אחר יהושע מיותרים לדרוש שהזקנים התנבאו אחרי יהושע שאמרו משה מת ויהושע מכניס וכו' כמ"ש לקמן פר' ט"ו סי' י"ט:

ומנין שנכנס שבט לוי. עי' ב"ב דף קכ"א ע"ב:

מהו כן. מאין נמצא אלעזר שהרי הגזירה היה על כל הדור והם ב' כתובים מכחישים והכריע ע"פ מדה כ"ה דבר שהי' בכלל וכן הוא בי"ג מדות שמ"ש ולא נותר מהם איש אינו מדבר כי אם בישראל ולא בלוים כלל וצ"ע שלפי לשון המדה צריכים אנו לדרוש על כל ישראל שנכנסו שהרי הכלל הוא מ"ש מות ימותו במדבר וכלשון המדרש ואף אליעזר היה בכללן של ישראל בגזירה שנאמר מות ימותו במדבר ויצא מכלל ישראל ללמד לא על עצמו יצא אלא על הכלל כולו יצא היינו כלל ישראל שהיה בו ויצא ממנו ואם לא יתכן לדרוש על כל ישראל שמפורש כתוב שמתו כולם א"כ בטל הכלל ואיך דורש על הלוים (וכפי הלשון בל"ב מדות ללמד על אחרים או חבירו יתכן שפי' שבמקום שלא יתכן ללמד על הכלל כולו עכ"פ מלמד על אחרים או על חבירו אך המדרש הביא לשון המדה מי"ג מדות ללמד על הכלל כולו) ועוד קשה לי שהמדרש מביא מפסוקים של פנחס כי אמר ה' להם ולמה לא הביא הפסוקים של שלח לך במקומו שמפורש שם כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. ואשר יקשה יותר שהרי בגמרא ב"ב דף קכ"א ב' ילפי שנכנסו כל שבט לוי לארץ מפסוק של שלח לך במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה הרי שלא היתה הגזירה אלא על אותם שנמנו מבן עשרים היינו ישראל ולא על הלוים שנמנו מבן חודש ומבן שלשים שנה. וכל הלחצים האלו לחצוני אל קוטב האמצעי ואל מטרת האמת בפשט דברי המדרש שבאמת גם המדרש סובר שלא היו הלוים בכלל הגזירה של עשרים שנה כדעת הגמרא מפסוקים של שלח לך אך מקום הספק הוא בפסוקים של פנחס שמתחלה חשב מנין ישראל אלה פקודי בני ישראל ואח"כ חושב פקודי הלוים בפני עצמם וחותם אלה פקודי משה ואלעזר הכהן אשר פקדו את ב"י וגו' ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן וגו' כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש וגו' משמע שגם משבט לוי שבו מדבר לא נותר איש שהלוים היו ג"כ עם ישראל בכלל הגזירה וזה סותר לכלל של שלח לך שלא היה הגזירה אלא על המספר של בן עשרים ולא על הלוים וזהו שדורש המדרש כאן בפסוקי פנחס שהוא מקום הספק ומכריע מפסוק אלה הנחלות ע"פ מדת דבר שהיה בכלל שאלעזר היה בכלל הלוים של פרשת פינחס שגם הם בכלל הגזירה עם ישראל ויצא אלעזר מן כלל זה של פנחס והרי הוא בכלל של שלח לך שלא היה בכלל

הגזירה לא על עצמו יצא אלא על הכלל כולו יצא היינו הכלל של פנחס של שבט לוי שכל שבט לוי אינו בכלל הגזירה שגם בפנחס אינו מדבר בלוים כלל אלא בישראל וזהו שהניח המדרש בתחלת דבריו ליסוד של הדרשה ומנין שנכנס שבט לוי לא"י שנאמר כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר אלו ישראל שלא לטעות בפשט המקרא כנ"ל וברוך המאיר לעולם שהעיר והאיר עיני שכלי בעמקות פשט דברי המדרש:

לא תפקוד. ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל וכמ"ש לעיל פר' א' סי' י"ב באריכות. ועי' מדרש תהלים מזמור א' פסוק והיה כעץ שתול זה שבט לוי ששתלו הקב"ה בארץ ישראל שנכנס כולו לארץ וכו' ולא מתו מהם אלא משה אהרן ומרים:

פסקה ח

כל זכר. משמע אפילו בעלי מומין שאינם ראוים לעבודה וגם מבני חודש וא"כ היה לו למנות גם נקבות ועי' תנחומא כאן סימן י"ז:

אף הן שכר. ולא יחד עליהם שם ה' כ"א על הבנים הזכרים שלומדים תורה ומקיימים מצות ונחלו הארץ:

נ"ב שנה. לקמן פר' זו סי' י"א ס"ע פרק י"ב ב"ר פר' ק' סי' יו"ד:

שתים שהיה יונק. כמפורש בש"א ועי' מדרש שמואל סוף פר' ב' ואחר שני שנים היה יכול להורות כמ"ש ברכות ל"א ובמד"ש פר' ג' על פסוק וישחטו הפר ויביאו את הנער אל עלי שהורה הלכה בפני עלי אלא מפני כבודו של עלי היה אסור להורות לפניו:

הרי מ"ב. בהכרח לומר שימי העיבור של שמואל וימי היניקה הם בכלל המ' שנה של עלי שהמ' של עלי התחילו ביום שבאת חנה להתפלל על שמואל כמ"ש ועלי הכהן ישב ישב כתיב שאותו היום מנוהו שופט עליהם וכמ"ש תענית ח' הובא ילקוט פסוק זה ועי' סדר עולם פרק י"ג והארבעים של עלי מפורשים בש"א ד' י"ח:

שמלך שאול. אחר שמואל כמ"ש ש"א י"ג ושתים שנים מלך על ישראל:

למוד הוא. תנחומא כאן סי' ט"ז ב"ר פר' צ"ד סי' ט' מדרש תהלים סוף צ"ב:

לפתח מצרים ילדה אותה. בסדר פנחס יוכבד בת לוי אשר ילדה אותה ללוי במצרים ודרשו שם ושם לידתה במצרים ולא הורתה:

ובחור אותו מכל. לעיל פר' זו סי' ב' מפסוק אחר וכאן הביא פסוק זה שנא' עד שהם במצרים כמ"ש שם בהיותם במצרים לבית פרעה ובחור אותו מכל שבטי ישראל היינו שבחר כל השבט ומהשבט בחר באהרן כהן כמ"ש לקמן סי' זה:

דברים הרבה. ויק"ר פר' כ"ט סי' י"א לקמן פר' י"ב סי' י"ז תנחומא כאן סי' י"ז ופי' שברא מינים הרבה וזמנים רבים וברר מכל מין ומכל זמן השביעית:

ברא שבועים. פי' שברא שבע שביעיות הם ז' שמיטות של יובל ועל הזו' של ז' הראה חביבות יותר והוסיף עליו שנת היובל וכן הוא בתנחומא כאן:
ברא ארצות. שמ"ר סוף פר' ל"ז:
ובחור אותו. לעיל סי' זה:
בן קיימא. שבת קל"ה ב' תנחומא כאן סוף סי' י"א ולקמן פר' ד' סי' ג' וכן אצל הבכורות ג"כ הטעם מבן חודש שיצאו מספק נפל:

פסקה ט

לסבב בחצרותיהם. כי היו קטנים מונחים בעריסה וצריך לבדו לילך אצלם שגם אהרן לא היה אצל המנין כמ"ש לקמן פר' זו ריש סי' י"ג:
את עושה שלך. וזהו מ"ש כאן פסוק ט"ז ויפקוד אותם משה על פי ה' כאשר צוה ע"פ ה' משמע ע"פ רוה"ק וכאשר צוה משמע שפקדם בעצמו והב' כ"מ והכריע שהוא עשה מה שעליו לעשות לעמוד אצל אהל הלוים וכמ"ש לקמן פר' ד' סימן ו' ועי' שמ"ר פר' מ"ז סוף סי' א':

פסקה י

כל מקום. ב"ר פר' י"ב וש"נ:
שעבדו לעגל. עי' לקמן פר' ד' סי' ח' וש"נ:
ואלה שמות. מוסיף על בני לוי שאמר למעלה:
בני גרשון למשפחותם. לבני ושמעי בני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל ובני מררי מחלי ומושי הרי ח' משפחות ועי' תענית כ"ז ועי' בספרי מדרש תנאים בסוף מדה י"ז מש"ש:
לכהונה ולויה. כ"ד לכהונה וכ"ד ללויה עי' בספרי הנ"ל:

פסקה יא

שהיו כולם צדיקים. לכך דקדק למנותם עוד הפעם להודיע שלא חטאו לה' ולא נענשו בכילוי בנים:
משמרת הקודש. מדה ט"ז מיוחד במקומו:
מקצר ימיהם. שלא היו יכולים להזהר בגודל קדושתו וכמ"ש בפרק עוזה על ששלח ידו לארון מת. ולעיל סי' ח' אמר שעל כן נמנו מבן חודש לקבל שכר היינו למכניסים בקדושה וכאן שיקבלו שכר של גדולים כאלו היו כולם בני ל' שנה וזה לא היה אלא בבני קהת:

אף הוא היה מבני קהת. שמואל מבני קרח בן יצהר בן קהת כמ"ש בד"ה א' ו' כל היחס וכמ"ש לעיל סי' ח':

שני נשיאים. בפסוק ל' אליצפן בן עוזיאל נשיא בית אב לקהתי בפסוק ל"ב אלעזר נשיא נשיאי הלוי:

ופקודת אלעזר. שמן המאור וקטורת הסמים שהוא בעצמו היה נושא הדברים היותר קדושים:

פסקה יב

לפני המשכן קדמה. לפני אוה"מ מזרחה משה ואהרן ובניו ובני קהת תימנה ובני גרשון ימה ובני מררי צפונה:

ד' דגלים. לעיל פר' ב' סי' יו"ד כל הענין:

ויקח קרח. ודתן ואבירם ואון בן פלת בני ראובן:

פסקה יג

וי"ו של ואהרן נקוד. עי' כל זה ספרי בהעלותך פיסקא ס"ט על פסוק ובדרך רחוקה אדר"ן פרק ל"ד מסכתא סופרים פרק ששי הלכה ג' ולשון הספרי ואהרן נקוד עליו ולשון רש"י נקוד על ואהרן משמע שכולו נקוד וכן הוא בספרים שלנו שכל אותיות של ואהרן נקודים:

שלא היה מן המנין. שהוא לא מנה אלא משה לבדו מנה כמ"ש לעיל ריש סי' ט' גם יש לפרש שהוא לא היה בכלל הנמנים ולשון רש"י בחומש שלא היה במנין הלוים נוטה לפירוש הב' ועי' בראב"ם שם ומצאתי בפסיקתא זוטרתי כפירוש הא' וז"ל אהרן נקוד לפי שהדיבור תחלת הפרשה למשה לבדו ואהרן נצטרף עמו אחר כן עכ"ל:

ישפוט ה' ביני וביניך. ומנוקד היו"ד השני מן וביניך עי' ב"ר פר' מ"ה סי' ה':

אלא על הגר. שלכך נקוד על היו"ד של וביניך שלא כיוונה על אברהם שא"כ היל"ל ישפוט אותך. והי"א סוברים ג"כ שכיוונה על הגר מפשטא דקרא שהיל"ל ביננו אך ביני וביניך משמע מי שחוצץ ביני וביניך וזהו הגר:

נקוד על איו. עי' ב"ר פר' מ"ח סי' ט"ו בא"א:

וי"ו שבאמצע של ובקומה. ב"ר פר' ל"א סי' ח' ע' מש"ש דבר חדש עי' נזיר דף כ"ג הוריות דף יו"ד:

וישקהו. ב"ר פר' ע"ח סי' ט' וע"ב ספרי שם דעת רשב"י:

נקוד על את. ב"ר פר' פ"ד סי' י"ג ושם הלשון לרעות עצמן:

חי"ת של רחוקה. בספרי שם הגי' על ה' של רחוקה וכן הוא באדר"נ שם ועי' פסחים דף צ"ג:
ונשים עד נופח. שעשו שממה עד נפח והנקודה מורה להלן עשו שממה:
אלא מדינות. שלא החריבו מואב אלא הכרכים הגדולים וזהו אשר ע"פ ממעל המאושרים שבהם עי' ב"ר פר' כ"ח סי' ד' אשר המאושרים וש"נ:
אלא עשרון אחד. ע"ש בספרי ובמסכתא סופרים שינוי נוסחאות ועי' במפרש שם. ועיקר הפירוש שלא במקדש מדה של שני עשרונים או של שלש עשרונים רק של עשרון אחד שמודד ג' לפר ב' לאיל:
את הנסתרות. אם למדתם וקיימתם מצות הגלויות אני אודיע לכם נסתרות סודות אלהיות כמ"ש אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא וגם בענין קיום המצות מצות השכליות אין להם שיעור כמבואר בחובת הלבבות שער עבודת אלהים וחושב כאן יו"ד מקומות של נקודות וכלשון האדר"נ יו"ד נקודות שבתורה וכן הוא במ"ס פרק ו' יו"ד נקודות ואינו מביא שם הדרשות ובספרי שם ובאדר"נ עם הדרשות כנ"ל ודעת היש אומרים הובא גם באדר"נ אך הסכמת המון דברי חז"ל בהרבה מקומות מאד שגם נקודות אלו מסיני ולא מעזרא:

פסקה יד

את מוצא. עי' לקמן פר' ד' סי' ט' באריכות ודורש מדה ט"ו ב' כ"ו:
שהוא כולל. שכותב חשבון לוים בכלל להקישן לפדות להשוות מנין הלוים עם מנין בכורי ישראל:

פרק ד

פסקה א

קבעתי איקונין. תנחומא כאן סי' י"ט כל הענין ב"ר פר' ס"ח סוף סי' י"ב:
אלהי ישראל. אם ישראל אומרים כן הי"ל אלהינו אלא שהמלאכים אומרים כן:
יצאו לקראתך. עי' ב"ר פר' ס"א סי' י"ב. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים ומ"ש אני היינו ממ"ש ויפגע במקום וכמ"ש שם סי' ח' וכמ"ש והנה ה' נצב עליו הרי אני ופמליא שלי בצאתך:
ולך נתתי מנין. לעיל פר' א' סימן ד' פסיקתא רבתי פר' יו"ד סי' ד' ה':
מודיאות. שם כלי של מדה. מדושתי ובן גרני ישעיה קורא אותם כן שע"י נבואותיו דש וברר אותם ועשה אותם גורן כדגן ע"י דישה:

ראשית תבואתו. והתבואה הוא בגורן:
חטים אגודיהם. כשהם אגודה אחת וזהו ועמך כולך צדיקים כולך יפה רעיתי:

פסקה ב

אחת היא יונתי. מיוחדת בסגולתה יותר מהכל בתנחומא כאן סי' כ' כל הענין:
העמוסים מני בטן. ישעי' מ"ו ג' וס"ד הנשואים מני רחם מלשון כי תשא שמונה בכור כל זכר מבן חודש וכמ"ש כאן ושא את מספר שמותם:
ששים המה. וס"ד ועלמות אין מספר פי' שאינו סופר ומונה אותם אחת היא וגו' שסופר ומונה:

פסקה ג

תמן תנינן. שבת קל"ה לעיל פר' ג' סוף סי' ח':
מנין לנולד בז. ב"ר פר' י"ד סי' ב' ופי' בערוך ערך זיטא הובא במ"כ שם:
רשב"ג וכו' למה. למה סובר כן ומה טעמו ותירץ שסמכה דעתו וכו':
ושא את מספר. בתיבת ושא ב' משמעות כמ"ש לעיל פר' א' סי' י"א ותלוי ראש היינו גדולה כמ"ש לעיל פר' א' סוף סי' ה' ומ"ש חייבים ג"כ בלשון שא שהוא לשון חיוב כמ"ש שמ"ר פר' ל"ט בהדיא:

פסקה ד

יש פקידה. שהקב"ה זוכר ופוקד יצוריו בהשגתו הן לגדל ולחזק כמ"ש לעיל פר' ג' סי' ה' והן למלאות תפלה כמו אצל חנה ולפקדה בבנים ומ"ש פקידה לשמירה יתכן שהכוונה מ"ש חז"ל לאוקמי גירסא סיעתא דשמיא וזהו ופקודתך שמרה רוחי שמה שרוחי שומרת וזוכרת הוא פקודתך שאתה פוקד עלי ברחמיך וכן ושמתי פקודתך שלום שלא אפקוד אותך עוד לרע כמ"ש ופקדתי על תבל רעה וכדומה. והנה תיבת פקידה נמצאים הרבה בתנ"ך לטוב ולרע ויתכן שיש באיזה מקום שחושב כל הפקידות והמדרש לא העתיק כאן רק מעטים:

פסקה ה

שכר טוב על שלקוחים. עי' לקמן סוף סי' ח' אני ה' על שקידשו שמי בעגל כי כאן כתוב אני ה' קודם מ"ש תחת כל בכור דורש שהשכר על הלקיחה לבד אך לקמן שכתוב אני ה' אחר מ"ש תחת כל בכור ע"כ דורש על שלא טעו בעגל כל אחד מיוחד במקומו מדה ט"ז:
הקדיש לשמו בכורי בהמת ישראל. בא לפרש מ"ש ואת בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת ב"י שלא פירש ענין לקיחה של בהמת לוים ע"כ בא לפרש כפי אמיתת הפשט שפי' כמו ברישא דקרא ולקחת את הלוים לי וכאלו כתב ואת בהמת הלוים תקח לי

תחת כל בכור וגו' וזהו מ"ש הקדיש לשמו בכורי בהמת ישראל וזה ע"פ מדה ט' וע"פ מדה י"ז שכתוב לעיל פסוק י"ג הקדשתי לי כל בכור מאדם עד בהמה לי יהיה אני ה' הרי שגם בבהמה כתוב לי:

פסקה ו

על פי ה'. פסוק נ"א וכמ"ש לקמן פר' ז' סי' י"א ופר' ז' סי' ב' לעיל פר' ג' סי' ט' בהדיא:
מוציאן מעבודתם. מעבודת הקרבנות והמשכן כדלקמן סי' ח' והזכיר שמו על הטובה ולא על הרעה:
ויאמר מי לה'. לעיל פר' א' סי' י"ב ודרשות אלו ע"פ מדה ט"ז מיוחד במקומו. ולפי מ"ש לעיל פר' ג' סי' ט' בהכרח שגם כאן היה כן ועכ"ז לא יחד שמו בכתוב:

פסקה ז

על הלוים רע"ג. שהלוים היו כ"ב אלף והבכורים כ"ב אלף ורע"ג:
לא ידע מה לעשות. בא לדרוש פסוק מ"ה קח את הלוים וגו' ואת בהמת הלוים וגו' והרי כבר אמר לו בפסוק מ"א ולמה לא קיים עד שהוצרך לומר לו עוד הפעם ע"כ שאם היה מנינם שוה היה מקיים מיד אך על שמצא הבכורים עודפים לא ידע מה לעשות עם הלוים ולא יכול לקיים גם בענין הבהמות עד שפירש לו מה לעשות.

פסקה ח

שבתחלה היו הבכורות. שמ"ר פר' ל"א סי' ח' עי' לקמן ריש פר' ו' ופר' י"ב סי' ז' ב"ר פר' ס"ג סימן י"ג זבחים קי"ב במשנה:
טול מתחלת בריתו של עולם. קח ראיה ודמיון מבריתו ש"ע:
משור פר. שבת דף כ"ח ב' ע"ג דף ח' הובא ילקוט תהלים ס"ח ע"ש:
כתנות עור. וכמ"ש ויקרא ח' י"ג ולבני אהרן תעשה כותנות:
בגדי שבח. כמ"ש פר"א פר' כ' מן העור שהפשיט הנחש עשה הקב"ה כתנות כבוד לאדם ולעזרו:
שת מסר למתושלח. שת מסר לחנוך וחנוך מסר למתושלח עי' פר"א פרק ח' אצל סוד העיבור ובפרק מ' אצל המטה מש"ש בשם סדר הדורות ואף שלא היה שת בכור חשבו על שהיה צדיק כמ"ש אצל שם וכמ"ש על שת ויולד בדמותו כצלמו כמו אדם שהיה צדיק וחנוך היה בכור וצדיק כמ"ש ויתהלך חנוך את האלהים ומתושלח ג"כ בכור וצדיק כמ"ש ב"ר פר' ל"ב סי' ז' בהדיא:

וכי שם היה בכור. ולשון הפר"א פרק ח' וכי שם בן נח כהן היה אלא ע"י שהיה הבכור והיה משרת ביום ובלילה לפיכך נקרא כהן כמ"ש ומלכי צדק וכו' והוא כהן לאל עליון עי' ב"ר פר' מ"ג סי' ו':

ומסרם לאברהם. וכמ"ש תהלים ק"י אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק כמ"ש פר"א שם וכמ"ש נדרים ל"ב ב' הובא ילקוט בראשית ט"ו כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום מיד נתנה לאברהם ומרומז בב"ר שם הלכות כ"ג מסר לו ואין זה סותר למ"ש כאן מת שם ומסר לאברהם כי מ"ש שנטל הכהונה משם פי' מזרעו של שם ולא מעצמו כלשון הגמרא הוא כהן ולא זרעו כהן היינו ארפכשד ושלח ועבר וכו' ואברהם אף שהיה מזרעו של שם הרי היה דור ט' לשם וזכה בעבור צדקו ומ"ש מת שם מסרה לאברהם זה פלאי שהרי אברהם מת קודם שם בשנת ט"ו ליעקב ושם מת בשנת מ"ח ליעקב וכמ"ש ב"ר פר' ס"ב סימן ג' כשמת אברהם הלכו שם ועבר לפני מטתו ויתכן שאמר המדרש כן שלא לשנות הלשון שאמר אצל כולם אך בהכרח יהיה פירושו כמ"ש ב"ר פר' צ"ו סי' ג' ואין שלטון ביום המות ואין מות אלא לשון השפלה וכו' ע"ש וכן כאן שהשפיל את שם ונתן הגדולה לאברהם:

וכי אברהם היה בכור. צ"ע שהרי מפורש שאברהם היה בכורו של תרח. ובהכרח שכוונת המדרש וכי בעבור בכורתו נתנה לו הכהונה שהרי ח' דורות שבין שם לאברהם שהיו בכורים לא עבדו בכהונה אלא שם בעצמו הקריב שחי כנגד כל הדורות עד מ"ח ליעקב כנ"ל:

ומסרה ליצחק. כמ"ש ב"ר פר' ס"א סי' ו' ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ר"י אומר בכורה:

ומסרה ליעקב. עי' ב"ר סוף פר' צ"ז ופר' ס"ג סימן י"ג:

באותה שעה נתנבא. פי' שבשמים נאמר נבואה זו באותה שעה וליחזקאל נאמר בשעתו:

כיון שלקה וכו' התחיל מקריב. פי' היה יכול להקריב ברשות יצחק ואחר שכהו עיני יצחק וקבל יעקב הברכות היה מקריב וכמ"ש כשברח לחרן בריש ויצא ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ונדר שיהיה בית אלהים היינו להקריב שם וכמ"ש בסדר וישלח ריש ל"ה ועשה שם מזבח:

מהו נערי. וכי הנערים מיוחדים לעבודה אלא שבתיבת נערי מרומז בכורים שנערים הם בחורים וע"פ מדת ממעל בכורים כמ"ש ב"ר פר' ל"א סי' ח' נחש נחושת ע"ש בפירושי וזהו שאמר כאן נערי הבחורין שבבכורות וכלול בלשון זה ג"כ הבחורים המובחרים שבבכורות:

אותו מעשה. מעשה העגל:

פקוד את בני לוי. לעיל פר' א' סי' י"ב וש"נ ואמר בלשון פקידה כדלעיל פר' זו סי' ד' פקידה לבכורות וכן כאן פקידה לבני לוי והכוונה על הכהנים מבני לוי שהם המקריבים והלוים ג"כ משוררים על הקרבן ושועריים במקדש:

חייבים כליי'. פי' חייבים עונש להפרע על עון העגל וזהו לשון פדיה לפטרם מעונש:

אך פדה תפדה. במדבר י"ח ט"ו וכמ"ש בספרי פסוק זה את שיש לך באדם יש לך בבהמה יצאו הלוים שאין לך בו באדם אין לך בו בבהמה וכן הוא בבכורות דף ד' וש"נ:

אני ה'. עי' לעיל פר' זו ריש סי' ה' מש"ש:

פסקה ט

אמרו רבותינו. לעיל פר' ג' סי' י"ד ושם מבואר החשבון:

ומשה. פי' שמשה אהרן ובניו וכל ד' משפחות לוי ביחד היו כ"ב אלף וג' מאות ועל אהרן לבד חלוקי דעות אם הוא בכלל המנין ועי' רש"י ומזרחי הזכרתים לעיל פר' ג' בריש סי' י"ג:

הוגנטים. ובגמרא בכורות דף ה' מעשה זאת ושם הגירסא קונטרקוס וכן הוא בערוך:

לחש לי לומר לך. פי' תן לי רשות לומר לך דבר ולא תקפיד עי' ב"ר פר' ע' סוף סימן ז':

פסקה י

אתם מכרתם. ב"ר פר' פ"ד סי' י"ח וש"נ:

ה' סלעים. וכל סלע ד' כסף:

ר"י אומר. סנהדרין דף י"ז כדעת ר"י תנחומא כאן סי' כ"א וילקוט כאן. ודעת ר"נ עי' לקמן פר' ט"ו סי' י"ט וספרי שם:

הרי נתמצו כל הפתקין. פי' שאם היה בהכרח שיהיו הפתקין של לוי מונחים עד שיכלו גם הפתקין של ה' סלעים לא היה יכול לטעון אך אם יכלו פתקין של לוי תחלה ולא ישארו רק פתקין של ה' סלעים אז יכול לטעון. ודעת ר"י שמאחר שרבים מהם שנטלו פתקים של ה' סלעים בשעה שהיה בקלפי פתקין של בן לוי שלא היו יכולים לערער א"כ גם המעטים שנשארו בלא בן לוי לא יערערו וזה דבר רחוק מאד שישארו הפתקין רק של ה' סלעים ודעת ר"נ שלכתחלה יש לחוש גם אולי יקרה באופן זה:

פסקה יא

לאהרן ולבניו. שאם היה כתוב ובניו היה משמעו נתינה אחת לאהרן ובניו יחדו שיחלקו ביניהם כרצונם אך ולבניו משמע כאלו כתוב ונתת לאהרן ונתת לבניו והיינו מחצה לאהרן ומחצה לבניו עי' לעיל פר' זו ריש סימן ו' ופ"ר י"ג סי' ט' שדורש בכל מקום כפי

טעם מקומו שם דרש על שלא יתכן באופן אחר וכאן להוציאו מן החשד ודו"ק וכמ"ש לעיל סי' ט' בדברי ההגמון:

פסקה יב

מעשה הפרשה באהרן. שמ"ש וידבר ה' אל משה ואל אהרן לא שדיבר אל אהרן שהרי ממועט אהרן מכל הדברות שבתורה חוץ מג' מקומות כמ"ש ריש מכילתא ובריש ת"כ הובא ברש"י בריש ויקרא אלא שלכך הזכיר את אהרן לחלק כבוד לאהרן כמ"ש במכילתא שם וגם מטעם שכל פרשה שלאהרן חלק בה הוזכר גם הוא וגם מטעם זה הוזכרו גם בניו הכהנים בפרשה שיש להם חלק בה:

אינו אומר פקוד. כמ"ש בפרשה הקודמת פקוד את בני לוי וגו' וכן פקוד כל בכור וגו' וכאן נשא את ראש בני קהת מתוך בני לוי ועי' לקמן פר' ו' סוף סי' ב' ואף דלעיל פר' א' סוף סי' י"א אמר בהיפך דשם בתחלת המינוי הקפיד בהם לכתוב נשא כמו בישראל אך מאחר שכבר מנאם אין קפידה בזה ואמר נשא רק על הנשיאות ודרשה זו ע"פ מדה ט"ז מיוחד במקומו. ועי' לעיל פר' א' סי' ה' שאמר אצל ישראל בלשון שאו היינו מתוך אומות עובדי כוכבים אבל בני קהת מתוך בני לוי:

והיה ממונה על הקרשים וכו'. בדפוס אמסטרדם חסר כאן וכצ"ל ואחריו גרשון שהיה בכור והיה ממונה על יריעות המשכן ועל הקלעים ועל מסך (כמפורש בתורה בריש נשא) ואחריו מררי שהיה ממונה על הקרשים וכו':

מבן שלשים שנה. כתוב כאן ובמדבר ח' כ"ד כתוב מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבא צבא באוה"מ והם ב' כ"מ מדה ט"ו והכריע כאן לתלמוד וכאן למעשה חולין דף כ"ד ומרומז כן בדברי הכתובים דשם אמר מבן כ"ה שנה ומעלה יבא לצבא צבא וכאן אמר כל הבא לצבא שמ"ש יבא לצבא צבא הוא פסוק המכריע יבא בעתיד לצבא צבא היינו להתחנך שאח"כ יכול להיות בא לצבא וכאן אמר בא שבא עתה מיד:

שיצא ממנו אהרן. שסמך מיד אחריו ובא אהרן ובניו:

פסקה יג

מפני הארון. שהפרוכת היה מבדיל בין ההיכל לק"ק וכשניטל הפרוכת נראה הארון. ושנו רבותינו במסכת תמיד ומדות:

ומה היו בני אהרן. הלא גם הם לא היו רשאים לראות הארון:

קונטיטון. פי' במ"ע בל"י ורומי עץ ארוך וראשו חד ע"כ ומה שהיה ראשון חד כדי לשום עליו הצינורא. הוא מזלג וכדמתרגם על מזלגותיו צינורותיה. והביא הערוך בערך צנורא בשם רבינו חננאל שהוא נוטריקון עצי נורא עץ שיכול לחתות בו אש. ומאן דאמר

של זהב מפני כבוד הקודש ומאן דאמר של ברזל על שהוא חזק יותר מזהב ויותר טוב למלאכה מהזהב וזהו כבודו שלא יבא לידי קלקול:

הקורקסין. פי' במ"ע בל"י ורומי טבעות כמ"ש פר"א פרק ג' ב"ר פר' י"ח סוף סי' א'. שעל ראשי הפרוכת היו טבעות והם קרסים שהיו אצל היריעות כמפורש בסדר תרומה שבהם היה הפרוכת תלוי על הווים של העמודים וכן הוא בילקוט תרומה בשם ברייתא דמלאכת המשכן וז"ל ועשית פרוכת היה אורג את הפרוכת עשר על עשר ועושה בה ארבע חוברין ותולה ארכה באונקלאות שעל גבי העמודים עב"ל ותיבת חוברין כתוב בצד הילקוט לולאות ומאחר שבמדרש מפורש קורקסין א"כ החוברין הם הקורקסין ויתכן דשניהם אמת שהטבעות היו תלוים בפרוכת על ידי הלולאות ורש"י בסדר תרומה כתב שהפרוכת היה נגלל על כלונסא והכלונס על הווים של העמודים צ"ע מנין לו:

משפילים קמעה קמעה. מעט מעט שע"כ כתוב והורידו ולא כתב והסירו אלא דרך הורדה מלמטה למעלה:

אמרו הפרוכת. שקלים פרק ח' במשנה ושם מדבר בפרוכת של אולם שהיה ארכו ארבעים ורחבו עשרים אך פרוכת של המשכן היה עשר על עשר והביא כאן המשנה דרך אגב ובא ללמד על עוביה וכל נימא ונימא כפולה כ"ד. ועי' שמ"ר פר' נ' סי' ד' ובמ"כ שם:

וב' כהנים גדולים. חוזר לענין הורדת הפרוכת והוא לשון המדרש ומ"ש כהנים גדולים ואין כה"ג אלא אחד אולי פי' אנשים בעלי קומה על שהיה גבוה יו"ד אמות ואולי צ"ל וב' כהנים נושאים אותו בקונטיסים גדולים כמ"ש לעיל קונטיטין גדולים אך מ"ש ב' כהנים וכן בריש הסימן בני אהרן ובכתוב מפורש ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה עד וכלה אהרן ובניו ויתכן שדעת המדרש שמ"ש אהרן ובניו אהרן לצוות ולעמוד עליהם לבניו לעשות והם שנים וצ"ע:

שלא יראה בארון כלום. פי' שגם הפרוכת לא יראה שעור התחש יכסה גם על הפרוכת משמרת למשמרת:

מכון לשבתך פעלת. מקדש ה' כוננו ידיך שבית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה:

מושבו של הקב"ה. כמ"ש השמים כסאי והארץ הדום רגלי ישעיה ס"ו:

מקצה מזה. וכרוב אחד מקצה מזה ואצל השמים כתוב דברים ד' ל"ב ולמקצה השמים ועד קצה השמים. וכן אצל הארץ כתוב דברים י"ג ח' מקצה הארץ ועד קצה הארץ:

וכשם שהשמים וכו' כך השכינה וכו'. פותחת אוצרה הטוב לכל באי עולם כשם שהשמים פותחים וזהו מציון מכלל יופי אלהים הופיע מופיע שפעו הטוב וכן המשכן בהקמתו היה דומה לכה"כ וכן בשעה שהיה נוסע:

למה שהתכלת. לקמן סוף פר' י"ז ספרי סוף שלח לך:

אבן ספיר. וס"ד דמות כסא:

כליל תכלת. מדה ט"ז מיוחד במקומו:

שלשה כתרים. אבות פרק ד' שמ"ר פר' ל"ד סי' ב' לקמן פר' י"ד סי' יו"ד:

כתוב מלמעלה. אצל הארון כתוב בגד כליל תכלת עליו מלמעלה וע"פ מדה ט"ז כנ"ל:

שכל הזוכה לתורה. וכמ"ש בי שרים ישורו והכהונה גדולה היה שררות גדולה או שמ"ש ישורו מלשון שרות ועבודה של משכן:

פסקה יד

מכסין בתכלת. כמ"ש ועל השולחן הפנים יפרשו בגד תכלת וגו' והשולחן מורה על הגדולה כמ"ש באבות ששולחנך גדול משולחנם:

ברית מלכות. בתיבת תכלת מרומז ע"פ נוטריקון ברית מלכות:

בתולעת שני. כמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו וזה תולעת שני שמורה על החטא:

חטאו בניו. שלמה ורחבעם כמפורש בקרא מ"א י"א י"ב:

הוא וכליו בכיסוי אחד. כמ"ש וכסו אותו במכסה עור תחש היינו השולחן עם הכלים שעליו:

ועל שולחן הפנים. עתה דורש אופן אחר על מעלה השולחן והוא העתקה ממקום אחר:

העומדים בהיכל. שולחן ומנורה ומזבח הקטורת:

על גופו של שולחן. צ"ע על הלחם אם היה מונח על השולחן כמו שהיה תמיד ועליהם הבגד תולעת שני והכלים על הבגד וכפי סידור הכתוב הבגד על השולחן והכלים על הבגד והלחם על הכלים וא"כ יקשה מ"ש ולחם התמיד עליו יהיה שהיל"ל עליהם יהיה היינו על הכלים ויתכן שעל שהעיקר הוא השולחן על כן אמר עליו וכמ"ש בסוף וכסו אותו במכסה עור תחש שפי' השולחן והבגד והכלים והלחם והרמב"ן בתורה כתב כאופן הא' שהלחם על השולחן ועליהם הבגד והכלים על הבגד כפשטות הלשון ולחם התמיד עליו יהיה על השולחן ויפורש ועל שולחן הפנים יפרשו בגד תכלת ע"פ מדה ט' ועל שולחן ולחם הפנים יפרשו וגו' וא"כ ועליו לחם הפנים אינו כפי הסדור כ"א ע"פ מדה ל"א אך לשון המדרש היו נותנים על גופו של שולחן בגד תכלת משמע כפי סידור הכתוב

וכן משמע בסוף הסימן על הכלים ועל הלחם תחלה כלים ואח"כ לחם ויש פנים לכאן ולכאן וצ"ע:

ואופין אותו בתנור בדפוס. רש"י בסדר תרומה כתב שהלחם עשו לו דפוס זהב ודפוס ברזל בדפוס ברזל ההוא נאפה ובדפוס זהב נותנו כשמוציאו מן התנור נמצא שלא היה רק ב' דפוסים. והרמב"ם במעשה לחם הפנים כתב שהיה ג' דפוסים של זהב ובמדרש כאן מפורש ג' דפוסים כהרמב"ם אלא שאינו מפורש אם הם של ברזל או של זהב ולא מצאתי בעניי מי שהעיר בזה דבר וצ"ע:

וכשמוציאין אותו. בערב שבת מן התנור מחזירין אותו לדפוס עד למחר בשבת שמסדרן על טהרו של שולחן בלא דפוסים:

ונתת על המערכת. ויקרא כ"ד:

נותנים ו' חלות. עי' מנחות צ"ו הובא ילקוט תרומה:

אבא שאול. סובר כר' מאיר במנחות שם:

אלו הקנים. שיוכל האויר להכנס בהם ולא יתעפשו ולכך נקראו מנקיות. רש"י בחומש העתיק ב' דעות מהגמרא מנחות שם והמדרש סובר כאחד מהם שהביא:

כ"ח קנים. במערכה אחת ו' חלות החלה התחתונה על טהרו של שולחן נשארו ה' אוירים בין הו' חלות לכל חלה ג' קנים שהיא מונחת עליהם לד' חלות האמצעיות י"ב קנים ותחת חלה עליונה ב' קנים הרי י"ד וכן בסדר השני:

ושומטן. שומט הקנים מבין הלחם והנית הלחם זה על גב זה שאין סדור הקנים ולא נטילתם דוחה שבת:

כך היה בדיו. שהבדים היו נתונים לצד רוחב הארון ואורך הארון בין הבדים והבדים ארכן ממערב למזרח לאורך הבית וכך היה נוטל כשנושאים הארון כך היו נושאים ונוסעים:

תחת כל חלה וחלה. והיו הקנים עשוים עגולים כמדת שולי החלה כמ"ש בסמוך וגמרא שם:

שלא יתיקרו על הלחם. שאם לא היה חלולים היה בהם זהב הרבה וזהב כבד מן העופרת והיה דוחק הלחם ומקלקלו לכך היה חלול כדי שיהיה קל:

כתוב בציווי. שמות כ"ה כ"ט ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב. ויוסך פי' מלשון סוכה וסמך הסכיכה אצל המנקיות וכאן סמך הסכיכה אצל הקשות כמ"ש קשות הנסך ולא מנקיות ועי' לקמן פר' י"ד סימן י"ד:

וקרניו היו שם. כי הסניפים היו עומדים בארץ וגבוהים עד מדת החלה העליונה וכנגד כל חלה היה בסניף מקום ופיצול להכניס שם הקנה שתחת החלה והיא דעת ר' יוחנן בגמרא מנחות צ"ד שהחלה עשויה כספינה רוקדת שאינה יכולה לעמוד על שוליה שהיא חדה מלמטה ומטה עצמה לצדדים כרוקד הזה והקנה כמעשה הלחם ג"כ עגולה וחדה למטה שמעמידים הלחם יפה אך חלה התחתונה שעל השולחן מי יסמכנה וא"כ לא תהיה כסוכה והכתוב אומר קשות הנסך ע"כ דורש שהיה יוצאים קרנות מהסניפין לסמוך הלחם שיעמוד בשוה ויהיה רק כסוכה על השולחן שע"כ כתוב אחד אומר ומנקיותיו אשר יוסך בהן היינו בסדר תרומה על שעושין כל החלות כסוכה וכתוב אחד אומר קשות הנסך היינו כאן בסדר במדבר שגם הקשות הם הסניפים היו עושים בקרנים את שתי החלות התחתונות כסוכה וזה ע"פ מדה ט"ו ומכריע ע"פ מדת ממעל ששניהם היו כסוכה:

פסקה טו

בהיכל. כמ"ש לעיל בסימן הקודם ומ"ש הנכנסים לשם כי המנורה ונרותיה קבועים אך מלקחיה ומחתותיה והכוז שלשתן היה מכניס בעת שהעיב הנרות:

במנורה לא היה מפריש. כמו שהפריש אצל השולחן כמ"ש בסי' הקודם לרמז על הפסק מלכות בית דוד אך המנורה שרומז על תורה אור שאין לה הפסק כמ"ש לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו':

ונתנו אותה. אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט:

פסקה טז

בהיכל. כדלעיל בב' סימנים הקודמים:

אשר ישרתו וגו' בם בקודש ונתנו אל בגד תכלת וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט:

כף לקטורת סמים. בכלל זה בזך ומטוטלת וכסוי המבוארים במסכת תמיד ובכלל המחתה מחתה שלוקח גחלים מן המזבח ומחתה אחרת שמערה בה הגחלים ומכניס להיכל ומחתה אחרת שמכניס ביום הכפורים כמבואר ביומא פר' ד' משנה ד':

זה היה מזבח הזהב. לפי שרוצה להתחיל במזבח הנחושת חותם דבריו שלא לערב העניינים:

פסקה יז

עומד בחצר. בעזרה בחצר אוה"מ לפני ההיכל:

למה בארגמן. ולא בתולעת שני כמו בשולחן ע"כ דורש נוטריקון:

אורג את ישראל מן החטא. ארגמן נוטריקון אורג מן וצ"ע איך שייך אריגה מן החטא ויתכן שפי' אורג מלשון תאוה בארמית כמ"ש כל שפר ארג נכסי וכן חמיד ורגיג ופי' חומד את ישראל ומצילן מן החטא ועל זה מורה תיבת מן שמוציא ממנו שעל שאוהב את ישראל מצילו ומוציאו מן החטא והעונש:

תנו אש. בת"כ סדר צו הובא בילקוט שם ובת"כ שם בשיבוש עי' בפירוש הקרבן אהרן שם וכאן ובילקוט ל"ג בדברי ר"ש בשבת:

אף במסעות. היה האש על המזבח שלא היה צורך בו שבמסעות לא היו מקריבים שהמשכן היה מקופל והיה ראוי לכבות האש על זה כתיב לא תכבה ופי' שיניחו על עצים שלא תכבה האש ועל האש היו כופין פסכתר הוא הסירות האמור בתורה שתרגומו פסכתרוהי ולדעת ר"י לא היו מדשנין המזבח במסעות שהרי הסירות היו מונחים על האש ובמה ידשנו וכמ"ש בסדר תרומה ועשה סירותיו לדשנו. ולדעת ר"ש אף בשעת המסעות היו מדשנים על הפסכתר שלא היה כפוי על האש והביא ראיה ממ"ש כאן ודשנו את המזבח וכאן מדבר במסעות שגם בעת המסעות ידשנו ולדעת ר"י פירושו ודשנו את המזבח היינו בתחלה שבא להכין המזבח למסעות ידשנו ולא במסעות עצמן כמ"ש בסמוך:

ודשנו את המזבח. כמו בכל יום בכל בקר לר"ש ולר"י לרבות דישון יתר קודם המסעות לבד דישון של בקר:

והיו מניחים שם אש. פי' שנותנים עצים על האש:

כדי שלא תכבה. ע"י רוח המסעות וצ"ע שיותר יכבה האש ע"י כיסוי כלי מאשר יכבה ע"י רוח אך במדרש אחר הגי' שלא תכווה פי' שלא תכווה האש את בגד הארגמן ודעת ר"ש מאחר שגם ע"י כיסוי פסכתר יכווה הארגמן שעל הפסכתר אלא שהיה שם מעשה נסים. א"כ גם בלא פסכתר לא יכווה. ושניהם מודים שהיה האש במזבח בשעת מסעות אלא דפליגי בדישון:

פסקה יח

פירוקן בשעת המסעות. כצ"ל פירוקן בשעת המסעות ועמידתן בשעת חניית המסעות כשעת הקמת המשכן מה בשעת הקמת המשכן וכו' עד אף בשעת פריקתן ועמידתן:

פסקה יט

ודמן של בני אהרן מותר. פתח המדרש בבני אהרן וסיים באהרן גם היכן מרומז כל דרשה זו ונ"ל שמרומז בפרשה הסמוכה וידבר ה' וגו' וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו בגשתם את קודש הקדשים אהרן ובניו יבואו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו וגו' ולא

יבואו כבלע את הקדש ומתו שיקשה שהרי בפרשה הקודמת מבואר היטב ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה עד פסוק ט"ו וכלה אהרן ובניו אלא שבהכרח ע"פ מדה ל"ב פרשה של אל תכריתו נאמרה תחלה דרך כלל ואח"כ ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה ולא ידע משה טעם הדברים שהרי בני קהת קדושים מכל הלוים ונשאו את הארון שהוא קודש קדשים והמנורה והשלחן וב' המזבחות ואעפ"כ הם במיתה אם יראו ויגעו ומה יהיה באהרן ובניו כשיראו ויגעו ולא הזכיר אהרן בהקושיא מפני כבודו והתירוץ שע"פ מדה י"ז דורש כאן מדה ט' וממעל שעל שמפורש בד"ה א' כ"ג י"ב י"ג בני קהת וגו' ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם וגו' א"כ מ"ש כאן וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו בגשתם את קודש הקדשים (היינו לשאת הארון והמנורה והשולחן והמזבחות) אהרן ובניו יבואו כאלו כתוב מפורש אהרן ובניו שהם קודש קדשים כמפורש בד"ה שם יבואו לעשות בקדשי הקדשים ושמו אותם וגו' ולא יבואו לראות וגו' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה עד אחר פסוק י"ח דוק והבן ומ"ש וארון ק"ק הכוונה גם על הכלים שולחן ומנורה ומזבחות וכמ"ש זאת עבודת בני קהת באוה"מ קדש הקדשים זהו הכלל וכל הפרשה הוא הפרט הם הארון והשולחן והמנורה והמזבחות שכולם קודש קדשים:

פסקה כ

ופקודת אלעזר. היינו שד' דברים אלו נשא בעצמו בשתי ידיו ובחגורתו וכמ"ש בסוף הסימן שהוא בסוף הפרשה שמכאן עד סוף הפרשה דרשה אחת בענין מי שמשפיל עצמו בעבור כבוד שמים:

ותנינן. אבות סוף פרק ה':

ותשוב נפשי עלי. פי' שדעתי אינה מיושבת עלי על שלא למדתי ובזה שהגבהתי קולי לכבוד הש"י נתיישבה דעתי:

צ' אלף זקנים. תלמידי חכמים כמ"ש לקמן פר' ט"ו סי' כ"ד בחורי ישראל וכן כאן ויליף ממ"ש ש"ב ו' ויוסף דוד את כל בחור בישראל וכי להעלות הארון צריך בחורים וגבורים אלא פי' ת"ח וצדיקים. ועי' כל זה בירושלמי סנהדרין פרק כל ישראל הוא פרק חלק:

דרגון. אנשי חיל נושאין כלי זיין מלחמה לפני שר נקרא בלשון יוני דרגון ועי' ירושלמי סנהדרין ריש פרק כ"ג דרגון ועי' שמ"ר א' סימן כ"ז מניח דרגון שלו:

ולא מינה לאחיתופל. עי' לקמן סימן זה וצ"ע מנין לו:

מבעלי יהודה. וכתוב שם וישאוהו מבית אבינדב אשר בגבעה והיינו הצ' אלף הנ"ל ובד"ה א' י"ג ו' כתוב ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלהים הרי ב' כתובים מכחישים שני פעמים א' דכאן כתוב שהעלוהו

מבית אבינדב אשר בגבעה וכאן כתוב מקרית יערים וכאן כתוב והעם אשר אתו הם הצ' אלף הנ"ל וכאן כתוב כל ישראל (ומ"ש וכתוב אחד אומר ויעל דוד הוא ט"ס וצ"ל כתוב א"א כי מה שהביא תחלה פסוק ויקם דוד הוא לכוונה אחרת) ואח"כ מתחיל לדרוש בכ"מ והתחיל מפסוק ויעל דוד ואח"כ וכתוב א"א ויקם דוד ודו"ק. וגם בש"ב ו' ה' כתוב ודוד וכל בית ישראל ובפסוק ב' שם כתוב וכל העם אשר אתו היינו הצ' אלף הנ"ל ולפי ההכרעה שהכריע המדרש מבואר היטב ודו"ק. וקרית יערים נקראת בעלתה ובעלי יהודה:

שהיא גבול שבין יהודה. לתת כבוד לשבט יהודה שהוא שבט המלך ואח"כ הסכימו ברצון דוד שכבוד הארון גדול מכבוד יהודה ועלו דוד והעם אשר אתו והם הצ' אלף הנ"ל ונצטרפו עמהם כל ישראל ומרומז בתיבת כל העם שתיבת כל מיותר לרבות כל ישראל מה שלא היה דעתם כן מתחלה שהיה דעתם שלא ילכו רק העם אשר אתו כנ"ל. ודעת המדרש שגבעה וגבעון אחד הוא וכמ"ש יהושע י"ח גבעון והרמה ובשמואל א' כ"ב כתוב ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה הרי שגבעה וגבעון אחד הוא ורמה סמוכה להגבעה שהיא גבעון. אך גבע וגבעון שני ערים הן כמ"ש יהושע י"ח וגבעון והרמה ובפסוק הקודם והעפני וגבע. וכן ביהושע כ"א פסוק י"ז את גבע ואת מגרשיה ואת גבע ואת מגרשיה:

אשר נקרא שם שם. בשמואל ב' ו' פסוק ויקם שהזכיר ודורש תיבת שם הכפול שפי' השם של ה' היינו הכינוי של שם המפורש עם ה' המפורש עצמו היה מונח בארון ועל שם כך נקרא הארון ג"כ שם שם ה' צבאות עי' ב"ב דף פ"א:

מלמד שהלוחות. לקמן בסי' זה בדברי ר"י:

לא נשאו כתורה. עי' לקמן פר' כ"א סי' י"ב כל הענין סוטה דף ל"ה א':

וטרף לון לארעא. נראה דדריש מ"ש אצל עוזא ויכהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים מלשון כי ישל זיתך משילין פירות פי' שמפיל הפירות מהאילן והגג לארץ ומ"ש וימת שם עם ארון האלהים והיל"ל לפני ארון האלהים אלא פי' שמת שם עם שאר הכהנים שמתו ע"י הארוו שהגביהה אותם מהארץ והשליכם לארץ כמ"ש בסמוך וישאוהו עם ארון האלהים שנשאו עמו הארגז וכן כאן ודו"ק:

לאינון חכימיא דמניתא. כמ"ש לעיל סי' זה שמינה צ' אלף זקנים:

א"ל דבח קדמוהי. ובילקוט בשם ספרי איתא שאמר לו מ"ש בתורה ולבני קהת לא נתן וגו' וכדלעיל:

ויהי כי צערו. וס"ד נושאי הארון ששהצעדים ויזבח שור ומרי:

עוזא מאחריו. שהרי כתוב ועוזא ואחיו בני אבינדב נוהגים את העגלה וגו' ואחיו הולך לפני הארון א"כ פי' שעוזא הלך אחרי הארון סמוך לארון וכששמטו הבקר מן הארון היה עוזא סמוך לארון ע"כ סמכן הוא ולא אחיו:

וישאוהו מבית אבינדב. אשר בגבעה עם ארון האלהים הרי שמלבד ארון האלהים נשאו עמו דבר אחר וע"ז שואל מה נשאו עמו:

אמתים וחצי ארכו. כל אמה ו' טפחים הרי ט"ו טפחים ואמה וחצי רחבו הם ט' טפחים וכן קומתו ט' טפחים:

וכמה לוחות אוכלות בארון. שהיו הלוחות ושברי לוחות מונחים בארון כדלעיל והיו מונחים לארכו של ארון כל לוח ו' טפחים ארכו וג' טפחים עביו והיו מונחים זה על זה י"ב טפחים אוכלים בארכו פי' ממלאים האויר ואוכלים אותו. ויתכן שפי' מלשון אלפים בת יכיל פי' מחזיק עי' רש"י ב"ב י"ד שם:

חציו לכותל זה. שהארון היה של ג' ארונות אחד של עץ ושנים של זהב אחד מבפנים ואחד מבחוץ כל אחד עביו חצי אצבע ומצד הסברה יתכן דשל עץ היה עביו כאצבע ושנים של זהב חצי אצבע ביחד ומ"ש פרנסת פי' חשבת ומלאת מחסור הידיעה שהיה לנו בזה כמו הפרנסה שממלאת מחסורי האדם:

אין בארון רק. מ"א ח' פסוק ט':

לרבות ס"ת. שכל רבוי מרבה בדומה לו כמ"ש דברים ל"א כ"ו לקוח ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד הארון ועיקר דין הס"ת שיהיה ארכו ו' טפחים ורחבו ב' טפחים כמ"ש ב"ב שם וסובר ר"מ דמ"ש מצד הארון היינו בחרון לפנים לצד הדופן שנ הארון לא באמצע:

נכנס ויוצא ברוחק. שיוכל להכניס יד מלמעלה ויד מלמטה להכניסה ולהוציאה וכשחושב אורך הארון שמניח ב' טפחים לס"ת היינו לרחבה ועוביה אע"פ דב' טפחים בב' טפחים לא יתיב יוכל לצמצם שכשמכניסה יוקפל הס"ת מעט לצדדים וגם יתכן שיוגלל מעט ממנה על העמוד השני ותהיה בריוח אך האורך לא יוכל לקפל ובהכרח שיהיה ריוח אויר:

באמות בת ה' ט'. אורך הארון ב' אמות ומחצה הם י"ב טפחים ומחצה:

אפריון עמודיו. במ"ר פר' י"ב סי' ד' שי"ר פסוק אפריון:

ומה אני מקיים. שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ולר"מ מרבה ס"ת אך לר"י מאי מרבה וקאמר דבא לרבות שברי לוחות ובירושלמי דסוטה דורש מפסוק אשר שברת ושמת בארון שאף המשוברים תשים בארון והיינו לר"מ דלר"י לא צריך:

על צידיהם. פי' שוכבות על גביהם שארכם ו' ורחבן ו' וגבוהות בארון רק ג' טפחים ועל השלימות מונחים השבורות ג"כ גבוהות ג' טפחים:
מהלכין לפניו. כדלעיל דרגון לפניו:
והכהנים טוענים בו. בקרא מפורש שנתנוהו על העגלה אלא שהכוונה שם נתנוהו על העגלה והולכים סביבותיו וכמ"ש ועוזא ואחיו בני אבינדב נוהגים העגלה ומן הסתם שהיו כהנים שהרי גבעון וגבע מערי הכהנים:
מי שיש בידו לולב. בא לפרש שמ"ש בש"ב ו' ה' ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' בכל עצי ברושים ובכנורות ובנבלים ובמנענעים ובצלצלים שבהכרח שאין הכוונה שהיו לכולם כל דברים אלו אלא זה דבר זה וזה דבר אחר ובמנענעים כתוב בשמואל ב' ו' ה':
כתיב כידון. בד"ה וכתיב נכון בש"ב:
נושאיו נשא. סוטה דף ל"ה שמ"ר סוף פר' ל"ו:
שעשה צרכיו. דורש השל שלו ע"פ מדת ממעל שעסק בצרכי עצמו והסיח דעתו כרגע מהארון:
מה ארון קיים. כמ"ש והלוחות מעשה אלהים הוא וכל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם והתורה חיי עולם:
פניו כחררה. שמתיבשת בעבור האש ומצטמק כך צמקו פני דוד:
מה טעם. כמ"ש סוטה ל"ה אלא מעתה כל היכא דכתיב ויחר הכי נמי התם כתיב אף הכא לא כתיב אף וזהו מהטעם שאתה דורש כאן מלשון חררה ולא בשאר מקומות דכאן כלפי מעלה לא יתכן שיהיה פירושו מלשון חרון אף ויתכן שכן פירושו אצל קין ויחר לקין ואצל יונה ההיטב חרה לך:
שהאדים פני דוד. פי' שדוד עצמו נתבייש על שראה צדקתו וזכותו:
שהיה מגת. שהיה דר בגת ומ"ש וברכו הקב"ה כדמפרש לקמן בסמוך כמפורש בש"ב ו' י"א ובד"ה א' סוף י"ג ושם כ"ו ה':
בא אחיתופל ואמר לו. צ"ע מנין לו ויתכן מדקרא דוד לאחיתופל ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ואינו מפורש מה למד ממנו בהכרח פירושו על מקום שמפורש ששגה דוד וכמ"ש ד"ה א' ריש ט"ו אז אמר דוד לא לשאת את ארון האלהים כי אם הלוים וגו' עד כי למבראשונה לא אתם פרץ הא' בנו היינו בפרץ עוזא:
מפסוק קטן. פי' פסוק מפורש בלא עומק ובלא דרשא ועיון ולבני קהת לא נתן:
וישב ארון ה' וגו'. וס"ד ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים ואינו מפורש כאן במה היה הברכה ודורש ר"י ע"פ מדה י"ז שמפורש בד"ה ב' כ"ו ולעובד

אדום בנים עד פעולתי השמיני כי ברכו אלהים ושם למוד מענינו שהברכה היה בבנים ועל זה כוון כאן במ"ש ויברך ה' את בית עובד אדום:

מהו פעולתי. צ"ע למה שואל דווקא על פעולתי ולא על כל השמונה ויתכן שהכוונה שכל השבעה שמות נמצאים דוגמתם בתנ"ך שמעי"ה מ"א י"ב כ"ב יואח מ"ב י"ח י"ח. שכר וישכר דומים ומפורשים נתנאל בן צוער עמיאל בן גמלי יהוזבד אצל יהושפט ועל ידו יהוזבד אך פעולתי אינו בנמצא ובהכרח שמורה לדרשא וע"כ דורש ע"פ מדת ממעל על שפעל פעולה טובה היינו שעובד אדום עצמו פעל ועל שם כך קרא שם בנו השמיני פעולתי וסמך הברכה אצלו במ"ש כי ברכו אלהים היינו שברך לעובד אדום בעבור פעולתו כמ"ש מפורש בש"ב ו' י"א ובד"ה א' ט"ו:

נר אחד שחרית. שהמנורה היה באוה"מ בגבעון וכן המזבח ולא הקריב שם קרבנות ולא עשה אלא לכבודו במה שאפשר לו בנר וכבד ורבץ לפניו כמ"ש בסוף ברכות: ומ"ש אפטרה עי' ב"ר פר' ס' סימן ח' ופירש"י כשנפטר מאכסנאי שלו שהחזיקו במאכל ומשתה ובית דירה:

ארבעים ותמניא. וחושב מ"ח ל"ח בנים ו' בכל חודש ולבד זה ו' לשמעי' בנו הרי נ"ד ובהכרח לומר על שמעיה שכבר היה לו ששה בנים אלו המפורשים קודם ברכה זו ועתה נתברך גם עם אחיו ונולדו לו עוד ששה ככל אחיו הרי נ"ד. ודורש כן מאחר שכתוב אצל השמונה בנים כי ברכו אלהים ולא פירש מהו הברכה ואח"כ כתוב שם ששים ושנים לעובד אדום ולמוד מסופו שזהו הברכה בתוך ג' חדשים אלו שעל זה כתוב בד"ה א' סוף י"ג ויברך ה' את בית עובד אדום שביחד עם אלו המפורשים הם ששים ושנים שמונה של עובד עצמו וששה של שמעיה עצמו וילמוד סתום מן המפורש שילדו ששה ולפי דעת המדרש לא נתחדש ברכה לעובד אדום עצמו רק הברכה בבניו וכלשון הכתוב בד"ה א' סוף י"ד ויברך ה' את בית עובד אדום וזהו ג"כ ברכת עצמו שכתוב עליו כי ברכו אלהים כנ"ל וכן מה שכתוב בש"ב ו' י"א ויברך ה' את עובד אדום ואת כל ביתו פי' ג"כ שברכת בניו הוא ברכת עצמו וא"כ מ"ש כי ברכו אלהים אינו שייך למעלה אל שמונה בנים שחשב שזה אינו מן הברכה אלא בהכרח נדרש ע"פ מדה י"א סידור שנחלק ששייך למטה עד ששים ושנים לעובד אדום ע"פ המדות כנ"ל ודו"ק מאוד אך דעת הגמרא והירו' יבמות פרק ד' הלכה י"ב שחשבון ששים ושנים מ"ח משמונה בנים כנ"ל וששה של שמעיה המפורשים הם עצמם שנכללו בחשבון המ"ח אלא שפרט אותם לידון במדות הנ"ל שילמדו כל אחיו ממנו שילדו ג"כ ששה ששה ועוד ששה שילדה אשת עובד עצמו הרי נ"ד וח' שלו הרי ס"ב כי הם תופסים עיקר לפסוק של ש"ב ו' י"א. ויברך ה' את

עובד אדום אותו בעצמו שמלבד ח' המפורשים נתברך עוד בששה בנים כמו כל בניו עפ"י המדות הנ"ל ובזה נחלקו הגמרא והירושלמי שדעת הגמרא שהברכה היה בכולם שילדו ששה בכרס אחד וילדו בג' חדשים אלו פעם אחד ובזה סובר הירושלמי כמו המדרש שהששה היו בג' חדשים שנים בכל חודש וצ"ע במאי פליגי בפרט זה ומה דעת כל אחד מהפסוק ודעת הגמרא יתכן כדאשכחן במצרים שהיה הברכה ששה בכרס אחד כך כאן שהברכה סתומה ילמוד מן מצרים המפורש אך דעת המדרש והירושלמי שנים בכל חודש יתכן שדורש ממ"ש בש"ב שם ובד"ה שם שלשה חדשים. ויברך וגו' שברך אותו כל שלשה חדשים והשוה מדותיו לכולם בכל חודש והנה הפסוק של ש"ב ו' את עובד אדום ובפסוק הסמוך לו את בית עובד אדום הרי בכ"מ וכן בד"ה א' ט"ו את בית עובד אדום ושם כ"ו ה' כי ברכו היינו לעצמו ג"כ ב' כ"מ והמדרש מכריע שזהו ברכת עצמו מה שנתברכו בניו והגמרא והירו' מכריעים ששניהם אמת שנתברך הוא בעצמו ונתברכו בניו:

קבץ דור. כמ"ש ד"ה א' ט"ו כל הענין ומ"ש בשמחה כמבואר שם בש"ב ובד"ה:

כמו שאמר לו אחיתופל. כמ"ש לעיל כשחזר דוד וכו':

אחיתופל בראשונה. מבואר לעיל ג"כ:

בעזר האלהים. וס"ד ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים ובש"ב ו' כתוב ויהי כי צעדו נושאי ארון ברית ה' ששה צעדים ויזבח שור ומריא והם ב' כ"מ והכריעו כל אחד לפי דעתו ומ"ש בעזר האלהים היינו שלא היזק בלוים כמו שהזיק בפעם הראשון שהיה מגביה כהנים לרום ומשליכם לארץ כמבואר לעיל:

רב פפא ב"ר שמואל. סובר כחד מתרי דלעיל והקשהו לו ר"ח א"כ שזבחו על כל פסיעה והוצרכו לבנות במה בכל פסיעה היינו כל הדרך מגבעה עד ירושלים במה אחת ע"כ דורש שעל כל ו' פסיעות ב' קרבנות ועל כל ל"ו פסיעות י"ד קרבנות ודייק מ"ש כי צעדו נושא ארון ה' ששה צעדים שתיבת צעדים מיותר והיה די שיאמר ששה צעד ולמה צעדים לשון רבים הרי נותן תיבת ששה באמצע לצעד ולצעדים ששה צעד וששה צעדים של ששה הנ"ל:

מהלך לפניו סתם. כדרכו בכל יום שאין הדור בעולם ממלך שלובש בגדי מלכותו ולא עשה כן אלא תקן לו בגדים נאים אחרים של נביא וכמ"ש בשמואל והוא עוטה מעיל כך דוד מכורבל במעיל כמ"ש בד"ה שאינו מבגדי מלוכה שלו וגם עשה לו בגדי כהן כמ"ש ש"ב ו' י"ג ודוד חגור אפוד בד כמ"ש ש"א כ"ב י"ח נושא אפוד בד בכהני נוב וזה לפי כבוד הארון. וגם היה לו להלך בנחת לפי כבוד מלכותו ולא לשחק לפזז ולכרכר:

פוזז. הפז שעליו משמיע קול ע"פ מדת ממעל:
אספירם. במוסף ערוך בל"י כפות רגלים פי' שהופך כפות רגליו למעלה וקופץ. ומ"ש ומשויר צ"ל ומשוור שפי' קופץ ולקמן בסמוך דורש מנין לו אלא שמפסיק בספור המעשה כסדר:
עולות לפניו הוא וישראל. כי בש"ב ו' כתוב ויעל דוד עולות לה' ושלמים ובד"ה א' ריש ט"ז כתוב ויקריבו עולות ושלמים לפני אלהים היינו כל ישראל והם ב' כ"מ והכריע דשניהם אמת שהקריבו דוד וכל ישראל:
מהו אשפר. על שלא נמצא תיבה זו בתנ"ך דריש לה נוטריקון אחד ששה פר:
ואשישה. דורש ע"פ מדת יגיד עליו רעו כמ"ש ב"ר פר' ט"ז סוף סי' ב' שכתוב אשפר ואשישה מה אשפר אחד ששה בפר כך אשישה אחד ששה ואם פירושו אחד ששה בכור שהוא ל' סאה ואחד מו' הוא חמשה סאה אין מי שיאפה לחם גדול כזה ואם אחד ששה בסאה שהוא קב הוא קטן מאד ע"כ תפש מדה אמצעית אחד ששה באיפה שהאיפה שלש סאין והיינו חצי סאה ואשישה הוא לחם חשוב בדברי חז"ל בפסחים דף ל"ו פרט לחלוט ואשישה הובא בערוך ערך אשש א' והי' דורשים ע"פ מדה י"ז שמפורש במקום אחר שאשישה הוא מיין:
מכאן את למד. מסיים מ"ש לעיל ומהיכן את למד על שכתוב אשר נגלה היום שנגלו איבריו כשהפך רגליו למעלה:
אם ראית כבודך. דרך תמיה אם התבוננת לשמור כבודך וזהו מה נכבד היום דרך כנוי שהכוונה להיפך כמ"ש בהגלות נגלות אחד הריקים:
הלויא בצניעות. בתוך הבית אלא לעיני כל ועי' כל זה בירושלמי סנהדרין פר' כה"ג ובירושלמי סוכה פרק ה' הלכה ד':
ארכסיטס. וכן הוא בירושלמי סוכה שם הביא המ"ע וגורס ארכיסטריס פי' בל"י משחקים ומרקדים:
גדר לפנים מגדר. עי' ברכות דף ס"ב:
משולש צבחר ומסלק צבחר. משלש מעט למטה לכסות בשרו ומסלק ומגביהה מעט לצמצם לפי צורך היציאה ועי' בירושלמי סנהדרין בשינוי ובירושלמי סוכה כמו כאן:
לית אריך. פי' לא טוב ויפה ולשון מקרא הוא וערות מלכא לא אריך לנא למחזא (עזרא ד' י"ד):
כיון שגמרה דברי'. בא לפרש מ"ש דוד לפני ה' אשר בחר בי ולא פירש מה עשה לפניו ודורש שהוא שייך לגמר דבריה כהגלות נגלות אחד הריקים על זה אמר לפני ה' עשיתי

זאת וכנגד מה שאמרה היום נגלה כבודו של בית אבי' על זה השיב אשר בחר בי מאביך שאם היה הוא צדיק יותר ממני לא היה הש"י בוחר בי ופוסל באביך ואף שהצניעות מדה טובה היא מאד אך במקום שיש קידוש ה' יש לגלות ולא לשמור הצניעות וכמ"ש בב"ר פר' נ"ג סי' ט' והיתה שרה אמנו צנועה יותר מדאי ואמר לה אברהם כו' ע"ש:

מבקשין כבוד עצמן. שאול אמר כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך אף שהיה יודע שדוד הומלך מפי הש"י רצה לבטל דבריו להרוג לדוד בשביל כבוד עצמו ודוד כשמרד בו אבשלום לקיים מ"ש הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך אמר הנני יעשה לי כטוב בעיניו שאול כשאמרו הנשים הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו קנא לכבודו ורצה להרוג את דוד ודוד כאשר קללו שמעי אמר הניחו לו ויקלל כי ה' אמר לו קלל את דוד:

שצווחות אותן. שאת קורא אותן אמהות ושפחות וזהו אשר אמרת ולא אני שאני קורא אותן אמהות שראויות בצדקתן להחשב בין אמהות שרה ורבקה וכו' ועמם אכבדה בלשון עתיד:

יתרעם לעגלה אשתו. ש"ב ג' ו' ד"ה א' ג"ג ודרשו סנהדרין כ"א עגלה זו מיכל הובא ילקוט ש"ב ג' ובירושלמי שם ושם ב"ר פר' פ"ב סימן ז':

שהחזירוני למלכות. אחר מרידת אבשלום שנדחה ממלכות לשעה וחזר למלכותו כמפורש בש"ב י"ט וזהו גדולות שאין למעלה הימנו:

ובנפלאות ממני זה הארון. אף שהעלות הארון היה קודם החזרה למלכות חשבו המדרש מאוחר על שהוא שייך למ"ש ובנפלאות ממני שנפלא ונתכסה ממנו איך לישא אותו שנשאו על העגלה כמ"ש לעיל סי' זה ולסמוך אותו אל מ"ש אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו שדורש ג"כ על הארון שאמו בדמיון הארון והוא התגלה לפניו ומ"ש עוד הפעם בפסוק כגמול עלי נפשי דורש על תורה שגומל עם נפש להביאה לחיי עולם שבזה היה ג"כ כגמול ויתכן שרמוז ענין היניקה בתיבת נפש שהדדים נקראו נפש כמ"ש (ישעי' ג' כ') בתי הנפש על דפוס של הדדים וכן לימוד התורה כמ"ש דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד מכל מי שמוצא אפילו מן הקטנים:

שאין לתינוק הזה עונות. כמ"ש לעיל פר' ב' בסי' י"ב כשם שהתינוקת שחוטאת אין אבותיה מתרעמים עליה וכאן לפי הנמשל יש לפרש שהתינוק כשמתלכלך על אמו ואמו מנקה אותו בלא תרעומות כלל עליו כך הש"י העביר חטאתך שדומה לרחיצת צואה כמ"ש אם רחץ ה' את צואת בת ציון:

וזוסטא. פי' המ"ע בלשון יוני ענינו חגורה וכתונת לפני הבגדים שלא יטנפו:

שאין גאוה. מלעבוד לפניו עבודות בזויות לא יאמר האדם בגאותו אין זה כבודי בעבודות אלו ע"כ צוה להתנאות גם בהרמת הדשן ועי' לקמן פר' ה' סוף סי' ח':

וכן אתה מוצא. כל דרשה זו בענין דוד שהאריך בה מאד הובא לכאן דרך אגב של ענין אלעזר וכשחוזר לענינו אומר וכן כדרך המדרש:

דוכנין. צ"ל דוך דוכנין וכן הוא בהדיא פר' ז' סי' ג' בדברי ריב"ל דוך דוכנין וכן הביא הערוך דך בשם הירושלמי שבת פרק המצניע ה"ג ופי' מלשון דוכס והכוונה שר על שרים נשיא על נשיאים:

שהיה עשוי לטעון. שהיה מוטל עליו לטעון ולשאת כמ"ש לעיל פר' ג' סוף סי' י"א:

שנאמר ופקודת. שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה פקודת כל המשכן אשר בו ובכליו הרי ב' פעמים פקודת הא' על ד' הפרטים המנוים ואח"כ בכלל ועל זה דרשו שפקודת הא' פי' על דברים שנשא בעצמו ופקודת הב' פי' על דברים שהיה ממונה עליהם וצ"ע שאין המדרש חושב שמן המשחה שהוא מפורש בקרא ובילקוט כאן הגירסא שמן אחד בימינו שמן אחד בשמאלו הקטורת בחיקו החביתין בכתף (היינו מ"ש בסדר צו ויקרא ו' י"ב זה קרבן אהרן ובניו וגו' מנחת תמיד מחציתה בבוקר ומחציתה בערב על מחבת בשמן תעשה שעל שם זה נקראת חביתין ומנחת תמיד). אך בירושלמי שבת הנ"ל הגי' שמן המאור בימינו וקטורת הסמים בשמאלו ומנחת התמיד שבכל יום תלוי בזרועו שמן המשחה איכן היה נתנן. ר' אבין בשם ר' אלעזר כמין צלוחית היה לו באפונדתו. וכמ"ש בירושלמי סוטה פרק ח' הלכה ג' צלוחית של שמן המשחה וכן בברייתא דמלאכת המשכן פרק ד' וכן במכילתא בשלח פסוק ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת וכאן בשיבוש:

באפונדתו וכו' חגור מתניו. וכן בירושלמי הנ"ל אפונדתו וכאן מפורש שהכוונה חגורה שכן זיני פירושו חגורה עי' ערוך ערך זינו וא"כ צ"ל אפונדתו וכמ"ש בערוך אות א' ערך אפנדה וז"ל בפרק הרואה וכו' ובאפונדתו פי' כליל לבוש שהוא חלוק קטן ויש בו הרבה מקומות תפורים וכו' ויש ששונים פונדתו והוא מפורש בערך פ' עכ"ל ובאות פ' ערך פונדא כתב פונדתו הוא ענין פסקייא של עור שהוא תרגום חגורה הרי דכאן בירושלמי צ"ל פונדתו ולא אפונדתו וצ"ע:

היה נותן להם. אולי צ"ל ניתן להם שאם פירושו שבידו נתן להם הי"ל בידו נותן ועל ידו פי' ע"פ צווי שלו ואמירתו. הנה אנו רואים שפי' המדרש מ"ש ופקודת אלעזר שנשא הוא בעצמו ומ"ש פקודת כל המשכן פי' מה שצווה ומינה את בני קהת והנה לא יתכן לפרש פקודת המשכן שנשא הוא בעצמו שלא יתכן שישא הכל בעצמו ועוד שמפורש

כתוב בפ' זאת שהכלים נשאו בני קהת ועל כל המשכן מפורש בריש נשא שנשא בני גרשון ובני מררי אך ופקודת הא' למה לא נפרש כמו פקודת הב' שהיה ממונה עליהם ויתכן שזהו כוונת רש"י במ"ש ופקודת אלעזר שהיה ממונה עליהם לשאת אותם וכו' עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת חנייתן שלא כדברי המדרש ויתכן שדעת המדרש ע"פ מדה כ"ד דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שהרי יש כאן כלל במ"ש פקודת כל המשכן וכל אשר בו בקודש ובכליו א"כ למה פרט ופקודת אלעזר וגו' שמן המאור וגו' אלא לכך יצאו מן הכלל ללמד על עצמם שדברים אלו ישא בעצמו שלא יתכן לפרש שיצא מן הכלל ללמד על הכלל שישא הכל שהרי מפורש בכל הפרשה שישאו בני קהת אלא כנ"ל על עצמו ומ"ש פקודת כל המשכן וגו' היינו שגם על פקודת גרשון ומררי המפורשים בריש נשא היה ג"כ אלעזר ממונה עליהם לבד מה שהיה ממונה על בני קהת למסור להם כל הקודש בעצמו כמפורש כאן בפרשה עוד היה ממונה על כלי המשכן שהיו נעשים ע"פ איתמר כמפורש אצל גרשון ומררי עכ"ז היה אלעזר נשיא נשיאים גם על איתמר וזה מצאתי בפי' הראב"ע: גם יתכן שדעת המדרש לפרש שמ"ש פקודת כל המשכן אשר בו ובכליו על משמרת בני קהת לבד ולזה פרט המדרש שעל ידו ניתן להם הארון וכו' שאצל גרשון ומררי בריש נשא מפורש שהיה על ידי איתמר ולא נזכר שם אלעזר כלל ומ"ש ומשמרתם הארון והשולחן וגו' ונשיא נשיאי הלוי היינו על אליצפן ואשר ממונים תחתיו מבני קהת לבד. שמדבר בפרשה זו בבני קהת שהמדרש דורש כלל ופרט שמ"ש כל המשכן וכל אשר בו בקודש ובכליו כל המשכן וכל אשר בו כלל בקודש ובכליו פרט אין בכלל אלא מה שבפרט שמ"ש המשכן וכל אשר בו הם דווקא בקודש ובכליו שהם המפורשים בפרשה ארון שולחן מנורה ומזבחות וזה מצאתי ברש"י והרמב"ן ולדעת זה נוטים דברי המדרש ודו"ק:

פרק ה

פסקה א

הנה עין ה'. וס"ד למיחלים לחסדו:

יראיו. הם שבט לוי כמ"ש ואתנם לי מורא ויראני וגו' להיות בריתי את לוי במלאכי ב' ד' ה':

של עולם. שנוהג בכל באי עולם:

שני ניצוצין של אש. מבין שני בדי הארון עי' שי"ר פסוק מי זאת עולה דף כ' ושם הגירסא ושורפין לפניהם נחשים שרפים ועקרבים ועי' ד"ר פר' ז' בסי' ט' ועי' לקמן פר' זו סי' ז' באו"א:

ג' משפחות. מפורש במדבר ג':

ד' משפחות. לעיל סוף פר' ג' ע' מש"ש:

ז' אלפים ה' מאות. במדבר ג' פסוק כ"ב:

אלפיים שלוש מאות ושלושים. במדבר ד' פסוק מ"ם: מררי ו' אלף ומאתים. במדבר ג' פסוק ל"ד: ג' אלפים ומאתים. במדבר ד' פסוק מ"ד:

ח' אלף ו' מאות. במדבר ג' כ"ח:

ב' אלף ז' מאות וכו'. במדבר ד' פסוק ל"ב:

אל תכריתו. דורש מ"ש אל תכריתו וכפל עוד הפעם וחיו ולא ימותו על שני מיני מכשולים א' שמתחלה היו מסתכלים בארון ועל זה בא התקון שאהרן ובניו יכסו שלא יבאו הלוים לראות ועל זה אמר וחיו ולא ימותו ולא יבאו לראות וגו' והב' שאחר שהיו מתכלים מן הארון היו בורחים ממנו ומתכלים עוד ולזה בא התיקון אל תכריתו אהרן ובניו יבואו ושמו איש על עבודתו:

פסקה ב

אל תגזול דל. וס"ד ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ועי' תנחומא סדר זה דרשות נפלאות על פסוק זה עי' לקמן פר' יו"ד סי' ד':

לא תטה משפט. אביונך בריבו מטעם הנ"ל כי ה' יריב את ריבם והמשפט הוא בשער כמ"ש דברי ריבות בשעריך וכמ"ש והציגו בשער משפט וזהו עני בשער:

כל אלמנה ויתום. וס"ד אם ענה תענה אותו כי אם צעק וגו' וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב וכנ"ל וקבע את קובעיהם נפש:

ל"ב אלף ור'. במדבר א':

אהרן ובניו. צ"ע אם פירושו שאהרן בתוך המנין או חוץ למנין ועי' לעיל פר' ג' ריש סי' י"ג ומש"ש:

כדי שלא תזוקו. פי' שלא תנזקו כמ"ש במדבר י"ז כל הקרב אל משכן ה' ימות שעל זה אמר שם וגם את אחיך מטה לוי וגו' עד וזר לא יקרב וגו ולא יהיה קצף על בני ישראל:

והם מתדלדלים. מתמעטים וחסרים ודל בארמית מל' לקיחה כמו דל מהכא וע"כ לא כתב עני אביון לדרוש ע"פ מדק ממעל על הלוים ומ"ש עוד כי דל דורש דל מן הנחלה וזהו טעם ב':

מדבר בבני קהת. תחלה פי' לכל שבט לוי ועתה חוזר לבוא לענין הפרשה אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי על שהם מתדלדלים מכל שבט לוי כדלעיל סי' א' ומ"ש כי דל הוא על שאין להם חלק בארץ כנ"ל בדרשה על הלוים והמדרש סמוך עצמו על המבואר לעיל וקיצר והחסיר כאן:

פסקה ג

הה"ד ולא דיבר. תנחומא כאן סוף סדר זה:

ואל יאמר. וס"ד שם עולם אשר לא יכרת ושייך גם על בני עובדי כוכבים שלא יכרתו וק"ו לאותם שכתוב בפסוקים הקודמים שמרו משפט ועשו צדקה וגו' אשרי אנוש וגו' ק"ו שלא יכרתו:

הגבעונים גרים גרורים. שפלים וירודים ונגררים ממקום למקום שלא הותרו לבוא בקהל ובתנחומא הגירסא גבעונים גרים ארורים כמ"ש יהושע ט' ועתה ארורים אתם:

מן היראה. שלא יהרגם יהושע עם שאר הכנענים:

שביקש שאול. לקמן פר' ח' סי' ד' באריכות:

רעב בימי דוד. וס"ד שלש שנים וגו' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים:

הציל לחנוך. שאע"פ דור חמש לאנוש קרי לי' דור אנוש כי כל דורות אלו אנוש קינן מהללאל ירד כולם היו חיים בימי חנוך וחנוך מזרעו ויליף מנח כמו נח שכתוב בו את האלהים התהלך נח וניצל כך חנוך שכתוב בו ויתהלך חנוך את האלהים ניצל משטף הים ששטף לדור אנוש עי' ב"ר פר' ה' סי' ו' וש"נ:

קדשו שמי בעגל. לעיל פר' א' סי' י"ב:

פסקה ד

עסקו של אהרן נזכר כאן. צ"ע מה מקשה שהרי זה כלל גדול כל מקום שהמעשה בכהנים הדיבור באהרן וכאן כתוב ובא אהרן ובניו וגו' ע"י הדיבור אליו וכמו שלא הקשה בפרשה הקודמת שכתוב ג"כ ואל אהרן וכמ"ש לעיל פר' ד' ריש סימן י"ב. ואולי הכוונה שהיה לו לכלול פרשה זו עם הפרשה הקודמת ולמה יחדה בפני עצמה ללמד דבר חדש. ודעת רבותינו שמאחר שהפרשה מדבר בתקנה הדבר למוד מענינו שהיתור של אהרן הוא בעבור התקנה ועוד אם כדעת ר"ל היה להזכיר בני אהרן אלא על שהתקנה באהרן עצמו הזכיר ודרשות אלו ע"פ מדת דבר המיוחד במקומו ומדה ט"ז:

וזו ששנינו. משנה סוף מכות ושם איתא ואמר ר' חנינא ב"ג ומה העובר וכו' וכמ"ש חז"ל שמדה טובה מרובה ממדת פורענות וזה ק"ו סתום מדה ו':

מיתה לעצמו. היינו הכרת הנ"ל ויצירת הולד למ' יום וכמ"ש אצל המבול ויהי הגשם על הארץ מ' יום:

ויו"ד על הארץ. עי' פר"א פרק מ"ד שמונה יו"ד של אדם ויו"ד של חוה ויו"ד של נחש. וכאן דורש עוד יו"ד לאדמה שהרי כתיב ארורה האדמה בעבורך מה אדם יו"ד קללות אף אדמה יו"ד קללות. ועי' עירובין דף ק' אבות דר"נ פרק א' אצל חוה:

והאריך לו. גם זה ראיה שעשה תקנה לחוטא שאמר לו ביום אכלך מות תמות והיה לו למות ביום שנוצר וחטא ועשה לו חסד שמנה לו הקב"ה יום משלו שיומו של הקב"ה אלף שנה. כמ"ש ב"ר פר' י"ט סי' ח' פסיקתא פר' מ' סי' ב':

פסקה ה

די הוא. שהיה די אם לא היה מזכיר רק המשפחה ולמה הזכיר את שבט משפחת הקהתי:

ומקדים דברים שלא נעשו. לשון הפסוק מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו והמדרש אומר בלשונו על דרך לשון הפסוק:

קרח בן יצהר. בן קהת בן לוי:

תן דעתך. שבפסוק הקודם כתיב ויקח אלעזר הכהן את מחתות וגו' וירקעום צפוי למזבח ולא פירש הכוונה ואח"כ אמר זכרון לבני ישראל והמדרש מחבר הפסוקים בזה שאמר לו הקב"ה תן דעתך למה צויתי לרקעם ציפוי למזבח ולא לדבר אחר למען לא יקרב איש זר למזבח להקריב ולהקטיר:

חסר קרי' כלום. במ"ש ולא יהיה כקרח וכעדתו כאשר דבר ה' ביד משה ולמה הוסיף עוד תיבת לו ודורש שתיבת לו מוסב על קרח ונעלם ממני בעניי פירוש מאמר זה איך יעלה על הדעת שרצה משה לאבד כל שבט לוי שהרי כתוב מפורש שלא ביקש רק על קרח דתן ואבירם ומה שביקש עשה ולמה הוצרך להוסיף שם תיבת לו וכאן תיבת שבט ולפי מ"ש בסוף סימן הסמוך יש לישב על בני קהת אך לא על כל השבט וצ"ע:

פסקה ו

שיחד הקב"ה שמו. שנקרא אלהי ישראל אלהיכם אלהיך ושיתף שם אל בשם ישראל:

וכן בני דור המדבר. תחלה אמר כשינחו ישראל במדבר היינו שיצאו ממצרים אל המדבר וכאן אמר בני דור המדבר לפי שנולדו במדבר כמ"ש שם פסוק י"ח ואומר אל בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל תלכו וגו' ובפסוק כ"א וימרו בי הבנים וגו' עד ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם במדבר ובפסוק כ"ב והשיבותי את ידי ואעש למען שמי לבלתי החל:

שיפרע מהם בשעבוד. בפסוק כ"ג שם גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרותם בארצות היינו לבנים הנ"ל וזהו למען שמי אאריך אפי שמשותף בשמם כנ"ל ומ"ש ותהלתי אחטם לך פי' שזהו תהלתי שלא יתחלל ע"כ אחטם לך ותיבת אחטם בט' אין כמוהו בתנ"ך דורש בחילוף ט' בת' בדטלנ"ת כאלו כתיב אחתם לך בת' ופי' נוטריקון אביא חתום לך שיביא להם הקץ שנקרא חתום כמ"ש בסוף דניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ ואז יקדש שמו הגדול המחולל כמ"ש ביחזקאל כ' ואעש למען שמי לבלתי החל וגו' וגם מבואר שם קץ הגאולה בסוף הפרשה בפסוק מ"א מ"ב וכתוב שם ונקדשתי בכם וכן ביחזקאל ל"ו מפסוק כ"ב לא למענכם אני עושה וגו' כי אם לשם קדשי וגו' וקדשתי את שמי וגו':

ד"א ותהלתי אחטם. דורש תהלתי ע"פ מדה ט' וי"ז על מי שנברא לספר תהלתו. ומ"ש אחטם לך כנ"ל מלשון חותם שיעשה אותם חותם על לבו וזרועו על פי מדה י"ז:

מפנה אותם מנקה אותם מגזר דינם:

נושאים המשכן. שהיו הקהתים נושאים כלי ק"ק על כתפם ובילקוט כאן הגירסא שנאמר ולבני קהת לא נתן וגו' והיו מסוכנים למות בעבור קדושה הארון כדלעיל בסי' א'. ועוד היה מסתכל בהם שעתיד קרח לחלוק על משה ובשעת הסכנה השטן מקטרג גם בדבר העתיד כמ"ש ב"ר פר' נ"ג סי' י"ד אצל ישמעאל וזהו אל תכריתו:

משמרות. להגן וישמור עליהם:

עד יבא יומם. קצם של קרח ועדתו שהיו ראוים להכרת וכאן אמר כן על הקהתי שהיו ראוים להכרת בטבור קרח ולעיל סוף סי' הקודם אמר על כל השבט ויתכן לדחוק ולומר דגם שם מדבר במשפחת הקהתי ומ"ש שבט נאמר שגם משפחה נקרא שבט כמ"ש שופטים כ' י"ב שבטי בנימין שפי' משפחות בנימין וכן הוא בש"א ט' כ"א שבטי בנימין כנ"ל:

פסקה ז

וזאת עשו להם. זה מיותר שהרי מפורש מה שיעשה להם אלא לדרוש גז"ש שהם חשובים בעיניו כ"י כאהרן ע"כ כתוב בתקנתם בנשאם הארוו כמו שכתב באהרן בבואו לפני הארון וכמ"ש ויק"ר פר' כ"א סוף סי' ב' ע"ש ותבין כאן על מה רומז:

ואהרן ובניו. ומשה עמהם עי' לעיל סוף פר' ג':

נטנפו ישראל. בחטא ועון שראוים לעונש ופורענות לצאת מלפני השכינה בהפתח של אוה"מ שהוא במזרח ועל זה הביא פסוק והלוים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה

קצף על בני ישראל שעל ידי שיחנו הלוים סביב נמשכן על כן לא יהיה קצף על בני ישראל כי הלוים יעכבו:

ואם אין אתה למד מכאן. שיתכן פירושו שעל שישמרו הלוים שלא יקרבו ישראל למשכן על כן לא יהיה קצף על ב"י:

בשעה שחלק קרח. המדרש קיצר וסמך עצמו על המפורש בפרשת קרח שכשחלק קרח ועדתו ונשרפו ונבלעו ואח"כ התאספו והתלוננו:

והיה משה שרוי אצל אוה"מ. צ"ע למה צריך המדרש לומר כאן שהיה מבני קהת שהרי כאן כתוב מפורש ויבא משה ואהרן אל פני אוה"מ ובהכרח לפרש שדורש בנין אב מכאן על שמפורש שהיה משה לפני אוה"מ עצר בעד מלה"מ כך היה תמיד אך גם צ"ע שהרי מפורש במדבר ג' כ"ט שמשפחת קהת חנו תימנה ואיך אמר שע"כ היה משה חונה במזרח על שהיה מבני קהת וכתוב שם פסוק ל"ח והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוה"מ מזרחה משה אהרן ובניו א"כ מ"ש במדרש שהיה מבני קהת הוא דבר שלא יתכן וט"ס הוא:

מה אתה עומד ומשתהה. שמאחר שכתוב והולך מהרה שצריך לזרזו דייק שהיה משתהה:

מרי מה ראית. הוכיח כן שהיל"ל יצא הקצף החל הנגף קח המחתה וגו' ועוד שאמר והולך מהרה למה האריך עוד לומר שבעה תיבות כי יצא הקצף וגו' אלא על שאהרן לא ראה ולא ידע דבר היה מתירא להקטיר קטורת חנם היה קשה עליו מאד דברי משה והוכרח לשאלו מה ראית והשיב לו כי יצא הקצף מלפני ה' וגו' וכן תמיד. וצ"ע מה ראיה ממשה על בני קהת שהרי משה היה במזרח כנ"ל ובני קהת בדרום וא"כ בני מררי בצפון ג"כ סמוכים כמו בני קהת ועוד שאמר שהלוים היו כלין ומהן בני קהת משמע גם גרשון ומררי ובהכרח שכוונת המדרש שבני קהת היו בדרום בימין המקדש וכל פינות שפונים במקדש היה דרך ימין וכשיצא הקצף ממזרח פגע במשה ואהרן ובניו היו מתמעט והלך דרך ימין ופגע תמיד בבני קהת אלא שהיה צריך הקצף לילך למערב ולצפון פגע תחלה בבני קהת ומתמעט גם על ידם ומדרום הלך למערב אם היה צריך ופגע בבני גרשון ומתמעט ומדרום לצפון אם היה צריך ופגע בבני מררי ומתמעטים וכלים הרי שכל הלוים היו מעכבים הפורעניות ובבני קהת עוד מעלה אחת יען שהיו נושאי הארון וכלי הקודש כשנוסעים היו צריכים להתקרב בצד מזרח בעת פירוק המשכן ובעת הקמתו בצד הפתח והפרוכת והמסך וזהו דברי המדרש שהלוים היו כלין הפורעניות

היינו כל הלוים מהג' רוחות כנ"ל ומהן בני קהת שנושאי הארון היו היינו עוד מעלה לבד מה שהם בכלל כל הלוים:

פסקה ח

ולבני קהת לא נתן. כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו:

שאין גדולה לפני אלהים. לעיל סוף פר' ד':

בדין הוא שיחיו. ע"פ מדת ממעל ומנגד:

פסקה ט

מכאן אמר רשב"ן. לעיל פר' זו סוף סי' א':

ולא יבואו לראות כבלע. את הקודש ומתו פי' בשעה שמפרקין הפרוכת מלפני הארון ונותן עליו הפרוכת ועליו כסוי עור תחש ועליו כליל תכלת ובין כך וכך היו מסתכלים ורואים בארון ומתים וזהו הקודש סתם שהוא מקודש מהכל היינו הארון:

אם עושים כן. פי' שאם אינם רואים אינם מתים אך אם עושים כן שרואים אפילו כרגע כמו העפעף של עין שנופל על העין ומכסה אותו כרגע כך ימותו כרגע ונקרא העפעף בלע על שמבלע ומכסה את העין עי' לעיל פר' ב' סי' ו' כאישון עיני מש"ש:

מהו כי ראו. היינו לדברי ר' לוי ולא לדברי ר"א ור"א וכמ"ש בהדיא סוטה דף ל"ה ב' ומשום דראו ויק אלהים ר' אבהו ור' אלעזר חד אמר קוצרים ומשתחוים הוו וחד אמר מילי נמי אמור מאן אמריך וכו' ועי' ב"ר פר' נ"ד סי' ד' כל הענין ובתד"א סוף פרק י"א:

שבעים איש חמשים אלף איש. הי"ל חמשים אלף ושבעים איש ע"כ דרשו שהאחד עיקר כפשוטו והשני לדרשה:

אליהו אומר. בתד"א באופן אחר:

יראים אותי. כמ"ש לעיל ריש פר' זו אל יראיו וזהו שאמר כאן להציל ממות נפשם ומ"ש כבדתים עי' לעיל סוף פר' א' בני פלטירו ולעיל פר' זו משפחת קהת פלאטיני וכמ"ש לקמן פר' ו' סי' ב'. ומ"ש חלקתי להם כבוד כמ"ש לקמן פר' ו' סוף סי' א':

יונדב בן רכב. מזרע יתרו עי' תנחומא וילקוט סוף סדר זה וכמ"ש ד"ה א' ב' ומשפחת סופרים וגו' המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וקיני הוא יתרו כמ"ש ש"א ט"ו ו' ויאמר שאול אל הקיני סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם כל ישראל. עי' כל זה ספרי בהעלותך פיסקא ע"ח ובשי"ר פסוק סמכוני באשישות בסוף דף ט"ו וזהו שאמר כאן אם אותם שהם גרים:

כנהר שלומך. וס"ד ולא יכרת ולא ישמד שמו מלפני ודעת המדרש שמ"ש אל תכריתו פי' שלא יכרתו מהם גדולי תורה עבדי ה' העומדים לפניו כל הימים כמ"ש אצל יונדב

וכן בפסוק לו הקשבת שזהו פי' של לא יכרת וזהו וחיו שיהיו חיים וקיימים עומדים לפניו כל הימים בזה ובבא וזהו הדבקים בה' וגו':

פרק ו

פסקה א

נשא את ראש בני גרשון. הוקשה לו שבמדבר ג' מנה פקודיהם כסדר גרשון קהת ומררי ואח"כ כשנתן אותם על עבודתם מקדים קהת בסוף סדר במדבר ואח"כ בני גרשון בריש נשא והם בכ"מ לענין הסדר ולזה דורש ומכריע מפסוק יחרה היא מפנינים וכמ"ש בסוף הסימן:

תמן תנינן. בברייתא בסוף מסכתא הוריות בבבלי וירוש' חכם קודם וכו' פי' קדימות אלו שאם יקרה לפנינו שנים מאלו שאנו צריכין לפדותם משבי ולהלבישם ולהחיותם מי מהם שחיוב עלינו להקדימו לחבירו וכמ"ש בסוף המאמר סברין מימר וכו' ואם יש בידינו לעשות לשניהם אין כאן שאלה אלא השאלה אם אין אפשר אלא באחד בזה מלמדינו מי ומי קודם שאף אם שניהם רעבים וימותו ואין בידינו להחיות אלא לאחד והשני ימות עכ"ז עלינו לשמור סדר הקדימות וזה שאמר מת חכם הרי שפי' שאם לא נעשה כן ימות.

אין לנו כיוצא בו. ב"ר פר' צ"א סי' ט' באריכות:

את עבדי אדוניכם. ובפסוק הקודם ויאמר המנך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא וגו' הרי שדוד הוא אדונו של צדוק הכהן ונתן הנביא:

ר"ה בשם ר"ח. בירושלמי הגירסא בשם ב"ר חנינא:

שמע נא יהושע. וס"ד אתה ורעך היושבים לפניך משמע שיושבים לפניו כתלמידים לפני הרב:

משוח בשמן המשחה. פי' ובענין הכהנים הגדולים יש ג"כ חילוקים ודין קדימה נוהגת בהם שעד שלא נגנז שמן המשחה היה כה"ג נמשחים בשמן המשחה ואחר שנגנז שה"מ היו נתחנכים לעבודה בבגדי כה"ג שהיו לובשים:

לראש המשמר. שהיה כ"ד משמרות של כהנים ולכולם ראשים וכל משמר נחלק לשבעה בתי אבות ולהם ג"כ ראשים וע"ש בבבלי וירושלמי שינוי נוסחאות:

יקרה היא מפנינים. כל ענין זה הובא כאן אגב דרך הדרשה של ד"א על הבכורה ששייך כאן. ודורש פנינים מלשון פנימה או מלשון תחלה על שלא אמר מספירים או אבן טוב

אחר שחושב בתורה וביחזקאל ובאיוב כ"ח ע"כ דורש התיבה ע"פ מדת ממעל ונוטריקון פני פנים ועי' ב"ר ריש פר' מ"ה ורחוק מפנינים:

פסקה ב

לא יגרע מצדיק עיניו. וס"ד ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו וגו':

כדי שיוכל להקריב. כמ"ש לעיל פר' ד' סימן ח':

ולקחה מעשו בדמים. מלמדנו פי' הפסוק מכרה כיום את בכורתך לי וכן מ"ש וימכור את בכורתו אין זה מ"ש הלעיטני נא אלא בעד דמים שנתן לו ומ"ש ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים שנתן לו במתנה כמו שביקש:

וקראו בני בכורי. שמות ד' כ"ב:

ראוי ליטול מלכות. וכמ"ש ב"ר פר' צ"ט סי' ו' ראובן בכורי אתה יתר שאת ויתר עז ועז כמ"ש ויתן עוז למלכו וכן בסמוך:

וכן בדוד. שלא היה בכור ועל שהעלה אותו להיות מלך אמר בכור אתנהו עליון וגו':

היו הבכורים. לעיל פר' ז' סי' ח':

ליטול הכהונה. צ"ל ואת המלכות כנ"ל וכמ"ש עוד בסמוך:

ומה שהלוים עושים. שנשאו המשכן והיו שוערים ומשוררים ומרומז במ"ש לנצח כמ"ש על השמינית לנצח דה"א ט"ו כ"א אצל הלוים וכן בשארי מלאכת ביהמ"ק כמ"ש בסמוך:

עיני בנאמני ארץ. לעיל פר' ג' סי' ג':

הן כולכם קודחי אש. מאזרי זיקות:

שהם צריכים לפדות. זה פירוש על מ"ש בס"ד של לא יגרע הנ"ל בפסוק ילכדו בחבלי עוני שהבכור שלא נפדה בבן לוי הוצרך לפדות עצמו ולחסר ממונו:

וזכו ללוים. פי' להיות בקדושת הלוים או שצ"ל וזכו ללוי' פי' כמו שאר הלוים אעפ"י שבכורי ישראל נענשו ונתרחקו אך בכורי הלוים לא נענשו ולא נתרחקו:

לנשיאת ראש. ויש לומר שעשה הש"י כן כדי לבטל כח הבכורה מלוים ג"כ:

נשא את ראש בני קהת. במדבר ד' ב' את ראש בני גרשון שם פסוק כ"ב עי' לקמן ריש סי' ד':

במקומות אחרים. במדבר ג' פסוק י"ח ופסוק כ"א:

פסקה ג

נמשח שבעה. שבעה ימים בשמן המשחה כמ"ש אצל אהרן בסוף סדר צו עי' יומא דף ה' ומ"ש ונתרבה ז' היינו שלבש בגדים מרובים ז' ימים הם הח' בגדים שקלים פרק ז' הלכה ו':

שהיו שוערים. כמ"ש ד"ה א' ט' י"ח המה השוערים למחנות בני לוי:
בעבודת בני מררי. לא די שאסורים בעבודת בני קהת המקודשים מהם אלא אפילו בעבודת בני מררי הקלים מהם ג"כ אסורים:
שהיו מקימין. שבעת שבני מררי מקימין הקרשים והאדנים והבריחים היו בני גרשון פורשים היריעות וזהו לעבוד ולמשא לעבוד בעת הקמתו ולמשא בעת שנושאים:
מלמעלה כמשמעו. של תחש לבד למעלה ולמטה מהם מכסה עורות אילים מאדמים וזהו מכסהו על עורות אילים וכדעת ר"נ שהביא רש"י בסדר תרומה וכאן ריש פרשה נשא אך לדעת ר' יהודה היו שניהם מכסה אחת וזהו מכסהו ומכסה התחש שניהם ביחד מלמעלה:
תחש. שהיה בימי משה שבת דף כ"ח:
למדנו שטהור היה. שדומה לפרו של אדם הראשון שהיה טהור והיה בקרן אחד כמ"ש ותיטב לה' משור פר מקרן:
ועשית חצר. שמות כ"ז ט':
לשער החצר. מסך עשרים אמה שם כ"ז פסוק ט"ז:
שנאמר ועשית את מזבח העולה. מורכב משני פסוקים בשמות כ"ז א' כתוב ועשית את המזבח עצי שיטים חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קומתו ושם ל"ח א' ויעש את מזבח העולה עצי שיטים וגו' כנ"ל וסובר ר"מ שפי' כמפורש ולא יותר:
גבהו שנים ברחבו. רחבו אמה וגבהו שני אמות וכן כאן רחבו חמשה אמות וגבהו עשר אמות:
נמצא נבוה מן הקלעים. שהקלעים חמש אמות והמזבח י' אמות נמצא הכל רואים הכהן העובד במזבח ואין זה נכון ותירץ בגמרא שם שגם הקלעים היו גבוהים. ולר' יוסי מ"ש שלש אמות היינו משפת סובב ולמעלה:
וקלעי החצר סביב. לא נמצא פסוק כזה וכאן בריש נשא כתוב ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב ובזבחים נ"ט ב' מביא פסוק זה וגם כאן כיון לפסוק זה אלא שקיצר הרי שהקלעים והמסך היו על המשכן ועל המזבח לכסותם מה משכן יו"ד אמות אף מזבח יו"ד אמות הרי שהמזבח והקלעים היו גבוהים י' אמות ומ"ש בקלעים בסוף תרומה וקומה חמש אמות תירץ בגמרא שם שהיו הקלעים גבוהים חמש אמות למעלה מן המשכן והמזבח שהיו ביחד ט"ו אמה גבוה:

מה היו עושים בהם. במיתריהם בשעת המסעות שבשעת עמידתו שהיו היתידות קשורים ביריעות בקצה אחד ובקצה השני ביתידות שהיו נועצים בארץ שיהיו הקלעים מתוחים וכמ"ש לקמן פר' י"ב סי' י"ט עי' רש"י נשא:

ופקדתם עליהם. בלשון נוכח ולשון רבים לכלול גם משה וכמ"ש בסוף פר' זו:

פסקה ד

נאמר בהם נשיאת ראש. נשא את ראש בני קהת וכן נשא את ראש בני גרשון:

בעבודת הארון. לעיל סוף סי' ב':

הקדים לבית אבותם. ע"פ מדה ט"ז מיוחד במקומו:

מבית אב שלהם. שהיה בכורו של לוי:

מבית אב פשוט. שאינו בכור:

מ"ח קרשים. כמ"ש בסדר תרומה כ' לדרום וכ' לצפון וח' למערב:

ט"ו בריחים. ה' בדרום וה' בצפון ה' במערב עם הבריח התיכון כמבואר ברש"י בסדר תרומה:

ד' עמודי שיטים. שמות כ"ו פסוק ל"ב וה' עמודי שיטים שם פסוק ל"ז:

אדני הקרשים. הם המנוים שמות כ"ז שהם צ"ו אדנים ב' אדנים לקרש וד' אדנים כסף של הפרוכת הרי ק' אדנים של כסף וה' אדנים של המסך של נחושת הרי ק"ה אדנים:

נ"ו עמודים. בסוף תרומה כ' לדרום וכ' לצפון יו"דלמערב ו' למזרח לבד עמודי המסך ארבע ולכל עמוד הי' אדן של נחושת:

וכן לבני גרשון. היה ג"כ ע"י איתמר כמפורש כאן פסוק כ"ה וכמש"ל סוף סי' ג':

פסקה ה

וידבר ה'. במדבר ד' א' ב':

לפי שאהרן ממועט. בריש מכילתא ובריש ת"כ:

וכלה אהרן ובניו. במדבר ד' פסוק ט"ו:

שהוא היה מצווה. שיעשה בעצמו כנ"ל ועי' עוד בסי' ח' וזה ע"פ מדה ט"ז:

פסקה ו

ואתכם יהיו. איש איש למטה במדבר א' ד' והם הנשיאים כמ"ש שם פסוק מ"ד אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל ואצל פקודי הלוים במדבר ג' פסוק ל"ט כתיב אשר פקד משה ואהרן על פי ה' לא זכר נשיאים שלא היו ע"פ ה' וכן כאן במדבר ד' ל"ד אצל בני קהת שלא כתוב על פי ה' כתב נשיאים אך פסוק ל"ז שכתוב ע"פ ה' לא כתב נשיאים ואצל גרשון לא זכר נשיאים כלל ואצל מררי בפסוק מ"ה שכתב ע"פ ה' לא

כתב נשיאים ובפסוק מ"ו שלא כתב ע"פ ה' זכר נשיאים וכן בפסוק מ"ט שכתב ע"פ ה' לא זכר נשיאים:

פסקה ז

מכאן אמרו בן שלשים. אבות פרק ה' משנה כ"א ובני קהת שהיו נושאים בכתף היו צריכים להיות בעלי כח וגרשון ומררי בעת הפריקה והטעינה:

זו היא שאמרו שהארון. לעיל פר' ה' סי' א':

שמשה אמר לאהרן. כמ"ש לעיל בסי' ה':

פסקה ח

כך מנה לבני גרשון. ג"כ ע"פ ה' כמ"ש בפסוק מ"א:

מבן שלשים שנה. ועד בן חמשים שנה ויותר מנ' היה פסולים במשכן לטעון ולפרוק ושארי עבודות אבל משנכנסו לארץ והיה המשכן בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון ולא היה להם משא לטעון ולפרוק ולישא ולא היה במקדש רק משוררים היה נפסלים בשנוי קולם:

זו היא שאמרו. לעיל פר' ה' סי' א':

אלה פקודי משפחות. בני גרשון וכן במררי בפסוק מ"ה רק בקהת כתב בפסוק ל"ז משפחות הקהתי וכמ"ש לעיל פר' ה' סי' ו' ע"ש סי' א':

שע"י נעשים. כדלעיל סי' ה':

כאן ביד משה. ע"פ מדת מנגד:

פסקה ט

במנין משפחות. כך צ"ל מפני מה נאמר במנין בני מררי משפחות והכוונה שכאן בבני מררי כתוב שני פעמים משפחות בפסוק אחד ופקודי משפחות מררי ומשפחותם. ובמניני קהת וגרשון כתוב ג' פעמים משפחות רק אצל מררי כתוב ד' פעמים משפחות:

ו' אלפים ור'. לעיל פר' ה' סי' א':

מבן נ' שנה וכו' לומר שירה. משמע שמבן נ' נפסל גם משירה ולא משמע כן בריש סי' ח' הקודם שפסול הקול אינו תלוי בשנים אלא כל אחד כשנפגם קולו אפילו פחות מנ' שנה ושקולו יפה אפילו יותר מנ' שנה ויתכן שכוונת המדרש לצדדים בשנים במשכן ובקול משנכנסו לארץ וכמ"ש בסי' הקודם:

פסקה י

עבודת עבודה ועבודת משא. כמ"ש רש"י כאן בחומש הוא עבודת השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת הוא הקרבנות ועבודת משא כמשמעו שנשאו המשכן וכמ"ש כאן בסוף הסימן דעת ר' יוחנן ולזה הובא כל הענין לכאן דרך אגב:

תני השיר מעכב. עירכין דף י"א:

ואתנה את הלוים. וס"ד לעבוד את עבודת בני ישראל באוה"מ ולכפר על ב"י ומ"ש לעבוד את עבודת ב"י הוא השיר כמ"ש ר"י בסוף הסי' וכתוב אצלו כפרה להקיש זה לזה:

זו שירה. שהיו מזכירים שם ה':

שאו זמרה. וכאן כתוב בכתף ישאו כמ"ש מיד בסמוך:

ר' אסי. ובגמ' הגי' ר' אשי ובא לפרש שמ"ש על עסקי קול היינו אצל שיר הלוים קול אחד וזהו יענו בקול גז"ש:

גם הם גם אתם. לאהרן ולבניו אמר שלא ימותו לא הכהנים ולא הלוים הקישם זה לזה:

עבודה שצריכה עבודה. עבודת הקרבן שצריכה עבודת השיר:

פסקה יא

זו היא שאמרנו. לעיל פר' א' בכמה אופנים:

שכן כתוב. כאן בפסוק זה וכן אמור בסוף במדבר בבני קהת על שנושאים הכל בעצמם בכתף:

ופקדתם עליהם. לעיל סוף סי' ג':

פרק ז

פסקה א

הגו סיגים מכסף. עיין ב"ר ריש פר' יו"ד:

כיצד. שפסוק זה הוא ועל איזה ענין הוא משל ודורש שהוא משל על ישראל במדבר ועי' ויק"ר פר' י"ח סי' ד' וש"נ:

מנין שלא היה בהם חגרין. מכילתא יתרו כל הענין לקמן פר' י"ג סי' ח' שי"ר פסוק כולך יפה רעיתי ומום אין בך:

אשר דבר ה' נעשה. שמות י"ט ח' ושם כ"ד ונשמע שם כ"ד ויענו כל העם שם י"ט ח' (וצריך טעם למה לא דרש כסדר הפסוק תחלה ויענו ואחר כך נעשה וכו') ונעשה הוא בידים שלמות ונשמע באזנים שלמות ויענו בפה שלם רואים בעינים שלמות:

ואם אין אתה למד מכאן. שכאן בהרוב מדבר גם אין כאן רמז שנרפאו אלא שמעולם לא היה בהם:

כל המחלה אשר. וס"ד לא אשים עליך כי אני ה' רופאך ואם לא שם חולי למה צריך רפואה ועוד שהיל"ל אשר שמתי על המצריים ע"כ דורש דה"פ אשר שמתי עליך במצרים לא אשים עליך עוד כי אני ה' רופאך מהמחלה הנ"ל שבמצרים הרי שכולם היה שלמים:

שעשו אותו מעשה. עי' לקמן סי' ד':

והצרוע אשר בו הנגע. וס"ד וראשו יהיה פרוע עי' לקמן סוף סימן ב' ולקמן פר' ט' סימן מ"ו:

בשביל מה ולא יטמאו. סיפא דקרא של וישלחו מן המחנה:

פסקה ב

ויענו כל העם יחדו. כל אשר דיבר ה' נעשה:

על פי ה' פקד. במדבר ד' פסוק מ"ה גם פסוק מ"ט:

מה כתיב למעלה. עי' ויק"ר פר' נ"ט סי' ה' וע"פ דרשתו מבואר סמיכות הפרשיות כמ"ש סוף הסי':

איך ימצא הדורש ידיו. פי' איך יפרש למה פעם כתוב ופקודיו ופעם ופקודיהם:

לכך כתוב ופקודיו ופקודיהם. שמה שמנאו הם הוא המנין שמנה הקב"ה בעצמו כ"י:

היו יכולים למנות. כמ"ש לעיל פר' ג' סי' ט' פר' ד' סי' ו':

כשם שאמר בפרשה. במדבר ג' י"ד:

כי פרוע הוא. כמ"ש לעיל סוף סי' א' בביאור:

עשה סטיס שנאתי. וס"ד לא ידבק בי וגו' עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי כמ"ש לעיל פר' ו' סי' ב' וש"נ עי' מדרש תהלים ק"א:

פסקה ג

דוך דוכנין. עי' מ"ש לעיל סוף פר' ד' בערוך בשם ירושלמי:

דונטיבא. ויק"ר סוף פר' י"ח פירשתי בשם הערוך ומ"ע:

לאיסרטיוטות. בערוך הגי' אסטרטיא ופי' חיילות של מלך:

קטריקם. בערוך גורס קטדיקי ופי' בלשון יוני עונש:

מטלון של טירודין. עי' ברד"ל וכן הוא בד"ר פר' ב' סי' ל' ושם פר' ו' סי' י"ב תטרד למטלון:

פסקה ד

אני אמרתי אלהים אתם. עי' שמ"ר ריש פר' ל"ב:

עד אנה ינאצוני. הנה פסוק זה כתוב בשלח לך על חטא מרגלים והמדרש דורש על חטא מתאוננים שבסדר בהעלותך והענין בזה כי חטא מתאוננים סתום הוא ואינו מפורש כלל

מה היה חטאם ולא בא לסתום אלא לפרש ודרשו שמפורש ע"פ מדה י"ז שאחר חטא מרגלים כתוב עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל נפלאותי אשר עשיתי בקרבו כתוב שני פעמים עד אנה וגם פשטות לשון עד אנה משמע שמנאצים וחוזרים ומנאצים הרי שרומז על ניאוץ אחר לבד חטא של מרגלים ודרשו שהכוונה על חטא מתאוננים שכאן גלה מה שסתום שם והיינו בתיבת בקרבו ולא אמר עשיתי עמו דרשו בקרבו מלשון קרבים וגם כאן עדיין סתום מה עשה בקרבים וגלה בפסוק בתהלים ע"ח אצל חטא מתאוננים אחר שאמר ואש נשקה ביעקב כמ"ש בתורה אצל מתאוננים ותבער בם אש ה' כתוב שם על המן לחם אבירים אכל איש ודרשו ע"פ מדה כ' וממעל א"ת אבירים אלא אברים שנבלעו באברים ואינו יוצא מקרבו וזהו בכל נפלאותי אשר עשיתי בקרבו וזהו שאמר משה בעונש זה יען מאסתם את ה' אשר בקרבכם ומ"ש המדרש והם מנאצים אותי כוונתו למ"ש עד אנה ינאצוני שניאצו וגדפו על המן ומ"ש בפסוק ועד אנה לא יאמינו בי שייך לחטא מרגלים שהאמונה שייך על דבר העתיד והניאוץ בדבר העבר וכמ"ש דברים א' פסוק ל"ב בענין חטא מרגלים ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' וא"כ בהכרח שדורש ע"פ מדה ל"א כאלו כתוב עד אנה ינאצוני העם הזה בכל נפלאותי אשר עשיתי בקרבו ועד אנה לא יאמינו בי:

אעפ"כ למד משה. היינו מ"ש במתאוננים ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש:

ואח"כ אמרו זה לזה. היינו מ"ש והאספסוף וגו' וישובו ויבכו גם בני ישראל שחטא מתאוננים וענין האספסוף הכל אחד:

יהי' זכורים אותן הימים. היינו מ"ש בענין האספסוף זכרנו את הדגה וא"כ צ"ע מהו זה שאמר שהיינו מבשלים קדרות של בשר ואין כאן רמז בפסוקים של האספסוף על זה הביא פסוק מי יתן מותנו וגו' על סיר הבשר שכתוב בסדר בשלח ואיך הוא שייך כאן ועל זה כתוב להבין דברי חכמים וחידותם כי כאן כתוב והאספסוף וגו' מי יאכילנו בשר וגו' זכרנו את הדגה והוקשה לחז"ל פתחו בבשר וסיימו בדגים שמאחר שבאמת אכלו בשר במצרים כמ"ש בסדר בשלח מי יתן וגו' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר וא"כ הי"ל זכרנו את הבשר אשר נאכל במצרים ע"כ דורש כאן מדה ט' ע"פ מדה י"ז וכאלו כתוב כאן זכרנו את הבשר אשר נאכל במצרים וכאשר התחילו מי יאכילנו בשר וגם את הדגה והכוונה שגם כאן אמרו כל פסוק מי יתן וגו' שכתוב בסדר בשלח:

עשה יום רע. הוא ניחום אבלים שהיה עושים סעודה:

כל מעדני עולם. שמ"ר סוף פר' כ"א ופר' כ"ה סי' ג' וש"נ:

איך לחזור למצרים. שעל כך הזכירו אשר נאכל במצרים מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים:

ומי שהיה מנאץ. וכן בסמוך הם נאצו אותי כמ"ש לעיל עד אנה ינאצוני:

והיה בודקו. מראה את מי שחטא ונענש. וכמ"ש לקמן פר' ט' סוף סי' ל"ד כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו:

עד אשר יצא מאפכם. וס"ד והיה לכם לזרא ודורש שהיא חולי אסכרה חונקת הגרון שאין המאכל יכול לירד ויוצא דרך האף:

לזרא ולבוטנא. לפי מ"ש כאן נכון לגרוס לבוטנא בלא ו' שהוא פירושו של לזרא שפירושו חולי הבטן שנקרא בוטנא אך בויק"ר שם הגירסא לזרנא ולבוטנא ע"ש במ"כ:

לזרא לקרדא בערוך ערך דרדיא הגי' ר' אביתר אומר לדרדיא ופי' במ"ע בלשון יוני ורומי חולי השלשול ומ"ש או שאהיה אותן דורא במיעיהון צ"ע ובויק"ר שם ליתא:

לאזהרה. וזהו לזרה ע"פ מדת ממעל וכן זר ע"פ מדה זו:

שניאץ לאלהים. ובסמוך הם נאצו אותי כמ"ש מפסוק עד אנה ינאצוני על חטא מתאוננים שזהו פי' הפסוק והיה לכם לזרא יען מאסתם את ה' אשר בקרבכם היינו מ"ש בסדר בהעלותך בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו וזהו מ"ש בריש הסימן שמחטא מתאוננים פי' להם עונש צרעת ואע"פ שלפי הפשט ענין מתאוננים וענין האספסוף שני ענינים הם ע"פ המדות ככל המבואר בסי' זה ומדרשה הנפלאה זו וכמוהו בכמה מקומות יתבונן הקורא איך כל דברי חז"ל מתפרשים רק ע"פ המדות:

מן מעשה ענל. לעיל סוף סי' א':

ביום נטעך תשגשגי. ויק"ר פר' י"ח סוף סי' ג':

בפיהם אחת ובלבם אחת. שלא היה פיהם ולבם שוים והכוונה שהיו בהם רשעים אחדים מערב רב שעשו כן:

נטיעה לשמי. ביום מתן תורה כמ"ש והייתם לי סגולה ועי' במ"ר פ' ט"ז סי' כ'. ודורש תשגשגי מלשון סיגים ע"פ מדת ממעל ולשון הפסוק ביום נטעך תשגשגי ובבוקר זרעך תפריחי נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש. ומ"ש ובבוקר זרעך תפריחי משמע שבערב לא היו כן וגם התחיל בנטיעה וסיים בזריעה ע"כ דורש שמדבר בכרוב שהוא מין זריעה וגדול כאילן ונטיעה גדולה וע"פ מדה ט' שבבוקר הפריחה ופי' לרעה ולמוד מסופו נד קציר ביום נחלה וגו' ומה רעה יש בפריחת זרע ע"כ דורש ח' של תפריחי בחילוף ג' כאלו כתוב תפריגי שהח' מתחלף בג' באותות גיכ"ק שנתחלף לבוקר לרעה וכמ"ש ויק"ר פר' ה' סוף סי' ה' ומפרגה בדנרין שפי' ומחליפה בדנרין:

וחבירו אומר. שלכך פתח בנטיעה וסיים בזריעה שמדבר בפשתין שהוא זרע ונקרא עץ כמ"ש בפשתי העץ. ומ"ש שנעשה גבעולין שעיקר שבח הפשתן שיהיה רך שיתחלק לחוטים הרבה וכשנעשה כמו גבעול נתקלקל ונשחת וכמ"ש במכת ברד והפשתה והשעורה נוכתה וגו' והפשתה גבעול פי' שכפי טבע הפשתה הטוב שהוא רך לא היה נכה אך שבנס נתקלקל ונעשה גבעול ונכה:

לעשותכם נחלה לשמי. דורש ביום נחלה כמו ביום נטעך וכמ"ש יעקב חבל נחלתו עכ"ז וכאב אנוש שלא קיימתם מלכותי עליכם וכאן לא פי' מ"ש נד קציר וגו' ומפורש בויק"ר שם פר' י"ח סי' ד' ועי' במ"ר שם ט"ז סי' כ':

לשון גבר. כי אנוש וגבר משמעות אחד להם וכאלו כתוב כאן גבר ופי' מכה חזקה ועי' לקמן סוף סי' ה':

שהם עשו אותה מעשה. של העגל ואינם ראוים להיות במקום שכינתי כמ"ש לעיל סוף סי' א':

מנתשת. בויק"ר שם הגי' מתשת את הגוף כפשטות של תיבת אנוש ועי' מש"ש:

פסקה ה

על י"א דברים. עי' ויק"ר ריש פר' י"ו על ז' דברים ושם פר' י"ז סי' ב' על יו"ד דברים ועי' מאמר זה עוד בתנחומא מצורע סי' ד' וילקוט זכריה:

כאבק יעלה. כאבק שעלה לשמים ועפ"י מדה י"ז היינו שחין של מצרים שמפורש בו שעלה:

על עין רעה. עי' עוד ד"ר פר' ו' סי' ח' ושם מאריך בזה:

וספח ה' קדקוד. עי' ויק"ר שם ולקמן בסי' ה':

זה משה. שמ"ר פר' ג' סי' י"ב:

ועל לשון שקר ממרים. שם ושם הגירסא ועל לשון הרע ממרים כי מרים אמרה אמת אלא שהוא לה"ר וכן כל לשון הרע אפילו הוא אמת ואסור ולשון שקר עבירה אחרת היא:

אל בית הגנב. וס"ד וכלתו ואת עציו ואת אבניו:

ומומו אתה נוטל. ע"פ מדת ממעל ומנגד וכמ"ש במ"ר פר' י"ח סי' יו"ד פיהם הכשילם וברית כרותה לשפתים וכן במכלתא בשלח פסוק אמר אויב:

כי פרוע הוא. לעיל פר' זו סוף סי' א':

וכאב אנוש. לעיל סוף סי' ד':

פסקה ו

ארי"ה בא וראה. סי' זה והז' והח' הסמוכים בריש ספרי:

לא היו בהם. כמ"ש בסי' א' הנ"ל:
שג' דברים. כמ"ש כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש ביום שחטאו:

פסקה ז

ונוהג לדורות. של עולם אסורים הטמאים לכנס למחנה שכינה שאף לאחר החורבן אסורים לכנס להר הבית:
לשון זרוז. בריש ספרי ועי' ב"ר פר' מ"ט ריש סי' ד' ומש"ש:
שנאמר צו את ב"י. וישלחו ויש בהם חסרון כיס באוכלים ומשקין וכלי חרס שאין להם טהרה ואדם המשתלח מפסיד והוצאותיו מרובים:
כי אתם באים. וס"ד זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה וזהו שאמר תיחס לענין חלוק הארץ שציווי זה מיוחס ושייך לחילוק הארץ:
אלא אזהרה. לא תעשה כמ"ש ויצו ה' אלהים על האדם וגו' לא תאכלו ממנו וכן כאן אזהרה לאיש אשר יטמא ולא יתחטא את משכן ה' טימא כן הוא בפסיקתא זוטרתי:

פסקה ח

צרוע זה מוסגר. שהמוחלט חמור מן המוסגר בכמה דברים וכמ"ש בפרק קמא דמגילה ובמסכת נגעים וצ"ע שהיל"ל גם אצל זבות כן זב זה בעל שתי ראיות כל זב זה זב גמור ומ"ל שמאחר שסופו לרבות בתיבת וכל אפילו בעל ראיה אחת א"כ גם בתיבת כל מרבה בעל שתי ראיות:
מזכר עד נקבה. שהיל"ל זכר ונקבה ומ' של מזכר ותיבת עד מיותר לרבות כל אלו:
ריבה כאן שתי מחנות. פי' שריבה כאן עוד מחנה אחת מצורף לראשונה והם ביחד שתי מחנות וכן מרבה ג' מחנות שביחד הם ג' מחנות וזה ע"פ מדה יו"ד ג' תיבת מחנה על ג' מחנות ומ"ש עוד הפעם וישלחו אותו אל מחוץ למחנה אינו מן החשבון שאין לחשוב אלא מ"ש בציווי ולא מ"ש בקיום המעשה שאינו אלא סיפור דברים וכל הענין בספרי כאן בפרשה:
מפתח ירושלים. לענין שילוח טמאים ומחוץ לפתח ירושלים לא נקרא אפילו מחנה ישראל ואין צריך לשלח הטמאים משם:
בדד ישב וכו'. שאפילו חוץ למחנה צריך לישב בדד ולא עם טמאים אחרים על שטומאתו חמורה משאר טומאות על כן שלוחו חמור ורחוק מכולם:
יו"ד קדושות הן. מה שקדוש זה יותר מזה ועי' כל זה במסכת כלים פרק א' משנה ג' ומ"ש כאן א"י מקודש מעבר הירדן ליתא במשנה שם ועי' ברמב"ם הלכות בית הבחירה פ' ז':

ישראל מעורבין שמש. מדלא קאמר ישראל טהורים הרי שמדבר בישראל שטבלו והעריבו שמשם אך עדיין לא הביאו כפרתם ואמר שנכנסים לעזרת כהנים ותחילה אמר שאפילו לעזרת ישראל אין מחוסר כפורים נכנס לשם אך לשון המשנה שם עזרת ישראל מקודשת הימנה שאין מחוסרי כפורים נכנסים לשם וחייבים עליו חטאת עזרת כהנים מקודשת ממנה שאין ישראל נכנס לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה לתנופה בין האולם ולמזבח מקודש ממנו שאין בעלי מומים ופרועי ראש נכנסים לשם ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם שלא רחוץ ידים ורגלים ק"ק מקודש ממנו שאין נכנס לשם אלא כה"ג בשעת עבודה ונמצא כאן י"א קדושות אלא שפי' יו"ד קדושות שזו למעלה מזו ואין הראשונה בכלל הקדושות וכן הוא ברמב"ם שם ועי' ברע"ב ובתוי"ט שם:

הוי מה מעלה. פי' מאחר שבכל דברים אלו שוים בין האולם ולמזבח עם ההיכל א"כ מה מעלה של היכל יותר מבין האולם ולמזבח:

והן הן הקלעים. פי' שבשעת הקמת המשכן היו לקלעים דין מחנה שכינה כמו במקדש משער נקנור ולפנים:

אשר אני שוכן. הקדושה משום שכינת השכינה ולא משום נגיעה ע"כ אסור הטמא להיות שם כלל שיגרמו לסלק השכינה:

אע"פ שהם טמאים. רק שלא יהיה במחנה אחת ודי בהפסק מחיצות:

השוכן אתם בתוך טומאותם. ויקרא ט"ז פסוק ט"ז ור"ד וכן יעשה לאוה"מ ומ"ש ולא יטמאו את מחניהם וגו' היינו מ"ש כאן וכנ"ל:

ולא תטמא. וס"ד אשר אני שוכן בתוכה במדבר ל"ה ל"ד:

פסקה ט

ויעשו כן בני ישראל וישלחו וגו'. ובס"ד עוד הפעם כן עשו בני ישראל והוא מיותר ודורש רשב"א דרישא דקרא על המשלחים שלא הוצרכו שיכריחו אותם אלא עשו מיד מעצמם אף שהיה בנו או אשתו או שאר קרובים וכמ"ש וישלחו הרי שהמשלחים עשו וס"ד על הנשלחים ששמעו ונשתלחו ברצונם:

פסקה י

פתרין קרי' בגלות. עי' שכתוב כאן ג' מיני טומאות וד' מיני שלוחים וג' מחנות דורש ע"פ גז"ש וע"פ מדת מנגד על החטאים שחטא ועל הגליות שגלו:

עבודת כוכבים מטמא בביאה. כמ"ש צא תאמר לו ואפשר שרומז למ"ש יחזקאל ח' והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה הזה המקנה בביאה עי' ד"ר פר' ב' סי' כ':

גלות בא לעולם. אבות פרק ה':

והשמדתי את במותיכם. פי' בתי עבודת כוכבים שלהם וכתוב שם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם ואתכם אזרה בגוים:

ולא יראה בך ערות וגו'. וב"ד כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויבך לפניך ומכלל הן אתה שומע לאו שאם לא יתהלך בקרב מחניך ושב מאחריך לא יצילך אבל נתנים ביד אויב:

ולא תחניפו. וס"ד ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה ומכלל הן אתה שומע לאו אם תחניפו הארץ בדם יטמאו אותה לא תהיו יושבים בה ואני לא אשכון בתוכה:

כי קצר המצע. עי' ויק"ר פר' י"ז בסופה וש"נ ומבואר:

כי גבהו בנות ציון. לעיל בסי' ה' וספח ה' קדקוד בנות ציון והפסוק מדבר בג"ע של בנוה ציון:

לכן בגללכם. ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער ג' כנגד ג' אע"פ שג' אלו העבירות אינם כתובים בפסוק זה זה כלל גדול ע"פ מדת מנגד שכל מספר יש לו מספר אחר כנגדו שרומז לו ועי' מה שכתבתי בד"ר פר' ט' סי' ט' י"ב פעמים ארץ כנגד י"ב שבטים שאינם כתובים שם וכן י"ב תורות כנגד י"ב שבטים שאינם כתובים וכן כאן כנ"ל:

והשילוח הזה. היינו מ"ש כאן וישלחו מן המחנה רומז שיצאו מן הארץ:

והגלו את ישראל מארצם. ולכך כתוב כאן מחנה ושילוח:

קרא בת בבל. כמ"ש זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים וגו' בת בבל השדודה:

כשגלו למדי מבבל יצאו. ודומים לגלות אחד כנ"ל:

נאמר בזה טומאה. ולא יטמאו את מחניהם כנ"ל:

שכינה עמהם. ספרי סוף מסעי בלשון תני ר' נתן עי' שמ"ר פר' ט"ו סי' ט"ז וש"נ ומבואר:

הנגלה נגליתי. שמואל א' ב' כ"ז הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה הרי שהיתה השכינה במצרים ונגלית שם:

מי זה בא מאדום. וס"ד אני מדבר בצדקה הרי שהיה באדום:

וכשהיו פזורים. תחלה מדבר בגליות שהיו כולם במקום אחד כמו בבבל ואף כשהם פזורים בכל העולם ג"כ שכינה עמהם כמ"ש ושב ה' וגו' ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה':

אלא ושב. שכביכול היה בעצמו שם ושב משם:

אתי מלבנון. וס"ד ממעונות אריות מהררי נמרים הם העובדי כוכבים שגלו שם ישראל בקצה הארץ ועי' שי"ר פסוק זה דף כ"ו:

מה דבר הקב"ה. שמאחר שמפורש שעשו כן כל מה שמבואר בפרשה א"כ מ"ש כאשר דבר ה' מיותר ודורש כאשר דבר במקום אחר וכמ"ש במכילתא בא שמביא הרבה פסוקים שכתוב בהם כאשר דבר ה' ושואל והיכן דבר ומביא שדבר במקום אחר:
והיה כי יבואו וכתוב שם ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך ושב וקבצך:
שיבואו מים טהורים פי' במקוה שמטהרת טמאים והיא טהורה שאינה מקבלת טומאה וגם צריך הזאה כמפורש בריש מצורע אצל טהרת מצורע ועל טהרת המת בריש פ' חוקת כך עתיד לטהרם על ידי זריקה והזאה כמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים ומ"ש וטהרתם היינו ע"י מקוה כמ"ש מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר טמאים אף הקב"ה מטהר ישראל:

פרק ח

פסקה א

ישובו יושבי בצילו. ויק"ר פר' א' סי' ב' באריכות וכאן בקיצור:
שהם באים וחסים. כמ"ש בועז לרות אשר באת לחסות תחת כנפיו:
יחיו דגן. שהוא עיקר חיות האדם כך התלמוד עיקר ההלכות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם והגפן לשמח לב כך ההגדה מושכת לבו של אדם ומשמחן:
אם יהיו חטאיכם. כשנים כשלג ילבינו וזה ע"י הקרבנות וכענין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח וכמ"ש שבת בפרק ר"ע פרק ט' במשנה וכן מי שמתקרב למצות ולתורה מלבין עונותיו עי' לקמן ריש פר' יו"ד ודורש לבנון ע"פ מדת ממעל ונוטריקון מלבין עון:
רשב"י אומר. עי' בויק"ר שם שנוי נוסחאות ודורש לבנון נוטריקון לב נוף ונוף פי' כלה שמשמחים בה וכמ"ש שמ"ר פר' ל"ו סי' א' יפה נוף משוש לכל הארץ נוף שכן בל' יוני קורין לכלה נינפי ורבנין דורשים נוטריקון לב עין וכל דרשות אלו על שאין הלבנון מקום גידול יין שהלבנון היא יער:
דגן בחורים. ובישראל מדבר כמ"ש בפסוק הקודם כצאן עמו דגן בחורים:
אם מועל בו. שנשבע על שקר וכמ"ש ויקרא ה' כ"א נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' ונשבע על שקר וגו' ואת אשמו יביא לה' ושם מדבר בין ישראל לחבירו וכאן מדבר בין ישראל לגר כמ"ש בספרי כאן ובבא קמא דף ק"ט מדכתיב ואם אין לאיש גואל וכי יש לך אדם מישראל שאין לו גואלים אלא זה הגר וכל הענינים של שני הפרשיות שוים אלא דכאן יצא לידון בדבר החדש שגזל הגר הוא לכהנים:

ה' אוהב צדיקים. וס"ד ה' שומר את גרים:
אוהבי אהב. משלי ח' י"ז:

פסקה ב

שאינם נחלה ואינם משפחה. שלא ירשו צדקתם מאבותם שאין זה תלוי בתולדתם רק בבחירתם הטובה וכל ענין זה והמשל של הצבי הוא במדרש תהלים קמ"ו בסופו:
לפיכך הקב"ה אוהבם. על שהם אוהבים אותו וזהו ה' אוהב צדיקים וע"פ מדה י"ז אני אוהבי אהב דורש כאן מדה ט' וממעל וכאלו מפורש ה' אוהב צדיקים על שם שאוהבים אותו וכל זה דרשה על ר"ד אגב ס"ד ה' שומר את גרים ששייך כאן לענין הפרשה:
ואהבתם את הגר. דברים י"א י"ט וגר לא תונו שמות כ"ג וכן ויקרא י"ט ל"ג ל"ד:
לגוזל חבירו וכו' שכן כתוב. בויקרא ה' כ"א הנ"ל וכמ"ש בסי' הקודם:
לסורם. פירש בערוך ובמ"ע לחימוצם ושאורם:
ואתה ישראל עבדי. וס"ד יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי ודעת המדרש שמ"ש זרע אברהם הם הגרים כמ"ש נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם ועמ"כ:
מהיות להם עבדים. וברי"ד אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם עבדים וכתוב כי גרים הייתם בארץ מצרים:
תמיד לרצון. להם לפני ה' היינו על ישראל:
עולותיהם וזבחיהם לרצון. וס"ד כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים:
כהני ה' תקראו. וס"ד משרתי אלהינו יאמר לכם:
הנלוים אל ה'. לשרתו ולאהבה את ה':
זה יאמר לה' אני. וס"ד וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה:
אלו בעלי תשובה. שלא היה ידו מתחלה לה' ועתה יכתוב ידו לה':
אלו יראי שמים. שמתעלים במדרגתם כמו שנתעלה שם ישראל משם יעקב:

פסקה ג

לסוסתי ברכבי פרעה. דמיתיך רעיתי ופי' בשבילך רעיתי נדמיתי לפרוע מפרעה באופן שעשה הוא וכמ"ש באריכות בשיר פסוק זה דף יו"ד ע"ב בדברי ר"ע ע"ש:
זובח תורה יכבדנני. וס"ד ושם דרך אראנו בישע אלהים וזהו שאמר המיישר אורחותיו:
תנו לה' אלהיכם כבוד. ומבואר שם בענין שהכוונה שישמעו ושיעשו טוב שזהו כבודו:
אלו עובדי העגל. כמ"ש לעיל פר' ז' סי' א' וכאן דורש סמוכים שסמך פרשת גזל הגר לפרשת שילוח טמאים על שם הכתוב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו:

פסקה ד

א"ר פנחס. פסיקתא פר' כ"ג סי' יו"ד:

ואמר אנכי. וכל העמים שמעו הדברות כמ"ש ויק"ר פר' א' סימן י"א:

איזה מלך וכו' יום השבת. כאן חסר והג' בפסיקתא שם איזה מלך רוצה שלא יהיו מכבדים יום גנוסיא (פי' יום הולדת) והקב"ה רוצה שיכבדו את יום השבת עכ"ל שהשבת מעיד על הולדת העולם ובריאתו:

אשר חטא מן הקודש. פי' הקרן לבד ישלם:

סכן דפדן. עי' מ"כ ובמ"ע ערך פדן כתב תרגום ואת אתו וית סיכת פדניה והוא יתד של ברזל של פדן שוורים שחורש בהם כמ"ש ש"א י"ג כ' את מחרשתו ואת אתו:

כי תמעול מעל. וחטאה בשגגה מקדשי ה' ובפרשה הסמוכה בסוף ויקרא ה' שם שמדבר בהדיוט כתוב כי תחטא ותמעול מעל ולא כתוב בשגגה:

מעילה לחטא. מעילה מביא לידי חטא ואצל הקדש מקדים הסיבה ואצל הדיוט אומר החטא מיד:

ולא תאמר. כל הענין שהאריך כאן מהגבעונים עד סוף הסימן שייך לדרשה שהתחיל בריש הסימן יודוך ה' כל מלכי ארץ כמ"ש סוף הסימן:

ויהי רעב בימי דוד. עי' כל ענין זה ביבמות דף ע"ט ירושל' קדושין פרק ד' ובירושלמי סנהדרין פרק נגמר הדין ובפר"א פרק י"ז ובמדרש תהלים י"ז שמואל רבתי פר' כ"ח וילקוט שם. ובמקומות הנ"ל איתא בעון ג"ד עבודת כוכבים ג"ע ש"ד וכל שנה מג' שנים חקר על עון אחד ובירושלמי שם הגירסא בעון ד' דברים:

ואומר וימנעו. פי' ואומר שם בפירוש:

יחניף יחנה אף. כי החנופה אינו שייך אלא בין אדם לחבירו אך לא בין הדם לארץ ע"כ דורש התיבה נוטריקון יחנה אף היינו מ"ש וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר:

במתת שקר. שמתהלל במה שהבטיח ליתן ואינו נותן יענש בזה שמקוה שירדו גשמים מטעם שרואה נשיאים עבים ורוח ועכ"ז אין הגשמים יורדים ע"פ מדת מנגד:

הביאו את כל המעשר. וס"ד ובחנוני נא בזאת אמר ה' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ומכלל הן אתה שומע לאו שאם לא יתנו מעשר לא יריק להם ברכה ומ"ש והריקותי לכם ברכה היינו גשמים כמ"ש אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו. קהלת י"א ג' ועי' לקמן סי' זה וברכו את נחלת ה' דורש שיפסוק הרעב היינו שירדו גשמים גם על מ"ש עד בלי די דרשו ויק"ר פ' ל"ה סי' י"ב על הגשמים. והנה חז"ל דורשים ענינים אלו מספר ירמיה וספר מלאכי אך דוד ושקדמו לו ידעו כן

מהלכה למשה בסיני עד שבא ירמיה וזכריה ואסמכוה אקרא והנה המדרש סדר דבריו שהיה סדר ג' עונות בחקירת ג' שנים ויתכן שאינו בדוקא והכוונה שכל ג' שנים אלו חקר על כלם וכמ"ש במדרש שבשנה ג' חקר על ג' דברים:

אין הדבר תלוי אלא בי. שמאחר שאין לתלות על חטא גלוי בהכרח לי לדרוש בסתרים ע"פ אורים ותומים:

ושאל לו. במשפט האורים לפני ה':

מוצל אתה. אין זה בעבור עונש דורך ולא בעונש עצמך:

שלא עשיתם. שהיל"ל על אשר המית שאול את הגבעונים מאי אל שאול ודורש אל הענין של כבוד שאול בעצמו:

והיכן מצינו. עי' לעיל פר' ה' סי' ג' שהרג נוב עיר הכהנים אשר שם היה המשכן והגבעונים היו חוטבי עצים ושואבי מים למשכן:

משפטו ופעלו כאחת. משפט הוא העונש על החטא ופעלו הוא שכר על המעשה הטוב כמ"ש לא תלין פעולת שכיר אתך וכדומה הרבה ודורש כן שלפי הפשט יקשה שהיל"ל אשר תורתו עשו ועוד מאחר שאמר בנשיאת ה' כל ענוי ארץ הרי שעשו כל טוב ולמה פרט אשר משפטו פעלו ע"כ דורש א"ת אשר משפטו פעלו במלאפו"ם אלא באשר משפטו שם פעלו בחול"ם שבשעה שעושה משפט ודין זוכר לשלם שכר טוב וזהו מדת ענוי ארץ שעושים כן שבמקום אחרים כועסים ועונשים הם מאריכים אף וגומלים טוב והם יכולים לבקש מה' שיעשה כן וכן עשה עם שאול מבקש ענשו על חטאו ומבקש כבודו על חסידותו:

אמר יהושע וכי. זה מרומז במ"ש אל תרף ידך מעבדיך עלה מהרה והושיענו מכללשרצהלהרף ידו ולא להטריח ישראל לילך להלחם בשבילם:

סופך לרחק את הקרובים. כמ"ש ימים רבים עשה יהושע מלחמה ודרשו חז"ל שהתעצל במלחמת ישראל כדי שיאריך ימים ובעבור זה נתקצרו ימיו יו"ד שנה:

מיד ויקרא המלך. מיד אחר שאמר הש"י לדוד אל שאול ואל בית הדמים וגו' מיד כתיב אחריו ויקרא המלך לגבעונים:

מהו שאמר הכתוב והגבעונים. והלא מפורש ביהושע ט' שגבעונים היה מאומות של כנען ולמה שנה כאן ועוד מה ענין זה אצל זה ענין שאינם מבני ישראל לענין שקרא המלך לגבעונים ודורש ע"פ מדה ט' שהדבר למוד מענינו שקרא המלך להם שירחמו על ישראל וימחלו לבית שאול אף על שאין אנו יודעים באיזה תיבות ומלות שאמר להם וזה מ"ש המדרש מה שאמר להם:

הה"ד והגבעונים. שגזר עליהם שלא יהיה לעולם מישראל כעמון ומואב שאסורים לבא בקהל לעולם:

ג' מתנות. ד"ר פר' ג' סי' ד' יבמות שם:

יראתו על פניכם. שבעבור היראה כובש פניו וכן בעבור הבושה וע"כ נקרא בושת פנים שניכר בפנים:

למען אשר יצוה. ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט:

ושמר ה"א. דברים ז' י"ב:

מה נפשך. מה רצונך ובאיזה צד שרצונך שם מכל מקום יתחייבו:

לפיכך כשראה יהושע. דאל"כ למה אמר למה רמיתם אותנו הלא היו יראים שלא יחרימום אלא על שעשו מעשי נחש להכשילם וע"כ ארמ ארורים אתם עפ"י מדה י"ז וממעל ומנגד:

ובני ישראל נשבעו להם. למה זכר השבועה כאן כי זהו טעם לקרבם ולא לרחקם:

אל המקום אשר בהר. היינו דוד שהוא בחר מקום ביהמ"ק וכמ"ש ד"ה א' כ"ב ויאמר דוד זהו בית ה' אלהים וזהו מזבח לעולה לישראל וכמ"ש תהלים קל"ב עד אמצא מקום וגו' הנה שמענוה באפרתה מצאנוה וגו' וע"כ זכר השבועה כאן:

והנתינים יושבים בעופל. לפי הפשט שעופל הוא מקום בירושלים ששמו עופל כמ"ש ד"ה ב' ל"ג י"ד בשער הדגים וסביב לעופל ובנחמיה י"א חושב מי שהיה יושב בירושלים ואינו מודיע מקומם בירושלים רק בנתינים מודיע המקום וגם למה הפסיק בפסוק ושאר ישראל ע"כ דורש א"ת בעופל אלא באופל באל"ף שאע"פ שישבו בירושלים לא היה כדאי שימנו עם שאר היושבים שם והפסיק ביניהם ונתן טעם למה הפסיק על שהם ארורים ויושבים בחושך לעולם:

יעבדוהו מכל שבטי ישראל. כי לא נוכל לפרש מי שעובד עתה העיר ירושלים וזה הנתינים. התנבא יחזקאל שלעתיד יעבדוהו כל שבטי ישראל חלילה לומר כן כי זה הוא קללה בתוכחה דכתיב הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ולא לעתיד ע"כ דרשו א"ת יעבדוהו אלא יאבדוהו וכן הוא במדרש שמואל פר' כ"ח ובמדרש תהלים י"ז יאבדוהו:

ויבקש שאול להכותם. עתה חוזר המדרש לענינו שקרא דוד לגבעונים שכתוב ויבקש שאול להכותם ולא הכם וגם מה שעשה היה בעבור אהבת ישראל להבדילם מן הגבעונים על שהיה מן האמורי זהו לפי פשוטו וא"כ יקשה למה ירצה שאול לעבור על השבועה שנשבעו להם הנשיאים וישראל ע"כ דורש שמ"ש בקנאתו לישראל ויהודה פי' שכעס

וקנא לישראל וליהודה וגם לגבעונים וחשב אותם למורדים בו ומותר להרגם ולעבור על השבועה:

שהמית ממנו ז' אנשים. ע"פ מדת מנגד ומ"ש ב' חוטבי עצים וכו' צ"ע מנין להם והנה המדרש גלה לנו סוף כוונתם אך אין מקום מאמר זה כ"א בסוף כל הטענה וכמ"ש לקמן:

וברכו את נחלת ה'. וכי ביקש דוד שהגבעונים יברכו את ישראל כמו הכהנים ע"כ דרש שהכוונה שבזה שיקחו כופר יגרמו שיתברכו בפיסוק הרעב:

שברכו שיכלה הרעב ספרי עקב פיסקא ל"ח ודורש כאן גז"ש:

לי כתיב לנו קרי. כמ"ש בסמוך שאחר שדיבר עם כולם דיבר עם כל אחד:

אין אנו מבקשים. צ"ל אמרו לו אין אנו מבקשים וכו' וזהו פירוש הכתוב אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו אין לנו תביעה של כסף וזהב שנתפייס בכסף וזהב תביעה של נפשות יש לנו לא נתפייס אלא בנפשות:

לחזר על אחרים. להנקם מאחרים שבישראל שלא הרעו לנו שהרי לא שמעו לשאול כשצוה להם שיפגעו בכהנים כמפורש בכתוב. והנה הכהנים שהרג לא נענשו ישראל עבורם כי בני הכהנים וקרוביהם מחלו לשאול כמ"ש שמ"ר פר' למ"ד סי' ט"ז. ודואג שהרג הכהנים כבר מת כמ"ש חז"ל שמת בן ל"ג שנה שלא חצה ימיו ובמעשה שאול עם נוב היה דוד בן כ"ח ומעשה זו של הגבעונים היה בסוף ימי דוד הרי שכבר מת דואג:

אם נפשות אתם מבקשים. מאחר שאמרו שאין להם כסף וזהב עם שאול ולא להמית איש בישראל משמע אבל יש להם להמית משאול אלא שהיו מתביישים להוציא כן מפיהם והוכרח דוד לפתוח להם פה ומ"ש תחלה במדרש ומה הני' לכון ואינון מתקטלין דוד שהבין מתחלה כוונתם הרעה אמר להם כן אך הם עצמם לא אמרו עדיין עד שהרשה להם דוד לבקש והנה המאמרים כפולים במדרש. והמאמר הראשון מהירושלמי בלשונו ושאר הדברים ממקום אחר:

וחשב להשמידנו. כמ"ש ואשר דמה לנו:

אשר כלנו ז' אותיות. הוקשה לו אשר כילנו משמע כלי' ממש במעשה ואח"כ ואשר דמה לנו שחשב להשמידם ולא במעשה ב"כ מכחישים ודורש ומכריע שמ"ש אשר כלנו ע"פ גימטריא שכלה מהם שבעה אנשים במעשה ואשר דמה לנו על השאר במחשבה:

לא נשאו פנים. עי' שמ"ר פר' ל' סוף סי' ט"ז:

מעבירו לפני המזבח. צ"ע מנין לו לבד זה מצאתי בתפלת שלמה מ"א ח' ל"א את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה וע"ז אמר שם ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת הרי שהאלה שבין איש לרעהו בא לפני המזבח

והאלה היא השבועה כמ"ש ויק"ר פר' ו' סימן ו' הרי שהאלה והשבועה של הגבעונים וטענתם על שאול באה לפני המזבח וע"כ התחכם דוד לנסות לפני המזבח ושם יבורר הדבר:

אקרא לאלהים עליון. ובפסוק הקודם ובצל כנפיך אחסה עד יעבור הוות שחסה בצל המזבח מקום השכינה עד יעבור הצרה וביבמות שם בשינוי ובהפך ממ"ש כאן ודברי המדרש הוא דעת הירושלמי בלשונו כידוע שהמדרש הוא אגדת ירושלמי:

ויקח המלך וגו'. וס"ד ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחולתי ועל זה מקשה ומירב היכן היא שהרי מפורש בש"א י"ח י"ט ויהי בעת תת את מירב לדוד והיא נתנה לעדריאל המחולתי לאשה ואיך אמר שמיכל ילדה לעדריאל והם ב' כתובים מכחישים והכריעו שמ"ש אשר ילדה לעדריאל הוא מלשון גידול כמ"ש אשר יולדו על ברכי יוסף ות"א ואיתילידו ורבי יוסף וכן כאן שמיכל גדלה ומירב ילדה ועל שגידלה אותם מיכל נקראו על שמה:

שהיה חסר מן השבעה שהיה ראוי להיות במספר השבעה וניצל ונתן אחר במקומו ובספרים שלנו כתוב שבעתים ביו"ד ובצידו כתוב יתיר י':

בי"ו בניסן שמ"ש בתחלת קציר שעורים היינו תציר העומר שאסור לקצור לפני העומר. ועשה כן כמ"ש בזקן ממרא שממתינין אותו עד הרגל שמתקבצין כל ישראל לרגל וכמ"ש וכל ישראל ישמעו ויראו גם כוונו למ"ש הביאו לפני העומר בפסח שאברך לכם תבואה שבשדות ועל שבסיבה זו תוסר הרעב צרפו אותה להבאת העומר:

מהו אל הצור. היל"ל עליהם שלא ישלטו בהם חיות ועופות ומה תועלת שהטתה השק על הצור. ע"כ דרשו שכך פי' ותקח רצפה בת איה את השק זהו לאבל על הצרה שלבשה השק עלי' ואף שהרוגי ב"ד אין מתאבלים עליהם כאן אינם הרוגי ב"ד אלא הרוגי שמים ע"פ נביא ואורים ותומים ומ"ש ותטהו לה אל הצור פי' שלא התרעמה על גזירה בלבה אלא צדקה הדין עליה ואמרה הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו' צדיק וישר הוא וכמ"ש ד"ר פר' י"א סימן ה' צריך אני לצדק הדין מנין שנאמר הצור תמים פעלו. ע"פ גז"ש:

גדול קידוש ה'. שדוחה לא תעשה שבתורה שבעבור שלא יתחלל כבוד ה' כתוב לא תלין נבלתו על העץ וכאן בעבור קדוש ה' שילמדו איך ה' שומר גרים:

וכתיב לא יומתו. פי' עוד יש כאן שינוי ממ"ש בתורה שכתוב לא יומתו וגו' ובנים לא יומתו על אבות וכאן הומתו בנים בחטא אבותם עי' ביבמות שם כל הענין:

אין דנין שנים בב"ד אחד. וכאן דינו שבעה כאחד וזהו מ"ש שבעתם יחד ולא בזה אחר זה בז' ימים:

שתעקר אות אחת. פי' מצוה אחת היינו מ"ש לא יומתו:

פלסתין. במ"ע בערך פלסתר בל"י דבר שקר ומזוייף ובד"ר פר' י"א בסי' י"א תורתך פלסתר:

ויספור שלמה. וסוברים חז"ל שכל אלו הגרים היו בעבור קידוש השם בהריגת ז' אלו ותליתם:

ז' חדשים. כמ"ש לעיל מי"ו בניסן י"ד שנשארו מניסן וי"ד של חשוון חודש אחד וביניהם ו' חדשים אייר. סיון. תמוז. אב. אלול. תשרי. הרי ז' ויום אחד:

היה דוד מתעצל. שהיה סבור שכבר עבר והוא מעוות לא יוכל לתקון ונתכפר להם בעונש הרעב ולא עסק לתקן המעוות עד ששמע מעשה רצפה בת איה שעשתה מה שביכלתה מזה למד להזדרז לעשות בכל היכולת:

ויוגד לדוד וגו' וילך דוד וגו'. שע"י ויוגד לדוד למד והלך גם הוא לעשות חסד:

עמד וכנס כל זקנים. כן הוא בפר"א פרק י"ז ודורש מ"ש תחלה וילך דוד ויקח ויעל בלשון יחיד ואח"כ ויאספו ויקברו לשון רבים היינו כל הזקנים וכמו שאספם אצל העלות הארון כמ"ש לעיל פר' ד' סימן ח' וכמ"ש חז"ל נטילתה כנתינתה:

עצמות שאול ויונתן בנו. פי' שמצאו אותם שלמים וכמפורש בפר"א שם ומצאו את עצמות שאול ויונתן בנו שלא שלטה בהם רמה ועליו נאמר שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה. כי מעשה זה היה בשנת ל"ח לדוד כמ"ש בסדר עולם פרק י"ד הרי שעברו על העצמות ל"ח שנה שמיד אחר מיתת שאול הומלך דוד. ודורש כאן מ"ש ויעל משם את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו ויאספו את עצמות המוקעים שזה מיותר שכבר כתוב בפסוק הקודם אלא להקישם לעצמות המוקעים שהיו עדיין בשלימות כך עצמות שאול ויונתן. ומ"ש עצמות פירושו גופות כמ"ש בהרבה מקומות:

לארץ אחזתו. היינו לארץ בנימין וכן הוא בפר"א שם וכל המאמר לקוח משם:

ומה צוה המלך. למוד מענינו שמדבר בעסקי ג"ח לעצמות שאול וכתב לשון רבים שכולם עשו ג"ח:

הוי יודוך ה'. וכמ"ש בריש סימן זה וכל זה הובא לכאן על שמדבר בגזל הגר:

פסקה ה

דבר אל בני ישראל. וכתוב שם והתוודו את חטאתם:

בכל חטאות ונזקין. לחטאות כמ"ש מכל חטאת האדם ולנזקין כמ"ש ושילם אותו:

ולא עשו. פי' שעדיין לא עשו ואין הכוונה שדין הפרשה במחשב לעשות אע"פ שלא עשה כלל דאין על המחשבה לבד שום חיוב אלא הכוונה שאם חישב ועשה נענש גם על המחשבה ונחשב לו כאלו חטא משעת המחשבה וכלל גדול אמרו חז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה היינו מחשבה לבד:

ומעלה בו מעל. במדבר ה' י"ב סמוך לפרשה שדורש עתה. ועל שהוא בענינו מביאו לבסוף אף שהוא קודם וכל הפסוקים שהביא. עי' לקמן פר' ט' סוף סי' א':

ואשמה הנפש ההיא. שחטאה ולא היורש שאינו חייב אשם רק הקרן:

ומביא את הקטן. שבכלל הנפש ההיא הייתי יכול לומר שמרבה גם את הקטן שחייב אשם:

בנה אב לכל המתים. ותחלה כתוב ואשמה הנפש ההיא לשון יחיד וכן אח"כ כתוב והביא את אשמו לשון יחיד ובאמצע כתוב והתוודו לשון רבים לדרוש שזה המצוה על כל ישראל והיינו בעת מיתתם שהמיתה מכפרת על כל העונות וצריך ווידוי:

אלא בארץ. כמו ענין הפרשה שבקרבנות מדבר ולמוד מענינו שהוידוי שדורש הוא בארץ:

והתודו את עונם. בתוכחת בחקותי כתוב ומדבר בגלות כמ"ש בפסוק הקודם ואבדתם בגוים:

לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים וגו' עד והרחוקים בכל הארצות אשר הדחתים שם הרי שמדבר בגליות ואמר שם אשר חטאו לך הרי ווידוי בגלות:

והשיב אשמו למה נאמר. שהרי כבר כתוב בסוף ויקרא ושילם אותו בראשו וצ"ע מה דורש ואיך דורש שגם שם כתוב וחמישיתו יוסף עליו ומה הוסיף כאן ועי' בת"כ סוף ויקרא ובספרי כאן:

למי שנגזל משלו שמ"ש אשם אין פירושו קרבן אשם אלא פי' קרן הגזילה. ודעת ר' נתן שאם הי' כתוב לאשר אשם יתן הי' משמעו שיתן דווקא לנגזל אך מאחר שכתוב תחלה ונתן משמע נתינה מכל מקום:

ואם אין לאיש גואל. הנראה דכאן חסר עיקר הדרשה שהוא יסוד הפרשה וכמ"ש בספרי כאן בבא קמא דף ק"ט ואם אין לאיש גואל אלא בגזל הגר הכתוב מדבר:

בכסף הכתוב מדבר. שמ"ש האשם המושב לה' אין פירושו קרבן האשם אלא פירושו כסף הקרן ועי' פסיקתא זוטרתי:

לכהן שבאנשי משמר. כמ"ש מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו פי' לכהן המקריב והמכפר הוא הכהן של המשמר:

מכאן אמרו. עי' לקמן סי' ז' שהאשם המושב לה' היינו הכסף וכן קרבן האשם היינו איל הכפורים שניהם למקום אחד לכהן שנותן את הכסף לו יתן הקרבן:
באיזה איל. שמ"ש מלבד איל הכפורים היינו האיל המבואר בסוף ויקרא ואת אשמו וגו' איל תמים וגו' ומדבר שם במכחש בפיקדון:
שיקדים כסף לאיל מדכתיב יכפר ולא שכבר כיפר באשם:
עליו היה ר"ע אומר. עי' ספרי וילקוט כאן ופי' עליו שעדיין חי ואם מת הרי כפרה מיתתו ואינו צריך אשם לכפרה:

פסקה ו

שהוא נוהג בכל. בכל מיני תבואה וקטניות וכמ"ש בספרי סדר ראה פסוק עשר תעשר באריכות וכל דברי סימן זה בספרי וילקוט כאן ובפסיקתא זוטרתי:
אתמהה מה אני מרבה. יש לתמוה איזה קדשים הוא מרבה שיהיה לכהן ולא לה' ותירץ דהיינו החלה וכו':
מת"ל אשר יקריבו. משמע שמקריבין כמו קרבן לה' לזה דורש שבא לרבות ביכורים שכתוב בהם ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך שמות ל"ד כ"ו וכאן פירש מה יעשה בהם אחר שמביאה בית ה' ומניפה כמו קרבן נותנה לכהן:

פסקה ז

וכל תרומת הקדשים. עי' בהגהת הרש"ש וכ"ה בספרי ובילקוט ובפסיקתא זוטרתי כאן:
ת"ל ואיש את קדשיו. ולא יתכן כפשוטו שכל איש יחזיק קדשיו לעצמו שהרי צריך למסור או למזבח או לכהנים או לגזברים אלא פי' שבידו למסור לכל כהן שירצה ויש לו בהם טובת הנאה וזהו לו יהיה וא"כ הכהן יכול ליטול בזרוע ובספרי הגירסא שטובת הנאת קדשים לבעלים:
קדשי ישראל לישראל. קדשים שישראל אוכלים היינו כל אלו שחושב אעפ"י שהכהן מקריב הם לישראל לאכול וטובת הנאה הם המתנות שלו וזהו לו יהיה:
קדשי כהנים. מה שאין ישראל רשאי לאכול כי אם הכהנים:
לפי שאמר משמרה שזכה. לעיל סוף סימן ה' ועי' ספרי וילקוט כאן גי' אחרת:
בתוך ל' ומת. עדיין שייך לבעלים ואיש קדשיו לו יהי' ואם נתן לכהן חייב הכהן להחזיר לבעלים. וכל דרשות אלו ע"פ מדה ט"ו שמתחלה אמר קדשיו לו יהי' היינו לבעלים ואח"כ אמר לכהן לו יהיה:

פסקה ח

מה כתיב למעלה. עי' ויק"ר פר' כ"ט סימן ה'. וכאן שאמר קדשיו לו יהי' שלא יתכן כפשוטו כנ"ל ונדרש למעלה שכתוב וכל תרומה לכל קדשי ב"י אשר יקריבו לכהן שאם ישמור למסור לכהן יזכה שיהי' שלו ע"י בן בתו כהן וכמ"ש לקמן פר' ט' סי' י"ג:

פסקה ט

הה"ד יגיע כפיך אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב כמ"ש בסמוך:

שם ינוחו יגיעי כח. שם בקבר ינוחו נשמתם בעוה"ב יגיע כח שיגע בעוה"ז:

כל וגו' לעשות בכחך עשה. בעודך בכחך בעוה"ז כנ"ל יגיע כח עשה:

ולא כגפן בוקק. הושע י' גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו בתמי' היינו כשישראל חוטאים אך כשזוכה כגפן פוריה וענפה:

כטל חרמון שיורד. וס"ד כי שם צוה ה' את הברכה:

ואומר יברכך ה' מציון. כמו שכתוב כאן במזמור קכ"ח יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כך כתוב במזמור קל"ד יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ. ומ"ש וראה בטוב ירושלים חוזר לדרשתו של מזמור קכ"ח:

לכך נאמר שלום על ישראל. שיברכו ברכת כהנים וישם לך שלום:

עקילס הגר. עי' ב"ר פר' ע' סי' ה' וש"נ ומבואר. ויתר הביאור מהלכות של פרשה זו יעויין בת"כ ובספרי ובגמ' שציינתי ובמפרשיהם:

פרק ט

פסקה א

הה"ד ועיין נואף ויק"ר פר' כ"ג סימן ו'. וס"ד לומר לא תשורני עין וסתר פנים ישים:

עובר בשוק בזונה מדבר שם כמ"ש תחלה לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה. ועי' תנחומא כאן סי' ד' כל הענין:

ונאוף פרצו שע"י ניאוף פרצו מעשה ידי יוצר שצר העובר בדמות הבעל ועכשיו צריך לצור בצורת הנואף:

משל לארכיקיטין. עי' ב"ר פר' כ"ד ושם מבואר ובתנחומא כאן סי' ה':

קטאריקוס. פי' במ"ע גובה מסים ומעניש ושם בב"ר הגירסא שנעשה גבאי ופי' שהארכיטיקוס נעשה גבאי וקאטאדיקוס:

ותשכח אל מחוללך. דורש מלשון מחולל ומוליד וזהו מ"ש אני בראתי אתכם וא"כ הי"ל בוראך ע"כ דורש עוד מלשון מחילים ומערות ע"פ מדת ממעל:

ומשקרין בי איני רואה. פי' ואתם אומרים איני רואה:

הה"ד איש איש וגו' ומעלה בו מעל וכמ"ש לעיל פר' ח' סי' ה' אין מעילה אלא לשון שיקור ומביא ראי' על מ"ש ומשקרין בו:

פסקה ב

לשנים היא זקוקה. שלבה לשנים לנואף ולבעל וע"פ מדה י':

שכופרת בשנים. ד"א ודרשה אחרת על מ"ש איש איש:

שהפקיד גופו גוף האשה שהיא קנוי' לו ויותר נכון לגרוס גופה שמחוייבת לשמור גופה שיהי' מיוחד רק לבעלה:

שהקב"ה נקרא איש. לקמן פר' זו ריש סי' מ"ה:

ומעלה בו מעל. שתי מעילות עפ"י מדה י'. עי' לקמן סי' ח':

כופרת בפקדון. דורש סמוכין שכתוב למעלה איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם למעול מעל בה' ופירושיו שיכפור בפקדון וכמ"ש בסוף ויקרא נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון וכמ"ש לעיל פר' ח' כמה פעמים אשר שני הפרשיות ענין אחד:

והרי דברים ק"ו. על שכאן בסוטה אינו מפורש וכחש בפקדון ושם מפורש ודורש ק"ו כאן משם:

ואת ברית אלהיה שכחה על הקב"ה שעל זה אמר כאן איש איש כנ"ל:

נשפך היין. אל תהי' מקפיד בתוך ביתך להריב עם אשתך אם יקרה איזה נזק בבית:

למי שגבר את הוי גבר. למי שאתה אדון ומושל היינו על אשתך בענין האישות הראה עלי' שולטנותך בכל יכולתך:

פסקה ג

הוי שוי לבני אנשא. הוי כרוב אנשים שמסתפקים בנשותיהם וכנגד הנואף אמר:

שנזדקק לה. שפיתה אותה לזנות עמה ויחד לה מקום ושעה שיתייחד עמה:

אלא מי גרם לך כל הצער הזה על שאת גס רוח ואינך מסתפק באשתך כרוב בני אדם:

פסקה ה

מה כתיב למעלה. עי' מ"ש לעיל פר' ח' סי' ח':

שהיתה חולה. שהיתה הרה וחולה:

האפייטרוס. פי' במ"ע בלשון יוני רופא הסוסים והבהמות:

וכיוה אותה. שכך היה צריך לרפואתה:

שכתוב בו לצבות בטן. וכמ"ש לקמן פר' זו סי' ט' ברמז ובסימן י"ט בפי' שפסוק לצבות בטן מדבר בנואף ופסוק בתת ה' את בטנך צבה מדבר בנואפת:

הולידה פרשת מצורע. שאם לא ישמור דיני הצרעת כראוי סופו להוליד בנים נואפים ויענשו ביסורי מות ופרשת גזל הגר אינו מפסיק שפירושו שיחטא בזה ובזה:

פסקה ו

נואף אשה. מ"ש עוד הפעם נואף אשה וגו' מיותר והכוונה שתחלה מביא הפסוק דרך כלל ואח"כ מתחיל לדרוש בו:

לא יוכל לתקן. וס"ד וחסרון לא יוכל להמנות. קהלת רבה פסוק זה דף פ"ו חגיגה דף ט' ב':

על הערוה פנויה. בתו אמו ואחותו וכדומה.

לוה רשע ולא ישלם. משמע שבשעת הלואה הוא רשע שיש לו ואינו צריך ללות אלא שחומדם לעכבם לעצמו ושלא לשלם אם לזה כיון הפסוק הלא בעל כרחו ישלם ע"פ הממשלה ואם אין לו אינו רשע ע"כ דורש ע"פ מדה ט' לוה רשע דבר שלא יוכל לשלם. וזה כולל גם בענין ממון שלוה ברמי' ממון הרבה:

דיניסטיס. עי' שמ"ר פר' כ"ט סי' ט' וריש פר' ל"א:

פסקה ז

ונתתי לך. הכוונה כמ"ש בריש סי' הקודם. וס"ד והייתי לך לאלהים:

בעשרת השבטים ובשבט יהודה. שלענין העונש נחלקו לשנים וזהו בנים:

שעל עבירות שניהם. על אשר עברו על השמיעה ועל העשיה ע"כ גלו:

על אשר לא שמעו בקול ה'. היינו כל התורה. ולא שמעו ולא עשו כנגד נעשה ונשמע:

שירחקו הזנות. שמרומז בתיבת דרכך כמ"ש ריש קדושין באריכות ובפר"א סוף פרק י"ב ואין דרכך אלא דרך חתנים:

אל תקרב אל פתח ביתה. היינו בעריות שאפילו דרך אישות אסור וגם היחוד אסור עמה וכמ"ש לא תקרבו לגלות ערוה:

ותקריבי ימיך. וס"ד ע"כ נתתיך חרפה לגוים וקלסה לכל ארצות:

כי תעבוד את האדמה לא תוסיף תת כחה לך:

ויבוא מלך בבל. וס"ד ויושב בערי שומרון:

בעצב תלדי בנים. וכמ"ש דברים כ"ח בניך ובנותיך נתונים לעם אחר וזהו בבית נכרי:

שהיו מסריחין. קדושין דף ע"א:

נשי עמי תגרשון. ובעשרת השבטים כתיב כמ"ש שם האמור בית יעקב:

אלא העולים. וכמ"ש איכה רבתי פסוק עוללים הלכו שבי לפני צר. אז ויצא מן בת ציון כל הדרה:

יסדת עוז. וכמ"ש עוז והדר לבושה:

ברוב עם. יתכן שדורש ברוב מלשון רביא שמילדי העם הדרת הקב"ה וכן הרובין:
כי חלק. דברים ל"ב ט':
אלעזר הוליד. ד"ה א' ה' י' ומונה שם כ"ד דור זה אחר זה נמשכים כשלשלת וכחבל:
השלשלת באה כך. שלשלת היוחסין צריכה להיות כך דור אחר דור בלא הפסק:
וטמאת את הנחלה. בא לפר' מ"ש בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ שהנואף מטמא ומחבל את החבל של יעקב חבל נחלתו:
מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי וגו' שתיבת לי מיותר אלא שמתמה למה רק לי בימי עלתה כך ולא בדור שלפני:
כי אויל עמי. וס"ד בנים סכלים המה וגו' פי' שזהו תשובה על דברי ירמיה שבימי דור שלפניך היו עדיין מכונים בשם עמי אע"פ שהוא אויל ובשם בנים אע"פ שהם סכלים עד אי לזאת אסלח לך בניך עזבוני כשהם עדיין בניך אעפ"י שעזבוני עכ"ז אסלח לך אך ואשביע אותם וינאפו וגו' סוסים מזוינים וגו' העל אלה וגו' אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי אינם מכונים עוד בשם עמי ולא בשם בנים רק גוי כזה:
כחשו בה'. פסוק י"ב הוא בקאפי' ה' אחר פסוק סוסים מזוינים וגו' העל אלה וגו' והמדרש מקדימו והכוונה שאצל פסוק וכחשו בה' לא כתוב שיפקוד ויתנקם והוא בכלל אי לזאת אסלח לך אך לא אל הניאוף דוק בפסוקים:
עלו בשרותיה. לאויביהם אמר כך שיעלו ויחריבו אותם ואמר הטעם כי לא לה' המה כי בני זמה הם. ורחוק הדבר מאד לומר שדורו של מנשה שהעיד הכתוב מ"ב כ"א ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני ב"י שלא היו נואפים אלא הכוונה שדורו היו עדיין בני אבותם הם דורו של חזקי' אביו שהי' דור צדיק והם עצמם לא היו ממזרים אך בדור של אחר מנשה היו ממזרים מן הדור של מנשה ודוק:
פן ישבעו. עתה חוזר לדרשתו שהתחיל בריש הסימן מפסוקי משלי פן ישבעו זרים כחך ועצביך בבית נכרי שיגלו בעון הזנות:
כי ה' אלהיך מתהלך. אימתי הוא ה' אלהיך ומצילך מאויבך ונותנו בידך בזמן שיהיה מחניך קדוש מן הערוה שלא נראה בך ערות דבר אך מכלל הן אתה שומע לאו שאם יראה בך ערות דבר לא יתהלך בקרב מחניך ולא יצילך אבל יתן אותך ביד אויביך ע"פ מדה ט':
בין הקידוש לניאוף. בסוף סדר קדושים בפסוק ז' והתקדשתם וגו' ושמרתם את חוקותי ובפסוק ט' אשר יקלל את אביו וגו' ובפסוק יו"ד ואיש אשר ינאף ודורש שהוא דבר הלמד מענינו שע"י הניאוף באים לקללת אב ועי' לקמן סי' י"ב:

ומה הם חוקים שאמר לפני פרשת עריות שתיבת חוקותי כלל והעריות הם הפרטים של החוקות ואחר פרשת עריות בסוף קדושים כתוב ושמרתם את כל חוקותי:

וגונב איש ומכרו. ואח"כ כתוב ומקלל אביו:

שניהם נאמרים בעונש. שעונש אחד לשניהם מות יומת וכן העונש של גונב נפש:

ענש הכתוב מי שבא. שהעריות גורמים שיבוא הוולד לידי קללת אב ואם ויחטא חטאת מות אף כי לא יומת כי אין איש יודע אשר זה הוא אביו. וצ"ע א"כ היה לו לענוש כן אצל כל הפנויות שאינם עריות על שהולד יבוא להכות ולקלל אביו ואמו ויתכן שהממזר מעריות הוא עז פנים ויכול לבוא לידי כך ולא הבא מן הפנויות כי יש בו בושת פנים ולא יבא לידי כך:

והיה מחניך קדוש. וס"ד ולא יראה בך ערות דבר:

אין בודקין. קידושין דף ע"ו:

שום תשים. דברים י"ז ט"ו:

בבני אשר. ד"ה א' ז' מ' כל אלה בני אשר וגו' והתיחשם בצבא וגו':

ונתתי לך ולזרעך. אחוזת עולם והייתי להם לאלהים:

שאינם אבות ניכרים. שהם עצמם אינם יודעים וגם לא אחרים. ובריש הסימן התחיל בפסוק ונתתי לך ולזרעך ואח"כ פסוק כי ה' אלהיך ואח"כ פסוק ועתה בנים שע"פ דרשת פסוק ועתה בנים יתבאר פסוק כי ה' אלהיך וע"פ זה יתבאר מ"ש ונתתי לך וכו' דוק והתבונן:

פסקה ח

ב' מעילות. לעיל סי' ב' ע"פ מדה יו"ד:

לא יקחו חלק בארץ. כדלעיל סוף סי' ז':

מהו ומעלה בו. למה הפסיק בתיבת בו בין ב' המעילות:

דאמר ר' חנינא. ויק"ר פר' ל"ב סי' ה'. ירושלמי קדושין פרק ד':

לא מסתבר דלא. פי' וכי אין הסברא נותנת שיכתוב כך חכם ויבוא טוב כי מן הסתם החכם מביא טוב ולא רע ומאי וגם ע"כ דורש כאילו כתוב וגם ומביא רע הוא חכם ופי' לא די שהטובה שמביא הכל מתרצים ממנו אלא אפילו הרעה ג"כ צריכים להתרצה כי גם הוא בחכמה ע"פ מדה ט' ול"א:

הוי ומעלה בו מעל. לכך הפסיק בתיבת בו כנ"ל להורות שהמעילה שמועלת בבעלה הוא מעל גמור שאינו יודע כלל אך מה שמועלת בהקב"ה אינו רק שהיא סוברת שמועלת אך ה' יודע כל הנסתרות:

אם יסתר איש במסתרים. ע' שמ"ר פרשה ח' סימן ב':

פסקה ט

שבפנים שחקת. פי' עליו אתה שוחק כי נמלטת מידו אך ממני לא תמלט ואני תופסך ומוסרך להשופט. והנמשל שלהאשה יש שני שומרים. א' הוא בעלה והב' הוא הקב"ה ואחר שניאפה עם אחר הרי נמלטה מיד השומר הפנימי הוא בעלה וקורא להקב"ה שומר החיצון על שהוא סובב הכל ושומר העולם כולו ואין להמלט ממנו וע' לקמן:

קרי בו אראנו. שהיל"ל ואני לא אראה ע"כ דורש א"ת אראנו אלא אראנו:

את הסוטה ואת הנואפת. לעיל סוף סי' ה' ולקמן סי' י"ט בביאור:

אין את יכולה. לעיל סוף סי' ח':

ואין משלחת במלחמה. אין אדם יכול לשלוח את חבירו תחתיו במלחמת ה':

ולא ימלט רשע את בעליו. שהחטא והרשע לא ימלטו את החוטא אבל ירדפו אחריו לענשו כמו כאן בהאתיות וע' ד"ר פר' ט' סי' ג':

פסקה י

בנפשות ובממון. נפש עצמה שהפקיד בעלה גופה אצלה שתשמור אותו והיא מוסרתו לאחרים גם מעמדת לו נפשות אחרים שאינם שלו וסבור שהוא שלו גם זנו ומפרנסו ומורישו בשקר ומפסדת ממונו:

ולעוה"ב. ראיה שדעת המדרש שהאשה הכשרה גם לעולם הבא תהיה עם בעלה שהיתה עמו בעוה"ז:

ע"י בהמה. שאם קינא לה שלא תסתר עם הבהמה אינה נאסרת ואינה משקה אותה וע' כל זה בספרי כאן:

שהותרה בה. ע' מ"כ:

דרך אברים. שאם קנא לה שלא תסתרי עם פלוני שישחוק עמה בהנאת אברים בלא שכיבה אינה נאסרת:

ידע בה בעלה. שנסתרה והעלים עיניו:

ונסתרה והיא נטמאה. דין ההשקאה הוא על הספק שאם תודה שנטמאה אינה שותה. ואיך אמר והיא נטמאה אלא מיד שנסתרה נקראת טמאה על הסתירה שגם הסתירה היא לכוונה רעה:

כמה שיעור סתירה. ספרי כאן סוטה דף ד' א':

ר"א בן פנחס. בגמ' שם הגי' ר"א בר ירמיה אומר כדי לקשור גרדי נימא חנן בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם פלימו אומר כדי שתושיט ידה לתוך סל ליטול ככר. ובירושלמי סוטה הגירסא כמו כאן:

עד ככר לחם. שהיל"ל עד שיעני או עד חסר לחם ע"כ דורש ששיעור הזנות כשיעור נטילת ככר לחם ממקומו המיוחד לו היינו הסל כי כל דברי רוה"ק באו ללמד תורה לבד פשטם:

בעצמו שיער. התנאים האלקים האלו דקדקו על כל מעשיהם כחוט השערה ומאחר שיתכן המעשה בזמן קצר כזה יש לחוש שנטמאה ג"כ באופן זה:

לאחר התרת הסינר. וידוע היה להם זמן התרת הסינר ג"כ בצמצום:

נתחמם. שנחמם גופו על ידי מלאכה או מהדרך בא לידי מקרה לילה וכמ"ש שבת דף קכ"ז שמא מטורח הדרך אירע קרי לרבי:

כל אשר יעשה. בפרשת עריות בסוף אחרי מות שבכללם הנדה ג"כ כמפורש בפסוק י"ט ואל אשר בנדת טומאתה לא תקרב הרי נדה בכלל כל העריות ויצאה מן הכלל בסדר קדושים ואיש אשר ישכב את אשה נדה דוה וגו' את מקורה הערה לידון בהערה לא על עצמו יצא לידון בהערה אלא על הכלל כולו יצא על פי מדה כ"ה (וצ"ע למה צריך להקש):

עד ועד. שהוא"ו בא להוסיף ולרבות אפילו שאינו כשר:

כהדה אתתא. בירושלמי סוטה פרק ד' הלכה ד':

ולא ערב לך. וא"כ נתרציתה ואינו באונס:

שמא אינו רע לך. שאינך רוצה שיתן לך דבר הנאה שאסרה תורה ועכ"ז הטבע עושה שלו ומתיקות הדבש אינו בטל וכן בנמשל שההנאה הוא בטבע ולא בהסכם הרצון וכל עיקר התורה על הבחירה והרצון ולא על הטבע וההנאה ודו"ק:

יש לה לאחר זמן. כמ"ש בסוף הסי' וע' ב"ר סוף פר' ל"ח וש"נ:

והייתי עד ממהר. במכשפים ובמנאפים:

פסקה יא

שש הנה שנא ה'. ע' ויק"ר ריש פרשה ט"ז וכל הענין בתנחומא כאן סי' א':

יען כי גבהו בנות ציון. ישעיה ג' ט"ז וס"ד ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים להסתכל באנשים אחרים. כמ"ש בשמואל רבתי פר' י"ג כשם שאסור לאיש לזון את עיניו מאשה שאינו ראויה לו כך א"א לאשה לזון עינה מן האיש שאינו ראוי לה:

יהרוג או יהרג. כמ"ש כי נאפו ודם בידיהם והסוטה מתרצת בזה אף שיהרוג הנואף את בעלה כמ"ש בסימן הסמוך:

בוודאי שממהרים. פי' שזה כפשוטו ממש ולשון המדרש הוא כשרצה לומר שהוא כפשוטו אומר ודאי. ומ"ש רגלים כן נקראו אברי התאוה כמ"ש ויק"ר פר' ד' סי' ג' ואץ

ברגלים ע"ש וזהו שאמר שממהרים לעשות החטא ולא אמר שממהרים לרוץ לחטא שהענין עצמו נקרא רגלים וכן מי רגלים ודו"ק:

משיחים היינו לדברים. ובתנחומא הגי' בדברים פירוש דברים שאינם שייכים לניאוף:

הוי ומשלח מדנים. עי' לקמן פר' י"א בסימן א' ונסמן לכאן:

כי קנאה חמת גבר. ובפסוק הקודם נואף אשה שהבעל יקנא:

פסקה יב

הה"ד ומוצא. תנחומא כאן סי' ב' ופי' ד"א ועבר עליו רוח קנאה. ולשון הפסוק ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפלי האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה ודורש לקמן ועי' לעיל סימן ד':

שהוא טועה אחריה. וכתיב משלי ו' נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה נגע וקלון ימצא וגו' כי קנאה חמת גבר:

כי לא לה' המה. שכפרו בו על שאיש אל אשת רעהו יצהלו וכתוב מיד אחריו כחשו בה' ויאמרו לא הוא ועי' כל זה לעיל סימן ז' באריכות:

ב' פעמים אמר בסוטה. הא' ועבר עליו רוח קנאה והב' או עבר עליו רוח קנאה בפסוק י"ד ודורש מדה י' וצ"ע שבפסוק למ"ד כתוב עוד הפעם תעבור עליו רוח קנאה:

מנחת קנאות. לקמן סימן כ"ב:

ועובר בשוק ומקלל. שהוא ממזר וחייב הבועל מיתה על ביאתו עכ"ז מוזהר הממזר על הכאתו וקללתו וחייב עליו מיתה וכמבואר לעיל סי' ז':

או יהרוג וכו'. בסי' הקודם:

מים גנובים ימתקו. משלי ט' י"ז וכתוב שם בפסוק י"ג אשת כסילות הומיה פתיות:

וחומד אשתו. ועובר ג"כ על לא תחמוד אשת רעך:

כיצד עובר על זכור. זה צ"ע שהרי באופן שעובר על לא תרצח עובר גם על זכור שנכנס על מנת לרצח אם יהרוג או יעשה חבורה ויחלל השבת ובהכרח שהכוונה שאף בחול גורם שיעבור על זכור כמו שאר כל הדברות:

מצודים. שני מצודים וכן חרמים:

צדה במים. אם רואה אותה במים כשעומדת על הכביסה או שעובר אחריה אם אינו מעצים עיניו נלכד וביבשה לוכדת בפניה ודו"ק:

לבה שהיא תובעת בלבה. פי' שזה שהיא מצודים וחרמים היא רק בעבור שתובעת בלבה וגורם לה פריצות ורמיזות אף שאין בכחה לתבוע בפה וזהו מ"ש אסורים ידיה על הכח והיכולת וידי תאותה:

לא היתה מונחת. כמ"ש משלי ל' לעלוקה שתי בנות הב הב שאול ועוצר רחם:

תני בשם ר' מאיר. גיטין דף צ' בסיום המסכתא ושם ג' אופנים ירושלמי סוטה פרק א' הלכה ו':

והוא נוטלו ושופכו. והנמשל מובן שרואה אשתו מדברת עם קרוביה ומוחה בידה שמשנאתו אותה מחפש לה עלילות דברים:

כמות שהוא. עי' מ"כ אף שאין לו טעם מספיק לשפכו על כל זה נמאס הכוס בעיניו על ששכן עליו הזבוב ובנמשל שאשתו נמאסת בעיניו אם מדברים עמה אחרים:

הרי הוא מגרשה. כמ"ש ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה:

אשר לקחה לו לאשה. שזה מיותר שכבר כתוב והלכה והיתה לאיש אחר ע"כ דורש שזה הוא נתינת טעם למה ימות האיש האחרון כי לקחה לו לאשה ולא גרשה:

קולנית. פי' מריבה עם בעלה כשמדבר בעלה עמה על עסקי עונה כתובות דף ע"ב רש"י שם:

רגלה רמה. שהיא יצאנית עי' ב"ר פר' י"ח סוף סי' ב':

ותליא בפלוגתא. אם הוא רשות או חובה תלוי בפלוגתא דר"י ור"ע שמהם יש ראיה שפי' רוח קנאה הוא רוח טהרה וצ"ע איך הוא תלוי בפלוגתא שהרי לדברי שניהם ע"כ פי' רוח טהרה. אך בסוטה דף ג' א' איתא אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנס בו רוח מאי רוח רבנן אמרי רוח טומאה ורב אשי אמר רוח טהרה ומסתברא כמ"ד רוח טהרה דתניא וקינא וכו' כמ"ש כאן ואולי צ"ל כאן אלא א"כ נכנס בו רוח ותלי' בפלוגתא אם הוא רוח טהרה או רוח טומאה היינו רבנן ורב אשי ועל זה הביא ראיה מהברייתא שהוא רוח טהרה לדברי שניהם וכאן בשיבוש וחסר:

כי עוף השמים וגו'. המלאכים הרוחנים והשכלים שלוחי ההשגחה העליונה הם המודיעים לנפש האדם ע"י דיבור הרוחני שנותנים בדעתו ומאירים עיניו לדבר זה ועי' ויק"ר פר' ל"ב סימן ב' שדורש גז"ש על מלאכים וזהו ההכרזה והמאמר בסוטה דף ג':

ויקנא ה' לארצו. ובריש הענין כתוב וה' נתן קולו לפני חילו וגו' ומ"ש נתן קולו היינו ההכרזה כמ"ש ויעבירו קול וכל הפסוקים עד ויקנא הם דברי הכרזה:

ג' טומאות. סוטה כ"ח א' והגי' שם ת"ר ג' פעמים האמור בפרשה אם נטמאה נטמאה ונטמאה ופי' רש"י וקנא את אשתו והיא נטמאה פסוק י"ד והיתה אם נטמאה פסוק כ"ז תחת אישה ונטמאה פסוק כ"ט וצ"ע למה לא חשיב מ"ש בפסוק י"ג ונסתרה והיא נטמאה וכן מ"ש בפסוק כ' וכי נטמאת ועל זה יש לומר שאיננו חושב אלא דברי הכתוב ולא מה שהכהן אומר לאשה בנוכח. ורש"י במשנה דף כ"ז ב' שם כתב שהראשון הוא על טומאה וודאית. והג' אלו הוא על הספק ודורש מדה י' על ג' טומאות א' לבעל שאסורה

עליו ב' שאסורה לבועל שקינא לה ג' שאסורה בתרומה אך לקמן פרשה זו סי' מ"ב איתא ד' טומאות נאמר בענין ע"ש וזה שלא כדברי רש"י וצ"ע:

פסקה יג

מה כתוב למעלה. עי' ויק"ר פר' כ"ט סי' ה' ותבין כאן וכמ"ש לעיל פר' ח' סימן ח' ע"ש ותבין כאן איך דורש וכאן בא להוסיף ואם לאו:

פתיח לאסיא. והכהן הוא רופא לבעל מצרה זו שיודיע לו האמת אם טהורה אם טמאה היא:

קרבן משלו. כמ"ש והביא את קרבנה עליה:

לפי שעברה על יו"ד דברות. כמ"ש לעיל ריש סי' י"ב ולקמן פר' זו סי' מ"ה ג"כ עשירית האיפה רמז ליו"ד דברות ע"פ מדת מנגד:

שלא יהיה חוטא נשכר. שלא יהא מנחת חוטא שמביא על חטא אשתו פחות ממנחה שמביא לקרבן אחר או מנחת נדר ונדבה ולתודה:

את האפילה. כדלעיל בריש פר' זו:

אלו האמהות. לקמן פר' זו סימן מ"ה:

כשם שקנאה לבעל. לעיל ריש סימן י"ב:

קנאה למטה. לבעל ולבועל ולמעלה להש"י:

זכרון לטובה. שהיל"ל מנחה מזכרת עון ע"כ דורש שתיבת זכרון סתם הוא לטובה ובספרי כאן מאריך בזה ועי' ירושלמי סוטה פרק ג' הלכה ד':

והקריב אותה. יקריב המנחה הזו בעצמה בזמן שמביא את אשתו אל הכהן והכהן מחויב להקריב מיד:

והעמידה. במפיק ה"א אותה לבדה ולא שפחותיה שהיא שרתן ולבה סמוך עליהן ולא תתודע ואנן בעינן שתטרף דעתה ותודה וכדלקמן בריש סי' ט"ז ובסוף סי' כ"ב:

מכאן אמרו. כמו כאן שנקראת טמאה ומעמידה לפני ה' בשער נקנור כך כל הטמאים מעמידים שם:

פסקה יד

אין מים קדושים. שאין נודרים ומקדישים מים למקדש אלא פירושו שקדשו בעזרה ע"י שנתנם בכיור:

ויעש את הכיור נחושת. במראות הצובאות וגו':

על ששמרו עצמם. עי' ויק"ר פר' ל"ב סימן ה' וש"נ:

זה ממלא דם. שמ"ר פר' ט' סי' יו"ד:

ראה פלאים. עי' שמ"ר פר' י"ב סוף סי' ו' כי אפילות אצל מכת ברד:
יותר ממצרים. יותר מבמצרים:
שמעו עמים ירגזון. והיל"ל יפחדון יראון אלא ירגזון לדרוש בו לשון רוגז ותגר:
השיב להם הקב"ה ששים המה. ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר אחת היא יונתי תמתי ואח"כ כתוב ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופלגשים ויהללוה אחר שהודיע להם טעם זה אך מתחלה שמעו עמים ירגזון:
שלשים בני חם. כולם מנויים בבראשית יו"ד. בני יפת י"ד. בני חם למ"ד ואין אשור מן המנין שאשור מבני שם וגם נמרוד אינו מן המנין כמ"ש ב"ר פר' מ"ד סימן ב'. כוש הוא נמרוד הוא אמרפל וכוש נמנה למשפחה אחת. ועי' לקמן פר' י"ד סי' יו"ד ועי' פר"א פרק כ"ד. מכילתא בשלח פסוק נטית ימינך שיר פסוק זה דף ל"ב ב'. וצ"ע איך מתורץ מה שהקשה והלא שבעים הם ואת אמרת ק"מ ואיך אמר ששים מכירים והלא מפורש בתורה שבעים מיוחסים לשלשה בני נח הרי שמכירים אבותיהם ויתכן לומר שעד ההפלגה היו ידועים לשבעים בני נח אך אחר ההפלגה שנתפזרו בקצות העולם נתרבו הכתות ואבדו הרבה מהם סדרי וספרי יחוסיהם אף כי בעת ההפלגה ששכחו לשונם בוודאי שכחו הרבה יחוסיהם והיה חיבורם ומשפחותם לפי מה שהכירו הלשון ודו"ק:
אחת היא שקלקלה. דורש מ"ש אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה שמיונתי ותמתי היתה אחת שקלקלה ודומה למ"ש תחלה ושמונים פלגשים כנ"ל:
שלא תתפרסם הדבר. כי המצרי לשונו סרוח והיה בעצמו מפרסם שכן עשה וילמדו אחרים לעשות כן ועי' עוד לעיל פר' ג' סי' ו':
ויך את המצרי. ויטמנהו בחול. ודרשו שמ"ר פר' א' סימן ב"ט מה חול וכו' כך לא יוודע דבר זה ע"ש:
להרים להם. פי' לרומם אותם ולגדלם.
המן מן השמים. היפך מנהג הארץ שהלחם מן הארץ והמים מן השמים כמ"ש שמ"ר פר' ל"ח בסימן ד':
ויגז שלוים. מן הים במדבר י"א ל"א:
מי זאת הנשקפה. אחר פסוק אחת היא יונתי כתוב מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו':
אמרו להם אינן בני מצרים. העובדי כוכבים השיבו וכי אינם בני מצרים בתמיה:
שאו את ראש. ומרומז במ"ש בסיפא דקרא איומה כנדגלות שלהם כמ"ש לעיל פר' ב' סוף סימן ד' וסימן ה':

פסקה טו

השקתו יין משובח. לקמן סימן כ"ד ע"פ מדת מנגד:

רבותינו אמרו. ב"ר פר' מ"ט סימן י"א:

ואין ממנו הנאה. פירש"י בגמרא ואין זה קיבול שכר אבל כאן בסוטה יש הנאה לתת שלום ושלא להרבות ממזרים בישראל אם זונה היא ואם נקתה ונזרעה זרע ומטלת לעז מעל בניה ואפר פרה לטהרתן ולזכות את ישראל ממעשה עגל עכ"ל ומ"ש הכשר מצוה שאינו מעכב שאף אם לא כיסה אין החיה והעוף נפסל בזה אלא שלא קיים המצוה:

והיא נוצרה במים. כי האשה נבראת מן האדם אחר שנגבל במים וכמ"ש ויק"ר פר' ט"ו סוף סימן א' ועי' לקמן ריש סי' כ' ועי' ב"ר ריש פר' י"ד וצ"ע:

אם טהורה כברייתה. שלא חטאה במים ועפר שלה:

יכול יתקן מבחוץ. אם לא היה כתוב בקרקע המשכן הייתי אומר שיקח סתם עפר מבחוץ ת"ל אשר יהיה בקרקע המשכן וקרקע המשכן היה קשה וא"כ היה צריך להביא דקר ולחפור ע"כ כתיב ומן העפר אשר יהיה:

אין שם כו'. אם הוא קשה יביא עפר מבחוץ ויתן בקרקע ויביא משם ויתן אל המים סוטה ט"ו ב':

פסקה טז

מקום שמעמידה בתחלה. בשער נקנור כדלעיל סוף סי' י"ג והוא בספרי כאן ולקמן סוף סימן כ"ב. ופירש רש"י בגמרא שם ט"ו שמסיעין אותה ממקום למקום ליגעה לכך הוצרך להעמידה עוד הפעם:

והלא כתוב למעלה. ולמה כתב כאן עוד הפעם לפני ה' ותירץ שהא' הוא כפשוטו על הודעת המקום שמעמיד אותה והב' שמודיע אותה לפני מי עומדת:

לכהן שנכנס. פי' משל לכהן וכו' כך ילמוד הכהן שלא יאמר איך אבזה עצמי לפרוע ראש אשה טמאה זו לזה אמר לפני ה' ופרע שציוה לבזות מקום קדושתו ושכינתו על אשה זו אף כי הכהן ומ"ש ורוחו גסה עליו ענין אחר הוא שקרוב הדבר שיזוע יצרו עליו בעסק עם פריעת אשה ע"כ הזהירו דע לפני מי הוא עומד עם אשה זו ויהיה טרוד ביראת ה' שעומד לפניו ולא יהרהר באשה זו:

אבא חנן. ספרי כאן:

חס המקום. משתדל בסיבות שתחזור ותשוב ולא תמות:

ת"ל היא. איך שתעשה אף אם לא כיון הכהן לקנאה:

שמאררים את הגוף. גירסת הספרי שממרים את הגוף ומתעדים את העין פי' שמסרים את העין וגי' הילקוט שממרים את הגוף ומערערין את העין:

המאררים. ולא אמר הארורים ויש כאן שני רשי"ן ושני ממי"ן לדרוש ע"פ מדות גמטריא ומדת מנגד כנגד שני פעמים רמ"ח איברים:

פסקה יז

ולא הורגים. לעיל פר' ח' סי' ד':

יין עושה. סוטה ז' במשנה ובריייתא וגמרא שם:

מה היה סופך. דורש ס"ד להם לבדם נתנה הארץ היינו שזכו לעולם הבא כמ"ש ועמך כולם צדיקים נעונם ירשו ארץ פי' ארץ החיים לעוה"ב:

דרך איברים. עי' לעיל ריש סי' יו"ד וזהו טומאה במקום טומאה:

כשהוא מוצא מכה. כשהסם מוצא מכה אז עושה רושם בחריפותו:

שתהיה נקיה. שמ"ש הנקי אינו ציווי אלא הבטחה והודעה:

שלא בדרכה. לקמן סימן כ"ג:

על הכל מתנה עמה. כמפורש בסוטה במשנה דף י"ז ע"ש בהדיא:

פסקה יח

א"ר זירא בשם רב. סוטה י"ח א' וב' שבועות אחד בפסוק י"ט ואחד בפסוק כ"א:

האמורות בסוטה. ודורש מדה יו"ד שתי שבועות והשבועה א' התחלה בלא סוף והב' סוף בלא התחלה ולמדית זו מזו בהקש ליתן האמור שבזה בזה שיהיו שתיהן שוות ודורש ע"פ מדה ל"א שפסוק כ"א של שבועה הב' מקומו אחר פסוק כ"ג של מחית המגילה וזהו שאמר לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה ורבנן סברי נמי כרב שהם ב' שבועות אלא שסוברים שלא היו שוות. ובהכרח להוסיף בשבוע הב' משביע אני עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יתן ה' ע"פ מדה ט' שיהיה בלשון שבועה וכמ"ש בסוטה שם כדעת רב אשי וב' השבועות קודם הכתיבה והמחיקה ועי' לקמן סי' ל"ו ר"י ור"ל:

ואמר הכהן אל האשה. שהרי אמר והשביע אותה הכהן א"כ מ"ש אל האשה מיותר לדייק שיגיעו ויבואו בה הדברים:

שעושין מדת הרחמים. עי' לקמן פר' כ' ריש סי' י"ג ולקמן פר' י"ב סי' א' ועי' ב"ר ריש פר' נ' מלאכי רחמים היו:

ירך התחילה בעבירה. סוטה דף ח' ב' ב"ר פר' נ' סימן ח' עי' רש"י בגמרא:

אנשי סדום נסבו. על הבית מנער ועד זקן ובענשם כתוב הכו בסנורים מקטן ועד גדול:

פרעה התחיל. שמ"ר פר' יו"ד סי' ג':

ובכה ובעמך. יעלו הצפרדעים.

וימותו האנשים מוציאי. אף שהיתה הגזירה על כל הדור המרגלים מתו תחילה:

אני ה' דברתי וגו'. לכל העדה הרעה הזאת ודרשו חז"ל על העשרה מרגלים יצאו יהושע וכלב כמ"ש ב"ר פר' צ"א סימן ג':

נביאי ישראל הם התחילו. ומביא ראיה מפסוק כי מאת נביאי ירושלים ובפסוק הקודם ובנביאי שומרון ראיתי תפלה:

ולוקח מהם קללה. הם אחאב בן קולי' וצדקי' בן מעשי' וס"ד לכל גלות יהודה אשר בבבל וכאן הובא הפסוק בשיבוש:

פסקה יט

ת"ל ובאו. כאן בפסוק כ"ד ועוד הפעם בפסוק כ"ז שהוא מיותר לדרוש שבאים בכל עבר ובכל שערה וכמפורש לקמן סי' כ"ג שהדרשה מפסוק השני שהוא מיותר:

ר' גמליאל. בספרי כאן הגירסא ר' יוסי הגלילי:

מאיש זה. שקינא לה בעלה ונסתרה עמו אמן מאיש אחר שמקבלת השבועה והקללה גם אם בא עליה איש אחר שאינו ידוע:

לשעבר. קודם השבועה ולהבא לאחר השבועה:

פסקה כ

ממקום שבאת. כדלעיל סי' ט"ו:

לפני מי שהיא עתידה. שכאן כתוב וכתב את האלות האלה הכהן בספר והיל"ל וכתב הכהן ע"כ דורש ע"פ מדה י"ז ויכתב ספר זכרון לפניו מלאכי ג' ט"ז וכמ"ש לעיל סי' ט"ז והעמידה לפני ה' שמודיע לה הכהן לפני מי היא עומדת:

פסל הכתוב בישראל. שהישראל פסול לכתוב המגילה רק הכהן:

משתעי הדין עובדא. ויק"ר פר' ט' סי' ו' ד"ר פר' ה' סימן ט"ו ושייך כאן למ"ש ומחה אל מי שמו שנכתב בקדושה ימחה אל המים שמזה למד ר"מ לבזות עצמו בשביל השלום:

צריך שיתן מר. שיתן דבר מר לתוך המים שיהיו המים מרים קודם שימחה המגילה לתוכה:

פסקה כא

ואח"כ ולקח הכהן. מיד האשה את מנחת הקנאות.

תני כשם שהמים. לעיל סי' י"ט:

ששה קראי. שכתוב ג' פעמים ובאו א' בפסוק כ"ב והב' בפסוק כ"ד והג' בפסוק כ"ז והיה די שיכתוב באו ודורש שהוי"ן לרבות כאלו כתוב ששה קראי באו וע"ש בגמרא ורש"י כל הענין:

פסקה כב

את מנחת הקנאות. מנחת לשון יחיד קנאות לשון רבים שתי קנאות של האשה הסוטה ושל הבועל ולעיל ריש סי' י"ב מפורש מנחת קנאות מקנא להקב"ה ולבעלה:

לפני ד' במזרח. ספרי עי' לעיל סוף סי' י"ג וריש סי' ט"ז:

והקריב אותה. זו הגשה למזבח:

פסקה כג

והשקה את האשה למה. ט"ס וצ"ל והשקה את המים למה נאמר היינו ריש פסוק כ"ז שהרי בריש פסוק כ"ד כבר כתוב והשקה את האשה לגופא שהשקה אותה אחר המחיקה ובסוף פסוק כ"ו כתוב ואחר ישקה את האשה לרשומו ניכר ולמה כתוב פעם ג' והשקה את המים לומר שמקנין בע"כ:

ובין שלא כדרכה. לעיל סוף סימן י"ז:

טומאה בשאר עריות. כמ"ש בפרשת עריות בסוף אחרי מות אל תטמאו בכל אלה:

שמעילת בעלה. מה שמעלה בבעלה:

מתחלחלים בכל אברי'. לעיל סוף סי' י"ז לחלחל ובסוף סי' י"ט בכל אברי':

כתוב אחד אומר. בפסוק כ"א ירכך נופלת ובטנך צבה וכאן בפסוק כ"ו וצבתה בטנה ונפלה יריכה בכ"מ מדה ט"ו והכריע על פי מדת מנגד ירך שהתחיל בעבירה:

כי אורחייהו. כששותה באים המים תחלה לבטנה:

שלא להוציא לעז. שע"פ מדת מנגד שירך מתחיל כנ"ל היה לו להתחיל גם הפורענות בירך כמ"ש בקללה ושלא להוציא לעז על קללת הכהן שלא נתקיים כאשר אמר עי' סוטה דף ט' ב' בח"א:

פסקה כד

היה ר"מ אומר. סוטה ח' א' ושם הגירסא ר' אומר ירושלמי סוטה פרק א' הלכה ז' וכל סימן זה נדרש ע"פ מדת מנגד:

בסאסה בשלחה פירש רש"י בגמרא באותה סאה עצמה וכו' ע"ש:

אין לי אלא דבר שהוא סאה. פי' מדה גדולה והכוונה עבירה גדולה:

כי כל סאון סואן. בישעיה כ"ז כתוב הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל וגו' הכמכת מכהו הכהו אם כהרג הרוגיו הורג בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה וגו' וזה מדבר במפלת אשור שבמכה שהכה לישראל הכהו הש"י מדה כנגד מדה וזהו בסאסאה בשלחה תריבנה כמו ששלח הוא שלוחים לחרף את הש"י כמ"ש ביד מלאכיך חרפת את ה' וכתיב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור זהו המדה הגדולה של חטא אשור ועונשו וכך היו כל פרטי מפלת אשור מדה כנגד מדה וזה מרומז במ"ש ישעיה ט' בדומה

ממש לפסוקים של פרשה כ"ז הנ"ל כי את עול סובלו ואת ממה שכמו שבט הנוגש בו החיתות כיום מדין כי כל סאון סואן ברעש וגו' כי ילד יולד לנו בן נתן לנו. וכנגד מ"ש כאן שבט הנוגש בו החיתות אמר שם הכמכת מכהו הכהו וכנגד מ"ש כי ילד יולד לנו אמר שם הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל (דומה למ"ש ישעיה יו"ד אחר מפלת אשור ויצא חוטר מגזע ישי ושלשה הפרשיות דומים ושוים) וכנגד מ"ש כאן כי כל סאון אמר שם בסאסאה בשלחה תריבנה וכאן אמר והיתה לשרפה מאכולת אש היינו מ"ש ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וכאלו כתובים כל הפרשיות במקום אחד ועל מ"ש שם בסאסאה בשלחה אמר כאן כי כל סאון סואן על מדה קטנה שכן דרך הנוני"ן בסוף התיבה להקטין הענין כידוע. ועל שתיבות סאון סואן קשים במשמעותם דורשים מלשון סאה ומדה קטנה כנ"ל. ודו"ק מאד בפסוקים שהביאו חז"ל ממקומות שונות ודרשום יחד כי ענינם אחד:

פרוטות. דברים קטנים ודקים שאין להם מדה ומשקל ומנין שנחשבים לדקדוק החשבון של עונות לצרפם יחד וזה אחת לאחת למצוא חשבון מלשון כשתמצי לומר כשתמצה עומק הענין:

בנוהג שבעולם. דרשה אחרת היא ואינו מדברי ר"מ והדרשה היא בקוה"ר דף ק"ד ב' פסוק זה ושם הגירסא נכשל באצבע קטנה ויצאה ממנו טפת דם מקצת הנפש ככל הנפש:

עד אחד. אפילו דבר אחד מחשבין לו:

היא השקתו. לעיל ריש סי' ט"ו:

שם בה פנים. כדלעיל ריש פר' זו שהקב"ה צר צורת העובר דומה לצורת הנואף לפרסמו ורש"י בגמרא שם בסוטה פי' באופן אחר ואני פירשתי כאשר מצאתי במדרש מפורש:

פרסמה בגלוי. במה שעובר על הבעל רוח קנאה לעשות לה כל התורה הזאת:

במשאון. היינו בחושך כמ"ש אמש שואה ומשואה ופי' מי שמכסה דבר רע ושנאה בסתר תגלה רעתו בקהל ועדה לפרסמו:

אמרו סדום. עי' ביד"מ ועי' ב"ר ריש פר' ל"ו:

ר"י בן דורמסקית. ב"ר פר' ל"ב סי' ז' מכילתא פסוק כי גאה גאה כל מאמר זה:

ויהי בנסעם מקדם. וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם:

הבה נבנה לנו עיר. פן נפוץ על פני כל הארץ ונפרע מהם בלשון הבה ובהפצה כמ"ש הבה נרדה ונבלה שם שפתם וגו' ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ע"פ מדת ממעל ומנגד:

פרץ נחל מעם גר. שפרצו שלא יעבור גר בנחל שלהם וס"ד הנשכחים מני רגל שבקש לשכח הרגל של הולכי דרכים ושל עניים מבינותם לפיכך לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל שאנשי סדום היו יושבים שליו ושאנן נכון למועדי רגל כנגד הנשכחים מני רגל:

ישליו אוהלים לשודדים. ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו שעל שהיו שלוים ובטוחים והרגיזו בזה האל לפיכך הביא האל את ידו עליהם כנ"ל:

עון סדום אחותך. גאון שבעת לחם וכו' ואביון לא החזיקה וגו' עד ואסיר אתהן כאשר ראיתי היינו מ"ש בתורה ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו' ע"פ מדה כ"ז:

כל הבן הילוד. היאורה תשליכוהו כנגד מרכבות פרעה וחילו ירה בים:

אז נלחמו מלכי כנען. שופטים ה' י"ט כ' וס"ד בצע כסף לא לקחו:

מן שמים נלחמו. הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא:

שמשון מרד בעיניו. מכילתא שם פסוק כי גאה:

ויבאו כרמי תמנתה. הי"ל ויעברו דרך כרמי תמנתה ואיזה ביאה היה להם שם כי ביאה שייך אם בא למחוז החפץ ע"כ דרשו שבאו אביו ואמו לשם בכוונה למחוס החפץ להוכיחו על ידי כרמי תמנתה שזרועות כלאים וכן פלשתים ובנותיהם היו נואפות וממזרות:

בז' מקומות כתיב לא תתחתן בם. צ"ע שלא מצאתי אלא במקום חחד בסוף ואתחנן פרשת כי יביאך ובהכרח לפרש שעל שכתוב בפרשה ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמורי וגו' שבעת גוים רבים ועצומים וגו' ולא תתחתן בם וגו' כאלו כתוב שבע פעמים ולא תתחתן בם על שבעה גוים ופלשתים בכלל ז' אומות הם כמ"ש בהדיא ביהושע י"ג ב' זאת הארץ הנשארת כל גלילות הפלשתי וכן בשופטים ג' ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל חמשת סרני פלשתים וזהו ומ"ש ר' אבין לאסור ז' עממים פי' שמ"ש בז' מקומות היינו על ז' עממים כנ"ל ויותר נראה לי לפרש שמ"ש בז' מקומות כתיב לא תתחתן בם פי' שבז' מקומות בתנ"ך נזכר איסור זה היינו הא' אברהם שצוה לאליעזר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. ב' שצוה יצחק ליעקב בסוף תולדות לא תקח אשה מבנות כנען. ג' בשמות ל"ד ט"ו ט"ז ולקחת מבנותיו וגו'. ד' בסוף ואתחנן לא תתחתן בם. ה' יהושע כ"ג ז' לבלתי בא בגוים וגו'. ו' מ"א י"א ב' מן הגוים אשר אמר ה' אל ב"י לא תבואו בהם וגו'. ז' עזרא ט' י"ב בנותיכם אל תתנו לבניהם ובנותיהם אל תשאו וגו':

וכה הוא אומר הכן. וכאן הוא אומר כן כי מה' הוא והרי מפורש בתורה לא תתחתן בם כנ"ל. לזה תירץ אם ללצים הוא יליץ שעל שהסכים שמשון ליקח אשה מפלשתים ולעבור על דברי תורה בדרך שאדם רוצה מוליכים אותו שביקש הקב"ה ליפרע מפלשתים ע"י תואנה וביד שמשון ואם היה שמשון עומד בנסיון היה הש"י עוזר ליפרע מפלשתים שלא ע"י נשיאת אשה מהם באיסור כי לענוים יעזור בדרך טובה וחן אך מאחר שהסכים שמשון לחטא בזה עזר לו הש"י שתהיה התואנה מפלשתים באופן זה כרצונו:

שנשתלש בחטא. בתמנת ובעזה ובנחל שורק ואע"פ שאשה של תמנת היה דרך נשואים עכ"ז עבר על לא תתחתן בם:

היתה ראויה. ע"פ מדת ממעל שהשם מורה על המעשה:

שנתאווה לדבר טמא. לזנות נתלו חייו בדבר טמא המכתש אשר בלחי של החמור:

זכרני נא. עי' ב"ר פר' ס"ו סי' ג' ופר' ע"ג סי' ד':

הוא מתאוה. שהרי גם בבית האסורים היה טוחן ומזנה ולא שב בתשובה:

העבר לי מקל. מדכתיב והמישני את העמודים וגו' ואשען עליהם היינו בזכות משענת ומטה שלא נתגאה בשררתו ולא גבה לבו מאחיו שישמש עם אחד מישראל והש"י עובר על פשע לשארית נחלתו למי שמשים עצמו כשירים:

מקץ ימים לימים. אשר יגלח כי כבד עליו ושקל שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך וששער ראשו גרם לו שמרד במלך וסקלו באבן שגרם כמ"ש אצל שמעי ויסקל באבנים לעומתו:

כי נדר נדר עבדך. היינו נדר נזיר כמ"ש איש כי יפליא לנדור נדר נזיר שמאחר שלא היה מגלח כי אם אחת בשנה עד שכבד עליו הרי שלא היה רשאי לגלח שערו היינו ע"כ שהנדר היה נדר נזיר עולם וכמ"ש נזיר דף ה' א':

משום כבוד. שאין זה כבוד לכהנים משרתי ה' שיהיו מנוולים בשערם וכן בני מלך ג"כ איכא משום כבוד וא"כ מ"ש מקץ ימים לימים היינו מחודש לחודש וכמ"ש עד חודש ימים במדבר י"א כ'. וגירסת הגמרא משום כובד ה"נ איכא כובד פי' שאצל הכהנים כתיב ופרע לא ישלחו היינו ל' יום ולא פירש למה לא יגדלו יותר ולמוד מאבשלום שהיה מגלח משום כבד כמ"ש כי כבד עליו ואבשלום למד מכהנים על שלשים יום כנ"ל ולקמן פר' יו"ד סי' ה' ודעת ר' יוסי מאחר שמצינו שמשום כבוד שבת מגלחים בכל שבוע וא"כ בני מלכים שיש בהם ג"כ מפני כבוד היה מגלח ג"כ אחת לשבעת ימים ומ"ש מקץ ימים לימים כמ"ש כמה פעמים בתורה שבעת ימים:

כחרובית גגולה. ירושלמי סוטה פרק א' הלכה ח' ובירושלמי פאה פרק ז' מדרש שמואל פר' כ"ג ופר' כ"ז ופי' כאילן גדול של חרוב שגדל כמין שער בשרשרות הרבה בדים בדים וכן אבשלום. יכול ככידון כרומח שהוא גבוה ודק ואין זה יפוי לאדם ע"כ בהכרח שהיה ג"כ בעביו כפי ערך גבהו היינו כחרובית שהוא גבוה ועב ועשוי בדין:

כורתא דחרוב. ובירושלמי פאה הגירסא בירתא דחרובתא ופירושו הבור והגומא שהחרוב נטוע בו כמו עוגיות של גפנים ועי' עוד במ"כ:

נפתחה מערה מתחתיה. ונפל בתוכה והיה שם מת ונפל לתוך גלגל עינו בנקב של גלגל עינו שכבר נרקב העין ועצם הגולגולת עדיין היה קיים ונפל לתוכה ואבשלום היה קבור במערה כמ"ש ש"ב י"ז ויקחו את אבשלום וישליכו אותו אל הפחת הגדול ויציבו עליו גל אבנים גדול. ומ"ש עד חוטמו אין ספק שהוא דרך גוזמא צא וחשוב ארכו של אבא שאול אם הוא כמשמעו היה ערך כ' אמה ואם גלגל עינו של אבשלום ערך כ' אמה א"כ היה גבהו ערך כמה מאות אמה וכמה מפליג הכתוב בגובה גליות שהיה שש אמות וזרת וגובה שאול שהיה גבוה מכל העם משכמו ומעלה ואם היה אבשלום גבוה מהם היה הכתוב מפרש אלא שהוא דרך גוזמא שרגיל הרבה ככתוב ערים גדולות ובצורות בשמים וגם בדברי חז"ל דרך זה רגיל הרבה ודרך כלל שהיה גבוה מכל ישראל ועב לפי ערך גדלו ויפה באבריו שהכתוב מעיד שלא היה בו מום הרי שהיה הכל לפי הערך:

כתוב וכאבשלום. ש"ב י"ד כ"ה יכול בכל היה להלל מאוד בתורה ובחכמה ובצדק וכו' ת"ל מכף רגלו ועד קדקדו וגו' כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט היינו ביופי גופו ואבריו אך במעלות ובמדות לא היה מהולל מאד:

תני ר' ישמעאל. כל זה סוטה דף י' ע"ב י"א א':

נבקע שאול מתחתיו. יתכן שדורש מ"ש והפרד אשר תחתיו עבר מלשון עברה שתחתיו היה עברה הוא הגיהנם עברה וזעם או כמ"ש עוברי בעמק הבכא ודרשו על הגיהנם שמאחר שלא היה תלוי רק בשערו וידיו לא היו אסורות היה לו לתלוש שערו בידיו או בחרבו אלא שהיה מתירא מדבר שהוא רע ממנו שלא יפול בחיים בגיהנם:

מאי לקח. ולא פירש מה לקח ודורש כמ"ש אצל קרח ויקח קרח שלקח מקח רע לעצמו לחלוק על משה וכן אבשלום לחלוק עם דוד אביו ועי' לקמן ריש פר' י"ח ומש"ש.

בעצה עמוקה. כי מ"ש אשר בעמק המלך כמ"ש בתורה ויצא מלך סדום לקראתו אל עמק שוה הוא עמק המלך ועי' ב"ר פר' מ"ב סי' ה' שאין זה שמו שיש לו ג' שמות ואינו מפורש שם למה נקרא שמו עמק המלך. כאן פירשו שהכוונה על שנתקיים במעשה זו עצה העמוקה שגזר ממ"ה הקב"ה על דוד המלך וכן פירושו שם עצה עמוקה של ממ"ה

על אברהם שנקרא מלך וכן מ"ש מעמק חברון כמ"ש ב"ר פר' פ"ד סי' י"ג. ועי' רש"י בסוטה י"א א':

בן ראוי למלכות. שיקרא שמו אחריו דורש מדה ט"ו בכ"מ והכריע מ"ש בעבור הזכיר שמו עליו אבל היו לו בנים שלא הצליחו למלוכה:

לא מלך אלא מ' שנה. ודוד מלך כמה שנים אחר מרידת אבשלום הרי שאין זה קץ מלוכת דוד:

אלא משעה ששאלו מלך. והיה זה ד' שנים קודם מיתת דוד כמ"ש סדר עולם פרק י"ד בתוך ג' שנות הרעב ועי' נזיר דף ה' א':

פתקא דתרין גוברין. כמ"ש ויק"ר פר' כ"ו סימן ד' שזה ד"א לאדם גדול שיהיו עמו שני אנשים בדרך:

כולם ראשי סנהדראות. למדו כן ממ"ש מאתיים מהמספר הזה אנו יודעים מי היו היינו כמ"ש ומישששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם. ודרשו בב"ר פר' ע"ב שהם מאתים ראשי סנהדראות שהיה יששכר מעמיד לישראל ודורש כאן גז"ש משם ויתישב יותר לפי מ"ש בילקוט בשם תנחומא שלקח שנים אנשים מכל עיר כי ראשי סנהדראות היו מפוזרים בכל עיר אחד או שנים ואבשלום לקח דווקא אלו שיאמר העם מאחר שכל אלו ראשי סנהדרין מסכימים עמו אנו לא כש"כ ומ"ש מירושלים פי' שהתמנו ע"פ ב"ד של ירושלים הוא ב"ד הגדול:

פדה בשלום נפשי מקרב לי. וס"ד כי ברבים היו עמדי ישמע אל ויענם ויושב קדם סלה אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו חלקו מחמאות פיו וקרב לבו וגו' וכוונת המדרש שכך אמר דוד הנה נצלתי ממלחמת אבשלום ונפדה נפשי בשלום מקרב לי כי ברבים היו עמדי כי הרבים והגדולים הם הראשי הסנהדראות היו עמדי ולכך ברך אותם ישמע אל ויענם ויושב קדם סלה למה אשר אין חליפות למו כלשון המדרש דחמון מיליה אתין לחיליפין שהם לא הסכימו על חליפות דברים שנתהוו להם ומ"ש ולא יראו אלהים שייך למטה ע"פ מדה י"א ואותם שלא יראו אלהים הם אחיתופל וכדומה שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו שהיה תחלה בשלום עמו כמ"ש ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחדו נמתיק סוד וגו' הוא חלל בריתו שע"כ ואתה אלהים תורידם לבאר שחת וגו' דוק כי הדברים מיוסדים וישרים:

מי ישימני שופט. וס"ד ואלי יבוא כל אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו וכן הוא בירושלמי סוטה שם שפסוק זה הוא לראיה שגנב לב ב"ד שנראה מדבריו שהוא אוהב משפט צדק:

והיה בקרב איש. וס"ד ושלח ידו והחזיק לו ונשק לו וטעו בו ב"ד וכל ישראל שהוא עניו ושונא כבוד ומכבד לכל:

ויגנוב אבשלום. גם מפסוק הקודם ראיה שגנב לב ישראל אלא שכאן מפורש יותר:

כולם מלכים. לאו דווקא מלכים אלא פי' מהם שרים דוכסים בני מלכים ואיזה מהם מלכים וכמ"ש בהדיא בד"ה ב' ל"ב כ"א וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה אשור ונגיד הוא מלך במקרא כמ"ש כי משחך ה' לנגיד נגיד על עמי:

אמרת בלבבך השמים אעלה. שני פעמים כתוב אעלה א' השמים אעלה וגו' והב' אעלה על במתי עב וכנגד השמים אעלה א"ל אך אל שאול תורד וכנגד אעלה על במתי עב אדמה לעליון אמר לו שירד מכבודו וידמה לחיתו יער עד כאן הביא המדרש כל ענינים אלו איך הקב"ה דן מדה כנגד מדה אגב ענין הסוטה שנוהג עמה ג"כ מדה כנגד מדה:

כה כדאי הוא הצער. ועי' כל זה בספרי כאן ברכות ל"א סוטה שם. ושם ר"עבמקום ר"א ור' ישמעאל במקום ר' יהושע:

ר' שמעון. כמ"ש בסו"ס כ"ז שמעון בן עזאי:

פסקה כו

בשילה ובבית עולמים. עי' לקמן ריש סי' מ"ב ולקמן פר' י' ריש סי' כ"ד:

פסקה כז

שמעון ב"ע. עי' לעיל סוף סי' כ"ה:

כה איש איש. הנה עד כאן כל הפרשה נוסחא א' וענינו בדיני סוטה מהספרי וגמרא בבלי וירושלמי סוטה ועתה מביא המדרש נוסחא אחריתי בדיני וענייני סוטה ג"כ ע"פ הספרי וגמרא בבלי וירושלמי ויש שנויים בין ב' הנוסחאות ולפי שהענינו קרובים וסמוכים ותכופים לכן לא עמלתי לציין מסימן לסימן כדרכי ובפרט שאין כאן מקומן של לימוד הלכות ומי שירצה ללמוד הלכות אלו בהכרח צריך שילמוד הספרי והגמרא שאין תכלית המדרש מיוסד רק על ההגדות ולא על ההלכות ועכ"ז עמלתי לציין בספרי ובגמרא כפי השגת ידי:

אין במשמע אלא אשתו. כי לשון כי תשטה אשתו אינו מורה רק על אשתו הנשואה ועי' סוטה דף כ"ה א' בברייתא:

אלמנה לכה"נ. סוטה דף כ"ד א' והגי' שם ת"ל דבר אל בני ישראל ואמרת פי' רש"י ואמרת ריבוי ע"ש היטב:

או האיש מקנא. שגם הקנוי יהיה שוה להשקאה שהאיש יקנא ולא ב"ד:

אמר אל בני ישראל. ת"ל אמור אל בני ישראל לרבות שב"ד יקנאו:

לעשות אישה כאיש. ספרי וסוטה כ"ז וע"ש פלוגתא דאמוראים לאיזה ענין עשה אשה כאיש:

ואשת שעמום. פי' שיצא מדעתו שכל אלו אין יכולים לשמור נשותיהם וב"ד מצוים להקנות להם:

וכדברי עקביא. עדיות פרק ה' ספרי כאן ברכות י"ט:

פסקה כט

להוציא את הקטן. ספרי כאן יבמות דף צ"ה:

יש עדים לסתירה. סוטה דף ה':

בשני עדים. ספרי כאן סוטה ל"א ע"ש ברש"י.

להוציא את האנוסה. ספרי יבמות נ"ו ודף ק' כתובות נ"א וע"ד נדה נ"ב:

אונס כרצון בכהונה. אם נטמא הכהן בין באונס בין ברצון הוא טמא:

פסקה ל

המקנא לאשתו. משנה ריש סוטה עיין ירושלמי שם:

לא מן התורה. ספרי כאן סוטה ז' א' ירושלמי סוטה פ"א ה"ג ופי' מן התורה אינו צריך לילך אצל ב"ד שבעירו אלא מוליכה בעצמו:

יש לה היתר. לאחר ז' שתטהר אך אסורה לבעלה לעולם בלא שתיית מים המרים ואם תשתה שמא תמצא טמאה:

מים גנובים ימתקו. פי' המקור שנגנב ע"י אחר ונאסר ימתקו פי' היצר מתגבר עליו יותר ולא כן הנדה אע"פ שאסורה לא נגנבת:

כש"כ הוא הואיל ואין. דברי רבנן דאמרו לו גמרא שם כי נחשדו על הסוטות:

גזירת הכתוב. שנאמן בעלה על הסוטה:

קרבן שמכשירה לו. ספרי כאן נגעים פרק י"ד נדרים ל"ה נזיר כ"ד ב"מ ק"ד קרבן שמביא על ענין שהיתה אסורה ונתרת לו הוא משלו וכן קרבן סוטה אך קרבן נזירות וחילול שבת לא נאסרה לו:

א"ר גמליאל. ספרי סוטה ט"ו:

הניחו סופרים לי. הניחו לי מקום שלא דרשו כן עד שבאתי ודרשתי:

אין בכלל אלא מה שבפרט. כך המדה לדרוש בכל התורה. אלא דכאן לא יתכן לדרוש כן שיסתור הכלל הנאמן מדה טובה מרובה ממדת פורענות וא"כ עלינו לדרוש קל וחומר אם מזכיר עון כלשון שמזכיר זכות:

שדרך הדין לוקה בו. שסותר למדות אחרות בתורה יתקיימו זה בזה נותנים מקום לקיים מדת כלל ופרט ונותנים מקום לקיים הקל וחומר:
כדי הכרת העובר. אם נתעברה לא יתכן שיגין עלי' הזכות במקום פרסום העבירה ואף אם לא נתעברה עכ"פ עשתה מעשה שראוי' לעיבור וכן למ"ד ט' חדשים שנגמר העובר דעתו שלא יתכן שיגין הזכות בלדת העובר שהוא ממזר שאז נודע לכל מעשה העברה וגמר פריה (וסמך לדבר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה) ובסוטה כ' הגירסא מה זרע ט' חדשי' שנא' ונקתה ונזרעה זרע ולהלן הוא אומר זרע יעבדנו יסופר לה' לדור זרע הראוי לסיפור ופרש"י לחיות ולבוא לידי סיפור שבחו של מקום. ואף שגם בן ז' חי על הרוב ידבר:
להן מלכא מלכי. וס"ד לקצת ירחין תרין עשר וכו' מלכותא עדת מנך וגו':

פסקה לב

אין משקין. סוטה ח' א':
עפר ע"פ מים. סוטה ט"ו במשנה:
להביא קרקע ב"ע. סוטה ט"ז:

פסקה לג

למה הם האלהים. פי' למה שינה הכתוב תחלה כתוב והביא האיש את אשתו ואח"כ כתוב והעמיד אותה וכן בכל הפרשה ותירץ שחס האלהים וכו' ומ"ש אומר האלהים פי' שכן אנו לומדים מהשינוי הנ"ל וזהו מאמרו איננו על ידי התורה:
תשטה אשה תחת אישה. הרי שמחזירה להיות תחת האשה כמקדם שקראה אשתו:
למה העמוסים וגו'. פי' למה חס עליה הרי הביאה עצמה לידי קינוי וסתירה עם איש ולידי חשד ולמחות השם שנכתב בקדושה ותירץ שזרע האבות חביב על הקב"ה מבטן ומרחם וזה העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם ואע"פ שגרם חטאה לקללה וצבתה בטנה ונפלה יריכה אעפ"כ מאחר שנקתה כפרה לה בושתה וחזרה להיות אהובה מרחם ומבטן:
בשעת הקלקלה. שהביאה עצמה לידי חשד וקללה כנ"ל:
אם יחטא איש לאיש. וכשהיתה ברשות והיתה בכלל אם יחטא איש לאיש ואח"כ שהעמידה לפני ה' ולא הודתה על חטאה אז היתה בכלל ואם לה' יחטא איש ונענשה וזהו מי יתפלל לו:
תני היו מעלין. סוטה ז' במשנה:
הרבה יין עושה. לקמן פר' יו"ד סי' א' וסי' כ"ה:

אוחז בבגדיה. עי' כל זה בספרי ופרימה גדולה מפריעה שנקרע לקרעים הרבה רש"י בגמרא הנ"ל:

לימד על בנות ישראל. עי' כתובות ע"ב ושם לא הובא הראיה מפסוק אפר על ראשה אך הוא בספרי וכן בילקוט כאן ופי' צ"ע ויתכן לומר שדעת חז"ל שמ"ש ותקח תמר אפר על ראשה מלשון ויתחפש באפר על עיניו ויסר את האכר וכאן שרצה להוכיח שדרך בנות ישראל לכסות ראשיהן פי' על הנשואות הבעולות ולא הבתולות ותמר בהיותה בתולה הלכה בגילוי ראשה אך כאשר נבעלה מאמנון לקחה אפר שהוא מין בגד על ראשה לכסות שערה ויתכן שהאפר הוא מה שנקרא בדברי חז"ל מעכורת ומ"ש זכר לדבר על שינוי הניקוד אָפֶר והיה לו להנקד אֵפֶר:

לא על זה בלבד. שקנא לה בעלה אלא אפילו על אחר שלא קינא לה:

פרט לשקדמה. עי' ירושלמי סוטה פרק א' הלכה ג':

שהיא מקבלת מבעלה. הרי שגם עם אחר שנאסרה בא בעלה עליה נפקדת ותירץ כאן בידוע כו':

פסקה לה

ושמעה קול אלה. ויקרא ה' ושם לא כתוב שבועה וחייב קרבן מנין שחייב על השבועה ודורש גז"ש:

כך תגיע ליך. וה"ה אם מקללת לעצמה וה"ה אם איש מקלל לאחר או לעצמו רק שהכלל בזה אם אינו תולה במעשה שאינו אומר אם אעשה או לא אעשה וכן אם תעשה ואם לא תעשה זה נקרא קללה ואם תולה במעשה אם אשה או איש אם על עצמו או על אחר זה נקרא שבועה והמדרש פרט בדבר הקרב יותר שהאשה מקללת לאחרת ונשבעת לעצמה יותר מן האיש:

בתת ה' את ירכך. נופלת ואת בטנך צבה בלשון נוכח להסוטה שמקלל אותה ומ"ש בפסוק כ"ב ובאו המים המאררים במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך על האיש הבועל ספרי וסוטה כ"ח:

המביא תקלה לחבירו. שהבועל הביא עליה תקלה של מי המים הרי הוא עמה בקללה:

אמן אמן. על פי מדה יו"ד וכמו שאמן ראשון הוא על איש נואף כן אמן ב' על איש נואף אף שלא קינא לה ממנו:

שלא נתבעה מקודם. שלא קינא לה הבעל על ניאוף של קודם סתירה זה שהיה בסתר שאם היה יודע היה מקנא לה. אך הגזילות הוא בגלוי ותובע:

אמן לקבלה. ירושלמי סוטה פרק ב' הלכה ו' ד"ר ריש פר' ז' ומ"ש כאן אמן לקבלה מסוטה שם איתא אמן לשבועה מסוטה שהרי בסוטה העיקר הוא השבועה שמשביעה כאלו היא נשבעת וגם יש בו קבלה שמקבלת הקללה אם לא חטאה:
למען הקים את השבועה. ירמיה י"א ה' וס"ד ואען ואומר אמן ה' ובזה הקים השבועה:
ויען בניהו. וס"ד כן יאמר ה' והוא פירוש על האמן שאמר:

פסקה לו

כדכתיבן. כסדר שהם כתובים בתורה:
כמה דהיא קרי'. כמו שהוא מפורש בקרא שסידר השבועה קודם הכתיבה:
כדי לסמוך השבועה. כמ"ש אחר השבועה ובאו המים האלה במעיך. וא"כ בהכרח לדרוש ע"פ מדה ל"א מוקדם ומאוחר בענין עי' לעיל סי' י"ח:
עשה את המים המרים. שיהיו המים מרים קודם המחיקה כמ"ש לעיל סוף סי' כ':

פסקה לז

נאמר השקאה. בפסוק כ"ד כתוב והשקה את האשה ובפסוק כ"ה כתוב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות הרי ההשקאה קודם המנחה ובפסוק כ"ו כתוב וקמץ הכהן מן המנחה וגו' ואחר ישקה את האשה הרי ההשקאה אחר המנחה והם בכ"מ מדה ט"ו והכריע דבין כך ובין כך כשר ישנו הפסוקים קיימים ויתכן שדעתו שהפסוק השלישי המכריע הוא פסוק כ"ז והשקה את המים מ"מ אם קודם המנחה אם אחר כך רק שישקה:

פסקה לח

לא על ידי'. בתמיה:
וכהן מניח ידו תחתיה. פי' תחת ידיה וכמ"ש לעיל פר' זו סי' כ"ב ספרי כאן סוטה י"ד ושם י"ט במשנה:
ולא מיד שלישה. עי' מ"כ ויתכן שפי' שאם יש לה שליש היינו כמ"ש במשנה המשרה אשתו על ידי שליש שבשליש נותן לה פרנסתה על ידי בעלה והייתי אומר שידו כידה קמ"ל דלא:
אשר הונף ואשר הורם. שמות כ"ט כ"ז:

פסקה לט

שקידמה אזכרה. גירסת הספרי זו קטורת הקומץ שקרויה אזכרה:
כענין שאמרנו. בסימן ל"ז איזה שהקדים כשר:

פסקה מ

הי' ר"ע אומר. סוטה דף כ':

ובאו בה. בכל גופה בכל אבר ועי' לעיל סימן י"ט:

והנהתם שמכם לשבועה. שאחר שתמותו יהיה זכר שמכם לשבועה מרוב הצרות שקבלתם בחייכם כמ"ש בפסוק הקודם ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תיליליו. עי' לקמן פר' י"א סוף סימן א':

והתברכו בו גוים. בצדיקים מדבר שם כמ"ש בר"ד ונשבעת חי ה' באמת ובמשפט וצדקה. ובספרי גורס ואומר ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך ואומר בך יברך ישראל:

פסקה מא

טהורה לבועל. אם מת הבעל או גרשה מותר הנחשד שקינא לה עבורו לישא אותה:

טהורה נפקדת. סוטה כ"ו ברכות ל"א:

להוציא את האילונית. שאין תורת השקאה נוהגת בהן:

פסקה מב

בבית עולמים. כמ"ש בספרי לדורות מנין ת"ל זאת תורת כו' תורה הוא לדורות כל זמן שיש בביהמ"ק:

ד' פעמים האמורים. עי' סוטה כ"ה א' כ"ז ב' באופנים אחרים וכאן סותר לדברי רש"י שם ועי' לעיל סוף סימן י"ב ג' טומאות ומש"ש:

פסקה מג

רוח קנאה רשות. עי' לעיל פר' זו סוף סי' י"ב פלוגתא בזה ובסוטה דף ג' א':

אם אף משקינא לה רשות. לעשות בה כל תורה ההשקאה ואם ירצה לא יעשה:

התורה הזאת. עד שתהא כולה כאחת רש"י שם בגמרא:

פסקה מד

שהרגתי בת ישראל. אם שתאה ומתה:

שהייתי משמש. קודם הסתירה:

אינו חושש. אם לא מתה מהמים המרים מותרת לו מיד בלא ספק כי אין לנו חלק בנסתרות שאף אם היא טמאה יתלה לה זכות אעפ"כ התורה התירה לו:

ואתיא כמ"ד. לעיל סוף סימן ל"א וש"נ:

לא אפקוד על בנותיכם. וס"ד כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות וגו' הם אנשיהם ומהם למודות הנשים:

פסקה מה

ד"א כי תשטה. איש זה הקב"ה לעיל פר' זו סי' ב':

והיה ביום ההוא. תקראי אישי:

וקדשתם היום. ועו' שמ"ר סוף פר' ט"ו ופרשה ל"ג סימן ז' וש"נ והכוונה שעל ידי קדושה זו יהיו דבוקים בהקב"ה ואהובים כמו אשה לאיש וכן קדושים תהיו ויקרא י"ט:

למסור מעל. וכן מעילת העגל:

חס ושלום. שמ"ש ונעלם אינו כפשוטו אלא שהם טעו לומר שנעלם:

עבים סתר. איוב כ"ב ט':

ועד אין בה. שעשתה וגרמה שלא יהיה בהעד על שהרגה לחור שהיה נביא שנקרא עד שנאמר ויעד ה' ביד כל נביא וגו' הרי שדברי נביאים ותוכחתם נקרא עדות. ועי' במ"ר פר' כ"א באריכות וש"נ:

ויתן אל משה. שני לוחות אבנים:

עשירית האיפה. לעיל פר' זו סי' י"ב:

קחי רחים וטחני קמח. שנמשלו בעונם כקמח:

רמז לר' גליות. עי' מ"כ:

לא יצוק עליה שמן. שהשמן רמז לזכיות ומע"ט שלא יתפלל עליהם ולא יזכיר להם זכות:

ולא זכות אמהות. כמ"ש לעיל פר' זו סי' י"ג שהלבונה רמז לאמהות:

והנה עם קשה עורף. שמות ל"ב דברים ט':

זכרון טוב. שכל זכרון שכתוב בתורה הוא לטובה כמ"ש לעיל פר' זו סוף סי' י"ג ולקמן בסימן הסמוך:

פסקה מו

אל הנחל היורד מן ההר. דברים ט' כ"א ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל לקחתי ואכות אותו ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר:

ויטחון עד אשר דק. ור"ד ויטחון את העגל אשר עשו וישרוף אותו באש ויטחון עד אשר דק ובדברים ט' כתוב עד אשר דק לעפר:

ונתמשכנו ביד המות. דורש משכן מלשון משכון כמ"ש שמ"ר פר' נ"א סי' ג'. ומ"ש בידי המות כמפורש בעגל ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל וכמ"ש הרגו איש את אחיו ואיש את קרובו ונקברו בקרקע ובעפר:

וראשו יהיה פרוע. ויקרא י"ג מ"ה:

והיה לכם לזכרון. לעיל סוף סימן הסמוך ועל שכתוב מנחת זכרון מנחת הקנאות והם ב' כ"מ והכריע אם זכו מנחת זכרון:

פסקה מז

זה שבועה שהשביע. שכבר השביע שיקיימו התורה כמ"ש סוף משפטים הנה דם הברית וגו' על כל הדברים האלה:

ואין ברית בלא שבועה. מבואר בסמוך וכמ"ש ויק"ר פר' ו' סי' ו':

ויאמר אם שמוע תשמע. וס"ד כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך:

עדים בלא התראה. שעונשם בידי שמים אך בהתראה עונשם בב"ד ואינם בכלל השבועה והאלה הנ"ל ולא בהשקאה:

והשביע הכהן. בשבועת האלה ובשבועה הא' לא כתב אלה:

כי שם נשבעו שניהם. על שבועתם אמר שם ויכרתו ברית:

ומנין שבסיני לקחו שבועת האלה. כי בסיני כתוב הנה דם הברית והברית הוא השבועה ואין ראיה על האלה ומ"ש לעברך בברית ה' ובאלתו זה כתיב בסדר נצבים בסוף מ' שנה בערבות מואב ולא בסיני ודורש שבסוף תוכחת תבא כתיב אלה דברי הברית אשר כרת אותם בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב הרי גם בחורב היה ברית באלה היינו תוכחת בחוקותי שנאמרה בסיני וכמפורש במכילתא יתרו שתוכחת בחוקותי נאמר בסיני קודם מתן תורה וזהו שאמר איזה ברית של חורב אם לא תשמעו לי:

זה משה. שנקרא כהן כמ"ש משה ואהרן בכהניו:

לאלה ולשבועה. היינו שבועת הר סיני שהיה באלה יקוים עתה בעת שהשקה אותם:

שלשה פעמים כתיב ובאו. לעיל סוף סי' י"ב כנגד שלשה דינים וכמ"ש בסוף סי' מ"ח הסמוך ועל עונש שע"י ההשקאה כתוב כאן וצבתה בטנה ונפלה יריכה. ופסוק לצבות בטן ולנפיל ירך שנדרש על הבועל כמ"ש לעיל סי' י"ט וסי' ל"ד דורש כאן שרומז על אהרן שהחטיא אותם:

ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו:

פרי בטנך. דברים כ"ח ד' וזה לצבות בטן יוצאי ירך וזהו ולנפיל ירך:

וכן הוא אומר. עוד ראיה שבעון העגל מתו שנים:

שהפשיע את ישראל. שגרם שיפשעו ישראל:

על כל דבר פשע. שמות כ"ב ז':

אשר בשר חמורים. ובפסוק הקודם אשר זנתה בארץ מצרים שהערב רב שעלו עמהם ממצרים הם החטיאו אותם:

שהמליכוהו עליהם. שישראל המליכו עליהם את העגל ועושיו ועל ידי שור וחמור ושלמה אבדה השה שעברו על מה שאמרו נעשה ונשמע ומה שקבלו בסיני:
אשר יאמר כי הוא זה. ס"ד שעל כל דבר פשע עד האלהים וגו' הכל בפסוקים הנ"ל:
שהוא ריע ישראל. כמ"ש למען אחי ורעי עי' ויק"ר ריש פר' ו':
ארור בפרט. ארור אשר יעשה פסל ומסכה וכן שאר י"ב ארורים זהו בכרט וארור האחרון ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת זהו ארור בכלל:

פסקה מח

הכהן זה משה. כמ"ש בסי' הקודם עי' ויק"ר פר' י"א סי' ב'.
פוקד עון אבות. שמות כ' בדיבור ב' ובעגל כתוב וביום פקדי ופקדתי היינו לדורות.
לפי שטעו ישראל. בעגל קודם שנתן הלוחות כמ"ש שמ"ר פר' מ"א ריש סי' ה' דעת ר' לוי עי' מש"ש שדורש סמוכין שאחר מעשה העגל כתוב ויתן אל משה שני לוחות אבנים:
לפי שהיה ספר. כמ"ש שי"ר פסוק ידיו גלילי זהב דף ל' נגללים היו כספר וזהו כספר שנגלל:
ובאותו מהית הכתב. על שגרמו מחית הכתב נענשו במים דומה למחית הכתב לתוך המים:
ועושה חסר לאלפים. בפסוק פוקד עון אבות הנ"ל בדבור שני:
ממה שכתוב בלוחות. וזהו וקמץ מן המנחה את אזכרתה שעל שכתב בלוחות שנקראו מנחה כנ"ל ועושה חסד לאלפים לאוהבי אמר זכור לעבדיך וגו' אשר נשבעת להם בך שזהו האהבה היותר גדולה:
אחר שנתחלה עליהם. עי' מ"כ ויתכן שפי' מלשון חולי פי' אחר שהיה חולה עליהם כמ"ש שמ"ר פר' מ"ג ריש סי' ג' ר' יהודה אומר חלה משה כשעשו אותו מעשה ודורש מ"ש את אזכרתה והקטיר המזבחה שמשה מסר עצמו למיתה כמ"ש ואם אין מחני נא מספרך וכמ"ש שמ"ר פר' מ"ו סוף סי' א' שע"כ זכה ויפן משה שפנה חטא שלהם וזהו שהעביר פנים של זעם הם מלאכי חבלה שעמדו עליו כמ"ש שמ"ר פר' מ"ד סי' ח' ע"ש ושם ותבין כאן:
ג' מיתות. כנ"ל סי' מ"ז חרב השקאת מים ומגפה:
בידיה טוו. זהו כל חכמתה:
ר' אבא בר כהנא. בירושלמי שם הגירסא ר' ברכי' ר"א ב"ר כהנא וזה ידוע כשמזכיר הרבה אמוראים יחד אומר בלא וי"ו. ופירושו שהאמוראים אמרו מה שהשיב ר"א לתלמידיו:

בבית דין. היינו בחרב ע"י הלוים:
ולא בהתראה. שאין ב"ד יכולים לדון אלא בהתראה וגם אין דינם מסור לשמים שהרי נודע לבני אדם על כן נבדקו כסוטות אך מי שעשה גם בלא עדים היה דינו מסור לשמים ומתו במגפה:
והשאר פלטו. שהחוטאים נענשו וכל ישראל נמלטו:
אלו היו הכשרים. שהיו בכלל וע"י שתיית המים נודע שלא חטאו ולא נטמאו. ומ"ש וטהורה היא פי' שהיה מעולם טהורה שלא נחשדו הם הלוים שהם לא שתו:
וזרעתיה לי בארץ. וס"ד ואמרתי ללא עמי עמי אתה היינו בעגל שתחלה אמר כי שחת עמך ואח"כ אמר וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו וכמ"ש לעיל פר' ב' בסימן י"ב והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם ע"ש בהדיא שמדבר בענין העגל כנ"ל וכן בפסוק זה וזרעתיה לי בארץ פי' שהזרע של דור זה שאמרתי להם תחלה לא עמי ואח"כ עמי אתה יהיה זרעם בארץ שהיה סוף דור זה להכשל בחטא מרגלים שאז נגזר עליהם שימותו במדבר וזרעם נכנסו לארץ ישראל:
וכל הארץ הזאת. בתפלת משה בפסוק זכור לעבדיך כנ"ל. לך עלה מזה אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם וגו' לאמר לזרעך אתננה:

פסקה מט

לעולם תהיה. כדלעיל סי' מ"ב שמ"ש תורת פירושו לעולם לדורות:
בקנאה. כמ"ש בדבור לא יהיה לך לעיל פרשה זו סי' י"ב:
הם קנאוני בלא אל. וס"ד גם אני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם ושם מבואר ג' מיני מיתות שמתו בעגל מזי רעב שעי"כ הבטן מתנפח בחולי הדרוקן ר"ל וזהו נפיחי כפן:
וקטב מרירי זה הדבר. כמ"ש מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים:
אשר תשטה אשה. תחת אישה לרמוז על מ"ש יחזקאל האשה המנאפת תחת אישה וגו' שהוא משל על ישראל:
הכהן זה יחזקאל. כמ"ש בריש הספר יחזקאל בן בוזי הכהן:
מיתות משונות. על ידי השקאת מים כן ע"י נביאים שירמיה השקה אותם כמפורש בירמיה כ"ה:
אשר לדבר. לא מצאתי פסוק כזה אולי הכוונה על פסוק אשר למות למות ירמי' ט"ו ב':
והאשה ההיא תשא. פי' שתבוש ותכלם בעצמה:

פרק י

פסקה א

שוקיו עמודי שש. ויק"ר פר' כ"ה סי' ז' התחלת הדרשה ברמז וכן בשי"ר פסוק זה ברמז דף ל' ע"ב וכאן בשלימות:

שוקיו זה העולם. שהפסוקים מדברים בהקב"ה כמ"ש שם דודי צח ואדום וגו' ראשו וגו' כל הענין שוקיו עמודי שש חלילה לו מכל דמות גשמי ורוחני ודורש ע"פ מדת ממשל וממעל שוקיו מלשון תשוקה:

ומנין שכן הוא. שבריאות העולם בתשוקה ותאוה. ומ"ש אומר שנאמר תיבת אומר מיותר:

ויכלו השמים. וכמ"ש פר"א ריש פרק י"ח ויכולו וגו' וכי כלו שמים וארץ מלהיות עוד ע"ש בא"א. וכאן דורש שאין העולם בהכרח ממנו חלילה אלא בראו ברצונו הפשוט וכמ"ש כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ ומקיימו בחפצו:

כי ששת ימים עשה ה'. את השמים ואת הארץ את הים וגו' שמות כ' י"א ועי' מ"כ וכמו האם יולדת בנים כך משמים וארץ וימים יוצאים תולדותיהם. וכמ"ש אלה תולדות השמים והארץ וגו' וכמ"ש איוב ל"ח או מי הוליד אגלי טל. וזהו מיוסדים על אדני פז הדברים היותר יקרים שבעולם:

חכמה היא יראת ה'. בא לדרוש מ"ש ה' בחכמה יסד ארץ וגו' ואח"כ אמר בני אל יליזו מעיניך נצור וגו' הרי מפורש שהחמה שבה יסד ארץ והתבונה שבה כנן שמים והדעת שבה נבקעו תהומות מצוה לאדם שישמור אותם ואין בכח אדם לידע איך בחכמה יסד ארץ ואיך בתבונה כנן שמים וכו' היתכן שישמור אדם מה שאין בכחו וחוקו לידע ולהשיג לזה גלה הקב"ה סודו לחכמים ע"פ דרשת התורה ע"פ גז"ש שמ"ש בחכמה יסד ארץ היינו יראת ה' שזהו בכח האדם והבינה בסור מרע והדעת כאשר יכיר את בוראו ובזה ישמור וינצור החכמה והבינה והדעת שבהם נבראו שמים וארץ וימים אשרי שומע הדברים ומקבלם וכמו הקב"ה השתוקק לברוא העולם בג' אלו ושומרם ונוצרם כך אתה האדם אל יליזו מעיניך שמור נוצר:

מראהו כלבנון. סיפא דקרא של שוקיו וגו' מראהו כלבנון בחור כארזים חכו ממתקים וכולו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלים. ותחלה מדבר ממי ששומר חכמה ודעת והוא המיוסד עליהם בבריאתן ואח"כ אמר מראהו כלבנון עי' לעיל ריש פ' ח' ושם דורש מ"ש בסוף הושע בפרשת שובה ישראל וגו' ישובו יושבי בצלו וגו' זכרו כיין לבנון שבעל תשובה עונותיו מתלבנים ודומה כיין שמתנסך ע"ג המזבח שנקרא לבנון וכן בפסוק

הקודם ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון ישובו יושבי בצילו וגו' ארפא משובתם ג"כ על הבעל תשובה וזהו הסר מרע שמדבר בו כאן שהיה בדרך רע וסר ממנה שעליו נאמר וסר מרע בינה כונן שמים בתבונה שע"ז אמר מראהו כלבנון ומ"ש בחור כארזים על הירא והמכיר קונו הוא הצדיק מתחלתו שעליו כתוב צדיק כתמר יפרח כארז וגו' דוק בהם והבן בדבריהם העמוקים:

חי אני וגו'. וס"ד כי אם בשובו מדרכיו וחיה:

ובשוב רשע. מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה:

הא כיצד. באיזה אופן יחיה הרשע נפשו ודורש שאפילו רשע גמור יועיל לו התשובה עי' שמ"ר פרשה ל"א סימן ו':

ורשעת הרשע. וס"ד ביום שובו מרשעו:

כל בגדותיך. לפי הפשט הי"ל על כל בגדיך ע"כ דורש על העונות והבגידות שהיו מסריחות ועתה יתנו ריח טוב כמור וקציעה. והנה הקציעה הוא ג"כ מין ממיני הקטורת והבשמים כמ"ש מור וקציעה ושבולת נרד אלא שהוקשה לחז"ל שהיל"ל מור ואהלות וקציעות ולמה כתב קציעות בלא וי"ו הרי שדעת הכתוב שלא לחבר קציעות עם מור ואהלות אלא נמשך למטה קציעות כל בגדותיך שקצע וקצץ הבגידות וסר מהם ותוהה ומתחרט על הראשונות וזהו מ"ש בזמן שהן קציעות ועי' ב"ר פר' ס"ה סי' כ"ב וירח את ריח בגדיו ריח בוגדיו וכמ"ש באגדת בראשית פר' מ"ב:

אמר רשב"ן בג' מקומות. ויק"ר פר' כ"ז סי' ה' שי"ר פסוק חכו ממתקים:

לכו נא ונוכחה. והיה צריך לומר דברי תוכחה ואמר דברי רצוי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וזה מכחיש לפסוק ונוכחה והכריע מפסוק לולא כעס אויב ור"ד אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם וק"ו כאן שאינו אלא דברי ויכוח שכעס אויב כדאי להפוך מתוכחה לריצוי ושאר דברי המאמר מבואר שם בויק"ר:

חלק לו כבוד. ליעקב בזה שכתוב ובאונו שרה את אלהים ולא אמר את מלאך ויתכן פי' ובאונו בגודל כחו של יעקב כמ"ש כחי וראשית אוני שרה מלשון שריה וחניה שתרגום חנה שרה שיעקב חונה את אלהים שאיקונין שלו חקוקה בכסא כבודו. ומאמר זה בשי"ר איתא ובויק"ר שם ליתא:

קול ה' בכח. בתחלה היה בכח ולא יכלו לעמוד כמ"ש נפשי יצאה בדברו שי"ר שם ואח"כ קול ה' בהדר ובלשון ארמית הדר פירושו חזר שחזר הדיבור והמתיק להם והדר להם נפשותם וע"כ לא אמר בהוד אלא בהדר לדרוש ע"פ מדת ממעל חזרות אלו בצירוף למשמעות לשון הוד והדר ג"כ:

לבחורים וכו'. עי' שמ"ר פר' ה' סי' ט':
משיבת נפש. השבה שייך בדבר שהיה כאן ויצא מכאן וחזר והיינו במתן תורה תחלה נפשי יצאה בדברו והתורה השיבה להם נפשותם ועי' עוד בשיר כאן דברים נפלאים משיבי נפש:
אל תשקצו. ובפסוק הסמוך אני ה' אלהיכם. ובשיר שם גורס עוד ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם אני ה':
ואת שבתותי קדשו. עי' ב"ר ריש פר' ג':
הוי כלו מחמדים. הנאת המצוה והנאת השכר:
במנינם. כולל שלשה אופנים א' מה שהם מונים ללבנה. ב' מה שצוה שיתנו כופר כשימנו אותם עי' מ"כ. ג' מה שצוה למנות אותם ולא לע"ג שבכל אלו הם מובדלים כמ"ש שאו את ראש וכדמפרש בסמוך:
ושכחת עומר. לא תשוב לקחתה:
מלאתך ודמעך. מלאתך הוא תרומת יקביהם כמ"ש וכמלאה מן היקב בסוף קרח ודמעך הוא תרומת הדגן וקודם שהפריש הוא מדומע ומעורב התרומה בתוך שאר הדגן ולא תאחר מלהפריש התרומה וזהו ואבדיל אתכם וגו' שאם תשמרו כל זאת אז להיות לי אתם שלי:
שמרבה לי רעים. שהדוד הוא אוהב גדול מן הריע א"כ אחר שאמר זה דודי למה אמר עוד זה רעי ע"כ פירש שמרבה לי רעים:
בורר את היפה. שכוונתו להרבות יפים ורוצה להתעסק בהם ולהרבותם אך אם היה מתעסק לברר הרעים להשליכם לא היה בורר אלא הרעים בהחלט ומניח אותם שאינם רעים כל כך אף שאינם יפים:
בריתי יומם ולילה. אלולי ברית שנוהג ביום ובלילה היינו התורה לא הייתי בורא חוקות שמים וארץ וכמ"ש אנכי תכנתי עמודיה סלה ודרשו שאנכי היא התורה שתכנה עמודי עולם:
קפליות. פי' במ"ע בלי כותרת העמוד עי' ויק"ר פרשה כ"ה ובשי"ר שם:
ובסיסיות מלמטן. כדרך עמודים שלנו שעושים לעמודים גיזימשין עבים לחזקם:
המקולקלין בשפחות. המזנים בשפחות ומנאפים עמם נפרשים ונבדלים מלעמוד בקהל הכשרים והצדיקים לעוה"ב ועי' ויק"ר פר' ט' סי' י"ד:
ודכוותה פרשת נזיר. יש גם כן טעם לסמיכותה לפרשה שלפניה ולפרשה שלאחריה והיה לו לפרש תחלה מה שסמוכה על פניה אלא שדרך המדרש להקדים בענין שהוא דרך אגב עד שחוזר לענינו. וכן כאן תחלה דורש דרך הרחק עד שחוזר לענינו:

כך צוה הקב"ה. לכהנים הנושאים את כפיהם:
כה תברכו בענין נזיר. באופן שהזהיר לנזיר שלא ישתה יין וכן אסור לכהן לשתות יין:
הרבה יין עושה. סוטה דף ז' ולעיל פר' ט' סי' ל"ג ועי' שמ"ר פר' ט"ז סי' ב' שהוא שייך כאן:
כך בודקים אותו. לעיל פר' ט' סי' י"ט וש"נ:
וכן הנשים אומרות. וזהו איש או אשה כי יפליא ומאחר שרוצים לעשות כך צריך שידעו תורת הפורש עצמו מן היין:

פסקה ב

ומלתם את ערלת לבבכם. זה פירושו של פסוק תנה לבך לי ואיך יתן היינו שיסיר הרע מן הלב שזהו כינוי לערלת הלב ויזרע על הלב דברי תורה ולא יזרע אל קוצים.
וראיתם אותו וזכרתם. שע"י ראיה בא לידי זכירה ונצירה של תורה ומצות:
נקראת שוחה. ע"פ מדה י"ז דורש כאן מדת ממעל:
עמוקה ע"ש וישפל. כי עמוק ושפל דבר אחד הוא:
ומנין שבעבודת כוכבים מדבר. פסוק וישח וישפל ושח:
ובאר. דורש פסוקים של משלי הנ"ל תנה בני וגו' כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה אף היא כחתף תארוב ובוגדים באדם תוסיף ודורש ובאר על הבור כי כל באר הוא בבור:
כחתף תארוב. מלשון חוטף בטי"ת שהעונש יבוא פתאום ומהרה:
שנקראו אדם אתם. כמ"ש יחזקאל ל"ד ל"א ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם:
ויספתי ליסרה. וזהו מ"ש כאן ובוגדים באדם תוסיף: את במותיכם. הם הבמות של עובדי כוכבים כמ"ש בס"ד ונתתי את פגריכם על פגרי גילוליכם:
ששה פעמים למי. למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים למי חכלילות עינים. בפסוקים שהתחיל לדרוש תנה בני וגו' ודורש והולך עד אוסיף אבקשנו עוד:
וכולן על ידיהם. צ"ל וכלין כמ"ש כי אעשה כלה וגו':
למאחרים על היין לשתות. כולל ב' כוונות א' כפי פשוטו שמאחרים לשתות יין כמ"ש ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר וגם כפי הדרש על ישראל וכן מ"ש לבאים לחקור ממסך:
כמישור. כשדה ישרה חלקה שאין בה מאומה להאחז בה אלא הולך במישור:
ז' קללות מן הכתוב. ומרומזים בפסוק זה א' הרבה ארבה שירבו ימי הריונה שקודם הקללה עלו למטה שנים וירדו ארבע ב' עצבונך על צער הבתולים ג' והרונך על צער ההריון ד' ה' ו' בעצב תלדי בנים ודרשו בב"ר פר' כ' סי' ו' בעצב זה צער נפלים תלדי זה

צער לידה בנים זה צער גידול בנים ז' ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך ובפר"א פרק י"ד חושב ט' קללות ומות:

ואותו אילן. ב"ר פר' ט"ו סימן ז' וש"נ:

שהסתכלו בהם. כמ"ש אל תרא יין וגו' אף אתם תתקללו כמו חוה ע"י נחש:

קודש. וס"ד כל אוכליו יאשמו:

וכצפעוני יפריש. עי' ויק"ר פר' י"ב בסי' א':

מצרים לשממה תהיה. וס"ד מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם שהחמס של ממון נחשב כעון שפיכת דמים שעשו:

זרות זו לזו. דורש זרות כמו צרות שהזו' והצד"י מתחלפין בזשר"ץ וצרות כמו נשים הצרות כמ"ש וכעסתה צרתה:

זיבורא ועקרבא. עי' חגיגה דף ה' א' ופי' רש"י ותוספות מי שנשרו זיבורא רפואתו קרירא ולעקרבא חמימא וחילופא סכנתא:

ההפך עלי בלהות. גז"ש מה כאן בלהות עם התהפכות אף כאן בלהות עם התהפכות:

ונער פרעה. עי' שמ"ר סוף פר' כ"א:

כנגד יו"ד דברים. כמ"ש בתד"א פר' ז' הובא בשמ"ר בסדר וארא ובסדר בא אצל כל מכה:

כנגד כל הבן. היאורה תשליכוהו עי' שמ"ר פר' כ' בסימן ד' ותבין כאן:

ביד אשה ימכור. וזה נחשב לחירוף כמ"ש שופטים ט' נ"ד פן יאמרו לי אשה הרגתהו וסיסרא הרגתהו יעל בביתה:

ידה ליתד תשלחנה. וס"ד והלמה סיסרא ומחקה ראשו ומה שפרט המדרש עם היתד שבאהל משמע שגם זה מרומז במקרא בראש חבל בדבר שיש בראשו חבל היינו יתד האהל כמפורש בתורה אצל יתידות המשכן ויתדותיהם ומיתריהם וכמ"ש בסמוך שהכתיב חבל והקרי חיבל:

זה היה המן. שנתלה על העץ בחבל בראשו כמ"ש בסמוך שנחנק בחבל:

מדה כנגד מדה. כמו שרצה המן להשמיד וגו' ושללם לבוז כך נשמד וממונו לשלל למרדכי:

הכוני בל הליתי. כנגד מ"ש תחלה והיית כשוכב בלב ים על פרעה:

הלמוני בל ידעתי כנגד מ"ש תחלה וכשוכב בראש חבל על סיסרא כנ"ל:

ואם תכתוש את האויל. במכתשת בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו:

אחרי לבבכם. ואחרי עיניכם:

עינא וליבא. עין רואה ולב חומד:

כי שחה. משלי ב' י"ח ובפסוק ט"ז שם להצילך מאשה זרה:

בעמקי שאול. וכתוב שם אשת כסילות הומיה פתיות:
ואף הסיתך מפי צר. שאם תהיה ניסת ומפותה תפול אל מקום שפיו צר ותחתיו רחב:
לצבות בטן. כמ"ש לעיל פר' ט' סי' י"ט שפסוק לצבות בטן פי' על בטנו של נואף ועוד שם בפרשה כמה פעמים:
ומשלח מדנים. לעיל פר' ט' סימן י"א:
הוי למי שיח. שהיא משיחה ומפתה אותו:
נפצעת פצעי חנם. אם בתולה ונערה מאורסה היא ונפצעת על ידי ביאת הנואף:
בלא פצע מבעלה. לא בעבור שבעלה חטא שעל כן משחקת לאחר וזהו חנם:
חנם שהכהן פורע. שעל עסקיה הרעים נפצעת מהכהן שלא חטאה לכהן והוא קורע בגדיה כמ"ש לעיל פר' ט' סוף סי' ל"ג: כי יתאוה לרם נרה. ויק"ר ריש פר' י"ב אסתר ריש פר' ה':
ע"י הכוס יתן עינו בכיס. ע"י ששתה הכוס יתן עיניו בכיס כמ"ש שם ושם כיס אחד יהיה לכלנו:
ואינו פורש. שבבלבול היין הכל ישר אצלו איסור והיתר וכן אצל החכם נעשה ישר אצלו הטמא והטהור האסור והמותר:
מה הנחש. לקמן פר' זו סי' ח':
שלישו של עולם. שלא היו אז בעולם רק שלשה בני נח שירשו כל העולם כל אחד שליש:
והוא נקרא אבי כנען. כמ"ש בראשית ט' י"ח וחם הוא אבי כנען וכן בפסוק י"א שם וירא חם אבי כנען הרי שעיקרו של חם נקרא על שם כנען ע"כ כשקלל לחם קלל לכנען שהיה אהוב לו יותר מכל בניו וכן דרך בני אדם לקלל בדבר החביב ביותר וזהו מ"ש וכן היו מאררים:
מה צפעון זה. דורש מ"ש בפסוק אחריתו כנחש ישך וכצפעוני יפריש:
גורם לעבודת כוכבים. לקמן סוף סי' ח':
גערת זדים. השוגים ממצותיך שע"י שהם עושים הרבה במזיד עבירה גוררת עבירה ונכשלים בשגגות הרבה הם השיכורים ע"פ גז"ש זד יהיר לץ שמו לץ היין וכמ"ש לקמן פר' י"א סוף סי' א' וזהו עיניך יראו זרות שישגו במצות שלא כיוונו להם והם זרים אצלו:
כי דור תהפוכות. בנים לא אמון בם:
שנסתרס. עי' ב"ר פר' ל"ו סי' ד' ה' ו' ז':
הכוני וכו' הלמוני וכו'. שבזה שסמכה תורה פרשת סוטה לפרשת נזיר כדי שילמוד מוסר להרחיק מהיין ולא למד וזהו הכוני וכו':

פסקה ג

הה"ד הוי השאננים. הוא ד"א ודרשה אחרת על פסוק זה איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר ויק"ר פר' ה' סי' א':

מיומם. יתכן פי' מ"ש בערוך ערך מיאומס שפי' בלשון יוני ורומי לץ שמשנה עצמו בבגדיו לתמונות אחרות הנקרא אצלנו פאיאץ ומתקבצים הרבה אנשים לשחוק וללעוג ושם משוררים ומזמרים ואוכלים ושותים ומצאתי במדרש תהלים י"ח פסוק מנוגה נגדו וכשיוצא למיומם שלו ליתן תורה וא"כ פי' מענין יום שמחה שלו:

פסקה ד

הה"ד דברי למואל. הוא ד"א ודרשה אחרת על פסוק איש כי יפליא לנדור נדר נזיר:

באותו הלילה. מדרש משלי וילקוט ל"א סנהדרין דף ע' ויק"ר פר' י"ב סי' ה'. ע"כ שמחו רבים בשמחתו יותר מבשמחת ביהמ"ק ולא כן דעת סדר עולם פרק ט"ו שסובר שנשא בת פרעה בשנת ד' למלכותו. ויתכן שסוברים שנשא אותה בשנת ד' ועכ"ז לא עשה השמחה והמשתה שלה עד לאחר בנין ביהמ"ק שלא רצה לעשות משתה קודם שגמר את הביהמ"ק:

ולכך נקרא שמו למואל. מלך משא ודורש נוטריקון למה אל שמלכותו היה עליו למשא וזהו מ"ש שהשליך וכו' כמו שמשליכים משא:

מעשה היה ונתקרב. משנה בעדיות:

ולא היו יכולים לעשות. פי' שהיו כל ישראל עומדים עם קרבנותיהם של הציבור ושל היחידים ולא היו יכולים להקריב:

כפפתו אמו. כפפתו בתוכחתה כמו שכופפים המוכים על העמוד:

היא גרמה לו. וזהו מ"ש ברי על שמי:

דחקתי ונכנסתי. שישכב עמי שבג' החדשים האחרונים הביאה טוב לולד שיצא מלבן שיהיה לבן וזריז תמיד ולכך הזכירה בטנה שעשתה לשם שמים ומרומז בתיבת בר מלשון ברה כחמה על הלובן:

ודרכיך למחות. כמ"ש ריש קדושין באריכות שהביאה נקרא דרך בתנ"ך וע"י דרכיך תבוא למחות מלכין:

מכאן אמרו. עירובין ס"ד:

לא נברא יין. סנהדרין מ"ג וש"נ ילקוט משלי ל"א:

שהוא רישי ועמלי. תיבת ועמלו מיותר וט"ס שמקומו בשורה הסמוכה לפרש מ"ש ועמלו לא יזכר עוד על מי שמתו לו בנים ובנות כמ"ש ואת עמלנו אלו הבנים באגדת פסח ובספרי סדר תבא:

שאם אין טוענים. טענה של זכות כמ"ש ב"ב כ"ג א':
אל תגזל דל. לעיל פר' ה' סימן י"ב מבואר:
כי אם לבינה. דורש א"ת אם אלא אם ע"פ מדה כ"ו וממעל:
שדבר קשה. כמ"ש כמשא כבד יכבדו ממני:
כמעשה שלמה. השתיה ולקיחת נשים אסורות:
אזהרה הכתובה. שע"י אזהרה זו ישראל הם ברים וטהורים:
חנניא בן אחי ר"י. ובשיר שם בפסוק א' הגירסא ריב"ל ב' פעמים והעיקר כמ"ט כאן ושם צריך להגיהה שחושב שם הרבה תנאים חולקים בזה וריב"ל אמורא היה ולא נמנה עם התנאים לחלוק עליהם:
משום הכי אמר לא תתחתן. ובשי"ר שם הגיר' על שם לא תתחתן פי' שמ"ש והמלך שלמה אהב נשים וגו' עד בהם דבק שלמה לאהבה שכתוב בתורה לא תתחתן בם והוא התחתן ולא שייך לדרוש כן אלא על צדניות חיתיות שהן מן ז' אומות האסורות בחיתון כמ"ש לעיל בסי' כ"ד ובפירושי שם אך שאר אומות שחושב בפסוק מותרות בחיתון ועי' יד"מ בשם ירושלמי ושם הגירסא ר' יהושע:
לאהבה ממש לזנות. ולפי זה שייך על מה שמפורש בפסוק של זנות כולן אסורות:
ומה בר בטני. אזהרה שכתוב בה לצבות בטן על הנואף כמ"ש לעיל פר' ט' סימן מ"ט. ועל הנואפת וצבתה בטנה. איש כי יפליא לנדור נדר נזיר:
אלו ג' אזהרות ברמז. א' על חיתון שבעה אומות ב' א"א מישראל ג' שתית יין:
ג' שמות. בריש שי"ר וברישׁ קהלת רבה ועוד ד' א' אגור ב' בן יקא ג' למואל ד' איתיאל וד' אלו כתובים במשלי ל"א וצ"ע למה הקדים למואל לאיתיאל וכן לקמן ובשי"ר בקוה"ר. ובפסוק איתיאל קודם וכן בסמוך בפירושי השמות ובשי"ר ובקוה"ר ועי' לקמן בסמוך בפירושי:
בין שעתו. ובשי"ר ובקוה"ר שם הגי' מתמלא בשעתו ומתפנה בשעתו שבשעה שהלך בדרכי התורה אגר אותה והוסיף תמיד וכאשר חטא התפנה מן התורה:
יכול אני להרבות. שמ"ר פר' ו' סי' א' ביתר ביאור עי' מש"ש:
אל למלכים למואל. שם פסוק ד' וכל זה דרך אגב באמצע הדרשה של הג' דברים ופי' השתים:
אמרה התורה. כמ"ש בריש הדרשה שהתורה אם הוכיחתו:
ג' דברים. מרומז במ"ש ג"פ אל אל תתן אל למלכים אל למלכים כנגד ג' דברים:
כנגד נדר נזיר. כנגד הציווי הג' שחשב לעיל ג' אזהרות חיתון וא"א ויין:

מחוקק. היל"ל חוקים ע"כ דורש נוטריקון למחוק חק ופירושו שישכח מליקח מוסר מפרשת סוטה שהמצוה למחקה:

ומנין שחזר שלמה. לשון המדרש מורה שמ"ש כי בער כתוב אחר התוכחה אשר יסרתו אמו וזהו חזר ואמר וכן הוא בסנהדרין דף ע' ע"ב וצ"ע שפרשת כי בער כתוב קודם והנה האיר ה' עיני שדעת המדרש והגמרא לפרש פסוק של משלי ל' דברי אגור בן יקא המשא נאם הגבר לאיתיאל שתיבת המשא מיותר ואין לו באור ע"כ דורש המשא פי' למואל וכמ"ש להלן בריש פר' ל"א דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו וכאילו כתוב דברי אגור בן יקא למואל נאם הגבר לאיתיאל ומ"ש המשא היינו מה שיסרתו אמו שמקומה כאן שתחלה היה המשא שיסרתו אמו ללמואל ואח"כ נאם הגבר לאיתיאל וגו' כי בער אנכי שהיא תשובה על המשא והתוכחה ברוך ה' שהנחני בדרך אמת:

שבכל מקום שכתוב יין. באדם בנח בלוט בעגל ושיטים:

מי שרוצה לקדש עצמו. כמ"ש ויק"ר פר' כ"ד סי' ו' כל מקום שאתה מוצא בו גדר ערוה אתה מוצא בו קדושה ופירוש הפסוק מאחר שאני בער וגו' איך אדע דעת קדושים ע"כ קלקלתי וזה ע"פ מדה ט' וי"ז:

פסקה ה

ואמרת אליהם. ובר"ד דבר אל בני ישראל וכפל עוד ואמרת אליהם לדרוש להזהיר וכו':

וכשלו איש באחיו. ויקרא כ"ו ל"ז:

כ"מ שנאמר ויהי. ויק"ר פר' י"א סי' ג' באריכות וש"נ ומבואר:

ויראו בני אלהים. את בנות האדם וכן ויהי כי החל האדם לרוב וגו' ובנות יולדו להם ומבואר שם שחטאו בזנות:

ויהי בימי אמרפל. וזה היה המלחמה הראשונה שבעולם והיה צרה גדולה ועוד שבאו להרוג אברהם כמ"ש ויק"ר שם:

ויהי בהיות יהושע ביריחו. יהושע ה' י"ג ואז נודע לו שהמלאך ילך לפניו כמ"ש והנה איש עומד לנגדו וגו' ונמסר לשליח כמ"ש שמ"ר פר' ל"ב:

ויהי כי זקן שמואל. ש"א ז'.

ויהי דוד וגו'. וכתוב תחלה ויהי שאול עוין את דוד וכל שהוסיף להשכיל הוסיף לעוין עליו:

ויהי איש אחר. עתה חוזר לענין הפרשה שדורש ענין נזירות שמשון והצרה שהיה בפחד מות מראית המלאך:

כל מקום שכתוב. בריש שמואל א' ויהי איש אחד מן הרמתים צופים ובש"א ט' ויהי איש מבנימין וכדומה:

ה' אחד. דברים ו' ד':

וכן באלקנה. בריש שמואל א':

בידוע שהוא מירושלים. כמ"ש ודבר ה' מירושלים. והאיר ה' עיני בריש פתיחתא כ"ד דאיכה רבתי משא גיא חזיון גיא שכל החוזים עומדים ממנה דא"ר יוחנן כל נביא שלא נתפרש שם עירו ירושלמי היה הרי לימוד מפורש שכל הנביאים היו מירושלים רק אותם שמפורש אצלם שהיו מעיר אחרת:

אשתאול וצרעה. בערי יהודה כתיב:

אלא ממשפחת הדני. כמ"ש בסדר במדבר אצל כל שבט למשפחותם לבית אבותם א"כ מ"ש כאן ממשפחת הדני על שם אביו ולא על שם אמו להורות שאמו של מנוח לא היה מדן ועל שכתוב דן ידין כאחד וגו' וזה מוכיח שאמו היה מיהודה שע"כ מדמה אותו ליהודה ומ"ש וכן מנוח פירוש כאלו שהיה אמו מיהודה כך אשתו אמו של שמשון ג"כ מיהודה:

דן ידין עמו. כאחד שבטי ישראל כיהודה שבט המובחר גבורים מכולם רבים מכולם שבט המלוכה ועל שמשון כתוב עי' מ"כ:

ושם אחותם הצללפוני. אצל בני יהודה פרץ חצרון וגו' אלה משפחות הצרעתי ואלה אבי עיטם וגו' ושם אחותם הצללפוני ולמדו שהיא אמו של שמשון ממ"ש אלה משפחות הצרעתי היינו משפחות מנוח שכתוב בו שהיה מצרעה ואלה אבי עיטם היינו מנוח אבי שמשון שכתוב בו שופטים ט"ו ח' וישב בסעיף סלע עיטם שהצרעתי הוא אבי עיטם וא"כ מ"ש שם ואלה אבי עיטם יזרעאל וישמע וידבש ושם אחותם הצללפוני היתה ג"כ מצרעה שעל שניהם אמר אלה משפחות הצרעתי שמנוח היה מצערתי של דן כנ"ל ואשתו מצרעתי של יהודה ושמה הצללפונית ובסמוך מפורש הטעם למה נקראת כך ובאופן זה יתכן שמרומז דרשת חז"ל בפסוק. וכן הוא באגדת בראשית פרק נ"ב בסופו שחושב ז' עקרות וז"ל הששית זו הצללפונית אמו של שמשון שנאמר ושם אחותם הצללפונית:

ושמו מנוח הרשעים. ברות רבה פסוק ולנעמי מודע לאישה ושם פירשתי:

נבל שמו. שמואל א' כ"ה כ"ה ור"ד אל איש הבליעל הזה וכו':

גלית שמו. ש"א י"ז ד':

שבע בן בכרי. ש"ב כ' כ"א ובהכרח לומר שאצל הרשעים כתוב פעם כך ופעם כך שהרי אצל נבל כתוב בריש הענין ושם האיש נבל ואצל שבע בן בכרי כתוב בראש הענין ושמו שבע בן בכרי אך אצל הצדיקים לא כתוב אלא באופן זה שמם קודם להם ושמו אלקנה ש"א א' ושמו ישי ש"א י"ז י"ב ושמו בועז רות ב' א' ושמו מרדכי אסתר ב' ה' ושמו מנוח בפרשה שדורש עתה ואף שהוא הראשון בתנ"ך חושבו באחרונה על שחוזר לענינו שדורש עתה וכדרך המדרש שאשר מביא בדרך אגב הדרוש מביאו בראשונה ואשר הוא עיקר הדרוש בא באחרונה ונשמט במדרש פסוק ושמו קיש ש"א ריש ט':

ושמו לבן. ולא כתוב אצלו בהיפוך וא"כ היל"ל לבן שמו כמו גלית ועי' ב"ר פר' ס' סי' ז' ושם הגירסא ר"י אמר לשבח פרדכוס פי' שגם כאן אף שהוא רשע עכ"ז מ"ש ושמו קודם היא לשבח כמו אצל הצדיקים על שם כינוי למעלה שהיה בו:

ושמו מיכיהו. שופטים י"ז א':

שהיה מקבל אורחים. כמ"ש שם שופטים י"ז פסוק ח' ויבוא עד בית מיכה לעשות דרכו וקבלו בביתו:

ויהי שם בנו הבכור. ש"א ח' ב' ומ"ש מה זה רשע אף זה רשע צ"ע שהרי מפורש כתוב בפסוק הסמוך ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' ויטו משפט ומה טעם הדרשה וי"ל דרבנן הוקשה להם תיבת משנהו שהיל"ל ושם השני ע"כ דרשו שתחלה היה הבכור רשע והיו סבורים שהשני אולי יהיה צדיק וכאשר גדל השני נודע שגם הוא רשע כראשון וזהו ומשנהו שהיה שני לו לראשון ורבנן לא באו לתרץ רק ר' יודן:

נקרא שמו ושני. היינו מ"ש בד"ה א' ופסוק י"ג ובני שמואל הבכור ושני ואביה ודורש ע"פ מדת ממעל מלשון משנה פניו וישנה ואת נערותיה:

יואל בן פתואל. יואל הוא בנו של שמואל כמ"ש שם ויהי שם בנו הבכור יואל וכשם שיואל זכה לרוה"ק כך אביה שהוקשו זה לזה:

שפיתה להקב"ה בתפלתו. כמפורש עליו ששמע השי"ת כמה פעמים את תפלתו וכמ"ש ושמואל בקוראי שמו קוראים אלה' והוא יענם:

והנבואה נקרא מנוח. שכל נבואת הנביאים על ידי מלאך לבד נבואת משה כמ"ש פה אל פה אדבר בו. וכך צ"ל שהנבואה נקרא מנוח כד"א ונחה עליו רוח ה' וכתיב ושרי' שר מנוחה מכאן שזכה ברוך לרוה"ק. ודברי פליאה הם אך הענין האמיתי בזה כי בירמיה מ"ה כתוב על ברוך שאמר יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי היינו שלא זכה לנבואה שהיה מקוה עליה על שהיה תלמידו של ירמיה הנביא והשיב לו ירמיה בשם ה' הנה אשר בניתי אני הורס וגו' ואתה תבקש לך גדולות לא תבקש וחז"ל דורשי עמוקות גלו

כאן שבהכרח שאח"כ זכה ברוך לנבואה שהרי בירמיה נ"א נ"ט כתיב שרי' בן נריה בן מחסי' ושרי' שר מנוחה וברוך היה ג"כ בן נריה בן מחסי' כמ"ש ירמיה ל"ב ט"ז ומאותו טעם שלא זכה ברוך לנבואה היה ראוי שגם שריה לא יזכה לנבואה ומאחר שמצינו ושריה שר מנוחה הרי שגם ברוך שכתוב בו ומנוחה לא מצאתי זכה אח"כ למנוחה כמו שריה וכן כתוב בתורה ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו הרי שנוח הוא נבואה וכן הוא בס"ע פרק כ' ברוך בן נריה ושריה ודניאל ומרדכי כולם נתנבאו בימי נ"נ וש"צ בפירוש הס"ע במגילה י"ג ובספרי ח' א' פסקא ע"ח ורות רבה ריש פר' ב' ובמ"ר פר' יו"ד סי' י"ד אצלו אך אצלי הוא סי' ה' ובירושלמי פ"ט דסוטה שברוך היה נביא והיינו ע"פ דרשת המדרש כאן:

לפיכך דיבר עמה המלאך. קודם שדיבר עם מנוח אע"פ שהיה מנוח צדיק כנ"ל שזכה לדבר עם המלאך אך משום שלום וכדמפרש והולך:

את תקבלי הריון. שעד עתה לא קבלה הריון מחמת עקרות ועתה ע"פ נס תקבל הריון:

שלא תשתה חומץ. שהרי אמר לה בפירוש ואל תשתה יין ושכר ומה השמרי נא אלא שאמר לה שתעשה משמרת לדבריו וכמ"ש בתורה אצל הנזיר מיין ושכר יזיר ואח"כ אמר חומץ יין וחומץ שכר שהעיקר הוא איסור יין ושכר והשאר למשמרת:

לשתות יין הנזיר. הנזיר הב' מיותר וט"ס:

לכך אסרן עליו. החומץ ומשרת ענבים:

מכל אשר יצא מגפן היין. לשון המלאך אל מנוח כשנראה למנוח בפעם הב' ובפעם הא' לא אמר לה ונכלל במ"ש ואל תאכלי כל טומאה:

כי הנך הרה. משמע שעתה בשעה שמדבר עמה היא הרה והלא היתה עקרה עד עתה. ורש"י בחומש על פסוק הנך הרה שאצל הגר פירש כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת מנוח עכ"ל. ולא זכר דברי מדרש זה שמפורש להיפך. ובב"ר פר' מ"ה סי' ה' דרשו הנך הרה והלא כבר כתיב ויבא אל הגר ותהר מלמד שהכניסה בה שרה עין רעה והפילה עוברה ויתכן שדורש ג"כ כמו כאן ואם כמו שפי' רש"י יתכן שהם מדרשים חלוקים שהיה לו לפרש כמו כאן:

ומורה לא יעלה. ולא פי' מהו מורה ודורש כמו שכתוב בתורה בנזיר ותער לא יעבור על ראשו הרי שמ"ש כאן לא יעלה פי' ג"כ תער:

ולא תשחית. ויקרא י"ט ודורש מורה בה' כמו בא' מלשון יראה ועי' נזיר דף ס"ו ברייתא דל"ב מדות מדה ז':

הן בעוון חוללתי. דוד אמר כן על עצמו שהתוודה על חטאו והחזיק עצמו לרשע ע"כ אמר שהחטא בא לו מבטן אמו ומחלל שיצא ממנו:

דן ידין וכו'. עי' ב"ר פר' צ"ח סי' י"ד:

אלא על בעלי מראה. שהיתה סבורה שהוא ב"א נביא ע"כ אמרה שיש בו סימן שהוא נביא שהרי הוא בעל מראה:

קלקולא. שמניעת ההולדה ממנה ולא ממנו כדלעיל:

על ידי דלילה. שגלחה אותו:

שלא לפסול דבריו. שאם היה בא אצל מנוח בפעם הב' ומצוה אותו א"כ היה כל מה שנראה אל אשתו ודבר לה היה הכל בחנם ע"כ גם בפעם הב' אמר מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר:

במהירות. כמ"ש וימהר אברהם:

אינו אומר היום. שאם אמרה היום היה משמע ביום זה עצמו אך ביום משמע ביום אחר:

בתפלת הבוקר. וצ"ע מנ"ל דלמא התפלל בתפלת המנחה ונענה כמו אליהו בתפלת המנחה וי"ל שאם היה כתוב ויענהו ה' הייתי לומד מאליהו שכתוב בו ענני ה' ענני אך כאן כתוב וישמע ה' בקול מנוח ע"כ דורש מפסוק ה' בוקר תשמע קולי:

מבררים מעשיהם. אע"פ ששמע מנוח מאשתו רצה לשמוע בעצמו ואמר בתפלתו יבוא נא עוד אלינו ויורנו וגו' ושאל את המלאך האתה האיש אע"פ שאמרה לו אשתו שהוא האיש וכמ"ש עם נבר תתבר ועי' ויק"ר פר' י"א סימן ב' פירושו:

אני הוא בתחלה. שהיל"ל כן ואמר אני לפי האמת שהיה מלאך המלאך אינו משתנה וכן דברו:

משפט הנער מנזירות. כי המלאך אמר לאשתו שני דברים. אחד אל האשה ואחד אל הנער ומנוח אינו מפורש רק ששאל מה יהיה משפט הנער ולא אל האשה ע"כ דורש ששאל גם אל האשה בתיבת ומעשיה בעת שעשה היינו בבטן כמ"ש הוא עשך ויכוננך וכמ"ש תהלים קל"ט אשר עושיתי בסתר ובאיוב בבטן עושיני עשני:

לחלק כבוד ולחבבה. כמ"ש לעיל בסמוך:

תשמור על חומץ. כדלעיל על מ"ש לאשה השמרי נא:

אמר לי מכל אשר. פי' שלאשה לא אמר כן רק ברמז וכדלעיל וכמפורש בתורה בפרשת נזיר כאן מחרצנים ועד זג:

עצורים היינו. כמ"ש נעצרה נא אותך מיותר שהרי פירש נעשה לפניך גדי עזים ע"כ דורש ע"פ מדה ט"ז שכאן צריך לומר נעצרה שהעקרות נקרא עוצר ע"פ מדה י"ז כמ"ש

עצרני ה' מלדת וכמ"ש כי עצור עצר ה' פירושו סגירת הרחם ואתה בישרתנו בהרוחות הרחם וע"פ מדת ממעל מרומז בתיבת נעצרה אותם בשמחה כמ"ש עצרת לה' אלהיך:
אלא בבשר. של שלמים כמ"ש דברים כ"ז ז' וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך עי' פסחים דף ק"ט ספרי סדר ראה פיסקא ס"ד:
אין דרך נביאי ה'. שמאחר שעדיין לא ידע מנוח שהוא מלאך א"כ למה יאכל בלחמו ודורש על שאינו דרך הנביאים לקבל וזה צ"ע שהרי מפורש אצל שאול ונערו שאמר שאול ומה נביא לאיש האלהים והשיב נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והגיד לנו את דרכנו ואצל אלישע עצמו מפורש שקבל ויתכן שאשר קבלו הנביאים בעד נביאתם לא היו אלא בעבור תלמידיהם כמ"ש אצל העשרים לחם וכרמל בצקלונו דאלישע וכמ"ש גיחזי ששאול מנעמן בעבור שני נערים שבאו מהר אפרים אך לא לעצמם כלל וכן היה אצל שמואל שלקח בעבור בני נביאים שהיה רבים אצלו כמפורש אך האכילה הוא לעצמם ודו"ק כי קצרתי:
רמז לו. שלא אמר לו דרך צווי ומנוח הבין שכן צריך לעשות ועשה:
בנה אברהם מסבח. על בשורת ארץ ישראל כמ"ש ב"ר פר' ל"ט סימן ט"ו ט"ז:
שטועה היה כסבור. כמ"ש ברכות דף ס"א אר"נ מנוח ע"ה היה קמ"ל כמסקנא דגמרא שם שלא היה ע"ה אף כי לדעת המדרש לעיל סימן זה שהיה נביא:
שהיו דומים למלאכים. כמ"ש ויק"ר פר' א' סימן א' וש"נ:
ולמה אכלו. עב"ר פר' מ"ח סוף סימן י"ד ויק"ר פר' ל"ד סימן ח':
ואלו היה אוכל עמו. אע"פ שזה ג"כ מנהגו של מנוח לקבל אורחים:
על עצמו אמר. אע"פ שלא אמר ואני פלאי עכ"ז כוונתו על עצמו וכך אמר לו עתה שאני לפניך אני אומר לך אני אך לאחר שאסתר ממך אהיה באופן נסתר לעולם שיאמר עלי והוא פלאי ומה תועלת לך לידע שמי ופלאי פירושו מכוסה כמ"ש כי יפלא ממך דבר ומה שהביא המדרש פסוק פליאה דעת על שפי' כיסוי החלטי לעולם וכן והוא פלאי פי' לעולם אך כי יפלא וכדומה הוא פלא שעומד להגלות:
פליאה נפלאה. שמ"ש והוא פלאי מל' עושה פלא. וכמ"ש כאן במנוח ומפליא לעשות וא"כ כל המלאכים הם מכוסים ומפליאים לעשות ולפי פירוש הג' ע"ש הנזירות שבא לצוות שהוא מלשון הפרשה והנזרה והשם מיוחד למלאך זה ולשליחות זו לבד ופירוש הפסוק למה זה תשאל לשמי מעצמך אתה צריך לידע ע"פ מדת ממעל כמ"ש בתורה כי יפליא:

פסקה ו

את מוצא. הכוונה ד"א איש או אשה כי יפליא:

מהו ויאמר אני. הי"ל הן או כן ועוד הודה לו שהוא האיש ואינו איש ע"כ דורש שמ"ש ויאמר אני אינו הודאה לדברי מנוח אלא דברי עצמו אני כמו שאני לא כדבריך וכן הדקדוק אצל יעקב שלא אמר הן או כן אלא דברי עצמו:

פסקה ז

ואמרת אליהם. שהוא מיותר לרבות אותם שאמירתך להם ושומעים לך ויעשו הם כפי אמירתך וזה העבדים:

וזהו ששנינו. שם במשנה נזיר ס"א שכופה את עבדו שנדר בנזיר כופה אותו שיעבור על נזירותו בעודו עבדו אך לאשתו מפר ביום שמעו לעולם ואינו כופה אותה אם לא הפר ביום שמעו:

מופלא הסמוך לאיש. בן י"ג שנה ויום אחד בספרי כאן:

כשיפרוש. כתרגומו ארי יפרוש ואין בהרהור הלב פירוש:

לפי שהוא אומר. נזיר דף ז':

איש כי ידור נדר. ברישׁ סדר מטות ודינו נדר אינו חל אלא ככל היוצא מפיו יום או יומים מין זה וזה עי' ספרי ונזיר דף ג' ודף ז' לקמן פר' זו סימן ח':

שאם נדר יום אחד. בלשון ותורת נזירות:

כתיב כאן נדר. שהיה די במ"ש לנדור להזיר ותיבת נדר מיותר:

בל יחל ובל תאחר. לא יחל דברו במדבר ל' לא תאחר לשלמו דברים כ"ג כ"ב ואינו יודע למה שינו חז"ל לשון התורה שכתוב לא יחל לא תאחר ובלשון חז"ל בל יחל ובל תאחר:

נזיר להזיר. נזיר אם אמר בלשון נזירות להזיר יוסיף ומרבה על הנזירות על שלא אמר לשון נזירות כ"א כינוים לשם נזיר וכן פירושו להזיר לאחרים:

נזירות בתוך נזירות. בתוך ל' של נזירות זו קובע לו נזירות אחרת לכשישלים נזירת הא' יתחיל נזירת הב':

שמעון הצדיק. ספרי כאן נזיר דף ד':

הבוביא. דמות הנראה במים:

לאבדני מן העולם. לאמר שבחור נאה כזה ראוי לי להלוך אחר תאות לבו:

בדבר שאינו שלך. פי' שלא ישאר בקיומו שסופה לבלות בקבר וגי' הגמרא מפני מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך:

מתוך אקפדה. מתוך איזה דבר של כעס כגון שחבירו מפצירו שישתה אצלו יין והוא אינו רוצה ונודר בנזיר וכשיעבור הכעס הוא מתחרט:

מתוך ישוב דעתו. שהתישב בעצמו שהתאוה שהיצר משיאו לעשות כרצונו הוא בטעות כנגד רצון יוצרו ועל זה לא יתחרט לעולם:

פסקה ח

הוי גבורים. וס"ד ואנשי חיל למסוך שכר ומצדיקי רשע עקב שוחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו:

אשריך ארץ. וס"ד ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי:

עוסק בתורה. הוקשה לו מ"ש שמלך בן חורין איזה שר אינו בן חורין על כן דורש על שר ישראל שעוסק בתורה שעומדת כנגד יצרו הרע והוא בן חורין ממנו וכמ"ש אבות פרק ו' שמ"ר פר' מ"א סי' ז' ע"ש למה דורש כן:

כי כבר רצה. ואין חפץ ורצון אלהים אלא בתורה ומצות כמ"ש ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

הה"ד אחריו. ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי. שמ"ש בעת פי' כמו שדרשו על פסוק והיה אמונת עתך קבעת עתים לתורה ובלשון חז"ל דקביע לי' עדני':

בגבורה של תורה. כמ"ש אני בינה לי גבורה:

שגבורה של תורה הוא באשרי. שתיבת אשרך דר"ד נמשך גם לס"ד בגבורה הוא באשרי ולא בשתי באשרי כ"א באוי':

ואתה תחזה מכל העם. אנשי חיל יראי אלהים שיוכלו לשפוט כמ"ש בס"ד ושפטו את העם אך השותים אינם יכולים לשפוט כי שיכור אסור להורות:

כדי להשתכר. כי השותה מין אחד אינו משתכר מהרה אך עירוב משקאות משכרים מהרה:

הלופר. פירש בערוך שר הטבחים:

פן ישתה וישכח מחוקק. וע"פ מדה י"ז שמחוקק הוא משה דורש כאן מדה ט' שהכוונה על תורת משה שנתנה על ידו ועי' לעיל פ' זו סוף סימן ד' שדורש בא"א:

שכימה מבשלת. עי' ב"ר פר' יו"ד סימן ו':

מי שת בטוחות חכמה. וס"ד או מי נתן לשכוי בינה היינו בלב כמ"ש והגות לבי תבונות וכן בפסוק ובסתום חכמה תודיעני וברי"ד הן אמת חפצת בטוחות הם הכליות ובסתום חכמה הוא בלב:

בארבע רביעית. פי' רביעית ארבע רבע רביעית כשימזגנו יעמוד על רביעית וכמ"ש חז"ל כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא:

כהן ששתה. עירובין ס"ד:

וחומץ מפני שכרות. פי' וחומץ שאסרה תורה ג"כ מפני שכרות אך מפני מה אסרה משרת ענבים וכו':

מכאן שחייב אדם. שמ"ר פר' ט"ז סימן ב':

ואל אשה וגו'. ויקרא י"ת:

בנידוי. מלשון ריחוק כתרגומו בריחוקה:

איש איש אל כל שאר. לא תקרבו לגלות ערוה ויקרא י"ח ו' שאפילו הקרבה אסור שמביא לידי ערוה:

מפני טענת הבריות. שאין הכל מכירים בקרובותיו ויחשדו אותם שעוסקים בדברי עבירות:

ולהלן הוא אומר. בנדה לא תקרב כנ"ל ללמוד שכמו שחייב אדם להתרחק מערוה שאינו שלו כך חייב אדם להתרחקמערוה שלו:

אחריתו כנחש. אגב שהזכיר פסוק זה לעיל בסימן זה שדומה לעקרב שמכה בעוקצו אחריתו וגו' של יין מביא מה שדרש על זה לעיל סימן ב' קרוב לסופו עי' מש"ש:

שלא יבא לשתות. יין ושכר שהיא עיקר האיסור כדלעיל סי' זה.

אפילו לא אמר. לעיל סי' ז':

אמרו האומר. פי' אמרו חכמים שהאומר הריני וכו':

ר' י"ה אומר. ספרי כאן והגי' שם ריי"ה אומר מיין ושכר יזיר למה נאמר לפי שהוא אומר וכו' ומ"ש למה כפל עד למה כן אין מקומו כאן אלא בדברי ר"א הקפר:

ואכלת לפני ה' אלהיך. אצל מעשר שני כתיב שצריך לאכול מעשר שני בירושלים וכתיב שם מעשר דגנך תירושך ויצהרך ותירושך הוא יין הרי שמצוה לשתות יין ממעות מ"ש יכול שגם הנזיר ישתה יין ממעות מעשר שני ומ"ש כאן מיין ושכר יזיר בשאר המינים פי' בשאר מיני יין שאינו של מצוה ובספרי כאן הגי' משאר היינות והרי כאן שני כ"מ והכריע מתיבת יזיר שאפילו ממעות מ"ש ושאר יין מצוה ג"כ יזיר שתיבת יזיר מיותר שהרי כבר אמר להזיר לה' לדרוש יזיר מכל מקום:

ת"ל ונסכו. במדבר כ"ח ו' ולשון הפסוק ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקודש הסך נסך שכר לה' ומ"ש כאן ואומר הסך נסך ט"ס וצ"ל וגו' הסך נסך:

וינזרו מקדשי. ויקרא כ"ב:

יאמר ענבי נזירך. פירש רש"י שהנזירות והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם:

וינזרו לבושת. הושע ט' יו"ד:

האבכה הנזר. זכרי' ז' ד' ופי' להפריש מאכילה ושתיה:

מסחורתו ורפואתו. שיפריש עצמו מלמכור יין ולעשות רפואהמן היין:

לא ישתה. חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה:
חומץ כיין. שתיבת יין ותיבת חומץ השני מיותר שהיל"ל חומצם לא ישתה לדרוש שחומץ מצוה כמו יין מצוה:
שאין איסורם איסור עולם. אלא כל ימי נזרו ומותר בהנאה כנ"ל בסחורה וברפואה וצ"ע למה לא אמר שאינם אסורים אלא לו ולא לאחר ועי' לקמן ריש סימן ט':
איסור עולם. חלב וכל הטמאים לאכול שאסורים לעולם ויש מהם שאסורים בהנאה כמו ערלה:
וענבים כמשמען. וכולל לחים ויבשים שנכלל בתיבת וענבים לדרוש לחייב על כל אחד בעצמו:

פסקה ט

כל ימי נזרו. מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג:
אף העלים והלולבין. שאף הם מן הגפן אלא שאין בהם טעם והגירסא שבכאן ובספרי אין להבין והרוצה להבין דבר לאשורו יעיין בנזיר דף ל"ד ושם מפורש שדורש כלל ופרט וכלל כעין הפרט ע"ש וברש"י:
ומתרגמינן זגא דדהבא. צ"ע איזה ראיה מכאן שהזגים הם הפנימים ויותר היה נראה שהוא ראיה לדברי ר' יוסי שהחיצון זוג כמו זוג של בהמה ולא מצאתי ראיה זו לא בגמרא ולא בירושלמי והצה מצאתי בגליון מדרש שלי שכתבתי מכבר זג הוא הפנימי ורמון הוא החיצון ולא ידעתי מאין כתבתי כן והיה בדעתי שלא להעתיקם בפירושי עד שהראני ידידי המופלג מוהר"ל מהוראדנא שזהו דעת הרמב"ן על התורה שחולק על רש"י שסובר שהיו הפעמונים בין הרמונים אך הרמב"ן סובר שהיו בתוך הרמון ממש כמ"ש ופעמוני זהב בתוך הרמונים בתוכם ולא ביניהם ודברי המדרש כאן ראיה לדעת הרמב"ן שהזוג היה בפנים ולזה הביא ראיה מהתרגום כדעת ר' יהודה וכן דעת ר' יוסי שזוגי המעיל היו בתוך הרמונים ממש ע"כ אמר כזוג של בהמה ולא של מעיל ובזה נתקיימו דברי הראשונים בס"ד:
ויגלח ויחלף שמלותיו. לכבוד המלכות להתהדר לפני פרעה:
לשם צער ואבל. לקמן פר' י"א סוף סי' א':
להרחיקם מן הזימה. לעיל ריש פר' זו ובסי' ז' בסוף המעשה דשמעון הצדיק:
יאסרו עליו כקודש. כמ"ש קדוש יהיה גדל פרע:
נדרו תלוי בנזירותיו. עי' מ"כ ומ"ש ונזירותיו תלוי בנדרו שאם פירש יותר משלשים יום יעשה כפי נדרו:

תלש מירט ספסף. נזיר ל"ט ופי' רש"י תלש שער בסמוך לבשר אבל לא עקר לגמרי מירט שערו לגמרי ספסוף כמו סוף:
לתגלחת אחרונה. פי' רש"י שם לאחר תשלום ימי נזירות טהרה:
ממצורע אי אפשר. שתגלחת מצורע חמור שהיא תגלחת כל גופו ע"כ צריך תער אך כאן בנזיר שאינו כל גופו אינו צריך תער ע"כ כתוב תער ללמד על תגלחת אחרונה עי' פסיקתא זוטרתי כאן:
ר' אומר אין צריך. לדרוש על שהוא מיותר אלא כך הוא פשטא דקרא תער לא יעבור עד מלאת אבל במלאת יעבור תער שמכלל לאו אתה שומע הן:
שאינו סותר לא בזוג. שאם גלח בזוג באמצע ל' יום אינו סותר נזירותו אך בתער סותר:
קדושת שער. כמ"ש קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו:
המגלח כמצותו. כשהשלים זמן נזירותו ופתח אוה"מ על קרבנותיו:
בר פדא. נזיר דף ה' ג"כ בר פדא אך בירושלמי פרק א' דנזיר הלכה ה' הגירסא בר קפרא ושאר לשון המדרש הוא בירושלמי:
כ"ט פעם וכו' תלתין. הנה מניתי שאין בפרשה רק נ"ט פעמים ובהכרח לומר שחושב גם מ"ש כי נזר אלהיו על ראשו ג"כ מלשון נזירות ועל שאינו שוה לכל הנ"ל ע"כ לא חשב תחלה אלא כ"ט פעם:
לחידושו. כמ"ש לעיל סימן זה שאינו בכלל שאר נדרים וזה לגופו וכמאן דאמר אין דורשים תחילות שצריך לגופו:
גידול שער ל' יום. שעד שלשים השער מגודל ונאות לאדם לאחר שלשים נקרא ניוול ומשא לאדם וכמ"ש לעיל פר' ט' בסי' כ"ד:
עד מלאת ימי. היינו חודש מלא שלשים יום וכ"ט יום נקרא חודש חסר:
לא יצא. ואנן תנן במתניתין יצא:
הימם כתיב. חסר יו"ד בתרא לדרוש לכתחלה צריך ל' יום ובדיעבד כ"ט:
מי שאין לו פרע. שאין טבעו לגדל פרע ששער שלו קטנים תמיד:
עם הבאת קרבן. לקמן סי' ט"ז:
משהו. איזה שער שיהיה לו אפילו קטנים:
כל ימי נדר נדרו. תער לא יעבור על ראשו ונאמר להלן ואחר ישתה הנזיר יין להורות שגם אחר שעברו ל' של הנזירות אסור לשתות יין שהרי מדבר על הבאת קרבנותיו שמעכב שתיית יין:

פסקה יא

כל ימי הזירו לה'. על נפשות מת לא יבוא עי' לקמן פר' י"א סוף סי' א':

כדי לשמור עצמו: כדלעיל ריש סימן יו"ד:
מה כהן גדול. כמ"ש ויקרא כ"א י"א על נפשות מת לא יבוא:
כי נזר שמן. ויקרא כ"א י"ב:
ויבדל אהרן להקדישו. על שבתורה אינו מפורש שאהרן ובניו הם קדשי קדשים על כן הביא הפסוק של ד"ה וקדושת נזיר קדושת כ"ג היינו ק"ק מה שאין כן בכהן הדיוט:
כל ימי נדר נזרו. תער לא יבוא על ראשו כל לרבות אפילו אחר מלאת:
כל ימי הזירו לה'. על נפשות מת לא יבוא:
סותרים. הימים שמנה מקדם ומתחיל למנות מחדש אחר הקרבן והתגלחת:
שלא הותר כלל. אפילו יין מצוה כדלעיל סי' ח' ר"י הגלילי:
מראשו האמור במצורע. שתיבת ראשו האמור במצורע שהוא מיותר לדרוש שנזיר מצורע מותר לגלח:
שהטומאה סותר הכל. שאם היה נזיר שבע שנים ונטמא ביום אחרון סותר כל הז' שנה ואם גלח שלא כדין אינו סותר ממה שמנה רק שלשים יום עי' לקמן סוף סי' ט"ז:
נפשות בהמה. עי' ביצה דף כ"א אצל יו"ט וכאן אפילו ר"ע מודה:
לפי שכולל בכהן הדיוט. בריש אמור שכתוב אצל כהנים לנפש לא יטמא בעמיו משמע כל נפש ואח"כ אמר כ"א לשארו שהתירו לקרובים ועי' נזיר דף מ"ח:
אבל לבנו ולבתו. שאצל כהן הדיוט כתובים שמותר לטמא והיה צריך לכתוב כאן שאסור לטמא ודורש על שאין הקטנים נזורים שאין יכולים לקבל נזירות על עצמם רק האב יכול לקבל נזירות על בנו קטן כמ"ש לעיל בסימן ז' עי' במפרש הספרי כאן:
להגיד מה גרם. איזה דבר גרם שישמור עצמו כל כך כי נזר על שנזר אלהיו על ראשו:

פסקה יב

עד מלאת הימים. אשר יזיר לה' קדוש יהיה משמע ולא אחר כך שאינו קדוש ואין ללמוד מכאן קדושה על נזיר עולם ע"כ כתוב פסוק ח' כל ימי נזרו קדוש הוא לה' שכל ימים שהוא בנזרו הוא קדוש:
זו קדושת הגוף. פירש רש"י בחומש קדושת הגוף מלטמא למתים:

פסקה יג

ופתאים עברו. עברו היינו במזיד שיודע שאסור ועובר:
וטמא ראש נזרו. וגלח ראשו שהיה טהור ונטמא חייב בגילוח וקרבן ולא מי שלא היה טהור כלל:

ואינו מגלח כל שערו. כי המצורע מגלח כל שערו ע"כ כתוב כאן ראשו עי' ספרי באריכות:

ביום טהרתו. ואח"כ כתוב ביום השביעי יגלחנו ודורש שאם כתב ביום טהרתו לבד הייתי אומר דהיינו ביום השביעי שהוא יום הבאת קרבנותיו ונטהר לגמרי לקדשים ת"ל ביום השביעי יגלחנו וקרי' ליה ביום טהרתו על שנטהר במקצת שאינו מטמא:

פסקה יד

ביום השמיני. יביא שתי תורים להוציא את הז' שאינו יכול להביא קרבנותיו בז'. ספרי כאן:

ומיום הז' והלאה. ויקרא כ"ג כ"ז:

אלו אמר תורים. ולא אמר שתי תורים יכול שיביא כמה שירצה אע"פ שאמרו מיעוט רבים שנים הייתי אומר שנים לחיוב ואם יביא הרבה ת"ל שתי תורים ולא יותר וצ"ע שאם כן בכל מקום נאמר כן:

תורים כנגד בני יונה. בן יונה אחת ותור אחד במקום בן יונה:

פסקה טו

בבעלים מנין. שאם אמר בשעת לקיחתן זו לעולה וזו לחטאת שיועיל ואינו יכול לשנות עוד ת"ל בויקרא י"ב אצל יולדות:

קן סתומה. בספרי כאן הגי' נמצאנו למדים קן סתומה קן מפורשת והמדרש מפרש איזה סתומה ואיזה מפורשת בזמן שהבעלים מפרישים סתומה שהביאו לכהן ולא פירשו איזה לעולה ואיזה לחטאת זהו סתומה:

על כל דבר. על אחת כו"כ שצריך כפרה:

מיום שגלח. וקידש ראשו היינו גילוח ואח"כ והזיר לה':

וכפר עליו. היינו הקרבנות ואז וקידש ראשו שיגלח. נזיר מ"ח א':

פסקה טז

והזיר לה' את ימי נזרו. והביא כבש בן שנתו לאשם הפסיק בין הקרבנות ובין האשם:

והזיר והביא. חשיב לי' נזירות קודם שהביא והבאת האשם מצוה בפני עצמו שאיניו מעכב כשאר קרבנות:

והזיר לה' אימתי והביא. פי' אימתי נקרא והזיר לה' שהוא נזירות כמצות ה' בזמן שהביא אשמו וכן הוא בספרי ובנזיר י"ט ומ"ש כאן ועוד הפעם והזיר לה' את ימי נזרו שייך למטה:

מנין שאסור ליטמא. עי' לעיל סוף סי' יו"ד:

נאמר כאן נזיר. כל ימי הזיר לה' על נפשות מת לא יבוא ולהלן כתוב ואחר ישתה הנזיר יין ופסוק כתוב אחר הבאת קרבנות:
בן שנתו לעצמו. מיום שנולד ולא מר"ה וכן לקמן ריש סימן י"ח אצל חטאת:
שיבוא לבטל אלא זה. שאינו לכפרה אלא בא על נזירות שעברה בטומאה:
ראשונים ואחרונים. מדקאמר והימים הראשונים יפלו משמע ולא אחרונים יפלו הרי שיש אחרונים אלא שלא יפלו:
דבעינן גדל פרע. לעיל בסי' יו"ד ואין היין סותר לעיל סי' י"א:

פסקה יג

וזאת תורת הנזיר. מיותר הוא ועוד שהרי כאן ביום מלאות הוא אחר הנזירות שכבר אינו נזיר ודורש שבא לרבות נזיר עולם ותיבת תורה משמע שבא להשוות כמ"ש תורה אחת יהיה לכם וכן כאן להשוות ועי' לקמן ריש סי' כ"ד:
מיקל בתער מביא. כדין כל נזיר טהור שמגלח:
כי נדר נדר עבדך. היינו נדר נזיר עי' כל זה לעיל פר' ט' סי' כ"ד איך דורש על שנה חודש ושבוע. ועי' ס"ע פרק י"ד שהובא דברי ר' נהוראי ושם איתא שהוא שנת שלשים ושש למלכות דוד:
שנת עשר לשמואל. עי' לעיל פר' ג' סי' ח' ועי' עוד ס"ע פר' י"ג:
לקרבן טהרה. מרבה נזיר לקרבן טהרה בעת שמיקל בתער כנ"ל ולא לקרבן טומאה:
במי שיש פסק לנזירות. זה מביא קרבן טומאה ולא נזיר עולם:
הוא יביא את עצמו. ספרי והשיאו אותם עון באכלם את קדשיהם ויקרא כ"ב ט"ו הלא הם עצמם על שאכלו מקדשים השיאו עון אשמה וכן כאן יביא עצמו שאין ב"ד מכריחים אותו:

פסקה יח

בן שנה לעצמו. מיום שנולד ולא לשני עולם כדלעיל בסי' ט"ז אצל אשם:
אחר שיהיה הקדשו לה'. שהוא אחד כמ"ש ה' אחד לעולה לשם עולה:
אמרת אחת. פי' לכך אמר הפסוק אחת ללמד שאין מגלחין שתי נזירות כאחת על חטאת וקרבן אחד:
אמרת אחר. פי' לכך אמר הכתוב אחד שהוא מגלח על זבח אחד:

פסקה יט

שאין טעון ר' וכו'. אלא חלות בלולות בשמן ורקיקים משוחים בשמן ולא מורבכת ולא לחם חמץ:

יכול ליתן לחלות משיחה. ע"פ מדה י"ט לזה כתב תיבת מצות להוציא מדרשת מדה זו:
למצות שוו. החלות והרקיקין שיהיו שניהם מצות אבל כל אחד כדינו חלות בלולות ומצות משוחות כמדה ט"ז:
כדי קיום. לקיים מצות מתן שמן:
וביום השמיני יקח. ויקרא י"ד יו"ד וס"ד ושלשה עשרונים סולת מנחה כבש לעולה כבש לאשם כבשה לחטאת ועליהם ג' עשרונים עשרון לכל מין:
ת"ל ואת האיל יעשה. כאן בנזיר:
בכלל מנחתם ונסכיהם. שכתוב בפסוק ט"ו וסל מצות וגו' עד ומנחתם ונסכיהם היינו של פסוק י"ד של כבש לעולה ושל כבשה לחטאת ושל איל ושלמים ויצא מן הכלל במ"ש ואת האיל יעשה וגו' ואת מנחתו ואת נסכו:
שהוא שלמים מיוחד. בבירור שזהו הוראת שמו וענינו זה ומינו הדומה לו צריך מנחה ונסכים ולא חטאת ואשם:

פסקה כ

על כל המצות. שסל המצות הביא כבר ואח"כ ישחוט האיל:
לענין שאמרנו. בסוף סי' הקודם ללמד שאין חטאת ואשם טעונים נסכים:

פסקה כא

בשלמים הכתוב מדבר. שהשלמים יקריב אל פתח אוה"מ ולא לגלח שם וכמ"ש אצל שלמים בויקרא ג' פסוק ב' ושחטו פתח אוה"מ א"כ מ"ש פתח אוה"מ נדרש ע"פ מדה ל"א ואת האיל יעשה וגו' פתח אוה"מ וגלח הנזיר שעל האיל יגלח והוא בנזיר דף מ"ה א':
ולא תעלה במעלות. שמות כ"א כ"ג וס"ד אשר לא תגלה ערותך עליו הרי שהקפידה תורה על בזיון מקדש בדבר שאין דרך בני אדם בביתם ק"ו לגילוח שדרך ב"א להקפיד בביתם:
ר"י אומר אינו צריך. לדרוש ק"ו ממקום אחר שלא יגלח כאן שממקומו הוא למד שלא יגלח:
אשר תחת זבח השלמים. משמע שעומד במקום שמבשל השלמים ואינו צריך אלא ליקח וליתן ואם אתה אומר שצריך לגלח פתח אוה"מ בעזרה עדיין הוא רחוק ממקום בישול השלמים. וצריך להביאו אל הלשכה ששם מבשלים השלמים של נזיר ועדיין חסר הבאה אלא שמגלח במקום הבישול ולא בעזרה:
מה בין מגלח. נזיר מ"ה במשנה:

אבא חנן אומר. ספרי שלכך כתוב פתח אוה"מ שיגלח בעת שאוה"מ פתוח ולא בזמן שהוא סגור ומ"ש לעיל סוף סימן י"ג שיכול לגלח בלילה שאם העזרה סגורה אולי חולק על ר"א בזה גם אפשר מה שמכשיר בלילה דווקא כשפתח:

ונוטל את הרוטב של דוד. שמבשל בו השלמים ושופך על שער שגלח עי' נזיר דף מ"ה ב':

תחת חטאת מנין. תחת חטאת ואשם מנין ספרי וגמרא שם:

פסקה כב

אין בשלה אלא שלמה. ב' מתחלף במ"ם באלב"ם ויש כאן אותיות שלמה וכמ"ש לקמן סימן זה אחת שתהיה שלמה (זכר לדבר בכלי הבקר בשלם הבשר הרי שלם ובשל בתיבה אחת):

בפני עצמה. כדרך שמבשלים חתיכות בקדרה ואיברים ת"ל מן האיל שיהיה האיל שלם כשיקח ממנו הזרוע הבשלה שנותן את האיל שלם לתוך הדוד. ואין לחשוש שבולע האיל של חולין לאכילת אדם עם הזרוע שמתבשל עמו שהוא קודש לזה אמר שאינו מחובר בו כ"א כחוט השערה שאינו בולע במחובר כ"א על ידי רוטב ולזה אמר שבטל או בששים או במאה:

מוצא מן הזרוע. ומצטרף העצמות עם שאר האיל לבטל טעם בשר הזרוע שאינה רק חלק אחד ממאה:

כך תיצא מן האיל. ואין כאן מאה נגד בשר האיל:

להעלות החולין. פי' לאסרו אלא מצטרף עם החולין להעלות התרומה ולהתיר החולין וכן כאן מצטרף העצמות עם החולין לבטל טעם התרומה ולא להפך:

נפרצה או חסרה. אינה אחת וצריך ליקח אחת שלמה:

אלו אחר התגלחו. הלקיחה והנתינה:

פסקה כג

מניח כהן ידיו. לעיל פר' ט' סי' כ"ב:

מוליך ומביא. כהנפת רוח וכמניף בנפה:

אשר הונף ואשר הורם. שמות כ"ט כ"ז הרי במקום שצריך תנופה צריך הרמה וכן בכל מקום שכתוב תנופה צריך הרמה וכל הרמה בהורדה:

תנופה אחת. כי תיבת תנופה מיותר שכבר כתב להניף אלא לדרוש תנופה אחת:

לפני ה' במזרח. כמ"ש לעיל פר' ט' סוף סי' י"ג היינו בשער נקנור:

כי את חזה התנופה. וס"ד מזבחי שלמיהם ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו ויקרא ז' ל"ד וגם האיל של נזיר הוא שלמים וצריך הרמת חזה ושוק ולמה הוצרך לפרש כאן:
לידון בדבר החדש. ליתן לכהן הזרוע בשלה וזה אחד מי"ג מדות דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אין אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב בפירוש:

פסקה כד

ובבית עולמים. וכן הוא לעיל פ' ט' סימן כ"ו מתיבת תורת ועי' מ"ש לעיל פר' זו ריש סי' י"ז:
כך מועלין בשער. כדלעיל פר' זו סי' יו"ד:
וכי הנזיר תלוי בהשג. והלא קרבנות הנזיר קבועות שוים לכל לא יפחות העני ולא יוסיף העשיר כמ"ש בסמוך בחטאות ואשמות אין להוסיף. ותירץ שאם הפריש קרבן משלו על זה אמר קרבן ה' על נזרו מה שנזר והפריש הוא עצמו שנזירות הוא לשון הפרשה כמ"ש לעיל פר' זו סי' ח' קרוב לסופו וכאן שכתוב נזרו אצל קרבן פירושו שיפרוש קרבן ומ"ש מלבד אשר תשיג ידו משמע שיכול להביא קרבנות מלבד מה שהשיגה ידו אלא שאחרים נותנים לו שאין ידו משגת לקרבנות אלו:
על תורת נזרו. מתורת נזרו שמפורש בפרשה אינו יכול לשנות ודרשות אלו ע"פ מדה ט"ו שני כתובים מכחישים כפי נדרו משמע שתלוי בעצמו כפי דבריו על תורת משמע שלא ישנה מהתורה של הפרשה והכריעו ע"פ פסוק השלישי נדרו על הבא בנדר נזרו על יין תורת על הקרבנות של כל הנזירות ומרבה עולה ושלמים כפי נדרו:

פסקה כה

וחוזר מראש. למנות הנזירות מתחלה והימים הראשונים שמנה יפלו ומצטער לכך חסה עליו התורה שיוצא בקרבן עני.
קנסה אותו תורה. וכדלעיל סי' ט' לאשם הרי זה קנס על שלא שמר עצמו מן הטומאה:
החטאת היה מביא. חטאת חמור וקדוש מהכל שצריך ד' מתנות נגד הטומאה החמורה מהכל שסותר כל הנזירות ועולה חמורה משלמים שעולה ק"ק ושלמים קדשים קלים ע"כ העולה כנגד תגלחת שחמורה מהיוצא מהגפן שסותר ל' יום מיוצא מן הגפן אינו סותר כלל עי' מ"ש לעיל סי' י"א:
באכילת היוצא מן הגפן. וענבים לחים ויבשים לא יאכל מחרצנים ועד זג לא יאכל:
שני מיני לחם. חלות בלולות בשמן ורקיקים משוחים בשמן וכדלעיל בסי' י"ט:
נסכים לעולה ולשלמים. כדלעיל סוף י"ט הנ"ל:
ב' אזהרות שלשתים. חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה:

לחזק זרועו. של הנזיר שיוכל לעמוד כנגד יצרו הרע כמ"ש ה' לא יעזבנו בידו:
בתי הרבה יין עושה. סוטה דף ז' לעיל פר' ט' סי' ל"ג פ' יו"ד סי' א':
מתנים עליה. כל הכתוב בפרשת נזיר ודורש לפרשת נזיר סמוכים מלפניה וסמוכים מלאחריה וכמ"ש ויקרא רבה פרשה כ"ה סימן ז':

פרק יא

פסקה א

אל תקנא באיש חמס. וכתיב אח"כ כי תועבת ה' נלוז ואת ישרים סודו מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יבורך וכמ"ש בדרשה השניה על הנואף והנואפת והנזיר שהוא יתברך ואגב דורש דרשה הא' ע"פ גז"ש ומדה י"ז:
מחמס אחיך. מחמס שעשית לאחיך:
כי שמרנו משמרתו. וס"ד וכי הלכנו קדורנית מפני ה' אלהים:
מאשרים זדים. מהללים אותם ובוחרים בדרכיהם ומ"ש גם נבנו וגו' כמ"ש שם בריש מלאכי ונבנה חרבות המה יבנו וגו':
מאנשי סודו. קרוביו ואהוביו ומגלה להם סודו כמ"ש יאמר מה פעל אל שהוא סוד כמוס ויגלה להם:
ועמך כלם צדיקים. ישעיה ס' כ"א ועליהם אמר לעולם יירשו ארץ וזהו ונוה צדיקים יבורך ועל הרשע אמר מארת ה' בבית רשע וכמ"ש רוששנו וגו' המה יבנו ואני אהרוס עד מעל לגבול ישראל וזהו ונוה צדיקים:
ותגדילו עלי בפיכם. ובתחלת הענין כתוב שים פניך על שעיר שחרפו וניאצו את ישראל ואמר שם כשמחתך לנחלת ישראל אשר שממה כן אעשה לך שממה תהיה הר שעיר וזהו מ"ש עליו עובדיה ואל תגדל פיך כאשר עשית כן יעשה לך וזהו מ"ש כאן אם ללצים הוא יליץ:
לחון עליהם לעשות דין. לחון על ישראל ולעשות דין במחריביהם וזהו מ"ש בס"ד שם כי אלהי משפט ה' וזהו לחננכם וזהו מ"ש כאן ולענוים יתן חן:
ויספו ענוים. ישעי' כ"ט י"ט:
כי עם בציון ישב וס"ד בכה לא תבכה חנון יחנך וכנ"ל יתן חן ואח"כ כתוב כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון:
כי היא חכמתכם. ובס"ד רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה:
כסא כבוד. כסא מלוכה של דוד:
ומלכותא ושלטנותא. וס"ד לעם קדישי עליונין וזהו כבוד חכמים ינחלו היינו כסא כבוד:

שסופם ילכו לאש. כוונת המדרש על מ"ש סוף מלאכי הפסוקים שדרש לעיל ושבתם וראיתם ובסוף הענין כי הנה היום בא בוער כתנור והיה כל זדים כמ"ש לעיל מאשרים זדים כל עושי רשעה כמ"ש גם נבנו עושי רשעה קש וליהט אותם היום הבא:

אביב קלוי. ויקרא ב' י"ד הרי שמ"ש מרים קלון מלשון קלוי באש ולא פירש מי הוא האש ופירש בסוף עובדיה:

גוזל ממון. לעיל פר' ט' סי' י"ב:

ואל תבחר בכל דרכיו. כי תועבת ה' נלוז ונקרא תועבה וכמ"ש לעיל פר' ט' סי' י"א בביאור ועי' ויק"ר ריש פר' י"ו ושבע היא השביעית:

המישרים ארחותם. ושם כתוב אשת כסילות הומיה פתיות לקרוא לעוברי דרך המישרים אורחותם שאינם הולכים בדרך המנאפים אך המנאפת רוצה לפתות אותם.

בדרך חכמה הוריתיך. הדרכתיך במעגלי יושר והיושר הוא כמ"ש המישרים אורחותם מניאוף:

יין חשבונו. לעיל פר' י' סי' ח' והסוד הוא שיזיר עצמו מן היין עי' לעיל סוף פר' יו"ד:

יתן ה' אותך. כמ"ש לעיל פר' ט' סי' י"ט שפסוק לצבות בטן ולנפיל ירך הוא על הנואף:

לץ היין. לעיל פר' יו"ד סי' ב' קרוב לסופו:

לשבועה לבחירי. ע' לעיל פר' ט' סי' מ' ותבין כאן:

כדי לענות עצמו. לעיל פר' י' סימן יו"ד:

הן יראת ה'. איוב כ"ח כ"ח:

נושא פניו אליהם. כמ"ש ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

בשלום בביתו. שכל מי שצריך לו יבוא אליו כדרך השרים מדה כ"מ כמו שהוא לא יצא מן הבית לארוב אל אשת רעהו והיא לא יצאה מביתה כדרך הזונות יתברכו בכבוד:

מי פתי. הוא הכסיל מרים קלון שמגביה הקלון על ראשה שמגלה ראשה ודורש מרים מלשון גובה ורום ומלשון הפרשה שמפריש כיפה שלה מעל ראשה:

ואומר וצבתה בטנה. דורש עוד מרים קלון שמגדיל ומפרסם הקלון:

זוכה לכל הברכות. דורש סמוכין כנ"ל בסוף פר' הקודמת:

פסקה ב

דומה דודי. פי' ד"א כה תברכו שמ"ר פר' ט"ו סי' ד' שי"ר פסוק זה דף ט"ז ב' פסיקתא רבתי פר' ט"ו:

אין את אתא לגבן תחלה. הן אמת שאתה באת אלינו תחלה ולא אנו אליך כך אהבתנו ומהרת לבוא כצבי למהר:

בים זה אלי. הרי שראו אותו והראו עליו זה אלי ובפסיקתא ובשי"ר שם הגירסא שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה:

ויאמר ה' מסיני בא. בפסיקתא הגירסא עוד ויראו את אלהי ישראל ובשי"ר שם הביא פסוק פנים בפנים דיבר ה' עמכם והכל אל מקום אחד הולך שהיה ה' בהר סיני: וצ"ע שלא הביאו פסוק המפורש אצל סיני וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר:

לאורזילא דאיילתא. וולד ועגל של האילת שהוא קל ומהר יותר מהאילת:

זה מדבר סיני. שם ושם הגירסא אחר כתלנו של סיני והכוונה שכפה עלינו ההר כגיגית והואלמעלה על ההר וישראל למטה וההר ככותל ביניהם:

וירד ה' על הר סיני. אל ראש ההר ומביט מלמעלה מתוך החושך הענן והערפל כמו מחלונות שבכתלים:

שלשה חדשים. בשמ"ר פר' ה' סי' י"ט איתא ששה חדשים וע' מש"ש:

אלן מותריי' כמה אינון. משמע ששואל כמה יתר המספר האחרון על הראשון והשיב שהם מ"ה יום. אך בשי"ר ובפסיקתא הגירסא אלין מותריי' מה אינון כי מה טיבם שכתוב בפסוק השני מ"ה יתרים והם שני פסוקים סמוכים זה לזה ובפסוק השני כתוב אשרי המחכה ויגיע ודרשו שזה מורה על המשיח שכתוב עליו אם יתמהמה חכה לו על זה אמר אשרי המחכה ויגיע שיתכסה מהם אחרי בואו ויחכו לו שיתגלו שנית ולא יתכסה עוד:

למדבר יהודה. כמ"ש ישעיה מ"ט ט' י' לאמר לאסורים צאו וגו' על דרכים יראו בכל שפים מרעיתם. ובשי"ר שם הגי' מ"ד למדבר יהודה הה"ד עוד אושיבך באהלים כימי מועד ומ"ד למדבר סיחון ועוג כדכתיב הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדברה ופי' שמ"ש כימי מועד כמו שהיו בעת שעלו לרגל שלא יכלו כלם להיות בירושלים והצרכו לעשות להם סוכות מחוץ לעיר במדבר וכן בהליכה ובחזירה וללון שם במדבר יהודה וכן לעתיד. ומ"ש במדבר סיחון ועוג כמ"ש והולכתיה המדבר וגו' ואת עמק עכור לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים ומ"ש לפתח תקוה היינו מ"ש אשרי המחכה כנ"ל וכמ"ש ויק"ר סוף פר' כ"ב ועמק עכור לרבץ בקר עמש"ש ודו"ק כי דבר עמוק הוא. ומ"ד למדבר יהודה היינו אחר ביאתם לארץ ומ"ד למדבר סיחון ועוג היינו קודם ביאתם לארץ:

הקוטפים מלוח עלי שיח. ובפסוק הקודם העורקים ציה שואה ומשואה ושם אין להם מה לאכול כ"א קוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים שזהו מ"ש והולכתיה המדבר

בארץ ציה ושם הקוטפים מלוח וגו': זה כותל מערבי. שאינה חרב כמ"ש איכה רבתי פסוק היו צריה וכבר ממתין בעת הגלות עד יאסוף נדחינו ויגלה לנו:

בין חלון לחרך. שהחלון גדול מהחרך וע"כ אצל החלון אמר משגיח ברחבה ואצל החרך מציץ בדוחק מנקב קטן:

חי אני נאם ה'. ור"ד שאי סביב עיניך וראי כי כלם נקבצו באו לך וכמו שרמזתי לעיל מפסוק לאמר לאסורים צאו וגו' על דרכים ירעו וגו' ואז יאמר לציון על בני' שיבואו כי כלם כעדי תלבשי:

מכנסת זו לכנסת זו. בעת ברכת כהנים שכתוב ושמו את שמי וגו' ואני אברכם ואין כל הכנסיות מתפללים בכיוון שעות רק זו מקדמת וזו מאחרת:

בכל המקום. וס"ד אבא אליך וברכתיך ואזכיר את שמי פירושו על הכהנים שמברכים בשמו כמ"ש ושמו את שמי על בני ישראל:

באיזה זכות. זכו לברכת כהנים שמדלג ומקפץ כנ"ל על ההרים בזכות אבות שנקראו הרים עי' שמ"ר פר' ט"ו סימן ז' שמעו הרים. וכמ"ש ב"ר פר' מ"ג סימן ח' באיזה זכות זכו ישראל לברכת כהנים רי"א מאברהם כה יהיה זרעך כה תברכו. רנ"א מיצחק ואני והנער נלכה עד כה ורבנן אמרי מיעקב כה תאמר לבית יעקב וגם אמר אם כה יאמר וכאן לא הביא אלא מאברהם כי סמך עצמו על המבואר שם:

ישב כתיב. עי' ב"ר פר' מ"ח סי' ז' ושם מבואר:

השקיפה ממעון קדשך. וברך את עמך את ישראל אתה ולא ע"פ אחר והיינו על שצוה לכהנים שיברכו אנן מבקשים וברך אתה בעצמך:

עומד אחרינו. שעומד אחרי הכהנים שהכהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם אל הקודש הרי הקודש אחורי הכהנים ומשגיח על העם מבין כתפותיהם ומבין אצבעותיהם של כהנים והכהנים הם רבים ובין ראש לראש יש חלל מה שהראש דק מן הכתפים. ודומים החללים כמו חלונות אך בין האצבעות הם חללים קטנים דומים לחרכים:

שבע ברכות. א' ואעשך לגוי גדול וכו' ז' ונברכו בך:

שבע פסוקים א' בפסוק ד'. ב' פסוק יו"ד. ג' פסוק י"ב. ד' פסוק י"ח. ה' פסוק כ"א. ו' פסוק כ"ה. ז' פסוק ל"א. היינו אחד בכל יום חוץ מיום שני שלא נאמר בו כי טוב ע"כ נאמר ביום שלישי ב' פעמים כי טוב וכן ביום ששי ב"פ כי טוב בעבור יום השבת שלא נאמר כי טוב:

ג' גדולות. ג' לשונות של גדולה וד' לשונות של ברכה:

אלא שתים. ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך:

אשר עשה את משה. והלא את הכל עשה אלא פי' שגידל אותם על כל דורם עי' ב"ר פר' ל"ט סימן י"א כל הענין ושם פירשתי בס"ד קחנו משם:
שאומרים אלהי אברהם. כמ"ש ב"ר פר' י"ד סימן ו' האדם הגדול בענקים ואברכך כמ"ש ב"ר פר' נ"ז כי ברך אברכך ברכה לאב ברכה לבן ואגדלה שמך מלשון גידול חבל שאינו פחות משלשה וכמ"ש יעקב חבל נחלתו והיה ברכה בלשון משנה על נוסח ברכה שלמה ופי' שבך חותמים ומשלימים הברכה מגן אברהם:
ומי גוי גדול. וכתוב שם ג' גדולות בג' פסוקים סמוכים דברים ד' פסוק ו' ז' ח' ולא הביאם המדרש כי סמוכים הם ודי באחד:
גורמת לג' דברים. מפורש ג"כ בב"ר פר' ל"ט סי' י"א:
לא ברך אברהם. ב"ר פר' ס"א סי' ו' כל הענין:
אני אעבוד ואשלים. כאן חסר וע"ש ועיקר הכוונה שעל שהיו האילנות כרוכים לא הי' יודע איך לעשות והסכים שיעבוד וישקה כל הפרדס כעבד נאמן ואלו שני האילנות יעשה המלך כרצונו וכן בנמשל הברכה דומה להשקאה וכן הוא בתנחומא סדר לך לך שעיקר הקפידה על ההשקאה ומ"ש אחד צדיק ואחד רשע אפילו למ"ד שעשה ישמעאל תשובה בימיו עיקר הברכה על הבנים ובני ישמעאל היו כלם עובדי עבודת כוכבים וכן הוא בהדיא שם בב"ר ס"א על בני ישמעאל:
אחרי מות אברהם. ויברך אלהים את יצחק בנו כי לא ברכו אביו אך יצחק בירך את יעקב כי גם עשו היה צדיק בעיני יצחק ורצה לברך אותו לבדו ולדעת הזוהר שאברהם לא היה יכול לברך בנו על שעדיין לא נפרש הזוהמא והפסולת וביצחק נפרש הפסולת מהאוכל:

פסקה ג

הנה מטתו שלשלמה. שי"ר פסוק זה דף כ"א:
זה שלמה המלך. כפשוטו כי בפירושים אחרים על הקב"ה:
והן היו מגבורי ישראל. לא גבורים טבעייס בגופם אלא גבורים כובשי יצר גבורים בתורה וכמ"ש אני בינה לי גבורה ומ"ש אחוזי חרב כמ"ש רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מלומדי מלחמה מלחמתה של תורה שהיה מתירא מן הרוחות שקודם החטא הי' מתיראים ממנו שהיה מושל עליהם כמ"ש לקמן ולאחר החטא נתגברו עליו והפחידו אותו בלילה והגבורים בכח תורתם היו מרחיקים ממנו המזיקים כמ"ש ריש ברכות כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדלין ממנו וכו' ע"ש:
ארשב"י עד שלא חטא. ספרי ריש נשא סוף פיסקא א' בלשון אחר ובפסיקתא רבתי פר' ט"ו סי' ג' כל הענין כמו כאן ושם הגירסא ר' ישמעאל ועי' שי"ר שם ומ"ש נותנים

לו אימה פי' נותנים לו כח אלהי עליון נורא כמ"ש ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכמ"ש שופטים י"ג ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד. וכשחוטא ניתן מורך בלבו ומתירא מן הכל:

ויתחבא אדם ואשתו. ור"ד וישמעו את קול ה' אלהים:

א"ר אבין עד שלא חטא. כאן חסר חסרון שאינו ניכר והגירסא בשי"ר ובפסיקתא שם א"ר אייבו אותו שעה נגדע קומתו ונעשית של מאה אמה וכ"ה בב"ר פר' י"ב ריש סימן ו' ופר' י"ט סימן ח' ושם פירשתי המאמר בדרך נפלא מאוד ע"פ המדות שר' אייבו חולק וסובר שלא כפף קומתו מפני יראת הדיבור שמאחר שהיה קומתו עד לשמים איך יתחבא קומתו בין עצי הגן אלא שנגדע קומתו ונעשה שוה לקומת עצי הגן שהיו מאה אמה ונכנס בין האילנות ע"ש בביאורי ומ"ש עד שלא חטא אינו בדברי ר' אייבו:

שומע את הקול אימירון. בפסיקתא שם הגירסא בנחת אימירון ותיבת אימירון בלע"ז הוא פירושו של תיבת בנחת:

אתברוון בפסיקתא שם הגירסא בזעף איגריון בזעף בלה"ק הוא בלע"ז איגריון עי' ב"ר סוף פר' ע"ז ובמ"ע איגריון בל"י יערי ולמוד מדבר אימירון בייתי ולמוד בין אנשים:

ומראה כבוד ה'. בראשית סוף כ"ד וס"ד לעיני בני ישראל:

שבע מחיצות של אש. איני יודע מנין להם כן אולי הכוונה כנגד ז' קולות שבמזמור הבו לה' בני אלים שמדבר במתן תורה. ואחר כתב זאת נתן ה' בדעתי לחפש כמה פעמים אש כתוב במתן תורה ומצאתי ראיתי בדברות אחרונות של ואתחנן שיש שם בפרשה שבע פעמים אש בדברים ה'. א' בפסוק ד'. ב' פסוק ה'. ג' פסוק י"ט. ד' פסוק כ'. ה' פסוק כ"א. ו' פסוק כ"ב. ז' פסוק כ"ג. הרי ע"פ מדה יו"ד שבע אישות בוססות ומעורבות זו בזו:

פני הסרסור. פני משה הסרסור וכמ"ש אנכי עומד בין ה' וביניכם וכמ"ש שמ"ר ריש פר' ל"ג ע"ש:

וירא אהרן. ויראו מגשת אליו:

מן שעה לשעה. מן שעה שקודם החטא עד שעה שאחר החטא:

מלכי צבאות. אצל מתן תורה כתוב כמ"ש שם בתהלים ס"ח אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה ארץ רעשה אף שמי' נטפו מפני אלהים זה סיני וגו' כל הענין ואז מלכי צבאות ידודון וכמ"ש פסיקתא שם מלאכי צבאות אין כתוב כאן אלא מלכי מלכיהון דמלאכיא שהענין מדבר שם במלאכים כמ"ש שם רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקודש עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וגו' הרי מ"ש מלכי צבאות פי' מלאכים וע"פ מדה ט' וממעל כאלו מפורש מלכי מלאכי צבאות וכמ"ש אצל

מיכאל והנה מיכאל אחד השרים הראשונים וסיפא דקרא של מלכי צבאות ונות בית תחלק שלל זה משה נאמן ביתו כמ"ש בכל ביתי נאמן הוא עלה למרום ושבה את התורה ועליו אמר בר"ד מלכי צבאות ידודון שהיו חלים ומרקדין ומדדים מלפני משה נות בית עי' ד"ר פר' ז' סימן ט' ופר' ט' סימן ב':

אלא לכד. היינו בכח וגבורה והתגברות על שונאיו וס"ד בכל אשר יפנה ירשיע שהרשיע לאחרים שנצחם:

בי מלכים ימלכו. בפרשת החכמהי כתוב שמתפארת שמלכי ישראל כשאול ודוד מלכו בכח התורה שלמדו ונצחו אויביהם וזהו שאמר בכל אשר יפנה ירשיע שהרשיע לאויביו הרשעים:

וירא שאול. וס"ד וירא ויחרד לבו מאד:

ה' אורי וישעיך וס"ד אם תחנה עלי מחנה לא ייירא לבי:

ואבא אליו והוא יגע. והחרדתי אותו הרי שידע אחיתופל שיחרד לבו. ועל שהם שני כתובים מכחישים ע"כ הכריע כאן קודם החטא כאן אחר החטא והחטא המפורש אצל כל אלו שחושב הוא הפסוק המכריע:

וכל המעשה של האשמדאי. שמבואר בגיטין דף ס"ח שכל הימים שבנה ביהמ"ק החזיקו אצלו בשלשלת שחקוק עליו שם המפורש:

מטותיו ושבטיו. עי' שמ"ר פר' מ"ד סימן ט':

שבועות מטות. צ"ע למה לא הביא פסוקי תורה למטה ראובן למטה שמעון ראשי המטות וכדומה:

להביא סף ונשים. מגבורי פי' שיצאו מגבורים וטפילים להם הם נשיהם ובניהם:

וחמושים עלו. כמ"ש מכילתא ריש בשלח אין חמושים אלא מזוינים שנאמר חמושים תעברו:

מלומדי מלחמה. שראו איך נלחם הש"י על פרעה וממנו למדו כמ"ש במכילתא ריש פסוק ה' איש מלחמה איך שיצא כנגד פרעה בכל מיני זיין ע"ש באריכות:

סינטומים. דת חוק וגזירה קיימת ועי' כל הענין שמ"ר פר' י"ט סימן ה' ועי' לקמן פר' י"ד בסימן י"ב:

ומל עצמו מי מלן. שלענין זה למול עצמו צריך גבורה גדולה וזהו איש חרבו על יריכו הם הגבורים אך כל העם היו צריכים אחרים למולם:

מכאן שמלן בראשונה. וכשם שבשניה אחר שמלו עשו הפסח מיד כמפורש ביהושע ה' כך בראשונה קודם הפסח מלו מכאן שבראשונה מלו היינו בפסח ראשון במצרים:

יהושע משקה. יתכן שהכוונה מוצץ ומברך על הכוס ומשקה בנימולים כמנהגנו עתה שהמוצץ הוא המברך:
מקום שעשו אותו. פי' שמ"ש אל גבעת הערלות אין פירושו שהיה שם המקום מעולם גבעת הערלות ושם מלו אלא שעל שעשו שם גבעה מהערלות לרצון ולזכרון לישראל על כן קראו שם המקום גבעת הערלות. ועי' ויק"ר פר' כ"ה סוף סימן ו' ג"כ ר' לוי ושם פירשתי באופן אחר ובהכרח שפירוש אחד למאמרו בשני מקומות ויתכן מאד שהעיקר כמו שפירשתי שם וכאן הובא דרך אגב:
שלא היו יכולים לעשות פסח. והיו מוכרחים לעשות פסח שאם לא יעשו ימותו כל בכוריהם גדוליהם כמו המצרים:
להביא אחר עשר איש. הכתובים שם באותו הפסוק של הששים איש ובפסוק הקודם. וקורא מגבורי ישראל על שהי"א אלו לבד שהיו מסנהדרין עוד היו ראשי ישראל ישרים אצל המלך:
וחמשה אנשים. בסוף מלכים ובסוף ירמיה כתוב וז' אנשים:
ב' סופרי הדיינים. שאינם מחשבון של הסנהדרין והם הנזכרים במשנה במסכתא סנהדרין שהיו יושבים לפני ב"ד:
זה שליח ב"ד. המביא את העם והצבא לפני ב"ד:
קורא להם. עי' מ"כ ומ"ש קוהה מלשון הפסוק אם קהה הברזל ולר"מ זהו אחוזי חרב מלומדי מלחמה ולר"י זה איש חרבו על יריכו:
הוי מפחד בלילות. מפחד גיהנם החושך כלילה:
על הדין או על השאלה. דין הוא של עסקי ממון ושאלה הוא של איסור והיתר טמא וטהור וכמ"ש רש"י שם ודורש חרבו על ההלכה שנונה כחרב. על יריכו על האשה כאלו בתו שיצאה מיריכו לענין האהבה לחוש לטובתה מפחד הלילות לענין שלא יתן עינו בה:
כ"ד משמרות כהונה. בד"ה א' כ"ד וכן כ"ד משמרות לויה שם כ"ה:
חרב פיפיות. ור"ד רוממות אל בגרונם. וכל אלו שמביא שנוטלים שכרם מתרומת הלשכה דרך אגב ועיקר הדרשה על המלמדים לכהנים וזהו הוי מלומדי מלחמה שמלמדים את הכהנים. עתה חוזר לדרשת הפסוק ר' זעירא ור"י ב"ר שמואל הנ"ל:
בנותרות. שלא ילינו בלילה עד הבוקר ואז נעשה נותר וזהו מפחד בלילות:
ויאריכו הבדים. תנחומא כאן כל הענין שאחר שהביאו את הארון למקומו שרתה השכינה וחיו כלי המקדש וכל מה שהיה שם והבדים האריכו על פי נס:
עושה פירות. לקמן פר' י"ב סימן ד':

ששים אותיות. לקמן פר' י"ח סימן א':
מגבירים את ישראל. שע"י הברכות מתברכים ישראל ומתחזקים ומתגברים על שונאיהם ובכל דבר:
נזכרים בגבורה. כמ"ש אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר הרי שהזכרת שם ה' כנגד רכב וסוסים גבורת האדם:
פורענות שבתורה. הקללות והארורים והתוכחות שכתובים בתורה אך בשי"ר שם הגירסא פורענות שבעולם:

פסקה ד

דבר אל אהרן. ואל בניו לפי שכל מעשה הפרשה של ברכת כהנים באהרן ובניו הכהנים לדורות ע"כ צוה הש"י למשה שיאמר המצוה לאהרן ובניו:
המעשה בכהנים. ובספרי כאן פיסקא ט' הגירסא להיפך שכל זמן שהדיבור בכהנים המעשה בכהנים:
אלה יעמדו לברך. דברים כ"ז י"ב דכתיב וענו הלוים קול רם וכתיב במתן תורה והאלהים יעננו בקול מה התם בלה"ק אף כאן אצל ברכה של הר גריזים בלה"ק וכן כאן שכתוב כה תברכו ג"כ בלה"ק מג"ש ברכה ברכה סוטה דף ל"ג:
לשרתו ולברך בשמו. גם בגמרא הובא פסוק זה והוא בדברים י' פסוק ח' ובספרי הביא פסוק לשרתו ולברך בשם ה' והוא בדברים כ"א ומה שמצוין בגמרא דברים כ"א ט"ס הוא:
לעמוד לשרת. דברים י"ח ה':
בנשיאת כפים ושלא וכו'. כמו שירצה יעשה:
וישא אהרן. ויקרא ט' כ"ג:
ר' יונתן אומר. תחלת המאמר מהספרי והסופו מהגמרא שם ל"ח:
אי מה להלן מר"ח. שפסוק וישא אהרן היה ביום ח' למלואים בר"ח ניסן כמ"ש ביום החודש הראשון תקום את המשכן רש"י בגמרא:
כי בו בחר ה'. לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים דברים ה' שם:
וכתוב כל הימים. ולא בר"ח דווקא:
ואתקיש ברכה לשירות. ואע"ג דבהאי קרא לא כתיב ברכה אלא שירות לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים אתקיש ברכה לשירות בקרא אחרינא כדאמר לעיל לשרתו ולברך בשמו לשון רש"י בגמרא סוטה ל"ח:
בשם המפורש. לקמן פר' זו סימן ח':

יכול אף בגבולים. יהיו הכהנים ג"כ מברכים בשם המפורש וע"ז דורש נאמר כאן בברכת כהנים ושמו את שמי ונאמר להלן דברים י"ב כ"א כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשום שמו שם והיינו בביהמ"ק:

דברי ר' יאשי' ר"י אומר. כן הגירסא גם בספרי. אך בסוטה ל"ח הגי' ר' יאשי' אומר אינו צריך הרי היא אומר שמות כ' כ"א בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך בכל מקום סלקא דעתך ונ"ל שכך פירושו שמ"ש אזכיר משמע שמצוה לאחרים שיזכירו שמו וע"פ מדה י"ז הכוונה על ברכת כהנים שכתוב שם ושמו את שמי ולברך בשמו שבכל מקום שיברכו הכהנים בשמו שם יהיה נגלה ומברך היינו שישרה שכינתו והלא אינו משרה שכינתו רק במקום מזבח והקרבת קרבנות כמ"ש ברישא דקרא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת וגו' בכל המקום וגו' וזה שאמר בכל מקום סלקא דעתך והלא כתוב השמר לך פן תעלה עולתך בכל מקום וע"ז דורש ע"פ מדה ל"א שהמקרא מסורס בכל מקום אשר אבא אליך וברכתיך היינו במקום המזבח שאני נגלה עליך שם אזכיר את שמי שם המיוחד ולא בגבולין ועי' ב"ר פר' י"ח סימן ד' אר"י מה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו היינו ג"כ ע"פ הסירוס כנ"ל ע"ש:

אמור להם לכלם. ואם לישראל הרי מפורש את ב"י אלא לרבות כל הנ"ל וכאן חסר ברכה לכהנים מנין ת"ל ואני אברכם וכמ"ש בסוף פר' זו ובספרי כאן:

או עורף מול פנים. וכן הוא לשון הספרי ופי' שיעמדו הכהנים כמו כל העם פניו של זה אחרי עורף של חבירו. ולשון הגמרא או פנים כנגד עורף ופירש רש"י שאין הציבור צריכים להסב פניהם (פי' שיהיה ערפיהם כנגד פני הכהנים) לבד הכהנים:

ת"ל אמור להם. כדרך האומר לחבירו פנים כנגד פנים:

שהחזן צ"ל להם כן הוא בספרי כאן ובגמרא שם דברי אביי וצ"ע איך אומר אביי סתם דמשמע שהם דברי עצמו והוא מפורש בספרי אם לא שנאמר שהועתק ונוסף בספרי מהגמרא דברי אביי:

שיעלו לדוכן. בערוך ערך דכן א' ולוים בדוכנם פירושו בלשון ישמעאל שם איצטבע דוכן והמ"ע הביא תרגום של פסוק שאו ידיכם קודש טולו ידיכון לכהניא על דוכן קודשא:

וישא אהרן את ידיו. ויקרא ט' כ"ב וירד מעשות החטאת אלמא בעוד עבודה בידו בירך ואח"כ וירד מעשות אלמא השתא הוא דגמר לשון רש"י:

א"ר שמלאי. כאן אין הגירסא מבוררת שאמר בשני המאמרים שכולה כהנים ואיך אמר ועשרה מישראל ובגמרא שם מביא מאמר הב' א"ר שימי עיר שכולה כהנים מקצתן עולין לדוכן ורמי אהדדי ומשני לא קשיא הא דאשתייר בי עשרה פי' עשרה כהנים שאינם

עולים לדוכן שיענו אמן אז השאר יכולים לעלות לדוכן אך אם אינם משתיירים עשרה בביהכ"נ שכולם רוצים לעלות לדוכן כי אם שישתייר איזה יחידים שאינם רוצים לעלות אינו כדאי לקבוע ברכה עליהם אלא כולם עולים ומברכים אחיהם שבשדות ומ"ש כאן עשרה מישראל תיבת מישראל צ"ע:

עולים אל הארון. פניהם אל הארון וחוזרים פניהם אל העם וכל העם פניהם אל הארון נגד פני הכהנים:

ר"ש בן פזי. סוטה דף ל"ט א' ושם הגי' ריב"ל:

שאלו תלמידיו. מגילה דף כ"ז ע"ב:

מאי מברך. בגמרא הגירסא א"ר זירא א"ר חסדא אשר קדשנו:

מכשול ועון. הכוונה שמתפלל הכהן שיתן הש"י בלב הכהנים שיברכו בלב שלם ובעין יפה שלא יהיו טרודים במחשבות אחרות וזרות ויצא מפי הכהן בלא טעות וזהו בלא מכשול ויברכו כדין וכהלכה ולא ישכחו כל הדינים וזהו בלא עון:

מה שהבטחתנו. בגמרא הגי' השקיפה ממעון קדשך וגו': לקרות

ברכת כהנים. הש"ץ המקרא תיבות הברכה אינו רשאי להתחיל תיבת יברכך עד שיכלה עניית אמן אחר הברכה של הכהנים אשר קדשנו וכו':

א"ר זירא ברכו ה'. בסוטה שם כל הענין ושם הגי' א"ר זירא א"ר חסדא:

פסוק כנגד פסוק. פסוק ברכו ה' כל מלאכיו כנגד פסוק יברכך שהכהנים אומרים שה' יברך אותנו כנגד זה אנו מברכים את ה' בפסוקים אלה שכתוב בהם ברכו ה' בתהלים ק"ג ובשבת במוסף אומרים פסוקים של תהלים קל"ד שיש שם ג' פעמים ברכה. א' הנה ברכו את ה'. ב' וברכו את ה'. ג' יברכך ה' מציון אך על שצריכים לפסוקים שכתוב בהם ברכה לה' ע"כ תחת פסוק יברכך ה' מציון שהוא מברך אותנו תקנו פסוק של תהלים קל"ה בסופו ברוך ה' מציון שמאחר שהתחיל בברכה לה' גומר גם הפסוק הג' בברכה לה':

כל האומר בגבולין. שלא נתקנו הפסוקים אלא לכבוד שם המפורש שאומר במקדשא בגבולין:

ואינו מאזין. ואינו נותן לבו ואזניו להאזין לקול הברכות וכשאומר הפסוק אינו מאזין:

ואינו מסביר פנים. שבעת הברכות צריך לשומעם ולקבלם באמונה ולשמוח בהם שיהיה ניכר בפניו שהוא מסביר פנים משמחתו בהברכות ומודה ומברך:

במדינה אומרים. סוטה ל"ז במשנה במדינה שעונים אמן על כל ברכה מחלקים לג' ברכות ועונים ג"פ אמן ובמקדש שאין עונים אמן א"כ למה יחלקו לג' ברכות שאין כאן במה להפסיק רש"י בגמרא סוטה דף מ"ג:

קומו ברכו. גירסת הגמ' כך הוא קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ומנין שעל כל ברכה תהלה שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה וכו' שלא היו אומרים אמן אלא תהלות ברוך שם וכו' ומה שלא עשו כן גם בברכת כהנים לומר תהלות שהיא ברכה לישראל ולא להש"י. אך לעיל שאמרו בהדיא שהיו אומרים פסוק של ברכו על כל פסוק לא שהכהנים הפסיקו בכל פסוק אלא שהיו אומרים הפסוקים בשעה שהיו מברכים:

במדינה נושאים. סוטה ל"ח א' במשנה:

לא מפני שאמרתי. פי' לא תהיו סבורים לזלזל בברכות אלו על שמסרתי הברכות בידכם ותהיו סבורים שעל שלא רציתי לברך בעצמי ע"כ מסרתי בידכם שתעשו כמו שתחפצו ולא אקפיד לא כן הוא:

באנגריא. פי' במ"ע עבודה נעשית באונס:

שתשלם הברכה. שתהא הברכה שלמה ורצויה ותחול עליהם בשלימות וע"כ אמור להם מלא אמירה מלאה בפה מלא תנחומא כאן:

פסקה ה

טענו וכו' וכל מה שהיה. פי' שטען מה שנתן לו על החמורים ועל שראוהו טעון נתנו לסטים עיניהם בו לגזול ממנו בדרך ולא די שגזלו ממנו מה שנתן לו אלא גם מה שהיה שלו בעצמו הרי שהיה המתנה עוד לרעתו אך ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף עצב עמה:

פניאס. פי' בערוך ערך פינוס בלשון רומי רבית ונשך ואינו מיושב כאן ועי' מ"כ:

שצריכה שמירה. שלא תצא ותתפתה ותזנה:

שתעשה ממנו מצות. בלשון מדרש וירוש' נקרא הצדקה מצות וכמ"ש בספרי כאן וישמרך מיצר הרע שעשירים מקמצים שיצר הרע מתגבר עליהם ואינו מניחם לעשות צדקה:

בברכה המפורשת. ע"פ מדה י"ז שכאן אינו מפורש ופירש במקום אחר. וסיים שם בספרי ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך אימתי. ומביא ס"ד כי תשמע בקול ה' אלהיך ככל ברכות התורה שהם על תנאי:

ברוך תהיה. דברים ז' י"ד:

ברוך אתה בעיר. דברים כ"ח ג' ד' ה' ו':

ובאו עליך. דברים כ"ח ב' קודם לפסוקים שהזכיר ברוך אתה בעיר והמדרש הביאו באחרונה ואין לשבש כי גם בספרי כן הוא ובהכרח לומר שחז"ל דקדקו שאמר ובאו וגו' הברכות האלה משמע שכבר אמר כמה ברכות ועדיין לא הזכיר רק ברכה אחת ונתנך ה' עליון וגו' ולא הזכיר בזה לשון ברכה ע"כ דרשו ע"פ מדה ל"א שתחלה כתוב פסוק ג' ד' ה' ו' שמתחילים בתיבת ברוך ועל זה אמר ובאו עליך כל הברכות האלה ולכוונה זו הביאו פסוק זה באחרונה:

ר' נתן אומר. כאן חסר דברי תנא קמא וכמ"ש בספרי כאן הגירסא יברכך ה' בנכסים וישמרך בנכסים ר"נ אומר יברכך בנכסים וישמרך בגופך ומ"ש יברכך בנכסים כמ"ש יהושע כ"ב ו' ז' ח' ויברכם וגו' בנכסים רבים שובו וגו' א"כ מ"ש כאן יברכך ולא פירש הרי מפורש ע"פ מדה י"ז שהברכה בנכסים והשמירה ג"כ בנכסים כמ"ש יעקב ללבן אשובה ארעה צאנך אשמור וכמ"ש בריש הסימן ור"נ סובר וישמרך בגופך כמ"ש אצל יעקב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך הרי השמירה בגוף:

אם מבורכים. הם הנכסים הרי הנכסים שמורים כי ברכה בלא שמירה אינה כלום והנותן בעין יפה נותן ושמר ואמר כן לתנא קמא שחסר כאן וא"כ מ"ש וישמרך מיותר לת"ק ואם שמורים הם מבורכים וא"כ יברכך מיותר ובהכרח לדרוש ע"פ מדה י"ז על שמירה מיצה"ר כמ"ש ושמר רגלך מלכד וכמ"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו:

מן המזיקין. עי' ד"ר פר' ד' סי' ד' וכמ"ש לקמן פר' י"ב בסימן ג' באריכות:

כי מלאכיו. לשמרך בכל דרכיך:

ושמר ה' אלהיך לך. וס"ד אשר נשבע לאבותיך:

משא דומה. וס"ד שומר מה מלילה וגו' אמר שומר אתא בוקר וגם לילה הרי מפורש שמירה לקץ א"כ מ"ש וישמרך הוא על הקץ ע"פ מדה י"ז:

ואת נפש אויביך. הרי שמ"ש בר"ד נפש אדוני צרורה בצרור החיים היינו של צדיקים ביחוד ומ"ש בשעת מיתה כמ"ש איוב ל"ג ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים וגו' ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר:

רגלי חסידיו ישמור. ופסוק זה יפורש ע"פ מדה ט' דבר והפכו וכאלו מפורש רגלי חסידיו ישמור שלא יבואו בחושך הגיהנם להדמות שם ורגלי רשעים לא ישמור ויבואו בחושך הגיהנם וידמו שם הרי שהשמירה הוא מהגיהנם:

פסקה ו

יתן לך מאור עינים. שמ"ש יאר ה' פניו אליך לא כדרך האור הטבעי שאינו שורה על האדם כי אם כשעומד תחתיו ואצלו בקו ישר וכשהולך משם אינו נושא האור עמו אך אור השכינה אינו מסתלק מן האדם אף כשיהיה בחושך כמ"ש כי אשב בחושך ה' אור לי וזהו קומי אורי וגו' וס"ד וכבוד ה' עליך זרח וגו' ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה:

אל ה' ויאר לנו. תהלים קי"ח כ"ז ושם בספרי מביא עוד פסוק אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה:

מאור עינים. מדכתיב יאר ואין מקבל האור רק העינים ועיני בשר חלושים אינם יכולים לסבול אור השמש וכן עיני השכל חלושים מלקבל אור אלהי והברכה שיחזקו עיני בשר ועיני השכל לקבל אור הטבעי ואור השכלי:

ולא תאירו. מלאכי א' יו"ד על שהיו רשעים לא רצה שיאירו המזבח ומכלל לאו אתה שומע הן שחפץ שהכהנים הצדיקים יאירו המזבח כמ"ש והאש על המזבח וגו' וס"ד וביער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר:

ונתן לך רחמים. והרחמים והחנינה ענין אחד כמ"ש וחנותי את אשר אחון ורחמתי וגו':

רוח חן. ושפיכת רוח היינו נבואה כמ"ש יואל ג' אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם:

חננו ה' חננו. כן הוא במדרש פפד"א ישן ובמדרש אחר ובספרי הגירסא חננו ה' חננו וגורס שם תחלה רישא דקרא הנה כעיני עבדים וגו' עד שיחננו וא"כ הוא כאן הפסוק בהיפך אך נראה לי שהגירסא הנכונה חננו ה' חננו וכוונתו על פסוק תהלים נ"ז חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי וגו' ואח"כ מביא פסוק של תהלים קכ"ג כן עינינו וגו' עד שיחננו וחן וחננו הכל לשון חנם:

ה' חננו לך קוינו. ישעיה ל"ב ב' וס"ד היה זרועם לבקרים אף ישועתנו וגו' היינו גאולת בוקר:

פסקה ז

ישא פרעה את ראשך. מעליך שיסיר ראשו וכאן ג"כ פירש שישא ויסיר פנים של כעס וזעם וא"כ היל"ל ישא ה' פנים מעליך או ממך ומהו אליך ע"כ דורש כלומר אותו פנים של זעם שהיה ראוי לבא אליך ע"פ מדה ט' ועי' לקמן ריש פר' י"ב ויעבר ה' על פניו:

עומד ומתפלל. בספרי כאן כל הענין עי' ב"ר פר' נ"ט סי' י"ב:

הנה נשאתי פניך. ובפסוק הקודם מבואר שהתפלל הנה נא מצא עבדך חן וגו' הלא מצער היא ותחי נפשי ועל זה השיב לו הנה נשאתי פניך לתפלה זו וע"פ מדה י"ז דורש

כאן ק"ו. והנה כאן כתוב ישא ה' פניו אליך ושם כתוב הנה נשאתי פניך וכן בסמוך דורש שני כ"מ כתוב א"א ישא ה' פניו אליך וכתוב א"א אשר לא ישא פנים ולפי הפשט הם שני ענינים וכבר כתבו כן התוספות בברכות דף כ' שמ"ש אשר לא ישא פנים וכן הנה נשאתי פניך היינו פני אדם המבקש שלא להשיב בקשתו ריקם אך מ"ש ישא ה' פניו אליך פי' שישא פני עצמו כ"י אל האדם בענין שכתוב ופניתי עליכם וגו' אך אחר העיון יובנו אמיתת דברי חז"ל שענין אחד הוא וזה תלוי בזה כשפונה הש"י פניו אל האדם ברצותו בו אז ממלא גם בקשותיו ונושא פניו וכמסתיר פניו מן האדם אז אינו ממלא משאלותיו ופני אדם נופלים ואינם נשואים הרי בכלל מ"ש ישא ה' פניו אליך לרצות בנו ולישא פניו וכמ"ש מלאכי א' הירצך או הישא פניך וגו' מידכם היתה זאת הישא מכם פנים בתמיה פי' מה שאינו נושא לכם פניכם אתם גרמתם לכם במעשיכם ובכלל זה שאין פניו נשואות אלינו וע"פ מדת ממעל ודרך קצרה כאלו מפורש ישא ה' פניו אליך לישא פניך ולהיפך כשאינו נושא פנינו גם פניו אינם נשואות לנו זהו אמיתת דעת חז"ל בענין שחשבו מ"ש ישא ה' פניו אליך עם מ"ש אשר לא ישא פנים לשני כתובים מכחישים:

כתוב אחר אומר. ברכות כ' ר"ה י"ח נדה ע' ספרי כאן:

שהם נושאים לי פנים. שעוברים על רצונם לעשות רצוני ולישא פני כנ"ל וכל דרשות אלו ע"פ מדה ט"ו וההכרעה מבוארת במקומות הרבה בתנ"ך ההפרש בין צדיק לרשע בין עושים רצונו ובין אין עושים רצונו:

עד שלא נחתם גז"ד. הכרעה זו מבואר בפסוק אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת כמ"ש ב"ר פר' פ"א סימן ב' רשום עד שלא נגזר וכתב אמת משנגזר היינו משנגזר ונחתם וכמו ששאלו שם מהו חותמו של הקב"ה הרי שהגז"ד פי' בחותם וכן בפסוק נכתם עונך לפני פירושו שנגזר הדין בחתימה ותיבת נכתם כאלו כתוב נחתם ופי' הפסוק כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני וע"פ מדה ט' כ"א תכבסי בנתר ותרבי לך בורית לכבס עונך לא יכובס ויקשה שהרי כתוב כבסי מרעה לבך וההכרעה נכתם עונך לפני ועי' בסמוך ודו"ק.

מפי עליון לא תצא. עי' תנחומא תזריע סי' ט' באריכות:

שובו בנים שובבים. ארפא משובותיכם שיועיל התשובה ובירמיה ח' כתוב אם ישוב ולא ישוב פי' שהרעה תבא עליו בין אם ישוב ובין אם לא ישוב שלא יועיל התשובה וכתוב עוד שם מדוע שובבה העם הזה משובה נצחת:

שבינך לבין חבירך. כמ"ש במשנה בפרק יוהכ"פ עבירות שבין אדם לחבירו אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה ויפייס את חבירו:

כתוב אחד אומר ונקה. שמות ל"ד ז' ונקה לא ינקה פשט הכתוב כאן ובירמיה ל' פסוק י"א ונקה לא אנקך שבענין הנקיון לא אנקה כל אחד לפי משמעותו כאן פי' נקיון מעונש ובירמיה פי' כריתה ונקיון מטובה. וכן בשופטים ט"ו י"ג והמת לא נמיתך שמה שאתה מתירא מן המיתה אנו לא נמית אותך אלא שא"כ תיבות ונקה ותיבת והמת מיותרים ע"כ בהכרח לדרוש שהם ב' כתובים מכחישים וההכרעה כנ"ל וכן בפסוק והמת לא נמיתך שתיבת והמת לדעת חז"ל שייך למעלה ונתנוך בידם והמת שהם ימיתו אותך ואנו לא נמיתך וכמו שדורש ר"ע כאן כך דורש בפרק יוהכ"פ לפני ה' תטהרו עונות שבין אדם למקום יוהכ"פ מכפר עונות שבין אדם לחבירו אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו וזהו לא ינקה בעצמו כביכול כי תלוי בחבירו אף אם ישוב בתשובה ובן עזאי דורש שניהם על דברים שבין אדם למקום בתשובה ינקה שלא בתשובה לא ינקה:

שלום ביציאתך. כמ"ש לך לשלום שמות ד' י"ט. ושלום בכניסתך כמ"ש ש"א ט"ז ד' שלום בואך עם כל אדם כמ"ש שלום לרחוק ולקרוב:

למרבה המשרה. ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו:

ה' עוז לעמו יתן. ה' יברך את עמו בשלום:

ששינה המלאך. לעיל פר' יו"ד בסימן ה':

שהשם שנכתב. לעיל פר' ט' סימן כ' ועי' כל הענין ויק"ר פר' ט' סימן ו' ד"ר סוף פר' ה' ירושלמי סוטה פרק א':

שלא נטעו הנביאים. כמ"ש דברו שלום איש את רעהו וכדומה הרבה:

שאפילו ישראל. ובספרי כאן הגירסא גדול השלום שאפילו וכו' וכן הוא בב"ר פר' ל"ח סימן ו':

אנו אומרים. כי לשון הפסוק עושה שלום ובורא רע ואנו אומרים עושה שלום ובורא את הכל:

חלק לבם. שם י' ובפסוק הקודם כרוב לפריו הרבו מזבחות כטוב לארצו הטיבו מצבות ועון עבודת כוכבים חמור מכל עונות ולמה הכניס כאן פסוק חלק לבם וגם תיבת עתה מיותר ע"כ דורש שכך פירש שאעפ"י שהרבו מזבחות ומצבות עדיין לא נאשמו להענש כמפורש במקום אחר חבור עצבים הנח לו כשהוא חבורה אחת ושלום ביניהם הנח לו מלהענש אך עתה שחלק לבם יאשמו ויענשו על העצבים שעבדו וכאילו כתובים שני חצאי הפסוק יחד חבור עצבים אפרים הנח לו חלק לבם עתה יאשמו ועל שהיא דרשה נפלאה מחד חתם המדרש הא גדול השלום ושנואה המחלוקת והוא לשון הספרי כאן ובב"ר פר' ל"ח שם:

שאפילו בשעת מלחמה. לקמן סוף פר' י"ט:
כי תקרב אל עיר. להלחם עליה וקראת אליה לשלום:
ואשלח מלאכים. וס"ד דברי שלום לאמר:
בשלום תמות. ירמיה ל"ד ה':
בורא ניב שפתים. והביא שם במפרש הספרי בשם רש"י בורא אני לו ניב שפתים תדש כלפי שבאתו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום לרחוק ולקרוב שניהם שוים מי שנתיישן והורגל בעבודתי ותורתי מנעוריו ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחולי ומחטאיו עכ"ל ע"ש ועי' מ"כ:
ג' כתות. כתובות ק"ד פסיקתא פר' ב' סימן ג' ילקוט תהלים קמ"ט:
יבא שלום. ישעיה נ"ז ב' יבוא שלום ינוחו על משכבותם הלך נכוחו ופי' יבא שלום מי שבא מהעולם הזה לקבר בשלום ינוחו על משכבותם כאן בקבר הולך נכוחו כמ"ש ילכו מחיל אל חיל שיהיה לו מהלכים בין המלאכים ובין נשמות הצדיקים וכל זה ע"י מלאכים אלו ממונים לקבל הנשמה בביאה ואילו לשמור הגוף בקבר ואלו להעלות הנשמה מעלה מעלה וכמ"ש כאן כן הוא בגמרא כתובות שם ובפסיקתא וילקוט גי' אחרת:
אין שלום. כנגד מ"ש יבא שלום:
למעצבה תשכבון. כנגד ינוחו על משכבותם:
יהדפוהו מאור אל חושך. איוב י"ח י"ח היינו מלאכים אכזרים:
יהי דרכם חושך. וס"ד ומלאך ה' רודפם ובפסוק הקודם ומלאך ה' דוחה.
ונתתי שלום בארץ. ור"ד אם בחקותי תלכו:
שלא כמדת הקב"ה. שמ"ר פר' כ"ט סימן ח':
שיש בו כל המדות. איבה ושנאה וקנאה ותחרות גניבה גזילה:
אלף אלפין ישמשוניה. וכתוב שם ועתיק יומין יתיב והיינו במתן תורה שנראה כזקן מלא רחמים ואז היה אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבבן וכן מצאתי אח"כ במכילתא יתרו פסוק אנכי בהדיא שפסוק זה מדבר במ"ת:
ה' איש מלחמה. ה' שמו:
וה' המטיר. הנה בכל מקום דורשים חז"ל וה' הוא ובית דינו היינו מלאכיו היינו שהדין והמשפט על ידי בית דינו והמעשה ע"י עצמו כביכול ויתבאר בסמוך וזהו מ"ש בס"ד מאת ה' מן השמים וכן במצרים המשפט עם בית דינו והמעשה בעצמו כ"י וכמ"ש באגדת פסח אני ולא מלאך:
וכן מסנחריב פרע יחידי. פי' במלאך אחד וכמ"ש לעיל פר' ט' סוף סימן כ"ד שחרף ע"י מלאך ונפרע ע"י מלאך ולא ע"י הקב"ה בעצמו. והנה אע"פ שאמר בכל הנ"ל שעשה

הקב"ה בעצמו עכ"ז בהכרח לומר שעשה ע"י מלאך יחידי בסדום כמפורש שאמרו המלאכים כי משחיתים אנחנו וכמ"ש בב"ר פר' נ' סימן ב' מיכאל אמר בשורתו ונסתלק גבריאל נשתלח להפוך את סדום ורפאל להציל את לוט וכן בפר' נ"א שם סימן ב' וה' המטיר על סדום זה גבריאל מאת ה' מן השמים זה הקב"ה ואצל מצרים מפורש ולא יתן המשחית וכמבואר אצלי בפירושי על אגדת פסח ואצל אמוריים שכתוב וה' השליך הרי מפורש כתוב הנני שולח מלאך וכמפורש אצל יהושע שבא אצל המלאך כמ"ש שמ"ר פר' ל"ב ודו"ק:

כתוב אחד אומר היש מספר. אגב שהזכיר לעיל פסוק זה דורש בו ואגב דרשה זו הביא כמה דרשות של מדה ט' בכ"מ וכל זה בספרי כאן:

נתמעטה פמליא של מעלה. הענין בזה כשהיה ביהמ"ק קיים היה הטוב והחסד וההשפעה רב מאד בישראל והנסים היו תדירים שהיו כלם צדיקים וכל מה שהקב"ה עושה הוא הכל ע"י מלאכיו שלוחי ההשגחה והיו ממונים על השגחה זו הרבה מלאכים אך כשחרב ביהמ"ק נתמעטה ההשגחה הנסית ונתמעטו המלאכים של מעלה הממונים עליהם ונתרבו המזיקים ומלאכי חבלה שהם חילי מטה:

שמות כלם כאחת. כשקורא אותם יוצאים כל השמות מפיו יחד וזהו שמות יקרא ועכ"ז אינו מגיע לכל אחד רק שמו המיוחד לו וזהו בשם יקרא:

שכל עשרת הדברות. מכילתא פסוק וידבר אלהים:

אחת דבר אלהים. פי' שהוא דיבר הכל בדיבור אחד ועכ"ז אני שמעתי כל דיבור בפני עצמו כי עוז לאלהים הוא לבדו עושה כן ולא אחר:

וכפטיש יפוצץ סלע. שבהכאה אחת שמכה על האבן יוצאים הרבה פירורים וכן כשמכה על הברזל המלובן במכה אחת יוצאים הרבה ניצוצות:

לכולם שמות יקרא שאין שם שינוי. גירסא זו לא יתכן שסותר עצמו שאין שם שינוי משמע שם אחד לעולם ואח"כ אמר לא השם שנקרא עכשיו וכו' הרי שהוא תמיד בשינוי והאמת יורה דרכו דכאן חסר וחליף ובב"ר פר' ע"ח סימן ד' איתא ר' בשם ר' יוסי דוסתאי כתוב אחד אומר מונה מספר וגו' שמות יקרא וכא"א לכולם בשם יקרא אלא מלמד שיש שם שינוי לא כמו שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן שע"כ כתוב לכלם שמות יקרא וכמ"ש ויאמר לו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי והוא פלאי שהוא משונה תמיד א"כ מ"ש בשם יקרא במקום שאין שינוי ובילקוט תהלים קמ"ז הגירסא שאין שם שינוי כשם שהוא נקרא עכשיו כך נקרא לאחר זמן וכמ"ש שם בב"ר ריש פר' ע"ח על מיכאל וגבריאל ודומיהם לאין מספר שאין מתחלפין וכן צ"ל כאן לכולם שמות יקרא שיש שם שינוי

לכולם בשם יקרא שאין שם שינוי כשם שהוא נקרא עכשיו כך נקרא לאחר זמן ומ"ש בב"ר ריש פר' ע"ח שבכל יום בורא כת חדשה והולכים להם הוא מין שלישי של מלאכים ועי' שמ"ר פר' מ"ח סי' ב' באו"א:

ויתן דוד לארנן. בבריית' דל"ב מדות מדה ט"ו והוא בספרי מדרש תנאים חלק א' וש"נ ומבואר באריכות כל הענין:

מקום הגורן בשש מאות. היינו שש מאות שקלי זהב ומ"ש בחמשים שקלים כסף פי' בחמשים שקלים של זהב לקח מאתים כסף כפי סך חשבון הזהב:

אבל הבקר. בספרי הגירסא ר"א וכו' כמפורש בענין פירושו שהפסוק מכריע על עצמו שמ"ש בד"ה ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב שש מאות הרי מפורש בעד המקום ומ"ש בסוף שמואל ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים היינו בעד הבקר לבד:

מחזיק בתים. ד"ה ב' ד':

אלפים בת יכיל. מ"א ז' כ"ו:

שלשת אלפים ביבש. ספרי שם שבת ל"ה כלים פרק ט"ו:

חביב הוא השלום. עתה חזר לענינו לדרשת פסוק וישם לך שלום שהפסוק בענין של ב' כתובים מכחישים שהובא אגב פסוק עושה שלום במרומיו היש מספר לגדודיו:

שכרו אלא שלום. פירושו שכר לעצמו שלום לנפשו בעוה"ב כי שאר הברכות שהבטיחו הכל לזרעו לדורות:

בריתי היתה אתו. החיים והשלום:

בנוה שלום. היינו ירושלים:

פסקה ח

בשם המיוחד. לעיל סימן ד' וש"נ:

לשכן את שמי. ולעיל מביא פסוק לשום שמו שם:

בכל המקום. לעיל שם מביא פסוק זה על ביהמ"ק בשם המיוחד לר' יונתן וכאן לת"ק וכסידור הכתוב שלא בסירוס. וצ"ע דלעיל דורש על ביהמ"ק בשם המיוחד ע"ש מפסוק זה ואיך דורש כאן על גבולין ויתכן דכאן מפרש בכל המקום כמשמעו בכל העולם אשר אזכיר את שמי שע"י הכינוי זוכרין שמו ולא בשם המיוחד כמ"ש זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ודרשו זה שמי לעולם שיהיה נעלם וזה זכרי על הכינוי לא כמו שאני נכתב אני נקרא וכמ"ש רש"י בפסוק זה:

פרק יב

פסקה א

ויהי ביום כלות. פסיקתא פר' ה' סימן י"א כל הענין תנחומא כאן סימן כ"ה:

אותו מעשה. של העגל:

ראיתי את העם. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם:

הרף ממני ואשמידם. דברים ט' י"ג י"ד בסיפור מעשה עגל:

אשמעה מה ידבר. משמע שמכין עצמו לשמוע מה שידבר הרי שיודע בוודאי שידבר והוא ישמע ולא מצאנו מעלה זו כ"א במשה כמ"ש במדבר ט' ח' עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ויתכן שדורש גז"ש מתיבת אשמעה לתיבת ואשמעה מה שם משה אף כאן משה ועי' ד"ר סוף פר' ה' אמר דוד אשמעה בפסוקים הקודמים נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה אספת כל עברתך השיבות מחרון אפיך כמ"ש אצל העגל שוב מחרון אפיך ואז עכ"ז אשמעה מה ידבר האל ה' שאע"פ שניחם על הרעה היה בלבו עליהם ע"פ מדה ט':

שעד עכשיו. פי' שאני בספק אם עדיין הוא בכעס או אם כבר נתרצה:

ה' הוא מדת הרחמים. לעיל פר' ט' סימן י"ח וש"נ:

ויעבור ה' על פניו. אפשר אותו שכתוב בו את השמים ואת הארץ אני מלא כתב בו ויעבור ה' אלא אא"ע להעברת המקום ת"ע להעברת המדות שעבר כ"י על פני עצמו שהעביר כעסו וכמ"ש לעיל פר' י"א בריש סימן ז' ישא ה' פניו יעביר כעסו ממך ע"ש:

לתוך אזנו כמו סילון. לקמן פר' י"ד ריש סימן י"ט וסילון פירושו שביל וצינור מיוחד שלא ישמע לכאן ולכאן כמ"ש תנחומא ריש ויקרא:

אל עמו כו' שנעשה המשכן. כי כשעשו העגל קוראן עמו של משה כמ"ש כי שחת עמך ועכשיו עמו כמ"ש שמ"ר סוף פר' מ"א בביאור:

תומיך ואוריך. לאיש חסידך על שלא היה להם חלק בעגל:

לשכון כבוד בארצנו. שישכון השכינה בארץ היינו במשכן:

אימתי היתה שלום. כמ"ש כי ידבר שלום:

וישם לך שלום. לקמן סימן ד' קרוב לסופו:

ויהי כיום כלות משה. שאז היה שלום לישראל מהש"י שהמשכן כפר על העגל ע"פ מדת סמוכין:

פסקה ב

האנוש מאלוה יצדק. כי כל מעשים טובים בבני אדם אנו יודעים שהש"י עושה גם כן ועי' ילקוט איוב ד' בשם תנחומא ותנחומא כאן סימן כ"ו כל הענין כמו כאן ובפסיקתא סוף פר' ה' בקיצור ודברי ר' ברכיה כאן הוא מהתנחומא ומ"ש אמר ריב"ל הוא מהפסיקתא ולא נזכר בתנחומא:

מזבח אדמה. שמות כ' כ"א ואז אבא אליך וברכתיך ודורש סמוכין כנ"ל:

פסקה ג

הה"ד יושב בסתר. עי' כל זה מדרש תהלים צ"א.

שבא שלמה ואמר. כשגמר בי"המ"ק ושרתה השכינה בק"ק בין שני בדי ארון שהוא מקום סתר של עליון ודורש על משה ע"פ גז"ש שמשה בא בענן שנקרא סתר של עליון:

עבים סתר לו. וס"ד ולא יראה כך היו דברי רשעים הקדמונים על שהעבים סתר לו ע"כ לא יראה והאמת אעפ"י שהעבים נקראים סתר גם תחת כל השמים יראה ומשה ישב בסתר הענן כמ"ש ויבא משה בתוך הענן ועליו נאמר מ"ש אומר לה' מחסי שהיה מפחד מן המלאכים ואשם הגדולה כמ"ש פסיקתא פר' כ' סימן ג' באריכות דברים נפלאים:

ג' דברים. פסיקתא פר' ט"ז סי' ח' תנחומא תשא סימן יו"ד ותנחומא כאן סימן י"א וילקוט תרומה:

ועדיין אינו מגיע. שהוא מתרצה ליתן כל אשר לו אך לא יגיע בזה להשיג פדיון נפשו כמ"ש ויקר פדיון נפשו וחדל לעולם:

ועורכים כל עצי לבנון. כמ"ש בסדר צו וערכו עצים אצל הקרבנות א"כ מ"ש ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה נקרא הבעירה בשם עריכה:

זה האשה. שנים ליום עולה תמיד במדבר כ"ח ב':

את הכבש האחד. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים:

כשאני מבקש. ב"ר פר' ד' סימן ד' שמ"ר פר' ג' סימן ו' פר' ל"ד סימן א':

ולא שמש אחד. אפילו אחד מצבא מרום אין העולם יכול להחזיק כבודו אם ירד למטה:

יושב בסתרו ש"ע. פירוש אחר הוא על הש"י ואין פירושו שיש לו מקום סתר שיושב שם שהרי כבודו מלא המציאות כולו אלא פירושו שבכל העולם הוא יושב בסתר שהוא רואה הכל ואינו נראה ע"כ בערכינו הוא יושב בסתר ובצל עכ"ז בצל שדי יתלונן נתאוה ללון בצל שעשינו לו וזה ע"פ מדת ממעל שסתר וצל ענין אחד הוא ודורש יתלונן נוטריקון נתאוה ללון ולפי' הא' על משה פירוש בצלו של יתלונן ולפי פי' הב' כאלו כתוב שדי יתלונן בצל ור' פרוזדן הוסיף לדרוש דכאן אינו מפורש באיזה צל וע"פ מדה י"ז שמפורש בתורה דורש כאן מדת ממעל בצל שעשה בצלאל כמ"ש חז"ל יודע היה

בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ שנבראו בחכמה ותבונה ודעת וכן עשה המשכן בחכמה ותבונה ודעת ועי' עוד בשמ"ר פר' ל"ד סימן א' שהוא שייך כאן ג"כ:

מן המזיקים. הוא השטן המתגרה בצדיקים שלא להניחם לעשות טוב ובפרט בעת שמתעלים ואין דרך להמלט כ"א בישועת ה' וכמ"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו וכענין להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים:

אגנתי. מגיני:

קסטרא דידי. פי' במוסף ערוך מצור ומחנה של אנשי מלחמה בלשון יוני ועי' ויק"ר פר' א' סי' י"א:

כי הוא יצילך. הוקשה לו שינוי הלשון שתחלה אמר אומר לה' מחסי שאומר על עצמי ה' מחסי ואח"כ אמר כי הוא יצילך משמע שאחר אומר לו כן ע"כ דורש שרוה"ק אומר למשה וכן הוא במדרש תהלים צ"א משיבה רוה"ק ואומר לו כי הוא יצילך:

באברתו יסך. אם פי' מלשון אבר כיונה שהוא כנף הלא כתוב בסמוך לו ותחת כנפיו תחסה ע"כ דורש מלשון אבר ויד באברתו באבר המיוחד שלו וזהו ימינו שנתן בה התורה וכמ"ש רשב"ל שמדבר בתורה:

מהו צנה וסוחרה. אם כפירוש הנ"ל היל"ל של אמת אלא שמ"ש אמתו הוא נושא המאמר כמ"ש תורת אמת היתה בפיהו ופי' שלומד תורה לשמה וסוחרה פי' מלשון כי טוב סחרה מסחר כסף והכוונה שהוא סוחר וקונה אותה ע"פ מדת ממעל וצנה הוא כלי זיין היינו כנגד היצר והשטן ושונאי הגוף וכמ"ש רשב"י ועי' שמ"ר ריש פר' מ"ה ומש"ש:

אגרת בת מחלת. שדית נקבה והיא שרית של שדים וכמ"ש בפרק ערבי פסחים ובב"ר פר' כ"ד סימן ו':

מחץ יעוף יומם. אצל חץ שייך יריה ומורה והיל"ל מחץ מורה ויעוף שייך בעוף והיל"ל מעוף יעוף והענין מדבר במזיקים ושדים ולא מחץ יעוף ע"כ דורש ע"פ מדת דבר הלמד מענינו וע"פ מדת ממעל ודרך קצרה כאלו מפורש לא תירא ממזיק של פחד לילה וממזיק שמורה כחץ וטס ופורח כעוף וע"פ מדה כ"א דבר שהוקש לשתי מדות שהחץ מורה מרחוק אף אינו מורה רק פעם אחת והעוף טס טיסות הרבה אך מעט בכל טיסה ואתה נותן לו כח היפה שכשתיהם יריה גדולה כשל חץ וגם הרבה פעמים זה אחר זה כעוף וקושט פי' במ"ע שהוא לשון יריית חץ כמ"ש או ירה יירה ותרגום ירושלמי או גירא דאשא יתקשט בי' ועי' ד"ר פר' ו' סימן ו':

מפח יקוש. עי' ד"ר פר' ה' סימן ט' וע"פ גז"ש דורש ממעל ומנגד עפ"י גז"ש כאילו כתוב כאן פח של צפור ואז דורש ממעל ומנגד כי מי שעושה מצות קן צפור יצילנו מפח צפור:

מדבר באופל יהלוך. וכי הדבר מהלך באופל ולא באור ר"ל ועוד מהו יהלוך ע"כ דורש שמ"ש יהלוך הוא על האדם שמי שמהלך באופל בלא אור תורה כמ"ש דרך רשעים כאפלה ואורח צדיקים כאור נוגה ועי' שמ"ר פר' ל"ו סימן ג' באריכות וכמ"ש לפניו יהלוך דבר על מי שאינו הולך באור תורה כמ"ש ויק"ר פר' י"ג סימן ב':

אף כאן הוא אומר. פי' אף כאן הוא אומר מדבר באופל יהלוך כמו פסוק לפניו ילך דבר על שלא הלך באור תורה:

סוגיא. חוזק ותוקף היום:

סוגיא דטהירא. תוקף השמש והוא פחות מתוקף היום ועי' מ"כ ועי' כל זה באיכה רבתי ובמדרש תהלים צ"א:

יפול מצדך. אלף ורבבה מימינך א"כ מ"ש מצדך אינו מימין אלא משמאל שאין רק מצוה אחת מיוחדת היא מצות תפילין על ידכה יד כהה:

שנמסרו אלף. וכמ"ש בתנחומא סוף משפטים ומהו יפול שמשלימין לו כמ"ש וממנשה נפלו על דוד שהשלימו עמו ושם הגירסא א"ר חנינא איכ"כ יהא אלא יפול:

נמסר לאלף איש. שישמרו אותו ויעבדוהו מחויב לזון אותם:

רק בעיניך תביט. ולא פירש מה יביט ולמוד מסיפא דקרא ושלומת רשעים תראה מה שישולם לרשע על מעשיו הרעים רעות כפי מעשיו א"כ מ"ש רק בעיניך תביט היינו טובת ושלוות עצמך וכאלו כתוב מפורש רק בעיניך תביט שלומך (מה ששלמו לך טובה ושלוה) ושלומת רשעים תראה (מה שישלמו להם רעה) ע"פ מדה ט' וממעל:

שנתת לי תורתך. שהתורה אגוני ומצלי וכמ"ש לעיל אומר לה' מחסי וגו' באברתו יסך לך על התורה וכן כאן מאחר שאתה מחסי על ידי התורה איך שמת מעונך בשמים בתמיה ומי ישמור אותנו אלא אתה צריך לשום מעונך בארץ אתנו שתשמור אותנו והשיב הש"י כן אעשה לשמור אותך וזה לא תאונה אליך רעה וגו' היינו לצדיק כמ"ש לא יאונה לצדיק רע ע"פ מדה י"ז ובזה רמז שישכון שכינתו ביניהם:

א"ר יוחנן. פסיקתא פר' ה' סימן יו"ד:

וישמרך מן המזיקין. לעיל פר' י"א בסימן ה' ולקמן פר' זו סימן ט' תנחומא כאן סוף סימן כ"ג:

פסקה ד

הה"ד אפריון. שי"ר פסוק זה דף כ"א ב' בשינוי סדר:

כמין כילה. אוהל שהגג הוא המחיצות ביריעות פרוסות כמ"ש תהלים ק"ד נוטה שמים כיריעה:

בין אש למים. ב"ר סוף פר' ד':
ממקום ביהמ"ק. תחלת הבריאה ועיקרה:
למה קריה ליה אבן שתיה. כאן לא הזכיר עדיין שם אבן שתיה ששואל למה קריה אך בשי"ר שם הגירסא בדרשה אחרונה שהוא כאן ראשונה וז"ל שנבנה מבית ק"ק של מטה דתנינן משניטל הארון אבן היתה מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת ולמה נקרא שמה שתיה וכו':
פירות הארץ ופירות האילן. דורש רפידתו נוטריקון דו פירות דו שנים שני מיני פירות:
יש בו מינין הרבה. כדלקמן סימן זה שבעה מיני זהבים וכלם בשינוי מראה זה מזה:
ארגמן זה השמש. כמ"ש פר"א החמה רוכב במרכבה ועולה מעוטר כחתן וכמ"ש בפירוש המשנה להרמב"ם על המשנה המוצא צורת חמה כמבואר בספרי הטלמסים שהאמה צורת מלך מעוטר יושב בעגלה והמדרש לא הזכיר כאן דמיון המלך ובלי ספק שכוון המדרש לזה והוא מרומז היטב בתיבת ארגמן כמ"ש לקמן בסימן זה וכמ"ש ויק"ר פר' ל"א סימן ד' ובשם המכילתא שם שבמקום שכתוב ארגמן רומז על מלוכה וכאן ג"כ מרכבו ארגמן וזהו מ"ש מלכים ב' כ"ג י"א מרכבות השמש:
מכח השמש הגשמים יורדים. כי מחום השמש יעלו האדים מן האדמה והיו לעבים ומזה מתהוה המטר:
הארץ מעלה פירות. כמ"ש וממגד תבואות שמש:
לארוג מן. שהפירות והתבואה גדלים בדמיון אריגה ממש בגידים וחוטים זה תוך זה וארגמן נוטריקון אור גמן ועי' ב"ר פר' יו"ד סימן ו':
וימן להם המלך. דבר יום ביומו מפת בג המלך [וזה מזונותן] ומיין משתיו [זה הוא פירות כי היין נעשה מן הענבים] ודורש גז"ש מה שם מ"ש וימן הכוונה דברי מאכל אף כאן דברי מאכל:
תוכו רצוף אהבה. תוכו של עולם ופנימיותו וטעם בריאותו רק למען אהבת האדם שתחלה הכין הכל למענו ואח"כ בראו והכניסו לסעודה כמ"ש ב"ר פר' ח' סימן ו' מפסוק תמשילהו במעשי ידיך וכו' וזהו מ"ש כאן למשול בכלם ע"ש ותבין כאן:
שלחה נערותיה תקרא. עי' ויק"ר פר' י"א סימן א' כל הענין שהוא שייך כאן להבנת דברי המדרש על מכונם:
ומוראכם וחתכם. יהיה על כל חית השדה ועל כל עוף השמים וכו':
יוצר אור. עי' ב"ר פר' ג' סוף סימן ו' ותבין כאן:
שבעצת תורה. ב"ר ריש פר' א' פר"א פרק ג':

אז ראה ויספרה. הכינה וגם חקרה ודיברה תורה כלשון ב"א שאין מבינים בירור דבר כי אם ע"י הפכת דברים הרבה פעמים אף שאין הש"י צריך לכל זה ועי' ב"ר פר' כ"ד סימן ה' שמ"ר ריש פר' מ':

שלשלת היוחסין. שיהיה נמשך דור אחר דור בלי הפסקת ממזרות וכמ"ש לעיל פר' ט' סימן ז' באריכות ע"ש ותבין כאן כל הענין:

ולרשע אמר אלהים. מהלך לספר התורה ולדבר אודות בריתי מאחר שאין אתה שומר בריתי וחלקך עם מנאפים ומפסיק היחוס:

תדשא הארץ. עץ פרי עושה פרי למינו:

אילת אהבים. משלי ה' י"ט ובתורה מדבר שם וזהו אהבה של תורה וכן אהבה של צדיקים כמ"ש ואוהב את יעקב וכמ"ש ומאהבת ה' אתכם ומ"ש מבנות פירוש מלשון בוניך ומ"ש ירושלים פי' יראים ושלמים:

שבעה מיני זהבים. שמ"ר ריש פר' ל"ה ירושלמי יומא פר' ד' ובשמ"ר שם ביארתי שמות כל זהבים אלו מהפסוקים:

זהב טוב. הוא סתם זהב וכמ"ש ב"ר פר' ט"ז סימן ב' בביאור:

אלף פעמים לכור. משמע שבכל פעם שנתנו לכור חסר כור אחד וקשה שבאחרונה לא היה חסר כך ותירץ שבראשונה היה חסר הרבה מכור בכל פעם עד שבאחרונה הוצרך לצרפו שמונים פעם על משקל דינר:

דיקלטיינוס. ב"ר פר' ס"ג סימן ח':

ושבעת אלפים ככר כסף. ב' כ"מ מדה ט"ו והכריע ע"פ מדת ממעל:

הסיפות והמזמרות. מ"א ז' נ' והסיפות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור כך הוא בפסוק וכאן הובא בטעות:

לא היה ביהמ"ק חסר. שלא יהיה של זהב אלא הכל של זהב ועי' פסיקתא פר' ו' סימן ז':

בית ריש לקיש. בשיר שם הגירסא דבי ר' ינאי:

שעושה פירות. עי' שי"ר שם שמאריך בזה ולעיל פר' י"א סוף סימן ג' שעל כן נקרא בית יער הלבנון שעושה פירות כיער הלבנון וזהו שהביא כאן פסוק ופרח לבנון אומלל ולעתיד פרח תפרח ותגל וס"ד כבוד הלבנון ניתן לה פי' כנ"ל שיעשו פירות כלבנון ועי' לקמן פר' ט"ו סימן יו"ד על ה' דברים שחסר בבית שני שעתידים לחזור ג"כ מפסוק זה:

לבוש מלכות. ויק"ר פר' ל"א סימן ד' וש"נ ומבואר:

אלא חשיב חזיר. פי' כי פרט את אלו אלא על שהם חשובים לענין אכילה החזיר בבהמה טמאה וכן העכבר בשרצים. וזה ראיה שעל כן חשב כאן ארגמן אעפ"י שהיה בו הרבה מינים מפני שהארגמן חשוב מכל המינים ודרשה זו ע"פ מדה כ"ג מל"ב מדות ועי' בספרי

מדרש תנאים במדה כ"ג כמה דוגמאות. ומ"ש מרכבו ארגמן על שהפרוכת היה לפני הארון והכרובים שהיו בדוגמא מרכבה העליונה פני כרוב ופני אדם:

פרוים. במ"ע גורס פוריון ופירש בו בל"י כסא אשר בו נושאים איש או אשה חשובה ובערך פריון ב' פירש מלשון אפריון שפי' אוהל וחופה:

ועשה כן התורה כלה. פי' כמו שעשה ללוחות שנתנם בארון כך עשה לתורה שנתן בארון כמ"ש מפורש בסדר וילך לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה':

עצי שטים. מין ארז בלבנון:

שני עמודים. לעיל פר' ד' סימן כ':

זה הכפורת. שזהבה דומה לארגמן בשי"ר שהוא אדום ומונח ורוכב על הארון:

ונתת את הכפורת. שמות כ"ה כ"א:

זכות התורה וזכות הצדיקים. ומ"ש בנות ירושלים בנות מלשון בוניך. ירושלים יראים ושלמים וכנ"ל שדורש אהבה ע"פ גז"ש:

ונועדתי לך שם. שם כ"ה כ"ב ומ"ש וגו' קאי על סוף הפסוק ומ"ש וכו' פי' על סוף המאמר לקמן קרוב לסוף הסימן וע"ש פירושו גם בשי"ר פסוק זה שאפילו מה שאחורי הכפורת לא היה פנוי מן השכינה וכן הוא לשון המדרש בכל מקום תיבת וגו' קאי על סוף הפסוק ותיבת וכו' על סוף המאמר וכאן הוצרך לשתיהם:

מדבר עמה בפרהסיא. בשי"ר שם הגירסא ראה אותה בשוק היה מדבר עמה בפרהסיא במבוי ובחצר:

כי נער ישראל. בשיר שם הגירסא במצרים ראו אותו בפרהסיא ועבר ה' לנגוף בים ראו אותו בפרהסיא וירא ישראל את היד הגדולה והיו עוללים מראים עליו באצבע ואומרים זה אלי ואנוהו:

ויאמר וגו' מה תצעק. ובשי"ר הגירסא זה אלי והיא פשוטה יותר:

שבחן של בני. עי' לעיל פר' א' ריש סימן ג':

מן התחרות. לעיל בריש הפרשה והוא עוד פירוש אחר על מ"ש המלך שלמה:

ועשית את הקרשים. שמות כ"ו וס"ד עצי שטים מן ארזים שגדלים בלבנון:

ווי העמודים. שהעמודים עצמם של עצי שטים כנ"ל לכך הוצרך לדרוש על הווים:

זה זכות התורה. מבואר לעיל מתיבת אהבה:

ולא יכול משה. וכבוד ה' מלא את המשכן והלא כבודו מלא עולם משל וכו' ובשי"ר שם דורש מדה ט"ו עי' מש"ש וכאן חסר:

משל למה"ד. פסיקתא פר' ה' סימן ז':

ונועדתי לך שם. שמות כ"ה ב' ודורש תיבת שם המיותרת והיל"ל ונועדתי לך ודברתי אתך מעל הכפורת והיה משמע שהיעוד והדיבור יהיה מעל הכפורת ועל כן כתב ונועדתי לך שם פירוש בכל הק"ק ודברתי אתך מעל הכפורת שהדיבור לבד מעל הכפורת וזהו תוכו רצוף אהבה שכל ק"ק רצוף מאהבת השכינה:

עובד כוכבים אחד. שמ"ר פר' ב' סימן ה' ושם הגירסא ריב"ק והובא כאן אגב שאמר שאפילו אחורי הכפורת לא היה פנוי הביא מעשה זו שאפילו מן הסנה:

מה כתיב למעלה. לפני פסוק אפריון ומ"ש כדאמרינן למעלה היינו לעיל פר' י"א סוף סימן ג':

שלמעלה מפרשת המשכן. היינו מ"ש כאן ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן קודם לזה כתוב ברכת כהנים וכן שלמה תחלה כתב הנה מטתו וגו' ששים גבורים שדרשו לעיל פר' י"א סימן ג' על ס' אותיות של ברכת כהנים:

למה כן. למה סמך הקמת המשכן אחר ברכת כהנים עי' פסיקתא פר' ה' סימן י' ובתנחומא כאן סימן י"ז:

קדושין גדולים. שעל שמחת קדושין שלה עשה סעודה בפרסום גדול:

ולא היו אלא קידושין. כדמיון האירוסין שקודם הנשואין עי' ב"ר פר' י"א סוף סימן ח' ומש"ש ושמ"ר סוף פר' ט"ו ופר' ל"ג סימן ז' ויק"ר פר' ז' סימן ג' וישלח איוב ויקדשם ולקמן פר' זו סוף סימן ח'. שהשראת השכינה בסיני לא היה אלא לשעה כדמיון קרבת אירוסין אך במשכן כדמיון קרבת נישואין בדירה מיוחדת לעולם:

פסקה ה

מלך נכנס למדינה. ב"ר פר' א' סימן י"ב ע"ש:

עד שלא עשו. ויק"ר פר' כ"ז סימן ב' מי הקדמני ואשלם:

פסקה ו

א"ר יהושע. פסיקתא פר' ה' סימן ז' תנחומא כאן סימן כ"ב:

לשכני בתוכם. וכבר כתוב בפסוק הקודם ושכנתי וגו' ועוד למה הזכיר כאן יציאת מצרים אלא שפי' שעל מנת כן הוצאתי מארץ מצרים:

וירדה השכינה. ובתנחומא מסיים באותה שעה לפיכך הוא אומר ויהי. מה שאמר עשה וכן הוא בפסיקתא שם ועל שתיבת ויהי מיותר דורש מדה ט' ע"פ מדה י"ז שכאשר נתקיים מה שאמר שם אמר ויהי וכמ"ש אצל מעשה בראשית ויהי כן וכמ"ש כי הוא אמר ויהי וכאלו כתוב כאן ויהי כן:

רב אמר. תנחומא שם סימן ט"ז פסיקתא שם ויהי דבר של חידוש כמו כל ויהי שכתובים בראשי מעשיות ודעת רשב"י שאינו דבר חדש לגמרי אלא שעתה הוא חדש וכבר היה ואפשר שדעתו שתיבת ויהי מורכב מעתיד ועבר יהיה עתיד והוי"ו מהפך לעבר וכאן קיצר ובמקומות הנ"ל באריכות:

פסקה ז

ויהי וי היה. עי' פסיקתא שם סימן ח' שתיבת ויהי מורה צרה ובסימן ט' דורש ויהי כמו כאן ובתנחומא כאן סימן י"ב כמו כאן:

רוטננית. ובתנחומא הגירסא ראקניות והגירסא הנכונה רוננית כמ"ש בנמשל שהיו ישראל מרננים:

עשי לי פורפירא. לפי גירסא זו צ"ע איזה פיוס הוא לה אך בפסיקתא ובתנחומא הגי' עשי לך פורפירא:

לרוטניניתה. בפסיקתא הגי' לרוננית:

וילונו כל עדת בני ישראל. זה היה קודם המשכן:

אתם המיתם. ור"ד וילונו כל עדת בני ישראל ופסוק זה נאמר אחר המשכן שבין קודם המשכן ובין אחר המשכן היו מלוננים רק בעת עשיית המשכן לא התלוננו:

ועשו לי מקדש. שהיה בדמיון פורפירא ששרתה שכינה ביניהם ונעשו עליונים על כל עובדי כוכבים:

עד שלא הוקם. לעיל פר' ד' סימן ח':

וישלח את נערי. וכי הנערים כהנים היו שהקריבו אלא שהיו בכורים:

ריב"ק ורבי. כאן ובפסיקתא שם בספק שאינו ידוע מי אמר כן ומי כן אך במכילתא פסוק וגם הכהנים הנגשים ריב"ק אומר אינו אומר הכהנים אלא הכהנים הנגשים אלו נדב ואביהוא וא"כ סובר רבי שהם הבכורים אך מכאן יש לומר בהיפך שהכהנים סתם הם הבכורות והכהנים הנגשים אלו נדב ואביהוא. אך בזבחים דף קט"ו איתא בהדיא דריב"ק סובר אלו הבכורים ורבי סובר אלו נדב ואביהוא ושם לא חילק בין הכהנים ובין הכהנים הנגשים:

שבר ה' מטה רשעים. צ"ע איך דורש פסוק שנאמר על מלך בבל על הבכורים אך לפי הנחתנו שדרך חז"ל לדרוש תיבות הפסוקים שישאו התיבות משמעותם אף שאינם כפי הפשט וסדור הפרשה וכאן שכתוב שבט מושלים ושבט נקראו בתורה בני יעקב כל אחד בשם שבט וכן כאן שבט מושלים שבט לוי שנעשו מושלים בישראל בעת העגל ושברו את עובדי העגל והרגו אותם:

והכהנים הלוים בני צדוק. אשר לא תעו בתעות בני ישראל המה יקרבו אלי לשרתני ושם מבואר באריכות שאותם שתעו נתרחקו:

המלאכים אמרו ווי. תנחומא כאן סימן י"ב פסיקתא פר' ה' שם סימן ט':

כסה שמים הודו. ובפסוקים הקודמים מדבר במתן תורה אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן ואחר כך נעשה שם המשכן:

הודו על ארץ ושמים. וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו כשהרים קרן לעמו במתן תורה אז הודו על ארץ תחלה ומ"ש שחק עליהם פי' שמה שאמר להם כסה שמים הודו לא היה אלא פיוס לשעה ולא לעולם שהרי כתוב הודו על ארץ ושמים:

שוכן ביניהם. כמ"ש וה' הולך לפניהם יומם ועושה מלחמותיהם בים ובעמלק עי' שי"ר פסוק כרם היה לשלמה:

פסקה ח

הה"ד צאנה וראינה. הוא ד"א על פסוק ויהי ביום כלות משה וכו':

ומצויינים במילה. ומ"ש בנות מלשון בנין ע"פ מדת ממעל מקום שנבנה האדם ממנו שם יהיה מצויין והיינו מקום המילה וכן אצל האשה כמ"ש וראיתי על האבנים ודרשו בשמ"ר פר' א' סימן י"ד מקום שהולד נבנה בו:

ויפול אברם על פניו. ובמראה זו נצטווה על המילה ולא מל עדיין וזה בנין אב על כל הנבואות שהיה על ידי נפילה עי' פר"א פרק כ"ט כל הענין:

ויאמר משה זה הדבר. ויקשה שתחלה אמר ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו עד כי היום ה' נראה אליכם ויקחו וגו' הרי שכבר קיימו מה שצוה משה ועומדים ומצפים שיראה להם ה' ומהו שאמר עוד הפעם זה הדבר וגו' וירא אליכם וגו' ולא פירש איזה דבר הרי בהכרח שמקרא זה אומר דרשני והיינו ע"פ גז"ש שאחר שצוה להם על הקרבנות וקיימו אמר להם עוד דבר אתם חסירים לקיים מה שכבר ציויתי עליכם והיינו לאברהם שלבד דבר זה מעכב עליכם מראה ה' הוא ענין המילה ומ"ש צוה ה' אין פירושו שעתה צוה מצוה חדשה אלא שכבר צוה ה' לאברהם כנ"ל:

משל לחנוני. החנוני היה ישראל והיה לו אוהב כהן וכו' ורצה ישראל להביא את הכהן לביתו שילמדנו תורה וברכות ויברכנו וכו' כך אברהם היה בדמיון חנוני שהיה ביתו פתוחה לכל באי עולם ורצה להביא את הש"י לביתו שהוא בדמיון כהן שצריך לשמור עצמו מכל טומאה ועי' בזה שמ"ר פר' ט"ו סימן ה' וסימן י"ט. ואחר המילה מיד נגלה עליו כמ"ש מיד אחר המילה וירא אליו ה' והוא יושב ולא נופל ומ"ש מי שיש בכם כי באמת מלו עצמם כל יוצאי מצרים כמ"ש יהושע ה' כי מולים היו כל העם היוצאים

וכמ"ש לעיל פרק י"א סימן ג' וש"נ וא"כ בהכרח שלא נשארו כ"א יחידים שלא מלו שהיו אז חולים וזהו מי שיש בכם ועי' פר"א פרק כ"ט:

כבני כ' שנה. ב"ר פר' י"ד סימן ז' עי' מש"ש ושם איתא ר' יוחנן:

השלים אש לאברהם. כי לא נשרף כשהשליכוהו לכבשן ויצחק מחרב כי כאשר הושם המאכלת על צוארו בעקדה אמר אל תשלח ידך אל הנער והמלאך ליעקב כמ"ש ויאבק איש עמו וגו' וירא כי לא יכול לו וכמ"ש כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. ומ"ש מלאכים יתכן כפי מ"ש ב"ר פר' ס"ח סימן י"ב עולים ויורדים בו ביעקב מעלים ומורידים בו ע"ש ולא הזיקוהו:

ולא זה מכלה זה. שאין האש מכלה הקרח שאינו ממסה אותו:

המשל ופחד עמו. ד"ר פר' ה' סימן י"ב וש"נ ומבואר. מיכאל כולו שלג וגבריאל כולו אש:

ואית ביה חמש אפין. חמשה אופנים כמו שמבאר והולך מחמשה פסוקים. א' וגויתו כתרשיש. ב' נהר דינור. ג' מעולם לא ראה חמה. ד' הרקיע של מים. ה' ויהי ברד ואש מתלקחת. ועי' בשי"ר שם השינויים אך הפירוש הוא אמיתי ודו"ק:

וגויתו כתרשיש. תרשיש הוא ים ובמקום שכתוב תרשיש תרגם יונתן ימא ומראה ברק הוא אש:

ויהי ברד ואש. שמ"ר פר' י"ב סימן ד' ושם מבואר:

מיתה ומתקהלא. שהיל"ל ואש בוער ע"כ דורש מתלקחת נוטריקון מת קהלת מתקהלים ומתאספים דברים הפכים לעשות שלום לקיים רצון בוראם והח' מתחלף בה' ובשמ"ר שם גי' אחרת:

בעטרה שעטרה לו אמו. שמ"ר פר' נ"ב סימן ה' ובשי"ר שם הגי' כעטרה הזאת שמקובעת באבנים טובות ומרגליות כך היה אוה"מ מצויין בתכלת ובארגמן וכאן בשיבוש:

מחבב את ישראל. מתחלה קרא אותם בת שמעי בת וראי לא זז מחבבם עד שקראם אחותי שנאמר פתחי לי אחותי כ"ה בשי"ר ובשמ"ר שם. ושם ביארתי וזהו בעטרה שעטרה לו אמו שחבבה עד שקראה אמי:

איומתי. כמ"ש איומה כנדגלות וכדמפרש והולך שנעשה המשכן מכל האשות הנוראות:

בתבניתם. אצל המנורה שמות כ"ו:

לבוש משובח. עי' שמ"ר פר' ל"ה סימן ו' באופן אחר:

בתבנית אשר אני. בשמ"ר שם גורס פסוק וראה ועשה ועי' מש"ש:

זה סיני חיתונין היו. מעמד של הר סיני קודם נתינת התורה היה בדמיון קדושין ואירוסין ומתן תורה פירושו נתינת הלוחות היה בדמיון כתובה כמ"ש שמ"ר פר' ג' סוף סימן א'. וכמ"ש לעיל סוף סימן ד' קדושין היו היינו קודם נתינת הלוחות ויתכן דכאן הוא מקום

המאמר דבסמוך ביומא דעלת כלה לגננא ולא בסמוך שסובר שאוהל מועד חיתונין היו היינו קדושין ואיך יאמר דעלת כלה לגננא אלא בכאן שדורש על מתן תורה שהיו נשואין התקשרות של ברית עולם. וכן בדרשה הב' שאוה"מ היה לשעה בלא קביעת מקום אך בבית עולמי' במקום קביעה ולעולם כמ"ש ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון וכדומה:

פסקה ט

ביום שכלו המזיקים. עי' לעיל פר' זו סוף סימן ג':

נוצר תאנה. משלי כ"ז י"ח וס"ד ושומר אדוניו יכובד תנחומא כאן סימן י"ג וכדלקמן:

מדבר ביהושע. לקמן פ' כ"א סי' י"ד:

זכה לנבואה. שדבר עמו הש"י ולא היה צריך לעמוד לפני אלעזר הכהן שידע הכל בעצמו ברוה"ק וכמ"ש חז"ל שלא מצאנו שיצטרך לו יהושע לעמוד לפניו:

שנתן דוד נפשו. מכילתא בשלח פסוק אז ישיר פסיקתא פר' ב' על דוד ועי' עוד בפסיקתא פר' ה' סימן ב' שאר המאמר על משה שמ"ר פר' ל' סימן ד':

וישב משה לשפוט. הרי שנתן נפשו על המשפט:

צדקת ה' עשה. שמ"ר פר' ה' סימן י' וש"נ:

וראה ועשה בתבניתו. שמות כ"ה מ' משמע שיעשה בעצמו ואין דרך המלך לעשות דבר בעצמו אלא מצוה לאחרים ועומד עליהם ומשתדל בהכנה וכאלו יעשה בעצמו:

וירא משה את כל המלאכה. שמות ל"ט מ"ג משמע שראה הכל בעת שעשו המלאכה וס"ד והנה עשו אותה וגו' ויברך אותם משה ואגב שהביא הפסוק דורש ס"ד שכתוב ויברך אותם משה ולא פירש איזה ברכה וע"פ מדה י"ז בהכרח שמפורש במקום אחר והיינו בתהלים בסוף מזמור תפלה למשה וכמ"ש בסדר עולם סוף פרק ו' ויברך אותם משה מה ברכה ברכם אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם אמרו ויהי נועם ה' עלינו פי' שמשה אמר הפסוק הקודם יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם והדרך הוא השכינה כמ"ש איכה רבתי על פסוק עולליה הלכו שבי לפני צר אז ויצא מן בת ציון כל הדרה וזהו והדרך על בניהם וכן הוא בספרי פנחס פסקא קמ"ג וז"ל מה ברכה ברכם אמר להם יהי רצון וכו' כנ"ל בס"ע וכן מצאתי מפורש במדרש תהלים צ"א שמשה אמר פסוק יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם והם ויהי נועם ה' הוא השכינה עלינו ומעשה ידינו מה שעשו בידיהם ממש וכאן חסר ובשיבוש וצריך להגיהה כמ"ש בשלשה מקומות הנ"ל ולשון הספרי ואע"פ שאינו מפורש בתורה מפורש בכתובים שנאמר יראה וגו' לגלות שדורש מדה י"ז כדרכנו בדרשות המדרש ע"פ המדות:

א"ר חייא ב"ר יוסף. לשון התנחומא פקודי סימן י"א ולקמן ריש סימן ט"ו ובס"ע ריש פרק ז' ספרי כאן פסוק זה:

ויהי ביום כלות. משה בעצמו:

ביום הקים. היה פירושו שהקים ביום אחד ולא קודם לכן אך מאחר שכתוב ביום כלות משה להקים משמע שהתחיל להקים מקודם לכן ועתה כלה הקמותיו והיינו על כרחך ז' ימי המלואים שאם לא הוקם ביום ראשון לא היה יכול להקריב וכן כל ז':

פסקה י

הה"ד כי יש אדם. פסיקתא פר' ה' סימן ג' תנחומא כאן סימן כ"א:

שלא עמל במשכן. בידיו ממש אלא ציוה ועשו כמ"ש בסימן הקודם וההקמה בדבר שכבר נגמר הוא דבר קטן ועכ"ז תלה הכל בהקמת משה:

שלמה ודוד. שלמה בנה ועשה הכל ותלה בדוד כמ"ש בסימן הקודם:

פסקה יא

מי עלה שמים וירד. פסיקתא פר' ה' סימן ג' תנחומא כאן סימן כ"ד ושם חסר העיקר:

וירד ה'. שמות י"ט:

אשר בידו נפש. איוב י"ב וזהו מי אסף רוח בחפניו שרוח האדם בידיו:

ה' ממית ומחיה. ש"א ב' שמקים המתים מקברם ומחיה אותם:

צור שמו שדי שמו. כמ"ש הצור תמים פעלו צור עולמים וכדומיהם אל שדי וכדומה והכוונה על כל שמותיו המפורשים בתנ"ך וזה כי תדע יש לך מקום מהיכן שתדע כי מפורשים בתנ"ך וכן שם ישראל וזה ע"פ מדה י"ז:

אם יהיה טל ומטר. ומטר בא ע"י רוח כמ"ש ישב רוחו יזלו מים:

ויקח אליהו את אדרתו. וס"ד ויכה את המים ויחצו הנה והנה הרי בשמלתו צרר מים:

חי בנך. שהחיה והקים אותו ממטתו:

והוא הוריד את הגשמים. וזהו וירד וכמ"ש כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וכדומה:

הביאו את המעשר. וכל הבאה הוא ביד וזהו בחפניו:

יערוף כמטר לקחי. וס"ד כשעירים עלי דשא שעירים מלשון רוח וסער על דשא של תבואה:

מי צרר מים. שקושרים בשמלה והיינו בעבים כמ"ש צורר מים בעביו ולא נבקע ענן תחתם איוב כ"ו והיינו שנקשר הגשם בעבים ולא נפתח הענן שיצא ממנו הגשם. ומ"ש מי הקים כל אפסי ארץ פי' שהקים על הארץ דברים רעים שמחזירים הארץ לאפס ואין כמ"ש מטר ארצך אבק ועפר:

מה שמו ומה שם בנו. היה לך לידע וללמוד מאב ובנו אשר שמותם כתוב בתורה שקיימו מצות מעשר ונתברכו:

ויתן לו מעשר מכל. ובפסוק הקודם ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ומ"ש ולמה ברכו פי' ובמה ברכו שהקנה שמים וארץ לזרעו שיעשו צרכיהם השמים בגשם וטל וממגד תבואות שמש וגו' וארץ תתן יבולה והכל בזכות מעשר:

ויזרע יצחק. וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה':

כי תדע. תזכור ותדע שכן יהיה תמיד ועי' בראשית רבה פרשה ס"ד סימן ו':

כצאתי את העיר. שמות ט' ומ"ש אפרוש כפי היינו בחפניו וסופי דקרא הקולות יחדלון והקולות הוא ע"י הרוח:

נצבו כמו נד. וזהו צרר מים שקשרם שיעמדו נד אחד:

משכן אחר הקים. וזהו השמים שנקרא אוהל ותיבת את ריבוי לרבות משכן העולם וכמ"ש שי"ר פסוק יפה את רעיתי א"ר הושעיא אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאלו כבר הייתי צריך לסבול שני עולמים וכו':

פסקה יב

נחית בחסדך. פסיקתא פר' ה' סימן ג' הנ"ל תנחומא כאן סימן י"ט:

תמן תנינן. אבות פרק א':

טרסקל. סל וכמ"ש ריש שבת ואינו מלשון שולחן:

מכון לשבתך פעלת. בעת אשר מקדש ה' כוננו ידיך אז מכון לשבתך פעלת למעלה:

פסקה יג

ועשית יריעות. שמות כ"ו ז':

והבדילה הפרוכת. שם כ"ו ל"ג:

ועשית כיור. שמות ל' י"ח:

ועשית מנורת. שמות כ"ה ל"א:

והיו הכרובים. שם כ"ה כ':

בששי נברא האדם. וכתוב ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה ובמשכן כתוב שמות כ"א א' ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וס"ד לכהנו לי והיינו לשמור ולעבוד במשכן ובמקדש:

ותכל כל עבודת. משכן אוה"מ שמות ל"ט ל"ב:

ויברך אותם משה. שמות ל"ט מ"ג:

ויכל אלהים. פסוק ויכל כתוב קודם פסוק ויברך אלהים אך המדרש הביא פסוקי בריאת עולם כנגד פסוקי המקדש ואצל המקדש פסוק ויברך כתוב תחלה היינו בסדר פקודי ופסוק ויהי ביום כלות בסדר נשא:

ויקדש אותו. כאן בפסוק ויהי ביום כלות:

פסקה יד

מה טובו. אוהליך יעקב משכנותיך ישראל ועי' שמ"ר פר' ל"ה סימן ד' וש"נ והיל"ל מקדשיך ע"כ דורש א"ת משכנותיך אלא משכנותיך:

ויטוש משכן שילו. וסמיך לי' ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר:

צאן מרעיתי אדם. יחזקאל ל"ד ל"א:

שפוך חרון אפו. על עצים ואבנים ולא על ישראל כי אם על המשכן:

חבל חבלנו לך. ותרגם אונקלוס על פסוק אם חבול תחבול שלמת רעך אם משכונא תיסב:

זה מקדש ראשון. לכך כתוב כפול חבול תחבול ע"פ מדה יו"ד על המשכן ועל המקדש ראשון שאנשי כנסת הגדולה היו בתחלת בית שני ואמרו שכבר נטלו מהם שני משכונות:

פסקה טו

ויהי בחודש הראשון. שמות מ' י"ז:

שהקמת הלילה. למ"ד בסמוך אחד בבוקר ואחד בערב וגם למ"ד שהקים בכל יום רק בבוקר הוצרך לדרוש שהקמת הלילה פסול:

כל ז' ימי המלואים. לעיל סימן ט' עיין לקמן פרק י"ג סימן ב' ממ"ש ביום כלות משה להקים שכלו הקמותיו שהיה מקים בז' הימים וכל מעשה צדיקים בזריזות וכל זריזות מצפרא כמ"ש בריש פסחים:

שני פעמים בכל יום. ממ"ש בסדר פקודי ויהי בחודש הראשון וגו' הוקם המשכן ויקם משה את המשכן הרי ב' הקמות ע"פ מדה י' ולא יתכן לדרוש שלא היו אל ב' הקמות שהרי כתוב ביום כלות משה להקים שהקים כל ז' כנ"ל והקריב כל ז' וזה האחרון היה יום כלות ובהכרח לדרוש שהיו שני הקמות בכל יום ואינו חושב מ"ש תחלה תקים את משכן שאין לחשוב הציווי עם קיום המעשה לשנים אלא חושב מ"ש בקיום המעשה בפ' הוקם ויקם בפרשה אחת זה אצל זה ואינו חושב ג"כ מ"ש כלות משה להקים שהוא בסדר נשא בספר רביעי ואין לחשבם יחד עם מ"ש בספר שמות:

הוקם ויקם להקים. סובר שאע"פ שהוא בספר אחר רחוק מב' הקמות הנ"ל עכ"ז בהכרח פירושו כלות משה להקים מה שהיה כבר מקים עתה כלה היינו מ"ש הוקם להקים שכבר הקים ב"פ ועתה כלה להקים וכאלו כתובים יחד כל ג' ההקמות וא"א לימים או

להקמות שהרי בהכרח היה מקים בכל יום כנ"ל ת"ע לג' פעמים בכל יום וצ"ע שהרי כתיב עוד הפעם בסדר בהעלותך במדבר ט' וביום הקים את המשכן הרי ד' פעמים:

למלואים. קרבנות של מלואים של פרשת צו כמ"ש כי שבעת ימים ימלא את ידכם וגו' ימי מלואיכם:

כ"ג באדר. ז' ימים עד ר"ח ניסן שהוא יום השמיני כנ"ל:

מנין לפירוקין. מנין לנו שאחר שהעמידו פרקו וחזר והעמיד וחזר ופרקו ת"ל ביום כלות משה להקים שכלו הקמותיו הרי שהקימו כמה פעמים ובין כל הקמה בהכרח שהיה פריקה:

בר"ח ניסן. בספרי כאן כל הענין:

כלם טמאי מתים. וצריכים הזאת ג' וז':

וישכן כבוד ה'. כמ"ש שם ויעל משה על ההר ויכס הענן את ההר וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי הרי שנתקדש ז' ימים בענן וכן כאן נתקדשו אהרן ובניו ז' ימים:

מעלה נטל אהרן. כמ"ש ויקרא ח' פסוק י"ב ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן ואצל בניו לא כתב כן ובהזאה כתב שם בפסוק ל' ויקח משה משמן המשחה ומן הדם וגו' ויז על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו בהזאה היו שוים ולא במשיחה:

בין עיניו. עי' במסכתא דמילואים בת"כ סדר צו כל זה:

ישראל נתקדשו. לעניניהם שיוכלו להביא קרבן ולאכלו נתקדשו בפרת חטאת היינו בהזאת אפר חטאת נטהרו מטומאתם:

בהזיה מנין ולקחו פר. כאן חסר וכן צ"ל בהזיה מנין הזה עליהם מי חטאת בתגלחת מנין והעבירו תער על כל בשרם בקרבן מנין ולקח פר בן בקר בתנופה מנין והניף אהרן וכל זה מפורש בריש סדר בהעלותך:

בפירוק מנין. כבר דרש על פירוק לעיל סימן זה ממ"ש כלות משה להקים וכאן הביא ראיה שבשעת הפירוק היה ג"כ קודש מפסוק זה כבלע את הקודש היינו בשעה שכיסו כל הכלים בעת פירוקו כמפורש בתורה סוף סדר במדבר:

ראשון שנמשח. שהרי בהכרח היה מושח כל כלי וכל קרש וכל יריעה בפני עצמה ומפסוק זה וימשח אותו ויקדש אותו משמע שכל מה שמשח תחלה קדש מיד קודם שמשח אחרים ת"ל בפסוק זה וימשחם ויקדש אותם ללמד שקדשו כלם יחד במשיחת האחרון וע"פ מדה יו"ד שתי משיחות תחלה כל אחד ואח"כ כלם יחד:

משיחה בעוה"ז וכו'. ה"ג בספרי רבי אומר וימשחם ויקדש אותם למה נאמר והלא כבר נאמר וימשח אותו ויקדש אותו מגיד שמשיחתן של אלו הוקדשו כל הכלים לעתיד לבוא וע"ז מורה הב' משיחות אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב ועי' לקמן פרשה י"ד סימן י"ג שמ"ר פר' ט"ו סימן כ"ד סנהדרין דף י"ד:

ודכוותי' וכו' עד וח"א. צ"ל בהכרח דכאן חסר וכצ"ל ויחבר את היריעות בעוה"ז ויהי המשכן אחד לעתיד לבוא שהרי על זה אמר דכוותי' כמו שדרש על פסוק וימשח וימשחם אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב כך דרשו כאן ויחבר וגו' הרי שנעשו אחד ומה ת"ל ויהי המשכן אחד אלא לדרוש לעוה"ב:

אחד למדידה. דורש שלכך כתוב וימשח וגו' וימשחם וגו' הראשון למדידה שמדד כל כלי שתרגם מדה משיחה מדה אחת לכל היריעות תרגם משחתא חדא שמדד המשכן והקרשים והכלים אם נעשו כשיעור המפורש אצל כל אחד ומשיחה הב' למשיחת השמן:

מבחוץ ומבפנים. ספרי כאן וע"כ כתוב שתי משיחות:

מדות הלח. מפני הגודש שנשפך על אחורי הכלי ודופנותיו מבחוץ ואם לא יקדש אחורי הכלי יפסול גם מה שבפנים שהכל חיבור אחד:

ממושבותיכם תביאו. ולא כתב כאן קודש לה' עד פסוק כ' והניף וגו' קודש לה' שקודם לכן לא היו קודש אע"פ שנמדדו בכלי קודש הרי שלא נמשחו מדת היבש:

פסקה טז

ולהקריב תהלה. ספרי כאן וכמ"ש כאן פסוק יו"ד ויקריבו הנשיאים את חנוכת המזבח ביום המשח אותו היינו מיד ביום ראשון ובמלאכת המשכן נתעצלו שפסוק והנשיאים הביאו שמות ל"ה כ"ז כתוב לבסוף אחר שהביאו הכל:

כל נדיב לב. שמות ל"ה ה' ולא הזכיר הנשיאים ביחוד כי רע היה בעיניהם שיהיו שוים לכל העם:

בבוקר בבוקר. שמ"ר פר' מ"א סימן ב' ושם מבואר לעיל פר' א' סי' יו"ד:

והנשיאים הביאו. את אבני השוהם לאפוד ולחושן עי' שמ"ר פר' ל"ג סימן ח' ויק"ר פר' א' סימן ו':

שכבר צוה משה. משמע שהנשיאים הביאו אחר ההכרזה ובאמת שפסוק והנשיאים כתוב הרבה קודם ההכרזה ועיקר ההוכחה על שכתוב תחלה נדבת כל איש ואשה ואח"כ והנשיאים הביאו ועוד שנדבת הכל היה מה שהוצרך למשכן והנשיאים לא הביאו רק מה שצריך לבגדים ולזה דרשו שבהכרח שלא היה אפשר שיביאו לנדבת המשכן על

שאחרו עד אחר ההכרזה שעל כן הוכרחו להביא דברים אחרים שלא עלו על דעתם להביא הרי בהכרח ג"כ שפסוק והנשיאים מקומו ע"פ מדה ל"ב אחר ההכרזה:

שבטו של יששכר. לקמן פר' י"ג סימן ט"ז:

לכך כתיב ויקריבו. ופסוק זה מיותר ולא פירש מה הקריבו ובפסוק הסמוך מפורש ויביאו את קרבנם וגו' ויקרבו אותם לפני המשכן ולזה דרשו שמ"ש ויקריבו נשיאי ישראל פי' שקרבו עצמם בזריזות לחפש ולחקור מה שעליהם לעשות עד שזכו שבעבור המחשבה הטובה וההכנה שיכתב עליהם נשיאי מלא כי בתחלה נתרחקו עד שנכתב והנשיאים חסר ב' יודין ועי' שמ"ר פ' ל"א סימן י"ז על פסוק נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו:

שהיו הדיוטות ונתמנו. מחמת עשרם ת"ל ראשי בית אבותם שבכל שבט היה כמה בתי אבות והגדול הזקן בבית אב היה ראש בית אב ונעשה נשיא השבט וא"כ יש לטעות עדיין שיש עוד ראשי אבות המטות גדולים מזה שנעשה נשיא ת"ל הם נשיאי המטות שנתמנה לנשיא היה בית אב שלו גדול מכל בתי אבות והוא הגדול מכל בית אב שלו נמצא שהוא בעצמו הגדול שבשבטו אף בלא הנשיאות ונתמנה נשיא בשבטו בעבור שראוי לכך שאין גדול ממנו בשבטו גם דורש שמ"ש הם נשיאי המטות שייך למ"ש תחלה הם נשיאי בית אבותם שגם אבותם היו נשיאים וגדולים נמצא שהם נשיאים בני נשיאים ומ"ש הם העומדים על הפקודים דורש העומדים שהיו עומדים כבר וממונים עליהם במצרים לשוטרים ועומדים עליהם להשגיח שיעשו מלאכתם באמונה והוכו עליהם ומ"ש על הפקודים היינו על המנין הדגלים כמ"ש ריש במדבר ואתכם יהיה איש איש למטה וגו' פקודיהם וגו' אצל כל שבט:

פסקה יז

שש כנגד שי"ב. לעיל פר' ג' סימן ח' וכל אלו שחושב הם ע"פ מדת מנגד:

לא ירבה לו נשים. בכתוב בא הסדר סוסים נשים כסף וזהב כי היזק הרבות הסוסים הוא היזק כללי שלא ישיב את העם מצרימה והיזק הנשים הוא פרטי אך מזיק יותר מכסף וזהב כי יצר של חי מדבר יותר גדול מיצר של דומם כסף וזהב והמדרש חושב לפי חשיבות המינים תחלה מדבר ואח"כ חי ואח"כ דומם גם תאות נשים גדולה מהכל ותאות סוסים גדולה מתאות ממון ע"כ מונה ע"פ מדה ל"א:

ושש מעלות לכסא. צ"ל שנאמר ושש מעלות לכסא ד"ה ב' ט' י"ח ועי' ד"ר פר' ה' סימן ו' באו"א ועיין מדרש אסתר פסוק כשבת המלך:

באיזה צד. פי' באיזה צד היו המעלות:

כנגד ו' רקיעים. ויק"ר פר' כ"ט סימן י"א ועי' כל מאמר זה בשי"ר פסוק יפה את רעיתי:
צב אלא מצוירות. צבועות ע"פ מדת ממעל והוא בספרי:
מטוקסות. מתוקנות ומצויינות מלשון צביון ורצון ע"פ מדה הנ"ל:
והביאו את כל אחיכם. ובצבים ובפרדים ישעיה ס"ו הרי שהם עגלות של שרים:
אלא קמורות. בערך ערך קמר ב' בל"י קורין לעגלות צב קמרון והוא כמין קובע ע"ש וכן הוא ענין קמרוסא שמ"ש צב על שדומה לצורת הצב שכתוב בתורה החולד והעכבר והצב שקורין צערפאחה שיש על גביו כמו קובע עגולה של עצם ובתמונה זו היו העגלות עי' שי"ר פסוק יפה את וגו' הנ"ל:
כצבע של רקיע. דורש צב צבוע ע"פ מדת ממעל וששׁ כנגד רקיעים שש כנ"ל וא"כ גם הצביע שלא פירש איזה צביע למוד הוא מענינו כצבע רקיע הנ"ל:
שמא ימות שורו. ועתה אם ימות השור הרי יש לו חלק בעגלה ואם תשבר העגלה הרי יש לו חלק בשור:
ויקריבו אותם לפני המשכן. הרי כבר כתוב ויביאו את קרבנם לפני ה' א"כ מ"ש ויקריבו וכו' מיותר ודורש ללמדנו שמסרום לציבור:

פסקה יח

באו ועמדו לפני המשכן. מדכתיב מיד ויאמר ה' אל משה לאמר קח מאתם אנו יודעים שלא קבלם משה מקודם והמאמר בספרי כאן וסיים הא הסכימה דעתם לדעת עליונה וכדלקמן:
דברי כבושים דברי נחמות. כמ"ש קחו עמכם דברים עי' ב"ר פר' י"ו סימן ה' וש"נ ובשי"ר שם דף ל"ב איתא דברי שבח דברי נחמות א"ר הושעיא מעלה אני עליכם כאלו כבר הייתי צריך לסבול בו עולמי והבאתם לי כמ"ש פר' זו סימן י"א שהוקם העולם עם המשכן ודומה שהעגלות נושאות העולם עם המשכן וגם כאן בעל המאמר ר' הושעיא וחסר כאן:
אלו להם הייתי אומר. שהייתי מצוה עליהם שיעשו כן הייתי מצוה לך שתאמר להם כמו כל המצות שנאמרו על ידיך אלא מעצמם עשו בדבר שהוא לצרכם ולטובתם ואין זה שייך אליך:
שיהיו קיימים לעולם. כדעת ר"מ בסמוך:
שבגלגל שוורים זבחו. ובשי"ר שם הגירסא עד הגלגל הה"ד בהושע בגלגל שוורים זבחו הושע י"ב י"ב וכמ"ש שם מ' ט"ו כל רעתם בגלגל והיינו לעבודת כוכבים:

בנוב הקריבו וכו' בגבעון. ובשי"ר שם הגירסא לוי אמר בגלגל ועל ג' דעות אלו אינו מביא ראיה וצ"ע מנין לו:

עד עכשיו. כנ"ל מתיבת והיו:

אם העגלות. עם הבקר כמבואר ודיבוק העגלות והבקר הוא דיבוק הגוף נתקיימו בגוף בעוה"ז ודיבוק ישראל בלב ונפש נתקיימו בעוה"ב:

לפי טורח משאו. בני מררי טוען קרשים שמשאם גדול נתן להם ד' עגלות בני גרשון נושאים יריעות נתן להם ב' עגלות:

פסקה יט

והמיתרים שהיו מעמידים. לעיל פר' ו' סוף סימן ג' ושם מדבר בעת קיפולם על העגלות וכאן מדבר בעת שפרשו אותם על המשכן:

ועמודים ואדנים ויתידות. שהיו מיתרים לבני גרשון ויתידות ומיתרים לבני מררי כמפורש בריש נשא ועי' רש"י שם:

פסקה כ

ר' נתן אומר. ספרי כאן ועי' לעיל פר' ד' סימן כ' כל הענין:

ויקרא דוד לצדוק. עד כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט עד וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה וגו' ומ"ש כאן עד כמשפטם ביד אהרן אביהם משמע שהמדרש רוצה לחבר פסוק ויקרא דוד שהוא בד"ה א' ט"ו פסוק י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו שהיה בתחלת מלכו עד פסוק כמשפטם ביד אהרן שהוא בד"ה א' כ"ד י"ט שהיה בסוף ימי דוד אך הענין שתחלה מביא המדרש פסוק ויקרא דוד לצדוק וגו' עד פסוק ט"ו כאשר צוה משה כדבר ה' בכתיפם במוטות עליהם ועל זה אמר והיכן ציוה ולבני קהת לא נתן ועי' בספרי ומ"ש עד כמשפטם ביד אהרן אביהם הכניס ענין אחר בתוך הדברים דרך אגב כמבואר באריכות בברייתא דל"ב מדות מדה י"ז בפנים ובבאורי שם וכאן חסר ועי' רמב"ן בחומש כאן:

פסקה כא

למלאכת המשכן. העגלות והשורים וכנ"ל ריש סימן י"ח כך התנדבו כל הנשיאים קערות כסף ומזרק כסף וגו' כדמפרש אצל כל אחד ועמדו לפני המזבח והיה משה מסופק בג' ענינים א' אם יקריבו אם לא ב' באיזה סדר יקריבו ג' אם כולם ביום אחד או כל אחד ביום אחד וכל הענין בספרי כאן:

אם למסעות אם לתולדות. הנה הב' ספיקות אם יקריבו אם לא ואם כולם כאחד או כל אחד ביומו אנו למדים ממ"ש ה' למשה נשיא אחד ליום וגו' יקריבו הרי שהיה מסופק

בזה אך על איזה סדר יקריבו אינו מבואר מנא לן שהיה מסופק בזה ועוד יקשה שהרי ענין המסעות היה באחד לחודש השני וכאן היה באחד לחודש הראשון שעדיין לא נצטוו על מסעות הדגלים ובהכרח לומר שמאחר שאנו רואים שהקריבו הנשיאים כאן בסדר שנסעו בדגלים ולא כסדר תולדותם שמבואר בחושן ואפוד דעת חז"ל שהיה משה מסופק בזה עד שהודיע לו הש"י כמו שהודיע לו על ב' ספיקות הנ"ל גם צ"ע לפי מ"ש לעיל פ' ג' סימן ח' גם ענין הדגלים לא צוה הש"י איך ילכו אלא שאמר לו הש"י שמעצמם ידעו שיעשו כמו שעשו במטת יעקב ואיך אמר כאן יקריבו אותם למסעות ויתכן שפירושו שכמו שהשיבו הקב"ה אצל המסעות שמעצמם יעשו כך אמר לו כאן שיעשו כמו שהיה במטת יעקב. ודעת היש אומרים שמאחר שאינו מפורש שצוה כן הרי שעשו מעצמם והסכימו לדעת רוה"ק כמ"ש בריש סימן י"ח אך בילקוט כאן איתא שנאמר ויהי אין ויהי אלא שנאמר לו מפי הקודש יקריבו למסעות ויתכן שהכוונה על מ"ש ויהי המקריב וכמו במעשה בראשית שכתוב ויהי כן שהיה כאשר אמר וכן כאן שכאשר אמר כן הקריבו הרי שאמר שכן יקריבו גם יתכן שפירושו כמ"ש לעיל פר' זו סוף סימן ו' רשב"י אומר דבר שהיה ופסק וחזר לכמות שהיה וכו' לפיכך כתיב ויהי וכן כאן שהיה סידור זה אצל מטת יעקב ופסק בחושן ואפוד ושארי מספרים וחזר כאן לכמות שהיה כמ"ש לעיל פר' ב' סימן ח' הנ"ל ובספרי בפסוק ביום השני הקריב נתנאל בן צוער אין הקריב אלא שנאמר לו מפי הקודש הקרב למסעות ועל שתיבת הקריב מיותר דורש מזה ע"פ מדה ט' וממעל שנאמר לו הקרב והקריב:

והלא נשיאים היו מתנדבים. פי' שהרי הענין מדבר בנדבת הנשיאים והיה די שיאמר אחד ליום ולא להזכיר עוד הפעם נשיא:

זה קידש שמו. לקמן פר' י"ג סי' ז':

פרק יג

פסקה א

קערת כסף אחת וכן כף אחת פר אחד שעיר עזים אחד ותיבת אחת ואחד מיותרים בכל הנ"ל אלא שהכתוב מתמיה שלחנוכות המזבח לא הקריבו כ"א אחת ואחד וכן ולזבח השלמים בקר שנים אלים חמשה:

כשתכנס לפלטרין שלך. וכמפורש בתורה בסדר ראה והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו לשכן שמו שם שמה תביאו וגו' עולותיכם וזבחיכם וכשנצטוו על המשכן היה עיקר הכוונה על ביהמ"ק כמ"ש ועשו לי מקדש אלא שבתורה אינו מפורש באיזה מקום על

כן הביא הפסוק של תהלים שמרמז במ"ש אז תחפוץ וגו' אז יעלו וגו' ולא קודם לכן היינו במשכן:

ויזבח שלמה. בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף:

תורין ק'. דכרין מאתן אמרין ארבע מאה:

פסקה ב

אימתי התחילו המילואים. מסכתא דמלואים בת"כ סדר צו בסופה סדר עולם פרק ז' ספרי פסוק ויהי ביום כלות משה פסיקתא רבתי פר' ה' סימן ד' לעיל פר' י"ב סוף סימן ט' והלשון כאן מס"ע שם עד זו כנסת ישראל:

יבוא דודי זו השכינה. שכל ז' ימי המילואים היו ישראל מתפללים שתראה ותשרה השכינה בגנו הוא המשכן וביום השמיני באתי לגני כמ"ש וירא כבוד ה' אל כל העם וגו':

אריתי מורי זה לבונה. שעל המנחה שצריך ללקטן מן המנחה שלא תתערב קורט לבונה בתוך הקומץ ואריתי הוא לשון לקיטה כמו מורה בתאנים עם בשמי הוא לבונה של קטורת שהיא מעורבת עם שאר הבשמים של קטורת וכנ"ל יזלו בשמיו זה הקטורת:

ייני הוא יין של נסכים חלב הוא חלבי אימורי קדשים קלים שמקריבים החלב:

זה משה ואהרן. כמ"ש בסוף סדר צו שחזה התנופה למשה היה למנה ובשר האיל והלחם לאהרן ולבניו:

זו כנסת ישראל. ששמחו בשכינה ובקבלת הקרבנות כמו בשתיית יין ושכר:

ר"א וריב"ח. ב"ר פר' כ"ב וש"נ ומבואר:

זאת תורת העולה. ויקרא ו' ב' זאת תורת זבח השלמים שם ז' י"א.

העירותי מצפון ויאת. וכתוב שם בענין ראשון לציון הנה הנם:

אומר לצפון תני. שבצפון העולם עיקר הישוב ועיקר הגליות שם הוא ומיעוט הגליות בדרום ע"כ כתוב ולתימן אל תכלאי עי' כל זה שי"ר פסוק עורי צפון:

מכבדות וזוחלות. מכבדות הוא כיבוד הגן וזוחלות זילוף שמזלפין על מקום הצורך. הפיחי הפחת הריח דומה לכיבוד. יזלו שמזלף על מקום מיוחד במקום שהצדיקים יושבים:

אחותי כלה. וכי אפשר לאחות שתהיה כלה לאחיה ע"כ דורש כלה ע"פ ממעל שנתכלו וכו':

רעים אלו בעלי מצות. הרע אהוב שאינו קרוב אך הדוד הוא אהוב גם קרוב ע"כ דורש אכלו רעים על בעלי מצות לבד בלא תורה ודודים אלו בעלי תורה שנעשו קרובים ואהובים:

שלא יהא החתן. וכמ"ש לעיל פר' י"ב סוף סימן ח' ביום חתונתו ועי' מש"ש:

יחדש לי דבר. בהכרח לומר שכוונת המדרש שגם בעת הרוגז היתה באה אליו והוא אליה אך לא היה דרך חיבה וקביעה וכשביקש להחזירה אמרה שיעשה לה דבר חידוש שלא היה כן בשעת הרוגז כי פסוק וירח ה' את ריח הניחוח בעת הרוגז אחר המבול והגירוש וכשבא להחזירתו שישרה עמנו בקביעות דרך חיבה אז אמרנו שיעשה לנו דבר חידוש להראות שבטל הרוגז לגמרי וחזר האהבה כבראשונה:

נכנס בפשפש. בפתח קטן מן הצד ולא ראו שנכנס:

נגמר בכ"ה בכסליו. פסיקתא פר' ו' סימן ה' ילקוט מלכים ו' וצ"ע מנין לו וסיים בפסיקתא ומעתה הפסיד כסליו לאו אמר הקב"ה עלי לשלם לו מה שילם לו הקב"ה חנוכת בית חשמונאי שהיתה בכ"ה בכסליו:

כשהגיע ר"ח ניסן. והקב"ה חשב לעכב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק שבניסן נולד. כ"ה שם בפסיקתא:

מהלך אין כתוב כאן. ב"ר פר' י"ט סימן ז' כל המאמר ושם הגירסא ר' אבא ב"כ ועי' פר' י"ג סוף סימן ו' בקיצור. פסיקתא פר' ה' סימן ז' באריכות:

א"ר איבו. ב"ר פר' י"ב סימן ו' וש"נ ומבואר ולקמן סימן י"ב:

כיון שחטא אדם. עי' פסיקתא ביתר ביאור ומ"ש נסתלקה השכינה כמ"ש תהלים ז' ועליה למרום שובה ושם נ"ז רומה על השמים אלהים וכמ"ש בתורה ואנכי הסתר אסתיר פני וכמ"ש בהושע ואשובה אל מקומי:

חטא קין. שהרג לאחיו:

חטא דור אנוש. כמ"ש אז הוחל לקרוא בשם ה':

חטאו מצרים. בשי"ר פסוק באתי לגני הגירסא מצרים בימי אברהם ובפסיקתא הגירסא פלשתים ושניהם אמת:

השכינו השכינה בארץ. בשי"ר שם הגירסא ישכינו לשכינה עליה שוכן עד וקדוש שמ"ש וישכנו לעד עליה מיותר שהיה די במ"ש צדיקים יירשו ארץ לעד ע"כ דורש ע"פ מדת ממעל ומנגד ומדה י"ז ומדה ט' ישכנו על שהשכינו בארץ שכינה שנקרא שוכן עד וקדוש וזהו הטעם שנקרא כבודו יתברך ששוכן אצלנו בשם שכינה מפסוק לשכני בתוכם השוכן בתוך טומאתכם שוכן עד וכדומה והוספת דברים אלו במדרש שי"ר רק לגלות איך דורשים מהתיבות ע"פ המדות ישכנו לעד למה ישכנו על שהשכינו ומה השכינו השכינה ולמה נקרא שמה שכינה על שם שוכן עד ע"פ המדות הנ"ל:

אריתי מורי וכו'. כנ"ל בריש הסימן:

מלך שעשה סעודה. שהיה לו שמחה וצוה שיעשו שמחה וסעודה על ידי בעל בית אחד שהיה ממונה על הסעודה והבעה"ב מטרדתו בסעודה לא היה לו פנאי לאכל ואחר שאכלו אמר המלך שיתנו לבעה"ב לאכול והנמשל שהקב"ה כ"י היה לו שמחה וצוה שיעשו סעודה שיקריבו לפניו הנשיאים והזמינו אורחים הם משה ואהרן ובניו שאכלו ג"כ מהסעודה כנ"ל אכלו רעים זה משה ואהרן ואח"כ שתו ושכרו דודים הם הנשיאים שעשו הסעודה:

ונח השרץ. כמ"ש במ"כ ומ"ש ג' דברים כתוב כאן פי' ג' כתובים אריתי אכלתי שתיתי ופי' אע"פ שלא היה לי לעשות כן שהיה שלא כדין:

וכאן קרבן יחיד. כמ"ש לקמן פר' י"ד סוף סימן א' נשיא אחד ליום וגו' בלא הפסק וכתוב ביום זהו בשבת ועי' לקמן סוף סימן י"ג פר' זו:

פסקה ג

הה"ד גאות אדם. פסיקתא פר' ז' סימן ב' ב"ר פר' כ"א סימן ו' ושם מבואר איך דורש:

אפילו עכשיו. שחטאת ופסקתי דינך:

ה' צבאות יושב הכרובים. וכתב שם אשר שלחו לחרף אלהים חי הרי אצל חירוף כתוב כרובים אף כרובים הכתוב כאן היה אצל חירוף ושייכות הכרובים אל החירוף מבואר בפסיקתא ט' דאיכה רבתי בושנו מאד כי שמענו חרפה וגו' כי באו זרים על מקדשי בית ה' וכו' נכנסו עמונים ומואבים לבית ק"ק ומצאו שם שני כרובים נטלו אותם ונתנו אותם בכליבא וכו' לא הייתם אומרים שאין האומה הזאת עובדים עבודת כוכבים ראו מה מצאנו להם הא כל אפין שוויין וכו' הרי שהחירוף כלפי מעלה בא מצד הכרובים שאמרו ככל הגוים ב"י שעובדים לצורות הכרובים וכן סנחריב חרף ג"כ באופן זה וע"כ אמר חזקיה ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים ע"פ מדה י"ו מיוחד במקומו דכאן הוצרך להזכיר כרובים אשר שלח לחרף אלהים חי בכרובים ברוך ה' שהאיר עיני בזה:

אדם הגדול בענקים. עי' ב"ר פר' י"ד סימן ו' וש"נ ומדקראו אדם גדול הרי שיש אדם קטן היינו מי שנקרא אדם הוא קטן ממנו:

זה משה. שכתוב בו והאיש משה עניו מאד מכל האדם והיה שפל לפני פרעה יתמוך כבוד שאמר לו התפאר עלי למתי אעתיר לך שבכל עת שתרצה יעשה הקב"ה רצוני וזהו הכבוד האמיתי:

משליח זמורה. מצאתי פירושו בתנחומא סדר תצא סימן יו"ד וז"ל ויזנב בך הכם מכת זנב ואתיא כי הא דאמר ר' חנינא ב"ר שיקלא מה היו בית עמלק עושים חותכים מילותיהן של ישראל וכמ"ש כאן במדרש וכמ"ש ג"כ במ"כ בשם ספרי ומסיים בתנחומא שם

וממי למדה מזקינו שנאמר ויאמר הכי קרא שמו יעקב חיכך בגרונו והוציא את הזמורה עכ"ל הרי למדנו ענין הזמורה שמחכך בגרונו להוציא כיחו של האף לגרונו ומשליכו לחוץ ומשמיע קול חכי ועושים כן לבזות וכמ"ש ב"ר פר' ס"ז סימן ד' ויאמר הכי קרא שמו יעקב חיכך בגרונו והוציא את הזמורה והנה אצל עשו מפורש בתורה ואצל ישראל מפורש ביחזקאל ח' י"ז כי מלאו את הארץ חמס וישובו להכעיסני והנם שולחים את הזמורה אל אפם ועל החמס כתוב כלי חמס מכרותיהם וכמ"ש ב"ר פר' צ"ט הכלים הללו גזולים הם בידכם של שעיר הם וכמ"ש לעיל ריש פר' י"א וכן פירוש מ"ש כי מלאו את הארץ חמס היינו כנ"ל ומ"ש וישיבו להכעיסני הם ישראל שלמדו מהנ"ל להכעיסני וכמ"ש והאספסוף וגו' התאוו תאווה וישובו ויבכו גם ב"י שב"י למדו מהאספסוף וכמ"ש פר' זו סימן ט"ז לישוב משפחת הישובי ע"ש בביאורי באריכות וכן בתהלים וישב יואב כמ"ש ב"ר פר' ע"ד סימן ט"ו וכמ"ש ב"ר פר' ל"ה בסימן ג' בני אדם של ישוב פי' של ישוב ולימוד בדעת ואצל עמלק מפורש והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה' ודרשו בפסיקתא פר' י"ב סימן יו"ד ובריש פר' י"ג שהיה מחתך זכרותם וכו' כמ"ש כאן במדרש שאצל החיתוך של מילה שהיא בחיק היו מחרפים ומגדפים ודו"ק בזה מאוד איך שכל דברי המדרש מפורשים ע"פ מדה י"ז וגז"ש ומכל המקומות הנ"ל קשרנו נימא בנימא וחבל בחבל ודלינו מים עמוקים מים חיים והבן:

ויחלש יהושע. וזהו כבודו שגבר על עעלק והחרימו:

זה תבור וכרמל. ב"ר ריש פר' צ"ט וש"נ ומבואר כל הענין:

עבדך אבינו. עי' פר"א פר' ל"ט ב"ר פר' ק' סימן ג':

והעליתם את עצמותי. בראשית סוף נ' ואצל יעקב כתוב ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים ולא נזכר עצמות:

בשביל בנימין. שההשפלה לפני יוסף היתה הכרחי על שהיה המושל במצרים אלא על שהשפיל עצמו בשביל בנימין הקטן וכן בסמוך מפני אחיך הקטן:

אלא חולק לך כבוד. פי' הריני חולק לך כבוד וכן הוא בפסיקתא שם בהדיא:

פסקה ד

המקריב וגו'. פי' ד"א ויהי המקריב:

אשר חכמים יגידו. וס"ד ולא כיחדו מאבותם סוטה ד' ב' ומ"ש מיעקב ומשם דייק אבותם ל' רבים יעקב אביו של יהודה ושם אביה של תמר כמ"ש ב"ר פר' פ"ה סימן יו"ד אך לא יתכן גיר' זו שהרי שם מת בשנת נ' ליעקב בסדר עולם סוף פרק א' [ועי' בזה בהגהות רש"ש] אלא בהכרח הכוונה ב"ד של שם וכמ"ש ב"ר פר' פ"ה סימן י"ב ומ"ש מאבותם

הוא יעקב ויצחק שהיו מבית דינו כפי המסופר בספר הישר וז"ל וילך יהודה בית שם ויקח את תמר בת עלם בן שם לער בכורו לאשה הרי יתכן שגם עלם אביה היה מבית דינו של שם ועי' מ"ש בזה ב"ר פר' פ"ה סימן ו' סימן יו"ד סי' י"ב בחשבונות אלו ועי' עוד ב"ר פר' נ"ז ריש סי' ד' וש"נ ומבואר וכמ"ש שמ"ר פר' ל' סי' י"ט ויצחק ויעקב וכל אחיו יושבים שם וכו':

הוצלו חנניא מישאל. והם היו מבני יהודה כמ"ש ריש דניאל ויהי בהם מבני יהודה חנניא מישאל ועזריה:

כשירד דניאל. דניאל מבני יהודה כמפורש בריש דניאל וכנ"ל:

יבוא אריה ויציל אריה. ע"פ עומק מדת ממעל גם ענין ההשגחה מתנהג שיפול דבר לדבר שדומה לו בשמו בין לזכות בין לחובה וע"פ מדה י"ז:

מפני מה לא הושלך. שהרי גם דניאל לא השתחוה לצלם כמו חמו"ע וכמ"ש שי"ר פסוק אמרתי אעלה בתמר קרוב לסופו שנ"נ פיתה לדניאל שישתחוה ולא הכריחו:

שהיה נשרף. אף שהיה צדיק גמור וגדול מחנניה מו"ע עכ"ז לא היה ניצל על שהשתחוה לו נ"נ וצוה להקריב לו מנחה ונסכים כמו לאלוה אף שלא נתרצה דניאל עכ"ז היה הסטן מקטרג עליו בזה שיהיה עכ"פ בכלל פסילי אלוהיהם:

אפרים לשמה תהיה. וס"ד בשבטי ישראל הודעתי נאמנה אפרים פירושו כל ישראל שנקראו בשם אפרים שיהיו לשמה ביום שתבאנה קללות התוכחות בחוקותי ובפ' כי תבוא וכמ"ש יום צרה ותוכחה הרי שתוכחה פי' צרה ועונש ודרשה זו אין לה שייכות למ"ש נודע ביהודה ודורש עוד ד"א אפרים לשמה כמ"ש פתיחתא ו' דאיכה רבתי ובמדרש תהלים ע"ו:

בני אכסניא שלו. שביהמ"ק נבנה בחלקו של יהודה ובנימין ושם השכין שכינתו וכפי מ"ש כאן אומות עובדי כוכבים אומרים אינו מבואר יפה אך בפתיחתא דאיכה הגירסא היו עשרת השבטים אומרים וזהו אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה שאתוכח עמך כמ"ש שם בהדיא שאתה אומר שנשאתי פנים לשבט יהודה ובנימין אך בעת שנענשו שבט יהודה ובנימין אז בשבטי ישראל הודעתי נאמנה שלא נשאתי פניו ליהודה שהרי עתה שהיו שרי יהודה כמסיגי גבול ונתמלא סאתם אז עליהם אשפוך כמים עברתי וזהו נודע ביהודה אלהים בשעה שעשה הדין ביהודה אז בישראל הם עשרת השבטים גדול שמו שהכירו שהוא אל אמת ואינו נושא פנים:

אם תחנה עלי מחנה. דוד שבא מיהודה אמר כן ועי' ויק"ר פר' כ"א בסי' א' באריכות:

וזאת ליהודה. וס"ד שמע ה' קול יהודה וגו' ועזר מצריו תהיה וזהו נודע ביהודה אלהים על ידי דוד בזכות ההבטחה שהבטיח משה ליהודה:

נכונו ללצים שפטים. וס"ד ופיו למהלומות יקרא ויק"ר פר' ט"ו סימן ג' ע"ש השינוים:

אם אינה סוחרת. פי' סובבת ומטה עצמה לצדדים מדרך הישר ושם בויק"ר הגי' סורחת ופי מורדת וחוטאת עליו ופי' אם היא חוטאת על אדונה מכה אותה ואם אינה חוטאת אינה מכה וא"כ אין הדינים נכונים לה תמיד אך הלצים חוטאים תמיד ומוכנים תמיד לעונש:

שאת ספחת. כך מסודרים בסדר תזריע שאת ספחת בהרת שחין מכוה כנגד ה' חומשי תורה וצ"ע למה אינו חושב הנתק ונגע צרעת הקרחת והגבחת והיש אומרים חושבים כפי מ"ש בסדר מצורע בסוף פרשת טהרת הבית זאת התורה לכל נגע צרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית ולשאת ולספחת ולבהרת. שמ"ש תורת חוזר על כל הכתובים בפסוק זה שכלם כתובים בוי"ו וצרעת הבגד והבית אינו במכות הגוף ואינו חושבם לשפטים ומהלומות ואין כאן רק ה' מיני נגעים ובהכרח לומר שמ"ש לכל נגע צרעת שהוא כולל גם שחין ומכוה וקרחת וגבחת הרי כלם אחת ונתק ושאת וספחת ובהרת הרי חמשה וכתב זאת תורת הרי שחמשה אלו נקראו תורת כנגד ה' חומשי תורה ולפי שלפי גירסא זו ופירושה אין טעם מספיק לדעה הא' על כן לבי אומר לי שהיה טוב ונכון להגיהה דשניהם חולקים בפסוק זאת תורת שבסדר מצורע אלא שהדעה הראשונה סוברת כמ"ש ב"ר פר' ג' סימן ה' שהם ה' ספרי תורה והיש אומרים סוברים כבר קפרא שהם שבעה ספרי תורה כמ"ש ב"ר פר' ס"ד סי' ח' וחושב גם נגעי הבגד ונגעי הבית שמ"ש תורת שייך גם עליהם וגם הם בכלל שפטים ומהלומות והנה אף שהדברים עצמם נכונים ומתוקנים עכ"ז לא מצאתי ראיה פה לגירסא חדשה וצ"ע:

מהו למהלומות. מאחר ששורש התיבה הלם כמ"ש והלמה סיסרא הולם פעם היה לו לומר להלמות על לשון רבים ע"כ דורש למהלומות נוטריקון מה לו מות פי' מה יש לבוא עליו אחר המכות והשפטים שגרם שיבואו עליו מות רק המות חסר לו:

וברדיליא. כתב המ"ע בלשון יוני קורין לרצועות ושוט ברדילי:

היתה כאניות סוחר. צ"ע שהביא פסוק זה ולא דרש בו כלל ואינו שייך לא למעלה ולא למטה וגם הדרשה אינו מבואר מ"ש אלו לעבודת כוכבים אבל אתם וכו' ע"כ נ"ל שכוונת הדרשה שתחלה דורש פסוק נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו להורות שגדול בקרבנו קדוש ישראל שהם עליון על כל עובדי כוכבים וכדומה פסוק והייתם לי סגולה וגו' וכדומה פסוקים רבים מאד ומהו זה שכתוב פרשת נגעים הרי שהם שוים לעובדי

כוכבים כדומה פסוקים רבים מאד והכריע מפסוק נכונו ללצים שפטים וכדומה הרבה מאד ועל זה הביא פסוק היתה כאניות סוחר שמרמז על דרשת מדה ט"ו וכמ"ש בהדיא בברייתא דל"ב מדות במדה ט"ו בסופה ר"נ אומר ד"ת עני' במקום אחד ועשירים במקום אחר צריכים להביא ראיה ממקומות אחרים וכה"א היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה הרי שלענין ההכרעה מביא פסוק היתה כאניות סוחר:

הוי בישראל גדול שמו. כשישראל זכאים וצדיקים הם נכרים ורואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' וכמ"ש והסיר ה' ממך כל חולי וכדומה פסוקים רבים כאלו המכריעים:

ד"א בישראל גדול שמו. משמע ולא בכל הגוים עובדי כוכבים והלא כתוב כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים וכאן אמר בישראל ע"כ דורש שמ"ש בישראל פי' בתפלת ישראל והכריע מפסוק זה עצמו כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה ועל זה מקשה וכי בכל מקום מקטירים ע"כ בהכרח לדרוש על שישראל היו מפוזרים בכל הגוים עובדי כוכבים ותפלה נחשבה כמו מנחה וקרבן וקטורת ומ"ש כאן מנחה פי' תפלת מנחה וזהו מ"ש כמשמעו שמתפללים אותה בעת שהיו מקריבים מנחת תמיד של בין הערבים וכמ"ש באליהו שהתפלל ענני ה' ענני בעת עלות מנחת התמיד בביהמ"ק:

ויגש אברהם בתפלה. שהתפלל על סדום ותפלה זו היה בשש שעות ביום ועי' ב"ר פר' מ"ח סימן ח' כחום היום בשש שעות ושם ריש פר' נ' שנפטרו המלאכים מאברהם בשש שעות ביום ואז התפלל ואברהם תקן תפלת שחרית ותפלת השחר עד חצות וגם אצל אליהו כתוב ויגש בתפלת מנחה אלמא על שכתוב כאן ג' לשונות מוקטר מוגש לשמי ומנחה דורש על ג' תפלות ועל מנחה מפורש וזה מוכיח שגם מוקטר מוגש ג"כ בתפלה ואולי זה טעם שדורש היפך סדר הכתוב מוקטר מוגש ומנחה על שהמנחה מוכיח על הכל:

קטורת לפניך. משאת כפי מנחת ערב:

לכך נאמר גדול שמי בנוים. כבר אמר הוי גדול שמי וגו' וכאן ט"ס וצריך לומר לכך נאמר בישראל גדול שמו כמו בכל הדרשות של סימן זה:

מצרים לשממה תהיה. וכתוב שם בענין וידעתם כי אני ה' אלהיכם עד מצרים לשממה תהיה ועי"כ ידעו כי גדול הוא וכמ"ש נודע ה' משפט עשה וכמ"ש ויק"ר ריש פר' כ"ד באריכות:

כשעמדו ישראל. עי' סוטה ל"ז א' מכילתא בשלח פסוק ויבואו בני ישראל פסיקתא פר' ז' סימן ו' במדרש תהלים ע"ו שמ"ר פר' כ"ד סימן א' ובכל אלו שינוי נוסחאות וחילופי גרסאות וכאן לא הובא אלא דעת ר"י ושם גם דעת ר"מ ועי' לקמן סי' ז':

הוי בישראל גדול שמו. פי' שעל שנודע ביהודה אלהים שקידש שם שמים שקפץ לגלי הים ע"כ בישראל גדול שמו של יהודה ובמכילתא איתא קפץ נחשון בן עמינדב ושבטו אחריו ועל שדרשה זו שייך לענין הפרשה הביאה באחרונה ואגב הביא כל הדרשות וכמ"ש היתה יהודה לקדשו שקידש שמו יתברך ישראל ממשלותיו שנעשה מושל בישראל כמ"ש במכילתא שם:

פסקה ה

כל מקום שנאמר ויהי. פסיקתא פר' ה' סימן ח' ועי' ויק"ר פר' י"א סימן ג' וש"נ ומבואר:

ויהי המקריב. ושם היה שמחה כמ"ש בסמנים הסמוכים ותיבת ויהי נמשך לכל הי"ב נשיאים.

שהם הולכים עם קרח. פי' הולכים מן העולם ונאבדים עמו עי' לקמן פר' י"ח סימן ג':

פלוטמנין. וכן הוא בפסיקתא ולקמן פר' י"ח הנ"ל הגי' בן טובים הרי שהכל אחד:

נשיאי עדה. במדבר ט"ז ב':

נולד מנחם. איכה רבתי סוף פסוק על אלה אני בוכיה:

פסקה ו

א"ר שמואל ב"א. פסיקתא פר' ז' סימן ד' ב"ר סוף פר' ג':

מהו ביום הראשון. שהיה די שיאמר ראשון ובב"ר שם מבואר פי' המאמר:

ואחד בשבת היה. סדר עולם פר' ז' שבת פ"ז ב':

פסקה ז

לנחשול של ים. ע"פ מדת ממעל ונו"ן ול' מתחלפין בדטלנ"ת וכמ"ש לעיל סוף סימן ד':

נחשון בן עמינדב למטה יהודה. והיינו יכולים לומר שלכך כתוב למטה יהודה ללמד שהקרבן שהביא היה משבטו שגבה מהם ת"ל בסוף הקרבן זה קרבן נחשון ולא כתב למטה יהודה:

שבח לו שבח לאביו. שמ"ר פר' מ"ח סימן ב' וש"נ:

פסקה ח

כולך יפה. לעיל פר' ז' סימן א' וש"נ ומבואר כל הענין קחנו משם:

אלא חזר וברכם. ב"ר פר' צ"ט סי' ד':

ויברך אותם איש כברכתו. ברך אותם וזהו ששואל אחר שברכם חזר ומברכם:

דן גור אריה. דברים ל"ג כ"ב וברכת משה לשבטים מעין ברכת יעקב ולמה שינה כאן אלא שגם יעקב קרא אותו אריה על שכלל כלם כאחד ומדן אנו דורשים בנין אב לכל השבטים:

בספר ואלה שמות. בסדר וארא ועי' כל הענין בשי"ר פסוק כולך יפה הנ"ל:

שקינתרם אביהם. לראובן אמר פחז כמים אל תותר לשמעון ולוי ארור אפם וע"כ חלק להם כבוד ומנאם לעצמם להראות שלא נדחו מחשבון השבטים ומיחוסם ומכבודם:

שיחסן אצל משה ואהרן. פי' שרצה ליחס את משה ואהרן לכך התחיל מראובן עד שמגיע אצל לוי ומיחס למשה ואהרן ופוסק ועי' ויק"ר ריש פר' י"ג:

פסקה ט

כאלו כלם הקריבו. לקמן פר' י"ד ריש סי' י"ג ובסופו:

זאת חנוכת המזבח. ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל קערות כסף שתים עשרה כפות זהב שתים עשרה הרי ביום המשח אותו הוא יום ראשון לא היה אלא קערה אחת וכו':

פסקה י

אמר ר' פנחס בן יאיר. מדרש תדשא פר' יו"ד ומחבר מדרש תדשא הוא ר' פנחס בן יאיר וע"ש השינויים:

קרבנו עתודים חסר. פי' שאצל כל הנשיאים שכתובים אחר נחשון היל"ל וקרבנו להוסיף על הראשונים וכתיב קרבנו בלא וי"ו הרי שהוא חסר וי"ו וכן עתודים חמשה כתוב אצל כלם בלא וי"ו ואצל נחשון כתוב וקרבנו ועל מי בא להוסיף וכן כתוב אצלו עתודים בוי"ו ודורש ע"פ מדה ט"ז וגמטריא ומדת מנגד כנגד ששה דברים ולעיל סימן ו' חושב יו"ד דברים וצ"ע:

ולכך יבא בן נחשון. פי' לבד שמרמז על ו' דברים שנתחדשו במשכן מרמז עוד על שיבנה דוד שבא מנחשון כמ"ש בסוף רות ובד"ה יסוד ביהמ"ק:

ויען אחד מהנערים. ראיתי בן לישי בית הלחמי וחושב עליו ששה מעלות כמו שמבאר והולך:

יודע לשאול. והשואל והמקשה מרים קולו והמשיב הוא המנצח והוא הגבור חיל:

אשר התעתדו לגלים. שמוכנים שיעמדו ממנו גלים וכן ועתדה בשדה לך פי' הכן והעמד:

פסקה יא

יודע נגן וגו'. כנ"ל בסימן הקודם שחושב הששה מענות ודורשם:

רוח ה'. הוא כלל ואח"כ חושב ו' פרטים:
ילדים אשר אין בהם כל מאום. המעלה הא' ומשכילים בכל חכמה ב' טובי מראה ג' ויודעי דעת ד' ומביני מדע ה' ואשר כח בהם לעמוד בהיכל מלך וי"ו:

פסקה יב

כנגד ו' דברים שנטלו מאה"ר. ב"ר פר' י"ב ושם מבואר כל הענין בס"ד:
שעשה קומתו מאה אמה. לעיל סימן ב' ב"ר פר' י"ב סימן ו' ושם מבואר:
משנה פניו. איוב י"ד:
כי עפר. בראשית ג':
ויתחבא אדם. שם ג':
ארורה האדמה. שם ג':
וחפרה הלבנה. על ידי שעובדים אותה הטועים בחטא אדם וכאן חסר ועי' בב"ר שם בביאור:
עץ חיים היא. שהתורה נצחית וכן הצדיקים המחזיקים בה וזהו כי כימי העץ ימי עמי:
תני ר' חייא. ת"כ בחוקותי:
של מיות. של מאות ומיעוט מאות שני מאות:
כי זרע השלום הגפן. תתן פריו:
והיה אור הלבנה. ואור החמה יהיה שבעתים:

פסקה יג

מגיד שלא נעשו. שתיבת וקרבנו מיותר שהרי כבר כתוב ויהי המקריב את קרבנו ודורש שבא להורות שנעשו לשמה לשם קרבנו:
ת"ל שניהם. שתיבת שניהם מיותר לדרוש שבא לכלול קערה ומזרק יחד להקיש קערה למזרק או שכך פי' בשקל הקודש שניהם:
ר' חנניא ב"א ר"י. ספרי שם ולקמן פר' י"ד סימן י"ד:
כל כסף הכלים. כולל גם הקערות והכפות שכולם היו בשקל הקודש ואין צריך ללמוד מתיבת שניהם אלא תיבת שניהם בא ללמוד שהיו שוים במדה אעפ"י שהקערה מאה ושלשים שקל והמזרק שבעים שקל עכ"ז היו שוים כי הקערה היה דופניה וגלדה עבה והמזרק גלדה דק ועי' יומא דף ס"ב ב' אצל שני השעירים וכו' ע"ש וכמ"ש פר"א ריש פרק ו' שני המאורות שמתחלה היו שניהם שוים עי' ב"ר פר' ו' סימן ג':

זו מן הנדבה. צ"ע מה כוונתו בזה שהרי הכל היה נדבה ויתכן שהכוונה שלפי הקרבנות היה צריך הרבה עשרונות למנחה שלא היו מחזיקים כלים אלו רק שלא יהיו הכלים רקים מלאים מן הסולת והשמן של המנחות וזה מן הנדבה ולא כל הנדבה:

מה שבכף אחת. שתיבת אחת מיותר ודורש ע"פ מדה כ' אא"ע לכף ת"ע אל מה שבכף כמ"ש פסחים י"ט חגיגה כ"ו:

היא של זהב. שמ"ש כף אחת עשרה זהב אין פירושו שהיה משקלה עשרה זהב אלא פי' על פי מדה ל"א כף אחת זהב ומ"ש עשרה פי' ע"פ מדה ט' עשרה שקלים וכן הוא בספרי וכמ"ש מפורש להלן בסוף הענין כשחושב בפסוק כפות זהב שתים עשרה עשרה עשרה הכף בשקל הקודש פי' עשרה שקלים של כסף:

היא של כסף. כמו בפסוק הקודם קערת כסף מזרק אחד כסף וחשבון עשרה זהב הוא על המשקל כמו בפסוק הקודם דאל"כ היה לו לומר כף זהב אחת:

כל זהב הכפות. ומ"ש בר"ד כפות זהב שתים עשרה היינו יכולים לפרש שפי' כפות כסף שמשקלם של זהב כנ"ל אך זהב הכפות לא יתכן לפרש כן וגם לא נזכר בכל הפרשה שקלי זהב רק שקלי כסף וכן הכפות:

קטורת נדבה. לבד קטורת חובה של ציבור וכמ"ש לעיל סוף סימן ב' בכל מקום אין היחיד מתנדב קטורת וכאן התנדב היחיד קטורת:

שלא היה בעדרו. שתיבת אחד מיותר לדרוש אחד מיוחד וכן כבש אחד איל אחד שעיר עזים אחד עי' יומא דף ע' ע"ב:

שנה של עצמו. מיום שנולד ולא לשנות עולם:

שכלם כשרים לעולה. פי' שהביאום לעולה והקריבום עולה:

ת"ל ולזבח השלמים. הוי"ו מרבה אילים כבשים עתודים לשלמים ועי' לקמן פר' י"ד סימן י"ז איך דורש מפורש וכאן בשיבוש:

זה הביא קטורת. לעיל סוף סימן ב' והוא בספרי כאן:

זה דוחה שבת. פי' שאם היה שבת היה ראוי לדחות השבת כמו נשיא אפרים שבא זמנו בשבת ודחה אותו כמ"ש לקמן פר' י"ד סוף סימן א' בהדיא:

פסקה יד

על דברים גדולים. פי' שרמז בהקרבת קרבנו דברים גדולים שעתיד לעמוד ממנו כל אחד ואחד כפי דעתו בענין הצלחת שבטו:

רב ושמואל. מגילה פרק א' מדרש אסתר פסוק ויהי בימי ב':

מלך המשיח. מנין שעתיד לשלוט בים:

ולי' יהיב שלטן. וסיפא דקרא וכל עממיא ואומיא ולשניא לי' יפלחון:
כנגד הים של שלמה. שרומז על הים של העולם:
ככדור. רומז על הארץ שעשויה ככדור כמ"ש במסכתא עבודת כוכבים דף מ' ע"ב במשנה:
אינו שליט בים. אלכסנדר מוקדון לא שלט בים שאינו יכול לגזור על המים שבים ולא על הדגים שבים אבל בשלמה כתוב וישב שלמה על כסא ה' למלך וה' מושל גם במים וים כמו בשמים וארץ ומלכות שלמה מעין זה:
וימלאום למלך. שהביא דוד דורן לשאול ומזה הענין קרבנות המלואים שמלאו והקריבו להקב"ה:
המסולאים בפז. סולת ע"פ מדת ממעל מלשון מסולאים וע"פ גז"ש מה מסולאים הוא בפז אף סולת רומז על הפז כמ"ש תשית לראשו עטרת פז וגם יביאו לו מתנות פז:
יו"ד דורות מפרץ. כמ"ש בסוף מגילת רות ואלה תולדות פרץ וחושב יו"ד דורות פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי. ומה שהתחיל מפרץ כי על אברהם יצחק יעקב ויהודה רמז בקרבנות שהביא כמ"ש בסמוך:
שהוא הביא לאביו. עי' ב"ר פ"ד סימן י"ט:
ולזבח השלמים. בקר שנים:
חמאת בקר. ושור נקרא מלך בבהמות שעל כן תרגם יהיב להון ביזת וכו':
ט"ו מלכים עד צדקיהו. עי' שמ"ר פר' ט"ו סימן כ"ו ושם מנויים כלם בשמותם ועי' בבאורי שם והרי מרומז כאן מאברהם עד צדקיהו שלשים דור בערך אלף ושש מאות ושלשים שנה מלידת אברהם עד חורבן ביהמ"ק:

פסקה טו

שקדמני יהודה למסעות. לעיל סוף פר' י"ב עכ"פ אקריב אני שני לו שאני בכור ראשון לתולדות ואע"פ שאמר הקב"ה הקרב למסעות הכוונה על יהודה לבד עד שפירש משה שהכוונה על כל הנשיאים שיקריבו כסדר המסעות:
נזף בו משה. שבזה שהוצרך לומר לנשיא ישששכר הקרב אתה למסעות זהו נזיפה לנשיא ראובן וא"כ מ"ש הקריב א"ת הקריב אלא הקרב:
בע"כ של ראובן. שעל כן הוצרך לומר הקריב ביום ב' שהיה סברה לומר שלא יקריב ביום ב' אלא נשיא ראובן ולפירוש זה אין צריך לומר א"ת:

מפי הקב"ה נאמר לי. ומסיים בספרי שנאמר הקריב אין הקריב אלא שנאמר לי מפי הקודש הקרב למסעות פי' שלכך כתוב הקריב שהתורה מודיע לנו שהוא הקריב לרצון לה' והיא הקרבה אמיתית וזהו כוונת המדרש ג"כ:

לפי שזכה בעצת. לעיל פר' י"ב סימן ט"ז ובספרי כאן:

ושרי בישכר עם דבורה. שהם שרי קודש בנביאות עם דבורה:

לישוב משפחת הישובי. בבני ישכר כתוב:

וישבו לפניך. ומי ישב לפני הנביא אם לא גדולי הדור שופטי ישראל וביחזקאל ריש י"ד וריש כ' באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני זקני ישראל הם השופטים זקני סנהדרין וכמ"ש זכריה ג' אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה וכמ"ש בפר"א פרק ח' בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם והם יעברו את השנה עי' בפירושי על הפר"א בספר מדרש תנאים וכן הוא בירושלמי בכורים הובא ילקוט יחזקאל ל"ו ועי' ב"ר פר' נ' סימן ג' מש"ש ולעיל פר' זו סימן ג' בציון משליח זמורה וישובו להכעיסני וישב יואב וכן מ"ש יושב אוהלים ומ"ש ישכר באהליך ע"פ מדה ט' וי"ז יושב באהליך:

כנגד פרה אדומה. שעשו באותו היום היינו ביום שני לחנוכת המשכן והוא במדרש תדשא פ' יו"ד ומחברו הוא ר' פנחס בן יאיר כמ"ש סדר עולם סוף פרק ז' ספרי כאן פסוק ויהי המקריב:

ד' דברים. שתהיה פרה ולא פר ב' שתהיה אדומה ומ"ש תמימה שייך לתיבת אדומה כמו שדרשו שתהיה תמימה באדמומית ג' בלא מום ד' בלא עול וד' אלו הם בגוף הפרה לבד דברים שצריכה חוצה לה המפורשים בפרשה:

על שם התורה. עי' ב"ר פר' ע"ב סימן ה' וש"נ:

ומבני ישכר יודעי. ד"ה י"ב ל"ב:

לקרסין. פי' בערוך בל"י מועדים:

ויט שכמו לסבול. ור"ד ישכר חמור גרם:

ויהי למס עובד. עי' ב"ר פר' צ"ח סימן י"ב:

דתנינן קערותיו. לעיל פר' ד' סימן י"ד ושם מבואר:

לכו לחמו בלחמי. ופנים כמ"ש פנים בפנים דבר ה' עמכם:

א' מן אבות נזיקין. שמתחיל בריש בבא קמא בא' ארבע אבות נזיקין וכו' מסדר נזיקין שנקרא סדר ישועות בפסוק והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת אמונת זרעים עתיך מועד חוסן נשים ישועות נזיקין וכו':

למנין ק"ד. כ"ד ספרי תורה שבכתב ומספר שמונים למשנה הרי ק"ד ועוד מספר כ"ו דורות שהיתה התורה חמדה גנוזה בשמים וצריך ביאור מה טעם לחשוב חשבון כ"ד

דור שלא נתנה במספר התורה ויתכן על שרצה ליתנה לאדם ולכל דור כמ"ש ב"ר פר' כ"ד סי' ה' על אדם וכן לדור המבול כמ"ש שמ"ר פר' למ"ד סימן י"ג וכמ"ש באריכות בפיוט של שבועות איך רצה ליתנה בכל דור ובכן יתכן לצרפם אל החשבון:

פסקה טז

שאין אחד סותר. שהמשנה הוא פירושו של תורה שבכתב וכל אחד ממלא דברי חבירו ומלמדים זה על זה וזה מזה:

ונופת צופים. נופת מלשון נפה וצופים על שהיא צפה על הנפה והיינו הסולת טוב מרוב שמנה ולזה נמשלה התורה כמ"ש הנחמדים מזהב וגו' ומתוקים מדבש ונופת צופים:

לבלול במע"ט. עי' ויק"ר סוף פר' ג' בביאור:

עם דרך ארץ. היינו לישא וליתן באמונה שזהו העיקר של מע"ט:

והלוחות וגו' והמכתב. וזה כף אחת שהלוחות והמכתב שוים שניהם מעשה אלהים:

ידיו גלילי זהב. ודרשו בשי"ר פסוק זה על הלוחות וכמ"ש בסמוך:

תרי"ג אותיות. לקמן פר' י"ח סימן כ"א:

פר אחד בן בקר. פר גדול מאיל ואיל גדול מכבש לכך פר כנגד כהנים וכו' ואיל כנגד לוי עי' ב"ר פר' מ"ד סימן ט"ו שאיל הוא מלכות מוקדון ושם בפרשה צ"ט סימן ב' זה זה אותיותיו משולשין וזה אותיותיו משולשין ע"ש ושם ותבין כאן וכבש זה ישראל כמ"ש שה פזורה ישראל וכן ואתנה צאני ועי' יד"מ:

ושהיו שם שכולם. שמ"ר פר' כ"ז סימן ו':

שמבקר וזובח. שבוחן ובודק אחר יצרו ומנצחו ומכניעו:

מן שתים פסקה. הג' פסוקים כל פסוק נחלק לשנים הרי ששה חצאי פסוקים כל אחד במעלה אחרת של תורה ובכל חצי פסוק חמשה תיבות:

דא"ר תנחומא. מדרש תהלים י"ט כל הענין:

תורת ה' תמימה. משיבת נפש להצילו מן המיתה:

עדות ה'. נאמנה המצות ועדות שאדם עושה בענין אמונה היינו בסדר זרעים כמ"ש פרק א' דברכות:

פקודי ה'. ישרים משמחי לב בעתות השמחה במועדים וזהו סדר מועד:

משפטי ה'. אמת צדקו יחד הדינים והמשפטים שבין אדם לחבירו שניהם וזהו יחדו זה מוציא גניבתו וגזילתו מיד חבירו וחבירו ניצל מגזל:

שהם גופי תורה. והמקיים אחת מהם כמקיים ה' חומשי תורה:

פסקה יז

מזכיר שבטם ואח"כ שמותם. לבני זבולון הרי שבטם תחילה ואח"כ אליאב בן חילון וכן בכל השבטים רק ביהודה כתוב נחשון בן עמינדב ואח"כ למטה יהודה וכן נתנאל בן צוער ואח"כ נשיא ישששכר שם השבט:

לעשות משפט עבדו. מ"א ח' ועבדו והוא שלמה המלך שאמר על עצמו שהוא עבד ה':

ולפני גדולים ינחנו. פי' אצל גדולים ועי' ויק"ר פר' ה' סימן ב' בדומה לזה. ועי' דרשה זו ב"ר פר' ע"ב סימן ה' וש"נ ועי' כל ענין זה בספרי ברכה בברכת זבולון:

כנגד הים. כמ"ש לעיל פר' זו סימן ט"ו:

וירא מנוחה כי טוב. ואת הארץ כי נעמה:

מזרק אחד כסף. שבעים שקל בשקל הקודש הרי ביחד מאתים:

ראשיהם מאתים. ד"ה י"ב ל"ב ועיין לעיל סימן ט"ז ור"ד ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל:

חשבון הגדול בזבולון. היינו משקל הקערה שרומז לים של זבולון מאה ושלשים שקל ומזרק שבעים שקל מספר הקטן לישששכר שרומז לארצו של ישששכר כנ"ל:

קערה כנגד לחם. לעיל בסימן ט"ז באריכות:

והכסף יענה את הכל. כל צרכי האדם קונים עם הכסף:

ימחאו כף. החוף נקרא כף ויד כמ"ש על יד הירדן וגם כ' וח' מתחלפין לפעמים:

זבולון לחוף ימים ישכון. והוא לחוף אניות וירכתו על צידון בראשית מ"ט הרי יו"ד תיבות:

כי שפע ימים ושפוני טמוני. הרי שני ברכות או שני בקר כנגד יעקב ומשה ששניהם ברכו אותם בברכת יעקב הים או שני ימים כדלקמן בסמוך:

וזבחי צדק היו הקרבנות. שאעפ"י שעיקר הממון היה של זבולון אין זה גזל מה שהקריבו בשותפות כי גם לישששכר היה חלק בממון של זבולון וצריך ביאור איך היו עושים שלא יתכן לומר שכל שני השבטים היו שותפים ביחד ולכלם כיס אחד הוא דבר שלא יתכן והסברה נותנת שכל אחד מזבולון בחר לו אחד מישששכר והיו טובי עין בלא קפידה אף אם הגיע לאחד מזבולון שנים או שלשה מבני ישששכר אם היו בני ישששכר רבים מבני זבולון ואם היו בני זבולון רבים היו שנים ושלשה מבני זבולון מפרנסים אחד מבני ישששכר:

א"ר פנחס ב"י. מדרש תדשא סוף פ' י"ג פר' יו"ד:

פסקה יח

שהיה בכור. פי' שלכך היה בדגלו ראשון על שהיה בכור ולכך הקריב ראשון לשבטים של דגלו:

עיקר הצלה. של יוסף ואף שגם יהודה הצילו לא הצילו אלא ממיתה בבור אך לא להשיבו אל אביו אלא למכרו אך ראובן חשב להשיבו אל אביו והצילו מידם ממש:

זהב פרוים. לעיל פר' י"ב בסימן ד' שדומה לדם פרים וש"נ עי' לקמן פר' י"ד בסימן ט' ג"כ והזהב אדום:

תפיסת מצרים. מה שנתפסו לבית האסורים במצרים:

הוי מלאה קטורת. והקטורת רמז למע"ט כמ"ש לעיל סימן י"ד בקרבן נחשון שהקטורת לריח טוב ויראת ה' מכונה ברוח כמ"ש והריתו ביראת ה' וכמ"ש טוב שם משמן טוב עי' ב"ר פר' ס"א סימן ד' ושמה קטורה:

והפסיק הענין. פיסקא באמצע פסוק שם בסימן פ' פתיחה:

שביקש שני מעשים טובים. וזהו בקר שנים כמ"ש בסמוך:

שלשה פעמים ראובן. א' וישמע ראובן ויצילהו מידם ב' ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם ג' וישב ראובו אל הבור:

כנגד שלשה ויאמר. א' ויאמר לא נכנו נפש ב' ויאמר אליהם ראובן ג' ויאמר הילד איננו:

פסקה יט

כ' עמודים. כמפורש בסוף פקודי שמות ל"ח מפסוק ט' עד פסוק כ':

וד' לפרוכת. שם ל"ו פסוק ל"ז ל"ח:

ס"ת שהיה מונח. כמ"ש דברים ל"א כ"ו לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון וגו':

כנגד יו"ד פרשיות. הכוונה ענינים שלמים ובכל ענין כמה פעמים ועשית שהרי מ"ש ועשית כפורת הוא באמצע פרשה של ועשו ארון. וכן ועשית יריעות עזים באמצע פרשה של ואת המשכן תעשה ואינם פרשיות בפני עצמם ומ"ש זהב יתכן לסמוך לפסוק כל הזהב העשוי למלאכת שהזהב כנגד כל העשיות המפורשות הם עשרה ולא חשיב ועשו לי מקדש שזה כלל של יו"ד עשיות ומאחר שחושב הפרטים אין לחשוב הכלל:

פר אחד כנגד יריעות. עי' מ"כ פר מלשון אפריון ע"פ מדת ממעל וכמ"ש לעיל פר' י"ב בסימן ד' ופי' כילה וחופה נאה מצוירת מכל מיני צבעונים:

משלימות לסגירת. שהקלעים סביב החצר ולא נגד הפתח שלא היה שם קלעים והמסך משלים סגורות החצר וכן מסך המשכן משלים סגירות המשכן מצד הרביעי שלא היה שם קרשים לדופן:

ג"פ הרי ט"ו. פי' אילם ה' עתודים ה' כבשים ה' הרי ט"ו כנגד קלעים של רוח רביעית שבצדי הפתח ט"ו מרוח זה וט"ו מרוח זה:

פסקה כ

כמד"ת צדקת ה' עשה. ועי' ב"ר פר' א' סימן י"א שדורש הפסוק על משה ושניהם אמת ע"ש:

זכה והקריב אחר שמעון. אף שהיה מן השפחות קדם לבני יוסף ובנימין בני רחל:

ונתתי אותה לכם מורשה. וזה נאמר להם במצרים הרי שלהם נתחלקה הארץ:

וילך איש מבית לוי. עי' כל הענין שמ"ר פר' א' סי' י"ט:

שהיתה אחות אהרן. שמ"ר פר' א' סי' כ"ב:

ותתצב אחותו מרחוק. לדעה מה יעשה לו:

שיוכבד נולדה. ב"ר פר' צ"ד סימן ט' ועי' לעיל פר' ג' בסי' ח' וכאן חסר פסוק אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ולא הורתה:

רד"ו שנה. ב"ר פר' צ"א בסי' ב':

למשה בעת שיצאו. כמפורש שמות ז' ז' ומשה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה:

שבעים שקל בשקל הקודש. בשקל של רוה"ק כמ"ש ויק"ר ריש פר' ט"ו על פסוק לעשות לרוח משקל אפילו רוח הקודש וכו' במשקל הוא שורה:

כאדם שמדליק מנר לנר. לקמן פר' ט"ו סימן י"ט אצל הזקנים ולקמן פר' כ"א סימן ט"ו אצל יהושע:

תורי זהב. שי"ר פסוק זה:

בעדי. משמע אחת זה ביזת מצרים עדיים הרבה זו ביזת הים:

שלחיך פרדס רמונים. כמ"ש שמ"ר פר' כ' כ"ב ד' שנשתלחו ממצרים:

פר אחר. איל אחד כבש אחד:

ג' פרנסים טובים. לעיל פר' א' בסימן ב':

ג' מדות טובות. פר"א סוף פר' מ"ח תנחומא סוף בלק ויק"ר פר' ל"ב סי' ה' ובמ"ר פר' כ' סימן כ"ב ושם איתא ד' דברים:

לעשות מן העזים. כמ"ש מן הכבשים ומן העזים ומצרים עבדו לטלה וכן ישראל במצרים וכמ"ש שמ"ר פר' ט"ז סימן ב' וסימן ג':

ומשה ואהרן עשו. שמות י"א יו"ד:

כך נשבע לשבטים. שמ"ר סוף פר' מ"ד:

פרק יד

פסקה א

לי גלעד ולי מנשה. דקשה למה פרט מנשה ואפרים ויהודה הלא דוד משל על כל השבטים ואיך שייך לזה מואב סיר וגו' ולמה פרט שגלעד שלו והלא כל ערי ישראל שלו ע"כ דורש שהם דברי רוה"ק לדרשה:

תמן תנינן. משנה ריש פרק חלק:

ויעתר לו. ומאחר שנעתר לו בהכרח שסלח לעונו ע"י התשובה שעשה כמפורש בד"ה שם:

בלעם דואג ואחיתופל גיחזי. אעפ"י שהיו חכמים גדולים גדולי הדור בלעם נביא ועל דואג מפורש ושם איש מעבדיו וגו' נעצר לפני ה' היינו לעבדו ולהקריב קרבנות ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול וכן באחיתופל כתוב כאשר ישאל איש בדבר אלהים וגיחזי שמש את אלישע הנביא ושלח על ידו להחיות המת ואם לא היה אדם גדול לא שלח על ידו אלא שכל אלו לא היו תוכם כברם וכמ"ש כי רעות במגורם בקרבם:

ובאת דמות דיוקנו. על שכל ענין זה היה מאנשי כנה"ג ואינו נזכר בתנ"ך אין זה רק דברי קבלה שקבלו זה מזה ואין לבקש בזה סמך בפסוק אך דברי חז"ל שמספרים מה שהיה בימי הנביאים בהכרח שיש לו רמז על פי דרשת חז"ל בפסוק:

יצאה אש מבית ק"ק. על שבנה הביהמ"ק שעיקרו הוא ק"ק והוריד האש מן השמים והוריד השכינה וכבוד ה' אל בית ק"ק ע"כ יצאה האש משם להמליץ בעדו:

חזית איש מהיר. שמ"ר ריש פר' י"א ובריש שי"ר פסיקתא פר' ו' סימן ב':

המעמך ישלמנה. וכי אתם תשלמו שכר לצדיקים כי תפסקו דין על עולם שאינו שלכם מי יש לו חלק בה ומי אין לו חלק בה כי מאסת לומר אלי לא יביאו שם כי אתה תבחר מי ראוי לשם ומי אינו ראוי לשם ולא אני ובירושלמי איתא שאמר להם כן הב"ק על כל הד' שמנו במשנה שלא הסכימו מן השמים:

חוץ מבלעם. שלא למד תורה ומצות ולא קבל ולא עשה אבל כל אלו קבלו ולמדו ועשו ועי' פר"א פר' י"ז בקיצור ד"ר פר' ג' ריש סימן ב' ברמז וילקוט תהלים ס':

שמת ברמות גלעד. מ"א כ"ב ע"פ מדה ז' וי"ז וכן כל דרשות אלו ועל פי מדת ממעל ודרך קצרה:

זה מנשה בן חזקיה. ב"ב סוף כ' וריש כ"א:

זה ירבעם. שם י"א כ"ו. אפרתי שבא מאפרים וזהו אפרים מעוז ראשי:

דקא אתי מיהודה. כמ"ש ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי וגו' שדרשו בסנהדרין ק"ו על אחיתופל ממ"ש מיודעי שפי' קרובי וכמ"ש הלא בועז מודעתנו ולנעמי מודע גם ראיה דאתי מיהודה ממ"ש בש"ב ט"ו י"ב וישלח אבשלום את אחיתופל הגילוני יועץ דוד מעירו מגילו וכתוב ביהושע ט"ו נ' בין ערי יהודה וגושן וחולון וגילו גם היה אביה זקנה של בת שבע אשתו כמ"ש בש"ב סוף כ"ג אליעם בן אחיתופל הגילוני הרי שהיה מיהודה מיודעו וחותנו:

שלקה על עסקי רחיצה. של נעמן שציוה אלישע הנביא שירחץ בירדן ויטהר וכאשר רחץ נשאר צרעתו בנהר וכשקלל את גיחזי בצרעת נעמן היינו שהצרעת שרחץ בנהר ידבק בו ומה שקראו מואב על שהיה גדול ואב בתורה וכדלקמן סימן זה אצל נעמן שנקרא מואב על שם אבי:

אנשי דמים ומרמה. ובכלל זה אחיתופל וכמ"ש בתהלים נ"ב על דואג גם אל יתצך לנצח וגו' ושרשך וגו' וכדומה פסוקים שמקלל שונאיו:

לפלש להם. לפתוח להם דרך ושביל מפולש ופתוח בלא מסטין שזו אע"פ שהרשיעו בסוף עכ"ז הרי תחלה למדו הרבה תורה וקיימו הרבה מצות וזהו זכותם ומ"ש ביחזקאל ל"ג י"ג באמרי לצדיק חיה יחיה וגו' ועשה עול כל צדקותיו לא תזכרנה עוד ובעולו אשר עשה בו ימות היינו שיקבל העונש על חטאותיו אך לא לטורדו מעוה"ב וזהו עלי פלשת אתרועע דאי כפשוטו איך התרועע עם פלשתים הלא כל ימיו נלחם בפלשתים ע"כ דרשו פלשת מלשון לפלש. ע"פ מדת ממעל בלשון המשנה ובריית מבוי מפולש וכדומה ודורש ע"פ מדה ט' על שישאלו אותו למה אתה מקרב מה שרחק דוד כמבואר במ"ש תחילה לי גלעד ועל זה ישיב עלי פלשת:

תמן אמרי. המדרש הוא אגדת א"י ותמן בבבל אמרו ודרשו באופן שהשאלה והתשובה מרומז בפסוק זה עצמו עלי פלשת אתרועע ופלשת הוא פלשתים וע"פ מדה ט' וי"ז פי' דוד שהרע לפלשתים ואם פלשת אתרועע ומ"ש עלי פי' עלי לישב ולתרץ ואתרועע מלשון רוע תרוע הארץ מענין שבר ורעה ומלשון רע ואוהב שהוריש לישראל גת שהוא מפלשתים וכמ"ש ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ודרשו שמתג האמה הוא גת שיש במתג אותיות גת והתירוץ עלי לעשותם רעים אהובים:

על המשוחים. שעתידים לעמוד ולהושיע את ישראל לעתיד:

והקמונו עליו שבעה רועים. וס"ד ושמונה נסיכי אדם עי' שי"ר סוף פסוק אני חומה ורישא דקרא אשור כי יבא בגבולינו כמ"ש ב"ר פר' ט"ז סימן ד' שכולם נקראו על שם אשור:

ויראני ארבעה חרשים. ובפסוק הקודם והנה ארבעה קרנות וגו' אלו הקרנות אשר זרו את יהודה וגו' עד ויבוא אלה החרשים להחריד אותם פי' שהחרשים הם המושיעים יחרידו את הקרנות ודורש החרשים ע"פ מדה י"ז שמפורש במקום אחר שיבואו באחרונה ועל אליהו מפורש בסוף מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וכן המשיח מדוד כמ"ש כמה פעמים בתנ"ך ועל אפרים ובנימין ומנשה כמפורש לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו פי' שבעת הישועה יהיה הגבורה על ידי אלו:

זה משוח מלחמה. עי' ב"ר פר' ע"ה סימן ו':

בכור שורו. ור"ד וליוסף אמר:

שולף מנעלי. שליפת המנעל הוא מורה שרוצה לנוח ואינו צריך עוד לצאת חוצה היפך מ"ש נעליכם ברגליכם ופירש במכילתא ביוצאי דרכים ועי' ד"ר פר' ג' סימן ב':

פורה דרכתי. עי' כל הענין בפסוקים באריכות:

לא היה דעתי מיושבת. אלא נכון לצאת לדרך לפלטין אחר:

מדבר בדוד. כפשוטו שדוד אמר כן על עצמו על פי מדה י"ז שמפורש שגלעד וכו' לא היו שלו ועל זה אמר לי גלעד שיהיו שלי וכו':

ולאשר בבית שאן. ובית שאן ממנשה כמ"ש שופטים א' ו' ולא הוריש מנשה את בית שאן ועל זה אמר לי מנשה:

אלא אחי אחר לדוד. וזהו מ"ש בד"ה א' כ"ז י"ז ליהודה אליהו מאחי דוד והיל"ל אליהו אחי דוד מהו מאחי דוד שהוא לבדו נשאר מאחי דוד:

אל נחש מלך. כמ"ש שמואל ב' י"ב אשר עשה אביו עמדי חסד ואינו מפורש שעשה עמו חסד ודרשה זו מוכרחת שהרי כתוב וינחם את פני מלך מואב הרי שהיה מואב אוהב לדוד על שבא מרות המואביה שעל כן האמין דוד את אביו ואמו ומשפחתו שיהיו אצלו מפני שאול ולמה נהפך להם לשנוא והרגם אלא על שלא נזכר עוד דבר מאביו ואמו ואחיו בהכרח שנשארו אצל מואב שלא יצאו מאתו רק אח אחד כנ"ל ע"י נחש מלך בני עמון כנ"ל וע"כ נהפך למואב לשונא ונקם מהם בעת שמצא ידו היינו כשהיה מלך על כל ישראל:

כי ששה חדשים. וזהו מליצת אשליך נעלי שנח וישב שם ולא יצא עד שנקם:

ד"א לי גלעד עד הרי אליהו. תנחומא כאן סימן כ"ח:

אלקנה שמהר אפרים. כמ"ש בריש ש"א מהר אפרים ושמו אלקנה:

הרי חנניה מישאל ועזריה. שהיו מיהודה כמ"ש בריש דניאל ויהי בהם מבני יהודה דניאל חמו"ע:

בנעילת גרונו. ע"י חבל של התליה וזהו נעלי:

ויקומו וגו' ויריעו. וזהו עלי פלשת התרועעי מלשון ויריעו ומ"ש חלש מיד גבור אעפ"י שמפורש כתוב עליו כמה פעמים שהיה גבור גם קודם שנלחם עם גלית כמ"ש בדברי דואג יודע נגן וגבור חיל וגו' עכ"ז נגד גלית לא היה גבור בטבע רק נצחו בישע אלהים שהלבישו רוח גבורה וגם דרך כלל היו ישראל חלושים נגד פלשתים הגבורים וע"י דוד ותרועה זו נודע גבורת הקב"ה שמגביר חלושים:

בארבע שהקריבו. ויק"ר פר' כ"ב סי' ל"ו:

השמר לך פן תעלה עולתיך. בכל מקום אשר תראה כי אם אל המקום אשר יבחר ה':

הנה אלפי הדל. במנשה:

ובן כומרים. הוא יואש אביו שעמדה האשרה והבמה בביתו והפר שהקריב גדעון היה מוקצה לקרב על הבמה והאשרה היה לעבודת כוכבים:

ושור נעבד. צ"ע מנין להם שהיה נעבד ואולי דורשים מ"ש קח פר השור אשר לאביך שאביך עובד אותו וכמ"ש את מזבח הבעל אשר לאביך:

והלא המשכן היה שם. זה צע"ג שהרי יהושע היה אז בגלגל ובגלגל היו הבמות מותרות כמ"ש זבחים קי"ב במשנה וכמ"ש בויק"ר שם והקריב בשעת היתר אך האמת יורה דרכו שסובר שענין הר עיבל היה קודם גלגל וכמ"ש בהדיא סוטה דף ל"ו וכ"ה בס"ע פרק י"א שמיד שעלו מן הירדן באו מיד ע"פ נס באו מיד להר עיבל ואח"כ באו לגלגל וא"כ ביום זה היו עדיין בזמן אוה"מ שבמדבר שהיה באיסור במה אף בשעת פירוקו וכאן סובר שענין הר עבל שביהושע ח' אחר גלגל ויריחו אין מקומו כאן אלא ביהושע ד' קודם גלגל ויריחו שע"פ מדה י"ז דורש כאן מדה ל"ב שמפורש בתורה בפרשת תבא והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' ובנית מזבח לה' אלהיך בהר עיבל (ובמדרש שם ובירושלמי מגילה פרק א' סוברים שהיו כסדר שכתוב ביהושע והיה באיסור במות והותר ע"פ נביא וטעם פלוגתתם בפסוק וכתבת עליהם את כל דברי התורה אם שייך לפסוק הקודם והיה ביום אשר תעברו וכדעת המדרש כאן וכמפורש ביהושע ח':ל"ב ויכתוב על האבנים וגו' או שהוא שייך לאחריו לפסוק והיה בעברכם ולא כתב ביום ודו"ק. ועי' לקמן בסמוך וצ"ע):

איש איש מבני ישראל. ויקרא י"ח ג' ואל אוה"מ לא הביאו:

כאשר צוה משה יהושע ח':

למה הקריב דוד באיסור במה. זה צע"ג וכמו שהקשו הרד"ל והרש"ש זצ"ל ובהכרח לומר שמ"ש הותרו הבמות היינו ליחיד שכל יתיד היה מותר לו לבנות במה לעצמו ולהקריב אך קרבן שהציבור חייב בו אסור להקריב במקום אחר רק במקום הבמה הגדולה ודוד לא הקריב בעבור עצמו כ"א בעבור הציבור כמ"ש לעיל פר' י"א סוף סימן ז' שגבה המעות מכל ישראל והיה לו להקריב בגבעון ובזה יעלה ארוכה וישוב גם לאשר הקשינו לעיל בסמוך על יהושע שאף לדעת שהיה בזמן גלגל היה אסור לו להקריב קרבנות הציבור ועכ"ז הדברים שכתבנו לעיל מיוסדים שהמדרש של ויק"ר פר' כ"ב סובר שם בהדיא שיהושע היה מקריב בעת המשכן בגלגל וכאן אמר בהדיא והלא המשכן היה שם וכתוב בתורה איש איש מבית ישראל שאין זה אלא על אוה"מ שבמשכן שבמדבר:

אלו ג' אומות. שחושב כאן בתהלים ס' הם מן האומות שאסר לישראל כשיצאו ממצרים אדום ומואב ופלשתים וגם את בני עמון אסר עליהם אלא דכאן לא נזכרו וצ"ע שהרי מפורש בכתוב שהכה לג' אומות אלו אך הענין כמ"ש בב"ר פר' ע"ד סימן ט"ו שהותרו לדוד על שהם פרצו הגדר תחלה ומותר להנקם מהם ואחר הנקמה נאסרים כבתחלה ולעתיד יותרו הג' הנ"ל והנה פלשתים מפורש ביהושע י"ג ג' חמשת סרני פלשתים וגו' עד אנכי גורשם לפני בני ישראל שבימי משה היה נכדו קיים ובימי יהושע כבר עברה השבועה שלא היה נכדו קיים (ועי' פר"א סוף פרק ל"ו שלא הותרו פלשתים לדוד עד שלקח מהם מתג האמה של ברית יצחק וכן יבוסים שלקח מהם העורים והפסחים של ברית אברהם ע"ש באריכות) והמדרש הביא פסוק מישעיה גם על פלשתים על שכאן הוזכרו כל הג' יחד ועפו בכתף פלשתים ימה וגו' אדום ומואב משלוח ידם וגו':

זה שמואל שהקריב באיסור במה. פירושו כאשר כתבתי לעיל על שהקריבו קרבן ציבור והיה צריך להקריבו בנוב ועוד שאפילו ביום לא היה יכול להקריב קרבן כזה שנעשו בו ג' אסורים ועי' ויק"ר פר' כ"ב סימן ג':

ויהי ביום השביעי. ז' להתחלה שהתחילו להקיף וז' לימים של עולם שהתחילו ביום ראשון לשבוע וזה השביעי הוא שבת וכן הוא בס"ע פרק י"א ועי' עוד לקמן פר' כ"ג סימן ו' ועל זה שואל מנין שזה השביעי היה בשבת אולי התחיל ביום ג' ומ"ש שביעי היינו שביעי להתחלה הוא יום ב' בשבוע וכדומה ותירץ ולא חללו שבת שבהכרח חללו שבת שהרי הקיפו שבעת ימים רצופים כמפורש בקרא וא"כ יותר טוב לפרש שמ"ש ביום השביעי ומ"ש א"ר יהושע צ"ל אמר יהושע שהיה בשבת ממש ע"פ מדת ממעל או גז"ש קודש קודש שזהו הטעם מה שהחרים השלל לה' וגירסת התנחומא ועוד דבר אחד עשה יהושע מדעתו שהחרים השלל קודש לה' אמר יהושע וכו' ולפי גירסא זו ענין אחר

הוא ואינו שייך למעלה והעיקר חסר כאן שהקב"ה צוה לו שיחלל השבת כמ"ש ויאמר ה' אל יהושע וגו' עד וביום השביעי תסבו את העיר שבעה פעמים וכן הוא בתנחומא:

כעיר הנדחת. שאם בעבור שבת לבד היה די להקדיש השלל לה' ולא להוסיף באילול שבת להחרים משור וחמור וגו' אלא שדנם כדין עיר הנדחת (ולפי זה יתכן שסובר שאין הכרח לומר שיום הז' היה בשבת אלא שעכ"פ אחד מיום הז' שבת היה):

ראשית עריסותיכם. במדבר ט"ו כ' שמצות חלה בתחלה אז מיד בבואם ספרי שלח לך פסקא ק"ט ורש"י בחומש על כן עשה יריחו בדמיון חלה לכיבוש הארץ ולהרגילם במצות חלה ותרומה:

מדבר בנשיא אפרים. על שחלל שבת שהקריב קרבנו בשבת אלא שעשה ע"פ הדיבור ובעבור דרשה זו הביא פסוק לי גלעד וגו' ואפרים וגו' ואגב דרש כל הדרשות הנ"ל ועי' לעיל פר' י"ג סוף סימן ב':

פסקה ב

מי הקדמני ואשלם. ועי' כל זה ויק"ר פר' כ"ז סימן ב' וש"נ:

מי שאין לו. ועושה יותר מכחו וקודם שיש לו בעצמו נמצא שמקדים לעשות קודם שנותן לו הקב"ה:

שמעצמו הכיר להקב"ה. עי' ב"ר פר' ל"ט סימן ג':

מדרכיו ישבע סוג לב. וס"ד ומעליו איש טוב ודורש כאן מלשון סיגים דרכים רעים של יצר הרע וכן ישולם לו שישבע כפי דרכו שבחר בו וכמ"ש משלי סוף א' ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו:

מחוקי צפנתי אמרי פיו. מחוק עצמו בלא מלמד:

לדעתו מאוס ברע. לדעת עצמו בלא מלמד ובפסוק הקודם הנה העלמה הרה ויולדת בן ואמר ישעיה כן לאשת אחז שהיא תלד בן וזהו יחזקיה בן אחז:

ומלך המשיח. לא הביא פסוק ע"ז ויתכן שכוונתו ע"פ בישעיה נ"ב י"ג הנה ישכיל עבדי היינו שמעצמו ישכיל ובאותו ענין שם נ"ג פסוק י"א מעמל נפשי יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק וגו':

העליונים והתחתונים שלי הם. ובני אדם בגדו בי והרחיקו ונתנו הממשלה להשמים עצמם ממני ואתה השבתם אלי שידעו ויכירו שהם שלי על כן אני מקנה לך שמים וארץ מדה כ"מ וזהו ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ שאברם קונה שמים וארץ וזהו מי הקדמני להקנות לי שמים וארץ ואשלם לו להקנות לו שמים וארץ:

אתה מוצא באברהם. ב"ר פר' מ"ח סימן יו"ד וש"נ ומבואר:

לעתיד לבוא מנין. כאן בשיבוש ושם בב"ר הגירסא הרי במדבר בארץ כנען מנין כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים לעתיד לבוא מנין והיה ביום ההוא יצאו מים חיים וכאן מביא פסוק אחר אבל צ"ל כמו שם וכמ"ש עוד כאן במאמר זה לקמן:
רחצו רגליכם. מטינופת עבודת כוכבים עי' ב"ר פר' נ' סימן ד' ורש"י בחומש:
סכותה לראשי ביום נשק. שהגין עליהם בסכות שלום בעת מלחמת כנען:
שלח לחמך על פני המים. קה"ר פסוק זה דף ק"ג ב':
מה שאין יחיד מקריב. שאין דוחה שבת אלא קרבן ציבור קבוע ונכלל בלשון זה שהקריבו הנשיאים דברים שאין היחיד מתנדב כמ"ש לעיל פר' י"ג סוף סימן ב' על חטאת וקטורת וכאן רבותא שאפילו בשבת נתקרב ונתקבל תנחומא כאן סוף סימן כ"ח:

פסקה ג

דבקו שערים זה בזה. שבת דף ל' שמ"ר ריש פר' ח' בא"א במ"ר פר' ט"ו סימן י"ג בא"א עי' מש"ש:
כ"ד רננות. הכוונה שבד"ה יש בתפלה זו כ"ד תיבות של רנה תפלה תחנה והכ"ד הוא מ"ש וככלות שלמה להתפלל ובמלכים שם יש הרבה יותר מכ"ד פעמים ועל שעיקר הדרשה הוא מפסוקים של ד"ה מביא פסוקי ד"ה וכ"ד רננות כנ"ל ובגמרא דידן ובירושלמי תענית פרק ב' הלכה ב' הגירסא כ"ד רננות ולא גרס פסוקים ובירושלמי בהדיא שהכוונה על לשונות של רנה ותפלה ותחנה עיין שם. ומ"ש דבקו שערים הוכיח כן ממ"ש בתהלים שאו שערים וגו' ושאו פתחי עולם משמע שבהם תלוי והם המעכבים שנסגרו ולא פי' איזה שערים ע"כ בהכרח לדרוש על שערים של ק"ק מקום הארון וזהו ויבוא מלך הכבוד השוכן על הארון כשאמר שלמה קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך אז אמר שאו שערים והנה כתוב וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה וכו' וכבוד ה' מלא את הבית משמע שזה נעשה על ידי כלות התפלה ולא על ידי כ"ד רננות היינו פסוק האחרון אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך וא"כ מ"ש קודם התפלה ויביאו הכהנים את ארון ה' וגו' ההכרעה ע"פ מדה ל"ב שמקומו אחר התפלה או על פי מדת כלל שאחריו מעשה מדה י"ג מל"ב מדות שאינו אלא פרטו של ראשון ועי' לקמן פר' ט"ו סימן י"ג ותנחומא שם:
מהו בנה בניתי. היה די שיאמר בניתי ועי' שמ"ר פר' נ"ב סימן ד' מדרש תהלים כ"ד כל הענין והגאוה על שאמר בניתי והדרשה של בנה הוא ענין אחר:
לכך נאמר שאו שערים. שייך לתחילת הענין שמכאן שדבקו שערים זה בזה:

והיתית וגו' ושומת. והיל"ל והביאו ושמו אלא שמעצמה הובאה ומעצמה הושמה היינו ע"פ ה' בנס ששלח מלאך ומ"ש שנדמה המלאך בדמות אריה יתכן שדורשים כן מתיבת וסגר שדרשו במכילתא על פסוק סגר עליהם המדבר אין סגר אלא חיות רעות שנאמר וסגר פום אריותא וכן הוא בב"ר פר' ל"ב סימן ח' ויסגור ה' בעדו שהקיף התיבה באריות וכן כאן שלח מלאכי וסגר שהמלאך נדמה כמו אריה:

שנתעכב לה הענן. וזהו הכבוד שחלק לה שהענן בו כבוד ה':

שיבא הארון מסוים. מצויין וניכר בין כלי המשכן:

אין רוכבים על סוסו. שמ"ר ריש פר' ח':

שכן ה' לאדוניו. נתראה אליו עי' ב"ר פר' פ"ו סימן ה':

פסקה ד

תני מעשה בר' יוחנן ב"ב. מכילתא בא פ' ט"ז בריש חגיגה בבלי וירושלמי:

לקבל שכר למביאיהם. שם ושם הגירסא ליתן שכר למביאיהם ובמכילתא שם לקיים מ"ש ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר פי' למען הגדיל השכר בצדקו ציוה מצות רבות ומסיים שם עוד אמר להם איזה דבר חידוש יותר מזה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי לדבר בלתי היום אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלציך אין הדור יתום שר' אלעזר ב"ע שרוי בתוכו:

את ה' האמרת היום. שבח שוה לשניהם שמ"ש ומי כעמך ישראל גוי אחד אמר דוד כן ברוה"ק היינו בשם הש"י:

דברי חכמים כדרבונות. לקמן פר' ט"ו סימן כ"ב פסיקתא פר' ג' סימן ב' ובסוף קהלת רבה ובירושלמי סנהדרין פרק יו"ד וכל דרשה זו מיוסדת ע"פ מדה כ"א דבר שהוקש לשתי מדות אתה נותן לו כח היפה שבשתיהן:

להביא חיים לעולם. שעל ידי חרישתה התבואה גדלה:

מטולטל. שאין לו קביעות מקום אף דת אין להם קביעות חלילה. ת"ל וכמסמרות נטועים שהם קבועים בכותל במקום אחד הרי שנמשלו דברי חכמים לדרבן לענין החיים ולמסמרות בענין הקביעות:

חסר ולא יתיר. שהמסמר ברוב הימים מתחסר שמעלה חלודה ת"ל נטועים שנדמה לנטיעה שמתגדלת תמיד ואף שהנטיעה ג"כ סופה לירקב הרי מעלה נטיעות אחרות תחתיה וכן העוסק בתורה מתגדל ונעשה כמעיין המתגבר אלא שהנטיעה אינה חזקה ע"כ נמשלה למסמר ג"כ לענין החוזק והקביעות:

האיך אני למד תורה. הלא הכל בספק ואין דבר ברור:

מרועה אחד. רועה זה משה שפרנס את ישראל כרועה במדבר מ' שנה וכמ"ש לקמן סימן זה במ"כ מרועה נוטריקון משה רבינו עליו השלום:

וידבר אלהים את כל הדברים. שהאוסר מביא ראיה ממקום זה והמתיר מביא ראיה ממקום אחר אלו ואלו דברי אלהים חיים וההלכה ע"פ רוב וכך היא דרכה של תורה:

כלשון הזה וכו'. במכילתא מקום מאמר זה בריש הדרשה כאשר כתבתי ובריש חגיגה כמו כאן:

המשנה קרא אותו מרדע. אהלות פר' י"ו משנה א' האיכר עובר ומרדע על כתיפו במלמד הבקר שופטים ג' ל"א להציב הדרבן ש"א י"ג כ"א:

כשהוא משמרם. שכתוב מסמרות בשי"ן שמאלית לדרוש משמרות ושמורה ג"כ:

ומשתרשים בכל הגוף. כמ"ש באבות כל שמעשיו מרובים מחכמתו דומה לאילן ששרשיו מרובים וענפיו מועטים וכו':

נכנס לתלמוד. בית התלמוד לבית המדרש ומלמד תורה ברבים:

ושאר כל הימים מדבריהם. ואיך יברך כמו על של תורה ותירץ שדברי חכמים כמו של תורה וכמ"ש ולא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך:

סתומה. כמ"ש והיו לטוטפות ולא פירש איך ומה וכן פרי עץ הדר ולא פירש:

וכלה סימנים. אין פירושם נגמר במקום אחד רק עניה במקום זה ועשירה במקום אחר והתיבות נדרשים לגז"ש ובכל המדות:

ויותר מהמה. הכוונה מסיפא דקרא עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר וכמ"ש בסמוך:

מהו מהמה. ובפסיקתא שם הגירסא מהומה נכנסת בך ובקוה"ר מפורש יותר וכאן דורש מהמה נוטריקון מה מה וכמ"ש ארוכה מארץ מדה וגו' וכמ"ש חז"ל אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמסין ושמים וארץ יריעות אין מספיקים לכתוב תורה שלמדתי מרבותי:

מסיר יצה"ר. שיזכה ללב בשר ועי' פסיקתא פר' א' סימן ג' מהו כל בשר כל מי שבשר יצרו בעוה"ז וזהו מ"ש כאן יגיעת בשר:

בי שרים ישורו. ודורש בשר מלשון שר שיבא למדרגת שר כי תיבת בשר מיותר שהיל"ל ולהג הרבה ביגיעה ע"כ דורש ע"פ מדת ממעל ומדה י"ז ומדה ט':

כדור של בנות. שאם כפשוטו היל"ל כדרבנן ע"כ דורש כדור בנות נוטריקון ודרשה זו העתקה ממקום אחר:

כח של ברזל. זהו שאמרנו בריש הסימן שכל דרשות אלו ע"פ מדה כ"א שהוקש לב' וג' מדות:

משמרות. שכתוב בשי"ן שמאלית:

משמרות כהונה. ד"ה א' כ"ד וכ"ה ע"פ מדת מנגד:
הקיש דברי סופרים. במ"ש בעלי אסופות הם הסופרים שאספו דברי תורה ונאספים לבית הועד ולביה"מ ומאספים תלמידים כמ"ש לעיל בדרשה הקודמת שדורשים כ"ד ספרים כמספר המשמרות:
כנגד ה' ספרי תורה. שתקנה של סנדל המסומר היה לזכר גזירה של אומה רשעה שעמדה על ישראל לבטל התורה וע"י סנדל המסומר נהרגו המונים מישראל על כן תקנו באופן מספר התורה:
הם ערבים לשומעיהם. כנטיעה זו ואם לאו כמסמרות נוטריקון כמס מרות ממוסמסים ומרים צלמות ולא סדרים:
אם שמוע תשמעו. שמיעה כפולה שמע מקטן כשומע מגדול שמע מגדול כשומע מסיני מפי הקב"ה וכמ"ש בסמוך:
ויזכור ימי עולם. וס"ד איה המעלם מים את רועה צאנו:
הרי הוא אומר. הביא דרשה זו לכאן שדומה לדרשה הקודמת בשבח החכמים:
המתמנים על הצבור. שרוה"ק שורה עליהם כמו השופטים הקדמונים שבספר שופטים:
ויעצם את עיניכם. וס"ד את הנביאים:
מה ברכה זו. עמק מלא מים המים מכסים על מה שבתוכו:
בבתי מדרשות. על שער בת רבים שמקום בתי דינים נקרא שער כמ"ש ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ובועז עלה השערה ושם נקבצים תלמידים:
כמגדל לבנון. כשעושה התורה ומגדלה ומלבין דברי' צופה פני דמשק יצפה פני אלי' שכתוב בו דמשק:
זכרו תורת משה. כשתזכרו ותעשו התורה יבא אליהו שסמוך לו פסוק הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא.
אין קץ. לא יהיה לו קץ הימין:
ולהג הרבה. כשלוהג הרבה חוץ מן התורה מתיגע בהם שנופל ואין בו כח לקום ונשאר טמון בעפר ואינו ננער מן העפר:
כהדה דתנינן. בריש פרק חלק:
תדע לך מיעקב. פסיקתא שם:
ראשון לכל דבר. ב"ר פר' צ"א סימן ה':
גדעון בן יואש. כמ"ש שופטים ו' ואלפי הדל במנשה וכמ"ש לעיל בסימן א':
דגל מחנה אפרים. במדבר ב':
ירבעם בן נבט. אפרתי מ"א י"א כ"ז וכדלעיל בסימן א':

יהוא בן נמשי. אותיות מנשי:

פסקה ה

מן וישת על ראש. מן תיבת וישת והיא בכלל ולא חשב תיבות וישלח ישראל את ימינו כי עדיין לא היה ניכר שכוונתו על אפרים דווקא עד ששת כפו על ראשו:

שעל ידי חכמתו. שע"י שדיבר דברי חכמה בלשונו לפרעה אמר לו נבון וחכם כמוך אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי.

יוסף דומה לאביו. ב"ר פר' פ"ד סימן ו' עי' מש"ש שם:

מה יעקב נולד מהול. כמ"ש איש תם שלא היה צריך תיקון וביוסף כתוב אלה תולדות יעקב יוסף שהיה דומה לו בתולדתו כן הוא בתנחומא מקץ סוף סימן ג' ובילקוט בראשית סימן ט"ז:

מצער עיבורה. כמ"ש ויתרוצצו הבנים בקרבה וברחל כתוב ותלד רחל ותקש בלדתה:

זה אחיו מבקש להרגו. יעקב כמ"ש יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב:

זה נגנב שני פעמים. אצל יעקב כתוב שתי פעמים גנבה ועפ"י מדה יו"ד שנגנב שתי פעמים צאן ממנו ביום ובלילה וביוסף כתוב שתי פעמים גנבה שאחיו גנבוהו מאביו והמדנים סוחרים גנבוהו מן הבור וכמ"ש בספר הישר באריכות:

זה השביע בנו. יעקב השביע את יוסף שיקברנו עם אבותיו וכן השביע יוסף לאחיו:

אחת שהיא חשוב. כמו אחד העם שפירושו חשוב שבעם וכן לעיל פר' י"ג סי' י"ג פר אחד שאין בעדרו כמוהם וכו' ע"ש:

ויקרא בהם שמי. ושם אבותי אברהם ויצחק:

וישחטו שעיר עזים. ויטבלו הכתונת בדם:

פסקה ו

אני פי מלך שמור. עי' לקמן פר' ט"ו סימן י"ד:

יהיה עליון על ציווי. וזהו על דברת שבועת אלהים ועל לשון עליון כמ"ש ואל על יקראהו יחד:

אשר לא יקום. ארור אשר לא יקום וארור הוא שבועה:

ודכוותיה איש אמו ואביו תיראו. ועכ"ז רק באופן שלא יסתרו ד"ת ולכך סמך אחריו ואת שבתותי תשמרו ולא ישמע לאב ואם בזה:

מכעסו. דורש מפניו מכעסו כמ"ש פני ילכו ודרשו המתן עד שיעבור פנים של זעם וכמ"ש מפני זעמך וקצפך וכן וצלם אנפוהי וכתוב שם והתמלא חמה ומ"ש תלך פי' שתלך בעצתו כי הליכה שייך בעצה וע"פ מדה י"ז דורש כאן מדה ט' וכן אל תעמוד

ג"כ ע"פ מדות אלו א"כ מ"ש בדבר רע שלא תעשה דבר רע שזה כבר נכלל במ"ש תלך ותעמוד אלא פי' מחמת דבר רע שהוא מפחידך:

באשר דבר שלטון. עי' שבת דף ס"ג א' מדרש תהלים מזמור פ"ג הצדיקים אומרים להקב"ה מה תעשה אומרים לו קום והוא קם כ"י כמ"ש קומה ה' עתה אקום אומר לו אל תישן כ"י והוא מתעורר שנאמר ויקץ כישן ה' ע"ש שמאריך בזה על ידי מי ע"י שומר מצוה שמתפלל להקב"ה ועושה רצונו:

ומי יאמר יאמר לו. לשון שאלה והתירוץ הוא שומר מצוה שהשומר מצוה הוא מתפלל ואומר להקב"ה מה שיעשה לו:

נחת עמהם במדת רחמים. פי' נהוג עמהם כמ"ש נחית בחסדך:

החכם עיניו בראשו. רואה את הנולד וכמ"ש בהדיא ירושלמי סוטה סוף פרק ח' אר"מ כתוב החכם עיניו בראשו והכסיל במה ברגליו וכו' החכם עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו ע"ש העתקנו בב"ר פר' צ"ח סימן ד':

במלאות ספקו יצר לו. כשיתמלא מעשיו מה שיש סיפוק בידו לעשות אז יצר לו שישולם ענשו: ודורש והולך הפסוקים שאחר פסוק אני פי עד פסוק אין אדם שליט וגו':

רבה עליו. שרעתו רבה ומתמלא סאתו והיינו זהו לפי פשוטו ועוד דורש ע"פ מדה ז' וי"ז על דוה"מ:

מה שיהיה. וס"ד כי כאשר יהיה מי יגיד לו:

כשיבא. יום הדין:

ואם יבא לומר. פי' שאם יבא לומר בשעת הדין שיארכו לו שיעשה אז תשובה שאינו יודע אם יספיקו בידו לעשות תשובה וכאשר יהיה הדין מי יאמר לו שיקובל תשובתו שבוודאי לא יקובל אחר גזירת דין:

ד' מיתות. סקילה שריפה הרג וחנק:

אין אדם שליט ברוח. להוציא ממנו לנשום בעת לכלוא את הרוח שעת שיכלא ויסגור הרוח בגופו ויחנק ומ"ש הדומות לה כמ"ש בסמוך:

מיתת סייף. שהוא על ידי שליחות כמ"ש צא הלחם וכתוב שם ויחלוש יהושע וגו' לפי חרב וגם בתיבת משלחת עצמה כלול מיתת חרב כמ"ש ויעש שלח לרוב ומגינים:

וכל עושי רשעה קש. ולהט אותם היום הבא היינו שריפה וכתוב כאן רשעה וכאן שכתוב ולא ימלט רשע את בעליו ולא פירש מה יעשה לו ועל פי גז"ש של תיבת רשע הרי מפורש שריפה:

ובטלו ד' מיתות. סנהדרין ל"ז כתובות כ"ט וכל דרשה זו הובא דרך אגב של דרשה שניה על יוסף ששייך כאן:

את האלהים. אני ירא ועי' ב"ר פר' צ"א סימן ז':
לא נתבהל מפנאי הבית. לא דרש תיבת מפניו על הכעס כמו בדרשה הא' כי כאן לא היה כעס רק פיתוי של תאוה גם הי"ל מפניה לשון נקבה וכן מ"ש יחפוץ דורש על האלהים שכתוב תחלה שבועת אלהים שאם עליה הי"ל תחפוץ לשון נקבה ואין לפרש מפניו מפני הבעל אדונו שהרי מפורש כתוב שהתבהל מפניו כמ"ש הן אדוני על כן דרש מפניו על פנאי הבית שלא היה שם איש וא"כ היה לו לירא שתהפך הדברים עליו כמו שהיה באמת:
ותאמר להם לאמר. וגו' בא אלי לשכב עמי הרי שדברה עליו שקרים בסוף ומן הסתם הגזימה תחילה שתעשה לו כך:
באשר דבר המלך שלטון. שעל ידי שדיבר פרעה אל יוסף כמ"ש וידבר פרעה אל יוסף על כן שלטון ויוסף הוא השליט:
בנגעת יוסף. בנגעו וגנותו:
עברי שונא. כמ"ש כי לא יוכלו המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה היא למצרים הרי שהיו שנואים זה לזה:
הדבר שמלך. שיעץ שר המשקים:
פיו שלא נשק. ב"ר פר' צ' סימן ב' וש"נ:
ויתן אותה על יד יוסף. שאחזו בידו ונתן הטבעת בידו:
הוא עזב בגדו בידה. שפשט בגדו מעליו:
לא הרכין צווארו. כך דרך הנושק לשוח מעט למי שנושק:
היא קראה. העלילה עליו שקר:
בן פורת עלי עין. שפרה והתגבר על העין ודורש עלי עין שעילם עין מלשון ומלהסתכל בבנות שהסתכלו מעל החומות עליו בעת שיצא על ארץ מצרים. ועי' ב"ר פר' צ"ח סימן י"ח:
שלא גנבת ממונו. הנה לא תגנוב שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות ע"כ אמר ולא גנבת מקור אשתו שדומה לגונב נפש:
לא תשורני עין רואי. וזהו ענין הגנב שגונב בסתר על כן עלי שור כנגד לא תשורני שלא עשה כן:
יבא עת. לפרש מ"ש ועת ומשפט ידע לב חכם על הקב"ה שישלם לו שכרו באופן שעשה וכל הדרשה זו על פי מדת מנגד וממעל:

פסקה ז

שכם אחד על אחיך. ב"ר סוף פר' צ"ז:

פר אחד. איל אחד כבש אחד לעולה שעיר עזים אחד לחטאת:
וכה"א בני מנשה. במדבר כ"ו:
מנשה על שם יעקב. כאלו הוא ילדו כמו לראובן ושמעון:
כי לא היו לו בנים. וחטאת מלשון חסרו וכן הוא כרש"י בחומש:
אלו בנות צלפחד. לקמן פר' כ"א סימן י"א י"ב:

פסקה ח

בחלקו בשילו. מחלק בני אפרים כמ"ש יהושע ט"ז ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה ובתהלים ע"ח ויטש משכן שילו אהל שכן באדם וימאס באהל יוסף:
לפני אפרים ובנימין ומנשה. הרי בנימין נחשב עם בני יוסף לישועת ישראל וכמ"ש לעיל בריש הפרשה אצל המשוחים:
מתה עלי רחל. מיתתה היתה קשה עליו על שהיא היתה עקרת הבית ולא כתב כן אצל אשה אחרת מנשיו:
בן מאה שנה. שבן פ"ד שנה היה כשנשא את לאה ושבע שעבד עוד בעד רחל הרי צ"א ושש שנה עבד בצאן הרי צ"ז וב' שנה נשתהה בדרך כמ"ש ב"ר סוף פרשה ע"ח הרי צ"ט וא' היה בבית אל וכשנסע מבית אל נולד בנימין הרי שהיה אז בן ק' שנה וזהו בנימין חסר יו"ד נוטריקון בן ימן גימטריא קו"ף:
בן שלשים שנה. כשנולד יוסף בסוף ז' שנה השניים שעבד יעקב היה יעקב בן צ"א שנה כנ"ל ובנימין כשהיה בן ק' נמצא יוסף גדול מבנימין ט' שנה ויוסף בן שלשים בעמדו לפני פרעה ואח"כ ז' שני שובע וב' שני רעב שאז בא יעקב למצרים הרי יוסף בן ל"ט שנה ובנימין בן ל':
שביחן צדקת אחיו. שלקחו יוסף לעבד על שנמצא הגביע באמתחתו ושתק וקיבל עליו הדין ושם מבטחו בה' וזהו אחד כסף:
שהיה יוסף שותה יין. בסעודה שעשה לאחיו וחוץ מזה לא שתו יין לא הוא ולא אחיו לפיכך נקרא נזיר אחיו כמ"ש ב"ר סוף פר' צ"ח בהדיא ועל כן זכר שתיה זו בקרבנו לזכר זכותו:
הוי מלת בלולה בשמן. על ששכנה ונחה שם השכינה בשניהם:
כשירד למצרים. כי בסדר פנחס לא נמנו לו כ"א ה' בנים שכלו מהם חמשה משפחות וע"כ אמר כשירד למצרים:
בנינו לכפרה. כמו החטאת:

ומרדכי יצא. בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן הרי חמשה והרי ג' פעמים חמשה לבנימין חמש ידות וחמש חליפות שמלות וחמש בגדי מרדכי:

פסקה ט

הרי נותרו ג' שבטים. פי' שבפרשיות וסימנים הקודמות פי' טעם קרבנות של ט' שבטים ועתה נותר עדיין לבאר טעם של ג' שבטים:

דן ידין עמו. כאחד שבטי ישראל:

היה מביא לחם. כמפורש במדבר ו' וסל מצות ורקיקי מצות וקערה רומז ללחם כמ"ש לעיל פר' י"ג סימן ט"ז ברישׁ:

מן כל ימי נזרו. שמדבר בנזיר טמא יש ע' תיבות בצמצום:

על שפיטת שמשון. כמ"ש שופטים סוף ט"ו וישפוט שמשון את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ומתיבת דן עד תיבת אחור ע' אותיות בצמצום והתיבות בכלל ופסוק לישועתך אינו בכלל כי אינו על שמשון אלא על שראה שימות אמר א"כ אינו הגואל האמתי וצריך עוד לקוות לישועת ה' כמ"ש ב"ר פר' צ"ח סימן י"ד ופר' צ"ט סימן י"א:

מזרק על שם ויפול. פי' ד"א מזרק ע"ש ויפול רוכבו אחור שנזרקו על ידי תפלתו הפלשתים:

שניהם מלאים. סולת בלולה בשמן שהקערה נגד נזיר טהרה והמזרק נגד נזיר טומאה:

שניהם צריכים סולת. פי' שגם נזיר טמא אף עפ"י שאין בקרבנו סולת אעפ"כ בהכרח לו להביא עוד קרבן טהרה ואז יצטרך לחם וזהו שחתם לפי שנזיר טומאה וכו':

על שטימא עצמו בבת עובד כוכבים. א"כ אין לפרש כפי' הא' על נזירות טהרה אלא בין קודם שגילח ובין לאחר שגילח הרג בפלשתים:

יו"ד דברים. יו"ד מאמרים וציווים על איסור היוצא מן הגפן ואף שדיבור ח' מכל אשר יעשה מגפן היין הוא כפול עכ"ז חשיב ליה על שהוא דיבור בפני עצמו:

והזהב אדום. עי' לעיל פר' י"ג סימן י"ח שיש בזהב מין אחד שהוא אדום והוא זהב פרוים על שדומה לדם פרים:

לעשות לשם שמים. וזהו סימן הקטורת שנותן ריח טוב משל למע"ט ולירא ת' וכמ"ש והריחו ביראת ה':

שעיר עזים וכו'. שעיר על שם שער כמ"ש כי היו ידיו שעירות כאדרת שער ע"פ מדת ממעל:

ג' אזהרות. אף שכלם ביוצא מן הגפן הרי אמרם בג' מאמרים:

ויין ושכר אל תשת. חשיב לי' בחד שמאמר אחד הוא ואף דלעיל חשיב לי' בתרתי משום דבתורה שבא לחדש ולאסור כל תיבה לעצמה הודעה חדשה אך כאן שהמלאך שנה מה שכתוב בתורה חשיב ליה בחד:

שמשלו אביו. של דן לבו מיני נחשים על גודל גבורתו ועל ששניהם מין נחש חשיב לי' בחד:

עשרים שנה. שופטים י"ו ל"א ודורש מדה י' מדבר שהוא שינוי (וזה הכוונה מה שהביאו התוספות בשם הירושלמי וישפוט את ישראל ארבעים שנה היינו שני פעמים עשרים שנה וכן מצאתי אח"כ בהקדמה של מקראות גדולות או של הקאנקארדאנסיע:

וישבו בהשקט. שישבו ישראל בהשקט ממלחמת פלשתים וגם פלשתים ישבו בהשקט ולא נלחמו בישראל:

כנגד הנס שנעשה. שצמא מאד למים ונברא לו מים בשן הלחי:

עין הקורא אשר בלהי. ט"ו אותיות בשם זה וכל קורא יתפלא איך דרשו שהקרבנות שהביאו הנשיאים ירמוז לאותיות של תיבות שכתוב בשופטים אחר כמה מאות שנה אך כבר מפורש בדברי חז"ל שהכל קבלו מסיני אפילו מגילת אסתר וכמ"ש חז"ל אתי יחזקאל ואסמכה אקרא מה שהיה מקובל לחכמים הקודמים בע"פ גם אמרו חז"ל ראתה שפחה בים מה שלא ראה יחזקאל במרכבה אף כי נשיאי ישראל והנביאים ידעו וראו הכל ברוה"ק:

פסקה י

על שם אישורו לאשרו. לחזקו ולקיימו שהדיין פוסק הדין כפי התורה וצריך למוסרו לשוטרים שהיכולת בידם לכוף הבעלי דינים לקיים הפסק:

ע' בני נח. לעיל פרשה ט' סימן ד' והם המנויים בבראשית יו"ד:

י"ו בני קטורה וישמעאל ושנים עשר נשיאים. בראשית כ"ה:

עשו וי"ו בניו. בראשית ל"ו:

ובצרה מן אדום. פי' בצרה שכתוב כאן כי יש בצרה אחרת במואב עי' ב"ר פר' פ"ג סימן ג':

אבל שאר המלכים. פי' שחושב בסוף וישלח ח' מלכים לאדום הג' הנ"ל היו מזרע אדום וה' מהם היו ממקומות אחרים ואף שכפי המסופר בספר הישר סוף ויחי שנשבעו אנשי אדום שלא ימליכו עליהם מאחיהם רק מאומות אחרות ובלע זה היה מאנשי אנגיאס מלך אפריקה עכ"ז יתכן שהיה מזרע אדום והם לא ידעו:

שקערורות. יש כאן אותיות קערת:

אלו ישראל. חוזר לדרשתו שאמר לעיל אין אישורן של ישראל וכו' שפסל ועקר להק"ל ובחר בעם אחד ומזרק מלשון זריקה והפרשה שהפריש לאברהם וזרעו מהם כדלקמן סימן י"א בהדיא ואחד הוא אברהם כמ"ש אחד היה אברהם:

מהם ובהם. מהעובדי כוכבים להעובדי כוכבים כגון בלעם ואבימלך ולישראל מישראל:

ה' מסיני בא. וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן שכ"י היה בכל מקומות אלו ליתן להם התורה ולא רצו לקבל:

אחת היא לאמה. ור"ד ששים המה מלכות וגו' שבחר לישראל מהם כמ"ש לעיל פר' ט' סימן י"ד:

אלו האומות. פי' ראוה בנות אלו האומות:

ת"ת והמעשה. שהקטורת מורה על ריח טוב של יראה ומע"ט כמ"ש בסימנים הקודמים. ועשה הוא על מעשה המצות ונשמע הוא קבלת התורה:

ג' כתרים. שמ"ר פר' ל"ד סוף סי' ב' וש"נ לעיל פר' י"ד סימן י"ג:

ועשית עליו זר זהב. שמות כ"ה י"א היינו על הארון שכתב שם בפסוק הקודם:

ועשית לו זר זהב. שמות ל' פסוק ג' אצל מזבח הזהב:

ויעש לו זר זהב. שמות ל"ז י"א וכן אצל הציווי שמות כ"ה כ"ד:

שכר התלמוד גדול. שמביא לידי מעשה שגדול המעשה יותר מן העושה:

שלא יזייפוה. שמ"ר ריש פר' מ"ז:

ויבחר בזרעו אחריו. הם השבטים

פסקה יא

על אישורן. שמ"ר פר' א' סימן ה' וכדלעיל בריש סימן יו"ד:

וכשם שמחשבת ישראל. ב"ר פר' א' סימן ה':

שמנה לחמו. בראשית מ"ט כ' ושם פסוק כ"א נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר ואילה שלוחה פי' שארצו היתה קלה להוציא תבואתה ועי' בראשית רבה פר' צ"ח סימן י"ז:

ברק שהיה מקרש נפתלי. שופטים ד':

שנזרק מארצו. כמ"ש בסי' הקודם:

דברי ר' יוסי. ס"ע פרק א' ור"י הוא המחבר של סדר עולם ועי' ברייתא דל"ב מדות מדה ל"ב וא"ר יוסי אי אתה מוצא חשבון זה אלא משבעים שנה לאברהם שנגזירה גזירה על ענין בין הבתרים ועי' מש"ש באריכות:

מלמד שהיה אברהם. ב"ר פר' ל"ט סי' י"ד:

פר כנגד עגלה. שהעגל הוא פר קטן:

כנגד תור וגוזל. של בין הבתרים שרומז לקרבן עני עי' ב"ר פר' מ"ד סי' ד':
שאין עניות. לקמן סימן י"ב:
שהיו תמימים. וזהו שלמים. ובני מלכים כי בקר רמז למלכים כמו לעיל פר' י"ג סימן ט"ו ושור מלך בבהמות ואברהם נקרא מלך כמ"ש ב"ר פר' מ"ב סי' ה' מלך את עלינו ורבקה היתה בת מלכים כמ"ש פר"א פרק ט"ו בת מלכים שיצאה לשאוב מים מימי':
והאמהות. פי' אעפ"י שהיה נפתלי בן בלהה שפחת רחל לא הקריב על שמה על שזלזלה היא ברחל וכן זלפה בלאה כמפורש בקרא אצל הגר ותקל גבירתה בעיניה ומן הסתם שכן היה בבלהה וזלפה אעפ"י שהיו צדקניות לא הקריבו אליהן:

פסקה יב

וייצר ה' אלהים את האדם. צ"ע לאיזה כוונה הביא כאן פסוק זה שהרי צריך לפסוק ויצו ה' אלהים על האדם והוא פסוק עשירי מפסוק וייצר ובהכרח לומר שצריך לגרוס כאן פסוק ויצו ובפסוק זה דרשו בב"ר סוף פר' ט"ז הששׁ מצות ויתכן שצריך כאן גם לפסוק וייצר שלא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות כמ"ש ב"ר ריש פר' מ"ד וענין הצירוף שייך בכסף כמ"ש מצרף לכסף וכור לזהב וכדומה הרבה שמצרפין הכסף מן הסיגים וחנק העפרורית שבו כן האדם שנברא מעפר צריך לצרפו במצות ובאש התורה וזהו שהביא פסוק עפר מן האדמה ופסוק כסף צרוף בעליל לארץ:
שנזרק מדור המבול. שנבחר ונפרש מהם כדלעיל בסימן יו"ד וי"א על אברהם:
מפני עון דורו. שראה ברוה"ק שיכלו כלם ולא רצה להעמיד תולדות לכליון:
מאיתן ז' אחר. פי' שבתיבות מזרק אחד כסף כל אותיות של עשיריות עולים למנין ה' מאות רק נשארו אותיות היחידות הם הז' של מזרק ותיבת אחד שמספרם כ' הם לבד ה' מאות הנ"ל:
והיו ימיו מאה ועשרים שנה. להאריך להם זמן שישובו בתשובה באותן ק"כ שנה שקודם המבול כ' שנה קודם לידת בני נח:
שבעים אומות שיצאו ממנו. כמ"ש לעיל ריש סי' יו"ד:
שבעים פסוקים. מדרש תדשא פ"י. וכן הוא בצמצום וכן אצל המן בצמצום והרמז שהצר של האומר שבחר מע' והם כנגד הע' אבד אחר ע':
לתכלית שבעים נתלה על חמשים. לסוף ע' פסוקים נתלה על עץ של חמשים אמה:
פרשתו של נחש. פירושו עד הפסוק שלקללת הנחש ומניתי וכך הם בצמצום שבעים שמות והב' שמות שבפסוק ויאמר ה' אלהים אל הנחש אינו בחשבון כי עד הפסוק של הקללה קאמר:

והייתם כאלהים אינו קודש. וכמ"ש ב"ר פר' י"ט ריש סימן ד' שדברי הנחש הטועה הוא ועי' מש"ש ועי' ב"ר פר' כ' ריש סימן ד' וצ"ע:

שהיו לתרח. והזכרון על אברהם שאז נולד כמ"ש ויהי תרח שבעים שנה ויולד את אברם ואגב זכר גם את קינן שהוליד לע' שנה:

שבכו את יעקב. לכבוד יעקב ובניו לשם ולפאר בעולם ולזכות גדול למצרים:

וראש השנה. יום אחד וכן חג השבועות יום אחד הרי י"ח ימים טובים ונ"ב שבתות:

ויומו של הקב"ה. עי' ב"ר פר' ח' סימן ב' מש"ש:

קבלו מצות. מהש"י בנבואה וזהו סולת בלולה בשמן על המעט שעשו וכמ"ש בסימנים הקודמים. ומ"ש למנחה הוא על שם רוה"ק והנבואה כדלעיל בסימן י':

כף אחת. עשרה זהב כנגד יו"ד מאמרות בראשית א' אבות פרק ה' וכנגד עשר ספירות בראש ספר יצירה יו"ד דורות מאדם ועד נח בראשית ה' ומנח ועד אברהם בראשית יו"ד. יו"ד דברות שמות כ' יו"ד שליטים קהלת ז' י"ט וחושב היו"ד דברים בקה"ר והחכמה תעוז וגו' מעשרה שליטים ועי' ויק"ר פר' ד' סימן ד':

יו"ד תולדות שבתורה. וצ"ע שכתוב בתורה י"ב תולדות וא' במגילת רות ולעיל פר' ב' סימן ט"ו איתא וז"ל אתה מוצא י"ב תולדות כתובים ועי' שמ"ר פר' למ"ד סימן ג' וכן בב"ר פר' י"ב סימן ו' וא"כ צ"ע למה אמר כאן יו"ד תולדות שבתורה אך בב"ר פר' י"ב סימן ו' וכן בשמ"ר שם איתא כל תולדות שבמקרא חסרים לבד שנים מלאים ולזה רמז כאן במ"ש שניהם מלאים כף אחת עשרה זהב שרומז על שני תולדות שהם מלאים במ"ש שניהם מלאים ועוד יו"ד תולדות שרומז במ"ש עשרה זהב רק השני תולדות שכתובים אצל עשו חדא חשיב להו שאינו חושב תיבות של תולדות אלא המקומות שכתוב בהם וכמ"ש בהדיא לעיל פר' ב' שם יצחק עשו יעקב ועוד איתא שם יו"ד תולדות לענין בריאת עולם ויתכן שלזה כוון כאן מה שזכר יו"ד תולדות נמצא דכאן חסר וצריך להשלים ממקומות אחרים ודו"ק:

עשרה נסים. אבות פרק ה': (ושמעתי מהרב הגדול וכו' מוה' אלי' פרץ זצ"ל מ"ץ מווילנא שחושב כאן יו"ד דברים של יו"ד יו"ד והמה מרומזים במ"ש כף אחת כף בני' מאה עשר פעמים עשר):

שעשו מן הערלות הר. שהר הוא גדול מהגבעה ע"כ במצרים שמלו כולם היו יותר מאשר היו בימי יהושע שהרי לא נגזרה גזירת מרגלים על אותם שהיו פחותים מעשרים שנה והם היו מן המולים במצרים ושבט לוי שהיו נימולים במצרים ונכנסו כולם כמ"ש לעיל

פר' ג' סימן ז' על כן דימה אותם של יהושע לגבעה ועי' לעיל פר' י"א סי' ג' איש חרבו על יריכו ושמ"ר פר' י"ט סימן ה':

המור שהוא ראש. היינו בסדר תשא כתוב קח לך בשמים ראש מר דרור הוא המור שהוא בשמים ראש על שריחו ראש לכל הריחות וזה כתוב בבשמים של שמן המשחה ובסמוך לו אצל סמני הקטורת חושב שם לבונה זכה בסוף כל הבשמים הרי מור הוא ראש הבשמים ולבונה הסוף וזהו שניהם מלאים:

איל מלואים. ויקרא ח' כ"ט:

את הכבש אחד. שמות כ"ט ל"ט:

והרבתי את זרעך. בראשית כ"ו ד'. ושמתי את זרעך שם כ"ח י"ד. וכחול אשר על שפת הים שם כ"ב ט"ז:

כשעירים עלי דשא. בתורה מדבר כמ"ש שם ברישא דקרא יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי ושעיר מלשון שעירים ע"פ מדת ממעל:

אלא בזכות התורה. ועל כן היא כמטר וכטל וכרוח שהכל בזכותה ומכחה והרי בא ללמד שהמטר וטל ושעירים באו ללמד על התורה כנ"ל ונמצאו למדים ממנה שבאים בזכותה מדה י"ב:

שאין עניות במקום עשירות. לעיל פר' זו בסוף סימן י"א:

אלא לכפר. והשעיר בא תמיד לכפר:

ארבע טבעים. הם הארבע יסודות אש רוח מים עפר מלמעלה למטה ובמדרש חושב מלמטה למעלה:

וכנגדה נעשה השעיר. שהוא נמוך למטה מכולם:

ג' מיני עולה. פר גבוה מכולם כנגד האש שהוא למעלה מהכל והאיל למטה מן הפר ולמעלה מן הכבש כנגד האויר והכבש למטה מן האיל ולמעלה מן השעיר כנגד המים:

אחד בבית אל. בראשית ל"ה ואחד בבאר שבע בראשית מ"ו א':

בני זרח. וכמ"ש בס"ע סוף פרק כ"א שהיו נביאים במצרים והם הנזכרים בד"ה א' ב' ו' ובני זרח זמרי ואיתן וגו' וכמ"ש מ"א ה' ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל וגו' כמ"ש לקמן פר' י"ט סי' ג' ועי' ויק"ר ריש פר' ט':

פסקה יג

וכי ביום שנמשח. כמ"ש בפרשה זו ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו הרי שמשח אותו ביום שהוקם וכתוב שם ויקריבו הנשיאים את חנוכת המזבח ביום המשח אותו ושם פירושו על שהביאו לפני המזבח כלם ביחד שעל זה אמר להם

נשיא אחד ליום וגו' וכאן אחר ההקרבה אמר ג"כ בלשון זה זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו והרי ההקרבה במזבח היה בי"ב ימים כל אחד ביומו:

כולך יפה רעיתי. לעיל פר' י"ג סימן ח' ט':

מעתה אני אומר. פי' שלפי זה עדיין הייתי יכול לומר כך:

עוד אינו נמשח. לעיל פר' י"ב סימן ט"ו ספרי שם:

זאת משחת אהרן. ויקרא ל"ב ת"כ וילקוט פסוק זה:

אלה שני בני היצהר. וס"ד העומדים על אדון כל הארץ ויצהר הוא שמן והיינו יכולים לפרש שעומדים ומבקשים שימשחו אותם לעתיד אך לפי מה שדורש כאן בהכרח פי' שמבקשים שיחזרו להם כהונה לאהרן ומלוכה לדוד ואינם צריכים עוד משיחה לעתיד וכמ"ש ילקוט זכריה ד' על זה הפסוק בשם תו"כ ועי' לקמן פר' י"ח סימן ט"ז ועי' בילקוט ועי' איכה רבתי דף ס"ח א' מעשה בדואג בן יוסף ואבות דר"נ פרק ל"ד וספרי כאן:

ביום שנמשח בו זכו. כי תיבת משיחה יש בו ב' משמעות א' משיחת שמן ב' אכילת בשר מילואים כמ"ש ויקרא ז' ל"ה זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה' אשר צוה ה' לתת להם ביום משחו אותם ומ"ש. בר"ד משחת אהרן ומשחת בניו פי' אכילת בשר קדשים ומשחת פי' גדולה כמ"ש בתרגום דא רבות וא"כ מ"ש כאן ביום המשח אותו על אכילת בשר מילואים אלא שזה אנו דורשים מפסוק אשר צוה וגו' וא"כ בהכרח שפסוק של כאן ביום המשח אותו בא ללמד על ההקרבה:

ששוו כולם בעצה. שהרי היו קרבן כלם שוה ובזמן אחד הביאו ואח"כ נצטווה להקריב כל אחד ביומו וא"כ הי"ל מאתם למה אמר מאת נשיאי ישראל לזה דרש שבא להשמיענו עוד ששוו בזכות ובכבוד נשיאי בני השפחות כמו נשיאי בני הגבירות עי' ספרי ובמפרש שם:

שהתנדבו מעצמם. ולא משל שבטם וכמ"ש פר' י"ג סי' ז' אצל נחשון:

שאלו הקריב אחד יתר. שעל שהיו שוים נחשב להם שהקריבו יחד בכל יום ונחשב לקרבן ציבור שדוחה שבת אך אם היה אחד מוסיף על חבירו היה נחשב לקרבן יחיד ולא היה דוחה שבת ולא היה אפשר לומר שדומה כאלו הקריבו בשבת כלם וכן לא ביום אחר כך נראה לי בס"ד:

ביום המשח אותו. הוא יום הראשון שלא הקריב בו אלא נחשון ואיך אמר ביום המשח אותו כפות זהב שתים עשרה:

כאלו כולם. לעיל פר' י"ג סימן ט':

פסקה יד

היו יתרים וכו' היו חסרים. דרך השוקלים משקל גדול ליתן הכרעה ושוקל יתר וכשצריך אח"כ לחלק למשקלים קטנים בהכרח שיחסר כידוע מטעם שאין המאזנים מצומצמים והמשקולות אינם מדוקדקים שאין זה ביכולת אנושי כמ"ש חז"ל אי אפשר לצמצם אך כאן בשקלי קודש היה בעזר אלהי ככל כלי הקודש שהיה הכל בצמצום ודקדוק נפלא וכל הענין בספרי:

קערה מנין. לעיל פר' י"ג סי' י"ג:

מקדשין את שנופל לתוכן. ונעשה דבר אחד עם הכלי ונתקדש כמו הכלי:

פסקה טו

אם היא של זהב. לעיל פר' י"ג סימן י"ג:

לעולה אלא בכבש. לעיל פר' י"ג סימן י"ג:

פסקה טז

מה פרים וכבשים. שלעיל אצל כל נשיא כתוב לעולה אצל כבש וכאן כשכללם ביחד כתיב לעולה אצל הפרים הם הבקר הרי האילים שכתוב בין הפרים והכבשים ללמוד סתום מן המפורש ומ"ש שמעלין על כל אחד שמאחר שמפורש מה שהקריבו כל הנשיאים כל אחד בפרט למה הוצרך לכתוב הכלל שביחד הם י"ב ושאר הכללים הכל מיותר אלא לדרוש שכל אחד הקריב הכל:

פסקה יז

שכולם כשרו לשלמים. לעיל פר' י"ג סימן י"ג:

אא"ע ללמד על הבקר. שכבר מפורש אצל כל נשיא ולזבח השלמים בקר וכאן מיותר תיבת שלמים לדרוש מדה כ' אא"ע. וצ"ע שלא נכתב כן גם אצל העולה בסימן הקודם והיינו דורשים ג"כ על פי מדה כ' ודרשה זו חסר בספרי וגם לעיל פר' י"ג סימן י"ג ג"כ חסר:

פסקה יח

רפב"י. וכן לעיל פר' זו ריש סימן י"ב ג"כ רפב"י:

קערות כסף י"ב. חושב ז' פעמים י"ב כנגד ז' פעמים י"ב וצ"ע למה כפל בתורה כפות זהב שתים עשרה ב' פעמים:

אלפים ות' שנה. החשבון מצומצם וזה פרטו מבריאות עולם עד המבול אלף ותרנ"ו מהמבול ועד הפלגה ש"מ שנה ואז היה אברהם בן מ"ח שנה וחיה עוד קכ"ז לתשלום קע"ה ואז היה יעקב בן ט"ו שנה במות אברהם כמ"ש כל זה בס"ע פרק א' ויעקב חיה

קמ"ז הרי נשאר קל"ב עד מות יעקב ואז היתה יוכבד בת י"ז שנה שנולדה בבואם למצרים והיתה בת ק"ל שנה כשילדה את משה הרי עוד קי"ג שנה ול"ב של משה הרי בצמצום אלפים ות' שנה. אך מ"ש ל"ב שנה שהתחיל להורות במצרים כוון למ"ש ויגדל משה וגו' עד מי שמך לאיש שר ושופט עלינו משמע שהיה איש שר ושופט אלא ששואל מי שמך עלינו אך איני יודע מנין שהיה אז בן ל"ב שנה ועי' שמ"ר פר' א' סימן כ"ג וסימן ל' ותנחומא שם שינוי דעות בזה יש אומרים שהיה בן י"ב וי"א שהיה בן כ' וי"א שהיה בן מ' אך כאן בן ל"ב וצ"ע:

קרבן נפשות כנגד אלו. הכוונה על פרים אילים וכבשים קרבן של נפשות בעלי חיים לבד קרבן של קערה ומזרק וכף שהם מן הדומם ומ"ש כנגד אלו פי' כנגד אלו שחושב פרים כנגד מלכים כמ"ש בסימנים הקודמים ושור מלך בבהמות וכמ"ש בתרגום אונקלוס בשירת האזינו על פסוק חמאת בקר וחלב צאן יהב להון ביזת מלכיהון ושליטהון עם עותר רברבניהון:

לכפר על כ"ר אלף. שצפו ברוה"ק שעתידים לפול בשיטים והקריבו קרבן שיהיה מיתתם כפרתם ולא יאבד לעוה"ב. וזה כלל גדול כי כל מספר שבתורה רומז מספרים אחרים כנגדו ששוה לו ע"פ מדת מנגד לשכר ולעונש ומ"ש אילים ששים כנגד חשבונות של ס' שבתנ"ך:

סוד שחשבונו ס'. פי' שהס' הוא מורה על תיבת סוד ע"פ מדת נוטריקון כמ"ש סוד ה' ליראיו וכל הקרבת קרבנות אלו על פי סוד ה' שנגלה להם ברוה"ק ועל גילוי סוד זה וכדומה הקריבו:

כנגד ששים המה מלכות. כמ"ש לעיל פר' זו סימן יו"ד שפסל בהם ובחר בישראל:

ששים עיר. והקריבו שיהיה לרצון לה' שיהיו יכולים לכבשם:

שנותיו של יצחק. ג' פעמים ס' הם ק"פ כנגד ק"פ שנה שחיה יצחק ושנותיו של אברהם ויעקב כבר נכנס בחשבון אלפים ות' כנ"ל ואין צורך לחשוב שם של יצחק על כן עשו ליצחק רמז אחר:

ת"ל אחרי המשח. עי' לעיל פר' זו סימן י"ג וכן הוא בספרי:

פסקה יט

כתוב אחד אומר. בת"כ בהתחלתו בברייתא דל"ב מדות מדה י"ג ב' כתובים מכחישים כתוב אחד אומר ובבוא משה הוא כאן בסוף נשא וכתוב אחד אומר ולא יכול משה לבא הוא בסוף תשא וס"ד כי שכן עליו הענן שאם לא היה כתוב כי שכן עליו הענן הייתי אומר שלא היה יכול לבוא באוה"מ כלל וא"כ הוא מכחיש לפסוק ובבא משה אל אוה"מ

אך מאחר שכתוב כי שכן עליו הענן זהו הפסוק המכריע שמ"ש כאן ובבוא משה הוא בעת שלא שכן עליו הענן:

רשות למחבלים לחבל. אם היה נכנס בעת ששכן הענן היו המלאכים מחבלים אותו וכמ"ש אצל הר סיני השמרו לכם עלות בהר וגו' עד אם בהמה אם איש לא יחיה וגירסת הת"כ שנתנה רשות למלאכים לחבל ע"ש ב' פעמים וכן צריך להגיהה כאן כי הענן משכן השכינה אינו מקום המחבלים כ"א מקום המלאכים ודייק מ"ש ולא יכול משה לבוא שפי' שלא היה רשאי כמ"ש ריש וילך לא אוכל עוד לצאת ולבוא יכול היה אלא שלא היה רשאי כמ"ש רש"י שם וכן כאן:

ושכותי כפי. להגן עליך שלא יחבלוך:

אשר נשבעתי באפי. בעת אפי שאז נתתי רשות למחבל וכמ"ש ישוב אפך ותנחמני:

לדבר אתו למה נאמר. הרי כבר כתוב בסדר תרומה שמות כ"ה כ"ב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת וגו' את כל אשר אצוה וגו' ולמה כתב כאן ובבא משה לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת וגו' על כן דורש שבא להכריע שכתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאוה"מ ויקרא א' א' והיינו מההיכל:

יתקיימו במקומן. שלא לפרש הפסוק בא"א חוץ מפשוטו עד שימצא הפסוק הג' המכריע שבוודאי יש פסוק ג' מכריע:

מה ת"ל. תיבת מה נראה מיותר וצ"ל ת"ל ובבוא משה לדבר אתו וגו' שזהו ההכרעה שמ"ש שדיבר אתו מאוה"מ פי' שמשה בא אל אוה"מ והקול בא מעל הכרובים:

כמין סילון. פי' כמין צינור עי' לעיל ריש פר' י"ב ופי' שבא אליו הקול בשביל מיוחד שלא נשמע לכאן ולכאן:

י"ג דברות. צ"ע שהרי יש בתורה י"ח דברות שנאמרו למשה ולאהרן כמ"ש לעיל ריש פר' ב' וש"נ ואם הכוונה שכתוב בהם וידבר אינם אלא י"א ואם יחשוב גם אלו שכתוב בהם ויאמר יש עוד ז' ועי' ריש מכילתא וריש תורת כהנים ובספרי כאן. ועי' בבאורי הגאון באדרת אליהו ריש חקת ישוב לזה שאינו חושב רק הפרשיות שהיו לכל ישראל והם י"ג אך יש עוד חמשה פרשיות שהיה הדיבור רק להם לבד. הראני זאת המופלג הבקי מוה' יעקב בער מהוראדנא:

ובבא משה. היינו מ"ש כאן סוף נשא ואגב פסוק זה הובא כל הענין לכאן ובפסוק זה ג' מעוטים לדבר אליו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך שמות כ"ה כ"ב ב' מעוטים ונועדתי לך ודברתי אתך אשר אועד לך שמה שמות ל' פסוק ו' לדבר אליך שמות כ"ט מ"ב. ביום צותו ויקרא ז' ל"ח את אשר יצווה שמות ל"ד ל"ד את כל אשר אצוה אותך

שמות כ"ה כ"ב שכבר הובא פסוק זה שיש בו שני מעוטים הנ"ל אלא דכאן מונה הציווים ויהי ביום דבר ה' אל משה שמות ו' כ"ח אלה תולדות אהרן ומשה במדבר ג' א' וידבר ה' אליו ויקרא א' א' עי' בת"כ השינויים ועי' בקרבן אהרן שם:

בג' מקומות נאמר. פי' שבג' מקומות אלו דבר אתו כל הדברות ולא במקום אחר: ויהי ביום דבר שמות ו' כ':

ואלה תולדות. במדבר א':

פסקה כ

ולא קם עוד נביא. הובא מאמר זה בילקוט סוף ברכה:

פנים אל פנים. דיבור ברור בלא ספק ואם שומע ואינו מבין שואל ומברר לא כן הדיבור של משל שצריך פתרון הנמשל וכמ"ש יחזקאל כ"א ה' ואומר ה"א המה אומרים הלא ממשל משלים הוא ולא ידע בעצמו הנמשל עד שנאמר לו:

משה לא היה יודע מי. מחמת שהיה נביאותו במדרגה העליונה מכל הנביאים וכמ"ש הראיני נא את כבודך ויאמר לא תוכל לראות פני כי לא יראני האדם וחי:

משלו משל לטבחו. הכוונה שג' מדות שהיו לבלעם ולא למשה לא בעבור שהיה בלעם גדול ממשה חלילה לומר כן כ"א מחמת קטנותו כי הטבח יודע מענין סעודתו של מלך מה שאין יודעים השרים הגדולים ועכ"ז הטבח אינו שר וצ"ע שהתחיל בג' דברים וחתם בד' ובהכרח מ"ש ג"ד היינו לר' שמעון:

ובבא משה לדבר אתו. שכאשר רצה שידבר אתו היה בא הרי שהיה תלוי ברצונו של משה לבא והיה הש"י עושה כרצונו ומדבר אליו מיד:

פסקה כא

המתפרש בכתובים. ע"פ מדה י"ז שכל מזמור כ"ט מדבר במתן תורה כמ"ש בסוף המזמור ה' עוז לעמו יתן ולמוד מסופו:

ולא היה יוצא. שרק אליו בא הקול מאוה"מ ולא בחוץ:

להתוועד להם. להתראות להם ולהיות אתם ולא לדבר אתם:

ולהתקדש בהם. היינו בנדב ואביהוא וכמ"ש ויקרא יו"ד פסוק ג' הוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש כמ"ש בת"כ וברש"י בחומש בשני המקומות:

וירא כל העם. הרי שהתוועד אתם ואח"כ כתוב ותצא. אש מלפני ה' ותאכל אותם לנדב ואביהוא וזהו ונקדש בכבודי ועי' ויק"ר פר' י"ב סימן ב':

יעידה לדברות. שמ"ש ונועדתי שמה לבני ישראל פי' שיתוועד עמהם לדבר עמהם:

ונועדתי לך. שמות כ"ה כ"ב:

שלא כשרו לעלות. כמ"ש שמות כ"ד א' עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים איש מזקני ישראל וכתוב שם והעם לא יעלו עמך:

שנראו בדבר עם משה. כמ"ש ויקרא י"א וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר עליהם וכמ"ש ויק"ר פר' י"ג סימן א' לאמר אליהם לאלעזר ולאיתמר וכתוב ויקרא י"ז ב' דבר אל אהרן ואל בניו ולא כתוב כן על הזקנים:

שלא נתועדו בדבר עם משה. שלא כתוב וידבר ה' אל משה ואל בני אהרן כ"א אל משה ואל אהרן:

קול לו קול אליו. פירש רש"י ביומא דף ד' שהיה די שיכתוב לו וכתוב אליו למעוט אחר:

מלאכי השרת. במקום הענן כמ"ש לעיל ריש סימן י"ט וכבר היו שם קודם בא משה ונתן טעם שהרי משה לא היה יכול לבוא בענן מקום מלאכי השרת עד שיקרא כמ"ש ויקרא אל משה מתוך הענן ויעל משה וכן שם ויבא משה בתוך הענן וא"כ יכול שהיו מלאכי השרת שומעים הדיבור עם משה:

ויקרא אל משה וידבר. ויקרא א"א:

אף דיבור האמור באוה"מ. ולמה הוצרך לפרש הרי אנו יכולים ללמוד מסנה:

דיבור הר סיני מוכיח. שמות י"ט ויקרא אליו מן ההר לאמר:

שהוא לכל ישראל. כלומר שבא להתראות לכל ישראל וליתן להם התורה דאל"כ גם באוה"מ היה לכל ישראל כמ"ש דבר אל ב"י וא"כ אין ללמוד אוה"מ מסיני והוצרך לפרש באוה"מ:

הרי אתה דן מבנין אב. ולמה הוצרך לפרש באוה"מ וזה בנין אב משני כתובים וצד השוה:

אי מה הצד השוה. בא לפרוך הצד השוה שאין ללמוד אוה"מ מצד השוה שהרי אינו דומה לענין האש שלא היה באוה"מ וע"כ הוצרך לפרש:

אלא לדברות בלבד. לפרשיות שנאמר בהם וידבר וכמ"ש ויקרא אל משה וידבר:

מנין אף לאמירות. פרשיות שנאמרו באמירה ולציווים פרשיות שנאמר בהם ציווי וצ"ע שהרי אין ציווי בלא דבור או אמירה:

להפסקות. הם הפרשיות הפתוחות או הסתומות שלא נאמר בהם וידבר ויאמר:

ומה מי ששומע מפי הקב"ה. שדיבורו בעצמו נותן בינה באדם ומשה החכם מכל האדם ומדבר ברוה"ק יותר מכל הנביאים היה צריך רוח והפסקה להתבונן:

שאין ת"ל ויאמר אלא ויען. עי' ת"כ שם שזה חסר שם ע"כ הוא חסר ביאור שם:

משה משה. שמ"ר פר' ב' סימן ו':

עד שלא נדבר עמו. כמה היה מסרב בסנה וכמה הסתיר פניו מגודל ענותנותו וכן אחרי כן:

פסקה כב

יכול מכל הבית. ספרי כאן ובריש ת"כ:

וידבר ה' אליו. מאוה"מ ויקרא א"א:

רע"א כי לא יראני. זה חסר בת"כ שם:

איני כמשיב. ספרי בהעלותך פסוק שמעו נא דברי הגירסא בהיפך ר"ע אומר האדם כמשמעו וחי אלו מלאכי השרת שחיין חיי עולם ארשב"ע איני כמבטל וכו' האדם כמשמעו וחי אפילו חיות הקודש הנושאים את הכסא אינם רואים את הכבוד כגירסת הגאון ע"ש עוד העירני ע"ז המופלג הבקי מוה' יעקב בער מהוראדנא ופלוגתתם דמר סבר וחי פי' מי שהוא חי והלא גם האדם הוא חי ובמה הם נבדלים ע"כ דרש שחייהם חיי עולם כי לא מצינו על המלאכים שיקראו בשם חי ומ"ס דמ"ש וחי ע"פ מדה ז' וי"ז כמפורש בריש יחזקאל דמות ארבע חיות ומר לא דרש כן מדלא כתב חיות:

כמין סילון. לעיל פר' זו בסימן י"ט וש"נ ומבואר:

ירעם אל בקולו. עי' שמ"ר פר' ה' סימן ט':

פרק טו

פסקה א

אנו מוצאין. לפי מ"ש כאן חסר ביאור לאיזה ענין אמר המדרש כן אך להיות שמכאן עד סוף הספר כל שמונה סדרים אלו הוא מהתנחומא בלשונו ממש והמעיין שם יראה דכאן חסר העיקר דשם איתא בסימן א' ילמדנו רבינו מהו להדליק בשמן שריפה בשבת ועל זה מביא המשנה דפ' במה מדליקין אין מדליקין בשמן שריפה וכו' עד ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד ועל זה מביא ראיות שהתורה הזהירה על הדלקת הנרות ושיהיה דווקא בשמן זית ומזה אנו למדים שגם בשבת ידליק בשמן זית:

ואתה תצוה. שמות כ"ז כ':

ויקחו אליך. שם בריש תצוה וכן ויקרא ריש כ"ד וכן פסוק על המנורה הטהורה שם ויקרא כ"ד:

אף כאן בהעלותך. הנה כאן אינו מפורש שמן זית אך פירוש הכתוב בהעלותך את הנרות שכבר צויתיך במקום אחר יהיה אל מול וגו' ובמקום האחר מפורש שמן זית ולולי דברי התנחומא היה אפשר לפרש עלשכאן כתוב בהעלותך וגו' ולא פירש במ"ה ע"כ

מביא ממקומות אחרים המפורשים אך מאחר שהוא מועתק מהתנחומא כנ"ל בהכרח שיתפרש כמו שהוא בתנחומא וכנ"ל:

פסקה ב

ה' חפץ למען צדקו. תנחומא שם סי' ב':

חלונות צרות מבחוץ. ויק"ר פר' ל"א סימן ז' ולקמן פר' זו סי' ז' מנחות דף פ"ו ב' ופירש רש"י שקופים מבפנים שהמשקוף הי' צר מבפנים ופי' שקופים מלשון משקוף ולפי זה אין ביאור למ"ש אטומים מבחוץ אדרבה מבחוץ רחבים ופתוחים אך במלכים א' ו' ד' גורס רש"י בהיפך שקופים מבחוץ מלשון ראיה ופתיחה ואטומים מבפנים ואם היה פי' שהוא ככל החלונות רחבים מבפנים וצרות מבחוץ לא היה צריך לכתוב כלל שקופים אטומים וכן מצאתי בשם מהרש"א ועי' לקמן סימן ז' הביאור האמיתי מהיכן למד ואין הכוונה על אור העינים אור הגשמי אלא הכוונה על אור אלהי אור השכל שמקורם המיוחד בביהמ"ק וכמ"ש ב"ר פר' ג' סימן ד' שמ"ר פר' ל"ו סוף סימן א' ממקום ביהמ"ק יוצא האורה וע"י זה רומז המנורה והנרות:

לזכותכם. וכנ"ל למען צדקו ותרגום צדקה זכותא:

ולא עוד אלא. ובתנחומא הגירסא אמר להם הקב"ה לישראל הוו זהירים להדליק ודרשה זו ע"פ מדה י"ז וממעל ומנגד אור עוה"ב כנגד אור מצות המנורה:

פסקה ג

בהעלותך. פי' ד"א בהעלותך. תנחומא סימן ג':

והיה קורא אומניות. אם פי' בעלי אומנות א"כ איך אמר שלא קרא אוהבו עמהם איזה חיבור לאוהבו עם בעלי אומנות אלא פירושו מלשון חבורות וקבוצות עי' ערוך ערך אמן ג' וד' ראיות על זה גם קרוב לשמוע שהוא מלשון הומניות והמון עם ומיושב יותר לפי גירסת התנחומא והיה קורא בכל יום אומניות וכ"ה בילקוט וזהו מ"ש לכל בני המדינה עשיתי סעודה וכן הוא מלשון שורות ועי' בערוך ערך אמן ג' שמחבר ערך אומניא עם הומניא:

שנים עשר שבטים. פירוש נשיאי שבטים שממנון עצמם הקריבו ולא גבו משבטם כמ"ש לעיל פר' י"ג סימן י"ג בסופו ובספרי שם:

לכך דבר אל אהרן. ודורש סמוכין שסמך מ"ש דבר אל אהרן בהעלותך למ"ש בסוף נשא חנוכת הנשיאים:

ואח"כ קח את הלוים. להבנת מאמר זה עי' מ"ש לקמן בסימן ו' שאמר אהרן אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבטי שהוא היה נשיא הלוים וע"כ צוה לאהרן לפייסו

בהדלקת הנרות ואח"כ פייס גם לשבטו במ"ש אחר הדלקת הנרות קח את הלוים הרי שפרשת הנרות סמוכה לפניה ולאחריה עי' ויק"ר פר' כ"ה סי' ז' ובתנחומא כאן הגירסא כל השבטים עשו לעצמם חנוכה ואתם לעצמכם עשו חנוכה לכך וכו':

פסקה ד

את מוצא שנתקשה. תנחומא כאן ס מן ג' שמ"ר פ' ט"ו סימן כ"ח ושם מונה שרצים תחת בהמה וחיה וחושב עוד שמן המשחה ועי' פסיקתא רבתי פר' ט"ו סי' כ"א:

זאת החיה וכו'. ויקרא י"א ב' ד':

החודש הזה. שמות י"ב:

וזה מעשה סי' ז' והשביעה שייך באכילה לא בשמחה ע"כ דורש א"ת שובע אלא שבע ואיזה שמחות בא ופירש נעימות בימינך שבע שמחות של נעימות של זמרה שנקרא דוד נעים זמירות:

המנורה. שנתקשה בעת הציווי שלא הבין עד שהראה ואמר לו וזה מעשה המנורה ואחר כך כשרצה לעשות לא ידע איך לעשות מה שהראה לו וזהו מ"ש מקשה זהב מה קשה לעשותה ואז אמר עד ירכה עד פרחה מקשה היא שיקיש בפטיש היינו שישליך באש ואחר כך יקיש בפטיש שהוא מחוייב לעשות מה שיוכל ובתנחומא הגירסא שהרבה יגע בה משה עד שלא עשאה שכן הוא אומר מקשה תעשה את המנורה ומ"ש כאן שנאמר כפתוריה ופרחיה כוונתו על פסוק שמות י"ז גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה היו ועל זה גורס בתנחומא אתה תהיה מקיש בפטיש ומעצמה נעשית היינו שישליך באש שיועיל הכאת הפטיש אף שלא ידע איך לעשות וכן מ"ש השליכו לאור הכוונה ג"כ שהכה בפטיש על ידי ההשלכה באור וכן מצאתי בערוך ערך מרזב בשם ילמדנו בהעלותך את הוי נקיש במרזבתא מגרמה היא מתעבדה פי' שבלשון ישמעאל קורין למקבת מרזבתא עכ"ל:

לפיכך אמר הקב"ה למשה. שלכך המנורה מעשה אלהים כמו הנשמה שהיא עליונה אלהית וכמ"ש לעיל סימן ב' שהכוונה על אור הנשמה וגירסת התנחומא אמר הקב"ה להזהיר את אהרן להדליק שנאמר בהעלותך אמר הקדוש ב"ה לישראל אם הזהרתים וכו':

נר ה' נשמת אדם. נר ה' שצוה להדליק במנורה היא נשמת אדם כשהיתה המנורה מאירה היה אור גדול לנפשות כל ישראל להאיר להם מאפילת חשכת היצר הרע ומעת שנכבה המנורה נכבה אור הנפשות והיינו כעורים וזהו בהעלותך את הנרות שיעלה הנפשות את הנרות:

פסקה ה

כי אתה תאיר נרי. ותיבת אתה מיותר ואיך שייך כאן ענין הנר לפניו ולאחריו שאינו מענין הפסוקים ותיבת כי מיותר ע"כ דורש ע"פ מדה כ' ומדת ממעל במקום שכתוב נר ואור היינו כאן בהעלותך את הנרות על זה תמה ברוה"ק הלא כי אתה תאיר וגו' וזהו דרך חז"ל בקודש ע"פ המדות ועי' שמ"ר פר' ל"ו סימן ב' וש"נ:

להעלות אתכם. וזהו בהעלותך בעילוי שלך ולא אמר בהדליקך:

שהיו מהלכין בדרך. והפקח מנהיג לסומא וסומכו:

לכך אמרתי האר לי. ובזה שתאיר לפני בבית אחשוב לך ששלמת לי שכרי על שהארתי והולכתיך בדרך:

נגששה כעורים קיר. היינו קיר של ברזל המפסקת בינינו לבין אבינו שבשמים בעת שאנו חוטאים וכמ"ש בס"ד כשלנו בצהרים כנשף היינו בעגל בשש שעות וזהו בצהרים כן הוא בשמ"ר שם ואעפ"כ היה הולך לפנינו בענן יומם ובאש לילה הנה האומות הכירו בגדולת ישראל ומעלתם ע"י עמוד הענן ואש כמפורש בסדר שלח לך ושמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה וענך וגו' ובעמוד הענן וגו' וכמ"ש במדרש שי"ר פסוק מי זאת עולה וכאן הכוונה שהמוני עם שבישראל היו יכולים לטעות ולומר שאשר האיר להם בדרך היה לגודל צרכם בדרך וריחם עליהם בהכרח כמו שמרחם על כל בריותיו ומאיר לעולם כולו אך ע"י שציוה שיאירו לו במשכן בזה הכירו שגם מה שהאיר להם בדרך היה רק לאהבתם ולהעלותם ודו"ק:

פסקה ו

מה כתיב למעלה. עי' ויק"ר פר' כ"ט סימן ה':

ושבט אפרים הקריב. שאינו בן יעקב והוא הצעיר ונולד באחרונה אעפ"כ הקריב ושבט לוי שהוא השלישי לשבטים לא הקריב:

נשיא לוי זה אהרן. פי' שאע"פ שכתוב בסוף במדבר ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן עכ"ז אהרן היה הנשיא באמת שאלעזר לא היה נשיא כ"א על עבודת כלי המשכן אך נשיא שבט היה אהרן כמ"ש ואת שם אהרן תכתוב וגו' וס"ד כי מטה אחד לראש בית אבותם שהוא היה הראש והנשיא:

בשבילי אין הקב"ה מקבל. על שהיה לי חלק בעגל כמ"ש בת"כ ריש שמיני שהיה אהרן מתירא לקרב למזבח מטעם זה ביום השמיני:

לגדולה מזו. שעבודת הנרות גדולה מהקרבנות שעבודת המנורה בפנים בהיכל ועבודת הקרבנות של חנוכת המזבח במזבח החיצון ומ"ש שהקרבנות כל זמן שביהמ"ק קיים

והנרות לעולם זה צע"ג למה הזכיר כאן ביהמ"ק הלא עתה מדבר בחנוכת המזבח שבמשכן וצער אהרן היה שלא היה לו חלק בחנוכה זו מממונו ככל הנשיאים ולא על העבודה שהרי הוא ובניו עבדו ועשו כל חנוכת הנשיאים ואיזה פיוס הוא לו בהדלקה שלא היתה מממונו רק משל ציבור ומה חידש לו כאן הלא כבר נצטווה בריש ואתה תצוה. והרמב"ן בחומש פירש שהכוונה שיזכה שיצאו מבניו בני חשמונאי הכהן שנצחו את מלך אנטיוכוס שבטל עבודת הקרבנות ועבודת הנרות והם החזירו עבודת הקרבנות והנרות ונעשה להם נס בנרות שעל שם זה הוסיפו מצוה בישראל מצות נר חנוכה לזכר הישועה שנעשה על ידם והתקנה לעולם ועיקר החידוש הוא מהרמב"ן אך הוא קיצר מאד וכמ"ש במ"כ ואני הרחבתי הביאור להסיר מדבריו התלונה שמקשים על פירושו ועל פי דברים שהוספתי מתורץ הכל:

וכל הברכות. שלעולם הכהנים מברכים את ישראל בברכת כהנים וגם זה פיוס שלו תקנתיו גדולים מהם וזהו בהעלותך שהיל"ל בהדליקך בהבעירך בהאירך ע"כ דורש בהעלותך מלשון עילוי שע"י הנרות תתעלה על קרבן נשיאים ותיבת את מרבה ענין בדומה לו היינו הברכות:

פסקה ז

שבעה אלה. עיני ה' המשוטטים בכל הארץ היינו מ"ש תחלה ושבעה נרותיה עליה ושבעה מוצקות לנרות וגו' ועל זה אמר שבעה אלה הנרות הם כנגד שבעה עיני ה' המשוטטים בכל הארץ היינו שבעה כוכבי לכת המסובבים הארץ והם שלוחי ההשגחה שע"י צבא השמים פועל בארץ:

שלא תהיו מבזים עלי'. כמ"ש בר"ד כי מי בז ליום קטנות וגו' שבעה אלה וגו' שלא יאמרו מאחר שהם שלא לצורך להאיר במשכן א"כ הוא דבר קטן ויבואו להקל בקדושתם לא כן הוא וזהו מ"ש אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ששבעת הנרות הם אל מול פני המנורה העליונה:

שלא יטעה אותך יצרך. דרשה אחרת על תיבת בהעלותך להעלות אותך וכנ"ל סי' ב':

מה כתיב בחלונות. הביא ראיה שגם בביהמ"ק לא היה צריך לאורה וכן במשכן ובתנחומא הגירסא ראה מה כתיב בחלונות ביהמ"ק וכן צריך להגיהה כאן:

וכן לאלמות וגו' כהחלונות. עירוב מקראות יש כאן שהפסוק וחלונות אטומות אל התאים ואל איליהמה לפנימה לשער סביב סביב וכן לאילמות וחלונות סביב סביב הוא ביחזקאל מ' פסוק ט"ז ופי' שהחלונות של התאים היו אטומות וכמו שהיו בתאים כן באילמות ופסוק כהחלונות האלה הוא שם פסוק כ"ה אצל שער הדרום ואמר כהחלונות

בה"א הידיעה ואם הכוונה על מ"ש בפסוק ט"ז הנ"ל שהחלונות של איליו ואילמיו שבשער הדרום היו דומים לחלונות של התאים שהיו אטומות היה די שיאמר כחלונות האלה ומ"ש כהחלונות לדרוש על החלונות המפורשים בביהמ"ק שהיו שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים כמ"ש לעיל סי' ב' מפסוק ויעש לבית חלוני שקופים אטומים וא"כ מ"ש בפסוק ט"ז וחלונות אטומות פי' ג"כ שקופים אטומים לא אטומים לבד וע"כ דרש המדרש שהיו רחבות מבחוץ ואטומות מבפנים ואם כפי מה שכתוב אטומים מנין לו שהיו רחבות מבחוץ ועל כן הביא פסוק ט"ז לכאן לדרוש מדה י"ב שפשטות הכתוב מורה במ"ש כהחלונות האלה שבא ללמוד ולדמות חלוני שער הדרום לחלונות התאים שהיו אטומות הרי שחלונות התאים בא ללמד על אטומים ונמצא למד שהיו שקופים ג"כ ממ"ש כהחלונות בה"א הידיעה שכתוב אצל בית שבנה שלמה ויעש לבית חלוני שקופים אטומים וגם שם נדרש ע"פ מדת בא ללמד שהיו שקופים אטומים ונמצא למד שהיו אטומות אל התאים לפנימה מדה י"ב מכאן למדנו שהיו אטומות כלפי פנים ורחבות כלפי חוץ ועי' בהגהת רד"ל בשם הערוך וכן פירש רש"י ביחזקאל מ' ועי' ב"ר פר' ג' ס.' ד' וש"נ. ואם כדברי הערוך ורש"י לבד מאין דרשו על רחבות מבחוץ ורמז כהות מבואר בת"י אטומים אלא בהכרח כדרשת המדרש:

כדי לעלותך. לעיל סי' ב':

לבן ושחור. ומראה לבן הוא מכח האור הטבעי שהוא לבן ולפי דעת האדם היה ראוי שיצא ממקום הלבן ולא מהשחור אלא שיוצר העין אינו צריך לעזר האור ואיך צריך לאור המנורה:

פסקה ח

אלא תיקן לי. הכן כסאות ומטות לישב עליהם:

ולא יכול משה. כי שכן עליו הענן. והענן מקור מלאכי השרת והם השמשים שבמשל וכמ"ש לעיל פ' י"ד ריש סי' י"ט ומ"ש ולא יכול משה הכוונה שנתבייש בכל מה שהכין עצמו לדמות למלאכים עכ"ז במקום המלאכים אינו כדאי והטמין עצמו וגם כל מה שהכין במשכן כלים גופניים שאין זה כלום נגד הרוחניים וקרא לו שיבוא בהכנת עצמו ואמר לו בהעלותך שחבב עליו כל מה שהכין במשכן ודורש סמוכים שסמך בהעלותך אל מ"ש סוף נשא ובבא משה והתבונן איך הבליע המדרש בנעימות ענין נפלא שפסוק ולא יכול משה לבוא הוא בסוף פקודי ומ"ש מיד קרא למשה היינו ריש ויקרא כמפורש בתנחומא שם קרא למשה כמ"ש ויקרא אל משה וגירסת הילקוט ולא יכול משה ובבא משה ויקרא אלא משה מפורש שדורש שני כ"מ והכריע בסמוכים של ויקרא לפסוק ולא

יכול משה שבלא קריאה לא יכול לבוא ולאחר שקראו בא וכמ"ש גיטין דף ס' שפרשת בהעלותך הוא אחד מח' פרשיות שנאמרו ביום ח' למלואים שמ"ש ובבא משה בהעלותך היה סמוך לפסוק ולא יכול משה וכמ"ש לעיל פר' י"ד סימן י"ט שפסוק ולא יכול עם פסוק ובבא משה הם ב' כ"מ ושם הכריע מפסוק כי שכן עליו הענן וכאן הכריע מפסוק ויקרא ומאחר שמפורש ולא יכול משה לבוא עד שקראו היה צריך לפרש שבא אחר שקראו ולא פירש שם ופירש כאן ע"פ מדה ל"ב ועי' ויק"ר פר' א' סוף סימן ז' וא"כ מקום פרשה זו בריש ויקרא:

פסקה ט

אמרו ישראל. תנחומא שם בסימן ו':

ומהיכן הם מאירים. עי' שמ"ר פר' ל"א סי' ט"ו ויק"ר פר' ל"א סימן ח':

לאור חציך. ור"ד שמש ירח עמד זבולה עי' לקמן פר' י"ח בסי' כ' אמר רבא וש"נ:

ידע מה בחשוכא. ונהורא עמיה שרא והיל"ל ידע מה די בחשוכא ועוד מ"ש ונהורא עמיה שרא והלא אנו רואים שהעולם מלא אור ע"כ דורש ידע מה בחשוכא שיש מה בחשוכא וא"ת מה אלא מאה שיש חלק ממאה שהוא דבר קטן ומועט שהוא בטל נגד הכלל כלו ולמוד מסיפא דקרא ונהורא עמיה שרא הוא האור העליון וממנו הוא חלק אחד ממאה ופירושו על שכתוב בריש הבריאה והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על כן נתן אחד ממאה מהאור שלו וכמ"ש ב"ר פר' ג' סימן ו' וש"נ שהאור הראשון הבדילו לעצמו והאור שבעוה"ז בא לנו ע"י חמה ולבנה ומזלות שהם מקבלים וחוטפים מאור של מעלה והם הכלים האמצעיים להגיע לנו האור וזהו אל מול פני המנורה העליונה יאירו שבעת הנרות שהמנורה רומז לשבעה כוכבי לכת כדלעיל בסימן ז':

אמר דוד באור פני מלך. צ"ע שהרי פסוק זה הוא במשלי י"ו ועוד שהתחיל בפסוק שלח אורך ע"כ בהכרח להגיהה אמר דוד שלח אורך ואמתך ואע"פ שהתחיל אמרו ישראל הכל ענין אחד שדוד אמר פסוק זה על ישראל אמרו שלח אורך אור האמת של מעלה המה יביאוני אל הר קדשיך ואל משכנותיך שהמנורה שהיא במשכנותיך רומזים אל אור אמתך כי באור פני מלך חיים וכצ"ל אמר דוד שלח אורך וגו' באור פני מלך חיים וע"כ חתם דוד ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי וגו' שמזה שצוה לנו להאיר במקדש אנו יודעים שנשמח באור עליון ולא הרשעים וזהו שחתם ר"י בר"י נמנעה השמחה מן הרשעים וכמ"ש ב"ר פר' י"א בסי' ב' מפסוק וימנע מרשעים אורם ועל הצדיקים אמר אל אל שמחת גילי על שנתן להם האור ואור ושמחה ענין אחד הוא

כמ"ש אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה כמ"ש בברייתא דל"ב מדות מדה י"ט. ועל ידי דברים אלו נתחברו חלקי המאמר זה לזה יתלכדו ולא יתפרדו וההגהה מוכרחת ודו"ק:

פסקה י

מנורה טהורה. תנחומא סימן ו' ולעיל סי' ד':

בצל אל היית. צ"ע שהרי משה היה בצל אל בהר עם ה' ולא ידע ואיך ידע בצלאל על שהיה בצל אל יותר ממשה שנכנס לפני ולפנים בהר יותר מהכל ואולי מ"ש בצל אל על בצלאל רומז למעלה ומדרגה בענין מלאכת כלי משכן שהיה בבצלאל יותר ממשה כי משה לא היה חרש וגם כלל גדול הוא שמשה היה מלך ולא עשה בעצמו דבר אלא כל מעשיו על פי צווי ומאמרו וכמ"ש מפורש אצל כל המלאכה שבצלאל והחכמים עשו וגם המנורה כמפורש ועכ"ז נקרא כל המשכן וכל כליו וגם המנורה על שמו של משה וכמ"ש ומשכן ה' אשר עשה משה במדבר ועי' שמ"ר פר' נ' אצל הארון סימן ב' ג"כ:

הארון והמנורה וכו'. שכל אלו לא היו במקדש שני כלל וגם מנורה בתחלה עשו מנורה פשוטה בבעץ ואח"כ של כסף ואח"כ של זהב:

ישושום מדבר. וס"ד כבוד הלבנון ניתן לה הדר הכרמל והשרון ולבנון הוא ביהמ"ק וחמשה דברים אלו הם כבודו והדרו של ביהמ"ק ובכלל זה שאר דברים שנחסרו בחורבן ביהמ"ק שכולם עתידים לחזור וכמ"ש לעיל פר' י"ב בסי' ד' אפריון על הפירות של זהב שיבשו שעתידים לחזור ג"כ מפסוק זה פרוח תפרח ועל כן כתובים כאן חמש לשונות של שמחה א' ישושום ב' ותגל ערבה ג' תפרח ותגל ד' אף גילת ה' ורנן:

פסקה יא

שובע שמחות. תנחומא כאן ישראל שמואל ב' כ"ג והנעימות שלו היה בכנור וכמ"ש ש"א סוף ט"ז ולקח דוד את הכנור ונגן בידו והנעימה מביא שמחה:

שבע ביום הללתיך. וכי לא הלל אלא שבע ביום והלא כתוב פי יספר צדקתך כל היום תפארתך וכאן אמר שבע ביום הללתיך ע"כ דורש אא"ע לשבע פעמים ביום ת"ע לשבע נעימות שבכנור שבהם היה מהלל:

בניגון למנצח בנגינות. בניגון של מזמור למנצח בנגינות:

ומי התקין להם. פי' מי התקין ללוים כלי שיר שלהם:

המה יסד שמואל. פסוק זה כתוב בענין השוערים ושרי מלאכת הקודש והמשוררים של ביהמ"ק שהיה הכל ע"י שמואל ודוד:

לשמי לשררה. נגידים ושרים ממונים על עבודת המקדש כמבואר בד"ה א' ט' וכאן שאמר קח את הלוים לכל ענין שירותם במקדש ובמשכן למשא ולשיר ולשמור:

פסקה יב

ה' צדיק יבחן. הוא ד"א ודרשה אחרת על מ"ש קח את הלוים והוא בתנחומא סימן ח' שמ"ר פר' ב' סימן ב':

ואח"כ ברכו. שפסוק וה' ברך את אברהם כתוב אחר מיתת שרה שהיה אחר העקדה שהוא הנסיון העשירי:

נסהו בימי אבימלך. ברעבון והוצרך לנדוד למצרים וצוהו אל תרד מצרימה גור בארץ הזאת היא פלשתים ושם רדפוהו וגרשוהו כמ"ש לך מעמנו והוצרך לומר על אשתו שהיא אחותו והיה ירא שלא יהרגוהו ועמד בכל נסיונות אלו ולא הרהר אחר מדותיו וצ"ע דאיתא בב"ר פר' נ"ו סימן י"א שנשבע הקב"ה לאברהם שלא ינסהו עוד לעולם ולא את יצחק בנו ויתכן שהכוונה שלא ינסה אותו בנסיונות חדשים כמו לאברהם אך אלו שכבר נוסה אברהם בהם והורגל בהם לא נחשב לנסיון חדש גם יתכן שיצחק עצמו ביקש בחנני ה' ונסני כמו שבקש דוד ק"ו לאבות גם יתכן שהם מדרשים חלוקים:

וברותי מכם המורדים. ועי' שמ"ר ריש פר' ט' ומש"ש ו' סוף פרשה ו':

ובריתך ינצורו זו המילה. דעת המדרש שמ"ש האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר היינו בעגל כמ"ש כי איש בבנו ובאחיו כי שמרו אמרתיך ובריתך ינצורו היינו במצרים ע"פ מדה ל"א וכך הוא הסדר כי שמרו אמרתיך במצרים האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו בעגל ואח"כ אשר נסיתו במסה תריבהו וגו' ואח"כ יורו משפטיך וגו' ואח"כ ישימו קטורה כסדר שהיו המעשים ודו"ק ואח"כ ברך ה' שקודם הברכה נסה אותם וכנ"ל אצל אברהם ויצחק וכו' ועי' לעיל פר' ג' סי' ז' ועי' כל זה בספרי בהעלותך פסקא ס"ז שהלוים מלו את ישראל במצרים:

אשרי כל ירא ה'. עי' לעיל ריש פר' ה' הנה עין ה' אל יראיו:

פסקה יג

זה שאמר הכתוב שאו שערים ראשיכם. תנחומא כאן סימן ט' שמ"ר ריש פר' ח' וש"נ ועי' לעיל פר' י"ד סימן ג' ומש"ש:

שהיו השערים שפלים. השערים היו גובהם עשרים אמה ולמה הוצרך שינשאו בבוא הארון שהרי הארון עם הכפורת והכרובים היו גובהם ביחד עשרים טפחים אלא בהכרח שהשפילו עצמם השערים עם המשקוף העליון עד למטה שלא יוכל הארון לכנס ועי' במקומות הנ"ל שיטות אחרות בזה:

אמרו השערים מי הוא זה. שאם כפשוטו ששלמה אמר כן הלא תחלה אמר ויבוא מלך הכבוד הרי שידע בעצמו מי הוא ולמה שאל אחר כך מי הוא זה על כן דורש שמאחר

שמדבר לנוכח שאו שערים ראשיכם והנשאו א"כ בהכרח שהשערים אמרו כן ובהכרח פי' שהמלאכים הממונים על השערים כמ"ש על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים והם הם ששאלו:

התגדלו שמלך הכבוד עליכם. פי' אצליכם כמ"ש ועליו מטה מנשה וכמ"ש שרפים עומדים ממעל לו ומ"ש שבקשו לירד ולרוץ את ראשו כמו שהתחילו כבר להשפיל עצמם בקשו עוד לירד עוד והיו רוצצים ראשו:

מהו ה' צבאות וכו'. פי' למה נקרא מלך הכבוד ודורש כמ"ש אבות ריש פרק רביעי איזה מכובד המכבד את הבריות:

מה כתיב. עתה חוזר לריש הסימן עשה לך שתי חצוצרות כסף שחלק מכבודו למשה כמו שכתוב עלה אלהים בתרועה וכן בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' כך צוה שיעשו לפני משה:

ויהי בישורון מלך. וכן הוא בשמ"ר סוף פר' ב' מפסוק זה על משה וכן בויק"ר פר' ל"א סוף סימן ד' על משה אך לקמן סוף פר' י"ח דורש על הקב"ה וכן במוסף ר"ה בין פסוקי מלכיות על הקב"ה ואמיתת הענין בזה שמלוכת משה באופן זה הוא באמת מלוכת הש"י וכמ"ש אצל שמואל כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם וכן הוא בברכת השיבה שופטינו ומלוך עלינו אתה ה' לבדך כי כשהקב"ה לבדו היה מלך ישראל בהכרח שהיו אנשים אלהיים ממוצעים נביאים ושופטים שכל הנהגתם ברוה"ק ובנסים ונפלאות אף כי משה ודורו ודו"ק בזה מאד באמיתת הדברים:

פסקה יד

ירא את ה' בני. ועם שונים אל תתערב תנחומא בסי' ט' ד"ר פר' ב' סימן ל"ג:

המלך יצ"ט. ואיך נקרא זה בשם מלוכה ע"כ דורש על שיצה"ר נקרא בשם מלך וכשמגביר יצ"ט על יצה"ר הרי ממליך יצ"ט על יצה"ר שכתוב עליו ובא אליה מלך גדול ורישא דקרא עיר קטנה ואנשים בה מעט על הגוף וכל האיברים עי' קהלת רבה פסוק זה:

ד"א ומלך. לפי מ"ש כאן צ"ע איך דורש. אך כאן חסר והגי' בתנחומא ד"א ומלך מן המלך יכול וכו' פי' שמ"ש ומלך פי' ירא את ה' ומן המלך שהוי"ו של ומלך מושך אליו תיבת ירא הראשון:

לנ"נ שאמר לחמו"ע ויק"ר פר' ל"ג סימן ו' ע"ש כל הענין:

אינטוס. פי' במ"ע אמת ויציב ופי' בתמי' וכי כן הוא באמת שאין אתם שומעים לי:

צדו. תוהו ת"א צדו וכו':

אני פי מלך. עי' לעיל פר' י"ד סי' ו':
אמרו לו עני שדרך. צריך להפוך הגירסא וכצ"ל עני שדרך וגו' ואמרין למלכא נבוכדנצר אם מלכא למה נ"נ ואם נ"נ למה מלכא אלא במסים וכו':
והן לא אמרו. פי' שמ"ש בכתוב והן לא ידיע לי הוו לך מלכא כך פירוש הכתוב והן לא אף אם לא יציל בין מציל ובין לא מציל לאלהך לא איתנא פלחין:
אלא עמק שוה. ב"ר פר' מ"ב סימן ה':
אלא אפילו משה. חוזר לענין הפרשה עשה לך שתי חצוצרות כסף:

פסקה טו

עשה לך משלך. תנחומא כאן סימן יו"ד:
נתכנסו ז' אומות ליריחו. והיה בזה צרה לישראל שנתגברו שונאיהם ובחצוצרות כתוב וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות וגו' ונושעתם מאויביהם וא"כ היה להם להריע ביריחו בחצוצרות וכמ"ש אצל פנחס במלחמת מדין וחצוצרות התרועה בידם ואעפ"כ לא תקעו אלא בשופר:
לא נשתמש בהם. וצ"ע מאחר שמפורש וכי תבואו מלחמה וגו' והרעותם בחצוצרות למה לא עשו חצוצרות כמו שעשו בימי דוד:
נגרא של א"י. פי' בריח מלשון המשנה נגר הנגרר כמו שסוגרין החומה בבריח כך סגרה יריחו על כל א"י שהיתה עיר בצורה מאד ויושבת על הספר ושומרת את כל הארץ מהאויבים ובתנחומא הגירסא סוגרת של א"י וכמ"ש ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני ב"י סוגרת היינו על הארץ לשמרה ומסוגרת היא עצמה שלא פתחה השער כלל מפני פחד ישראל:
הוא שמשה אומר. עי' ב' ר פר' צ"ו סימן ג':
הקהילו אלי. ובריש הפרשה כתוב הן קרבו ימיך למות:
אין שלטון ביום המות. שבחצוצרות היה שלטון גדול כמפורש אצלם והיה למקרא העדה ולמסע את המחנות ויום האסף אל משה היה יום זכרון לפני ה' ע"י חצוצרות וכמ"ש וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות ונזכרתם וגו':
ואין אחר משתמש. בלא רשותך ופנחס שכתוב בו בסדר מטות וחצוצרות התרועה בידו היה ברשות משה ע"פ ציווי מה' וכמ"ש ספרי כאן פיסקא ע"ה מכאן אמרו כל הכלים שעשה משה במדבר כשרים היו לדורות חוץ מן החצוצרות:

פסקה טז

עשה לך אתה משתמש. תנחומא כאן בסימן יו"ד הנ"ל וה"ג שם ד"א עשה לך:

אלא דוד המלך. על כרחנו לומר שאין הכוונה על דוד עצמו אלא על המלכים זרע דוד שהרי הפסוק ויעמוד הלוים שהביא הוא בד"ה ב' כ"ט אצל חזקיה המלך וגם אצל שלמה כתוב בד"ה ב' ה' כמה פעמים שהיו שם חצונרות חצונרות למאה ועשרים מחצרים בחצוצרות ויהי כאחד למחצרים וכהרים קול בחצוצרות וגם אצל אביה בן רחבעם כתוב בד"ה ב' י"ג י"א וחצוצרות התרועה להריע עליכם וכדומה הרי בהכרח שהכוונה על כל זרע דוד:

כנור היה תלוי. ברכות דף ג' ובירושלמי פרק א' דברכות עי' רות רבה ריש פר' ו' פסוק חצות לילה דף מ"ז ב':

דרך השחר מעורר. שרוב העם עומדים אחר עמוד השחר שאור הבוקר מעורר בני אדם לקום ומ"ש אעירה שחר פשוטו על שהיה קם קודם אור השחר ואין השחר צריך למעורר ורומז לסודות הזוהר שמגלה מה שפי' מעורר:

עורה כבודי. יקשה איך היה מעורר מדת כבודו בעת תפלתו ע"כ דורש שפירושו ע"פ מדה ט' שיתעורר לבטל כבודו מפני כבוד יוצרו לקום להודות וללמוד:

שעשית עם זקנתי. שמ"ר פר' י"ח סי' ב' וש"נ ותרבה שם וכאן חסר ומבואר ברות רבה שם וז"ל שם משפטים שהבאת על עמונים ומואבים (כמ"ש לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה') וצדקות שעשית עם זקני וזקנתי שאלו החיש לה קללה אחת מאין הייתי בא ונתת בלבו וברכה שנאמר ברוכה את לה' בתי עכ"ל ולא די שלא קללה אלא עוד ברכה והבטיחה שביום יעשה בקשתה:

ונשבע שני פעמים. וצ"ע שאין בכתוב רק שבועה אחת ועי' מ"כ וברות רבה ליתא לכל מאמר זה והמאמר בויק"ר פר' כ"ג סימן ה' ושם ל"ג נשבע שני פעמים רק יש שם פלוגתא למי נשבע ח"א ליצרו נשבע וח"א לאבישי נשבע שאם יגע בו שיהרגנו ואם כפי מ"ש ב' שבועות סובר אחת ליצרו ואחת לאבישי:

אמרו ישראל. שבכל עת שמתעוררים לשוב בתשובה אומרים כן כמבואר הרבה פעמים בתנ"ך וכמה ביקש דוד במזמור אשרי תמימי דרך על קושי היצר בלב:

סקלו אותו קימעא. שיצר הרע קרוי אבן כמ"ש והסירותי לב האבן והשלכת האבן נקרא סקילה כמ"ש סקלו מאבן והכוונה שילחמו עם היצר כפי כחם ומ"ש ואני מעבירו מכם פירושו לעתיד לבוא וכמ"ש בסמוך ומ"ש סולו סולו המסלה סקלו מאבן פי' שמצוה אותנו שנעשה כן לסקל קימעה וכן פסוק סולו וגו' הרימו מכשול ויצר הרע קרוי מכשול כמ"ש כי כשלת בעונך:

ונתתי וגו'. וס"ד לב בשר:

פסקה יז

כך דרש וכו'. תנחומא כאן סימן י"א כל הענין.

מוראת רבית. ויקרא כ"ה ל"ו אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך:

איננו ירא מלפני אלהים. מה התם יראה של פני זקן אף כאן יראה של פני זקן. ומ"ש ומשקלות עי' תוספות בקדושין שם וצ"ע ויתכן שכוונת חז"ל שחברו יחד משקלות עם רבית דיליף מורא למשקלות מרבית דאצל רבית כתוב ויקרא כ"ה ל"ו ויראת מאלהיך וגו' אני ה' אלהיכם ופי' רש"י אני ה' שהבחנתי וכו' וכן אצל משקלות ויקרא י"ט ל"ו מאזני צדק וגו' אני ה' ופירוש רש"י ג"כ שהבחנתי וכו' ע"כ ויראת כמו בריבית:

ראשים עליכם. שיהיה מוראם עליכם:

ותנינא את לרבות. פסחים כ"ב:

אם תגביה כנשר. נבואת עובדיה על אדום וס"ד משם אורידך נאם ה':

מעלה שאין לה ירידה. ועל כן נאה להם הכבוד והמעלה:

אחר מי"ג דברים. ספרי כאן פיסקא צ"ב ויק"ר פר' ב' סימן א' מדרש שמואל פר' י"ט:

הכסף והזהב. חדא חשיב לי' וזה הדבר שמות כ"ט מזבח אדמה שמות כ' כ"א:

שמן משחת קודש. שמות ל' ל"א:

ועשו לי מקדש. שמות כ"ה ח':

את קרבני. במדבר כ"ח וס"ד תשמרו להקריב לי במועדו וכן הוא במדרש שמואל שם:

אספה לי. כאן בפרשה זו ובשביל פסוק זה הובא כל הענין לכאן:

פסקה יח

זש"ה הבונה בשמים. תנחומא כאן סימן י"א עי' שמ"ר פר' י"ז סי' ג' ויק"ר פר' ל' סימן י"ג:

ויהי בישורון מלך. וס"ד בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל אז מתוועד אתם מלך הקב"ה ועי' לעיל סוף סימן י"ג פר' זו מש"ש:

כנוסן של צדיקים. ע"כ כתוב אספה לי שאסיפתן טובה לעולם לי לשמי:

פסקה יט

בשעה שאמר הקב"ה. תנחומא כאן סימן י"ב:

ששה משבט זה. מיו"ד שבטים ששה ששה הרי ס' ומשני שבטים חמשה חמשה הרי ע' וכן הוא בספרי כאן פסקא צ"ה בלא מחלוקת אך בתנחומא הובא מחלוקת ר' יהודה ור' נחמי' דר"י סובר שלא הניח אלא שבעים פתקים זקן בלא שנים חלקים ור"נ סובר כמ"ש כאן שהניח גם שנים חלקים ג"כ:

והממונה אומר לו. וכן הוא גם בתנחומא אך בספרי הגירסא אמר לו משה עי' לעיל פר' ד' סימן יו"ד ותנחומא שם וכמ"ש סנהדרין דף י"ז:

אין אנו כדאי. שגם הם היו מן המנויים והרשומים וכמ"ש והמה בכתובים וכמ"ש בספרי ולא יצאו מן המחנה אל האהל:

אלא למחר. שנתנבאו היום מה שיהיה למחר ודעת חז"ל שמ"ש ויתנבאו ולא יספו ולא פירש מה התנבאו ובהכרח שהתנבאו מה שהוא מפורש בענין והדבר למד מענינו היינו ענין השליו שמ"ש בפסוק כ"ד ויתנבאו הוא עצמו מ"ש בפסוק י"ח ואל העם תאמר היינו עם הזקנים שבפסוק י"ז כתוב וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם א"כ מ"ש ואל העם תאמר היינו עם הזקנים וזהו מ"ש בפסוק כ"ד ויאסוף שבעים איש וגו' וירד ה' בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים וגו' ויתנבאו ולא יספו וזהו עצמו מ"ש בפסוק י"ז ואצלתי וכו' וכמו שפסוק י"ז היה קודם ואל העם תאמר כך פסוק כ"ה היה ג"כ קודם ואל העם תאמר שנבואה זו על ענין השליו היה על הזקנים ג"כ ביחד עם משה וזהו שאמר המדרש שכל נבואתם היה מן היום למחר וסובר שמ"ש ולא יספו פי' שלא הוסיפו להתנבאות אלא פעם זה בלבד:

בסוף מ' שנה. כמאן דאמר שהנבואה היה משה מת וזהו במחנה מי שינהיג המחנה וכן הוא בספרי כאן ועי' סנהדרין י"ז א':

על מפלתו של גוג. בסנהדרין שם ובאג"ב פרק ב' ילפי ממ"ש אצל גוג ביחזקאל ל"ח ע"ש. וחותם באג"ב שם מהו ויתנבאו ולא יספו היום מתנבאים ואומרים שאחר גוג ומגוג אין גלות ואין שעבוד משמע שסוברים שמ"ש ויתנבאו ולא יספו שייך לפסוק שלאחריו וישארו שני אנשים במחנה ע"פ מדה י"א ול"א ודו"ק:

משה מת ויהושע מכניס. וזהו ויתנבאו במחנה שתי' זו מיותרת שהרי כתוב כבר וישארו שני אנשים במחנה אלא ללמדנו שהתנבאו מי שינהיג את המחנה ויתכן לומר ששתי הדעות אמת שהרי כתוב שני פעמים א' ויתנבאו במחנה ב' מתנבאים במחנה לרמוז על שתי נבואות ע"פ מדה יו"ד:

זה גרשום בן משה. דרשו כן על פי גז"ש דכאן כתוב וירץ הנער ובשופטים י"ז ז' ויהי נער מבית לחם יהודה שהיה כהן בפסל מיכה שכתוב שם בסוף הענין י"ח פסוק ל' ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני ודרשו חז"ל שזה היה גרשום בן משה שכתוב עליו בד"ה שהיה נגיד על האוצרות ודו"ק. ודייקו חז"ל שע"כ רץ הוא ולא אחר על שהוא בנו ובספרי כאן חלוקי דעות מי היה הנער הרי ביאר היתרון האחד מן הה' יתרונות שאמר והב' שהזקנים לא נכנסו לארץ והב' נכנסו כמ"ש בסדר

מסעי למטה בנימין אלידד בן כסלן למטה אפרים נשיא קמואל בן שפט והיו נשיאים של צעירי השבטים שהיו מצעירים ומקטינים עצמם ומצניעים עצמם כמ"ש אצל שאול ואצל אסתר שהסתירו והקטינו עצמם וכן הנשיא משבטם הקטין עצמו וכן אצל אפרים כתוב והוא הצעיר כמ"ש ב"ר פר' ו' סוף סימן ד' שהיה מצעיר עסקיו וכן הנשיא מזה הוכיח שאלדד ומידד הוא אלידד וקמואל בן שפטן והם היו מהי"ב נשיאים שחלקו הארץ עם יהושע ואלעזר הרי שנכנסו לארץ והזקנים לא נכנסו לארץ כמ"ש לקמן סימן כ"ד שהם האספסוף שמתו בקברות התאוה והג' שנתפרשו שמותם כמפורש אלדד ומידד והד' שהזקנים נפסקה נבואתם כמ"ש ויתנבאו ולא יספו ואיתא בספרי נתנבאו לפי שעה והחמישי שהיתה נבואתם מה' וכמ"ש משה מי יתן וגו' כי יתן ה' את רוחו עליהם פי' כמו אלו שנתן ה' רוחו עליהם:

לנר שהיה דולק. לעיל פר' י"ג סימן כ' ולקמן פר' כ"א סוף סי' ט"ו:

פסקה כ

אספה לי שבעים. משמע חדשים והלא כבר היה להם זקנים במצרים ובסיני כמפורש בסוף משפטים תנחומא סימן יו"ד:

היום בטובה. שאחזיק לכם טובה ועי' שמ"ר פר' א' סימן י"א:

כיון שחשכה. הגיע הלילה:

ולא היו מוסרין. שלא גלו שוטרי ישראל להנוגשים מי הם שלא השלימו להענישם כי כל שוטר היה ממונה למשל על יו"ד אנשים אשר כל איש היה צריך לעשות מאה לבנים והיה הנוגש תובע מהשוטר אלף לבנים שהיה לו להעמיד ואם היה מגלה להנוגש שזה לא העמיד המאה שלו היה הנוגש מענישו ולא להשוטר ועי' שמ"ר פר' ה' סימן י"ט:

אשר ידעת כי הם. אעפ"י שהיו להם זקנים אחרים כנ"ל בחר באלו דווקא:

פסקה כא

והיכן היו הראשונים. כמ"ש בריש סימן הקודם תנחומא סימן י"ד:

היו להם ע' זקנים. אע"פ שבמצרים כתוב סתם ואספת את זקני ישראל למד ממתן תורה שהיו שבעים כמ"ש בסוף טשפטים ושבעים מזקני ישראל וממצרים עד מתן תורה לא היו אלא ג' חדשים ומן הסתם שהם אלו של מצרים ועלו ויצאו עם כל ישראל והם שהיו בסיני:

שבו לנו בזה. עד אשר נשוב אליכם והיינו ארבעים שהיובהר כמ"ש סוף משפטים ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה וא"כ מ"ש אשר נשוב אליכם היינו בסוף מ' יום:

בטקסיס גדול. תרגום דגל טקס:

ולפי שעמד חור. שמ"ר פר' מ"א סימן ז' ועי' לעיל פר' ט' סי' מ"ה:

כי זה כזה. זה משמע מורה באצבע לנוכח כמו שדרשו על מ"ש זה יתנו כמין מטבע של אש הראה לו הקב"ה וכן החודש הזה שהראה לו הירח ואמר לו כזה ראה וקדש וכדומה הרבה ואם כפי מ"ש כי זה משה הרי לא ראו אותו ואא"ע למשה ת"ע למי שראו מותו לפניהם שיהיה שייך למ"ש קום עשה לנו אלהים והיינו שהפחידו את אהרן בזה כן אתה וכזה הוא לשון יחיד על חור שהיה הגדול מכל ישראל חוץ מאהרן וכמ"ש והנה אהרן וחור עמכם ואהרן וחור תמכו בידיו:

כי על כל אלה. ולא פירש על איזה אלה ובהכרח שמפורש בתיבת אלה עצמו היינו ע"פ גז"ש שהיה שם שפיכת דמים נקיים זקנים וחור על שלא נזכר עוד בכל התורה ע"כ דרשו שנהרג בעגל ועל הזקנים על שכתוב כאן שיעשה חדשים הרי שהראשונים הם דם נפשות אביונים נקיים:

שבעים איש תחת אבותם. דעת המדרש שאלו הזקנים היו בניהם של ראשונים שכל שררות ישראל היו בירושה אם היו ראוים וממלאים מקום אבותם כמ"ש ד"ה א' כ"ז פסוק זה הרביעי לחודש הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו ושם פסוק כ"א לבנימין יעשיאל בן אבנר שאבותם נהרגו ובניהם תחתיהם וכמ"ש תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ וזהו ויעמד אחרים תחתם לא אחרים לגמרי אלא תחתם:

פסקה כב

הדברות מזרקין. נזרקים בכח אלהי נפלא מן השמים ומהלכים בכל העולם והיו ישראל נזרקים למרחוק על כל דיבור ודיבור:

מכאן אמרו חכמים. עי' לעיל פר' י"ד סימן ד' ושם מבואר וכאן סמך על המבואר שם:

שכתוב נטועים. הכוונה שצריך להיות נטוע בדברי חכמים שלא יזוז מהם:

מה משמרות. מדכתיב משמרות נטועין בשי"ן לדרוש משמרות:

אלו סנהדרין. שנקראו אסופות כמ"ש כאן אספה לי שבעים איש ויתר הדברים עי' לעיל שם:

פסקה כג

אוהב טהר לב. תנחומא כאן סימן ט"ז ודורש על הקב"ה שחן שפתיו שכתב בתורה לשון שמוכיח גודל אהבת הצדיקים שדומים שהם ריעי משה וריעיו כ"י:

פסקה כד

ויעל משה ואהרן. וס"ד ושבעים איש מזקני ישראל וגו' עד ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו:

ואז היו הזקנים. חולק על מ"ש בסימן כ"א שהרגום בעת העגל אלא בעת מתאוננים:
ויהי העם כמתאוננים. וגו' ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה:
כשראו את השכינה. ויק"ר פ' כ' סי' י"א במ"ר פר' ב' סימן ט"ז:
והיה נושך. בפניו כשמשמשו:
ואל אצילי ב"י. שמות סוף כ"ד:
והם נשרפו. הזקנים נשרפו:
ותבער בם אש ה'. הנה פסוק ותבער בם אש ה' כתוב קודם והאספסוף ולפי הפשט הם שני ענינים תחלה ענין מתאוננים ואח"כ ענין האספסוף אך על שענין מתאוננים סתום ולא פירש מה חטאם דעת חז"ל שפרשת והאספסוף בא לפרש חטא מתאוננים ופסוק ותבער בם אש ה' שכתוב קודם והאספסוף מקומו אחר והאספסוף ע"פ מדה ל"א ועי' עוד לעיל פר' ז' סימן ד' מה שכתבתי שם באריכות מה שהכריחם לדרוש כן וכן הוא בהדיא בספרי כאן פסקא פ"ו אחר מ"ש ותבער בם אש ה' אבל עדיין אי אתה יודע מי היו אותם המרגילים את ישראל לדבר עבירה (הכוונה על ענין המתאוננים) הרי הוא אומר והאספסוף אשר בקרבו:
בקוצים שבהם. המעיין בספרי יראה דכאן חסר ומשובש והכי איתא שם סוף פיסקא פ"ה הרי הוא אומר ותאכל בקצה המחנה יש אומרים אלו הגרים הנתונים בקצה המחנה (פי' הם הערב רב) ר' שמעון בן מנסיא אומר ותאכל בקצה המחנה במוקצים שבהם בגדולים שבהם וכן הוא אומר וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין (וכן קצין תהיה וכדומה) וכן צריך לגרוס כאן ופירוש במוקצין במובדלים מעם ודעת חז"ל שלשון קצין ג"כ פי' מלשון מוקצה ומובדל ומופרש מהעם וראש עליהם ואינו מתערב בשאר העם ועי' ב"ר סוף פר' צ"ה סי' ד' מקצה אחיו ב' דעות וגם בתנחומא הגירסא במוקצין שבמחנה אלא שאינו מביא הראיה ומ"ש שמנין שאותם זקנים וכו' הוא ג"כ בתנחומא ואינו בספרי ופי' שמביא עוד ראיה לבד דרשת הספרי:
ותבער אש בעדתם. קיצור לשון הוא והכוונה שכאן כתוב ותבער בם אש ה' ובתהלים ק"ו כתוב ותבער אש בעדתם מה שם בעדתם אף כאן שכתוב ותבער בם אש ה' תבערה כי בערה בם אש ה' ג"כ בעדתם ופשט הכתוב מ"ש ותבער אש בעדתם מדבר בעדת קרח שאכלה הר"ן איש אלא שדורש כאן גז"ש משם כנ"ל גם יתכן שדורש מפשטא דקרא שאצל עדת קרח לא אמר בתורה ותבער אלא ותאכל א"כ מ"ש ותבער אש בעדתם רומז לכאן כנ"ל ולפי הפשט לעדת קרח ג"כ וכנ"ל וכן בדברים ט' כ"ב כתוב ג"כ ובתבערה:

ואף אלהים עלה בהם. בחטא קברות התאוה כתוב ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יביא להם עוד אכלם בפיהם ואף אלהים עלה בהם וגו' ומ"ש משמניהם פי' הגדולים והמובחרים וכן מ"ש ובחורי ישראל פי' ג"כ המובחרים והגדולים לא בחורים ממש שהוא מ"ש כאן בקצה המחנה והם ב' כ"מ ובהכרח להכריע ע"פ מדת ממעל בקצה במוקצים כנ"ל עי' לעיל פר' ד' בסימן כ' באריכות על פסוק ויוסף עוד דוד אלא שבפסוק ובחורי ישראל אינו מפורש שהיה על ידי האש ומבואר בתורה ע"פ מדה י"ז:

כשחזרו ובכו ובקשו בשר. היינו מ"ש וישובו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר שבתחלה היו מתאוננים ואח"כ שבו ובכו על הבשר:

בשר היה. פי' בשר בהמה כמ"ש זאת החיה אשר תאכלו שור שה כשבים וגו':

ויתן להם שאלתם. תהלים ק"ו ט"ו ותאותם יביא להם ע"ח ל' משמע שהפסוק מספר חסדי ה' עמהם כפי משמעות התיבות. ולא כפי הפשט ובספרי על קושיא זו הרי היה להם בשר במן תירוץ אלא שמבקשים עלילה איך לפרוש מן המקום:

ואין שאר אלא עריות. עי' שבת קל"א:

לכך ויחר אף ה' מאד. שאם כפשוטו שבקשו בשר של היתר לא היה חרה אפו מאוד ולא היה רע בעיני משה אלא שבקשו דבר של איסור וכאן מקום הפסוק ותבער בם אש ה' וכמ"ש בריש הסימן:

לכשעבר. קודם שנשרפו הזקנים לכך לא נתרעם משה שהוא לבדו רק כאן אצל מתאוננים שמתו הזקנים לראיה על הדרשה הנ"ל שמתו הזקנים אצל מתאוננים:

פסקה כה

להודיעך שיום מינוי הזקנים. תנחומא כאן סימן ט"ז ופי' להשרות רוה"ק עליהם שיהיו יכולים לקבל הנבואה עם משה הרי שהענין שוה לקבלת התורה ולכך היה צריך לירד ולהשרות שכינתו כמו בסיני:

לא חסר כלום. כמ"ש לעיל סוף סימן י"ט וש"נ:

של סוף ארבעים שנה. כי מעשה זו היה בשנה שניה כמ"ש לעיל בסימן י"ט וענין יהושע היה בסוף הארבעים שנה וכאשר סמך ידיו עליו נתמלא גם כן רוח חכמה הרי שלא היה חסר וגם יהושע לא חסרו כלום כמ"ש פר' כ"א סימן ט"ו:

פרק טז

פסקה א

הלכה מהו לפרוש. תנחומא ריש " שלח:

ושליח מצוה דוחה. פי' שאף שיש חששא שיכול לבוא לידי חילול שבת בדיעבד או משום טעמא שיבטל עונג שבת כמבואר בפוסקים בשליח מצוה שפיר דמי ויש שלוחי מצוה שמותר להם לחלל שבת לכתחילה כמו שלוחי עדות החודש והבאים להציל מן הגייס וכדומה:

מהו חרש. איך ישלח אנשים חרשים ואם לא ישמעו דבר מה יוכל להוודע על ידם ומהו לאמר ע"כ דורש חרש מלשון חרס שהיו אוחזים כלי חרס בידם ואומרים הרי קדירות וכו' וזהו חרש לאמר ע"פ מדה ט' ומ"ש קרי בי חרש פי' כמו בשין שמאלית שלא ירגיש אדם שהם אורחים ויחקרו מי הם ועכ"ז הכירו אותם מיד בליל בואם כמפורש ביהושע:

פינחס וכלב. כלב מצד הסברה שמאחר שהצליח בפעם ראשון בשליחות משה והתחיל בשליחות מצוה הוא גמר אותה עתה ופנחס כמ"ש בסמוך:

כיון שהלכו לבקשם. כמ"ש וישלח מלך יריחו וגו' הוציאי האנשים וגו':

והכהנים נמשלו כמלאכים. הכוונה על הכהנים מורי התורה לובשי אורים ותומים שהיו בעלי רוה"ק כמ"ש דברים י"ז ט' ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה וגו' ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא ועל כהן זה אמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא:

הנביאים כמלאכים. עי' כל זה בריש ויק"ר ושם מאריך המדרש וכן בתנחומא כאן:

שלח לך אנשים. ולבסוף החטיאו את ישראל ובתנחומא גורס פסוק והאנשים אשר שלח משה לתור את הארץ וגו' להוציא דבה על הארץ הוי שלח לך אנשים:

פסקה ב

מהו זולתי. שהיו"ד מיותר ועוד שהיל"ל לבד כלב לזה דורש מדה ט' ע"פ מדת נוטריקון לזה אתי יותר משמש רבוא מכם:

מקצה רגלים. שהשולח דברים ביד כסיל מקצה רגלי המשלחים שאין להם עמידה ושותים חמס שנענשים כמ"ש אצל מרגלים ששתו חמס ונענשו ע"י שליחותם:

פסקה ג

יבש חציר נבל ציץ. תנחומא כאן סי' ג':

בא לך עמי. הדבק בי ועבוד אותי לעולם וכן בנמשל בא לך עמי ועי' ב"ר סוף פר' למ"ד שאמר שם אמר לקטן בא הלך עמי ולגדול אמר הלך לפני כאן לא דקדק בזה:

קום התהלך בארץ. וס"ד כי לך אתננה וכן הוא אומר כי כל הארץ וגו' הנה פסוק כי כל הארץ הוא קודם פסוק קום התהלך ובכיון הביא המדרש פסוק קום התהלך תחלה

שכתוב בו כי לך אתננה ולא כתוב בו ולזרעך ובפסוק כי לך אתננה אמר ולזרעך ובהכרח שתחילה הבטיח לעצמו ואח"כ הבטיח גם לזרעו עד עולם:

פסקה ד

נכרים היו המרגלים. תנחומא כאן סי' ד' ופירוש שמלשון הכתוב יש להכיר שהיו מוכנים ועתידים לקלקל במה שאמר שלח לך וכדמפרש ואזיל:

היה אומר הכניסו. היה אומר לאריסים עובדי הכרם:

פסקה ה

מקצה רגלים. תנחומא בסימן ד' ופירשתי לעיל סוף סימן ב':

אנשים צדיקים. שמ"ר סוף פר' כ"ו ולקמן פר' כ"ב סי' ב' ועי' לעיל פר' ט"ו סי' כ"ג סתירה לזה:

בחר לנו אנשים. פי' דומים לנו לרצון לנו וס"ד וצא הלחם בעמלק ולזה צריך ב"א צדיקים:

זקן בא באנשים. זקן פי' חכם וצדיק וא"כ מ"ש בא באנשים פי' באנשים שדומים לו חכמים וצדיקים וכן חנה שהתפללה היתה כוונתה שיתן לה בנים צדיקים וחכמים ויצא ממנה שמואל וכמ"ש במדרש שמואל פסוק זה בפ' ב' אנשים נבונים אנשים צדיקים אנשים נביאים ע"ש הראיות:

וייטב בעיני הדבר. ור"ד נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ:

בפני ישראל. וכמ"ש ואקח מכם שנים עשר אנשים מכם ברשותכם וידיעתכם:

על פי ה'. אחר שבחר משה אותם הסכים הש"י עליה שבאותה שעה היו צדיקים:

שלח לך אנשים. פי' צדיקים ואלה שמות האנשים פי' רשעים כמ"ש לקמן סימן יו"ד שמותיהם כעורים:

פסקה ו

ד"א שלח לך ותדבר מרים. תנחומא סימן ה' וה"ג שם מה כתיב למעלה מן הענין ותדבר מרים:

שדברה מרים באחיה. עי' ד"ר פר' ו' סימן ח':

סמך הקב"ה הענין. פי' כמו שהפרשיות סמוכים בתורה זה לזה וכן הענינים ג"כ היו סמוכים במעשה זה לזה וכמ"ש בס"ע פרק ח' נסעו מקברות התאוה לחצרות ועשו שם ז' ימים (היינו הזי' ימים שהמתינו על מרים) ונסעו מחצרות ובאו להם למדבר פארן כ"ח בסיון ובכ"ט בסיון שלח משה מרגלים וזהו כי טח מראות עיניהם שראו בעיניהם עונש של לשון הרע ולא לקחו מוסר:

פסקה ז

אעפ"י שאמר. תנחומא בסימן ה' הנ"ל ומ"ש לא היה מן הקב"ה שילכו אעפ"י שאמר לעיל סוף סי' ה' ששלח אותם ע"פ ה' זהו בדיעבד אחר שאמר נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ שהם בקשו שלא כהוגן והקב"ה לא עכב על ידן והוליכם בדרך שבחרו בהם ואם לא בקשו הם תחילה לא היה הקב"ה מצוה שישלחו:

כי ה' אלהיך מביאך. פרשה זו וכן פרשה כי הארץ דברים י"א יו"ד נאמרו במשנה תורה בסוף ארבעים שנה ועיקר הראיה מפסוק וארד להצילו וגו' וס"ד אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש ואז נאמר גם פרשיות הנ"ל אלא שנשנו במשנה תורה:

הכתוב אומר וה' הולך. גם מכאן ראיה שלא היו צריכים לשלוח מרגלים לתור הארץ כי הקב"ה כ"י עשה להם פעולה זאת וגי' התנחומא והכתוב אומר פי' עוד ראיה כנ"ל וכמ"ש בהדיא דברים א' אצל חטא מרגלים ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנותכם באש לילה לראותכם בדרך ובענן יומם וגם פסוק וה' הולך ג"כ כוונתו שהלך לתור להם מקום מנוחה ולמהר ביאתם לארץ:

אמר להם הקב"ה. פי' משה אמר כן בשם הקב"ה ראה נתן ה' וגו' ובפסוק הקודם ואומר אליכם באתם עד הר האמורי אשר ה' אלהינו נותן לנו ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דיבר ה' וגו' ותקרבו אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ:

ולא שמעו אל מצותיך. ובפסוק הקודם ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך להם היינו מ"ש עלה רש וכנ"ל ועל זה אמר שם והם ואבותינו הזידו ויקשו את ערפם ולא שמעו אל מצותיך וכנ"ל שלא שמעו מה שאמר להם לבא לרשת אלא אמרו נשלחה אנשים לפנינו:

וכן הוא אומר לתור וגו'. סגנון הפסוק וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה הרי שהארון היה עישה להם מה שבקשו שיתורו את הארץ ע"י מרגלים ואם היו הולכים בתום היה הארון מביא אותם לארץ עי' לקמן פר' י"ט סימן כ' מש"ש ושם דורש ע"פ מדה ט"ו וכאן כפי פשט הכתוב:

וכן בדור הוא אומר. צ"ל וכן דוד וכן הוא בתנחומא ומ"ש כאן כי לא האמינו בדברו [*]לפניו היה הגירסא במדרש בדברו כמו בדפוס אמ"ד ופפ"ד] צ"ל לדברו והוא בתהלים ק"ו כ"ד וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו והיינו בחטא מרגלים ככל המבואר ומרומז עוד בתהלים ע"ח פסוק ל"ב בכל זאת חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו וזה

כתוב אחר חטא של קברות התאוה הרי שאחר קברות התאוה שהוא חטא של ענין מרגלים שלא האמינו ומרומז עוד במ"ש כאן ועד אנה לא יאמינו וכו':
אלא לבניהם. היינו מ"ש וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וגו':

פסקה ח

עד שאמלך בהקב"ה. בא לדרוש מדה ט"ו שבפסוק ג' כתיב וישלח אותם משה ממדבר פארן ע"פ ה' ובפסוק ט"ז כתוב אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ משמע משה מעצמו ולא על פי ה' והכריע שתחילה אמר משה שישאל את פי ה' והלך ונמלך והשיב לו שלח לעצמך וזהו אשר שלח משה:
אין זו תחילה. מרומז במ"ש בתורה על ענין מרגלים עד אנה וגו' ועד אנה פי' כבר עשו כן ועד אנה יעשו עוד כן:
למודים הם לכך. ובתנחומא הגירסא למודים הם בכך לכך איני צריך לנסותם ופי' איני צריך להמתין על סוף המעשה שיודע לכל אלא שהכל יכולים לידע שכבר למודים הם:
אשר שלח משה. ולא כתב ע"פ ה' וכמ"ש בריש הסימן ועי' בתנחומא שהגירסא משתנית ואני פירשתי לפי מ"ש כאן:

פסקה ט

אם לא הארץ אשר דרכה. פסוק זה הוא ביהושע י"ד ומה שלא הביא המדרש פסוק שמפורש כאן ועבדי כלב וגו' והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה כי כאן אינו מפורש אלא שיבא שמה ולא שיהיה לו לעצמו חלק בארץ בעבור שכרו ומפורש ביהושע שם לך תהיה לנחלה ולבניך עד העולם וכן הכוונה כאן ע"פ מדה י"ז:
נטל שכר עשרת. בהכרח לומר שגם כלב נטל חלק מהיו"ד אנשים כמ"ש בתורה כאן ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם ההולכים לתור ודרשו שהיה חיותן ונחלתם מהם וכמ"ש חז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע וזהו מטובת הארץ שהזוכה לחלק ממנה זוכה לחלק בג"ע ובעוה"ב:

פסקה י

מה הי' שמות. תנחומא כאן סימן ו' ובסדר שמות שם סימן ב' ועי' ב"ר פר' ע"א סימן ג' סוטה ל"ד ב':
בני סיסרא. צ"ע איך נקראו בני סיסרא והא לא מסקי בשמייהו וכמ"ש ב"ר ריש פר' מ"ט שאין אדם קורא שם בנו פרעה סיסרא סנחריב וכאן מפורש שהיו שמות עולה גולה בני סיסרא ע"כ נראה לי ברור שמ"ש בני סיסרא אין הכוונה שנקרא מי בשם סיסרא אלא הכוונה שהיו ממש מזרע סיסרא שנתגיירו ובזה יאורו עינינו מ"ש חז"ל גיטין נ"ז מבני

ססרא למדו תורה בירושלים הם על עולי גולה שבאו לירושלים ולמדו שם תורה וזהו מ"ש המדרש ומעשיהם נאים שעלו עם עולי גולה. ולשון התנחומא ועלו ובנו ביהמ"ק אעפ"י שפסוק זה כתוב בנתינים אעפ"כ נהגו מנהג ישראל ועלו עמהם ועל שהם בני סיסרא נחשבו בין הנתינים וע' עוד בסוטה שם. ובתנחומא עוד שם נחבי שהחביא דבריו פי' שידע טוב הארץ והעלים והחביא ומ"ש סתור פי' מלשון סתירה שהיו חכמים שנקראו בונים ונהפכו לרשעים וכסילים שנקראו סותרים והורסים ומ"ש בני ברקוס עי' מ"ש ב"ר פר' צ"ח סימן ט' על פסוק אוסרי לגפן עירו לגפן שכחה רע קושרים לה ברקוס אחד פי' חמור וזהו שאמר שמותיהם כעורים ומ"ש בני תמח מענין מחה תמחה וכמ"ש נחמיה י"ג ואל תמח חסדי:

פסקה יא

אחי מן. כי למה כתבה התורה שמותם אלא להודיע גבורתם ועכ"ז הכניעם לפני ישראל ודורש אחימן ע"פ נוטריקון אחי מן שאמר לשני אחיו כשאנו ביחד מן בלשון תרגום מי ומ"ש יבא עלינו הוספה ע"פ מדה ט' מי יבא עלינו ללחום עמנו שאנו גבורים מכל העולם:

שהיה עונק את השמש. שמחמת גבהו היה נראה לעיניהם השמש על ראשם וצואריהם כענק שתכשיט הצואר נקרא ענק כמ"ש וענקים לגרגרותיך ועי' סוטה ל"ה באופן אחר ועי' רש"י שם ועי' ב"ר פר' כ"ו סימן ז' ובמ"כ בשם רש"י ובפירושי שם ומ"ש שראוהו מלשון יחיד כמ"ש וגם ילידי הענק ראינו שם שראו הענק עצמו אבי הילודים ומ"ש ראינו פי' שראו והתפלאו והתפעלו:

הטיחו דברים. לשון זריקה ויריה כמ"ש כמטחוי קשת ועי' רש"י בחומש כאן:

לקול המולה גדולה. עי' בספרי מדרש תנאים מדת מנגד באריכות. וכאן דורש עוד שמ"ש גדולה רומז על מ"ש כאן כי חזק הוא ממנו ומ"ש אין אתם יודעים צ"ע לאיזה כוונה אמר כאן (עי' סוטה ל"ה דבר גדול. וכוונו למ"ש כאן המולה גדולה עוררני מופלג אחד) ואח"כ כתוב וה' צבאות הנוטע אותך (כמ"ש ביום נטעך לקמן סימן כ') דיבר עליך רעה:

ויתרתי עליכם. שאתם יכולים לידע ולהרגיש איך היותם בעיני עצמכם ולשון התנחומא וכן היינו בעיניהם מקפיד אני וכי יודיעם היתם וכו':

אני משלח לכם מלאכי פתאום. במלאכי ריש ג' כתוב הנני שולח מלאכי וגו' ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים ומ"ש האדון אם הכוונה על הש"י יקשה איך אמר המדרש שישלח מלאכו פתאום שהרי מפורש ופתאום יבא האדון ואם הכוונה על המלאך כמ"ש בס"ד ומלאך הברית יקשה איך אמר

אשר אתם מבקשים אין אנו מבקשים שיהיה המלאך אדון שלנו חלילה חלילה כי ה' מלכנו ואדונינו ע"כ נראה לי ברור שהוקשה לחז"ל שהפסוק סותר עצמו שמאחר שישלח מלאכו לפנות דרך לפניו א"כ לא יבא האדון פתאום ועוד יקשה שהרי כתוב בסוף הפרשה הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא פן אבוא והכיתי את הארץ חרם פי' שלא יבא פתאום שא"כ יכה הארץ חרם אלא ישלח תחלה את אליהו וא"כ איך אמר ופתאום יבא אל היכלו האדון ועוד שתחילה אמר שולח מלאכי ולא פירש איזה מלאך ובסוף אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא והרי ב' פעמים ב' כ"מ מדה ט"ו וההכרעה בזה מפסוק ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא הוא אליהו כמ"ש חז"ל אליהו מלאך הברית שכתוב בו הנני נותן לו את בריתי שלום וכמ"ש חז"ל פנחס זה אליהו ושני הפסוקים ענינם אחד ותחילה אמר הנני שולח מלאכי וגו' לפני פי' לפני בואו וזהו מ"ש אח"כ הנה אני שולח לכם את אליה הנביא וגו' וא"כ מ"ש ופתאום בהכרח יכריע שהוא שייך למ"ש תחילה ופונה דרך לפני שהמלאך יבא פתאום ע"פ מדה י"א ולא יהיה בזה היזק ולא האדון יבוא פתאום שיגרום היזק גדול וא"כ מ"ש ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר' כבר בא קודם בא האדון וזהו שאמר המדרש אני שולח מלאכי פתאום דוק והתבונן בזה שהדרשה נפלאה מאד באמיתות פשט הכתובים:

פסקה יב

שכן התגרים. תנחומא בסימן ו' ועי' ב"ר פר' נ"ח סימן ד':

ג' פעמים ומה הארץ. א' כנגד החזק הרפה ב' המעט אם רב ג' השמנה אם רזה ומ"ש הבמחנים אם במבצרים שייך למ"ש החזק הוא הרפה וזה בהכרח ע"פ מדה ל"א וי"א ודו"ק:

אין תקופת תמוז. וכמ"ש בסדר עולם פרקח' ששלוח מרגלים בכ"ט בסיוון והם שהו ארבעים יום כל חודש תמוז עד ט' באב ומ"ש בלא תאנים וענבים וה"ה לרמונים כמפורש ומן הרמונים ומן התאנים:

פסקה יג

כיצד היו נכנסים. תנחומא סימן ז' סוטה ל"ה והכוונה כי היו יכולים לבוא בכל עיר ולתור את הארץ:

הארץ אשר עברנו. וס"ד ארץ אוכלת יושביה:

ושם אחימן. ששי ותלמי ילידי הענק ועי' לעיל סי' י"א:

שבחה של א"י. עי' ספרי סדר עקב סוטה ל"ה שהיתה מבונה על אחד שבעה מצוען ושם מבואר יותר:

לא מי שבנה זו. וא"כ אין מכאן ראיה על שבת הארץ על שנבנתה קודם:

היא הדור היא המשפחה. פי' בדור אחד נבנה ומשפחה אחת בנאו שתיהם ואיזה שבח הוא זה שקדמה בשבע שנים אלא בהכרח שהיתה משובחת בשבע פעמים וכמ"ש בתנחומא ומפסולת הראשון בנה השני:

פסקה יד

לא רצו ליטול. תנחומא סי' ח' שמ"ר פר' א' סי' י"ז ושם מבואר:

לפיכך אם לא הארץ. יהושע י"ד ט' ומשמע רק רגל כלב דרכה בה ולא שאר המרגלים והלא כלב היו שם ולמה לא אמר הלך או בא וכמ"ש ויבוא עד חברון ע"כ דורש שבתיבת דרך מרמז על ענבים ששייך בהם דריכה כמ"ש ודורך ענבים עמוס ט' וכדומה ועי' מה שכתבתי ב"ר פר' נ"ח סימן ד' שחברון נקרא אשכול מטעם שנטלו אשכול מחברון:

במוט שנים. שאם היה כתוב כך היה משמע שהיה מוט אחד בשני אנשים ועכשיו שכתוב במוט בשנים משמע שבכל מוט היו שנים והיו כמה מוטות אך נמסרה המדות תפסת מועט תפסת תפסת מרובה לא תפסת ואין כאן פחות משני מוטות והיש אומרים סוברים במוט אחד בשנים עוד שני מוטות הרי ג' מוטות:

באבנים שנטלו מן הירדן. עי' סוטה ל"ד בשינוי:

פסקה טו

מן הדרום לצפון מ' יום. שאפילו לא הלכו אלא מדרום לצפון רוח אחת היו צריכים להלוך מ' יום בהליכה ומ' יום בחזירה והם הלכו לארכה ולרחבה הרי פ' יום בהליכה ופ' בחזירה שא"י ד' מאות פרסה ולפי חשבון יו"ד פרסה ליום וכמ"ש רש"י בחומש:

פסקה טז

מגיד מראשית אחרית. תנחומא סוף סימן ח' וכמ"ש ב"ר פר' נ"ח סימן ד' שחברון נקרא אשכול וכאן כתוב ויבאו נחל אשכול משמע שכבר נקרא אשכול ואח"כ אמר למקום ההוא קרא נחל אשכול והם שני כתובים מכחישים והכריע שמתחלה נקרא אשכול על שם סופו והובאו הדרשות על הפסוקים שלא כסדר שפסוק למקום ההוא הוא קודם לפסוק וישובו מתור:

פסקה יח

מה ראו לפתוח. בתנחומא סימן ט' ומ"ש לפתוח פי' על שחשבו בפסוק כ"ט חמשה אומות ופתחו בעמלק ומ"ש בפסוק כ"ח ילידי הענק אינם אומה כ"א אנשים פרטים:

לישב לו על הספר. כמ"ש עלו זה בנגב. וכאן כתוב עמלק יושב בארץ הנגב על הספר מיד בעליתן:
וישב לו בדרך. פי' בדרך כניסתן לארץ כנ"ל:
וירד העמלקי. עוד ראיה שישב על הספר ופסוק זה הוא כאן בסוף הענין כשעלו להלחם אחר שאמר לא תעלו כתוב שם וירד העמלקי והכנעני הרי שישב לו שם לקדם את ישראל בעת מפלתם. ובתנחומא הגיר' שנא' וירד העמלקי משמע שהכל ראיה אחת ואני פירשתי לפי הגירסא דהכא שנראה לי עיקר:

פסקה יט

שבתחלה אמר. תנחומא סימן יו"ד כי באיזה אופן יתכן שישתיק כלב לבדו המית כל ששים רבוא שהתמרמרו בתשובת המרגלים העשרה אלא באופן זה שהיו סבורים שמסכים עמהם ע"כ שמעו לו כולם:
רוח אחרת עמו. וימלא אחרי שבפיו לא אמר כן אלא בלבו ורוחו והוכרח לרמות בפיו כדי שישמעו לו כשיבא לגלות מה שבלבו:

פסקה כ

דברי נרגן. תנחומא סימן י"א כמתלהמים מלשון הולם פעם פי' מכות גדולות:
ותרגנו באהליכם. כתוב אצל תלונת המרגלים ועל שם ותרגנו אמר עליהם שלמה דברי נרגן ע"פ מדת ממעל ועל שלא אמר כאן ותריבו או ותתלוננו דורש מ"ש ותרגנו נוטריקון תרתם גנות פי' אני שלחתי אתכם לתור טובת הארץ ואתם תרתם גנותה ועי' בתנחומא שמביא משל ע"ז וכאן חסר:
נתנה עלי בקולה. עי' מ"ש לעיל סי' י"א לקול המולה גדולה ושם כתוב וה' צבאות הנוטע אותך כמ"ש כאן ביום נטעך ישעיה י"ז י"א ועי' לעיל פר' ז' סימן ד':
עד שלא בא השרב. משמע שהפריח טובה בעת השרב כחום היום ולא בבוקר:
כדי שיגלו וכו' וישא ידו. הנה בתורה מפורש השבועה חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ וגו' אם יראו את הארץ וכאן אינו מפורש שיגלו ומפורש בתהלים ק"ו וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו וכמ"ש לעיל סי' ז') וירגנו באהליהם (כמ"ש בריש הסי' ותרגנו באהליכם) וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות וצ"ע איך מרומז כן בתורה שיפיל זרעם בגוים ושמעתי בשם הגאון החסיד מוה' שאול מווילנא זלה"ה שמרומז במ"ש וימלא כבוד ה' את כל הארץ שעד הגלות והחורבן היה מקום השכינה בביהמ"ק אך אחר החורבן בגלות כל מקום שגלו שכינה עמהם וזהו

וימלא כבוד ה' לא בביהמ"ק אלא בכל הארץ וכאן מרומז חורבן ביהמ"ק וגלות כנ"ל וזה ע"פ מדה י"ז:

נשיאות ידים וכו'. ע"פ מדת ממעל ומנגד ולדברי המדרש כאן פשוט שמ"ש וישא ידו להם שייך למעלה על ענין מרגלים כמ"ש שם בפסוק הקודם וימאסו בארץ חמדה אך בילקוט בשם תנחומא שני דעות בזה אחת כמ"ש כאן והב' שמ"ש וישא ידו להם נדרש לאחריו למ"ש ויצמדו לבעל פעור שמ"ש להפיל אותם במדבר מפורש בתורה אצל מרגלים אך מ"ש ולהפיל זרעם בגוים שאינו מפורש אצל מרגלים דורש למטה על ענין פעור:

פסקה כא

אלו סנהדראות. שנקראים עדה כמ"ש אם מעיני העדה וכמ"ש לעיל פר' ט"ו סי' כ"ד וכן הענין בתנחומא כאן סימן י"ב:

התחילו לומר. כן דרך המדרש לסדר דבריו בתיבת התחיל אף שאינו תחלת דברים כמ"ש בפירושינו כמה פעמים:

בדין שהוצאת מפיך. עי' לקמן פר' י"ח סימן ד' לא נעלה:

מי הם משה ואהרן. ולפי מ"ש בסדר שלח ויאמרו כל העדה לרגום אותם וגו' הם יהושע וכלב סמוך למ"ש אל תיראום שאמרו יהושע וכלב אך לכי שדרש לפני זה כי במשנה תורה הוא התשובה מה שהשיבו ישראל על דברי כלב ויהושע כנ"ל ואח"כ כתוב ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראו מהם פי' שמשה אמר להם כן אחר שהשיבו לכלב ויהושע א"כ מ"ש ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים היינו למשה ולאהרן (ויתכן מאד שעפ"י המבואר מפסוק דברים א':כ"ט ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראו מהם שגם מ"ש בסדר שלח ואתם אל תיראו וגו' אל תיראום הם ג"כ דברי משה ודוק מאד) וכמ"ש בסוף בשלח וילן העם על משה וגו' ויאמר משה עוד מעט וסקלוני וכן הוא כאן שכתוב וילונו על משה ואהרן וגו' א"כ מ"ש לרגום אותם היינו ג"כ למשה ואהרן:

מלמד שהיו זורקים. דייק מ"ש וכבוד ה' נראה בוי"ו המוסיף שאמרו לרגום אעפ"י שכבוד ה' נראה וכל מקום שכבוד ה' נראה היה בענן וכמ"ש בסדר בשלח וכדומה כמה פעמים וזהו מ"ש והענן מקבל. וכמ"ש לעיל ויאמר אליהם כל העדה הם הסנהדרין וכן כאן ויאמרו כל העדה לרגום הם הסנהדרין שפסקו הדין לרגום אותם והעם שמעו ועשו וע"כ פתח הכתוב ויאמרו כל העדה לרגום וחתם אל כל בני ישראל:

פסקה כב

ב' צווחות עד אנה ינאצוני ועד אנה לא יאמינו בי. תנחומא סוף סי' י"ב וכדלעיל סוף סי' כ' שנשבע שיגלו לגלות והיינו לארבע גליות ובכל גלות יצווחו עד אנה שעל זה רמז במ"ש ד"פ עד אנה בתהלים י"ג מדת מנגד ע"פ מדה יו"ד ומ"ש עד מתי לקמן פסוק כ"ז:

הבט לברית אבותם. תנחומא בסי' י"ג וכאן הדרשות שלא כסדר הפסוקים ובתנחומא כסדר הפסוקים. וכאן דורש מדה ט' ע"פ מדה י"ז דכאן אינו מפורש שהזכיר זכות אבות ומפורש בדברים ט' כ"ג ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע היינו שילוח המרגלים ועל זה אמר שם פסוק כ"ז זכור לעבדיך לאברהם וגו' וכמ"ש שם פן יאמרו הארץ וגו' מבלי יכולת ה' וזה מפורש כאן שהיה במרגלים. ודורש דבין כאן ובין בעגל תחלה הזכיר זכות אבות ואח"כ אמר ואעשך לגוי גדול וכמ"ש בהדיא שמ"ר פר' מ"ד סי' ט' וע' מש"ש. גם דורש שטען משה שנשבעת להם שתעמיד מהם מלכים וכהנים ונביאים שמהתשובה שהשיב ואעשה אותך לגוי גדול שזה כולל גדולת העם במלכים ושרים ונביאים מזה אנו יודעים טענת משה. וכאן חסר מאמר גדול מן התנחומא ותמצאנו לקמן סי' כ"ד ובשמ"ר פ' מ"א סי' ו':

שראה משה כך. שלא הועיל לו טענת זכות אבות:

ואמרו אל יושבי הארץ. ולא פירש מה יאמרו ודורש ע"פ מדה ל"א היינו מ"ש להלן בפסוק ט"ו מבלתי יכולת ה' וכמ"ש לקמן פר' זו סי' כ"ה שאין יכולת אלא לשון מזונות ע"ש:

על הים. בתנחומא כאן הגירסא במצרים ועל הים:

והלא ראו נסים. וזהו מ"ש אשר שמעו את שמעך פי' שנודע להם והרגישו שיכול לעשות נפלאות וגבורות וא"כ גם לזון הוא יכול ועל זה השיב שיאמרו בנו יכול לעמוד פי' לנצח ולהרע לנו וגם לעשות נסים כמו עמוד ענן אך לא להיטיב לעם ליתן מזונות ועוד טענה אחרת שבעם אחד יכול לעמוד ולא בשבעה ול"א מלכים:

העברת ממני ויעבור. שאותו שכתוב בו את השמים ואת הארץ אני מלא איך כתוב בו ויעבור ה' על פניו אלא ע"כ פירושו א"ת ויעבור אלא העביר שהעביר מרצונו שביקש שיודיענו מדותיו עי' שמ"ר פר' מ"ה סי' ה' מש"ש וגי' התנחומא ומדת הדין העבירה ממני שנאמר ויעבור ה' על פניו:

שאמרת לי קיים. וזהו יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר הם הי"ג מדות שהודעת לי שאם יקראוך בהם שתענה ותסלח:

כדבריך עתידים. שאם לענין הסליחה תיבת כדבריך מיותר אלא פי' ע"פ מדה ט' וממעל כדבריך ידברו ויאמרו:

פסקה כג

שלא היה עמהם בעצה. שנגמר הדין ע"פ הרוב וצדיק נתפס בעון הדור ומי שלא הביא ב' שערות הוא בכלל הטף שכולם נכנסו ומי שהביא ב' שערות והוא פחות מבן כ' שיש לו דין גדול לענין מצות ונידון בב"ד של מטה וכן כאן אם חטא נידון:

בא וראה מה בין צדיק וכו'. ולשון התנחומא בא וראה מה בין צדיקים לרשעים כענין שנאמר ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו והכוונה שבאמת דור המדבר היו דור דעה כולם צדיקים אלא נכשלו בענין מרגלים והאריך לכולם עד ס' שנה שיצא מכלל כרת:

כתיב אך הבל בני אדם. צ"ע מה שייכות מאמר זה לכאן וענין חטא המרגלים היה בט' באב ולא בחודש תשרי אך המדרש בא ללמדנו ענין חדש שאע"פ שהחטא היה בט' באב ומשמע שמיד נתפלל ומיד השיב לו סלחתי כדבריך לא כן הוא אלא שלא נענה על תפילתו עד יוהכ"פ שאז הושיב לו סלחתי כדבריך ובא ללמדינו שזה כלל גדול שכל סליחות שהיו בכל הזמנים לא היו רק בתשרי ביוהכ"פ והמאמר בתנחומא כאן סמוך למאמר המשל והנמשל כמו כאן ובכאן דברי המדרש והתנחומא סתומים אך הם מפורשים בתנחומא סוף סדר פקודי העתקתי ממנו שמ"ר פר' נ"א סימן ה' וז"ל שם ואימתי נאמר לי לעשות המשכן ביוהכ"פ לפי שעלה משה להר ג' פעמים ועשה שם מאה ועשרים יום מו' בסיון שעלה לשם עד יום הכפורים שהוא יו"ד בתשרי ואותו היום נאמר לו וינחם ה' על מעשה העגל ואותו היום אמר לו סלחתי כדברך (פי' שגם במרגלים שאמר לו סלחתי כדבריך היה ג"כ ביום הכפורים ואותו היום נאמר לו ועשו לי מקדש היום אמר לו וסלחת לעונינו ונחלתנו היום הזה תנחילנו סליחה לדורות ובו ביום אמר לו הקדוש ברוך הוא כי ביום הזה יכפר עליכם ברוך ה' שהאיר עיני במאמר זה והוא יסוד לפירושי על משנה שבת פרק ט' מנין שקושרין וכו' כתבתיו בסוף פירושי על ההגדה בין החידושים הש"י יזכני להדפיסו:

במאזנים לעלות. עולים ומתעלים על ידו מחילת עונות ע"פ מדה י"ז כמפורש בתורה גם יתכן שפי' לעלות מענין סילוק כמ"ש כעלות גדיש על סילוק ומחילת עונות:

פסקה כד

הה"ד ותפרעו כל עצתי. תנחומא כאן סי' י"ג:

וארד להצילו מיד מצרים. כוונתו למ"ש לעיל סי' ח' זו לעגם בארץ מצרים וזהו שאמר ואתם לא עשיתם כן והיינו במצרים ואלו השלימו מיד במצרים היה קרבת ה' עליהם ביתר שאת והיה מתקיים זמן ארוך וכן בים קירב אותם והם התרחקו:

באלפי אלפים. זה היה בסיני כמ"ש רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקודש:

אחד חוגרו. בתנחומא כאן הגירסא ר' יוחנן אמר אחד חוגרו וכו' עי' שמ"ר פר' מ"ה סי' ב' ופר' נ"א סימן ח':

ושם המפורש חקוק. כאן חסר וצ"ל רשב"י אומר כלי זיין הלבישן ושם המפורש חקוק עליו וכ"ה בשמ"ר פר' נ"א שם:

הביא למלאך המות. עי' כל הענין שמ"ר ריש פר' ל"ב:

ואתם הדבקים בה'. חיים כלכם היום:

אני אמרתי אלהים. וזהו כמו שאני חי וקים ומ"ש ובני עליון כלכם כמו המלאכים שנקראים בני עליון אבל אתם לא רציתם אלא בקשתם אחר הגדולה הזאת למות היינו במ"ש דבר אתה עמנו ונשמעה כמ"ש שיר פסוק ישקני שאז חזר יצה"ר למקומו וע"כ אכן כאדם תמותון וזה ע"פ מדה ט':

והוא נעשה להם בשר. עי' לעיל פר' ז' סימן ד' וספרי סדר בהעלותך:

שהיה קל. הקלוקל דורש קל קל:

אמרו מה הארץ. פי' שהמרגלים השיבו לישראל מה טיבה של הארץ:

מה הניה ארץ אוכלת. פי' שתחלה הראו את פריה הטוב כמ"ש וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה אפס ארץ אוכלת וגו' פי' מה הנאה בפירותיה הטובים אחר שארץ אוכלת יושביה היא ולדעתי היה נכון להגיה כך אמרו מה הארץ ומה הניה ארץ אוכלת יושביה בכל מקום שנכנסו מתים היו רואים ופי' כנ"ל:

שאתם נעשים כאבות. דורש פסוק שהתחיל מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באושים ופי' מדוע לא היה כמו שקויתי שיעשה ענבים טובים והוא עשה ענבים רעים וזהו דברי המדרש אני הייתי סבור פי' שאין השאלה מדוע קויתי כך אלא השאלה למה לא היה כמו שקויתי:

כענבים במדבר מצאתי ישראל. וס"ד כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם שע"פ מדה י"ט האבות כענבים וישראל כבכורה רומז למ"ש כאן והימים ימי בכורי ענבים ומדת האבות שנמשכו אחר הקב"ה בתמימות ובאמונה כמ"ש שמ"ר ריש פר' ו' אך נהפכו להיות ענבים רעים כמ"ש כי מגפן סדום וגו' ענבימו ענבי רוש שפירות סדום

נהפכו לגפרית ומלח וזהו עד אנה ינאצוני משמע הרבה פעמים במצרים ועל הים ובמן ובסיני ובמרגלים:

פסקה כה

שמעו כי אתה. הם האומות של כנען כמ"ש ואמרו אל יושבי הארץ הזאת ועליהם אמר שמעו כי אתה ה':

להוסיף להם מזונות. שהיל"ל מבלתי יכול ואמר יכולת לדרוש ע"פ מדת ממעל וגו"ש שכתוב חטים מכולת מה שם חטים אף כאן חטים ומזונות ועי' לעיל סי' כ"ב ומ"ש להוסיף פי' להוסיף עוד זמן ולזונם כמו עד עתה ונכלל בזה על שהם מתרבים תמיד צריך להוסיף להם גם על שאינם מסתפקים בלחם בלבד וצריך להוסיף להם בשר ושארי מאכלים:

כלילית הזו. על שאמר יכולת לשון נקבה וטבע הנקבות שהן רכות הלב ורחמניות ובהכרח שכוון על נקבה שדית הנקראת לילית כמ"ש בישעיה סוף ל"ד אך שם הרגיעה לילית וחז"ל יודעי הכל ידעו טבע הלילית באכזריות ועליה רמז:

כי עין בעין נראה. צ"ל אשר עין בעין נראה מהו אשר עין בעין וכו'. עי' ד"ר פר' ה' סי' י"ג וש"נ ומבואר היטב ע"פ המדות ושם המאמר בשלימות וכאן בקיצור ועי' עוד מ"ש ב"ר פר' פ"ד סוף סימן י"ד ועי' שמ"ר פר' ל"ב סוף סימן ח' ראה אתה ומכל המקומות הנ"ל יצא פירוש המאמר מאיר ובהיר:

ולעתיד לבוא הקב"ה מכנסן. הדבר נראה לעין דכאן חסר שבני משה גלו לאיזה מקום ועשרת השבטים למקום אחר ושבט יהודה ובנימין למקום אחר ועל זה אמר שלע"ל הקב"ה מכנסן ועי' ב"ר פר' ע"ג בסימן ו' ובאיכה רבתי פסוק היה ה' כאויב דף ע"ג א' פסיקתא רבתי פר' ל"א סימן יו"ד:

לפנים מן הענן של חושך. זה מרומז ביחזקאל ל"ד י"ב והצלתי אתכם מכל המקומות אשר נפוצו שמה ביום ענן וערפל ומ"ש שיו"ד השבטים גלו לפנים מן נהר סמבטיון הנה במלכים ב' י"ח י"א מפורש ויגל מלך אשור את ישראל אשורה וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וגו' ודעת חז"ל שהוראת גוזן הוא מלשון השלכה כמ"ש גזי נזרך והשליכי וזה סמבטיון שהנהר עוקר אבנים ומשליך וע"כ נקרא גוזן:

בדפני של אנטוכיא. היא רבלה בארץ חמת ועי' ויק"ר פר' י"ט סימן ד' ב' פעמים דפני של אנטוכי ובסוף מלכים ב' כתוב ויעלו אותם אל מלך בבל רבלתה ובסוף ירמיה כתוב ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו משמע שגלו לרבלה ונשארו שם הרבה לבד מה שגלו לבבל ועי' בערוך דפני בשם התרגום שרבלה מתרגם דפני וכתב המ"ע שהוא

מגרש של עיר אנטוכי וגם מקומות אחרים נקראים כן על שם אילנות דפני הנטועות שם. ומה שהעתקתי פה לפנים מן הענן של חשך כך הגירסא במדרש דפוס פראג ובמדרש דפוס פראנקפורט דאדר והנה התבוננתי שהתחיל המדרש בלשון לפנים מן הרי חשך וא"כ נכון לגרוס גם אח"כ הרי חושך וכן הגירסא ג"כ במדרש דפוס אמשטרדם הרי חושך ואם כן הכוונה על מ"ש בירמיה ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף הם הרי חושך אך במדרש איכה הנ"ל דף ע"ג א' איתא בהדיא על דרכים ירעו אלו שירד עליהם ענן והקיפם ועי' עוד במדרש איכה יעיב דף ע' בעבים ובכפים ולפי זה נכון להגיהה מ"ש כאן תחלה ולפנים מן הרי חושך שצ"ל בענן של חושך וסמי חדא מקמי תרי ותלת היינו סמי גירסת מדרש דפוס אמשטרדם שהוא יחיד בגירסתו נגד מדרש של פראג ושל פראנקפורט דאדר ושל מדרש איכה ואינו מפורש לאיזה מקום גלו בני משה:

פסקה כו

שהיה הקב"ה נושאם. עי' ד"ר סוף פר' ז':

והיתה עבודת כוכבים בידם. הכוונה אעפ"כ לא עזבם ולא השליכם:

כי עשו להם עגל מסכה. לפי מה שמצויין כאן שמות ל"ב אין מכאן שום ראיה על הדרשה שדורש אך האמת יורה דרכו שכוונתו על פסוק של נחמיה ט' פסוק י"ח י"ט אף כי עשו להם עגל ומסכה וס"ד ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם:

ועבר בים צרה. שמ"ר פר' מ"א בסימן א' ושם מבואר יפה:

שנאמר כמה ימרוהו. פי' הרבה המרוהו ויותר היה נכון לגרוס פסוק וימרו על ים בים סוף והמרוהו במדבר שנאמר כמה ימרוהו במדבר:

הוציאו על האבן שם רע. מדוקדק לפי מ"ש בערכין ט"ו מה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה ע"ש כל הענין שדרשו בחטא מרגלים ולדברי הזוהר על השכינה ששוכנת בא"י שנקראת אבן מאסו הבונים ואבנא דמחת וגו':

פסקה כז

עליך אמר הקב"ה. ט"ס הוא שתיבת עליך מקומה בשורה הקודמת דבר אלהים לי אליך וכוונת המדרש למ"ש עד מתי לעדה הרעה הזאת ששאר העדות עדת לאומים מכבדים אותי ועדה זאת מלינים עלי:

וארון ברית ה'. הולך לפניהם לתור וגו':

וכן הוא אומר לחם אבירים. חסר וכצ"ל אופה לכם לחם מן השמים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכה"א לחם אבירים אכל איש ואבירים פי' גבורי כח העליונים שהמן בא משם עי' יומא דף ע"ה ב' דעת ר"ע:

פסקה כח

אכלה אותם מלפני. היינו מ"ש כאן אכנו בדבר ואורישנו עי' לעיל סימן כ"ב שהוא שייך כאן:

אל תפן אל קשי. אבל תפן אל צדיקיהם וטוביהם בסבר פנים יפות אעפ"י שיש בהם קשים ורעים ופסוק זה הוא בדברים ט' כ"ז שדעת המדרש לעיל סימן כ"ב שתפילה זאת התפלל גם אצל מרגלים:

פרק יז

פסקה א

כמה דברים חייב. תנחומא כאן סימן י"ד וכאן חסר וכצ"ל ה' דברים צריך אדם לעשות לבנו למול אותו וללמדו תורה ולפדותו וללמדו אומנות ולהשיא לו אשה כ"ה בתנחומא:

האב זה הקב"ה. שנאמר כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא כ"ה בילקוט כאן:

על ידי יהושע עשה לך. צ"ל שנאמר עשה לך ועי' לעיל פר' י"א סימן ג' וכאן קיצר:

לפדות לו לעם. ור"ד אשר הלכו אלהים לפדות:

ללמדו מצות. במקום ללמדו אומנות שהמצות הם אומנתם של ישראל שנאמר ויקרא י"ח אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ועי' ברד"ל אות ב' ולפי סגנון המדרש נכון לגרוס פסוק דברים ו' וזאת המצוה והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם ללמד אתכם אך בילקוט כאן הגירסא וללמדו אומנות שנאמר כי תבאו אל הארץ ונטעתם עי' ויק"ר פר' כ"ב סימן ב':

פרו ורבו. בראשית א' כ"ח ובתנחומא הגירסא והקב"ה אמר לבני נח פרו ורבו בראשית ט' א' וצ"ע למה הביא מבני נח ולא מאדם ואולי צ"ל שם וכן אמר הקב"ה לבני נח פי' לאדם וגם לבני נח והחמשה דברים שחשב המדרש הם בעניני תורה וחושב עוד דברים שעשה מצד הרחמים והאכילו וכו':

וארחצך במים. וס"ד ואסוכך בשמן וארחצך זהו לרחצו ואסוכך זהו לסוכו ואלבישך זהו להלבישו ולחמי זהו להאכילו עלי באר זהו להשקותו:

כי תבאו אל ארץ. שכתב לבנו נכסיו ועל כן חייב להעלות לו דורון ועשיתם אשה עולה לה' שעל שהביאם לארץ חייבים להביא עולה שהוא לדורון:

פסקה ב

או לאיל תעשה מנחה. הכוונה על הפסוק הסמוך ויין לנסך שלישית ההין ואצל בן בקר כתוב בפסוקים הסמוכים ויין לנסך חצי ההין ונסכים של רביעית ההין לכבש כתוב תחלה ורמוז בסוף סימן הקודם שבא לדורון לרצות:

חלה למטה ונסכים למעלה. דורש סמוכים שסמך פרשת חלה לפרשת נסכים על העולה ושלמה אמר לך אכול בשמחה לחמך ושתה וגו' כבר רצה אלהים שתיבת לך מיותר ולא פירש איזה אכילה ואיזה שמחה ואיך רצה וגו' ע"כ דורש על זמן שהלכו ישראל לכנוס לארץ שנצטוו להקריב עולה לדורון עם נסכים על טובת הארץ תבואתה ופריה ומהלחם יתנו חלה אז ירצה אלהים את מעשיהם ויאכלו תמיד את תבואת הארץ על כן לא אמר אכול לחמך בשמחה אלא בשמחה לחמך על ידי שמחה אמיתית של מצות לחם חלה תאכל נחמך וכמ"ש בקה"ר פסוק ידעתי כי אין טוב באדם כ"א לשמוח וכו' שיאכל ושתה שכל אכילה ושתיה ושמחה שכתוב במגילה זו בתורה ומע"ט מדבר וכו' ע"ש וכן ושתה בלב טוב שתביא עולה ונסכים לדורון אז יינך שתשתה תמיד יינך וכמ"ש במשנה סוף סוטה שהפרשת חלה נותן טעם בתבואות והנסכים נותנים טעם ביין:

מהו כי כבר. שהרי לא נתחייבו בנסכים עד אחר ירושה וישיבה ובחלה נתחייבו מיד בבואם כמ"ש בספרי ובמנחות הובא ברש"י בחומש כאן וא"כ היה לו להקדים חלה לנסכים שע"כ סידר קהלת בהיפך תחלה אכול בשמחה לחמך על החלה ואח"כ שתה בלב טוב יינך על הנסכים וקהלת בעצמו שואל כי כבר פי' למה בתורה הקדים נסכים תחלה ואח"כ חלה ותירץ רצה אלהים את מעשיך שהעולה ונסכים לדורון על ביאת הארץ שעי"כ מרצה מעשיהו של ירושת הארץ ע"כ בהכרח להקדימו אך באמת החלה קודם להנסכים זהו עומק כוונת חז"ל בדרשה זו ועי' עוד במדרש קהלת פסוק זה:

כי ידעתיו למען אשר יצוה. פסוק זה כתוב אצל עונש עון סדום וכאן אצל העקדה כתוב כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ונכון לגרוס פסוק זה שכתוב במקומו וכמ"ש ב"ר פר' נ"ו סימן ז' ידעתי יְדַעְתִּי לכל שאתה אוהבני וזהו להודיעך וכו' עי' סנהדרין ק"ט ב':

שכן כתוב וכו'. ועי' בב"ר שם פר' נ"ו סימן ז' ועי' עוד ב"ר פר' י"ד סימן ט' למה נקראת יחידה:

הרי קרבנך מתוקן. פי' שמ"ש וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל וגו' והאיל אין מקומו במדבר אלא שהקב"ה הביאו לכאן שכבר הכינו מראשית הבריאה כמ"ש אבות פרק ו' שזהו אחד מעשרה דברים שנבראו בע"ש ביהש"מ ונתן בלבו של אברהם שישא

עיניו וירא את האיל ומאחר שלקחו להקריבו הרי שזה היה חפצו וכן ביקש וניתן לו בקשתו:

כמו שאמר ויקח. בתנחומא הגירסא כיון שאמר ויקח וגו' ועי' ב"ר פר' נ"ו סימן ט':

שתשבע לי. ב"ר פר' נ"ו סימן י"א:

את עוץ בכורו. ור"ד הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור את עוץ וגו' ודורש עון ע"פ גז"ש על איוב ובוז על אליהוא בן ברכאל הבוזי ויתכן שכוונת המדרש שמ"ש איש היה בארץ עוץ איוב שמו שתיבת עוץ שייך למטה עוץ איוב שמו ומ"ש היה בארץ פי' מפורסם ונודע בארץ:

עשה ז' ימים חנוכה. כמ"ש מ"א סוף ח' ויעש שלמה את החג ז' ימים וז' ימים ארבעה עשר יום והיה זה בעת חג הסוכות כמ"ש מ"א ח' ב' ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג הוא החודש השביעי וכל דרשות אלו ע"פ מדה י"ז כמה מעשיות שבתורה שרצה מעשיהם והיו צריכים לעשות יו"ט לאכול ולשתות ולשמוח:

פסקה ג

לכך ארץ מושבותיכם. כאלו כבר אתם יושבים בה מימי אבותיכם שנתתי אותה להם ואתם יורשים אותה:

פצה את המקום. עי' מ"כ ועי' ד"ר פר' ה' סימן י"ד גרגשי עמד ופינה לפיכך ניתן לו ארץ יפה כארצו זו אפריקא וכאן אמר כנען והאמת בזה כי גרגשי הוא בן כנען כמפורש בראשית י"א ט"ז וכנען ילד את צידון וגו' ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי וגו' ושאלת המדרש שמאחר שהארץ מעולם ירושת ישראל כמ"ש ארץ מושבותיכם למה קורא אותה בשאר מקומות בתורה ארץ כנען (וזהו מ"ש חז"ל שבאו בני אפריקי לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון שטענו שכנען אבוהון דהנך אנשי וכי מה ענין של בני אפריקא לכנען אלא שדרך הגמרא לסמוך עצמו על מה שמבואר במדרש שגרגשי בן כנען פנה מארצו לארץ אפריקא):

מה כתיב למעלה. עי' ויק"ר פר' כ"ט סימן ה' מקור ללשון זה. פי' שלמעלה מפרשת כי תבואו הוא פרשת מרגלים וכמ"ש בסוף הסימן:

ויעפילו פשוטו הוא מלשון חוזק כמ"ש רש"י בחומש אלא שא"כ היל"ל ויתחזקו ע"כ דורש ע"פ מדת ממעל מלשון אפילה ורש"י בחומש הביא דרשה זו בשם תנחומא ובתנחומא שלנו אין שם כל דרשות אלו אך מאחר שכל ח' פרשיות אלו עד סוף הספר הם מהתנחומא ויש ללמוד מדברי רש"י שגם דרשות אלו שאינם בתנחומא שלפנינו הם ג"כ מהתנחומא ובטעות חסירים ולפני רש"י היו גם דרשות אלו בתנחומא:

על יושביה. על יושבי ההר שעלו לשם כמ"ש בסוף הסימן שכל מי שנגע בישראל הי' מת וגם ישראל הביאו אפילה על עצמם וזהו שאמר כולם באפילה כמ"ש ויכום ויכתום וגם הארון ומשה היו בצער:

שלא עלו עמהם. שמ"ש לא משו פי' על פי מדת ממעל ודו"ק שכתוב ויעפילו לעלות אך הארון ברית ה' ומשה לא משו לעלות עמהם:

לא תעלו ולא תלחמו. כאן לא כתוב ולא תלחמו כי אם כתוב אל תעלו רק המדרש דורש פסוקים של דברים א' שתחלה אמרו אנה אנחנו עולים אחינו המסו וגו' ואח"כ אמרו אנחנו נעלה ונלחמנו והשיב משה לא תעלו ולא תלחמו ועל פי מדה י"ז כאלו כל הענין כתוב כאן:

מכאן שיערו. פי' מה ששיערו חכמים שיעור עונת מעשרות הרמונים משימסו למדו פירוש תיבת ימסו מכאן שכתוב המסו את לבבנו. ועי' ב"ר סוף פרשה ד':

מתחלה חלקתם. שאתם התחלתם בענין זה של שליחות מרגלים בחילוק הלב מאמונת הש"י בזה שכתוב ותקרבון אלי כולכם בערבוביא נערים דוחפים הזקנים והזקנים את הראשים וזה הי' לרעה אבל אחר מתן תורה כתוב ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם תחלה הראשים ואח"כ הזקנים ואח"כ כל העם בכבוד ובסדר כן הוא בספרי ריש דברים הובא ברש"י בחומש שם ובמדרש דפוס אמשטרדם נחלף הגירסא בטעות:

ותרגנו באהליכם. דברים א' כ"ז שם בענין חטא מרגלים:

בשנאת ה' אותנו. הוציאנו מארץ מצרים:

אהבתי אתכם. אמר ה' מלאכי א' וצ"ע שלא הביא פפוק שבתורה דברים ז' ח' כי מאהבת ה' אתכם. ואשר נראה לי שבתורה אינו כתוב אצל נתינת הארץ אך במלאכי יש לו הוכחה שמדבר לענין נתינת הארץ. שכתוב שם ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ונחלתו לתנות מדבר וא"כ אהבת ישראל בזה שנתן להם ארץ טובה ומבורכת לרשת אחוזה עד עולם ולכך תפס במקום זה פסוק זה:

ארץ מצרים של שוקי. כמ"ש דברים י"א פסוק י' י"א י"ב כי הארץ וגו' לא כארץ מצרים וגו' והשקית ברגלך כגן הירק והארץ וגו' למטר השמים תשתה מים ובאמת הוא לטובה כמ"ש שם ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה והם דרשו לרעה:

מהו ותהינו. הילי"ל ותתחזקו ותתאמצו וכדומה ע"כ ע"פ מדת ממעל מלשון הין ומדה:

לטיפה נתמלא ההין. שהיו מכעיסים והולכים כמ"ש לעיל פר' זו סימן כ"ו וכמ"ש כאן וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי אז נחתם גזר דינם אם יראו את הארץ:

וכא"א ותזידו. שתחלה כתוב ותהינו לעלות ההרה ואח"כ ותזידו ותעלו ההרה וכמו שלא שינה במ"ש ותעלו ההרה כך לא הי' לו לשנות בתיבת ותהינו ע"כ דורש שכן הוא באמת שגם בפעם הב' הי' צריך לכתוב ותהינו וכאלו כתוב גם כאן ותהינו אלא שהוסיף לכתוב ותזידו על תיבת ותהינו לדרוש מלשון חניה שהזיד על חניותיו ועי' מ"ש במ"כ או כמ"ש במכילתא יתרו פסוק ויחן שם ישראל שקודם לכן כתוב ויסעו ויחנו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת וזהו שהזידו על חניותיו:

מהו הדבורים. כמ"ש ותזידו ותעלו ההרה ויצא האמורי וגו' כאשר תעשינה הדבורים וזה מיותר שכבר כתוב ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה ודורש דמיון הדבורה לענין הפריחה שלא היה להם שום מורא מהם ופרחו עליהם במרוצה וכאשר באו עליהם ונגעו בהם והרגום מתו גם הם והרי זה בא ללמד שעשו לישראל כמו שעושה הדבורה לאחרים ונמצא למד על עצמם שמתו ג"כ מדה י"ב כמו הדבורה שמתה בעקיצתה שכלה כל כחה בעקיצתה:

שמעו עמים ירגזון וגו' עד נמוגו כל יושבי כנען:

ותשובו ותבכו. דברים א' מ"ה:

מדת הדין לאכזרי. שהרי כתוב ויזכור אלהים את רחל ובמצרים כתוב וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו הרי שמדת הדין אינו אכזרי עי' ד"ר פר' ה' סימן ד' ושם מבואר. והצדיקים מהפכים מדת הדין למדת רחמים והרשעים מהפכים מדת הרחמים למדת הדין ומדת הדין לאכזרי שלא ישמע תפלה וע"כ כתוב כאן ולא שמע ה' בקולכם שה' שהוא רחמים נהפך לדין ולאכזרי ודו"ק:

קום לך למסע. דברים י' י"א וס"ד ויבאו וירשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם לתת להם. ורש"י בחומש פירש שזה הי' אחר העגל וכמ"ש בסדר תשא אחר שנתרצה לו על העגל לך נחה את העם ובדברים י' בפסוק י' ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא ולפי פשוטו הי' זה בענין העגל אך דעת המדרש מפורש שהי' זה בענין המרגלים וכמ"ש לעיל פר' ט"ז סימן כ"ב שדעת המדרש ברור מללו שבין בעגל ובין במרגלים הי' מתפלל ארבעים יום ותפלתו היתה שוה בשניהם וזהו וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא כמו ששמע בעגל כך שמע במרגלים ואמר גם אחר מרגלים קום לך למסע. וע"פ מדה ל"ב פסוק זה עם הפסוק הקודם מקומם לעיל דברים סוף ט' וכל הנ"ל כאלו כתוב בדברים א' ששם מקום ענין המרגלים במשנה תורה וכאלו כתובים יחד כאן בסדר שלח לך ועל זה כוון במ"ש כאן בריש הסימן מה כתיב למעלה מן הענין פרשת מרגלים שאע"פ שכתוב ויעפילו אעפ"כ סמך לו פרשת כי תבואו אל ארץ

מושבותיכם נסכים וחלה שתלוים בביאת הארץ ודוק מאד בדברי סימן זה איך חפשו כל המקומות שבתורה שכתוב בהם ענין המרגלים והביאום כאן יחד כאלו הם במקום אחד ע"פ מדה י"ז ול"ב ומי יתן שירצה הקורא לעמול כמו שעמלתי אני ואז ינעם דעת לנפשו ובלא עמל איך ינעם:

פסקה ד

גם לעולם הבא. דורש כופל לשון ועשיתם אשה לה' עולה וגו' לעשות ריח ניחוח לה' וגו' ע"כ דורש ועשיתם בעולם הזה לעשות בעולם הבא ואז יהיה לריח ניחוח שיערב לו וכמ"ש וערבה לה' מנחת יהודה וגו' כימי עולם וגו' כמו שערב לו כשהקריב בימים קדמונים בעוה"ז כך יערב לו כשיקריב לעתיד:

פסקה ה

בחיה ובעופות. פי' בשני מינים אלו יש מצות אלו שחיטה וכיסוי כמ"ש ושפך את דמו וכסהו בעפר ומ"ש כאן ושחט הוא ט"ס:

לא תקיפו פאת ראשכם. ויקרא י"ט כ"ז:

ועשית מעקה. דברים כ"ב:

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. דברים ו' ובתנחומא הגי' מזוזות וכתבת על מזוזות ופי' מזוזות כשאתה עושה מזוזות אל פתחי ביתך אז וכתבתם וגו':

נתכסה בטלית ועשו להם. על שכל הדרשה הובא לכאן אגב ענין הציצית שדורש כאן פרשת ציצית ע"כ מביאו באחרונה כדרך המדרש תמיד:

כשהוא תכלת. צ"ל כשהי' תכלת ובתנחומא הגי' כשיהי':

שהתכלת דומה. צ"ל שהתכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע דומה וכו' ספרי כאן מנחות מ"ג ולעיל פר' ד' סימן י"ג ובספרי מביא פסוק וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא הרי שהספיר דמות כסא כבודו שמו יתברך וכן כאן שהביא פסוק ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים תחת רגליו הוא כסא כבודו ית"ש וכעצם השמים היינו הרקיע שדומה לכה"כ:

והיה לכם לציצית שתהא נראית. וסמוך ליה וראיתם אותו ועל זה אמר שתהא נראית שיהיה חשוב לעצמו ולא יוצא מהבגד וטפל לבגד:

פרט לכסות לילה. שאינו נראה מחמת לילה בלא נר או אינו אלא פרט לסומא שאינו רואה כלל אפילו ע"י נר.

נתן ראיה נתן זכירה. פי' חייב בראיה כמ"ש וראיתם אותו וחייב בזכירה כמ"ש למען תזכרו ומה שלא למד מפסוק וזכרתם את כל מצות ה' כי פסוק וזכרתם מדבר בזכירה הבאה מכח ראיה אך מ"ש למען תזכרו זכירה שאינו תלוי בראיה היינו לסומא ודו"ק:

אותו ולא אותה. מאמר זה מהספרי וכאן בשיבוש ובקיצור והגי' שם ר' מאיר אומר וראיתם אותם לא נאמר (היינו הד' ציצית) מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאלו הקביל פני השכינה שהתכלת דומה לים וכו' וכדלעיל ושני המאמרים אחד הם בספרי רק בתנחומא ובמדרש כאן נחלק המאמר ונשתבש:

המראה מביא. ראית הציצית מביא לידי זכרון המצות וזכרון המצות מביא לידי מעשה המצות ומ"ש שנאמר למען תזכרו ועשיתם וגם בפסוק הקודם וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כתוב ועשיתם אותם אלא שלא פירש כאן תכלית המעשה אך בפסוק למען תזכרו מפורש התכלית והייתם קדושים לאלהיכם שעל זה מביא פסוק שדומה לו כי לא דבר רק הוא מכם כי היא חייכם ובפסוק הקודם כתוב שימו לבבכם לכל הדברים אשר אני מעיד בכם וגו' כל דברי התורה הזאת. כי לא דבר רק וגו' ושימת הלב הוא ענין הזכירה דכאן ומ"ש כי הוא חייכם הוא מ"ש כאן והייתם קדושים לאלהיכם:

שוקל ארנוניות וכותב אפכיות. פירוש שהוא מסלק חובות המס של המלך ומקבל כנגדם שובר שנקרא קוויט לראיה שהוא כבר סלק המס ואמר לו אביו של בעה"ב שישמור הקוויטין להראות כשיתבעו אותו והקוויטין הם חייו וכן כשמקיים שימו לבבכם לכל הדברים אז נפטר מן הדין וכמ"ש בריש הסימן שמעשה המצות תלוים בעניני המתנות שנותן לאדם שהם בדמיון הלואות וכמ"ש החנוני מקיף והיינו שנותן לו שדה שישלם לו במצות לא תחרוש נותן לו בית ומשלם במצות מעקה ובגדים ומשלם לו במצות ציצית וכשיש בידו המצות הרי פטור מן הדין על החוב ודוק בזה ושים הדברים על לבבך וזה ד"א ודרשה אחרת על פסוק כי הוא חייכם:

פסקה ו

ולא תתורו וגו'. אשר אתם זונים אחריהם וזהו שאמר שהם מזנים את הגוף:

משל לאחר. בא לדרוש שאם יתור ויסור אחר העינים והלב ויטעה אחריהם ילך לאבדון ואם לא יטעה אחריהם ויחזיק במצות ה' ינצל מן האבדון ויחזיק בעץ חיים כי העולם ים זועף והנוטה והטועה אחר הלב והעינים טובע בים רק למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים דומה למי שנותנים לו חבל בים שיחזיק בו שלא יטבע:

ואתם הדבקים. גירסת התנחומא כאן לכך נאמר למען תזכרו משל לאחד וכו' כל זמן שאתם מודבקים במצות נאמר עליכם ואתם הדבקים וכו':

את המצות אתם מוקדשים. לשון המדרש כשיטת הספרי שקדושה זו על קדושת כל המצות ולא כרבי שסובר שם שפי' קדושת ציצית לבד ומ"ש ואימתכם מוטלת זה הוא מתנאי הקדושה כענין המלאכים שגובה להם ויראה להם:

לעתיד לבוא אני עוקרו מכם. כאן חסר והגי' בתנחומא אני עוקרו מכם שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו וגו':

פרק יח

פסקה א

אח נפשע. תנחומא כאן סימן א' ועי' ב"ר פר' נ"ב סימן ב' ועי' לקמן פר' זו סימן י"ד והפסוק מחוסר ביאור באיזה אח ובאיזה קריה ודורש ע"פ מדה י"ז שמפורש בתורה אח שנפשע קרח שחלק כנגד משה ופשע בו וקרח היה בן אחי אביו של משה וזהו אח:

מלך מואב פשע בי. וכן הוא אומר אז תפשע לבנה כ"ה בתנחומא כאן ותיבת נפשע אינה מחוברת לתיבת מקרית אלא פירושו שעל שפשע באח ע"כ מקרית נסתלק וירד מיקרת וזהו הוראות המ"ם של מקרית ע"פ מדה ט':

שהעלית הארץ בריחי'. שלפי הפשט יקשה באיזה דמיון ידמה המדינים לבריח ארמון אך לפי הדרשה ע"פ מדה הנ"ל מבואר שע"י המדינים בא לידי בריח ארמון שנבלעו בארץ כמ"ש וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ותכס עליהם הארץ ובאו בארץ כמו לארמון המסוגר בבריח ודלתים ולשון בריח שייך בארץ כמ"ש יונה ב' שירד חיים לשאול ונסגר שם כמו בריח ארמון וזהו מ"ש לקצבי הרים ירדתי הארץ בריחי' בעדי לעולם ועם כל זה כתוב שם ותעל משחת חיי וכן עדת קרח עתידים לעלות כמ"ש פרק חלק שעליהם אמרה חנה מוריד שאול ויעל:

פסקה ב

אלא משיכת דברים. תנחומא שם עי' ת"כ סדר צו פסוק קח את אהרן ב"ר פר' ט"ז סימן ה' ויקח:

ויקח משה ואהרן. במדבר א' י"ז קח את אהרן ויקרא ח' ב' ונשיא בית אב במדבר ג' ובני קהת שמות ו' ומ"ש עוד הפעם שנאמר ובני קהת עמרם ויצהר מיותר הוא ובתנחומא ליתא ויותר נכון לגרוס פסוק ובני יצהר קרח ונפג וזכרי וכצ"ל אני בנו של יצהר שנאמר ובני יצהר קרח וגו':

על משפחתי. היינו משפחת קהת:

פסקה ג

מה כתיב למעלה. תנחומא כאן סימן ב' עי' ויק"ר פר' כ"ט סימן ה':

טלית שכולה תכלת. וכן מ"ש. בית שכולו ספרים דברי הקדמה למ"ש כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' כי מאחר שהבגד כולו תכלת למה צריך ציצית תכלת וכן בית מאחר שכולו ספרי תורה למה צריך למזוזה שהיא פרשה אחת ממנה כך מאחר שכל העדה קדושי ה' למה צריכים לכם להתנשאות עליהם על שאתם קדושים ועי' יד"מ:

רע"ה פרשיות. זה צ"ע והלא לא נגמרה התורה עד מ' יום לפני מות משה כמפורש בסוף סדר וילך גם צ"ע שמצות מזוזה לא נכתב רק בסדר ואתחנן ובסדר עקב ויתכן שהיה בידם בקבלה מסיני כל המצות וכמה פרשיות יהיו בתורה וכן מצות מזוזה כבר קבלו בסיני ובאוה"מ וכמ"ש ויק"ר פר' א' סימן י"א אע"פ שנתנה תורה סייג לישראל בסיני לא נענשה עליה עד שנשנית באוה"מ ע"ש ונשתלשה בערבות מואב בספר משנה תורה:

הוא שמשה אומר להם שנאמר וכו'. כאן בשיבוש וקיצור ע"כ אין הבנה לדברים אך בתנחומא הג' הוא שמשה אומר להם המעט כי הבדיל וגו' כל אותו ענין עד אם כמות כל אדם ימותון אלה עכ"ל ופירושו שמטענת משה שאמר אם כמות כל אדם וגו' עד לא ה' שלחני הרי שבא לברר טעות קרח שאמר לא ה' שלחו והוצרך להשיב בזאת תדעו כי ה' שלחני לעשות וגו':

ועשו ר"נ טליתות. וזהו ויקח קרח שלקח טלית חכלת כמ"ש בריש סימן ה' ועל שכתב הכל בוי"ו ודתן ואבירם ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים לחבר לתיבת ויקח שסמוך למצות ציצית ומ"ש טליתות תכלת אפשר שפירושו שהיה בהם ציצית תכלת ע"פ דרשת סמוכים ואולי פירושו שכל הטליתות היו כולו תכלת כמ"ש לעיל טלית שכולו תכלת שעי"כ טענו רב לכם כי כל העדה כלם קדושים כמ"ש בריש הסימן:

ראשי סנהדראות. ממ"ש נשיאי עדה ועדה הוא סנהדרין כמ"ש לעיל פר' ט"ו בסימן כ"ד ונשיאי עדה פי' ראשים של סנהדרין:

באו בני אהרן. על משתה גדולה כזו הוצרך לשחוט בהמות רבות לר"נ איש המפורשים לבד אחרים ומ"ש באו בני אהרן אין פירושו שבאו לבית קרח אלא הענין שהרי הוצרכו להביא הבהמות ולשחוט במשכן כמ"ש באחרי מות ואל פתח אוה"מ לא הביאו ונכרת האיש וגו' ומפורש שם שהכהנים זורקים הדם ומקטירים החלב ואז היו נותנים להם המתנות ותיבת באו תיקון הלשון הוא כי לא יתכן לאלעזר ואיתמר שהיו נשיאים כמפורש בסדר במדבר נשא שילכו לבקש חלקם בפיהם אלא כנ"ל וכהנים אחרים לא

היו אז וכמ"ש בס"ע סוף פרק ח' שמחלוקת קרח היה בשנה שניה אחר ענין מרגלים כך נראה לי וזה בכלל מ"ש ומדוע תתנשאו על קהל ה' שאהרן ובניו כהנים וכולם משועבדים לעבודתם במשכן ולכבדם במתנות ובהכרח שעשה משתה שאין מרידה אלא ע"י מאכל ומשתה ובני אהרן הודיעו למשה שמרדו קרח ועדתו:

עמדו כנגדו לקדמו. שמ"ש ויקומו לפני משה לא יתכן לפרש שקמו מפניו כמ"ש מפני שיבה תקום שהרי משה לא היה כאן וכמ"ש אח"כ ויקהלו על משה ועל אהרן שהלכו אצלם ועוד מאחר שמרדו עליו באופן כזה לא היו קמים מפניו אלא בהכרח פי' שמשה הלך לפייסן ועד שלא בא אצלם הקדימו והלכו כנגדו וזהו לפני משה קודם שבא משה אצלם:

אליצור בן שדיאור וחביריו. הנשיאים שחושב בריש במדבר לראובן אליצור בן שדיאור שעליהם אמר אח"כ אלה קרואי העדה נשיאי מטות וגו' עד נקבו בשמות וכן כאן נשיאי עדה קרואי מועד אנשי שם וכמ"ש לעיל פר' י"ג סימן ה' פסיקתא פר' ז' סימן ה' וצ"ל על כרחנו שאין בכלל זה שלומיאל בן צורי שדי שהרי אמר לקמן פר' כ"א סימן ג' אשר שלומיאל הוא זמרי בן סלוא שהיה בסוף ארבעים שנה ומחלוקת קרח בשנה שניה כנ"ל וכן אין בכלל זה נחשון בן עמינדב שמת בשנה שניה כמ"ש בס"ע פרק י"ב וכתב שם הגר"א שהיו מן האספסוף והיה בכלל ותאכל בקצה המחנה ועי' לעיל פר' ט"ו סימן כ"ד:

פסקה ד

לקח טליתו וכו' מאשתו. תנחומא כאן סימן ג' כל הענין ומ"ש לקח טליתו על שכתב ויקח ולא פירש מה לקח ע"כ דורש ע"פ סמוכים שלקח טלית תכלת וכמ"ש בסימן הקודם (וכמ"ש ותקח רבקה את בגדי וגו' וכמ"ש לקח בגדו כי ערב וגו' וכמ"ש מהר קח את הלבוש) ודורש עוד ויקח על לקיחת עצה ורמז האשה בכאן במ"ש ויקח כמ"ש כי יקח איש אשה וכדומה הרבה:

כשאמר הקב"ה למשה. דעת המדרש שקרח פשע ופקר כבר כשצוה לגלחו וצ"ע מנין לו ויתכן שהכוונה כשפשע כאן אז עשה גם זה אודות הגילוח שלא על דבר אחד פשע אלא בכל התורה והתלוצץ בכולם:

נטלני בידי ורגלי והיו. בתנחומא הגירסא נטלוני בידי ורגלי וכצ"ל כאן נטלוני כמ"ש והיו מניפים וכו' שלא משה בעצמו עשה כך אלא צוה שיעשו אחרים ובויק"ר פר' כ"ו סימן ו' איתא שאהרן הניף כ"ב אלף לוים ביום אחד מוליך ומביא מעלה ומוריד וכמ"ש במדבר ח' י"א והניף אהרן את הלוים ובפסוק י"ג שם כתוב על משה והנפת אותם תנופה לה' וכן בפסוק ט"ו והנפת אותם תנופה שמשה עצמו יניפם ובהכרח פירושו שמשה

יצוה על אהרן וכמ"ש שמ"ר פר' מ' סימן ב' שכתוב ועשית מנורת ועשית שולחן ועשית מזבח כך כל כלי המשכן וכו' סבור שהוא עושה אותו קרא לו הקב"ה אמר לו משה מלך עשיתיך ואין דרך המלך לעשות דבר אלא גוזר ואחרים עושים וכו' ע"ש עוד וכן כאן:

הרביתם עלינו משא. בתנחומא כאן גורס שבכל שנה ושנה מתים ממנו ט"ו אלף וארבעים וחמשה ובקשו לסקלו:

א"ל משה לא למלוכה אני מבקש. שכתוב ואהרן מהו שהיל"ל אהרן מהו ועל מי מוסיף בהוי"ו ע"כ דורש ע"פ מדה ט' שתחלה אמר על עצמו שאינו מבקש מה שנתן לו הש"י וכן אהרן מהו שלא לקח בעצמו אלא הש"י נתן לו:

אמד בוקר ויודע. הנה פסוק ואהרן מה הוא בפסוק י"א ומ"ש בוקר ויודע הוא בפסוק ה' והמדרש מהפך שתחלה דרש פסוק ואהרן מה הוא ואח"כ על פסוק בוקר ויודע וכן הוא בתנחומא וחלילה לומר שהוא במקרה אלא בדקדוק ובכוונה שהוקשה לחז"ל שכפי הכתוב לא השיב משה כלל על מ"ש ומדוע תתנשאו על קהל ה' אלא כתוב שנפל על פניו ולא פירש מה דיבר בנפילתו גם לא פירש הכתוב מה ביקשו קרח ועדתו עד פסוק יו"ד שאמר משה ובקשתם גם כהונה ועוד יקשה שמפורש כתוב ויקהלו על משה ועל אהרן וגו' ומדוע תתנשאו הכל על שניהם ואיך אמר משה ואהרן מהו ועוד שבפסוק ו' כתוב זאת עשו קחו לכם מחתות משמע שמשה עצמו אמר להם ולא מפי הש"י ועוד שענין ציווי המחתות כפולים בפסוק ה' ו' ובפסוק ט"ז י"ז ומופסקים בענין של דתן ואבירם ע"כ דרשו חז"ל ע"פ מדה ל"א ומדה ט' ויהיה הכל על נכון שאחר שאמרו בפסוק ג' ומדוע תתנשאו על קהל ה' השיב משה פסוק י"א לא עלינו נקהלתם רק על ה' כי לא אני מבקש מלוכה ולא אהרן כהונה וזהו ואהרן מה הוא בוי"ו המוסיף כנ"ל והם לא התרצו בתשובה זו ואמרו בפירוש שמבקשים כהונה ועל זה כתוב פסוק ח' ט' י' ויאמר משה וגו' עד ובקשתם גם כהונה הרי שבקשו בפירוש כהונה ע"פ מדה ט' אז מרפיון ידי משה נפל על פניו ובנפילתו ביקש רבש"ע לא כך צויתנו ואתה הקרב ועליך להושיענו ולהודיע לכל שאתה צויתנו כל זה וידעו הרשעים שנועדו עליך ולא עלינו ועל זה ענהו הש"י בפסוק בוקר ויודע ה' את אשר לו וגו' שכל פסוק זה דברי הש"י שאמר למשה שיאמר לקרח ועדתו וע"כ כתוב בלשון נסתר מה שאמר הש"י למשה תשובה על בקשתו אך מ"ש בלשון נכח בפסוק ט"ז לכן אתה וכל עדתך וכן בפסוק ו' זאת עשו הכל מאמר אחד לפרש מאמר הש". פסוק בוקר ויודע כמ"ש לקמן סימן ח' בהדיא לכן אתה וכל עדתך זאת עשו קחו לכם מחתות ופסוק ט"ז עד י"ח מקומם אצל פסוק ו'. וזהו מ"ש

רבי נתן בסמוך אמר הקב"ה שמ"ש בוקר ויודע דברי הקב"ה כנ"ל דוק ובחון בדברים אלו כאן ובסימן ח' ומשני המקומות יושלם הכוונה:

מהו כן. למה בחן בענין הבוקר אלא אמר כשם שאי אפשר וכו' וא"כ היה יכול להבחין בערב שאי אפשר להפכו לבוקר אלא הכוונה שאהרן נדמה לבוקר ואור וכמ"ש בזוהר כאן אמר משה בוקר דכדין כתרא דכהנא איתער בעלמא ולית מאן דאבחין מילא אלא בוקר אם תתחזון לאשתארא בחסד הא זימנא וכו' במה בקטורת עכ"ל ודרשה זו ע"פ המדות כנ"ל אינו כ"א בסימן זה ובסימן ח' אך בשאר הסימנים דורש כפי סדר הכתובים כמאמר התנא הפך בה והפך בה ע"פ המדות וע"פ הסידור:

להקדישו בקודש הקדשים. כוונתו למ"ש בד"ה א' כ"ג י"ג ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים וכמ"ש בהדיא לקמן סימן ז':

מיד וישלח משה. פי' שמ"ש וישלח משה לפי הדרשה הנ"ל שזה היה אחר שאמר לו לכן אתה וכל עדתך זאת עשו וגו' שאחר שדיבר עם קרח ובני לוי ענין הקטורת וטענותיו נגדו מיד היה ענין דתן ואבירם היינו פסוק י"ג י"ד ט"ו ופסוק כ"ה וחצי השני של פסוק כ"ז ע"פ מדות הנ"ל וע"פ י"א ואח"כ פסוק כ' כ"א וחצי הראשון מפסוק כ"ז ובאופן זה יבוא הענינים מסודרים כל ענין משה עם קרח תחלה ואח"כ כל ענין דתן ואבירם ג"כ כסדרם כמו שכתבנו כבר וכאשר יתבאר עוד:

פתחו פיהם לפורענות. עי' לקמן פר' זו סי' יו"ד ולעיל פר' ט"ו סי' יו"ד:

אמר משה הואיל וכו'. שמ"ש ויקם משה וילך אל דתן ואבירם לא פירש למה הלך אצלם ודורש שעל שכתוב בפסוק י"ב וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם שרצה להוכיחם ולפייסם אולי ישובו ולא רצו לילך ע"כ אמר משה אמחול על כבודי ואלך אצלם אולי יועיל שישמעו וישובו ועל שעשה כן מגודל ענותו על כן הלכו אחריו לכבודו זקני ישראל וא"כ מהו שכתוב אחריו וידבר אל העדה סורו מעל אהלי האנשים הרשעים הלך אצלם לפייסם ולהוכיחם וכלשון המדרש אני אבא אצלם אולי יתביישו וזה היה קודם שאמר גזר דינם ע"כ דורש ע"פ מדה ל"א וי"א שמיד שהלך משה אצלם וראו מרחוק שבא יצאו דתן ואבירם נצבים וחרפו וגדפו אז דיבר אל העדה סורו מעל אהלי האנשים הרשעים וגו' ויעלו וגו' מסביב ואח"כ ויאמר משה בזאת תדעון וחצי פסוק כ"ז ודתן ואבירם יצאו נצבים עד וטפם שייך לפסוק כ"ה ויקם משה וזה באמת סידור נפלא בפסוקים אלו ועי' לקמן פר' זו סימן י"ב שדורש הכתובים כפי סידורם וזה הפך בה והפך בה דרוש כפי המדות ודרוש כפי סדרם:

שכל העוזר במחלוקת. הם הר"ן איש שלא נחלקו מעצמם רק עזרו לקרח שהוא עוררם אף על פי כן נשרפו:

שבית דין של מעלה. כמ"ש בחטא מרגלים שלא נענשו אלא בני עשרים שנה ובית דין של מטה דנים ועונשים למחויבים במצות הם בני שלשה עשר:

תינוקות בני יומן נשרפו ונבלעו. כן הוא גם בתנחומא וצריך עיון שהרי מפורש שלא נשרפו כי אם הר"ן איש ואולי הכוונה שנאבדו ונבלעו:

פסקה ה

אלו המרגלים. שהמתיקו עצה וסוד יו"ד מרגלים מיו"ד שבטים שכוונו דעת אחת ועצה אחת ולשון אחד אם לא שנועצו לב יחדו עי' סנהדרין דף קט"ז תנחומא כאן סימן ד' כל הענין ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח שכתוב כאן ויקהלו על משה ועל אהרן וא"כ אף שעיקר דברי יעקב על שמעון ולוי בהכרח שכלל גם כל השבטים כמ"ש בסודם אל תבוא בעתיד ובקהלם אל תחד ג"כ בעתיד וכנ"ל ממשמעות התיבות בסודם ובקהלם:

ואימתי יזכר שמי. מדקאמר בסודם וגו' בקהלם וגו' משמע שבדבר אחר יזכר ושואל ואימתי יזכר ותירץ ע"פ מדה י"ז שמפורש בד"ה א' ו' כ"א אצל הימן שהוא מבני קרח ולא כתב כן אצל אסף ואיתן אלא שיעקב התפלל כן לכבוד שמואל שיזכר גם יעקב שם:

יודעי בינה לעתים. לדעת מה יעשה ישראל היינו במעשה תורה ומצות בשבט סופר שהיו סופרים בתורה:

פסקה ו

ויקהל עליהם קרח. תנחומא סימן ד' וצ"ע שהרי עתה עומד בפסוק ג' כמ"ש כי כל העדה כלם קדושים ופסוק ויקהל עליהם קרח הוא י"ט ובהכרח שהוא ט"ס וצ"ל פסוק ויקהלו על משה ועל אהרן:

וכולם שמעו בסיני. הוקשה לו שמאחר שהכחישו נבואת משה מפי ה' א"כ איך כל העדה קדושים במה נתקדשו ע"כ דורש שכוונתם שנתקדשו במה ששמעו כלם יחד באזניהם אנכי ולא יהיה לך ובזה כולם שוים ובשאר לא האמינו וכן לדעת מי שסובר ששמעו כולם כל עשרת הדברות התקדשו בשמיעת כל יו"ד הדברות ולא בהשאר אך מ"ש אלמלא אתם שמעתם והם לא שמעו וכו' יקשה שאם לא היו שומעים בעצמם גם בזה לא היו מאמינים אך הענין שהרשעים אלו היו מודים ומאמינים בעיקר מציאות ה' אף אם לא היו שומעים על כן אף אם לא היו שומעים בעצמם רק מפי משה ואהרן היו מאמינים בהם ובקדושתם אך מאחר ששמעו כולם הרי כולם קדושים ומדוע תתנשאו ודו"ק:

פסקה ז

גבולות חלק הקב"ה. לעיל בסימן ד' ושם מבואר למה דייק בוקר ולא ערב:

פסקה ח

אף אני רוצה בכך. שתעשו עבודה המיוחדת לכהנים היא הקטורת כמו שאתם רוצים ויודע האמת עם מי:

לכן אתה וכל עדתך. הנה עתה עומד המדרש בפירוש פסוק ה' זאת עשו ומ"ש לכן אתה וכל עדתך הוא פסוק י"א אלא שהמדרש הולך לשיטתו לעיל סימן ד' שפסוק ט"ז י"ז י"ח סמוכים לפסוק ו' ז' שכל פסוקים אלו הם פירושו של פסוק ה' בוקר ויודע שהכוונה על ידי הקטורת (שעל זה וכיוצא בו כתוב בכל ביתי נאמן הוא כמבואר שמ"ר פר' י"ח סימן א' באריכות ושמ"ר סוף פר' מ"ז) ובתנחומא כאן מוסיף עוד לכן אתה וכל עדתך היו לפני ה' זאת עשו קחו לכם מחתות וכוונתם כפי שבארתי בסימן ד' ע"פ המדות:

שלא תתחייבו. בתנחומא הגירסא שלא תתחייבו בנפשותיכם:

וקרח שפקח היה. שהיה הגדול שבשבטו כמ"ש בסימן הסמוך אלא עינו הטעתו פי' חכמתו והסתכלותו ברוה"ק שעתיד לעמוד ממנו שלשלת של יחוס לוים משוררים בביהמ"ק בנבואה ורוה"ק וביחוד שמואל הנביא וכמפורש היחוס בד"ה א' ו' ושם כ"ה כמ"ש לבני אסף והימן וידותון הנביאים וגו' ושם פסוק ה' כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדברי אלהים להרים קרן והימן הוא בן יואל בן שמואל:

כ"ד משמרות עומדות ממנו. וכן הגירסא בתנחומא והוא בוודאי ט"ס שהרי מפורש בד"ה א' כ"ה הכ"ד משמרות הם ד' בני אסף ו' בני ידותון וי"ד בני הימן וכמ"ש בפסוק שהובא במדרש כל אלה בנים להימן וגו' בנים ארבעה עשר ע"כ בהכרח להגיה כאן ובתנחומא י"ד משמרות עומדות מבני בניו ומפורש כתוב בד"ה א' ו' שאסף מבני גרשון והימן מבני קהת ואיתן ממררי (וצ"ע שבד"ה כ"ה אינו מזכיר רק ידותון ואינו מזכיר איתן אולי איתן שמו גם ידותון):

פסקה ט

אומר לשמעון שמע. וכן כאן אמר לקרח כמ"ש ויאמר משה אל קרח ואח"כ שמעו נא בני לוי משמע כל השבט ודורש ע"פ מדה ט' שתחלה ויאמר משה אל קרח מה שהיה צריך לדבר ואח"כ כשראה שלא הועיל ממנו דיבר עם כל השבט עד ויקרב אותך שדיבר עוד לנוכח אל קרח:

לעשות אחד מהם בן חורין. צ"ע שהרי גם כל השרים והגדולים הם עבדי המלך אך בתנחומא הגירסא לעשות אחד מהם בן חורין ליתן לו שררה וזהו מ"ש כאן ליתן לו

זמורה שבימים קדמונים היה הזמורה סימן שררות כמ"ש שמ"ר פר' כ"א סימן ט' משל לבעל הזמורה וכו' ע"ש:

לכך כתיב ואהרן מה הוא. לעיל סימן ד' דורש ע"פ המדות וכאן כפי פשוטו על אהרן לבד וכמ"ש ובקשתם גם כהונה:

בוא וראה חסידותו. בא לפרש מ"ש ואהרן מהו ראו והתבוננו בחסידותו שהוא ראוי לכהונה לא אחר:

בשעה שהציק משה. ויק"ר פר' ג' סימן ה' הוריות י"א ילקוט תשא ושם איתא שירדו ב' טיפין מהראש על הזקן כמ"ש כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד וגו' ועל הטיפין דאג שמא מעל שעל עיקר משיחת הראש הרי נצטווה משה למשחו ושם בהוריות איתא שמתחילה דאג משה על הב' טיפין ואמר לו כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן וגו' כטל חרמון שאין בו מעילה כטל והיה אהרן דואג והשיב לו שבת אחים גם יחד כמו משה שלא מעל כך אתה לא מעלת עי' שי"ר פסוק נאוו לחייך בתורים דף י"א ומ"ש ונתחייבתי כרת כמאן דאמר כריתות דף ו' שחייב בכל שהוא ולמ"ד שאינו חייב אלא בכזית פי' כאן ונתחייב איסור חיוב כרת וכמ"ש בריש שבת איסור חיוב סקילה והגזים אהרן על עצמו:

פסקה י

אף הם עמדו. כמו קרח בסוף סימן הקודם והענין בתנחומא כאן סימן ו':

הכשילם פיהם. לעיל סימן ד':

ובארץ כנען לא הכנסתנו. כמ"ש אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו:

והנגף משתלח בנו. כמ"ש להמיתנו במדבר והמדרש שינוי סידור הכתוב המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר וגו' אף לא אל ארץ וגו' שאחר שאמרו להמיתנו במדבר איך שייך לומר אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אחר שאמרו להמיתנו במדבר ע"כ סידר המדרש הכתובים ע"פ מדה ל"א כי תשתרר עלינו גם השתרר המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם להמיתנו במדבר והתבונן שכך מסודר במדרש על מה את מתרברב עלינו היינו מ"ש כי תשתרר עלינו מה טובה עשית לנו הוצאתנו מארץ מצרים שהיא כגן ה' היינו מ"ש המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש ובארץ כנען לא הכנסתנו היינו מ"ש אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא הרי אנו במדבר והנגף משתלח בנו היינו מ"ש להמיתנו במדבר שמתו בתבערה ובקברות התאוה וגזירת המרגלים שנגזר עליהם במדבר ט"ו אלף בכל שנה:

ויחר למשה מאד. בתנחומא הגירסא מהו ויחר למשה נצטער לחדא שמ"ש ויחר אין פירושו שכעס כמ"ש ויחר אפו וכדומה אלא פירושו שנצטער וכמ"ש לעיל פר' ד' בסימן י"ח הארוך ויחר לדוד ולא כתוב ויחר אף דוד דורש שאינו אלא לשון צער שנעשו פניו כחררה וכן כאן:

של כל ישראל קריבה. שיש לכולם חלק בקרבנות הציבור:

עולת התמיד ומנחתה. במדבר כ"ח ל"א שעם התמיד היה קרב מנחה ג"כ:

לא חמור אחד מהם. למה דווקא חמור ואיך יטול חמור שהוא גזל גמור על כן דורש מחמור שהי' צריך ליטול בלא גזל כמ"ש ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור אותו חמור לא נטלתי מהם:

אדם עושה בהקדש. כמ"ש בשקלים שעושי לחם הפנים ומפטמי הקטורת היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. ועי' לעיל פר' א' סי' ג' שכן הדרך כשמשלחים אנשים גדולים למדינה שבני המדינה צריכים לישא משאם:

שור שהייתי וכו' ומבקש רחמים. וכמ"ש ש"א ז' ט' ויקח שמואל טלה חלב וגו' ויזעק שמואל אל ה' הרי שבעת תפלתו הי' מקריב עולה ופעם אחר היה מקריב שור ומתפלל אך אינו מפורש שהקריב שור להתפלל רק מ"ש עגלת בקר תקח בידך וזה הי' למשוח מלך דוד ולא להתפלל ויתכן שדעת המדרש שמאחר שבא לשם וזבח הי' מתפלל ג"כ ומ"ש וכה"א כי זבח היום לעם בבמה היינו אצל משיחת שאול ודורש מה זביחה שאצל משיחת דוד הי' עגלת בקר משלו כך זביחה שאצל משיחת שאול היתה משלו:

וכן משה אומר. שהיו הבעלי דינים באים אצלו ולא הוא אצלם על שהיו כל ישראל במדבר ביחד כמו בעיר אחת ע"כ היו כולם באים אצלו כי גם שמואל כשהיה בעיר היו באים כל בני העיר אצלו ולא הוא אצלם וע"כ גדולים מעשי שמואל בזה שלא עשה אחר כמוהו:

ולא הרעותי את אחד מהם. חוזר לדברי משה כאן ואיך יעלה על הדעת שירע משה לאדם בעולם אלא לענין הדין שהי' מדקדק ושימר עצמו שלא יקלקל:

כל אותו הלילה. דורש מ"ש ויקחו איש מחתתו. ואח"כ כתוב ויקהל עליהם קרח משמע שאחר שעמדו כולם עם המחתות הקהיל קרח עליהם כל העדה הלא הי' קרח צריך לעמוד עם אהרן במחתות קטורת אלא שהי' בהיפך תחלה כל הלילה הקהיל את העדה שלא יתכן להקהיל בשעה אחת ואח"כ עמד עם המחתות לפני ה' ע"פ מדה ל"א:

על כולנו חוזרת פעם יהי' זה הראש ופעם יהי' אחר לא כמו עתה שהחליטו משה ואהרן הגדולה לעצמם לעולם:

הקריבו כלם מדברים. שנתפתו כלם להסכים לדעת קרח לדבר נגד משה שעל כן כתוב אחריו הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם עם קרח שכולם חטאו עמו:

פסקה יא

ויאמרו. אל אלהי הרוחות לכל בשר למה דווקא בכינוי זה כאן ודורש ע"פ מדה ט"ז מיוחד במקומו על שעיקר החוטאים לא היו אלא קרח ועדתו המעטים וכל העדה לא היו אלא נפתים לשעה ולהם יועיל מעט תוכחה וישובו ותוכן רוחות הוא יודע מי חוטא בהשחתת הדעת שלא יועיל לו תוכחה שראוי לכליון ומי שנפתה לשעה בטעות ושגגה. והמאמר בסוף סי' ז':

פסקה יב

שהלך והתרה בהם. בתנחומא כאן סי' ח'. עי' לעיל סי' ד' בא"א ע"פ המדות וכאן כפי מה שכתוב:

עד כאן הי' לי לעשות. לבזות עצמי לילך אצלם שידעו שבאתי אצלם להתרות בהם ולהוכיחם ומאחר שלא נשאו לו פנים לצאת לנגדי אין לי לעשות יותר לבוא לאהליהם שלא יועיל עוד ודי בזיון:

ארבעה נקראו רשעים. שמ"ר פרשה א' סוף סי' כ"ט ושם איתא שמ"ש לרשע למה תכה רעך שהם דתן ואבירם וכאן אמר ושניהם היו בדתן ואבירם אינו סובר כן שא"כ היו בהם שלשה דברים:

תכלית כלי' מביא. התי"ו מורה תיבת תכלית והק' מתחלף באות כ' מורה על תיבת כלי' והחי"ת מורה על תיבת חלוקה ומחלוקת שהמחלוקת מביא תכלית כלי' לעולם ודורש התיבה מסופה לרישא וכן מצאתי תיבת חלוקה בצד הילקוט ולפי זה סידור הר"ת מתלוקת. תכלית. כלי'. לעולם. חלוקה. מביא. וכל זה נאמר רק דרך רמז להרחיק את בני אדם ממחלוקת:

כיון שראו שנסתלקו. הרע בעיניהם על שהכלים אותם והפריש את ישראל מהם וחרפו וגדפו את משה ואת תורתו:

עידותי' בידו. השמלה והבתולים וכמ"ש ופרשו את השמלה לפני זקני העיר:

בוודאי שלא נמצאו. ואכביש ואעלים את העדות הנ"ל ואז אוכל לומר ג"כ כמו זה המלשין:

הסבות את לכם אחורנית. הלא נתנה הרשות ביד האדם לטוב ולרע ומה שהאדם משיב לבו אחור אין זה מה' ועוד אחר שאמר וידעו העם הזה כי אתה ה' אלהים איך אומר

ואתה הסבות ע"כ דורש מדה ט' ע"פ מדה ט"ו אם תענה אותי אז וידעו כי ה' הוא אלהים ואם לאו גם אני אומר כי אתה הסבות את לבם:

אם שוב תשוב בשלום. וס"ד לא דיבר ה' בי והוקשה להם איך יכול לומר כן והלא הוא עצמו יודע האמת שדיבר עמו ע"כ בהכרח לדרוש ע"פ מדה ט' כאלו כתוב אני אומר לא דבר ה' בי שמאחר שלא יתקיימו דבריו ויהיה חילול ה' בדבר מוטב שיאמר שלא דיבר ה' בו והוא דבר מעצמו בשקר בשם ה' ויעשה עצמו לנביא שקר שיהרגנו אחאב משיתלה בהש"י ויהיה חילול ה' בדבר:

וכן משה אומר אם כמות כל אדם ימותון אלה וגו' לא ה' שלחני שיהי' מוכרח בעצמו לומר לא ה' שלחני שיתלה הסרחון בעצמו לא בהש"י וכנ"ל אצל מיכה:

מה אתה מבקש. פי' באיזה מיתה אתה רוצה שימותו אלו שעי"כ יודע באמת שאתה נביא אמת שאני שלחתיך ועי' ד"ר פר' ב' סי' ג':

אם בראת פה. שמ"ש אם בריאה יברא לא פירש איזה בריאה ואח"כ אמר ופצתה האדמה את פיה ואין זה בריאה אלא משמע שהארץ יש לה כבר פה ועתה תפצה פיה ע"כ דורש שהדבר למוד מסופו שמדבר בבריאת פה ועדיין היה די שיאמר אם יברא ולמה כפל בריאה יברא ע"כ דורש אם בריאה שנמצא במציאות פה לארץ וע"פ מדה ט' הרי מוטב שאינו צריך לברוא מחדש רק ופצתה וגו' ואם אינו עדיין בריאה במציאות פה לארץ יברא עתה ואחר שיברא הפה תפצה הארץ את פיה ותבלע:

ותגזור אומר. שע"י שתגזור אומר ויקם פי' שיתקיים כדבריך עי"כ על דרכיך נגה אור שידעו הכל שהדין עמך ואתה נביא אמת:

פסקה יג

זה הממון. עי' ב"ר פר' ל"ב סי' ב' וש"נ ומבואר:

ביד הכובס. וזהו בקרב ישראל שהיקום שלהם כליהם ובגדיהם בידי האומנים:

אפילו מחט. תיבת וכל מרבה אפילו דברים קטנים כמו מחטים וכדומה:

ויאבדו מתוך הקהל. ודורש ע"פ גז"ש שאין זה אבידה בהחלט אלא של תקוה שימצא האבדה:

פסקה יד

אח נפשע. לעיל בריש הפרשה בא"א וכאן העתיק ממקום אחר ונקרא אחיו של משה כמ"ש בילקוט שהיה הוא ומשה בני אחים:

שפשע בתורה. ה"ג בילקוט משלי י"ח שהיא קרית עוזו של הקב"ה שנאמר ה' עוז לעמו יתן:

שבעלי דינים היו קשים. וזהו ומדינים עם מי שהי' מדיין ומריב הוא כבריח של ארמון חזק וגדול וארוך כמו הבריח. והיל"ל כבריח שער וכמ"ש נחמי' ג' דלתותיו מנעוליו ובריחיו מהו כבריח ארמון ע"כ דורש בריח שבתוך כותלי ארמון היינו כותלי המשכן שאינו זז כמו בריח הדלת שאינו נעול אלא בלילה וביום מסלקים אותו אך בריח המשכן שכל זמן המשכן קיים במקומו לא זז ממנו הבריח:

פסקה טו

אמר איוב וישכון ערים. כל שבע פסוקים אלו וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו למו וגו' הוא באיוב סוף ט"ו במענה אליפז ומ"ש אמר איוב פי' שכתוב בספר איוב ודורש הפסוקים על קרח כמ"ש שם בפסוקים הקודמים כי נטה אל אל ידו ואל שדי יתגבר היינו כמ"ש בתורה כאן לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ובסוף הענין כי עדת חנף גלמוד ואש אכלה אהלי שוחד הם עדת קרח כדלקמן ועליו אמר אליפז שבע פסוקים אלו כמו שמפרש המדרש והולך:

קתיליקוס לביתו של פרעה. פירש במ"ע בלשון יוני ורומי איש ממונה על כל דברי בית ובידו לעשות כל מה שירצה ועי' לקמן פר' י"ט סימן י"ז ועי' שמ"ר ריש פר' ל"ז קתליקוס ועי' בערוך ערך קתליסוס:

ישראל שגלו ממצרים. שמחזיקים עצמם לגולים שלבם נכנע אבל קרח בעט ברוב עשרו. וצ"ע איך אמר שהם מוכנים לישראל שהרי מפורש בתורה שאבד הוא וכל אשר לו וכל רכושו אולי סובר שסיבב הקב"ה שנחלק עושרו וישראל קודם שעשה בו הדין. ודורש אשר התעתדו לגלים אם כפשוטו שנחרבו והיו מוכנים להיות גלים ניצים הרי מפורש שנבלעו הם ובתיהם ועוד שאמר התעתדו שהיו מוכנים שיחרבו ועדין לא נחרבו והלא כבר נחרבו ע"כ דורש א"ת לגלים אלא לגולים על פי מדה כ' וממעל:

אשתו של קרח. דורש יונקתו על אשתו שהיא יונקת ומשופעת ממנו תיבש ותכבה שלהבת של גיהנם שאש שלה היה גדול מאש של גיהנם והאש הגדול מכבה אש הקטן על שהיא הביאה אותי לכל רעה זו כמ"ש לעיל ריש סימן ד' שנטל עצה מאשתו:

אף הוא יסור ברוח פיו. כמ"ש לעיל סימן ח' שטעה בזה.

הוא ממית עצמו. בזה שנתרצה להקריב קטורת עם אהרן כמ"ש לעיל סימן ח':

יחמוס כגפן בסרו. יחמוס מלשון כריתה וחתיכה כמ"ש ויחמוס כגן סוכו שחת וגו' וגפנו זו אשתו כמ"ש אשתך כגפן פוריה ופי' יחמוס אשתו שנמשלה כגפן וכן וישליך בניו שנמשלו לזית כמ"ש בניך כשתילי זיתים ובסרו מלשון בוסר שמקהה השינים כך

ברשעתם הרגו עצמם ואולי דורש בסרו בסמ"ך כמו בשרו בשין שמאלית וכמ"ש בשר מבשרי וכן היו לבשר אחד וזהו אשתו ונצתו הוא נץ שיציץ ופרח ממנו אלו בניו:

ולמה כי עדת חנף גלמוד. כמ"ש תהלים תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם ותבער אש בעדתם להבה תלהט רשעים וזהו ואש אכלה אהלי שוחד וכמ"ש ואש יצאה מאת ה' ותאכל את המאתים וחמשים איש מקריבי הקטורת. ותיבת ולמה צ"ע לישבו:

פסקה טז

אלא לבו נטלו. כמ"ש ב"ר פר' ל"ד סימן יו"ד הרשעים ברשות לבם והצדיקים לבם ברשותם וכמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וזהו מה יקחך לבך שאתה נוהג מנהג רשעים שהם ברשות לבם:

של שמן בן יצהר. פי' שמ"ש בן יצהר כאלו כתוב בן שמן שיצהר פי' שמן שעל כן קרא קהת שם בנו שהוא אבי יצהר שדומה לשמן שהוא עליון על כל אחיו בעשירות ובחכמה ובגדולה וכמ"ש ב"ר פר' ל"ז סימן ה' הראשונים על ידי שהיו משמשים ברוה"ק היו מוציאים לשם המאורע אבל אנו שאין אנו משתמשים ברוה"ק אנו מוציאים לשם אבותינו ופי' שהראשונים שהיו צופים ברוה"ק והיו רואים מה שיקרה לבניהם היו קוראים שם לבניהם כפי המעשה שיקרה להם ואם לא צפה קהת ברוה"ק שזרע יצהר יהיו גדולים מכל בני קהת לא היה קורא שם אבי יצהר וקהת היה צופה על שמואל הנביא שעתיד לעמוד ממנו שעתיד למשוח את שאול ואת דוד וכמ"ש לעיל סימן ח' וכן כאן.

אלה שני בני היצהר. שמ"ר פר' ט"ו סימן ג' על משה ואהרן ועי' לעיל פר' י"ד סי' י"ג אמר קרח ומה אילו שקרח ידע ברוה"ק מענין דוד כמ"ש לעיל סי' ח' שצפה ברוה"ק על שלשלת יוחסין שיעמדו ממנו בימי דוד כך צפה על דוד וכן בני קרח שהתנבאו על מלכות דוד על ציון וירושלים כמפורש במזמורים של בני קרח:

פסקה יז

ויקח שלקחו לבו. ד"א ודרשה אחרת על ויקח קרח וכמ"ש בריש סי' הקודם:

כי לא אויב יחרפני. דורשו בסוף הסימן על קרח ואגב שהביא פסוק זה דורש אותו תחלה כפשוטו על דוד:

ולא היו שונאי. פי' שמתחלה לא היו שונאי שהיו דואג ודוד יחד שרים אצל שאול וקנא דואג על דוד בעבור גדולתו והצלחתו ומתחלה הכיר בו שעתיד להצליח וכן אחיתופל היה תחלה יועץ לדוד ובמעשה אבשלום נהפך לו לשונא:

מדוע לא בא בן ישי. ש"א כ' כ"ז ושאול אמר כן:

ראיתי את בן ישי. ש"א כ"ב יו"ד ודואג אמר כן:
ראיתי בן לישי. ש"א י"ו י"ח ופסוק זה קודם לפסוקים הנ"ל וצריך להביאו תחלה:
גדל בתורה. כי אלופי יש לו שני משמעות א' מלמד חכמה ב' כמ"ש אלוף תימן אלוף אומר וגו' ות"א רבא תימן רבא אומר וכו' וכן כלם שם וזהו גדול בתורה:
נושא ונותן בהלכה. מלשון יודע דעת בתורה והיודי"ן של אלופי ומיודעי נוספים לפי דרשה זו:
אשר יחדו נמתיק סוד. שהיו יושבים באוה"מ אשר בנוב כמ"ש ש"א כ"א ח' ושם איש נעצר לפני ה' אשר שם נהלך ברגש בקרבנות ומ"ש כדתנן הפר היה קרב בכ"ד וכו' יותר היה טוב לגרסו בדרשה שניה אצל זה שוחט וזה זורק ועל זה מביא כן דתנן וכו' אך כאן אינו מזכיר קרבנות. וכן אחיתופל כתוב עליו כאשר ישאל איש בדבר אלהים:
ישיא מות עלימו. וס"ד ירדו שאול חיים כי רעות במגורם בקרבם וזהו עצת מינות:
לבית שהוא מלא תבן. והיה הבית יפה ומסוגר והיו סבורים שיש בו אוצרות זהב וכסף עד שראו התבן יוצא מהחורים:
לא היו בהם מצות. כמ"ש חז"ל טינא היתה בלבם מתחלה שלא היה יראת חטא קודמת לחכמתם ולא חכמתם קודמת ליראתם ועל כן לא נתקיימו גם בתורתם ונשארו ביצרם כתחלתם ולא נתקנו כלל:
אלא קרח שהוא משלי. כמ"ש לעיל סי' י"ד ובריש סדר זה שהיו בני אחים ועל שכתוב כאן ירדו שאול חיים ולא מצאנו כן רק בקרח ועדתו ע"כ דורש הפסוקים גם עליהם:
שניהם שוים. פי' שניהם גדולי השבט זה בתורה וחסידות וזה בעושר וחכמה:
שהביא את המיתה עליו. פי' הביא את המיתה על עצמו כמ"ש וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה וכמ"ש בסי' י"ט:

פסקה יח

את מחית בחוטרא. אתה מכה במטה שאתה מוכיח את בני לוי שלא חטאו כלל כמ"ש לעיל סי' ט' שלא ישתתפו עם קרח ע"כ ע"פ מדת ממעל ומנגד נאמר לו רב לך דברים ג' כ"ו שלא יוסיף לבקש ליכנס לא"י:

פסקה יט

אשר תחתיהם. וכי שם היה פי הארץ מעולם שאמר ותפתח הארץ את פיה אלא להראות גודל יכלתו שאין מניעה בעולם ליכלתו וכל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ:

חיים שאולה. שתיבת חיים מיותר שהרי מפורש אח"כ שנסו לקולם הרי בשעת בליעה עדיין היו חיים אלא הכוונה שבשאול נשארו חיים וחולק על מ"ש לעיל סימן יו"ד שמתו ולשון התנחומא כאן חיים נדונים עד עכשיו:

ותכס עליהם הארץ. ויאבדו מתוך הקהל וזהו שאמר הם אבדו שתיבת עליהם מיותר והמיעוט עליהם ולא על אחרים אינו שייך למ"ש ותכס אלא על מ"ש ויאבדו שהם אבדו והם היו שרים בעם כמ"ש נשיאי עדה קרואי מועד אנשי שם וצ"ע שהרי הבלועים לא היו אלא דתן ואבירם ובתיהם ועל קרח יש מחלוקת ומ"ש נשיאי עדה הם החמשים ומאתים איש והם נשרפו ולא בתיהם ואיך אומר על דתן ואבירם שהיו שרי אלפים ושרי מאות ועוד שהרי אמרו אז"ל שמעולם היו רשעים והם הלשינו על משה שהרג המצרי והם הותירו מן המן וכו' ואולי דורש אם אינו ענין המיעוט של עליהם על דתן ואבירם כנ"ל ת"ע על החמשים ומאתים איש ודו"ק:

שהיו צווחין בקולם. שהיל"ל נסו מקולם מהו לקולם ודורש שהטו אוזן לקולם שאמרו דבר טוב וזה ע"פ מדה ט' כאלו כתוב והטו אזן לקולם אע"פ שנסו מיראתם שלא תבלעם הארץ אעפ"כ רצו לשמוע איך מצדיקים עליהם הדין:

ואת כל האדם אשר לקרח. הם עבדיו ומשרתיו והמצורפים אליו במחלוקת ונבלעו עמו:

פסקה כ

למה נקרא שמו און. תנחומא כאן סימן ט'. ועיקר הדקדוק על שלא נזכר עוד בכל הענין וקרח ודתן ואבירם והר"נ איש נזכרו כמה פעמים בפרשה ובהכרח לדרוש שמתחלה היה עמהם ואח"כ נמלט מהם ומרומז בשמו ע"פ מדת ממעל:

היא וברתה. מדכתיב חכמות נשים לשון רבים שתי נשים חכמות וגם בתיבת ביתה מרומז בתה:

אשתו של קרח. כדלעיל ריש סימן ד':

מיוחדין שבעדה. וחולק על מ"ש לעיל פרשה זו סוף סי' ג' שהיו נשיאים ממש כמו אליצור וחביריו אלא פי' שהיו גדולים בישראל כמו הנשיאים כי הנשיאים לא נקראו נשיאי עדה אלא נשיאים סתם או נשיאי מטות שתיבת נשיא הוא שם אך נשיאי עדה פי' מנושאים וגדולים בעדה דרך מעלה והילול וכינוי כבוד:

קרואי מועד. מועד ממש יו"ט שהם קוראים המועד שמתקדש ע"י קריאת ב"ד שאומרים מקודש החודש:

שם בכל. בתורה וחכמה ומ"ט ועושר:

מה שמע. שהרי כתוב ויקהלו על משה ואהרן ויאמרו אליהם רב לכם וגו' הרי גם אהרן שמע ולמה ייחד השמיעה למשה אלא ששמע דבר שאהרן לא שמע לבד מ"ש ויאמרו אליהם ונדרש ע"פ מדה י"ז שכתוב בתהלים ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה' תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם הרי בעת מחלוקת דתן ואבירם אז קנאו למשה במחנה ולא לאהרן על שהיה תמיד אוהב שלום ורודף שלום היה אהוב לכל לא חשדו אותו ולא קנאו לו וקדוש ה' פי' מעריות כמ"ש לעיל פר' ט' סי' ז' ולמשה לא החזיק לקדוש ה' וקנאו בו והקנאה מפורשת אצל סוטה וקנא את אשתו שפי' שלא תסתר עם פלוני והקנאה הוא ההיפך של קדוש ה':

כל המחזיק במחלוקת. אעפ"י שיודע שהדין עמו טוב לוותר ולהשפיל עצמו:

ולא יהיה כקרח. במדבר י"ז ה':

ביד משה לו. פי' ביד משה עצמו ע"פ מדה י"ז עוד הבא ידך אל חיקך וס"ד והנה ידו מצורעת כשלג:

בהצותם על ה'. ור"ד הוא דתן ואבירם קרואי העדה אשר הצו על משה ואהרן בעדת קרח בהצותם על ה'. וצ"ע למה לא הביאו פסוק שכתוב כאן הנועדים על ה' ואהרן מה הוא כי תלינו עליו ואולי על שכאן מפורש יותר בהצותם הוא המחלוקת גם כאן מפורש על משה ועל אהרן:

המה מי מריבה. היינו מ"ש שם פסוק ג' וירב העם עם משה. והנה אמר לשון כל החולק על רבו שלא יהיה רבו כקרח וריב"ח אמר לשון כל העושה מריבה היינו באיזה פרט אבל מודה ברבנותו ומוסיף על ר"ח ולשון ר' חנינא כל המתרעם שאינו אלא בדברי תלונה ולא לנצח:

לא עלינו תלונותיכם. שמות ט"ז ח' ותלונה פחותה ממריבה ור' אבא בא להוסיף עוד כל המהרהר שאינו לא חולק ולא מריב ולא מתרעם וצ"ע שהרי כאן מפורש וידבר העם ואפשר על שכאן לא בקשו דבר רק מריבת דבקים בלבד שעושה שלא כהוגן כאן ולא בקשו דבר אך בכל הנ"ל בקשו דבר עם המחלוקת והמריבה והתלונה וכל זה הובא דרך אגב מחלוקת קרח דתן ואבירם:

שמש ירח עמד זבולה. לשון הגמרא בסנהדרין ק"י שמש וירח בזבול מאי בעו והא ברקיע קביעי כמ"ש ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכאן כתוב עמד זבולה ודורש על ענין קרח ויתכן על שכתוב שם בחבקוק ג' פסוק ט' עריה תעור וגו' נהרות תבקע ארץ ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו וגו' ואיתא במכילתא פסוק ואתה הרם בסופו קודם פסוק ויבואו שפסוק זה ראוך יחילו נתן תהום קולו פירש על בקיעת הים ושייך

לפסוק ח' הבנהרים חרה וגו' אם בים עברתך ע"פ מדה ל"א וא"כ מ"ש תבקע ארץ סמוך למ"ש שמש ירח עמד זבולה שאצל בקיעת הארץ בענין קרח אז היה שמש ירח עמד זבולה והענין בזה כמ"ש בחגיגה פרק שני זבול שם ביהמ"ק בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו וכמ"ש שלמה בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים שבהמ"ק שלמטה כנגד ביהמ"ק של מעלה שבזבול וכאן שחלקו על כהונת אהרן כאלו חלקו על ביהמ"ק של זבול ועל מיכאל כה"ג וע"כ עמדו בזבול לבקש דין כי אהרן כה"ג כמו אור בוקר כמ"ש בסימן ד' שאם יהפכו כהונת אהרן כאלו הפכו האור לחושך על כן עמדו שמש וירח דווקא בזבול:

בכבודי לא מחיתם. כמ"ש הנועדים על ה' בהצותם על ה' ואמרתם לבן עמרם ויותר נראה שפירושו לכבודו לא מחיתם על עובדים לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים ומכעיסים להקב"ה ולא מיחו וכאן מיחו ומ"ש עד שזרק בהם חיצים היינו מ"ש בס"ד לאור חציך יהלכו לנוגה ברק חניתיך ומ"ש לא נפקו עד דמחו להו היינו מ"ש יהלכו שכל הליכתם ע"י חצים וחניתות ועי' לעיל פר' ט"ו סי' ט':

אם בריאה גיהנם. עי' מ"ש לעיל סוף סימן י"ב שדורש מדה ט"ו בכ"מ ומכריע ע"פ מדה ט' שמאחר שנברא הרי זהו רצונו ומוטב ומ"ש גיהנם למוד מסופו וירדו חיים שאולה ושאול הוא גיהנם ואין הכוונה על בריאת הגיהגם ממש אלא להמציא פי הגיהנם והשאול לכאן ולעיל סימן י"ב הגירסא אם בריאה פה לארץ יפה ולמוד מסופו ופצתה האדמה את פיה:

והכתיב אין כל חדש. והם שני כתובים מכחישים והכריע ממ"ש ופצתה האדמה את פיה וזהו אקרובי פתחא ופה הארץ הוא מיו"ד דברים שנבראו בע"ש ביה"ש פרק ה' דאבות:

מקום נתבצר להם. ופי' שנבלעו עם קרח וכמ"ש ואת כל האדם אשר לקרח ובניו בכלל א"כ מ"ש ובני קרח לא מתו היינו אחר שנבלעו לא מתו והם המפורשים בתהלים כמה פעמים לבני קרח מזמור שאמר שירה אחר שירדו לשאול וכמ"ש במדרש תהלים שמשה ואהרן וכל ישראל באו לשמוע השירים שאמרו מתחת לארץ:

ועליהם אמרה חנה. שמפורש בתורה וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה וזהו מוריד שאול ועליהם אמרה ויעל ולא על המבואר ביחזקאל ל"ב וע"כ מהגמרא כל סימן זה:

פסקה כא

מנצפ"ך. כל סימן זה הוא מהתנחומא סוף סדר זה והוא נדרש ג"כ בב"ר פר' א' סימן י"ב. וזה לשון הפר"א פרק מ"ח ר"א אומר ה' אותיות שכפלו בתורה באותיות כלם בסוד הגאולה כ"ך בו נגאל א"א מאור כשדים שנאמר לך לך מארצך. מ"ם בו נגאל יצחק

אבינו מפלשתים שנאמר לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד. נ"ן בו נגאל יעקב אבינו מיד עשו שנאמר הצילני נא מיד אחי מיד עשו. פ"ף בו נגאלו אבותינו ממצרים שנאמר פקד פקדתי אתכם. צ"ץ בו עתיד לגאול את ישראל בסוף ולומר להם צמח צמחתי שנאמר איש צמח שמו ומתחתיו יצמח וגם כאן כוון לדברי הפר"א. והוסיף עוד ברמזים שכופל האותיות מורה על ב' עולמות:

למאה שנה. עמ"כ:

פקד פקדתי אתכם. ובתנחומא כאן הגירסא פ"ף ליוסף שנאמר פקד פקדתי פקד בעוה"ז פקדתי לעוה"ב. ועי' שמ"ר פר' ג' סי' ח' עי' מש"ש. וכן מפורש בתנחומא כאן וכאן במדרש חסר זה וכל הדרשה ע"פ מדת גימטריא ונוטריקון ושייכות כל מאמר זה לכאן ויתכן על שכתוב כאן בסדר קרח אצל המטות ויציץ ציץ שמרומז שגם לעתיד יהיה זרע אהרן כהנים בבית שלישי ב"ב כמפורש בירמיה ל"א פסוק י"ח כ"א כ"ב ועוד בכמה מקומות ואגב זה הדרשה של צ"ץ ואגב הרבה דרשות של גימטריא ונוטריקון:

צמח צדיק. וכן עוד בירמיה ל"ג ט"ז אצמיח לדוד צמח צדקה:

שר חמשים. אם הכוונה כפשוטו שהוא שר על חמשים אנשים למה לא אמר שר אלף שר מאה ע"כ דורש ע"פ גימטריא שפי' שהוא שר התורה וחשבון כ"ד ספרים עי' מ"כ ויתכן גם באופן זה א' תורה ב' יהושע ג' שופטים ד' שמואל א' ה' שמואל ב' ו' מ"א ז' מ"ב ח' ישעיה ט' ירמיה יו"ד יחזקאל י"א יונה מתרי עשר י"ב תהלים י"ג משלי י"ד איוב ט"ו עזרא ט"ז נחמיה י"ז דניאל י"ח ד"ה א' י"ט ד"ה ב' וחמש מגילות הרי כ"ד ספרים וחושב תרי עשר לי"ב נביאים:

ס' אותיות של ב"כ. לעיל פר' י"א סוף סימן ג':

שמונה עשר וג' מאות. בראשית י"ד י"ד ומ"ש הוא אליעזר פר"א פרק כ"ז ב"ר פר' מ"ג סימן ב' וש"נ ועי' מש"ש:

עקב אשר שמע. מנין עקב עי' ב"ר פר' למ"ד סי' ח' וש"נ ומבואר:

השטן. איוב א' ובזכריה ג' ב' ועי' ויק"ר פר' כ"א סוף סימן א' מש"ש:

ונעשה שלם. כמ"ש התהלך לפני והיה תמים וגם שמו אברהם בגימטריא רמ"ח עי' ב"ר פר' ל"ט סימן י"א:

עטרת בעלה. למאן דאמר שהיו"ד נחלק ונתעטר אברהם באות ה' ממנה ובזכותה:

והוסיף לו משה יו"ד. לעיל פר' ט"ז סימן ט':

יו"ד יצחק. פי' יו"ד של יצחק וכו' ויותר נראה דכצ"ל יצחק יו"ד וכן הוא במ"כ וכן הוא לשון הפר"א ולמה נקרא שמו יצחק יו"ד עשרה נסיונות שנתנסה א"א וכו' ועי' ב"ר פר' נ"ג סימן ז' ועי' פירושנו שם:

ויעקב על שמו. עי' מ"כ:

יו"ד מול עשירי. שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והיה צריך לעשר גם בניו ונתן את לוי העשירי קודש לה' ואם היה מתחיל מראובן היה אשר העשירי קודש אך היה רוצה לקיים כל חלב לה' ואשר היה מן השפחות ואינו החלב ע"כ התחיל מבנימין והיה לוי העשירי מן הגבירה לאה וגם היה שלישי לבטן שהוא המובחר והטוב ולא היה שלישי אחר בשבטים ובפר"א פרק ל"ז וז"ל ועוד אמר המלאך ליעקב יש לך בנים ולא עשרת אותם מה עשה יעקב הפריש ד' בכורות לד' אמהות ונשתיירו שמונה התחיל משמעון וגמר מבנימין שבמעי אמו ועוד התחיל משמעון וגמר בלוי ועלה לוי קודש לה' ור' ישמעאל אומר כל הבכורות כשהן בשמירת עין חייבים במעשר לא עשר יעקב אלא למפרע התחיל מבנימין וכו' כמו כאן:

ע' בע' נפש. כמ"ש בראשית מ"ו כ"ז דברים יו"ד כ"ב בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה:

נשתייר ב'. באותיות יעקב שלא נדרש כנגד שני מלכים עולים פי' שהיו שני מלאכים מלוים אותו תמיד וכמ"ש בריש ויצא והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו כמ"ש ב"ר פר' ס"ח סימן י"ב עולים אלו שלוו אותו בא"י ויורדים אלו שלוו אותו בחוץ לארץ ועולים ויורדים לשון רבים ואינו פחות משנים וכאן איתא עוד בתנחומא יהודה בגי' שלשים כנגד שלשים מעלות של מלוכה כמ"ש אבות פרק ו' שהמלכות של מלכי ישראל היה נקנה בשלשים מעלות וזה כאן חסר:

תרי"ג מצות. לעיל פר' י"ג סי' ט"ז:

יראת בגי' תרי"א. נראה שהכוונה על פסוק והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו וכ"ה בתנחו' בהדיא שדרשו על ששה סדרי משנה ה' כוללים כל תרי"ג מצות ויראת ה' כנגד הכל וגם הגימטריא של יראת הוא תרי"א מצות והנוטריקון של תיבת יראת הוא יראה תורה שעם יראה ותורה הוא תרי"ג ובתנחומא גירסא אחרת:

ב' למעלה וג' מלמטה. ואצלנו ג"כ ה' קשרים וד' פרשיות:

כימי השמים על הארץ. פי' שבחשבון זה של שנות הארץ אנו מבינים פי' הפסוק למען ירבו ה' וגו' לאבותיכם כימי השמים על הארץ שימי אבותיכם ביחד עולים כימי השמים על הארץ והרי זה בא ללמד ונמצא למד מדה י"ב וע' שי"ר פסוק א' שהמדרש מדקדק

שם והלא ימי האבות הם תק"ב ותירץ שם שלא חשיב שנים של רעבון עי' מ"כ שם ובתנחומא חסר מאמר זה:

הוקם על. ור"ד נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל ודורש זמירות מלשון זמיר עריצים ענין כריתה והנעים ותיקן זמירתן ע"י תקון של מאה ברכות וזהו כיון שתקנום וכו' ולא יתכן לומר שהכוונה על כל ישראל שהי' אז מנינם ט"ז מאות אלפים כמ"ש בד"ה אנשי מלחמה בני כ' וזה א' מליאן וחצי ועם נשים ובנים היו בערך ששה מליאן בוודאי ואיך חשב לנגף במיתת מאה בני אדם ובהכרח שהכוונה על ירושלים שהיו מתים בה מאה בכל יום שהוא ענין מגפה ר"ל. ובתנחומא הגי' ותקנן למאה ברכות ועתה ישראל מה ה' אלהיך דורש מעמך קרי ביה מאה אלו מאה ברכות:

עולה של תורה ועולה של קצרה. משמע שדורש תיבת על מפסוק הנ"ל הוקם על וכמ"ש בתד"א ריש פרק ב' הוקם על הרי לומר שקבל עליו עול תורה ועול מצות ומ"ש קצרה צע"ג אך בתנחומא כאן הגי' זאת תורת העולה היא העולה עולה של תורה ועולה של תשובה ותי' קצרה צ"ע וע' מ"כ. ובתנחומא מביא כאן מאמר של בני היצהר שהוא לעיל פר' זו סי' ט"ז ואגב שדורש פסוק הוקם על דורש ס"ד ונאום משיח אלהי יעקב על שנמשח בשמן המשחה הביא גם דרשה זו:

וקח טוב. ולא פירש איזה טוב ובהכרח שמרומז בתיבת טוב עצמו על איזה טוב היה כוונתו והיינו ע"פ גמטריא על י"ז ברכות של תפלה:

ואת צמח דוד שתקנו אחריו. אחר שתקנו ברכת ולמלשינים ועי' לעיל ריש פר' ב' וירושלמי ברכות פרק ד' על משנה ר"ג אומר ג"כ כמ"ש כאן וע' בפירוש פני משה שם בשם תוספתא שמתחלה היתה ברכת את צמח כלולה בברכת ולירושלים ואח"כ תקנוה בפני עצמה:

על שם בחנני ה' ונסני. שנצרף ונבחן כמו האבות ועל כן זכה לברכה מיוחדת את צמח דוד בתפלה כמו מגן אברהם ובמדרש תהלים מזמור י"ח שעל כן זכה לברכת מגן דוד בהפטרה ובי"ח לא זכה שיחתמו מגן דוד על שלא עמד בנסיון וזהו ותתן לי מגן ישעך:

בגמטריא נפש. ה"ג בתנחומא כאן טוב בגי' בא"ת ב"ש נפש וכמ"ש בל"ב מדות בברייתא מלשון גמטריא תרי אפי חד אפי בחילוף אותיות וחד אפי בחשבון אותיות שחלוף האותיות בכל האלפא ביתות נקראים מדת גמטריא והם המבוארים בספר הזוהר והמקובלים ואלפא ביתא של א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"צ ו"פ ז"ע ח"ס ט"ן י"ם כ"ל אותיות

אלו המחוברים נחלפים זה בזה הב' נחלף בשי"ן של ב"ש והוי"ו בפ' של ו"פ והט' בנו"ן של ט"נ הרי אותיות טוב הם אותיות נפש בא"ת ב"ש:

כשהיה ביהמ"ק קיים. שמ"ר פר' ל"ח סימן ד':

הריון בגי' רע"א. ב"ר פר' כ' סימן ו' וש"נ ומבואר:

כל מי באר שכתוב בתורה. ובתנחומא הגי' כנגד מי באר שכתוב בתורה:

כל סאה קמ"ד ביצים. הסאה ו' קבין הקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים נמצא בסאה כ"ד לוגין ו' פעמים כ"ד הרי קמ"ד ביצים מ' פעם קמ"ד הם ה' אלפים ז' מאות וששים ביצים:

לאט בגי' ארבעים. אך צ"ע מנין לו על סאה ויתכן על שכתוב כאן מי השילוח ושם כתוב בסאסאה בשלחה כמפורש לעיל פר' ט' ריש סימן כ"ד ע"ש הרי שלוח לאט מ' סאה:

נחש וחוה אדם ואדמה. כך הם מסודרים בתורה ועי' פר"א פרק י"ד שחושב יו"ד קללות של אדם ושל נחש ושל חוה ולא יו"ד של אדמה וצ"ע מה הם היו"ד של אדמה:

משום לא יוסיף. וכתוב עוד שם פן יוסיף להכות הרי שכוונה התורה להזהר בזה ובהכרח לעשות סייג לדבר ויש כח ביד חכמים לבטל מ"ע בשב ואל תעשה משום גדר של לא תעשה:

ששך. ירמיה כ"ה כ"ו ומלך ששך ישתה אחריהם ושם נ"א מ' איך נלכדה ששך וכתוב באותה פרשה כמה פעמים בבל ולמוד מענינו ששך הוא בבל א"כ במקום שכתוב ששך ולא בבל ג"כ פי' בבל וכאן דורש למה נקרא ששך בבל על שבא"ב של א"ת ב"ש השי"ן מתחלף בב' והכ' מתחלף בלמ"ד של כ"ל וכנ"ל בגי' של נפש:

טבאל באלב"ם רמלא. היינו מ"ש בישעיה ז' ו' ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל שהכוונה על בן רמליהו וכמ"ש שם ח' פסוק ו' ומשוש את רצין ובן רמליהו א"כ מ"ש ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל פי' בן רמליהו וקראו רמלא על שבא"ב של א"ל ב"ם ג"ן ד"ס ה"ע ו"פ ז"ץ ח"ק ט"ר י"ש כ"ת הט' מתחלף ברי"ש והב' במ"ם והא' בל' והל' בא' הרי רמלא ובתיבת טבאל מרומז אל"ב ג' אותיות שמורים על אלב"ם:

שיעמוד ת"י שנה. ויק"ר פר' כ"א סימן ד' ושם מבואר:

פסקה כב

יתברך שמו. בתנחומא מסומן ומצויין כאן זאת חוקת התורה אך כאן נראה ששייך לסדר קרח וצע"ג איך שייך לסדר קרח והדבר מוכרע שגירסת התנחומא עיקר שכל סימן זה שייך לסדר חוקת שזה הקדמה למ"ש בפסוק ו' ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת שע"י דברים קטנים כאלו עושה הקב"ה דברים גדולים שטהרתן של ישראל תלוי בהן כמ"ש בהדיא שמ"ר פר' י"ז סימן ב' על מ"ש ולקחתם לכם אגודת אזוב ג"כ הקדמה זו

שהקב"ה עושה על ידי דברים קטנים גאולת ישראל ומביא פסוק וידבר על העצים מהארז אשר בלבנון עד על האזוב שהביא כאן במדרש בריש חוקת ראיה אמיתית שסימן כ"ב שייך לסדר חוקת וסימן כ"ג הוא שלא במקומו ושייך קודם סימן כ"א או לפ' שלאחריו וכמ"ש ריש סימן כ"א שסימן כ"א הובא בעבור מ"ש ויציץ ציץ של המטה ועל ידי שנחלפו סידור המאמרים ע"כ אין להבין שייכותם וסמיכותם. ואחר כתבי זאת האיר ה' עיני בשמ"ר ריש פר' יו"ד שמתחיל פסוק ויתרון ארץ בכל וז"ל שם וכל המדרש כמו שכתוב בויקרא רבה ובזאת חוקת התורה היינו בויקרא רבה ריש פר' כ"ב וכאן בריש חוקת כנ"ל כמו שכתבתי אמת ויציב:

ולנפלאותיו אין חקר. ובתנחומא הגי' בהיפך ולגדולתו אין חקר ולנפלאותיו אין מספר וכלשון הכתוב איוב ה' ט' עושה גדולות ואין חקר ונפלאות עד אין מספר:

אמר לו לשר של ים. בשמ"ר פר' ט"ו סימן כ"ב בשינוי ושם מבואר:

התחיל לבכות. שנאמר מבכי נהרות חבש כ"ה שם והענין שבתחלת בריאת המים ביום ראשון היו מעורבים עם האויר שהיה מלא העולם כמו אד וענן לח ואמר לו הקב"ה שיפתח פיו להוציא מתוכו האויר ולא ישאר בו רק חלקי מים בלא אויר כמו שהם עתה ועל שלא היה כן בתחלת בריאתו ע"כ היה קשה עליו לשנות טבע בריאתו וזהו ענין בכיה שלו והקב"ה בעט בו להוציא האויר מתוכו בעל כרחו לשנות טבע בריאתו וזהו הריגתו וזהו מ"ש כבשן ודרכן וקבלן הים עי' ב"ר פר' ה' סוף סימן ב' והכוונה הפשוטה בזה שעל שנברא בתחלה למלא העולם נשאר בו הטבע להתפשט ולצאת מגבולו תמיד כל ימי עולם ע"כ הומים גליו תמיד ואין יכול כמ"ש ויתגעשו מימיו ולא יכילו כי שם חול גבולו וזהו מ"ש ירמיה ה' האותי לא תיראו נאם ה' וגו' אשר שמתי חול גבול לים וכמ"ש בהדיא ב"ר פר' ה' סימן ו' שזהו מ"ש כונס כנד מי הים וגו' ייראו מה' כל הארץ ע"ש ותבין של כן פתח בפסוק כונס וגו' שהמים גבוהים באמצע הים כהר וזהו והאלהים עשה שייראו מלפניו ודו"ק:

ודורך על במתי ארץ . כמ"ש ב"ר סוף פר' כ"ג שאוקינוס גבוה מכל העולם ע"כ נקרא במתי ארץ:

ויסך בדלתים. ים וגו' עד ואשים בריח ודלתים:

אמר לו הים. שהשר כבר הרג ובתנחומא הגירסא רבש"ע א"כ וכו':

באוצרות תהומות. שהתהום שמחזיק כל המים נעשה אוצרות הרבה לכמה מיני מים מתוקים מלוחים חמוצים מרים וכדומה עי' ב"ר פר' ד' סימן ה':

מלא הסיט. מן האצבע לאמה כשמפרישים זה מזה עי' שבת ק"ו א':

שבזמן שאדם בוכה. שאם היה בוכה הרבה ולא היה מרגיש כאב בעיניו הי' בוכה הרבה ומקלקל עיניו כמ"ש כלו בדמעות עיני אך על שמרגיש כאב על ידי הדמעות פוסק מלבכות הרי שהכל בהשגחה לטובת האדם:

אלימא תופסה באזנו. בתנחומא הגירסא אלמלא תופסה באזנו. וכן אלימא כי החוטם גורם אלמלא וכתב במ"ע שתיבת אלמלא בא' יש לה שני משמעות אם הי' ואם לא הי' וכאן אלמלא הא' אם הי' ואלמלא הב' אם לא הי':

סרוחים שמעמידים אותם. שסרחון ליחת החוטם עומד בעד סרחון החיצון שלא יזיקנו והליחה עבה וסותם נקבי החוטם:

ואינו מתקבל בלבו ומקיאה. ומתיקות הפה ע"י הרוק מעכבו שלא יקיא:

לפי שקורא בתורה. פי' שעיקר בריאת האדם הוא שיעסוק בתורה וחכמה נברא בטבע זו שיהי' מתוק בפיו וכמ"ש חז"ל שמיני מתיקה מרגילים את הלשון לתורה:

שבכל מקום עושה. בתנחומא הגי' בכל דבר עושה ועי' ב"ר פרשה י' סימן ז' ויק"ר פרשה כ"ב סימן א' ובקה"ר פסוק ויתרון ארץ דף צ"ח כל הענין:

נטל עשב וקשר. להגן על ראשו שלא יזיקנו השרב.

עבר עליו חבר. חבר הוא היודע ללחוש על הנחשים שלא יזיקו כמ"ש אשר לא ישמע לקול מלחשים חובר חברים:

מרים את עשבא. פי' אם תסלק עשב זה מראשך יהי' יותר טוב לך וכאן חסר שאמר לו החבר עוד אחר שסלק העשב מראשו שיקרב אל הנחש ויגע בו וכן עשה ונפל לחתיכות:

להחיות בו המתים. בויק"ר שם הגי' להחיות המתים של ארץ ישראל בלא עת [וסולמא של צור הוא מא"י]. ורצה לעשות עצמו משיח:

התחיל הרם מבצבץ. כאן איתא שהדם הי' מהס"ת ובמקומות הנ"ל מבואר שהדם הי' על שגידר את הפרוכת לתוך ק"ק מקום השכינה:

שעצמו הרג. בכינוי כלפי מעלה וכאן חסר וע"ש ושם:

פסקה כג

ומטך אשר בידיך בראשית ל"ח י"ח שאם כפשוטו על מטה שביד לסמוך עליו והלא המטה נושאים ביד אחד ולא בשני ידים אלא לרמוז על מטה מלוכה שביד יהודה וכמ"ש בסוף הסימן מטה עוזך והי' מטה של גדולה של נסים ביד יהודה וביד אהרן ובו נאמר כאן ויציץ ציץ. וכמ"ש בריש סימן כ"א שאותיות צץ רומז על לעתיד ע' מש"ש שמקום סי' זה שייך לשם ואגב הובא כל סימן כ"א וע"כ הונח בצד הארון וכן היה מונח כשנבנה ביהמ"ק וזהו מטה עוזך ישלח ה' מציון וכאן הוא מקום המאמר שבסוף הסימן ואותו

המטה היה ביד כל מלך וכו' וביד מלך המשיח שכתוב בו תהלים סוף קל"ב ועליו יציץ וגו' וכאן במטה אהרן ג"כ כתוב בו ויציץ ציץ הרי שהכל מטה אחד:

שהיה ביד משה. כמ"ש שמ"ר סוף פר' כ"ו כשעושה בו אהרן נסים נקרא על שמו וכו' ע"ש וזה הפסק במאמר שהתחיל מטה יהודה עד שנמשלו ישראל בהם ואח"כ חוזר לענינו וכנ"ל בדיבור הקודם:

כבוד לאיש שבת מריב. שנס זה של המטה עשה הקב"ה כדי שלא יריבו עוד ישראל על משה ואע"פ שהיה הקב"ה יכול לעשות באופן אחר שכל מי שיריב יענש כמו קרח לא עשה כן וממנו ילמדו הכל שלא להחזיק במחלוקת:

שהיה מקלו לח. כשנוטלים מטה מאילן לח יכול המטה להפריח איזה זמן אחר כריתתו עלים אע"פ שאין באפשרי שיציץ ציץ ויגמול שקדים אעפ"כ היה להם פתחון פה במקצת ע"כ לסלק כל פתחון פה נטל כולם מקורה אחד שכולם שוים:

שם המפורש שהיה בציץ. שתיבת ציץ מיותר ודורש כמשמעו ציץ ממש על קדושתו של ציץ מכח השם שבו:

שהיה שוקד על שבטו. מלשון אורב ועושה מריבה וכמ"ש ירמיה ח' ו' נמר שוקד על עריהם וכן וישקוד ה' על הרעה וכן כי שוקד אני על דברי:

שנמשלו ישראל בהם. כמ"ש שלחיך פרדס רמונים וכן אל גנת אגוז כמ"ש שמ"ר ריש פר' ל"ו ע"ש ועל שאלו לשבחם ותפארתם ע"כ לא יתכן שיורה על דבר שאינו שבחם כמו כאן.

ביד בל מלך. לא יתכן כפשוטו שהרי היה מקומו בצד הארון ואיך יקח אותו זר וישתמש בו אלא בהכרח שפי' שהיה בימי כל מלך:

פרק יט

פסקה א

מי יתן טהור. תנחומא כאן סימן ג':

מרדכי משמעי. כמ"ש אסתר ב' מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני שהי' שמעי נכד קיש אבי שאול וכמ"ש ש"ב ט"ז ה' איש יוצא ממשפחת בית שאול ושמו שמעי בן גרא ושאול הוא מבנימין כמפורש ש"א ריש ט' ומ"ש מרדכי בן יאיר בן שמעי בהכרח שיש כאן דילוג דורות שהרי שמעי נהרג בתחלת מלכות שלמה כמפורש במ"א ב' ומרדכי היה מהגולים עם יכניה י"א שנה קודם חורבן הבית וא"כ חיו יאיר ומרדכי ת' שנה. ומה שחושב בתרגום שני על אסתר הרבה דורות בין שמעי לקיש אולי ט"ס הוא וצ"ל שמעי

בר מיכה ודו"ק. והדורות שחושב הוא בין יאיר לשמעי כנ"ל ודרשה זו סמוכה על הכלל שהקדמנו בסוף הקדמתנו לספר בראשית אות ז' בענין השמות ע"ש. וצ"ע איך קורא את שמעי לטמא הרי היה מגדולי הדור כמ"ש מ"א א' ח'. שחושבו מהשרים הגדולים של דוד. וצדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי וגו' ואמרו חז"ל שהיה רבו של שלמה ואם על שחרף את דוד הרי עשה תשובה וגם קבל ענשו ויתכן שדעת חז"ל שמרדכי נולד מזרע שמעי שנולד קודם שעשה תשובה:

לא יחידו של עולם. וזהו לא אחד בתמי' ומ"ש בלשון שלילה ותמיה לא אחד כי בא להראות מופת נגד המכחישים שסוברים שיש פועלה טוב ופועל רע וא"כ היו ראוי טוב מטוב וטהור מטהור ורע מרע וטמא מטמא ומאחר שאנו רואים שיוצא טוב מרע וטהור מטמא זה מופת על אחדות הבורא וזהו לא אחד לא יחידו של עולם:

ישראל מעובדי כוכבים. כמ"ש גוי מקרב גוי:

מי עשה כן. מי עשה שהאור יוצא מתוך החושך וכדומה דברים הפכים שנמצא בבריאת הברואים:

מי צוה כן. שייך על ישראל מעובדי כוכבים שהיה ע"י ציווי מי גזר כן על יצירת הוולד טהור מטמא ואע"פ שאמרו חז"ל דצדיק ורשע לא קאמר זהו בסתם בני אדם אך על הגדולים כתוב בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך ועכ"ז הרשות נתונה אצלו בכל מעשה ומעשה:

בהרת כגריס. משנה במסכתא נגעים ובתנתומא הגי' בהרת כגריס טמא מאי כגריס כחצי פול באדם טמא:

האשה שמת ולדה. האשה טהורה על שהיא טומאת בית הסתרים ובלועה בה אך החיה טמאה בנגיעה וכן כשיצא הולד מטמא אותה בנגיעה:

מי עשה כן. את האשה והולד ומיתת הולד מי צוה כן על הטומאה וגזר שבעוד הטומאה בלוע בה לא תטמא וביציאתה ממנה טמא:

המת בבית. פי' זה דומה ממש למת כשהוא בבית הבית מטמא באוהל וכשיצא מן הבית נטהר הבית ואינו מטמא עוד באוהל וכאן בהיפך וזה פלא:

העוסקים בפרה. משנה במסכתא פרה פרק ד' היא גופה מטהרת וזהו טהור מטמא. הוא עשה את הפרה הוא צוה שתטהר אחרים והוא גזר שתטמא העוסקים בה. והנה אמר ג"פ מי עשה כן וכו' וצ"ע ועל איזה פסוק מרמז ומה שפירשתי בזה אינו מוכרח:

פסקה ב

אמרות ה'. הוא ד"א על מ"ש זאת חקת התורה תנחומא כאן סימן ד' כל סימן זה עי' ריש פסחים ב"ר פר' ל"ב סימן ד' ויק"ר ריש פר' כ"ו ושם פירשתי קחנו משם:

יוצאין למלחמה ונופלים. ירושלמי פרק א' דפאה ד"ר פר' ה' סימן יו"ד וכל הענין עד למחות בנוב ולא מיחה הוא ג"כ בירושלמי שם:

דואג ואחיתופל. דואג בימי שאול ואחיתופל בסוף ימי דוד ואמרו חז"ל שלא ראו זה את זה:

אלו הזיפים. בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה היסגירוני בעלי קעילה וכן הוא בויק"ר ריש פר' כ"ו ובתנחומא כאן:

נושכת ואינה ממיתה. וכן הוא גם בתנחומא כאן אך בירושלמי פאה ובויק"ר פר' כ"ו שם הגי' למה את נושך מה את מועל ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל ואת נושך וממית בירושלמי מסיים מה הניה לך והשיב אם ישוך הנחש בלא לחש ונראה דב' הגירסאות אמת והם ב' מיני שאלות וב' תשובות. השאלה הא' שהחיות נושכים ואינם ממיתים פי' שאינם ממיתים בנשיכה אחת לבד אלא מכים דורסים וטורפים עד שממיתים והנחש ממית בנשיכה לבד והשיב אם ישוך הנחש בלא לחש שכך לחשו לי משמים. והשאלה הב' כולם יש להם הנאה ואת אין לך הנאה על זה השיב ואין יתרון לבעל הלשון שכשם שהוא אין לו הנאה גם אני השליח להורגו אין לי הנאה וכן הוא בערכין דף ט"ו ב' שעל השאלה מה את מועיל השיב ואין יתרון לבעל הלשון וכן משמעות הלשון בויק"ר שם שהגירסא מורכבת משני הלשונות וכן הוא בפסיקתא זוטרתי סדר חוקת והפסוק כתב שתי התשובות וחז"ל פירשו שתי השאלות על פי שתי התשובות וע"פ מדת מנגד דאנו דורשים מדה ט' וכאן חסר שאלה ב' דוק בזה ואין הכוונה שהחיות שואלים לנחש והוא משיב אלא שכך אנו לומדים מן הפסוק טעם הדברים:

ואבנר למה נהרג. לדברי יש אומרים בסמוך שהיה לו למחות בנוב ולא מיחה שהוא הרביעי שנהרג על לשה"ר ואגב דעה זו הביא שאר הדעות:

מן גלמוי דידך. מן כנף בגד שבידך ובירושלמי הגירסא מן גלגוי דידך שבלשון מדרש הוא ענין דברים של שבח והתפארות כמ"ש ויק"ר ריש פר' ה' זיל גלוג לאמך וכו' וכן שם בויק"ר פר' כ"ה סוף סימן ה' זיל גלוג לאמך וכו':

מן אבנר לדוד. שכתב שם דוד תחת שמו:

חנית וצפחת בסירה. חנית וצפחת שלקחתי עתה מן המעגל כמבואר בשמואל א' כ"ו איך תוכל לומר בסירה הועדה ודורש כן ממ"ש הלא תענה אבנר מאחר שלא דיבר עדיין

עמו ואיך אמר בתחלת דבריו הלא תענה ותיבת הלא משמע לטענה ותמיה ע"כ דורש שהוא טענה ותמיה על דברים הקודמים של כנף ואינו תחלת דברים. ועי' לקמן פר' כ"ג סימן י"ג ירושלמי סוטה פרק א' ועי' לעיל פר' ט' סי' כ"ד מש"ש:

שלא המתין לשאול. פי' שלא אמר לשאול להיות מתון ומיושב בדבר ובתנחומא הגירסא שהמתין לשאול פי' שעשה שהמתין שאול ואיחר מלהתפייס ובירושלמי הגירסא שלא הניח לשאול להתפייס:

פתר קרא בפרשת פרה. קרא שהקדים בריש הסימן אמרות ה' אמרות טהורות וגו' מזוקק שבעתים שפרשת פרה מדברת. ועי' ילקוט תהלים פסוק הנ"ל ואגב מאמר זה הובא כל הדרשה לכאן:

פסקה ג

כל זה נסיתי בחכמה. תנחומא כאן סימן ו' פסיקתא פי' י"ד סימן ז' כל זה נסיתי בחכמה בכל חכמה ובכל דעת שבעולם ואח"כ חזר מדבריו ועבר על דעתו הראשונה ואמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני אלא אמר שלמה בכל פרשיות של תורה ובכל עמקי חכמה נכנסתי ועמדתי עליהם וכו' אלא על פרשה זו צווח אחכמה וכו' עכ"ל הפסיקתא וזה חסר כאן ומרומז בסוף הסימן כי כן הוא ועי' קהלת רבה דף ק"ד:

כתיב ויתן אלהים. מ"א ה' ט' ובפסיקתא שם הגירסא שמא תאמר משנכנס בבנים ונכנס בשנים ניתן לו החכמה לאו אלא משהוא נער ניתן לו החכמה שנאמר ויתן אלהים חכמה לשלמה והכוונה שמפורש שכתוב שם בענין ששאל את החכמה כשהוא נער קטן כמ"ש בהדיא מלכים ג' ז' ואנכי נער קטן וגו' ונתת לעבדך לב שומע לשפוט וגו' ועל זה השיב לו הנה נתאי לך לב חכם ונבון וזהו ויתן אלהים חכמה לשלמה ובא להחזיק הקושיא איך אמר אחכמה והיא רחוקה ממני:

מהו כחול. בפסוק הנ"ל כתוב ויתן אלהים וגו' ורוחב לב כחול אשר על שפת הים ושואל באיזה אופן נמשלה התורה לחול שהוא דבר גשמי ע"כ דורש ע"פ גז"ש שניתן בו חכמה כנגד כל ישראל וכמ"ש בפסיקתא ובתנחומא שם כיצד החכמים יש בהם דעת הזקנים הסופרים וכו' בני תורה וכו' כל אחד יש בו דעת ואם תקים את כל ישראל ותעמידם לעבר אחד ותעמיד את שלמה לעבר אחד שקולה חכמתו של שלמה כנגד כל ישראל הוי כחול:

וערומים בטייר. עי' ויק"ר פר' ל"ב סימן ב' במ"כ ומש"ש בשם המ"ע:

מה היתה חכמתו. ב"ר פר' י"ז סימן ד' ועי' מש"ש ועי' ילקוט שם:

כיון שברא אדם. על שגופו מאדמה שותפת לבהמה ונשמתו ממרומים נשמת שדי ע"כ יש לו השגה בעליונים ובתחתונים בעצמותם ונפשותיהם וגופותיהם ומקריהם ומדות כל חי שע"פ סודות של מדת ממעל ידע לקרוא שמות של כולם על פי מהותם אך המלאכים שהם רק שכלים נבדלים ואין להם השגה במהות התחתונים אין באפשרות השגתם לידע שמות הברואים ודורש את הכתוב ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע כי לא נוכל לפרש את הפסוק שכל האדם הוא הכלל ואח"ז בא הפרט אלו ארבעה בני אדם כי איך נקראו ד' אלו כל האדם ע"כ דורש האדם על אדה"ר שנקרא בתורה הרבה פעמים האדם ואיתן האזרחי זה אברהם כדאיתא בב"ב דף ט"ו ועי' מה שכתבתי ויק"ר ריש פר' ט' ע"פ מדה ט"ו:

אמרו המצרים. בא לפרש מה היתה חכמתו של יוסף שמהלל לשלמה מה שהיה חכם יותר ממנו וכמ"ש פרעה למצרים הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו וגו' אין נבון וחכם כמוך בחנו אותו עד כמה הגיע חכמתו וכמ"ש בספר הישר שהיה חוק במצרים שלא ימלוך עליהם איש ולא יהיה משנה למלך מי שאינו יודע בשבעים לשון ומפורש בספר הישר שלמדו גבריאל המלאך בלילה אחת אחר שפתר החלום לפרעה וזהו מ"ש עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע וכמ"ש בילקוט תהלים פ"א פסוק זה מתחיל בע' עדות ומסיים בע' אשמע לרמוז על שבעים לשון שלמד פתאום וזה מרוח אלהים אשר בו וכמ"ש פר"א פרק ל"ט:

דרדע זה דור המדבר. וכמ"ש בקה"ר שם ודרדע זה דור המדבר שכולו דעה וכן הוא בפסיקתא שם על שכולם זכו לנבואה בהר סיני לשמוע הדברים מפי הקב"ה:

שלשת אלפים משל. וס"ד ויהי שירו חמשה ואלף:

ב' וג' טעמים. נזם זהב וחלי כתם ד' תיבות אלו נושאים כל אחד משמעות מיוחד ובאופן זה יתכן שימצא חשבון של שלשת אלפים משל גם מרומז בתיבת אלפים מלשון לימוד וטעם שבכל פסוק יש שלש לימודים וטעמים מלשון ואאלפך חכמה ועי' עירובין כ"א ב':

שיריו אכ"כ. שהיה משמע שהיו שיריו הרבה חמשה ואלף אלא שירו שיר שלו היינו של משל הנ"ל:

וידבר על העצים. מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר יוצא בקיר ומשמע שדיבר עמהם ושואל המדרש וכי אפשר לדבר וכו' ועוד הוקשה למדרש למה לא פרט אלא שני מינים אלו ארז ואזוב ואם נדון אותו בכלל ופרט יקשה שסותר ענין הפרשה שבא להגדיל חכמת שלמה ומיעט שלא דיבר רק עם ב' מינים אלו על כן דורש דכאן בהכרח לא בא לדרוש כלל ופרט ולפי פשוטו שדיבר ודרש טבעי כל העצים מן הגבוה ומכולם ועד הנמוך של

כולם וכל העצים בכלל אלו וע"פ מדה י"ז שמ"ש ארז ואזוב כמפורש בתורה אצל מצורע וצ"ע שלא הזכיר עץ ארז ואזוב שאצל פרה אדומה ושם אינו שייך הטעם שאצל מצורע אולי גם הוא בכלל מ"ש בסוף הסימן אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ועי' שמ"ר פרשה י"ז סי' ב':

שהגביה עצמו כארז. כמ"ש לעיל פר' ז' ריש סימן ה' ועל גסות הרוח:

ועוף כתוב אחד אומר. שעל העוף דרש הטעם ע"פ שני כתובים מכחישים והכריע כב"ק שנבראו ממקום שיש שם מים ועפר מעורב יחד וע"כ די בסימן אחד:

ועוף יעופף. משמע שעוף יעופף ג"כ מן המים:

אעפ"כ אעפ"י שלא נברא ממים עצמם על שיש בו צד מים יש בו סימן של קשקשים והדג שכולו מן המים עצמם הוא כולו קשקשים:

שמונה שרצים. שבת דף ק"ז:

הצאן ובקר ישחט להם. ואם את כל דגי הים יאסף להם. וכדבסמוך. ועי' ב"ר פר' ז' סימן ב' כל הענין ועי' ירושלמי קדושין פרק ג' יבמות פרק ב':

על משפחותם לבית אבותם. הרי שמשפחת אב קרוי משפחה וכן לענין המילה אם אביו מישראל חייב במילה. ובמדרש קהלת גורס עוד וכתיב המול ימול יליד בית ומקנת כסף ודורש יליד בית ממ"ש ויתילדו וגו' לבית אבותם שאם הוא היליד בית הוא מצד בית אב:

ומן הקבלה. היינו נביאים וכתובים שנקראים בלשון משנה קבלה כמ"ש בתענית ובקבלה הוא אומר ואני הבאתי ראי' מן התורה ודברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן וראי' שלי חזקה משלך:

כי יסיר את בנך. עי' מ"ש בב"ר פרשה ז' סימן ב' בפירוש הדברים:

דהוא טבא בקילטא. טוב לקלוט המכות:

פסקה ד

מי כהחכם. תנחומא כאן בסימן ו' פסיקתא פר' י"ד סימן יו"ד קהלת רבה פסוק זה:

חכמת אדם. חכמתו של הקדוש ברוך הוא תאיר פני כמ"ש יאיר ה' פניו אליך ועי' ב"ר ריש פר' כ"ז:

ואשמע קול אדם. ששמע קולו של הקב"ה:

ממדת הדין. ואז תאיר פניו כמו שהיה בעגל:

על כל דבר. פי' שעל כל דבר של טומאה היה אומר לו גם טהרתו וכאן חסר העיקר ע"כ אין להבין כלל למה הביא דרשה של הפסוק מי כהחכם וכל הענין לכאן אך

בקהלת רבה שם ובפסיקתא שם הגי' ד"א מי כהחכם זה משה עיר גבורים עלה חכם ומי יודע פשר דבר זה משה שפירש התורה לישראל חכמת אדם תאיר פניו אמר רבי מני דשאיב בשם ר"י דסכנין משום ר"ל על כל דבר שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר לו טומאתו וטהרתו (ועי"כ תאיר פניו של משה) כיון שהגיע לפרשת אמור וכו' עד נתכרכמו ובקה"ר שם הגירסא נשתנה פניו של משה הה"ד ועוז פניו ישונה פי' שנשתנה פניו למראה כרכום (גע"ל) וכיון שהגיע לפרשת פרה וכו' מעפר שרפת החטאת ועי' עוד בקה"ר הוספת דברים וכאשר הודיע טהרתו ע"י אפר פרה אז נתקיים עוד חכמת אדם תאיר פניו:

פסקה ה

ר"י דסכנין. תנחומא סימן ז' פסיקתא פר' י"ד סימן י"ב:

ערות אשת אחיך. לא תגלה בעודו בחיים או מת והניח בנים היא אסורה בעונש כרת:

וכבס בגדיו. הרי שנטמא בו ואיך יטהר אחרים ואעפ"כ בא לכפרה כמ"ש ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזירה ונקרא טהרה כמ"ש לפני ה' תטהרו הרי שמטמא ומטהר יחד דבר והפכו וכן כל הד' דברים:

פסקה ו

א"ר יוסי בר"ח. תנחומא סי' ח' פסיקתא פר' י"ד סי' ג':

לך אני מגלה. וזהו ויקחו אליך וכי כל הפרה היא לצורך משה בלבד אלא פי' אליך אני מגלה טעמי פרה וסודה אך לאחרים חוקה גזירה בלא טעם:

כי אקח מועד. היינו מ"ש כמה פעמים והיה ביום ההוא היינו לעתיד אז אני מישרים אשפוט לידע טעם כל דבר במישרים בלא חוקה אך בעוה"ז חוקה:

לא יהיה אור יקרות. שכל דבר שאינו בנמצא תמיד הוא יקר וכמ"ש ודבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ אבל לעתיד יהי' האור נמצא שיתגלו הדברים המכוסים וזהו יקפאון כתיב כמ"ש במ"כ שיתגלו ויהיו צפים לעין כל:

כהדין סמיא רצפי. שהסומא שנתעוורו עיניו שאינו יכול לראות אף הדברים הגלוים שנראים לכל ולא יראה עד שיתרפאו ויתוקנו עיניו ובדרך זה בני אדם כסומים בעוה"ז ולעתיד יתוקנו ויתרפאו ויראו וכמ"ש דוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך שענין הסוד בעוה"ז הוא מצד חסרון כח הדעת ועיני השכל שהם מכוסים בכסוי ההעלם וזהו והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים לשעבר במקצת ולא עזבתים מכל וכל אך לעתיד יהי' ביתר שאת וכמ"ש ויק"ר פרשה כ"ז ריש סי' ד' מה שהיה כבר הוא ע"ש ותבין כאן:

וכל יקר ראתה עינו. דבר שהיה יקר בעולם הזה כנ"ל אור יקרות נתגלו לו והענין בזה שכל התורה אשר ארוכה מארץ מדה נתנה למשה כמה שכתוב שמ"ר פ"ר מ"א סימן ו' אלא שנתנה בכללים לא בפרטים ע"ש בהדיא וחכמי הדורות דרשו הפרטים שלא היה אפשר למשה לדרוש ובפרט ר"ע שדרש על כל קוץ וקוץ תילי תילי של הלכות והכל משל משה דוק והבן. וכמה שכתוב סנהדרין דף ל"ה ולי מה יקרו ריעך אל על רבי עקיבא וכן כאן מתיבת יקר ויש בתיבה זו נוטריקון יקר רבי עקיבא מה עצמו ראשיהם ראשי וקוצי אותיות אספרם מחול ירבון תילי תילים של הלכות על כל קוץ:

ושלך קיימת. וזהו אליך ופי' שכל הפרות האדומות נתקדשו מפרתו שעשה משה וממנה נגנז לקדש לעתיד:

פסקה ז

ר' אחא בשם ריב"ח. תנחומא בסי' ח' ופסיקתא שם סי' י"ג. ופירוש מאמר זה נדפס בארוכה בהקדמתי לספרי מדרש תנאים בהקדמה הנקראת האחד אליעזר קחנו משם:

ושם האחד אליעזר. מאחר שאמר שם האחד גרשון הי' לו לומר ושם השני אליעזר ע"כ דורש ושם האחד המיוחד אליעזר לרמוז על התנא ר' אליעזר ע"פ מדה י"ז שמפורש במשנה ובאופן המבואר בהקדמתי הנ"ל:

פסקה ח

שאל כותי אחד. תנחומא סי' ח' הנ"ל ובפסיקתא שם סי' י"ד והוא ד"א ופירוש אחר על זאת חוקת התורה:

רוח תזזית. ב"ר פר' י"ב סי' ט':

לא המת מטמא. שאין הדברים דומים שרוח תזזית מין חולי ה' וזהו רפואתו ומ"ש בפסוק רוח הטומאה פי' רוח הטעות של יצר המתעה והמטעה שבגוף האדם ואין זה ענין לטומאת מת:

פסקה ט

קח את המטה. תנחומא כאן סי' ט' וראוי הי' לרשום כאן פרשה מיוחדת בפני עצמה מאחר שהוא ענין מיוחד כולל כמה דרשות אך מאחר שכל הענין לקוח מהתנחומא ושם אינו נוהג בפרשיות רק בסדרים גם כאן לא רשמו פרשה. ויובדל מענין הקודם ברושם סימן כפי דרכנו:

חס על ממונם. אע"פ שכתוב ורחמיו על כל מעשיו ונותן לחם לכל בשר בחסדו התמידי אך כאן שנתן לישראל מים ע"פ נס מהצור בשינוי הטבע שאין זה שייך בשביל בהמות רק על שחס על ממונם של ישראל כמו על עצמם אף בשינוי הטבע ודו"ק:

ויקהילו משה. ע' ב"ר פר' ה' סי' ו' שהחזיק מועט את המרובה:
אל פני הסלע וכן הוא אומר. כאן הוחלף סדר המאמר וה"ג בתנחומא אל פני הסלע מלמד שכל אחד ראה עצמו עומד על פני הסלע וכן הוא אומר ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד וכן כשעברו וכו'. ופי' על שכתוב את הקהל אל פני הסלע והקהל הי' מחנה של ת"ר אלף גברים ופני הסלע לא החזיק רק איזה אמות ולא ראו את הסלע רק איזה יחידים אלא שהי' נס נפלא שראו כולם את עצמם לפני הסלע וכן אצל פתח אה"מ שראו כלם את עצמם פתח אוה"מ:
גשו הנה. היינו לפני הארון ומסיים בתנחומא וכתיב וכל ישראל עומדים מזה ומזה לארון משמע שכולם סמוכים לארון ממש:
וראו נסים שבסלע. על שעשה הכל בפני כל העם ע"כ הרהרו אחריו כמ"ש בסמוך בשם המכילתא:
יוציא לנו מזו. מסלע שאנו מראים לו לא מסלע שרוצה:
עומד בספק. וכאן חסר שני תיבות אמר משה אם אשמע וכו' או כלשון התנחומא עומד בספק אם שומע להם נמצא מבטל דברי המקום:
והקב"ה לוכד חכמים. וכתוב שם ושולח מים על פני חוצות אז מפר מחשבות ערומים וגו'. לוכד חכמים היינו כשנתן מים מהסלע על פני חוצות כי משה בתולדתו הי' מוכן להכשל במים כמ"ש שמ"ר פר' א' סי' ט"ז ולקמן פר' זו סי' י"ד ובמה ששמר עצמו שלא להכשל במים בזה נלכד ובבאר הראשון בסדר בשלח כתוב עבור לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ודרשו במכילתא עבור מהם שאתה מוציא להם מים אלא בפני זקני העם הצדיקים שלא יהרהרו אחריו אך כאן היתה כוונת משה לקדש שמו ית' בפני כל קהל ישראל ובזה נלכד שהרהרו אחריו והקפיד ואמר שמעו נא המורים ונכשל יותר שהכה הסלע פעמים:
אם יראה איש באנשים. וס"ד וכל מנאצי לא יראוה שפי' לבד אלו של חטא מרגלים אלא כל מי שינאץ אותו הוא בכלל עונש זה:
הרי סלע. וזהו מ"ש משה להם המן הסלע הזה כי הם הראו לו סלע אחר ולשון רש"י בחומש המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים פי' שהסלע שהראו הם לא נצטוו רק מן הסלע שהראה להם הש"י ע' שמ"ר פר' כ"ו סי' ב':
מלמדים. מלשון ולא שמעתי לקול מורי וא"כ הוא שבח שמלמדים לאחרים ע"כ הוסיף המדרש את מלמדיהם וע"פ מדת דבר הלמד מענינו דורש כאן מדה ט' שהדבר למוד מענין שרצה לחרפם על המרותם:

הכהו פעם אחת. שאם נעשה כחפצו בפעם אחת לא הי' צריך לפעם שני אלא שלא פעל בפעם ראשון ודורש מפסוק הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטופו תיבת הן מיותר ותחילה אמר יזובושפירושו טיפין כזב ואח"כ אמר ונחלים יטפו גם ישטפו משמע ששוטף ומכלה כל מה שמוצא ע"כ דורש שכך פי' הן הכה צור שתיבת הן פי' אחת (כי בלשון יוני הן אחת) פעם אחת הכה צור ויזובו מים טיפים וכאלו מפורש ופעם שני הכה ונחלים ישטפו ע"פ מדה ט' וזהו ההכרעה:

מסלע שאמר לו הקב"ה. שמשה אמר המן הסלע הזה בלשון תמיה משמע שלא יוציא מזה וכלשון רש"י שהעתקתי שלא נצטוינו עליו אלא מזה שנצטוינו עליו ע"פ מדה ט' ואולי דורש גז"ש הזה זה אלי שצוה עליו והתמי' תמי' קיימת:

יבקע צורים. הם ב' כ"מ שכתוב ויך את הסלע ובתהלים הן הכה צור וכתוב יבקע צורים וההכרעה שהכאה הי' על האחד שציוהו והבקיעה הי' בהרבה צורים שהיו שם:

ולמה נתפס אהרן. ע' ב"ר פ' צ"ט סי' ה' ומש"ש תנחומא כאן סי' י':

ויאמר ה' אל משה. ואל אהרן:

אשר נסיתי במסה. תריבהו על מי מריבה עשית עמו ריב כאילו חטא ושתק וקבל בילקוט כאן איתא מכאן שהנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה והי' אהרן יכול לומר אני לא חטאתי אלא שתק וכבש כחו ולא למד על עצמו סנגוריא האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו שלא אמר עשה בשביל אבא עשה בשביל אמי שלא תכנס שכולה בג' בניה (פי' שלא תכנס לארץ ישראל וכמ"ש בסדר עולם פרק ט' שיוכבד מבאי ארץ וכמ"ש בתנחומא סוף ואתחנן שאמר משה יוכבד אמי שהוקהתה שיניה בחי' בשני בני יקהו עוד שני' במיתתי ואת אחיו לא הכיר שלא הי' לו עסק בשמעו נא המורים ואת בניו לא ידע כשנשרפו בניו ושתק כי שמרו אמרתיך ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי עכ"ל:

פסקה י

והיא גדולה מזו. שמ"ש הצאן ובקר וגו' משמע קיצר אמונה ח"ו יותר מחטא מי מריבה:

להקדישני לעיני בני ישראל. שכאן היה לפני כל קהל עדת ישראל: איתא בפסיקתא זוטרתי כאן מה קידוש היו צריכין לעשות האחד שאמר ודברתם והוא הכה ואהרן עומד ורואה לפי שאותיותיו של הקב"ה אינם דומים זה לזה בתחלה אמר להם והכית בצור היינו בסדר בשלח ובשניה אמר להם ודברתם אל הסלע להודיע כח גבורתו של הקב"ה שאינם דומים זו לזו אלא חדשים לבקרים אלא עשיתם אחרון כראשון. ענין אחר שהי' לכם להוציא מן הסלע שאמרו הם כדי שיתקדש שמי בתורה ע"ש באריכות:

פסקה יא

זש"ה יש הבל. תנחומא כאן סי' י':

לטעון כלום. ב"ר פר' כ' סי' ב':

ולמה אתה מקללני. מפני מה הניחו ציווייך והלכו אחר ציוויי כ"ה שם בב"ר. דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים. אלא על שהיה רשע מסית ומדיח לא הניחו לטעון כלום ומה שהגיע לנחש הרשע הגיע לאהרן הצדיק:

פסקה יב

משל למה"ד. ספרי ריש ואתחנן ד"ר פר' ב' סי' ו' ילקוט שם ויק"ר פר' ל"א סימן ד':

קלקלה. בזנות או בכשפים חטאים שחייבים עליהם מיתה והשביעית לאו גרידא הוא והפגים אינם ראוים עדיין לאכילה ולא נהנתה. ובנמשל שהדור חטאו בפועל והמרו אמרי פיו אך כאן שלא הקדישו שמו לשעה במכשלה ושגיאה:

פסקה יג

שאת השבית הצאן. פי' אם תכנוס יאמרו הבריות שאין המלך חושש כלל להפסד צאנו ואין זה כבודו אלא לא תכנוס עד שתביא הצאן שנשבו שקבלת מידי לבד אלו שנולדו מהם שלא קבלת מידי וכן הוא בנמשל ועי' שמ"ר פר' ב' סי' ד' ופר' ה' סי' יו"ד ד"ר פר' ב' סי' ט' וסוף פרשה ח' תנחומא כאן סימן יו"ד: את הקהל הזה. שמעשה זו היה בסוף מ' שנה הוא הדור השני שבא לארץ ישראל והדור הראשון מתו במדבר אותם יביא עמו לעתיד ב"ב:

פסקה יד

שמקדם היה משה מתוקן. עי' ב"ר פר' ד' סוף סימן ו' שמראשית הבריאה צפה הקב"ה שילקה משה במים ע"כ לא כתב בהם כי טוב ועי' שמ"ר פר' א' סימן י"ח ותנחומא כאן סימן י"א:

היא קדש. וכאן כתוב וישב העם בקדש ונקרא קדש על דרך מגיד מראשית אחרית שעל שכתוב כאן ויקדש בם נקרא שם המקום קדש ונקרא עין משפט כי עין פי' באר כמ"ש והנה נצב על העין וכן על עין המים וכאלו כתוב באר משפט היא קדש ופי' באר משפטו של משה היא קדש כנ"ל ויכו את כל שדה העמלקי כמ"ש סוף בשלח ויחלוש יהושע את עמלק וזה ע"פ משה וגם את האמורי שמשה הכה שני מלכי האמורי סיחון ועוג וזה המה מי מריבה וגו' שמאז מקדם ויקדש בם עי' תנחומא:

המה מי מריבה. לשון רבים על כל המימות:

פסקה טו

שנענש על ידם. כמ"ש אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם היינו שעשה הדין במשה ואהרן ובתהלים מפורש ויקציפו וגו' וירע למשה בעבורם וזהו לא עשה לרעהו רעה תהלים ט"ו והפסוקים נדרשים במשה כמ"ש שמ"ר ריש פר' ד' על מזמור כ"ד שבתהלים מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו שמדבר במשה וכן כאן במזמור ט"ו מי ישכון בהר קדשך מדבר ג"כ במשה וענין שני המזמורים אחד הוא ואיך הוא משבח למשה לא עשה לרעהו רעה א"כ הוא מעשה רשע אלא פירושו אעפ"י שרעהו עשה לו רעה לא השיב לו רעה וכמ"ש אל תאמר אשלמה רע וכמ"ש אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו וכמ"ש ב"ר פר' ל"ח סי' ג' עי' מש"ש וכן וחרפה לא נשא על קרובו פי' ג"כ שאם חרפו קרובו לא ישלם לו חרפה:

אלא וישלח מלאכים. ודורש סמוכים שסמך למי מריבה וישלח מלאכים אל מלך אדום לטובת ישראל:

אתה ידעת. ולא אמר שמעת לרמוז על ענין ידוע תדע ע"פ מדת ממעל:

על זקניהם. על אבי אביהם של כמה דורות שהיו לו שני בנים ונעשו שתי משפחות והבנים של זרע אח אחד שלמו החוב עם זרעם ומשפחת האח השני לא השתתפו בשילום החוב ואח"כ הוצרכו בני המשפחה בני האח ששלמו החוב לבקש עזר מבני משפחת האח שלא עזרו בשילום החוב וכך בנמשל שאברהם נגזר עליו כי גר יהיה וגו' ועבדום וענו אותם ויצאו מזרעו שני בנים שהיו חייבים לשלם החוב ולא שילם אלא אחד וזהו וירדו אבותינו מצרימה הם יעקב ובניו וכן וירעו לנו מצרים ולאבותינו זרע יעקב כל הדורות שהיו באותן מאתים ועשר שנים:

מה טיבם של אבות כאן שנאמר וירעו לנו המצרים ולאבותינו. פי' מאחר שכתוב וירדו אבותינו מצרימה וגו' היל"ל וירעו להם המצרים ולנו ולמה הזכיר עוד הפעם ולאבותינו ועוד שהיל"ל לאבותינו ולנו ע"כ דורש שפירושו על האבות הראשונים שכשישראל בצרה מרגישים האבות בצערם וכן מפורש בשמואל א' י"ב ט"ו ואם לא תשמעו והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם:

מי באר. ואם הכוונה על באר של אדום הול"ל מי בארות ובורות על כן דורש שהכוונה על באר של ישראל שלא ישתו רק מבארות של אדום שיקנו מהם מים וכאן ברמז ומפורש בדברים ב' ו' אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם ובאדום מדבר שם כמ"ש בריש הענין אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו הרי ע"פ מדה י"ז נצטוו לקנות מהם אוכל ומים:

אמר להם משה. תחלה אמר המדרש כך אמר הקב"ה למשה ואח"כ אמר להם משה כי המדרש דקדק לשון הכתוב שאמר שם דברים ב' ויאמר ה' אלי לאמר ואת העם צו לאמר וגו' עד כי לא אתן עד אוכל תשברו וגו' ושתיתם הכל דברי הש"י ואח"כ אמר כי ה' אלהיך ברכך וגו' ידע לכתך וגו' וזה דברי משה שאם היה דבור הש"י כמו הפסוקים הקודמים הי"ל כי אני ברכתי אתכם וזהו אמתת כוונת המדרש בפשט הכתוב:

שלא הפסדתם בשעבוד. שכך אמר הקב"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כך הוא בתנחומא:

שאנו חוסמים את בהמתינו. רש"י בחומש פירש דרך המלך נלך אנו חוסמין בהמתינו שלא יטו לכאן ולכאן ונראה שפירש מ"ש לא נטה ימין ושמאל על הבהמות אך במדרש מפורש על ולא נטה ימין ושמאל דרשה אחרת ואפשר דתרתי שמעת מינה ויתכן שדורש דרך המלך נלך כמו שעשה אברהם אבינו שהיה חוסם בהמתיו כמ"ש ב"ר פר' מ"א סי' ה' ופר' ס' סי' ח' מדכתיב ויפתח הגמלים שהתיר זממיהם ונקרא אברהם מלך כמ"ש ב"ר פר' מ"ב סימן ה' עמק המלך:

בכל סביבותינו. משמע שיש רשות בסביבות האומה ולא לכבוש האומה עצמה וזה צ"ע שאם על אדום ועמון לא היה להם רשות אפילו על הסביבות ואם על אומות אחרות היו כובשים האומה עצמה כמ"ש אצל עמלק ומדין בתורה ואם על מואב שלא היה להם רשות על האומה עצמה רק על סביבותם איך אמר בכל סביבותינו ובהכרח שבאמת כוונת המדרש רק על מואב לבד וכמ"ש עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו וזהו בכל סביבותינו מה שנקרא בתורה כל סביבותינו:

לא תעבור בי. פן בחרב אצא לקראתך וזהו מ"ש אני שלם שאני בקשתי מאדום בשלום וכן ממואב ומסיחון מכל אלו בקשתי בדברים של שלום והם על שידעו שאיני רשאי להלחם בם ע"כ והמה למלחמה והיינו מואב ואדום (אך סיחון טעה בזה הוא סבור שכמו אדום ומואב שלא הניחו לישראל לעבור בהם ולא נלחמו בהם ועברו מהם כך יעברו ממנה בלא מלחמה עמו וזהו עומק כוונת הפסוק בדברים ב' כ"ט כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר ובני מואב היושבים בער על שזהו ארצם לעולם עשו כן אבל לא סיחון ודו"ק) ודורש פסוק זה על אדום כמ"ש בפסוק הקודם רבת שכנה לה נפשי עם שונא שלום כמ"ש שאמרו לאדום והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך וכתיב בדברים סוף א' ותשבו בקדש ימים רבים ופי' איך הוא שונא שלום כי אני שלום בקשתי והוא ענה לי בחרב כמ"ש ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה ומאמר זה בתנחומא סי' י"ג:

ולא הכל מהם שאני. פי' שלא תאמר שעברו בזה על רצון הש"י מה שלא עזבו לישראל לילך דרך ארצם אלא כך הי' רצון הקב"ה שלא יעברו בהם כמ"ש דברים ב' אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו' כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל ואין הפירוש מדרך כף רגל זה מדה קטנה בארצם אך יתפרש כי גם לדרוך ברגל לפי שעה לא אתן לכם וישראל סברו שאם יבקשו בשלום ובבקשה יעתרו להם אך הם שנאו השלום:

אע"פ שאיני מפורש כאן. זהו עצם מדה י"ז וכלשון הברייתא במדה זו:

קל מיפתח. כמ"ש ר"ה דף כ"ה שקל הקב"ה שלשה קלי עולם. ירובעל בדן יפתח ויפתח הקל בשלשה אלו ומ"ש כאן קל מיפתח ובגמרא קלי עולם אין הכוונה קלים מכל קלי העולם חלילה שהרי בכולם כתיב שזכו לרוה"ק ולגבורה עליונה אלהית אלא הכוונה כנגד החמורים היו הם קלים אך בדורם היו הם גדולים מכולם שהיו שופטיהם ע"פ ה'. ומ"ש מלמד שהכל ברוה"ק הכוונה שלימד מכאן שספר שופטים נאמר ונכתב ברוה"ק שהרי יפתח הקטן מכל השופטים וכמ"ש ויק"ר פר' ל"ז בסופו שקראו אותו עם הארץ גלה דבר שאינו מפורש בתורה ומנין ידע אלא שדיבר ברוה"ק ובתורה העלים והניח מקום ליפתח להתגדר בו ונידון במדה כ"ה דבר שהי' בכלל שדיבור זה של יפתח בכלל כל דבריו ובכלל דברי שופטים ויצא מן הכלל בדבר זה להודיע דבר חדש שנדע שהוא ברוח הקודש לא על עצמו יצא אלא על הכלל כולו יצא שכולם ברוה"ק:

אף משה רמז כאשר עשו לי בני עשו היושבים בהר שעיר. הנה רש"י בחומש פי' לפי פשוטו שמ"ש כאשר עשו לי בני עשו לא לענין לעבור בארצו אלא לענין מכר אוכלים. וכוונת רש"י שהרי לא הניחו בני עשו ובני מואב לעבור בארצם ואיך אמר לו משה רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו וגו' עד אשר אעבור אלא בהכרח שיפורש פשוטו ע"פ מדה י"א סידור שנחלק ומדה ל"א מקודם ומאוחר שבענין כאלו כתוב אעברה בארצך וגו' לא אסור ימין ושמאל רק אעברה ברגלי עד אשר אעבור את הירדן וגו' אוכל בכסף וגו' עד ושתיתי כאשר עשו לי בני עשו וגו' והמואבים היו יושבים בער ולמה לא כתוב בתורה כן כפי משמעות פשוטו שהרי כפי מ"ש רק אעברה ברגלי בסוף פסוק ומתחיל פסוק אחר כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער עד אשר אעבור את הירדן הרי שגם מ"ש כאשר עשה לי הוא לענין ההעברה אלא שיקשה שהרי לא הניחו לעבור כנ"ל ואיך יאמר כאשר אלא שלפי הדרשה בהכרח ג"כ שיודרש ע"פ מדות הנ"ל מדה י"א ומדה ל"א שמ"ש כאשר עשו לי עד היושבים בשעיר מקומו אצל ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירני בו כאשר עשו לי בני עשו וגו' והמואבים וגו' וכמפורש בשופטים וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה הרי בין לפי הפשט ובין לפי הדרש

פסוק כאשר עשו עד בער אינו במקומו וזהו עומק כוונת הסוף פסוק שאצל תיבת ברגלי והאתנחתא שאצל תיבת בער ואם לא מצאנו מפורש כן בשופטים וגם אל מלך מואב לא היינו יכולים לדרוש כן אך עתה מה שמפורש שם הוא בתורה ברמז ע"פ המדות הנ"ל ועתה שמפורש בשופטים אנו דורשים עוד ולא אבה סיחון כאשר עשו לי וגו' הרי בא ללמד ונמצא למד שכמו מלך סיחון ולא אבה כך מלך מואב ולא אבה ועל בני עשו מפורש בתורה מה שעשה ועל מואב בשופטים וכאן ע"פ המדות ברמז ודוק מאד והבן בפסוקים בשני הדרכים ע"פ המדות ושים לבך עליהם:

פסקה טז

זש"ה בהתחברך. תנחומא כאן סימן י"ד וכמו שהיה ליהושפט עם אחזי' על שנתחבר עמו פרץ ה' מעשיו ונשברו האניות ששלחו יחד על שפת ים בארץ אדום בעציון גבר על הגבול וכן כאן בגבול אדום שהוא מוכן לפורענות וכמו שהקדמנו בסימן הקודם שישראל עשו מעצמם ששלחו למלך אדום ולא היה מהקב"ה ועל כן פרץ ה' מעשיהם ומת אהרן וכו' ע"פ מדת סמוכין ולא לומר שעל כן מת אהרן שהרי מפורש בתורה טעם מיתתו על חטא מי מריבה אלא הכוונה למה דווקא כאן ולא אצל הירדן בסוף ביאתם לארץ:

ויסעו מקדש. ויבואו כל בני ישראל כל העדה הר ההר:

מן אותם שכתוב חיים כלכם היום. דקדק המדרש לכתוב מן אותם ולא אותם שהרי פסוק זה כי כל האיש אשר הלך אחר בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום ופסוקים של כאן היה קודם שמאדום נסעו למואב וכוונת המדרש על שמתו דור הראשון של מרגלים ונשארו הדור השני כולם חיים רק שמתו הרבה מהם בעון פעור שאח"כ נאמר עליהם חיים כולכם היום:

למשכן שהוא חונה שם. זה היה בכל המסעות שהניח מקום גבוה מכל המחנה למשכן אבל לא היה הר גבוה לבד שלשה הרים שחושב שמפורשים בתורה:

פסקה יז

שמודיעים לצדיקים. תנחומא סימן ט"ו ומ"ש בשבת ל' ובקה"ר צ"ז ב' שאמר הקב"ה גזירה היא מלפני שאין מודיעים קצו של בו"ד היינו קודם שהגיע עת המיתה כמ"ש יצחק לא ידעתי יום מותי אבל כיון שהגיע מודיעים להם כידוע מכמה מעשים בש"ס וכמ"ש ביחזקיהו המלך צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וכאן מוכיח ממ"ש יאסף אהרן וגו' קח את אהרן ואת אלעזר ואח"כ חתם עוד הפעם ואהרן יאסף ומת שם א"כ מ"ש תחלה יאסף אהרן מיותר אלא הראשון להודעה להוריש הכתר והשני לקיום המעשה:

שלא ידע בה ברי'. קודם שמתה ואח"כ ידעו הכל:

קטליקין. מפורש לעיל פר' י"ח סימן ט"ו ממונים על אוצרות המלך:
כשאני מסלקן. שאני צריך לסלקם לטובת ישראל שיוכלו ליכנס לארץ וגם לשמוח בנשמותיהם שרוכב ערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי צדיק ואגב שדרש כאן על אהרן דרש ג"כ על משה כמ"ש בסדר וילך הנך שוכב עם אבותיך וגו' עד עוד כתוב ומות בהר:
אצל בני ראובן וגד. כמו משה עצמו אע"פ שגם עליו נגזר שלא יכנס לארץ עם כל זה נכנס לנחלת ראובן וגד וביקש גם על אהרן והשיב לו אשר נתתי לבני ישראל שמיתתו מעכבת ביאת הארץ וצ"ע שהרי לעיל כתוב לא תביאו את הקהל אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל כמו שכתוב כאן אצל אהרן ומשה בכלל ועם כל זה נכנס משה לארץ בני ראובן והוריש לישראל ארץ סיחון ועוג ולמה נגזרה על אהרן שימות לפני כניסתם בארץ סיחון ועוג ודרך כלל הענין בזה כי שלשה אחים הללו מרים אהרן ומשה נבראו להיות גואלי ישראל בהנהגה אלהית נסיית בלא הנהגה טבעית כלל. מים בזכות מרים מצור החלמיש. ענני כבוד בזכות אהרן ומן בזכות משה וכל זה במדבר ממש שהיה רחוק מהישוב אך עתה כאשר הגיעו לישוב אצל אדום ומואב ואמורי שהגיע העת שתשוב ההנהגה הטבעית למקומה בהכרח שיסתלקו אלו במקום כבודם כמו החמה שלא תזרח בלילה בעת הלבנה כך לא היה אפשר לאלו שיחנו בארץ ע' בד"ר פר' ט' ריש סי' ט' ומש"ש ופרטי הדברים למה זה כאן וזה כאן צ"ע כנ"ל:

פסקה יח

ומוכיחין אדם הראשון. ובתנחומא סי' ט"ז הגי' לאדם הראשון:
יותר מארבע עונות. ק"ו ממשה שיש לו יותר מארבע וכמ"ש תנחומא ואתחנן שמונה למשה ו' עונות ובפיוט יש על שחטא בעשר נחרתו בו מיתות עשר וצ"ע למה תפס חשבון ד' ואמר יותר מד':
אמרתי לא אראה יה. כי ישעיה אמר לו כי מת אתה בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב א"כ לא אראה יה כמו שאר הצדיקים שרואים השכינה לפני מיתתם גם לא אביט אדם עוד כמו שאר הצדיקים:
נענשים מיתה. אע"פ שחטא קל וקטן שאינו כדאי לעונש מיתה ועיקר המיתה בחטא אדה"ר עכ"ז גוזר על הצדיקים מיתה על חטאים קלים ליתן מנוחה לאדה"ר בגן עדן:

פסקה יט

קח את אהרן. תנחומא כאן סימן י"ז וס"ד ואת אלעזר בנו והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו שיראה בעיניו שאלעזר יורש גדולתו ולשון קח פי' קחהו ונחמו

בדברים כמ"ש ב"ר פר' י"ז סי' ה' עי' מש"ש ואיזה דברים הדבר למוד מענינו מלבישת הבגדים לאלעזר:

ויפשט אהרן. פשוטו משמע שהפשיטו לאהרן בגדי כהונה והלביש לאלעזר והקשה המדרש שזה לא יתכן שהיה בהם שעטנז שלא הותר לו אלא בשעת עבודה בפנים והנה אם היה כתוב כאן בפירוש בגדי כהונה בעת שלקח אותו היינו אומרים מי שצוה על הכלאים התיר לו בשעת עבודה ובשעת מיתתו ולהלביש לאלעזר אך מאחר שאינו מפורש א"כ מ"ש והפשט את אהרן להודיע שבלשון שאמר לו בעת שצוהו לעבוד באוה"מ בסדר צו קח את אהרן ואת בניו ואת הבגדים בו בלשון אמר לו כאן קח את אהרן ומ"ש והפשט את אהרן את בגדיו פי' שיודיע לו שלא ילבישם עוד כי ימות ומ"ש והלבשתם את אלעזר פי' שיודיעם שאלעזר ילבוש אותם ויעבוד בהם וא"כ חולק המדרש על הספרי שסובר שהיה כפשוטו שהפשיט בגדי כהונה מאהרן והלביש לאלעזר והיה הלבישה בנס. ולשון רש"י בחומש את בגדיו את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטו מעליו לתתם על בנו בפניו ותיבת הלבישהו מיותר שהרי היה הולך בהם אלא שסובר כמ"ש בספרי הנ"ל והוקשה לרש"י ז"ל קושית המדרש שאסור לילך בהם ומכריע שלקחו עם הבגדים ועד ההר הלך בבגדיו עצמו ובהר הלבישו בגדי כהונה לקיים מ"ש והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו וכמו שכתוב תחלה בסדר צו קח את אהרן ואת הבגדים כך היה כאן ג"כ את אהרן ואת הבגדים ובזה הכל על נכון:

פסקה כ

ויראו כל העדה. תנחומא בסימן י"ז עי' פר"א ריש פרק י"ז בא"א ספרי סדר וילך בא"א ובגמרא ר"ה דף ג' בא"א:

ויעמוד בין וגו'. ותעצר המגפה:

אמרו האיך מלה"מ דורש כן על שכתוב וימת אהרן בראש ההר וירד משה ואלעזר מן ההר ויראו כל העדה כי גוע אהרן משמע שלא ראו עד שירדו מההר אל העם וגם הוא מיותר שהיה די במ"ש ויבכו ומאי ויראו היאך ראו שגוע אלא שקודם שירדו לא ידעו כלום מה נעשה באהרן וכשירדו והודיעו להם שמת ועל שהיו כל ישראל אוהבים לאהרן ובשעה קטנה נעדר מהם ולא ראוהו מת ולא נתבעו לעסוק בקבורתו ולגמול חסד עמו על כן חשדו את משה ואלעזר כי לא האמינו שימות על ידי מלאך המות ובהכרח שהתפלל משה מגודל צרתו וע"פ נס ויראו כל העדה כי גוע אהרן וכל זה ע"פ מדה ט':

וישמע הכנעני מלך ערד. יושב הנגב:

עמלק יושב בארץ הנגב. בצד שצריכים היו ישראל לעלות כמ"ש עלו זה בנגב ואם כן הוא שמע תחלה מה שנעשה בישראל ואם כן מ"ש כאן וישמע הכנעני אשר היה ע"כ שהוא עמלק יושב הנגב שהרי הכנעני יושב על הים ויד הירדן שהי' רחוק מישראל אז שעדיין היו בגבול אדום:

וארון ברית ה' וגו'. וס"ד לתור להם מנוחה ועל שראה את הארון נוסע לפניהם בלא עניני כבוד שנסתלקו עניני כבוד נסתלק אהרן וזהו כי בא ישראל דרך האתרים שבאו עם הארון בלא עניני הכבוד ודורש ב' כ"מ מדה ט"ו במדבר י' ל"ג כתיב וארון ברית ה' כנ"ל ובדברים א' ל"ג כתיב ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום וגו' ובענן יומם וההכרעה כאן בחיי אהרן בענן וכאשר הסתלק אהרן הי' הארון בעצמו התייר. ובסדר עולם פרק ט' ובירושלמי פרק א' דיומא דורש שאהרן הוא התייר הגדול (וממוצא דבר כאן ובסדר עולם ובירושלמי הנ"ל תבין שבחנם כתבו התוספות על רש"י דלא דק ורש"י יאמר על התוספות שהעלימו עין מכל המקומות הנ"ל והדרשה רק מפסוקים דחוקת ולא מפסוקים דמסעי ודו"ק):

נתגרה בהם פעם ושתים. כמ"ש בסמוך. א' בסוף בשלח והב' אצל מרגלים בסדר שלח לך וצ"ע שהיל"ל ושלש דכאן הי' הפעם הג':

שנאמר בהם. בכנענים:

כי החרם תחרימם. דברים כ' י"ז (וצ"ע שלא הביא פסוק הקודם בדברים ז' ב' החרם תחרם אותם והזכיר כנענים בשני המקומות וכן מפורש בסוף בשלח כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים ובסוף תצא מחה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים וכן בדברים ז' כ"ד והאבדת את שמם מתחת השמים אצל ז' אומות) ועל נדרו כאן ישראל והחרמתי את עריהם וגו' ויחרם אתהם ואת עריהם בלשון שכתוב אצל כנענים ע"פ מדת ממעל. וע' מה שכתבתי בב"ר פר' ע"ד סי' ט"ו באריכות ובילקוט תהלים ס' אצל אדום ומואב וארם וכן כאן:

רצועות מרדות. נוטריקון של תיבת ערד שאם כפשוטו על הכנעני ניחא מ"ש מלך ערד כמ"ש יהושע י"ב מלך ערד אחד אך עמלק אינו מלך ערד ע"כ דורשו נוטריקון ע' ור' בתיבת רצועה רו"ד בתיבת מרדות וכמ"ש שמ"ר פר' מ"ב ריש סי' ה' לך רד מרדות הם צריכים:

שבע מסעות לאחור. וכן הוא בס"ע פרק ט' שבע מסעות וז"ל המכילתא בשלח פסוק ויסע משה וכן מצינו שחזרו לכבודו של אהרן לקבורתו שמונה מסעות שנאמר דברים י' ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וגו' וכי במוסרה מת והלא לא

מת אלא בהר ההר שנאמר ויעל אהרן הכהן הר ההר וכו' אלא מלמד שחזרו לכבודו של אהרן לקבורתו שמונה מסעות שנאמר ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן וגו' ויחנו בחור הגדגד וגו' ויחנו ביטבתה וגו' ויחנו בעברונה וגו' ויחנו בעציון גבר וגו' ויחנו במדבר צין היא קדש וגו' ויחנו בהר ההר. הרי שבע מסעות לאחור. א' מהר ההר לקדש. ב' לעציון גבר. ג' לעברונה. ד' ליטבתה. ה' לחור הגדגד. ו' לבני יעקן. ז' למוסרה. ועם הר ההר הרי ח' והמדרש חושב המסעות שהלכו ז' פעמים והמכילתא חושב המקומות שהיו בהם ומ"ש שבמוסרה מת הוא כמ"ש בירושלמי יומא פרק א' וז"ל שם וכי במסרה מת. וכו' כל הענין עד וישבו וקשרו הספדו וגמלו לצדיק חסד והעלה עליהם המקום כאלו מת שם ונקבר שם וגמלו לצדיק חסד עכ"ל. וכן העתיק המפרש במכילתא מתרגום יונתן על התורה פסוק שם מת אהרן ופי' שהעלה עליהם המקום כאלו גמלו לצדיק אהרן חסד במקום מיתתו והובא הירושלמי ברש"י סדר פנחס פסוק לזרח וגם ברש"י הגי' שמונה מסעות ופי' כנ"ל וכוונת חז"ל בכל הנ"ל שדורשים מדה ט"ו ב' כ"מ כאן כתוב שמת בהר ההר ושם בדברים י' כתוב במוסרה שם מת אהרן ובסדר מסעי כתיב ויסעו ממוסרה ויתנו בבני יעקן ובדברים י' כתיב ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה ג"כ ב' כ"מ וההכרעה שחזרו לאחוריהם מהר ההר למוסרה ותחלה הי' נסיעתם ממוסרה לבני יעקן וכשחזרו הי' מבני יעקן למוסרה וכמ"ש רש"י בדברים יו"ד פסוק ובני ישראל נסעו הנ"ל ע"ש באריכות וגם כאן העתיק רש"י שמונה מסעות ופי' כנ"ל על המקומות שלא יתכן לשבש כל כך במכילתא ב' פעמים ובירושלמי שם וברש"י פנחס הנ"ל ב' פעמים וברש"י דברים י' ה' ג"כ ב' פעמים ח' מסעות:

פסקה כא

ובניכם יהיו רועים. וס"ד וידעתם אח תנואתי מלשון כי הניא אביה אותה שפי' הסרת רצון וכן כאן הסרת רצון וקוצר רוח ועקת נפש:

השוו עבד לקונו. שאמרו למה העליתונו שכללו אלהים ומשה בתיבה אחת בלא הבדל:

אם יראה איש באנשים. וס"ד את הארץ הטובה דברים א' ל"ה ובכלל הטובה הם הפירות וכמ"ש נחמיה ט' ל"ו והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה וגו' ע"כ לא הביא המדרש פסוק של שלח לך דשם לא כתיב הטובה והדרשה הוא ע"פ מדה ט"ו וי"ז דכאן כתיב ותקצר נפש העם בדרך ושם כתיב ורוחך הטובה נתת להשכילם והכריע מפסוק וידעתם את תנואתי ומי שאינו בכלל קללה זו עליהם נאמר ורוחך הטוב וגו':

ונפשנו קצה. על שלא היו יכולים לאכול דבר אחר ולא אכלו רק מן בבוקר ובערב על כן קצה נפשם בו כי לא היה בהם הרוח הטוב להשכיל על הטוב של המן ולא הצדיקו הדין של הקללה עליהם וחטאו יותר ולא מתו מיתת עצמם כ"א ע"י נחשים:

פסקה כב

שהתחיל בלשון הרע תחלה. ע' שמ"ר פ' ג' סי' י"ב וכאן דברי לה"ר על השם יתברך ומשה ועל המן:

ופורץ גדר. לעיל פר' זו בסי' ב':

ויתן לחם שאלתם. ובפסוק הקודם ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל בישימון ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם והכוונה על חטא האספסוף שכתוב בו והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה והפסוק סותר עצמו שאמר ויתן להם שאלתם משמע לטובה ואח"כ וישלח רזון בנפשם משמע לרעה והכריעו ע"פ מדה כ' שמ"ש ויתן להם שאלתם אא"ע להאספסוף ת"ע על המן עצמו שעם המן נתן להם כל שאלתם והפסוק מתמה עליהם למה חטאו במן הרי מעלתו גדולה עד שעם המן נתן להם כל שאלתם ועל כן וישלח רזון בנפשם:

לא חסרת דבר. ותיבת דבר מיותר לדרוש שהדבר שדברת ובקשת לא חסרת שניתן לך ועי' שמ"ר פר' ה' סי' ט' ספרי בהעלותך:

ששורפים את הנפש. כמו שריפת בני אהרן ושריפת בת כהן שריפת נשמה וגוף קיים:

הענן שורף אותם. על שהיל"ל השורפים ע"כ דורש שהנחשים בעצמם נשרפו ונעשו כמו גדר בצדי המחנה ודורש ופורץ גדר ישכנו נחש גדר ע"פ מדת ממעל ומנגד ודרך קצרה על שפרצו גדר היראה ישכנו נחש שנעשה גדר ופרץ הקב"ה גדר של הנחשים והחיה אותם וגירה בהם:

להודיעך נסים. ובתנחומא הגיר' להודיעם נסים:

פסקה כג

נחש יחיד היה. ה"ג בתנחומא ר' אומר נחש יחיד היה ויתכן דסובר כמ"ש שמ"ר פר' יו"ד סימן ד' אצל צפרדע פלוגתא דר"ע וראב"ע דר"ע סובר צפרדע אחת היתה והשריצה והולידה כל הצפרדעים וראב"ע סובר אחת היתה ושרקה ובאו כולם ושם דורש ב' כ"מ תחלה כתיב והעל הצפרדעים ואח"כ כתיב ותעל הצפרדע וכן כאן תחלה כתוב וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים ואח"כ כתיב ויסיר מעלינו את הנחש והכריע שמתחלה היה נחש יחיד ונעשו רבים או כר"ע או כראב"ע:

ענותנותו של משה. איך היה נוח לרצות שבפעם אחד שאמרו חטאנו נתרצה להם והצר לו בצרתם כאלו לא חטאו לו:

ויאמר העם אל שמואל. חטאנו כי עברנו את פי ה' ואת דבריך עי' הגהות רש"ש זצ"ל ויתכן דכאן חסר שתחלה הביא ראיה מש"א י"ב שאמרו העם לשמואל כי יספנו וגו' והשיב חלילה לי וגו' והביא עוד ראיה משמ"א ט"ו ובפסוק כ"ד שכתוב כי עברתי את פי ה' ואת דבריך רק על שאמר אמתלא לחטאו כי יראתי את העם לא קבל עדיין דבריו עד שאמר בפסוק ל' חטאתי אז נעתר לו מיד כמ"ש שם וישב שמואל אחרי שאול דו"ק בפסוקים גם יתכן שהמדרש דורש אצל שמואל שכתוב תחלה התפלל בעד עבדיך ואח"כ כי יספנו על כל חטאתינו רעה ותחלה היה להם להתוודות לומר חטאנו ואח"כ יבקשו שיתפלל בעדם וכמ"ש כאן שתחלה אמרו חטאנו וגו' ואח"כ אמרו התפלל ודורש שבאמת כן היה וזה ע"פ מדה י"ז שמצאנו שכן הסדר הנכון וגם כאן היה כן ומאחר שדורש אצל שמואל תופס הלשון שאמר ג"כ שאול לשמואל ויתכן דשני הדרכים אמת ודו"ק. וגם בתנחומא הגירסא כמו כאן:

אפילו נחש פתן. בתנחומא הגירסא אפילו נשוך מפתן ועקרב:

זרקו לאויר ועמד. שכתוב עשה לך שרף ושים אותו על נס ולא כתיב שיעשה נס וכן כתוב במעשה ויעש משה נחש נחושת וישימהו על הנס ולא כתב כלל שעשה נס היינו עץ כלונס גבוה כמ"ש כנשוא נס הרים וכמ"ש ונשא נס לגוים וכדומה כי איך ימצא במדבר נס תקוע ע"כ דורש וישימה על הנס אא"ע לנס של עץ תנהו ענין לנס של פלא שעמד בנס באויר גבוה כמו על נס של עץ וכמ"ש בסוף בשלח ויקרא שמו ה' נסי וזהו על הנס הידוע ה' נסי:

פסקה כד

שנעשו אויבים. על שהיו צריכים לסבב בדרך הרבה קצרה נפשם כמ"ש בפסוק ד' ותקצר נפש העם היפך מ"ש במכילתא פסוק ויחן שם ישראל שעשו תשובה ונעשו חני' אחת על שאמר להם ימים הרבה אתם עושים כאן. ובפסיקתא זוטרתי כאן כתב וז"ל ובפרשת ואלה מסעי בין הר ההר ואובות שתי מסעות צלמונה ופונון וכו' ע"ש צלמונה מלשון צלמות ופונון מיתה בלשון יוני סמך לדברי המדרש כאן של עשו אויבים למקום והיו מלאי עבירות ע"כ היו בצלמות ממיתה וכאן מרומזים שני מסעות הנ"ל במ"ש בפסוק ד' דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום. והנה רש"י בחומש כתב על מ"ש עיי העברים לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי לשון חורבן הוא וע"פ דברי המדרש שנפתר הכל לרעה

יתפרש ג"כ תיבת עיי העברים על שהיו מלאי עברות היו בצלמות ומיתה וחורבן וכל דרשה זו ע"פ מדת ממעל ועי' לקמן פר' כ"ג סי' ג':

מלא זרת. עי' מ"כ ע"פ מדת גימטריא באופן ב' של תמורות אותיות ולבד זה חז"ל ידעו כל המקומות המפורשים שם וראו בעיניהם כי כן הוא ומצאו שכן מרומז בתורה ע"פ המדות:

עתה קומו ועברו. משמע שהיו אצלו ימים הרבה ולא הגיע העת לעבור אך עתה הגיע העת ופי' הפסוק כמה זמן היו אצל נחל זרד מדכתיב והימים אשר וגו' עד אשר עברנו את נחל זרד ולא כתיב אשר באנו אל נחל זרד אלא שהיו כל הל"ח שנה אצל נחל זרד ולא היה להם רשות לעבור כנ"ל ע"כ כתוב כאן בדברים ב' ג' פעמים נחל זרד על עת הראשון שבאו אצלו ועל עת הארוך שהלכו אצלו ועל העת שעברו עליו והנה גם כאן כתיב נחל זרד והוא הפעם הד' אולי באו אצלו ממש ד' פעמים ובינתיים היו מעט רחוקים ממנו:

שנתרצה להם. עי' מ"כ וארנון על שם הרנה והשירה שאמרו בסמוך אז ישיר ישראל כי השירה מורה על כפרת עונות הקודמים לגמרי כמ"ש שמ"ר פר' כ"ג סימן י"ב פר' כ"ד סוף סי' א' וסוף סי' ג' ושם נסמן עוד למקומות אחרים:

פסקה כה

אז ישיר ישראל. תנחומא סימן כ' ומ"ש שנאמרה בסוף מ' שנה כמ"ש לעיל סימן ט' וסימך כ"א שכל עניני פרשיות אלו היו בסוף מ' שנה ומקשה שלפי הנראה מהשירה שהוא על נתינת הבאר והבאר ניתן בתחלת מ' שנה כמ"ש בסוף סדר בשלח והיה להם לומר השירה אז ע"כ דורש לא נאמר השירה על נתינת המים אלא על הנסים שנעשו כאן על ידי הבאר בנחלי ארנון בסוף מ' שנה ודורש סמוכים:

את והב בסופה. ודורש בסופה על ים סוף וכמ"ש רש"י בחומש כאן:

אדם עומד. ששני ראשי ההר סמוכים זה לזה עד שיכולים לשמוע מה שמדברים בראש ההר השני והגיא שביניהם עמוק מאד ואם ירצה אדם לינך מראש הר זה עד ראש הר השני צריך לירד להגיא ולעלות להר השני וכפי סדר הטבעי היו ישראל צריכים לילך ולעבור דרך תוך הגיא למטה ממש:

ונכנסו שדים. כי נתקרבו למעלה בראש ההר אך למטה לא נתקרבו ולא נהרגו האוכלסים ובא הבאר ושטפם שנעשה שם הבאר נחל שוטף ומ"ש שהקיפן ההרים ראשיהם כמ"ש אין מקיפין שתי חביות מקיפין בבועי':

ואשד הנחלים. אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב שההר של אשד הם לצד ער ונשען לגבול מואב וכדמפרש והולך:

ולא נודע איזה הר. בתנחומא הגירסא ולא נודע איזה הר ועתה בא לברר איזה הר נסמך:
כי ארנון גבול מואב. היינו הנחל שנקרא ארנון והאמורי מארץ ישראל שנקראת ארצות החיים ארץ צבי שמתפשטת ומתקצרת והיא שיש בה כח ורוח לבוא כנגד ישראל ועל שהיתה עדיין תחת האמורי על כן קראה שפחה:
את והב בסופה לנחלי ארנון. כלשון הפסוק את והב בסופה ואת הנחלים ארנון שהוקשו זה לזה לענין הנסיס:
חזרו לבקש הבאר. כשעברו על ההרים הסתכלו שאין הבאר עמהם חזרו לאחוריהם לבקש הבאר:
ואשד הנחלים ומשם בארה. פי' ואשד הנחלים וגו' כל הפסוק וסמוך לו פסוק ומשם בארה שמהנחלים יצא הבאר שע"פ ההיקש הנ"ל לים סוף דורש מדה ט' לפרש מ"ש ומשם בארה לענין עשיית הנסים בנחלים והעיד הכתוב שהיא עצמה הבאר אשר אמר ה' למשה אסוף העם ואתנה להם מים ועי' כל הענין ברש"י בחומש כאן באריכות במעט שינוי והוספה:

פסקה כו

לא נזכר משה. תנחומא סימן כ"א ולקמן סוף הפרשה:
באר חפרוה שרים. עי' ב"ר פר' ס"ד סי' ח' ד' בארות כנגד ד' דגלים וכתוב שם ד' פעמים חפירה אצל יצחק וזהו חפרוה שרים וכאן דרש על אברהם ועל יעקב כמ"ש ב"ר פר' ע' ריש סי' ח' והנה באר זה באר:
שנאמר פתח צור. וסמך לו מיד כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו בעבור אברהם פתח צור ועל יצחק ויעקב כנ"ל וזה שעפ"י מדה י"ז דורש מדה כ"ו ממשל:
שהיו הנשיאים עומדים. ב"ר פר' ע' סי' ח' ושם איתא לדגלו ולשבטו ולמשפחתו:
מים מגוברים. שהיו המים מתגברים אחר שיצאו מהצור וכמ"ש אצל מי המבול והמים גברו מאד מאד על הארץ אחר שירדו משמים נתגברו על הארץ וזה מ"ש תהלים ע"ח יבקע צורים במדבר וישק כתהומות רבה כמו שהי' אצל המבול בתהומות רבה הי' גם כאן:
פיסא גדולה. וכן הוא בתנחומא וע' מ"כ:
ינחני במעגלי צדק. ור"ד ה' רועי לא אחסר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני. ה' רועי היינו במדבר כמ"ש ובניכם יהיו רועים במדבר וכמ"ש הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה וכמ"ש בשיר שם בנאות דשא כמ"ש בסמוך ועל מי מנוחות היינו הבאר ואז ינחילני במעגלי צדק בצדקתו הנחני במי מנוחות במעגלי צדק סביב המחנה:

קילסו עלי באר וכו'. פי' למה זכינו לכל זה כי חפרוה שרים הם האבות הנ"ל לא במעשינו:

אומר אני קודם. ובתנחומא הגי' מדיין ואומר כו':

כך המקבל עול תורה. שהבאר רמז לתורה כמ"ש ב"ר פ' ס"ד סי' ח' ה' בארות כנגד ה' חומשי תורה וע' ב"ר פר' ע' סי' ח' וילקוט כאן. וכמ"ש בתורה שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך. וממ"ש וממדבר מתנה כמ"ש ויתן אל משה וכמ"ש לקח טוב נתתי לכם תורתי וגו' וכמ"ש אבות פרק ג' משנה ו':

אינו מעלה ארנון. וזהו וממדבר מתנה שלענין מתנה שצריך ליתן הרי הוא דומה למדבר שאינו צריך ליתן:

שלשה מקומות. נחליאל במות וגיא. ועל מדבר ומתנה כבר דרש להו:

שבהר הבית. ונקרא נחליאל שהוא נחלת אל וכמ"ש כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ובמות הוא הסנהדרין שאצל המזבח והבמה שמזבח ובמה ענין אחד ומבמות הגיא שלשכת הגזית למטה דומה לגיא כנגד המזבח וכמ"ש סנהדרין דף פ"ו במשנה:

השבה משדי מואב. רומז על דוד ובנו שלמה שבנו ביהמ"ק שהם מזרע רות:

ונשקפה ע"פ הישימון. למי שמשים עצמו כישימון וכמדבר לפי הדרשה הנ"ל ובתנחומא הגי' שמשם יצא תורה לכל ישראל וצ"ע איך דורש כן. ולפי הפשט על הבאר עצמו שנשקף תמיד גם עתה בתוך ים טברי' הוא ים כנרת וגינוסר ע' שבת דף ל"ה א' ובתנחומא דורש עוד כל הענין וחותם נשקפה על פני הישימון לענין באר שבאתה עמהם כלומר כפי פשוטו וכנ"ל:

פסקה כז

וישלח ישראל אל סיחון. כאן אינו מפורש ומפורש בדברים ב' כ"ו ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון דברי שלום לאמר וזהו שדורש כאן לענין השלום וכמ"ש בסי' הסמוך:

ועשה טוב שכן ארץ. לא פירש המדרש לאיזה ענין הביא פסוק זה כאן שאינו מפורש בו שלום ובהכרח לומר שדורש גז"ש מפסוק הב' שהביא עשה טוב בקש שלום מה שם ועשה טוב עם שלום כך כאן ועשה טוב עם שלום שעי"כ שכן ארץ שע"י ששלחו שלום זכו לירש ארצו גם אבקש שלום לפסוק זה ועשה טוב שכן ארץ ממקומו וכי סמוך לו פסוק והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך שכוונתו על פסוק י"א במזמור וענוים יירשו

ארץ והתענגו על רוב שלום וא"כ גם מ"ש והתענג על ה' פי' ג"כ על רוב שלום שעי"כ יירשו ארץ וישכנו ארץ דוק והתבונן בזה:

ורדפהו למקום אחר. כמו ישראל ששלחו אל סיחון:

כי יקרא קן צפור. וס"ד שלח תשלח האם ואת הבנים תקח לך:

כי תפגע. שמות כ"ג ד' כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו ושם פסוק ה' כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב:

כי תחבוט זיתך. דברים כ"ד לא תפאר אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהי' כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך לגר ליתום וגו' דברים שם:

כי תבא בקמת רעך. וקטפת מלילות בידיך עד ואל כליך לא תתן דברים כ"ג:

החל רש. ור"ד ראה נתתי בידך את סיחון ואת עמו דברים ב' כ"ד עכ"ז ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון וגו' דברי שלום וכמ"ש בריש הסימן:

פסקה כח

זה נועל וזה פותח. פי' זה סותם וזה פותח וכוונתו כאן על מדה ט"ו ב' כ"מ שכאן כתוב וישלח ישראל אל סיחון ובדברים ב' כתוב וישלח משה וכאן סותם כי איך ישראל יעשו דבר בלא משה מלכם ושם פותח שמשה שהוא ישראל שלח והמאמר בתנחומא כאן סי' כ"ג:

וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום. שופטים י"א י"ז. וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום במדבר כ"א י"ד והכרעה מפסוק ויזכור ימי עולם משה עמו שמשה הוא עמו וכמ"ש בדוד כי אתה כמונו כעשרה אלפים ש"ב י"ח ופסוקים כאלו הם המכריעים ועי' מכילתא בשלח ריש פסוק אז ישיר משה ובני ישראל:

פסקה כט

כמו ששלח אל מלך אדום. תנחומא בסי' הנ"ל:

דרכן של מים ליתנם בחנם. בא לדרוש מ"ש אוכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי שאצל אוכל אמר תשברני ואצל מים אמר תתן לי על שדרך האוכל למכור ודרך המים לינתן בחנם וזה תתן לי אך אני גם במים שתתן לי אשלם לך כסף:

בדרך המלך נלך. כאן בחקת כתוב בדרך המלך נלך עד אשר נעבור גבולך ובדברים ב' כ"ט כתוב עד אשר אעבור וזה שייך למ"ש בסימן הקודם ודו"ק וכאן דורש דרשה אחרת על פסוק זה:

שהי' ממליך אותן. סיחון הי' בידו הרשות להמליך מלכים על כל ארץ כנען ודורש כן ממדין שכתוב במדבר ל"א חמשת מלכי מדין וביהושע י"ג כ"א כתוב ואת נשיאי מדין

וגו' נסיכי סיחון הרי שהוא המליך אותם ובתהלים קל"ו כתוב לסיחון וגו' ולעוג וגו' ולכל ממלכות כנען והיל"ל ולכל מלכי כנען ע"כ דורש ממלכות שהיה ממליך אותם כמו במדין כנ"ל וסיחון ועוג שקולים שכל אחד פרט בעצמו לסיחון מלך וגו' ולעוג מלך וגו' וממלכות כנען כללם כאחד ולכל ממלכות כנען הרי שהם שוים וכל אחד כנגד כולם ובכן נלמד עוג מסיחון שגם הוא הי' ממליך עם סיחון ששקלם הכתוב ועכ"ז פירש המדרש על סיחון שהי' ממליך אותם כמפורש אצל מדין נסיכי סיחון:

כתיב סיחון מלך האמורי וגו'. דברים ג' ב' אשר יושב בחשבון היל"ל מלך חשבון:

בבקעה. שדה ישרה ופתוחה:

במחשב. פי' בעצה ותחבולה שיאסוף סיחון כל עמו מכל עריו למקום אחד והנה ידענו כי כל מה שהקב"ה עושה הכל בחכמה ויתכן שבא לדרוש מ"ש ויבוא יהצה א"ת יהצה אלא יעצה בחילוף ה' בע' באחה"ע וזהו במחשבה שעל כן כתוב ויקח ישראל את כל הערים וגו':

ראה החלותי תת. שתיבת החלותי מיותר אלא להורות שמיד בהתחלה תדע שאני נותנו לפניך:

פסקה ל

כי חשבון עיר סיחון וס"ד והוא נלחם במלך מואב הראשון פי' שהיתה חשבון של מואב ולקחה סיחון מידו ולמה הודיע כל זה:

כי ה' אוהב משפט. ובתנחומא הגי' כי ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה וכמ"ש ג"כ בסמוך הי' בידם גזל של עולה וא"כ צ"ל כי אני ה' אוהב משפט שונא וגו' וצריך לציין כאן ישעיה ס"א ח' ובפסוק הקודם לכן בארצם משנה יירשו וגו' כי אני ה' אוהב וגו' ונתתי פעולתם באמת ופסוקים אלו שייכים לכאן משנה יירשו שירשו גם ארץ מואב ועמון לבד ארץ סיחון והי' במשפט בלא גזל והי' פעולת ישראל באמת בלא עולה. והעולה היפך של אמת כמ"ש תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו:

כי חשבון עיר סיחון. פי' שעתה הי' עיר סיחון ולא של מואב ע"כ יכלו ב"י ליטלו מסיחון ואיך נעשה של סיחון כי נלחם סיחון במואב ולקח ממנו ונטלו ישראל מסיחון:

זה בלעם ואביו. כמ"ש בבלעם וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בעור שגם בעור מתנבא במשלו כמו בלעם:

והם אמרו תבנה ותכונן. פי' לא שמעולם היתה עיר סיחון אלא שעתה יקח סיחון מיד מואב ויחריבוה ויבנוה ותכונן ביד סיחון מחדש ויקראו לה עיר סיחון:

פסקה לא

וישב ישראל בכל ערי האמורי. תנחומא סי' הנ"ל. הנה עתה עומד המדרש בפסוק וישב ישראל בארץ האמורי פסוק ל"א שכבר הזכיר על כן יאמרו המושלים וגו' אוי לך מואב וגו' ולמה תפס פסוק כ"ה וישב ישראל בכל ערי האמורי. כי מפסוק וישב ישראל בארץ האמורי לא יקשה למה שלח לרגל את יעזר שאע"פ שישבו בארץ האמורי היו איזה ערים שלא כבשו עדיין ושלח לרגלם אך מאחר שכתוב וישב ישראל בכל ערי האמורי הרי גם יעזר בכלל ויקשה למה כתוב ששלח לרגל יעזר לזה דורש נשתייר יעזר שנדרש ע"פ מדה כ"ד דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שלא יתכן לדרוש ע"פ מדה כ"ה שבא ללמד גם על אחרים א"כ יסתור לפסוק בכל ערי האמורי אלא בא ללמד שבכל ערים ישבו אחר שכבשו רק לא ביעזר שאם מפסוק וישב ישראל בארץ האמורי היינו יכולים לדרוש ע"פ מדה כ"ה ללמד גם על אחרים שנשתיירו הרבה ערים ודו"ק:

מרגלים זריזים היו. שכתוב וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו את בנותי' ויורש את האמורי ולפי הפשט ששלח משה מרגלים ליעזר ובאו להודיעו ענינה והלכו ישראל וכבשוה כדרך כל המרגלים וכמ"ש במרגלי יריחו והעי וא"כ יקשה למה לא כבשו את יעזר רק בנותי' והלא כתוב מפורש בסדר מטות שגם יעזר בעצמה הי' שלהם ובנו אותה ע"כ דורש שמ"ש וילכדו את בנותי' הכוונה שהמלאכים המרגלים כבשו בנותי' והורישם האמורים של בנותי עזר אך יעזר עצמה לא כבשו המרגלים ומ"ש בתפלתו של משה כי כמו שהתפלל על יהושע יה יושיעך כך בלא ספק גם כאן התפלל ומרומז בתיבת יעזור. יה יעזור לכם. ועכ"ז גם הפשט אמת ששבו והודיעו לישראל ובאו וכבשו את יעזר עצמה:

פסקה לב

ויפנו ויעלו יש אומרים. תנחומא סי' הנ"ל ושם הגי' ר' יוחנן אומר מלחמת סיחון עשו באלול כי מיתת אהרן היתה באב כמ"ש בריש מסעי ויעל אהרן הכהן אל הר ההר וכו' בחודש החמישי באחד לחודש החמישי ובכו ל' יום ואח"כ סבבו ארץ אדום ומואב באלול וכן מלחמת סיחון ואח"כ מלחמת עוג בתשרי אחר הרגל ודורש גז"ש מתיבת ויפנו ממ"ש ופנית בבוקר ופסוק זה כתוב אצל חג הפסח וע"פ מדת בנין אב ה"ה לכל הרגלים שטעון לינה אם כן מ"ש ויפנו היינו אחר הסוכות עי' ד"ר פרשה א' בסימן כ"ד ומש"ש:

שכנסן הקדוש ב"ה לפניהם. כמ"ש הוא וכל עמו וכמ"ש לעיל סוף סימן כ"ט וזהו מ"ש כאן ועשית לו כאשר עשית לסיחון:

אשרי אדם מפחד. מדכתיב אל תירא הרי שהי' מתירא. עי' ב"ר ריש פרשה ע"ו מדרש אסתר פסוק ויהי אומן את הדסה:
שלא עמד גבור בעולם. פי' אחר שכלו הרפאים שהרי עוג נשאר מיתר הרפאים והפסולת שבהם הי' גבור מכל בני עולם:
ויכו את רפאים בעשתרות קרנים. וכן בעוג כתיב אשר יושב בעשתרות בריש דברים שמקום הרפאים היה בעשתרות ועוג נשאר מהם שם:
כפריצי זיתים. עי' בראשית רבה פרשה מ"ב סי' ח':
שיצא אברהם ויהרג ושם בבראשית רבה איתא שיהרג ויטול את שרה ועי' ד"ר סוף פרשה א':
יתר מחמש מאות שנה. עי' בהגהת רש"ש זצ"ל. ואולי צ"ל יותר מח' מאות שנה שהי' כתוב ח' ונשתבש לה' והדפיסו חמש מאות:
אלולי שהי' לו זכות. ע' מה שכתבתי ב"ר פר' ע"ו סי' ב' על מ"ש כי ירא אנכי אותו ולא אמר ממנו וכן כאן אל תירא אותו ותמצא נחת והוא שייך גם כאן:
בידך הרגהו. בידך ממש וכמ"ש ברכות פרק הרואה איך הרגו משה הובא ברש"י בחומש כאן:
ונחרם אותו. ולשון הפסוק דברים ג' ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחון החרם כל עיר מתים ולשון חרם משמע הכל כמ"ש אצל עיר הנדחת וצ"ע שהרי גם אצל סיחון כתוב כן בדברים ב' ל"ד וגם אצל כנענים שכתוב חרם עכ"ז לא החרימו רק הגופות לא הבהמות ושאר השלל ולמה לא הקשה רק כאן. וכל מקום כפי מה שמפורש בו בעיר הנדחת כתוב חרם כתוב מפורש ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת וגו' ואצל חרם יריחו מפורש העיר וכל אשר בה וכל כסף וזהב וגו' אוצר ה' יבוא וגם כאן הכל מפורש שהחרימו הנשים והטף רק הבהמה ושאר השלל בזזו להם ומה דורש וצ"ע:
בנו כתיב. בספרים שלנו כתוב בניו אצל עוג רק בדברים ב' ל"ג כתוב אצל סיחון ונך אותו ואת בנו והקרי בניו וכתב רש"י שם ואת בניו בנו כתיב שהי' לו בן גבור כמותו וע' מנחת שי באריכות. ונ"ל אע"פ שהמדרש דורש עוד כאן בענין עוג עכ"ז דורש פסוקים של סיחון שמאחר שהביא פסוק ועשית לו כאשר עשית לסיחון והביא פסוק ונחרם אותו שאם הכוונה על עוג הלא בעוג כתיב בדברים ב' ונחרם אותם ומאחר שההכרח להגיהה טוב להגיהה ולהביא פסוק שאצל סיחון ונחרם את כל עיר מתים ויתורץ קושי' הראשונה שהקשינו למה אינו דורש תחלה מפסוקי סיחון וא"כ מ"ש וכל הבהמה צ"ל

רק הבהמה וגו' וגם מ"ש ויכו אותו ואת בניו בנו כתיב צריך להביא פסוק שאצל סיחון בדברים ב' ג"כ וצ"ל ונך אותו ואת בניו ושם הכתיב בנו והקרי בניו:

קשה ממנו. וכן הוא בתנחומא וצ"ע איך דורש כן מתיבת בנו שהיה קשה ממנו ויותר נראה נכון גירסת רש"י שהעתקנו קשה כמותו:

קימעא קימעא. כמ"ש מעט מעט אגרשנו מלפניך פן תרבה עליך חית השדה. בתנחומא כאן סיום של סדר חוקת שכן דרך המדרש לחתום הפרשה והסדר בדבר טוב וכאן העתיק כל דברי התנחומא אעפ"י שעדיין לא חתם הסדר שהעתיק עוד דרשות ממקום אחר:

פסקה לג

מנין ישראל יודעין מה עשו. פי' מה שעשו עגל. וע' שמ"ר סוף פר' מ"ג וע' ד"ר פר' ג' סי' י"ז:

לא אמרת אנכי ה' אלהיך. ע' שמ"ר פ' מ"ג סי' ה':

וכן נאה שיהיו הצדיקים. בתמיה ע' מכילתא יתרו פסוק פוקד עון אבות וגו' בזמן שאין מסרגים כגון רשע בן רשע בן רשע ופי' בלא הפסק צדיק ועי' סנהדרין כ"ז שדורש ב' כ"מ מדה ט"ו כתיב פוקד עון אבות על בנים וכתיב לא יומתו אבות על בנים כאן כשאוחזים מעשה אבותיהם כאן כשאין אוחזים וכנ"ל במכילתא:

ככתוב בספר תורת משה. ד"ה ב' כ"ה ד' מ"ב י"ד ו' אצל אמציה כשהרג את המכים ליואש אביו ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בחטאו יומת:

קומו סעו ועברו. וס"ד החל רש והתגר בו מלחמה וכדלעיל סי' כ"ז:

מה כתיב למעלה. ע' הגהת רש"ש זצ"ל ונראה לי ברור שתיבת למעלה הי' כתוב מן הצד להורות שדרשה זו כבר הובאה לעיל סי' כ"ז ואח"כ הכניסו תיבת למעלה בפנים וט"ס היא. וע' כל זה ד"ר פרק ה' סוף סי' י"ג:

שלא קבל סיחון. שלא שמע לדברי שלום ששלח לו משה:

ולא עוד. שהכה את סיחון מלך האמורי ואת עמו האמורים במלחמה אלא שגם אותם שהטמינו עצמם במערות כדלעיל סי' כ"ה שהיו ג"כ אמורים כמ"ש כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי ע"ש באריכות:

רצצת ראשי תנינים. כך כתוב אתה רצצת ראשי לויתן אתה בקעת מעין ונחל פי' שע"י שהלוית וחברת ראשי ההרים עי"כ רצצת אותם ואח"כ בקעת מעין ונחל שעי"כ נודע מה שעשית להם שהמעין והבאר נעשה נחל שוטף:

נתת פת. ושם הוא משל על השבת שנתן הקב"ה לישראל ואמר למשה לדעת כי אני ה' מקדשכם לך והודיע אותם וכאן הוא משל על הודעת הנסים ע"י הבאר:
נגזר על משה. לעיל פ' זו סי' כ"ו:
אמר משה. תנחומא סדר זה סוף סי' כ"א וכאן הוא סי' כ"ו ושם מקומו:
ומנחליאל במות. ע' שמ"ר ריש פר' ל"ב ושמות מקומות כאלו לא נזכרו בתורה ולא בסדר מסעי ואינם כ"א לדרשה ע"פ מדה ממעל ונוטריקון:
ומבמות הגיא. כי משה מת בהר נבו ונקבר בגיא מול בית פעור. ע' סוטה י"ג ב' ספרי וילקוט סדר ברכה פסוק וירא ראשית לו:

פרק כ

פסקה א

זש"ה הצור. תנחומא סדר זה סימן א' וילקוט כאן:
שאתה רחקתנו. שם ושם הגירסא ולא נתת לנו כמו שנתת לישראל בעוה"ז:
כך העמיד. ונבדקו מלכיהם ונביאיהם של ישראל עם מלכיהם ונביאיהם של עובדי כוכבים כ"ה שם ושם:
ועל כל הארץ. גם על החיות ועל העופות וכן לנ"נ. שנאמר ירמיה כ"ו וגם חית השדה נתתי לו לעבדו. כ"ה בתנחומא:
אעלה על במתי עב. אדמה לעליון וזהו החירוף וגם אמר ומן הוא אלה די ישזבינכון מן ידי:
לקח הבית לשמו. כמ"ש מזמור שיר חנוכת הבית לדוד על שחשב לבנות והכין הכל ועשה היסודות כמ"ש פסיקתא רבתי פ' ב' סי' ו':
כל גדולה. לבד מלכים כנ"ל גם חכמה ונבואה הי' בהם:
שא על צור קינה. כשהתנבא צרה על גוי הי' מדבר בלשון קינה ואנחה:
חנם על לא דבר. פי' בשנאת חנם שלא עשו לו ישראל דבר רע מעולם:

פסקה ב

וירא בלק מה ראה. תנחומא סי' ב' לקמן בסי' ז' שראה בהוברי' שעתידין לפול מישראל כ"ד אלף:
שמוציא דבר. בקללה בעלמא שלא בפניהם שלא ידעו להזהר:
ויראו בני אלהים. את בנות האדם וחטאו בהם ונמחו מן העולם:
וירא הם. את ערות אביו וחטא בו ונתקלל הוא וזרעו אחריו לעולם:

ויראו אותה שרי פרעה. ויהללו אותה אל פרעה ותוקח האשה בית פרעה ולקה הוא וביתו בנגעים גדולים כמפורש ומ"ש וכן כולם פי' כל הרשעים חטאם על ידי עיניהם כמ"ש וירא שכם וירא המן וכדומה:

שהיה מעלה עליהן שכר. שבלק הי' ג"כ מעלה שכר לסיחון ועוג כמו מלכי כנען כמ"ש פ' כ"ט סי' כ"ט:

ועוד שראה. שזהו מ"ש וירא בלק:

פסקה ג

כתב ויגר מואב. תיבת כתב מיותר ובתנחומא ליתא:

שאתה יכול לחטוף. בתנחומא הגי' לחטוף מן החוץ היינו מן השדות והדרכים והכפרים וזהו את כל סביבותינו. שהיל"ל ויראה או ויפחד ואמר ויגר מלשון אגרה בקציר מגורה של דגן ענין אסיפה שנאספו מן הכפרים ועירות אל הכרכים והבצורות ואינו יוצא מפשוטו שהוא מלשון יראה שעל שיראו ע"כ נאספו:

ואחזו אותם. בתנחומא הגי' והאחזו אותה:

והוא נלחם וגו'. בתנחומא הגי' שנאמר והוא נלחם בסוף סדר חוקת ועי' לעיל פ' הקודמת סי' ל':

רואין עצמן כקוצין. כקוצים המכאיבים ודוקריס כך נתנו יראתם בלבם. ועי' שמ"ר פ' א' סי' י"א ויקוצו:

פסקה ד

במדין נתגדל. תנחומא סי' ג' כמ"ש שמות ב' במשה וישב בארץ מדין:

המכה את מדין. שבאו מדין לשדה מואב למלחמה והכה אותם מואב:

משל לשני. עי' סנהדרין ק"ה:

כחו בפיו. כשהשור אוכל מוציא לשונו לאסוף אכילתו לפיו על כן אכילתו ביתר כח משאר הבהמות שאוכלים בשפתם:

וקרני ראם קרניו. ור"ד בכור שורו הדר לו שהשור מנגח בקרניו רק שקרניו קצרים ע"כ אמר עוד וקרני ראם קרניו בהם ינגח יחדו אפסי ארץ וקרני ראם ארוכים מאה אמה כמ"ש מדרש תהלים כ"ב והוקש לשתי מדות ואתה נותן לו כח יפה שבשתיהם כח נגיחת שור ואורך קרני ראם מדה כ"א: נ

סיך היה. לקמן סי' ז' תנחומא סי' ד':

בעת ההיא. ובלק בן ציפור מלך למואב בעת ההיא פי' בעת שנהרג סיחון נעשה מלך כנ"ל ולא קודם לכן. והיו צריכים מלך ומנחש וקוסם לעמוד כנגד ישראל:

פסקה ה

הקב"ה עשה להם ניסים. עיקר הדרשה ששייך כאן הוא על פסוק עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך וגו' כי העליתיך ממצרים וגו' עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור וכל הדרשה דרך אגב:

ויאמר ה' וגו' עד ואושיע אתכם. ואח"כ מביא פסוק ויוסיפו ופסוק ויוסיפו כתוב תחלה בפרשה אלא שהז' גאולות היו תחלה והיו להם לעבדו שבע ולהללו אלא שעשו בהיפך וגם בפסוק ויעזבו את ה' ולא עבדוהו פי' שעזבוהו שבע ולא עבדוהו על השבע גאולות שעברו הכתובים אחר כן בפסוק י"א להוכיח אותם על הז' עבודות כוכבים שהכעיסו אותו ודו"ק:

עמי מה עשיתי לך. פי' חשוב הנסים שעשיתי לך ומה הלאיתיך בעבודות שתעבוד אותי על הגאולות:

שמא אמרתי לך הביאו לי מן החיות. הוא פירוש אחר בפסוק זה וכמ"ש ויק"ר פר' כ"ז סי' ה' באריכות על פסוק זה וכאן קיצר וסמך על מ"ש שם וע' לקמן פ' כ"א סי' ט"ז:

שור או כשב או עז. וכתוב שם ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה':

וכן מן הבהמה ומן הבקר. תקריבו את קרבנכם. ויקרא א':

וכי יצא סיחון. היינו מ"ש מה עשיתי נסים כנ"ל ומה הלאיתיך בעבודה על הנסים:

לא ראה בלק. זהו עיקר השייך כאן וסמוך לפסוק עמי מה הלאיתך כתוב עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור וגו' והעיקר חסר כאן שלא הביא פסוק זה:

פסקה ו

אחד מג' בני אדם. בב"ר פ' י"ט סי' י"א חשב ד' שחושב גם את אדם הראשון:

התחיל מתגאה. כמפורש בד"ה ב' כ"ה ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ולא פי' מה שעשה בגובה לבו ודורש ע"פ מדה י"ז שזהו מ"ש במ"ב כ' שהשיב מארץ רחוקה באו אלי:

וכן בלעם הרשע. לקמן סי' ט':

הואיל וכך אתה מדבר. משמע שאם לא הי' אומר כך הי' מניחו לילך ולקלל והענין כי עבור בלק ובלעם הי' סיבה קרובה שיצליחו לקלל את ישראל וכמ"ש עמי זכר נא מה יעץ בלק ומה ענה אותו בלעם וכמ"ש ולא אבה ה' א' לשמוע אל בלעם ויהפוך ה"א לך את הקללה לברכה שע"כ נתן ה' מכשול לפניו בתחלת הענין ולא עמד בנסיון ותחלת דברי פיהו סכלות והוללות רעה וזה היה סיבה להפוך את הקללה לברכה:

לקיים וכו' כנוגע בבבת עינו. ע' שמ"ר פ' ל' סי' ט' שתיקן סופרים הוא עינו והכתיב עינו כביכול עין של מעלה וכאן דורש שניהם שעל שנגע בבבת עין של מעלה כביכול נגע גם בבבת עינו ונעשה סתום העין ע"פ מדה י"ז דורש מדת מנגד שמ"ש שתום העין כמו סתום בס' ורש"י בסנהדרין דף ק"ה כתב שתום העין פתוח עין אחת וא"כ השנית סתומה וברש"י בחומש כתב שני הפירושים יחד:

פסקה ז

פתורה עירו היה. תנחומא כאן סי' ד' ופי' אשר שם עירו של בלעם הי' פתור וכמ"ש דברים כ"ג ה' מפתור ארם נהרים ומ"ש פתורה ה"א במקום למ"ד כמ"ש מצרימה שכמה:

וי"א שולחני הי'. כי לאיזה צורך תודיע לנו התורה שם העיר ששלחו אחריו שם ע"כ דרשו ע"פ מדת ממעל בארמית שתיבת שולחן בארמית פתורא ואין הכוונה על שולחן ממש אלא הכוונה על מלאכת שולחני שנקרא כן. שהכל באים אצלו בין שיש מטבעות גדולים וצריך קטנים בין מי שיש לו קטנים וצריך גדולים כך הכל באין אצלו לדרוש בנחשיו וקסמיו:

פותר חלומות. כמ"ש סוף וישב ופותר אין אותן וכן בריש מקץ ואין פותר אותם לפרעה:

חזר להיות קוסם. כמ"ש וקסמים בידם וכמ"ש ולא קסם בישראל שהביאו לו דברים של קסמים שהוא יודע איך להשתמש בהם וכמ"ש ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וחזר לרוה"ק היינו בעת שברך את ישראל כמ"ש אשר מחזה שדי יחזה ויודע דעת עליון ואחר שברך לישראל חזר למדרגת קוסם וכמ"ש יהושע י"ג ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו וגו' וכמ"ש בהדיא לקמן פר' זו סי' י"ט:

ארץ בני עמו. לפי פשוטו מפורש על בלעם אלא שא"כ יקשה איך אמר כי ידעתי איך ידע בעצמו והיל"ל כי שמעתי ע"כ דורש ארץ בני עמו של בלק וע"כ אמר ידעתי כי היה עמו בעירו יחד ומ"ש אשר חברך מבורך אמר על עצמו שברכו שימלוך ואשר תאור יואר ממואב שהוא קלל את מואב כמ"ש לעיל פר' י"ט סוף סי' למ"ד ע"ש:

לקרא לו שכתב לו. שהרי שלח לו ועתה לכה נא ארה לי את העם א"כ מ"ש לקרא לו מיותר ע"כ דורש שמ"ש לקרוא לו פי' שיקראו לפניו המכתב שכתב לו דברים אלו הכתובים כאן:

מה איכפת לך. שכתוב שני פעמים הנה שתיבת הנה הוא תחילת דברים והשני מיותר ודורש שאמר תיבת הנה הראשון אמר לו מה איכפת לך וענה לו עוד הנה כיסה וגם הנה הב' תחלת דברים:

סתמו עינים. לעיל פר' י"ט סימן כ"ט ופר' זו סימן ב' שסיחון ועוג היו לאומות בדמיון צופה שהולך לפני השער ועיקר תשמישו בעיניו לראות לכאן ולכאן ולהגיד מה שרואה ואם יסתמי עיני הצופה בטלה תשמישו וכן סיחון ועוג ישבו על שערי המדינה לשמור המדינה ומאחר שהחריבום דומה לסתימות עיני הצופה והם עיני הארץ:

ממלי כתיב. לדרוש ע"פ מדת ממעל לשון כריתה כמ"ש כי אמילם וצ"ע שהרי תיבת אמילם שהוא לשון כריתה גם אם יכתב ממולו או אמילם בוי"ו כמ"ש על כל מול בערלה מה אמולה לבתך שמילה וכריתה ענין אחד בין אם כתוב מילה או מול בחול"ם או מול במלאפום ובשורק ע"כ נראה לי שהם שני דברים תחלה אמר המדרש שממלי כתיב חסר וי"ו כדרך המדרש הרבה פעמים להודיעני אם כתוב מלא או חסר אף שאינו דורש **דבר ואח"כ אמר שמ"ש ממלי אין פירושו מלשון אל מול פני המנורה ממול ערפו כתרגומו מלקבלי לבד אלא פירושו ג"כ מלשון כריתה כי אמילם וכדומה מלשונות של מילה**: **שאורה את התאנים**. כי כמו קצירה בתבואה ובצירה בכרמים כך אורה בתאנים אלא שתבואה וזיתים וענבים נקחים כאחד שכולם נבשלים יחד אך התאנה נלקטת מעט מעט וכמ"ש במשנה פאה ולקיטתו כאחד למעוטי תאנה כי ידע בלק שלא יתכן לו להרוג את כל ישראל אלא רצה לשלוט בה מעט אותם שכנגדו וזהו ארה לי:

לא שהם גבורים. שאחר שאמר כי עצום הוא ממני איך אמר אולי אוכל נכה בו ע"כ דורש שבאמת אינם גבורים ממני אלא שיש להם סגולה מיוחדת בפיהם אשר גם אתה יש לך סגולה זו:

וירא בלק. שמאחר שהיה מאומה אחרת לא אמורי איך ראה והיל"ל וישמע בלק כמ"ש שמעו עמים ירגזו אלא פירושו שחזה במראות הקסמים וכמ"ש החוזים בככבים וכמ"ש וישקוף אבימלך בעד החלון בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא ובכולם פירש בזוהר בחלוני דחוכמתיא:

וכן הוא אומר. בבבל כתיב וה"ה בשאר האומות בבנין אב:

החוזים בכוכבים. וס"ד מאשר יבאו אליך ודרשו מאשר ולא כל אשר. לכך נתגרה בהם בכמה מיני תחבולות אולי יועיל וכמ"ש אולי אוכל נכה בו:

הפקיר בתו. וכן הוא לקמן סימן כ"ד דעת המדרש שמ"ש כזבי בת צור ראש אומות בית אב במדין הוא שהיה ראש שני אומות ראש בית אב במדין ובימי סיחון היה נסיך בסיחון כמ"ש ביהושע י"ג ואחר מותו נעשה מלך במדין כמ"ש במטות ועל מואב כמ"ש כאן ועי' מש"ש לעיל פר' זו סימן ד' ולקמן פר' זו סימן י"ט ולקמן פר' כ"א סי' ג' וחבין גם כאן:

אחד מכ"ד בסאה. כמ"ש בבא בתרא דף צ"ג המוכר פירות לחבירו מקבל עליו רובע טינופות לסאה פי' רובע קב פסולת והסאה שש קבין ורובע הקב אחד מכ"ד בסאה כך נפלו מישראל כ"ד אלף שהוא חלק כ"ד מהם ובהכרח לומר לפי זה שחושב חלק כ"ד מלבר שהרי מספר ישראל היה עולה תמיד במדבר שש מאות אלף ובכל מאה אלף ד"פ כ"ה אלף הרי כ"ד פעמים כ"ה אלף ואע"פ שמתו מהם הרבה בעדת קרח ובויעפילו במרגלים ובאספסוף וקברות התאוה בשליו ובשיטים עכ"ז נמנו בסדר פנחס אחר שיטים והיו יותר משש מאות אלף. אך בתנחומא וילקוט כאן הגירסא נפלו מישראל כ"ד אלף חסר אחד פירושו חסר אלף אחד ופירושו כנ"ל שאחד מכ"ד אלף מישראל הוא כ"ה אלפים וכאן לא היה אלא כ"ד אלף:

שלא יכנסו לארץ. שמ"ש ואגרשנו מן הארץ אין פירושו שיאבדו כולם שהרי אמר אולי אוכל נכה בו כנ"ל אחד מכ"ד ואם פי' שיגרשם מכל הארץ אנה יגרשם אם לשמים או חוץ לעולם אלא ע"כ פירושו מן הארץ שרוצים ליכנס בה:

את בלעם ואביו. כמ"ש לעיל פר' י"ט סי' ל' המושלים זה בלעם ואביו:

אשר תברך מבורך. כמ"ש ריש הסימן שהוא אמר לבלק שימלוך ואשר תאור יואר על מואב:

פסקה ח

וילכו זקני מואב. תנחומא סי' ה' ומ"ש שלא יתן עליות עי' סנהדרין ק"ה ועי' רש"י בחומש:

שאין בו הנאה. בתנחומא מסיים וישבו שרי מואב עם בלעם פי' ולא שרי מדין שלא ישבו שם אלא הלכו להם:

פסקה ט

שהראשונים. ובתנחומא סי' ה' הנ"ל הגירסא שבראשונה נאמר ורחל באה וגו' וכמ"ש ב"ר פר' ע' סי' י"ב שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו וגדרו עצמם מן הערוה הדה אמרת שאנשי מזרח גדורים וע"כ לא חשש לבן להניח את רחל בין הרועים וכן בנות יתרו. ועי' שמ"ר פר' א' סי' ל"ב שבקשו להזדווג להן אולי חידוש היה כדי לזכות את משה שהרי יתרו לא חשש:

והטעה את הבריות. כמ"ש בסדר מטות הן הנה היו לישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' והיודע מחשבות ידע מחשבתו שכן רוצה לעשות על כן הטעה אותו הש"י ונתן מכשול לפניו וזה משגה ישרים בדרך רע ישגו אותו ויטעוהו וזה ע"פ מדת ממעל ומנגד ודרך קצרה ומ"ש בשחותו הוא יפול על סוף המעשה שנהרג במלחמת מדין:

מי האנשים האלה. כמ"ש לעיל סי' ו' בביאור:
מן העוה"ז והבא. זה לא יובן אלא ע"פ סודות הזוהר שאמר ואנכי אקרה כה אעקור להאי כה כנסת ישראל מאתרה וזהו וגרשתיו סתם לגמרי שלא ימצא כלל:

פסקה י

א"כ אברכם. תנחומא סימן ו' שמ"ש לא תלך עמהם כנגד מ"ש בלק לכה נא ומ"ש לא תאור כנגד מ"ש ארה לי והיה די במ"ש לא תלך עמהם אלא שעל זה השיב א"כ אקללם במקומי ועל זה אמר לא תאור ומ"ש כי ברוך הוא אין זה נתינת טעם על שלא יאור כי האב שאינו רוצה שיקלל אחר את בנו אינו צריך ליתן טעם על זה ועוד שאפילו אם מקולל מכבר אינו רוצה שיוסיפו לו קללה אלא בהכרח לדרוש שהשיב א"כ אברכם ועל זה השיב לו הש"י כי ברוך הוא כמ"ש ב"ר פר' ע"ד סוף סי' ז' השמר מדבר עם יעקב מטוב עד רע שאפילו אומר לטובתו הוא חושב לרעתו כי לבן וכן בלעם ידעו כי ברכתם יתהפכו בסוף לקללות וזהו כוונתם שרצו עכ"פ לברכם כי נעתרות נשיקות שונא מלשון עתר שדרשו חז"ל על שמהפך את התבואה כך נשיקות שונא בין הרעה שלו מתהפך לרעה וכמ"ש אל תלחם לחם רע עין וגו' (והתבונן שהש"י השיב לבלעם לא תאור את העם בלשון שאמר בלק כמ"ש בסוף סי' הקודם שיתן הרשע אל לבו שהש"י יודע ורואה רוע לבו שמרע יותר מבלק) והדבש יתהפך לעוקץ:
אלא לתתו להלוך. הנה הש"י אמר לו ב' דברים לא תלך עמהם לא תאור וגו' והוא לא אמר רק להלוך עמכם והעלים מ"ש לא תאור וכל זה מגובה רוחו:
שהיית נוטל לשעבר. מסיחון לקלל את מואב ובתנחומא מסיים וכל מה שאתה חפץ ומה שאתה גוזר אעשה לפרש מ"ש וכל אשר תאמר אלי אעשה פי' שלא תתירא שעל שאני קוסם גדול א"כ לא אשמע לך באיזה דברים ויהיה זה לך למורת רוח לא כן הוא כי לא אעשה רק חפצך אף שיהיה אצלי בלא טעם ואף שתגזור עלי לעשות דברים היפך דעתי ורצוני הכל אעשה בביטול דעתי לגמרי:
וישא בלעם את עיניו. במדבר כ"ד ב' שביקש להכניס בהם עין רעה רש"י בחומש:
אלו היה מבקש. בא ליתן טעם למה עלה על דעתו לבקש כך אלא שאינו תלוי בו ואם היה תלוי בו היה מבקש מלא ביתו כי נפשו ותאות לבו הרחבה בחמודי הגוף שאין אלו תנאים של נביאי אמת: ל
ילך בפחי נפש. שאף שהלך עמהם הרי אמר בפירוש לא אוכל ובשעת ההליכה ג"כ לא אמר שיכול הרי הלכו בספק ופחי נפש:

להוסיף להם ברכות. שלפי פשוטו שאמר להם שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יוסיף ה' דבר עמי שכבר דיבר עמי בהיות שרים הראשונים ועתה אדע מה יוסיף שהרי הוספה שייך בדבר שכבר דיבר בזה ועתה מוסיף עוד לדבר מענין דבור ראשון וזה היפך כוונתו שרצה שלא ידבר עוד כמו בפעם ראשון אלא בהיפך שילך ויקלל ואיך אמר מה יוסיף אלא פירושו כמו שבפעם הראשון אמר כי ברוך הוא וכמו שכבר נתברכו מפי האבות שמרומז במ"ש את פי ה' אלהי כנ"ל אדעה מה יוסיף ה' לדבר ולברך גם יתכן שדורש גז"ש ממ"ש יוסיף ה' עליכם ככם וגו' ויברך אתכם הרי שתיבת יוסף הוא בברכה וכן אמר יואב בש"ב כ"ד ג' ויוסף ה' אלהיך וגו' מאה פעמים:

פסקה יא

בחלום הויון לילה. תנחומא סי' ז' וסגנון הפסוקים מפסוק ט"ו עד פסוק כ"ב בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים וגו' אז יגלה אוזן אנשים וגו' להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה יחשוך נפשו מני שחת וגו' והוכח במכאוב על משכבו ורוב עצמיו איתן וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה יכל בשרו מרואי ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים. ויש בפסוקים אלו שני כתובים מכחישים תחלה אמר יחשוך נפשו מני שחת וחיתו מעבור בשלח ואח"כ אמר ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים ע"כ דורש ומכריע ע"פ מדה ז' וי"ז שהענין מדבר בבלעם וכמ"ש בסי' הסמוך שכתוב בו שדיבר עמו בחלום לילה ומחזה שדי. וע"פ מדה י"א שמ"ש וגוה מגבר יכסה יחשוך נפשו מני שחת הוא פסוק אחד וגוה על שנתגאה הרשע כסה ממנו איך שיחשוך נפשו מני שחת ובא לנסותו ולהטעותו וטעה וכמ"ש לעיל סי' ו' שהטעה אותו על כן והוכח במכאוב על משכבו שאמר לו בלילה לא תלך עמהם ורוב עצמיו איתן רומז שהאתון התעצמה בטענותה נגדו וזהמתו חיתו לחם כמ"ש כי אם הלחם אשר הוא אוכל כמ"ש לקמן סימן י"ד יכל בשרו מרואי שנעשה סומה בעין אחת ושופו עצמותיו לא רואו כמ"ש וילך שפי שהיה חגר ברגלו אחת ומ"ש לחשוך נפשו מני שחת לאור באור החיים הנה בפסוק י"ח שם כתוב יחשוך נפשו מני שחת ובפסוק ל' כתוב להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים ובתנחומא מביא פסוק למ"ד זה וכאן ג"כ הכוונה יחשוך נפשו מני שחת לאור באור החיים ולמוד מסופו וכאלו כתוב גם זה כאן שכל זה העלים ממנו:

כמהר צפור אל פח. וס"ד ולא ידע כי בנפשו הוא שקודם שפלח חץ כבודו לא ידע כי בנפשו הוא אך אח"כ ידע:

משיצא מן כבודו. כמ"ש לעיל פר' זו סימן ז' שהיה פותר ואח"כ קוסם ואח"כ בא לרוח הקודש וזהו כבודו וחזר להיות קוסם וזהו שיצא מן כבודו. ועי' לקמן סימן י"ח. ופסוק

תמות נפשי מות ישרים הוא בנבואה ראשונה אלא שהבין מיד שלא יצליח וידע שחטא בהליכתו והיתה נפשו עגומה עליו וביקש עליו:

פסקה יב

ליל שמורים. תנחומא סימן ח' ומ"ש וכן כלם פי' כמ"ש אצל גדעון שופטים ז' ט' ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו ה' קום רד במחנה כי נתתיו בידיך וגו' ואצל חזקי' ויצא מלאך ה' בלילה ההוא ויך במחנה אשור וכן כאן אצל בלעם על שהיה נס לישראל דיבר עמו בלילה:

ויבא אלהים אל לבן. ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע. ויבא אלהים אל אבימלך ויאמר לו הנך מת על האשה וגו' עד כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך שעשה נסים לאברהם ושרה:

ויהי בחצי הלילה. אצל נס מכת בכורות ויהי הענן והחושך אצל נס הים ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם שהכה אברהם את ארבעה המלכים בחצי לילה ולא דקדק המדרש להביא הפסוקים כסדר התורה שתחלה הוא פסוק ויחלק עליהם לילה ואח"כ פסוק של אבימלך ואח"כ של לבן וגם בתנחומא כמו כאן:

שכל נביאי עובדי כוכבים בלילה. צ"ע שהרי גם האבות מצאנו באברהם ביצחק וביעקב שדיבר עמם בחזיון ובמראות הלילה רק אצל המילה נראה לאברהם ביום וגם בהרבה נבואות של נביאי ישראל מצאנו שהיה בלילה כמ"ש אצל גדעון ואצל שמואל ונבואת נתן אל דוד ואצל שלמה בפעם הראשון מפורש בלילה וכל נבואות דניאל מפורש שהיה בלילה ובהכרח לומר שכוונתו שבנביאי ישראל מצאנו שנראה להם ביום ובלילה ולנביאי עובדי כוכבים רק בלילה:

וכן אליהוא אומר על זה. כמ"ש בסימן הקודם שפירוש הפסוקים על בלעם (ועל מדרש זה נתיסד הפיוט של ויהי בחצי הלילה שאין הכרח שהיו כולם בליל פסח שיש מהם שלא היה בליל פסח שהרי מונה נס הים וכן מה שנראה לבלעם שלא היה בפסח כמ"ש לעיל פר' י"ט סי' ל"ב שמלחמת סיחון באלול ועוג אחר הרגל ואח"כ באו למואב בחשוון):

איני חפץ באבודן. וזהו מ"ש אם לקרא לך באו האנשים קום לך הרי שלא אמר לו סתם לך רק מאחר שבאו לקרוא לך וגם אמר בספק ובתנאי אם באו לקרא וכל זה מורה שאינו כפי רצונו ית"ש:

מיד וישכם. ויחבוש את אתונו עי' ב"ר פר' נ"ה סי' ח' תבוא חבשה ותעמוד על חבשה:

פסקה יג

ויתיצב מלאך ה'. ה' הוא רחמים עי' ב"ר ריש פר' נ' ונעשה לו לשטן מסיים בתנחומא וכך אמר אל בלעם הנה אנכי לשטן גרמת לי לשמש אומנות שאינו שלי כי הי"ל באתי כמ"ש אצל יהושע עתה באתי ואמר יצאתי פי' יצאתי חוץ ממדתי מרחמים לדין וכמ"ש הנה ה' יוצא ממקומו לפקוד עון יושב הארץ עליו ופי' ג"כ מרחמים לדין וכמ"ש ממקומו הוא יפן ברחמים שהרשעים מהפכים מדת הרחמים לדין וכן הוא בזוהר כאן פסוק ויקם בלעם נפק וקאים באומנתא דלאו דילי' דהא מלאכא דרחמי הוה ע"ש כל הענין ועי' לעיל פר' ט' סי' י"ח:

צריך שנים לשמשו. עי' ב"ר סוף פר' נ"ה מש"ש:

הקול קול יעקב. ב"ר פר' ס"ה סי' כ':

אבא אליך בשלך. ע"פ מדת מנגד:

פסקה יד

תנחומא סימן הנ"ל:

לקלל אומה שלימה. כולל ג' ק"ו של תוכחות. א' אומה שלימה שהוא דבר גדול בעולם ועקירתו קשה מצד ההשגחה האישות ומזלם. והב' שלא חטאו לו. והג' לקלל בפה בלא חרב ולאתון שהיא בהמה וחטאה לו והכה אותה במקל ולא התבונן הרשע בזה:

לילך אחריו. שגם מאחריו היה יכול לתפסו ולהסטינו שלא תלך האתון ויקשה לפי זה למה לא שאל המדרש בפעם הראשון בשדה וכאן הוא פעם הב' במשעול הכרמים אך בתנחומא הגי' וכי לא הי' יכול לילך אחריו בשדה היינו בפעם הראשון:

שלא יצטער המלאך. זה עוד טעם ב' למה בא לפניו ואין הטעם בעבור הטורח כי אצל המלאך הכל אחד בין לעמוד לפניו או לאחריו אלא הכוונה שאין זה כבוד המלאך שילך אחריו ועל כן קדמו מלפניו:

ויעמוד מלאך ה' במשעול. הכרמים. גדר מזה וגדר מזה. ודורש שלכך פרט הכתוב כל זה ע"פ דבר הלמד מענינו איך שייך הענין כאן אצל הליכתו שהי"ל נתיב או דרך הכרמים ויאמר משעול הכרמים ע"כ דורש משעול מלשון שועל וכמ"ש בשיר השירים שועלים קטנים מחבלים כרמים שעל כן נקרא דרך הכרם משעול על ששם הולכים שועלים וצריך לבער השועלים מן הכרמים ולא למסור הכרם לשועלים שמחבלים אותו וכאן הכרמים נמסרים ונמכרים לשועלים והנמשל שישראל נקראים כרם כמ"ש כי כרם ה' צבאות בית ישראל נמסרים ונמכרים ביד שונאיהם בלק ובלעם:

עמד לו בראשונה. בדרך פתוחה לשדה משני הצדדים לנטות ימין ושמאל כמ"ש ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה:
אלא מצד אחד. כמ"ש ותלחץ אל הקיר:
ומה היו הסימנים. באיזה אופן הם מורים על האבות:
מוצא מכאן ומכאן. ריוח שיעזור לו שתחול קללתו:
מצד אחד. שהי' עוזר לו שתחול קללתו כמ"ש ותלחץ אל הקיר ושם נסמכה ולא נפלה סימן על העזר לקללה:
במקום צר. אשר אין לנטות ימין ושמאל שתחול שם קללתו ומרומז כאן יעקב ע"פ גז"ש בתיבת צר כמ"ש ויצר לו:
על בזיונו שבזתה אותו. רמז המדרש איך שהלך חשכים ולא שם על לבו שהדברים בהשגחה עליונה שיתבונן שאין דרכו מיושרת ואם כועס על בהמתו שאין בה דעת ולא בושת ולא מכוונת לבייש ולבזות וק"ו איך ראוי שיזכה על שהולך לקלל ולעקור אומה שלמה שלא הרעה לו כלל אלא כי טח מראות עיניו ומהשכיל לבו:
שהפה והלשון ברשותו. ומי שיכול לפתוח פה הסתום יכול לסתום פה הפתוח:
שלש רגלים. שמאחר שדיבור באתון הי' בנס שפתח ה' את פיו גם התיבות והמלות שיצא מפיו לא היו מדעת של האתון אך כפי הכח הדיבור החדש שניתן בה אז והיה לבלעם להתבונן בכל התיבות שיצאו מפיה לענין הליכתו אך הרשע הזה לא רצה לשום לבו אף שדבר כזה לא היה מעולם החציף פניו והעיז לאמר לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך אף שפתחת פיך לדבר וזהו עתה:
לשונו סרוח. מדבר בלצון ונבול פה של זנות וכוון המדרש למ"ש בסנהדרין דף ק"ה שבא על אתונו ומרומז בתיבת התעללת כמ"ש בפלגש בגבעה ויתעללו בה כל הלילה:
אנקה אחת. שרץ מח' שרצים הכתובים בתורה האנקה והכח והלטאה בסוף שמיני:
אני אי אתה יכול. אני שאני בהמה חלושה ובהמה לית לה מזלא ואני שלך וברשותך ומי יתבע דמי מידך וזהו אנכי אתונך אין אתה יכול להרגיני בדברך כ"א על ידי חרב ואיך אתה הולך לקלל את ישראל וכנ"ל:
התחילו תמיהים. כמ"ש בסוף הפר"א שזה אחד משבעה מופתים שהיו בעולם:
אמר להם אינה שלי. כשראו שאינה הולכת כשאר האתונות וחשבו שכן עושה לו תמיד אז שאלו אותו למה רוכב על בהמה מורדת בבעליה כזו והשיב להם לא הכרתי אותה כי אינה שלי ואינה מכרת קולי ע"כ אינה שומעת לי כי מ"ש אנכי אתונך מיותר שהיה די

במ"ש הלא רכבת עלי מעודך עד היום הזה ודורש ע"פ מדה ט' שהשיבה על מה שאמר שאינה שלו:

שלא היה זקן. שמאחר שאמרה מעודך עד היום הזה שהכירה אותו מיום הולדו ואין הבהמות מאריכים ימים כמו האדם וביום הולד כבר נתגדלה עד שהיתה ראויה לרכיבה הרי שהיא זקנה ממנו:

כיון שדברה מתה. דייק לשון ההסכן הסכנתי היה די שתאמר אם עשיתי לך כן או שתאמר אם הרגלתי ולמה כפלה אלא לדרוש לשון סכנה כפולה שהיתה מסוכנת למות כי כל עוד נפשה בה גם מרומז המיתה במ"ש ואותה החייתי אך עתה לא החייתי כמ"ש לקמן בסי' ט"ו:

ואם חס הקב"ה. פי' שאין סוף הכוונה על כבוד בלעם הרשע אלא לדרוש ממנו ק"ו על כבוד הצדיקים על כבוד ישראל שבא לבזותם לקללם ולעקרם ושיתבונן בלעם בעצמו מהו עושה כי כל מעשה הקב"ה ללמד לאדם דעת כמ"ש יורה חטאים בדרך מי כמוהו מורה ועי' סנהדרין נ"ד א' במשנה רש"י בחומש פסוק זה:

להודיעך. בא ליתן טעם על פתיחת פי האתון שממנו נלמוד טעם על שמנע הדיבור מבהמות גם כן מטעם הנ"ל על שחס על כבוד האדם:

פסקה טו

שאף העין ברשותו. שאף העין שרואה הוא ברשות הקב"ה איזה דבר שיראה האדם ואיזה דבר שלא יראה וכמ"ש ב"ר פר' נ"ג סי' י"ד הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר עיניהם ומ"ש אף העין שבסימן הקודם אמר שהפה ברשותו אמר כאן אף העין:

וכי דקיון של אתון. ופירש הערוך עלבון והמ"ע פירש בלשון יוני דין וגירסת הילקוט והתנחומא עלבון ומתמה שהרי כל בני אדם מכים בהמות ואין תובע עלבונם רק כאן אלא שילמוד ק"ו:

יראה ראתה נטתה. על שהתיבה קשה במשמעותה ע"כ דורשה נוטריקון יראה ראתה נטתה שתחלה יראה קודם שראתה המלאך יראה וחרדה תחת בלעם ואח"כ ראתה המלאך ונטתה וכמ"ש בדניאל והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ואמר המלאך זה לבלעם להכאיב לבו שיבין סכלותו שעכ"פ היה לו לחרוד ולהרגיש מאימת המלאך כמו הבהמה ומזה תבין שנפשך אבודה ונכרתה ואתה גרוע מן האתון:

בא"ת ב"ש מגן. בא"ב של א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"פ ז"ע ח"ס ט"ן י"ם כ"ל וע"פ מדת גימטריא אופן ב' של חילופי אותיות ותמורתם שהיו"ד מתחלף במ"ם י"ם והרי"ש בגימ"ל

ג"ר והטי"ת בנו"ן ט"ן וכמ"ש בילקוט כאן באתי לעשות לה מגן פי' לעשות לה מגן לשעה קלה שהרי מיד מתה וק"ו לישראל שיעשה להם מגן:

ותראני האתון. ותט לפני אולי נטתה מפני כי אותך הרגתי ואותה החייתי משמע כך הייתי עושה אם לא נטתה אך עתה שנטתה עשיתי בהיפך אותך החייתי ואותה הרגתי ומלשון גם אותך הרגתי ג"כ משמע שהאתון כבר נהרג:

כי לא ידעתי. אעפ"י שמשתבח אותו רשע ואומר ויודע דעת עליון פיו העיד בו ואמר לא ידעתי כן הוא בתנחומא וכאן חסר:

ועכשיו אם רע בעיניך. אינו רע רק בעיניך:

עם האנשים. עי' מ"כ שאחר כך אמר וילך בלעם עם שרי בלק שפירושו עמהם בעצה אחת לקלל והמלאך אמר עם האנשים ולא מצד שהם שרי בלק:

פסקה טז

כאילו קובל עליהם. שיתעורר בלעם בעצמו לקללם בכעסו ובקנאתו עליהם ולא מחמת שהוא מצווה לקללם:

נתנבא לצאת לסופו. בתנחומא הגירסא נתנבא שסופו לצאת ממנו בקלון ודייקו שהיל"ל האומנם אוכל כבדך בניחותא ואמר לא אוכל כי פיו הכשילו ומ"ש בלעם היכול אוכל דבר מאומה לא יתכן לפרש בניחותא שא"כ יסתור למ"ש אח"כ הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אותו אדבר:

פסקה יז

קרית חוצות. עיר מלא שווקים ורחובות וחוצות תנחומא סימן י"א:

אטליז. בערוך פי' ב' פרושים אטליז קצבות (של בשר) והפירוש הב' אטלסים שווקים ועי' ב"ר פר' ע"ט ריש סי' ו' והמ"ע כתב בלשון יוני דבר נקי מן המס והרי דין קבועין מדי שנה בשנה רבים היו חפשים:

אלא בקר וצאן אחת. מדלא כתיב ויעש לו משתה אלא בא הכתוב למעט על כן פירש בקר וצאן אחת ולא משתהן מלך. וביהושפט כשבא לאחאב כתוב ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרוב:

חורק עליו שניו. וכלשון הכתוב רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס:

פסקה יח

בלק היה בעל קסמים. תנחומא סימן י"א כל הענין. וכמ"ש וקסמים בידם מה שנתן להם בלק וכמ"ש לעיל סי' ז':

נמשך אחריו כסומא. בפעם הא' ויעלהו במות בעל של בעל פעור בפעם הב' ויקחה שדה צופים בפעם הג' ויעלהו ראש הפעור ואמר בלק וקבנו לי משם והוא בדמיון הסכין שביד הטבח שמי שאינו יודע הפרקים ויחתוך במקום עצם ישבור הסכין ולא יחתוך הבהמה כך אמר בלק לבלעם חתוך כאן וחתוך כאן במקום שעתידין ישראל לחטוא ולפול שם בבעל פעור כי כאן כתוב במות בעל ובסוף הסדר כתוב בעל פעור וזהו במות בעל פעור וכן בילקוט. ובתנחומא ליתא תיבת פעור:

שבנו שבעה צדיקים. בב"ר פר' ל"ד ריש סי' ט' איתא שנח הקריב על המזבח שבנה אדם הראשון ובפר"א פרק כ"ג איתא שנח בנה את המזבח שהקריב עליו אדם והבל וקין ובפרק ל"א שם איתא שאברהם הקריב את יצחק ג"כ על אותו מזבח ועי' תד"א פרק כ"א ופרק כ"ח. ורש"י בחומש כאן כתב שבעה מזבחות ערכתי אכ"כ אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כלם. אברהם בנה ד' וכו' יצחק בנה אחד יעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל ובלי ספק שמצא כן באיזה מדרש:

טוב פת חריבה. ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב. ודורש מ"ש פת חריבה על המנחות שכתוב ויקרא ז' י' וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה וגו' ופי' רש"י בלולה בשמן זה מנחת נדבה חרבה זו מנחת חוטא ומנחת קנאות. ודורש פסוק טוב פת חרבה על המנחות על פי מדת דבר הלמד מסופו שכתוב בס"ד מבית מלא זבחי ריב וזבחי הם קרבנות כמ"ש זבחי שלמים זבחי צדק א"כ מ"ש פת חריבה ג"כ בענין קרבנות הם המנחות וקורא פת כמ"ש פתות אותה פתים וזה כתוב אצל מנחת מחבת בסדר ויקרא ובסדר צו ומפורש שם שהם בלולות בשמן ובמנחת חוטא ויקרא ה' י"א כתוב לא ישים עליה שמן וכן במנחת סוטה בסדר נשא על כן דורש תיבת פת על בלולה בשמן ותיבת חרבה על מנחה חרבה שאפילו מנחת סוטה החרבה באת לעשות שלום בין איש לאשתו וזהו ושלוה בה והיא טובה מן בית מלא זבחי ריב שהקריב הרבה קרבנות לעשות מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים ומ"ש בית מלא רומז אל בלעם שהיה בעל נפש רחבה שאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לעיל סי' י' וזהו בית מלא זבחי ריב:

עד אותה שעה הי' שפוי. שעד כאן היה רק במחשבה ועתה במעשה שבנה מזבחות והקריב קרבנות ע"כ עתה נטרד נפשו וכאן בסוף נבואה ראשונה כתוב תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו וכמ"ש לעיל סוף סי' י"א ע"ש שביקש ולא ניתן לו:

רשע מה אתה עושה. שמאחר שכתוב ויקר אלהים אל בלעם לא יתכן שלא אמר לו כלום ובלעם יתחיל לדבר תחלה ודרשו ע"פ מדה ט' ששאל אותו מה אתה עושה ומדכתיב

ויקר שהוא לשון טומאה שנראה לו בדרך רוגז וכעס כמ"ש ויק"ר פרשה א' סימן י"ב הרי שאמר לו רשע מה אתה עושה:

משל לשולחני. מחליף מטבעות ושוקל ויש לו משקלות לשקול המטבעות והיו לו משקלות של שקר ויש על זה ממונה שישגיח שיהיו המשקלות של צדק אלא שהיה הממונה מקבל שוחד שיעלים עיניו ואמר השולחני להממונה כבר שלחתי לך שוחד כך בלעם השולחני כמ"ש לעיל ריש סימן ז' והיה שוקל בדעתו לומר שעבודת השבעים עובדי כוכבים יותר טובה מעבודת ישראל והיה משקר וטועה במשקלו ואמר לו רשע מה אתה עושה והשיב את שבעת המזבחות ערכתי ובזה תתרצה במשקלי וכמ"ש כל זה בתנחומא ריש סדר צו ובתד"א סוף פרק כ"ח כל הענין של מיכה ו' הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי כל זה הגיד לך אדם מה טוב זה בלעם ועשו"ש ודו"ק:

טוב ארוחת ירק. ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו ופי' טובה הסעודה שאכלו ישראל במצרים על הירק הוא המרורים שאכלו עם קרבן הפסח שעי"כ נודע שמי וגבורתי בעולם בהנהגתי שהיא למעלה מן הטבע טוב לי יותר מקרבנות פרים שאתה מקריב שאקבל עבודת כל העובדי כוכבים ולסלק שכינתי שישאר העולם על מנהג הטבע ושבסוף ישכח שמי מן העולם:

מלאך היה מדבר. כמ"ש סנהדרין ק"ה ובתנחומא כאן ר"א אומר מלאך היה מדבר וזהו וישם ה' דבר בפי בלעם דבר נפרד שם בפיו היינו מלאך. ר"י אומר הקב"ה שנאמר שוב אל בלק וכה תדבר שידבר כה אמר ה' וכמ"ש בזוהר וכה תדבר שהשכינה הנקראת כה היא תדבר:

פסקה יט

מן הדמים הייתי. בתנחומא סימן י"ב שהרי כתוב וישלח אל בלעם בן בעור פתורה והיה ל"ל מן פתורה קראני והוליכני בלק ע"כ דורש ע"פ מדת ממעל מן הרמים הייתי והורידני שההפך של רמים הייתי הוא שהורידני שדורש ינחני גז"ש ע"פ מדת גמטריא של חלופי אותיות באחה"ע בחילוף ה' בח' כאלו כתוב ינהני בלק וכמ"ש נהה על המון מצרים והורידהו אל ארץ תחתית את יורדי בור וזהו לבאר שחת כמ"ש לעיל סי' י"א בביאור וגירסת התנחומא מן הרמים הייתי ממחיצת האבות הנחני והורידני לבאר שחת ודורש תיבת ארם נוטריקון אבות רמים וזהו מהררי קדם ואין הרים אלא אבות וכמ"ש בסוף הסימן:

עם רם שלמעלה. דורש ארם נוטריקון עם רם ע"ש גימטריא של חילוף א' בע' באחה"ע ופי' שזכיתי למדרגת נביא ברוה"ק והורידני בלק שחזר להיות קוסם כמ"ש לעיל ריש סי' ז':

אי אפשר לך. ובנמשל שתחלה היה עם המלך הקב"ה כמ"ש ויבא אלהים אל בלעם ובחר לילך עם האנשים שבאו לאבד את ישראל ובזה קלקל שלא יתכן לו להיות עוד עם המלך רק נתן בפיו דברי ברכות על כרחו ואח"כ סלקו וטרדו והרגיש בלעם בעצמו שכן הוא שלבו בל עמו בעת הברכות כנ"ל:

וחזר להיות קוסם. וגירסת התנחומא כשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו רוה"ק:

רם הייתי. עם רם שלמעלן כנ"ל:

אלולי אברהם וכו' ולולי אברהם וכו'. השני פירוש על הראשון אם לא אברהם לא יבא בלק לעולם שהרי לולי אברהם לא היה ניצל לוט מסדום וגם בתנחומא הגירסא כמו כאן שמביא פסוק ויהי בשחת על אלולי אברהם הראשון אך עכ"ז נכון מאד להגיהה הפסוק על לולי הב' שלולי אברהם לא היה ניצל לוט מסדום שנאמר ויהי בשחת אלהים וגו' ויזכור אלהים אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה:

ואתה מבני בניו של לוט. היינו ממואב שהרי היה מלך מואב וצ"ע שזה סותר למ"ש לעיל סי' ז' שבלק הוא צור ראש בית אב במדין ויתכן שכאן הכוונה על עמו מואב שהמלך הוא העם והעם הוא המלך ועל עמו מואב אמר שהם כפויי טובה:

שלא ראה לבן בנים. ב"ר סוף פרשה ע"ג ודעת המדרש כמו שאמרו סנהדרין ק"ה בעור הוא כושן רשעתים והוא לבן ובלעם היה בנו ועי' ב"ר סוף פר' נ"ז ובילקוט כאן:

ויברכני ה' בגללך. היינו ברכוש ובבנים:

מי שהוא מארר. בתנחומא הגי' מי שהוא מארר בניו של יעקב ובילקוט הגירסא מי שהוא מאררן:

ומקללך אאור. בראשית י"ב ג' אוריך ארור בראשית כ"ז כ"ט וזהו ארה לי שאם אני מאררן לי אני מארר:

בני אברהם ויצחק. לעיל סי' י"ד:

והייתם לי סגולה. שמות י"ט ה':

אתפאר. וכמ"ש ישעיה ג' הפארים ות"י כליליא:

שהיו ראוין להתקלל. כי מ"ש לא קבה אל יקשה למה יקלל האל הטוב חנם ועוד דמשמע שאם היה האל מקלל גם הוא היה מקלל א"כ היה קללתו בחנם ע"כ דורש שאפילו כשהיה ראוין להתקלל לא נתקללו ואיך אקלל עתה חנם:

אלא שנתברך. ואין זה אלא ענין אלהי ורצונו העליון מאהבתו אותו:

לא היה טובען. עי' מ"כ ובתנחומא הגירסא לא היה מזכירם:
כתיב כי מראש צורים. תיבת כתיב מיותר שהרי דורש כאובים אלו והולך וגם בתנחומא ליתא ולפי פשוטו מ"ש מראש צורים וגבעות שבלעם היה עומד אז בראש צורים וגבעות כמ"ש ויעלהו במות בעל אלא שיקשה למה הוצרך להזכיר מקום שעמד שם מאי נ"מ בזה ע"כ דורש אא"ע על בלעם ת"ע על ישראל שראה אותם שהם מראש צורים ומגבעות עי' שמ"ר פר' ט"ו סימן ז':
ואין עולה להם. לנכות להם משכרם של עוה"ב ודורש לא יתחשב שאין עושים להם חשבון לנכות:
ומן העפר. במדבר ה' י"ז:
וכן כלם. הרבה מצות שעושים בדברים שפלים:
המעט קחתך את אישי. בדברים של תאוה עושים מצות שעי"ז העמידה ישששכר וזבולון:
הנה אמתי בלהה. ועי"כ העמידה דן ונפתלי:
כי עמדה מלדת. ונתנה שפחה זלפה ליעקב וילדה גד ואשר:
ותקח שרי את הגר. ותתן אותה לאברהם אישה לאשה ועו"כ לבסוף נפקדה גם היא וכל זה ע"י תחבולות ופעולות של תאוה וזכו לבנים צדיקים. ופסוק זה של שרי יש להקדים תחלה ואח"כ הנה אמתי בלהה ואח"כ ותרא לאה ואח"כ המעט קחתך את אישי כמו שהם בתורה וגם בתנחומא כמו כאן בעירוב הפסוקים:
משל לטבח. שיודע לשחוט ושוכרים אותו אחרים ושכרו אותו לשחוט בהמת השר בלא ידיעת ורצון השר ע"כ כשראה את השר נבהל והיה מפייסו וכן בנמשל של בסוף פייסן וברכם על שרצה לקללם:
תצא נפשי. שאם גמרתי המעשה הייתי חייב מיתה וזהו תמות נפשי אך מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו על שברכתי:

פסקה כ

ויקחהו שדה צופים. תנחומא סימן י"ג ודורש צופים ראש הפסגה פסגה הוא פרצון ושברון ששם מחמשה ראש הנביאים וכמ"ש במשה דברים ג' כ"ז עלה ראש הפסגה וס"ד כי לא תעבור את הירדן הזה ושם ימות וכוונתו כמ"ש לעיל פר' זו ריש סי' י"ח שהעלהו למקומות שראה בקסמיו שישראל עתידין למות שם:
לפוח את נפשו. מלשון ותקותם מפח נפש להאדיב את נפשו ולצער אותו לעשות היפך רצונו:

מה דיבר ה'. ולא אמר כן בפעם הראשון שהיה סבור שידבר כרצונו לקללם אך כשראה שלא דבר רק דברי ה' ולא כרצונם ע"כ אמר בפעם הב' מה דיבר ה' וחשב בזה להתלוצץ עליו על שאינו ברשות עצמו ורצה לבזות דבריו והשיב לו קום בלק ושמע וכמ"ש שופטים ג' בעגלון מלך מואב שאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא:

מצא אחרים יפים. כמ"ש לעיל ריש סימן י"ח שכוונתו היה שיעזוב הקב"ה אהבת אבות מישראל ויקבל עבודת עובדי כוכבים שלדעת בלעם הם יותר טוב מהראשונים על זה אמר כאן שלא ימלל שבועתו שנשבע לאבות וישראל:

ההוא אמר ולא יעשה. עי' ב"ר פר' נ"ג סי' ד' ולקמן פר' כ"ג סי' ח':

והייתי סבור לקללן. וכן הוא בתנחומא והייתי סבור לקללם ולהכחידן משמע שבלעם בעצמו היה בעת העגל וזה היה אחר מ' יום של מתן תורה בשנה הראשונה שיצאו ממצרים וענין סדר זה של בלק ובלעם היה בשנת הארבעים לצאתם ממצרים אחר מפלת סיחון ועוג וחז"ל אמרו בסנהדרין ק"ה שהיה בלעם במותו ל"ג שנה וכמ"ש לעיל פר' זו בסי' י"ד וא"כ לא היה עדיין בעולם בעת העגל וכאן סובר כמ"ש שמ"ר פר' א' סי' ט' שהיה אחד משלושה יועצי פרעה והאריך ימים הרבה והם מדרשים חלוקים אך גירסת הילקוט כאן והיו ראוין לכליה והיה סבור לקללן פי' שהקב"ה היה רוצה לקללן:

וכן במקומות הרבה. אנו מוצאים שעשה באופן זה וכמ"ש בספר שופטים וכמ"ש כמה ימרוהו במדבר וגו' ויזכור כי בשר המה וכן ביכניה המלך:

ואומר והפכתי. ובתנחומא הגירסא ואמר לבן בנו והפכתי פי' שכתוב שם בפסוק הקודם אמור אל זרובבל פחת יהודה וגו' והפכתי וגו' ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאום ה' ושמתיך כחותם הרי באותו לשון שקלל את יכניה זקינו ברך את נכדו להראות שעשה תשובה ונתרצה לו וזרובבל הוא בן שאלתיאל בן יכניה ומ"ש כאן כחותם על לבי ב' תיבות על לבי ליתא בקרא ועי' בשי"ר פסוק שימני כחותם על לבך וגם שם ליתא לב' תיבות אלו ואפשר דכאן דורש מ"ש אתנך כחותם שפירושו כחותם על לבך כחותם על זרועך דכאן בחגי כתוב סתם כחותם שפירושו היפך מ"ש בירמיה כ"ב חותם על יד ימיני ובשי"ר כתוב על לבך ועל זרועך ודורש שגם בחגי הכוונה כמ"ש בירמיה כנ"ל וגם כמ"ש בשיר השירים ודו"ק. ומ"ש ואומר והפכתי בכוונה הביא פסוק זה שבירמיה כתוב שלא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ובחגי הנ"ל כתוב אקחך זרובבל ולא פירש לאיזה ענין יקח אותו ע"כ הביא פסוק הקודם והפכתי כסא א"כ מ"ש אקחך היינו שיושיב אותו על כסא דוד ודוק בפסוק וע"פ מדה י"ז דורש כאן מדה ט':

אלא בגאות שלהן. בתנחומא סימן י"ד הגירסא בזכות שלהם ובילקוט הגירסא במצות שלהם וכאן צריך תיקון כנ"ל וגם יתכן לישב הגירסא בגאות שהם מתגאים באהבת ה' אותם ובמשה מלכם וזהו ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו:

מפני משה משמשן. וזהו ה' אלהיו עמו שכל הנהגתו של משה שלא כדרך הטבע רק בנסים אלקיים. ומ"ש ותרועת מלך בו אם כפירוש התרגום ורש"י שהוא מלשון ריע ואוהב היל"ל ריע או אוהב ע"כ דורש מלשון תרועה על פי גז"ש שכתוב ביהושע יו"ד כ' ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה וזה ע"י יהושע:

כתועפות ראם. כמ"ש רש"י בחומש שהוא לשון עוף יעופף המעופף ברום וגובה ועל שכתוב בלשון רבים דורש שני מיני עפיפות בין בירידה בין בעלייה. כשחוטאין מורידן במהרה כעוף כמ"ש הושע ז' י"א י"ב ויהי אפרים כיונה וגו' כעוף השמים אורידם וכתיב כעוף יתעופף כבודם. וכשזוכים מעלם מהרה כעב וכעוף כמ"ש מי אלה כעב תעופינה וכיונה אל ארובותיהם והוקש לשתי מדות לעב לענין הגובה יותר הרבה מן היונים אך העבים שאין להם מקום קבוע ע"כ אמר וכיונים אל ארובותיהם שדרים ופרים ורבים שם:

ונשאל בהקב"ה. וזהו כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ע"י או"ת:

מפר אותות בדים. וכתוב אחריו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אלו שעושים תשובה ומתפללים:

ראתה עינו את ישראל. הוא ד"א ופירוש אחר על הפסוק שבעת נבואתן הציץ במראה הנבואה איך ישראל יושבים לפני הקב"ה וזהו כעת ממ"ש בעת אמירתו זאת:

כי ליושבים לפני ה'. כתלמידים שלומדים מרבם וכמ"ש בתלמידים של אלישע הנביא הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך ועי' ד"ר פר' א' סי' י"ב לרב דומים לרבכם ומ"ש שמלה"ש שואלין אולי דורש מ"ש כעת יאמר אותם שכתוב בהם וקרא זה אל זה ואמר הם יאמרו וישאלו לישראל מה פעל אל:

הרי הם שנים. שמ"ש הן עם כלביא יקום שהקימה הוא אחר השכיבה כמ"ש בשכבך ובקומך וכמ"ש ויקם מעל משכבו וכן כאן כלביא יקום משנתו שבשעת השינה לבד בטלים מן התורה והמצות ובקימתם מתגברים:

אחד מהם בכולם. בתנחומא הגירסא בכלום פי' שנכשל באיזה עבירה עושה תשובה ובהיזק של דרך ארץ וממון מצדיק הדין ומתפלל ואם מחבלים ומזיקים באים ליגע בו ממליך להקב"ה וניצול כן הוא בילקוט:

נאכלים המחבלים. עי' ד"ר פר' ד' סימן ד' וכמ"ש ברכות דף ה' כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו:

נסמך בק"ש. שבק"ש של שחרית מגינים עליו שומרי יום עד זמן קריאת שמע של ערבית וק"ש של ערבית מגינים עליו שומרי לילה עד הבוקר:

נפשי לה' משומרים לבוקר. הוקשה לחז"ל איזה ערך יש בין ה' ובין שומרים לבוקר ולמה אמר שומרים לבוקר שני פעמים ע"כ דורש נפשי לה' היינו כשמוסר נפשו לה' בק"ש של שחרית נמסר למלאכים השומרים בוקר עד ק"ש של ערבית אז נמסר אל שומרי ערב עד ק"ש של שחרית לשומרי בוקר וע"פ מדה י"ז שמפורש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך אנו דורשים כאן מדה ט' משומרים לבוקר (עד שומרים לערב ומשומרים לערב עד) שומרים לבוקר והוא פירוש נפלא בפשט הפסיק ע"פ המדות שמאחר שאמר משומרים לבוקר חסר כאן למי נמסר וע"פ מדה ט' אל שומרים לערב וא"כ מ"ש עוד הפעם שומרים לבוקר חסר ממי נמסר וע"פ מדה ט' משומרי לערב אל שומרים לבוקר ודו"ק:

בו ובחמשת מלכי מדין. בבלעם ובמלכי מדין ודורש לא ישכב לשון יחיד על משה וכמ"ש בסדר מטות נקום את נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך וזהו לא ישכב וגו' ודם חללים כמ"ש ואת חמשת מלכי מדין הרגו על חלליהם ומ"ש הוי ודם חללים בתנחומא ליתא תיבת הוי ואם באנו לקיים כאן הגירסא צריך לגרוס כך הרגו על חלליהם הוי ודם חללים ישתה:

וכלי הקודש וכו'. אגב שהזכיר פסוק ואת מלכי מדין דורש אותו שהוקשה לו מ"ש על חלליהם משמע שהחללים שכבו למטה והניחום על החללים והרגו אותם ואיך ולמה יעשו כן ע"כ דורש ומקדים פסוק הקודם וישלח את משה וגו' וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו היינו ביד פנחס שמ"ש וכלי הקודש הוא הציץ שכתוב עליו קודש לה' היה ביד פנחס עם החצוצרות וע"י החצוצרות צבאו על מדין כמ"ש וכי תבואו מלחמה על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות (ומרומז כאן גם מלחמת מדין במ"ש כי צוררים הם שע"כ) ונזכרתם לפני ה' וגם ונושעתם מאויביכם וע"י כלי הקודש זכו למ"ש ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם שהיו באויר למעלה ועל ידי כלי הקודש נפלו למטה על חלליהם והרגום עליהם וגם לבלעם הרגו על חלליהם וזהו ואת בלעם בוי"ו המוסיף ועוד ראיה אמיתית שמפורש ביהושע י"ג כ"ב ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם וב' תיבות על חלליהם נמשך לפסוק הקודם של נשיאי מדין כמ"ש כאן הרי שמלכי מדין עם בלעם על חלליהם. ובילקוט איתא וכלי הקודש זה הציץ וכו' כוונתו למ"ש כאן במדרש תדע שכן כתוב וכל המאמר. ועי' כל הענין לקמן פר' כ"ב סימן ה':

פסקה כא

בתנחומא סימן ט"ו וכאן. ובתנחומא אינו דורש על נבואה שלישית כלום:

מהו חייב. פי' איך גדלה העבירה וכמה יענש בעוה"ב ר"ל:

עשרה מנה. כמפורש בתנחומא שדבר אחר הוא ביוקר יותר מבשר בהמה ומ"ש אתמול אכלתי אותה בשמונה אולי אתמול נטל ידיו או אכל אצל אחר:

כי לא דבר רק הוא. שהיו טובים לומר שהוא דבר רק וקל היינו מצות שנראים קלים שידיו נקיות וטהורות ועכ"ז נוטל ידיו במים ועל זה השיב כי הוא חייכם:

לו עמי שומע לי כמעט. שתיבת אם הוא שייך למ"ש אויביהם אכניע שהרי כמה פעמים הכניע לא כמעט ע"כ דורש שתיבת כמעט שייך למעלה לו עמי שומע לי כמעט אפילו בדבר שנראה כמעט וקל אז אויביהם אכניע וכמ"ש באבות ריש פרק ב' והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה ופרק ד' הוי רץ למצוה קלה:

מברך רעהו בקול גדול. וכ"ד בבוקר השכם קללה תחשב לו ודורש הפסוק על בלעם שכתוב בו ויקם בלעם בבוקר על דעת לקלל את ישראל ומ"ש קול גדול דורש גז"ש ממתן תורה מה שם בכל העולם כמ"ש ארץ רעשה וכמ"ש במוסף ר"ה גם העולם כולו חל מפניך וזהו קול גדול ולא יסף כתרגומו ולא פסק אלא הלך בכל העולם:

יש קללה כזו. דורש מ"ש קללה תחשב לו שאין הכוונה על שבירך בקול גדול אלא שסופו הוכיח על תחילתו שאמר לו לך איעצך משמע שהבטיח ליתן עצה לבלק על רצונו ששלח אצלו שילך לקללם כי מ"ש אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אין זה עצה אלא נבואה לרעתו והעצה בהכרח שהכוונה לטובתו ובהכרח שניתן לדרוש ע"פ המדות שע"פ מדה י"ז דורש כאן מדה ט' שמפורש בסדר מטות הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור הרי מפורש שהוא נתן העצה ומרומז במ"ש לך איעצך מה שתוכל לעשות להם ואשר אתה מתייירא מהם שיזיקו לך אל תחוש לזה כי אשר יעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים לא בימיך וזהו קללה תחשב לו שאף הברכה נחשב לו כאלו קלל שע"כ יקולל ויענש וזהו לו והרגוהו במלחמת מדין:

פסקה כב

תנחומא סימן ט"ז:

בזכות ד' דברים. מכילתא בפסוק והיה לכם למשמרת ד' דברים. פר"א סוף פרק מ"ח שמ"ר פר' ל"ב סי' ה' ג"ד. וכן לעיל סוף פר' י"ג ג"ד ועי' שי"ר פסוק גן נעול:

ולא גלו מסתורין שלהם. ובמכילתא הנ"ל הגירסא ולא נחשדו על העריות ולא על לשון הרע ומנין שלא נחשדו על לשון הרע והיו אוהבים זה את זה ת"ל ושאלה אשה משכנתה

וכו' ומ"ש שהיה הדבר מופקד אצלם י"ב חודש שהרי דבר זה נאמר להם בסנה ומשפט מצרים י"ב חודש מעת שבא משה עד שיצאו ועי' מ"ש בחשבון זה שמ"ר פר' ה' סי' י"ט באריכות ומ"ש שלא שינו שמותם כי ראובן ושמעון ירדו וראובן ושמעון עלו ומ"ש ולא שינו את לשונם שנאמר כי פי המדבר עליכם שבלשון הקודש היו מספרים. ותנחומא כאן פי' ויוסף נקרא עברי כמ"ש הביא לנו איש עברי וכמ"ש ושם אתנו נער עברי וכן ישראל נקראו עברים כמ"ש אלהי העברים וכמו שיוסף לא שינה לשונו כך הם לא שינו לשונם:

גל נעול מעין חתום אלו הבתולות. וא"כ יקשה מ"ש תדע לך שהרי אחת היתה וכו' והיא לא היתה בתולה וביק"ר שם הגירסא ולא נמצא אחת מהן פרוץ בעריות תדע שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב ובמכילתא הגי' גן נעול אלו הזכרים גל נעול מעין חתום אלו הנקבות ר' נתן אומר גן נעול אלו הנשואות (גן הוא שכבר נזרע אלא שהוא חתום) גל נעול מעין חתום אלו הארוסות: ומצאתי בפסיקתא זוטרתי גל נעול מלשון טרוקי גלי זה הפתח וזהו גל נעול פתח נעול:

ויצא בן אשה. ויקרא כ"ד:

לא סרחו במדבר. בתנחומא הגירסא וכל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא סרחו בעבירה עד שבאו לשיטים. וכמ"ש לעיל פ' י"ח סי' כ' ידענא דכולי כנישתא קדישא כמ"ש כי כל העדה כולם קדושים שאפילו בעת שמרדו במשה היו קדושים בעריות וצנועים:

שעשו שטות. עי' בספרי כאן ענין שיטים באריכות ובתנחומא כאן סי' י"ז:

ולפי שנתקלל אותו מעין. כן הגירסא גם בתנחומא אך בילקוט כאן ובילקוט יואל הגי' ולפיכך נתקלקלו באותו מעין ועתיד הקב"ה לייבשו:

והשקה את נחל השיטים. ומאחר שצריך להשקותם מכאן שנתיבש:

פסקה כג

מה כתיב ביציאתן ממצרים. תנחומא בסי' י"ד הנ"ל ואין ביאור למאמר כלל. ואשר נראה לי בפירושו שכוון בשני המקומות לסיפא דקרא שכאן כתוב ויחל העם לזנות אל בנות מואב עד ויצמד ישראל לבעל פעור הרי שנקרא בעל פעור ושם כתוב וישובו ויחנו לפני פי החירות לפני בעל צפון ושני המקומות נקראו בעל אלא דשם במצרים נקרא צפון מלשון סתירה וצניעות וכאן נקרא פעור על שם הגילוי שפערו עצמם ושניהם אמת ולפי גז"ש של תיבת בעל מה כאן זנות אף שם זנות וכמ"ש במכילתא בשלח מה חירות הללו לא היו משופעות אלא גדודיות וכו' ולא היו מעשי אדם אלא מעשי שמים

ועינים היו להם פתוחות כמין זכר וכמין נקבה היו דברי ר"א עכ"ל וע"כ הי' שם מקום קבוע לזנות ובימים קדמונים היתה תועבת הזנות מצורף לעבודת גלוליהם בתחבולות כומריהם המטעים בכזביהם:

העם לשון גנאי. לא יתכן לפרש שבכל מקום כן הוא שהרי כתוב בסוף משפטים ויען כל העם וגו' אשר דבר ה' נעשה וכדומה אלא הכוונה שבהרבה מקומות הוא לגנאי ובהרבה לשבח וכאן מן המקומות שהוא לגנאי ומ"ש וכן כלם גירסא זו לא יתכן כנ"ל וגם בתנחומא ליתא ואוצ"ל וכן כאן:

ויחל העם לזנות אל בנות מואב. למה פרט בנות מואב הלא גם בנות עמון היו שם כמפורש בספרי כאן וכן בנות מדין כמפורש בסדר מטות אלא תלה הדבר בעיקרו ותקפו והוא בכלל מדה כ"ג שמוכיח על חבירו:

זרוק מטה לאוירו. ב"ר סוף פ' נ"ג וסוף פ' פ"ו ופי' שאם תזרוק מטה לאויר כשיחזור ויפול לארץ נופל בצד העב שאצל השרש כמו בעת שהי' במחובר:

שהלכו בעצות. שהוקשה להמדרש מ"ש ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן שאין זה מענין הבנות הפרוצות שענין לזנות ולא לעבודת כוכבים ע"כ דורש שאין מלבן אלא שכך למדום אבותם ובתנחומא הגי' שהלכו בעצת בלעם וכמ"ש הן הנה היו לישראל בדבר בלעם:

עשו להם קלעים. חנויות שעושין בירידין לשעה שאינם של בנין אלא של יריעות וקלעים. וע' כל הענין בסנהדרין פ"ב ובספרי כאן ובירושלמי סנהדרין פרק חלק ובמקומות אלו מאריך יותר:

בני תרח אבי אברהם. שמואב הי' בן לוט בן הרן בן תרח:

שלא להשקות. כמ"ש במדרש אסתר על פסוק אין אונס ביין נסך:

שנאמר וישתחוו. תחלה ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן ואח"כ ויאכל ואח"כ וישתחוו וזבחי אלהיהן כולל הפעירה:

בצינעה. אחד אחד עד שקראו אותם אז הלכו ואח"כ ויצמד שהלכו מצומדים זוגות וע"כ לא אמר וידבקו ויהלכו לדרוש ע"פ מדת ממעל מלשון צמד:

צמיד במלאכתו. דבק במלאכתו ואומנתו שזהו מחיתו כענין שאמרו תורתו אומנתו וכאן בהיפך עבודת פעור אומנתו וצ"ע איך דורש כן:

כצמידים על ידי'. שנתנו צמידים על ידי פעור וכמ"ש אצל אליעזר שנתן צמידים על ידי רבקה וכמ"ש יחזקאל ט"ז י"א צמידים על ידיך וע"פ מדה י"ז דורש כאן מדת ממעל ודרך קצרה:

ר' יודן. הוא ר' יהודה בעל פלוגתא של ר' נחמיא:
על אשר לא מיחו. בתנחומא סי' י"ט הגירסא בבני אדם המיוחדים כשמש וזהו נגד השמש שהיו בחוטאים ב"א גדולים ומפורסמים ובילקוט הגירסא המסוימים בהם פי' כנ"ל:
ראשי סנהדראות. סנהדרין דף ל"ה ובירושלמי פרק חלק איתא שכל דייני ישראל שרי האלפים ושרי המאות ושרי החמשים ושרי העשרות כלם הרגו שני אנשים. והיו שרי אלפים שש מאות ושרי המאות ששת אלפים ושרי חמשים י"ב אלף ושרי עשרות ששים אלף הרי כל השרים שופטי ישראל שמונה ושבעים אלף ושש מאות וכתיב ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו שני אנשים הרי שהרגו מאה מאה וחמשים אלף ושני מאות לבד אשר מתו במגפה כ"ד אלף:
והשמש זורחת עליו. וזהו והוקע אותם לה' נגד השמש שסר ממנו צל שדי והוא תחת השמש. וצ"ע בדברי ר' לוי שאמר שבעגל נפלו ג' אלף וכאן כ"ד אלף שהרי מפורש בעגל שאמר משה ללוים הרגו איש את אחיו וגו' ויעשו בני לוי כדבר משה ויפלו מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש ובסוף הפרשה כתוב ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל ואינו מפורש כמה מתו במגפה ועוד שהרי בירושלמי מפורש דכאן הרגו מאה וחמשים אלף ושני מאות לבד הכ"ד שבמגפה ובעגל אינו מפורש כמה מתו במגפה. ויתכן דר' לוי אינו חולק על הירושלמי אלא שר' לוי דורש מ"ש ויעשו בני לוי כדבר משה ויפול מן העם הם שני דברים שבני לוי הרגו אותם שהיו בעדים ובהתראה ולבד זה ויפול מן העם כשלשת אלפי איש היינו במגפה וכמו כאן שלא פירש אלא כמה מתו במגפה ולא פירש כמה הרגו כן בעגל המספר המפורש ג' אלף הם שמתו במגפה שעל כן כתוב ויפול ולא כתב ויהרגו ומספר הנהרגים על ידי הלוים אינו מפורש ובזה נוכל לומר ילמוד סתום מן המפורש שגם הנהרגים ג' אלף או שנאמר שמ"ש ויפול מן העם ג' אלפים הוא הסך הכל הנהרגים והמתים במגפה יחד היו ג' אלף או שהיה לר' לוי דרשה אחרת כמה הרגו הלוים ודו"ק:

פסקה כד

והנה איש מבני ישראל. ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל:
זד יהיר לץ שמו. כל הפסוקים שם מדברים מענין זמרי כמ"ש שמ"ר פ' ל"ג סי' ה' באריכות וביאור:
בלק אבא. לעיל סי' ז' ושם פירשתי:

שלקחת מדינית היא. צפורה בת יתרו כהן מדין. וטענת שקר היא כי צפורה צדקנית ויתרו נתן דעתו לעבוד ה' וצפורה כמוהו ולקחה דרך נישואין לאשה קדושה כי לא היה לו אחרת וזכתה לראות המלאך שפגע במשה והצילה אותו במצות מילה ואמרה שירה ברוה"ק כמפורש בתורה חתן דמים אתה לי חתן דמים למולות אך כאן באיסור בזנות בעזות מצח בכוונה לפעור בחילול הש"י:

ונתעלמה ממנו הלכה. מה דינו של זמרי ונתרפו ידיהם שראו שהרשעים מתגברים בעזות בפרהסיא על ידי גדולי ישראל:

ושם נפרצו. והיו מתיראים שיגרום החטא שלא יכנסו לארץ כמו אבותיהם בחטא מרגלים:

והוא עומד כנגד ס"ר. ובתנחומא הגי' והרי עומד ופי' שבפעם אחר היינו בעגל מיחה בידם בכמה פעולות וכמ"ש ויקח את העגל אשר עשו וישרוף באש ויטחן עד אשר דק וגו' וישק את ב"י וגו' ויעמוד בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי וגו' והרגו איש את אחיו וגו' ואחר שעשה הדין בהם התחזק הרבה בתפלה ג' פעמים מ' יום וכאן רפו ידיו וכמ"ש ב"ר פ' צ"ו סי' ג' שהוא שייך כאן כאן:

ולפי שנתעצל. שנתעלם ממנו לדון את זמרי להסיר חרון אף ה' מישראל ולכפר עליהם כך נתעצלו ישראל והתעלמו מלקברו ומלגמול עמו חסד במותו כי גמילות חסד לגדולי ישראל מסיר חרון אף ומכפר עונות ע"פ מדת מנגד כמפורש בש"ב כ"א וע' פר"א פרק י"ז:

עז כנמר. אבות סוף פרק ה' שאם התחזק בה' הי' נזכר ולפי זה מ"ש ולא ידע איש את קבורתו הוא לעונש אך לפי מ"ש ד"ר פ' י"א סוף סי' ז' הוא לעילוי ולשבח גדול ולשכר ושניהם אמת שאם בעבור העונש לבד הי' נקבר ע"פ שנים ושלשה ב"א או ע"פ איזה מלאך ובעבור השכר נקבר על פי ה' ולא זכה לזכות את ישראל במותו כנ"ל ודו"ק:

פסקה כה

ראה מעשה ונזכר. שראיה שלו עשתה פעולתה שהראיה מביאה לידי זכירה כמ"ש וראיתיה לזכור וראיתם אותו וזכרתם. תנחומא כאן סימן כ"א סנהדרין פ"ב:

לעיני משה. בפסוק הקודם ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני וגו':

מהיכן עמד. מה מלמדנו שקם מתוך העדה איך הוא שייך לענין זה אלא שמ"ש העדה פי' סנהדרין שישב ביניהם לחקור דין זה וכמ"ש ושפטו העדה והצילו העדה:

ונתנדב. לעשות הדבר במסירת נפשו על קידוש שמו יתברך:

ויקח רומח בידו. תיבת בידו מיותר אלא לדרוש שעשה בו בידיו פעולות שנתק הברזל מראש הרומח וטמנו בחיקו שלא יכירו בו מה שרוצה לעשות בו והעץ של החנית לקחו למטה בידו שהי' שבט שמעון מקיפין את זמרי שהי' הנשיא שלהם וכמ"ש בספרי שכנס זמרי כ"ד אלף משבטו ובא לו אצל כזבי:

לעשות צרכו. לזנות עם המדינית ודייק מ"ש ויבא אחר איש ישראל אל הקובה פי' שבא אחר מעשיו של איש ישראל אל הקובה וזהו לשון אחר איש ישראל כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם וכדומה ואמר בלשון שיטעו שכן כוונתו והוא נתכוין לעשות צרכיו להרוג אותם:

י"ב נסים. ע' ספרי כאן:

נתן כח בזרועו. בפר"א פרק מ"ז איתא שלכן נתן לו מתנות הזרוע והלחיים והקיבה:

האריך הברזל. כמ"ש בספרי שם שהאריך הברזל עד שנכנס בשני גולמים ויצא למעלה:

אלא עמדו במקומם. פי' שנשארו שוכבים על הרומח כמו שהיו במטה:

הפכן המלאך. שלפי הטבע כשהגביהם ברומח היל"ל היא למעלה והוא למטה והפכן שיראו הכל איך היה המעשה וזהו הכוונה במ"ש כתקנן:

לא הטיפו דם שלא יטמא. כתב המ"כ שלא ילכלך ויטנף אותו דקדק שהיו עדיין חיים ודם מן החי טהור אלא פי' שלא יטנף אותו ויתכן שכוונת המדרש שהרי דם זה בא מן המקור שדקר אותה שם והוא טמא ומטמא עכ"פ מדרבנן בעובדי כוכבים ופנחס נעשה כהן משהרגו לזמרי וענין הי"ב נסים ושהוציאם מן האוהל ונשא אותם וחבטם בקרקע כל זה צ"ע מנין לו שאינו מפורש רק שדקר שניהם ועי"ז נעצרה המגפה:

שמבקש לכלותן. בתנחומא הגי' שמבקש הקב"ה לכלותן:

ויעמוד פינחס ויפלל. ותעצר המגפה. ותיבת ויפלל הוא לשון תפלה וא"כ היל"ל ויתפלל ע"כ דורש עוד מלשון דין וזהו מ"ש שהוא עושה הדין פי' שעשה פליאות עם קונו לאמור ע"ז יפלו כ"ד אלף מישראל ויותר נראה שמ"ש שעשה הדין כמפורש בפר"א פרק מ"ז וז"ל. קם כדיין גדול שופט לישראל שנאמר ויעמוד פינחס ויפלל כשאתה אומר ונתן בפלילים והי' מכה לבחורי ישראל וכו':

פסקה כו

וכתיב ויהיו המתים. תנחומא כאן סוף סי' כ"א ושם ליתא תיבת וכתיב וגם כאן מיותר והגי' שם ויהיו המתים ואח"כ שאו את ראשי וע' לקמן פ' כ"א סי' ז':

שזה יחיד. ואף שמפורש בכתוב שרבים חטאו בזנות בשיטים הרי מפורש העונש והוקע אותם לה' ויסור חרון אף ה' מישראל ולא הי' הנגף בא עליהם כלל אך אח"כ נתחזק

החרון אף במ"ש והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית וגו' וידקור את שניהם וגו' ותעצר המגפה הרי שבעבור זנות זמרי לבד בא המגפה וכשנהרג מיד נעצרה המגפה:

ואיש חכם יכפרנה. ור"ד חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה חמתו של ממ"ה שלח מלאכי דבר לישראל ואיש חכם זה פנחס יכפרנה:

אבל לעתיד לבוא. פי' שבעוה"ז על ידי שחוטאים על כן יש להם מספר ונמנים אבל לעתיד לא יהי' להם מספר ולא ימנו מרוב ודורש פסוק והי' מספר וגו' אשר לא יספר ע"פ מדה ט"ו שני כתובים מכחישים ומכריע כאן בעוה"ז שחוטאים וכאן כשיזכו לעוה"ב וכמ"ש לעיל פ' ב' סוף סי' י"ב:

פרק כא

פסקה א

בדין הוא שיטול שכרו. פי' שמדת הדין מסכים לזה בלא שום קטרוג שהרי עשה במסירת נפשו למות על קדושת שמו יתברך וכטענת השטן על איוב כל אשר לאיש יתן בעד נפשו אך אם גם נפשו יוסר לו אז גם השטן מסכים וזהו הנני נותן לו בריתי שלום. וע' ד"ר פ' ב' סוף סי' ז' ומש"ש והוא שכתוב גם כאן וע' עוד ב"ר פ' ע"ג סי' ד' והדין נותן:

גדול השלום. לעיל פ' י"א סוף סי' ז':

התפלה חותמין. ויק"ר סוף פ' ט':

פסקה ב

וידבר משה אל ה' יפקוד. כל סימן זה נדפס כאן שלא במקומו ובתנחומא כאן הוא בסימן י' וי"א וכאן ראוי לסדרו בסוף סי' ט"ו:

ראה הרבה אוכלסין. ברכות פרק הרואה:

לעשות לרוח משקל. ויק"ר פ' י"ד סוף סי' א' באריכות:

בשעת מיתה. בתורה בסדר זה כשאמר לו עלה אל הר העברים וגו' ונאספת אל עמך אז אמר לו יפקוד וגו':

צו את בני ישראל. צו דורש סמוכין שמיד אחר פרשת יפקוד כתיב צו את ב"י וע' ספרי סדר זה:

תחלה הסדר להם הקרבנות. שכל זמן שאתה קיים אינם צריכים כל כך לקרבנות וכמ"ש הזבחים ומנחה הגשתם לי בית ישראל במדבר שתפלתך טוב לישראל מן הקרבנות אך אחר שתסתלק צריכים לקרבנות:

פסקה ג

מהראה. ע' מ"ש בסי' א' ובמ"כ:

אמרו חכמים. גם מאמר זה עד שמו שלומיאל בתנחומא אין מקומו כאן אלא אצל מ"ש לקמן נשיא בית אב לשמעוני וכאן שייך מ"ש לקמן אתה מוצא בשעה וכו'. ומ"ש שמות ואינו מפרש אלא ה' שהרי שלומיאל בן צורי שדי אינו אלא שם אחד שלומיאל הוא שמו העצמי וצורי שדי שם אביו ובתנחומא הגירסא ג' שמות ובסנהדרין פ"ב הגי' ה' שמות וכן הוא בילקוט כאן וגי' זו מחוורת מכלן:

ושאול בן הכנענית. כמ"ש שמות ו' ובני שמעון נמואל וימין ואוהד ויכין וצוחר ושאול בן הכנענית וכולן נעשו בתי אבות לשמעון והגדול מהבתי אבות נעשה נשיא שבט ובזמרי מפורש כאן נשיא בית אב לשמעוני ואין אנו מוציאים שם נשיא רק נשיא שבט (חוץ משבט לוי שנמנו כל משפחה בעצמה על פקודת עבודת המשכן היו להם ג' נשיאים לג' משפחות ועכ"ז היה אהרן נשיא השבט כמ"ש בסדר קרח אצל המטות) וא"כ מ"ש נשיא בית אב לשמעוני פי' שהיה נשיא השבט והוא בעצמו הבית אב ע"כ בהכרח שהוא שאול בן הכנענית שבשם זה יש בו לדרוש לגנאי על פי מדת ממעל שעשה מעשה כנען ובהכרח שהוא זמרי בן סלוא ובריש במדבר מפורש שנשיא שבט שמעון נקרא שמו שלומיאל בן צורי שדי הרי שאול בן הכנענית הוא זמרי בן סלוא ושלומיאל בן צורי שדי. ואין הכוונה שהוא בעצמו בן שמעון שנקרא שאול בן הכנענית והיה עדיין חי וא"כ היה זקן בן שני מאות וששים שנה והרי היה בכלל גזירת מרגלים וכבר מת וכמ"ש לעיל פ' י"ט סי' ט"ז ופר' כ' סוף סי' כ"ד ובזה נוכל לומר כמ"ש שם פ' י"ט סי' כ"א מן השיורים וא"כ יתכן שהיה זמרי הוא שאול בן שמעון משירי שיריים ונהרג כאן. ואפשר שכוונת המדרש שהי' מזרע שאול בן הכנענית דור רביעי וחמישי ועל שהיה ראש בית אב נקרא בשם זקינו ודוק וצ"ע. ועי' לעיל פ' י"ח סי' ג' כגון אליצור בן שדיאור וחביריו צ"ל לבד נחשון ושלומיאל עי' מש"ש בביאורי:

שהשאיל עצמם לעבירה. שבאמת מעולם הי' אדם גדול בתורה ומע"ט וצדיק נשיא שבט בישראל שהקריב עם הנשיאים בחנוכת המזבח ועתה נכשל והשאיל נשמתו ושכלו ליד יצרו ותאותו ונתחייב באונסין שאבד עולמו בשעה אחת והחטיא את הרבים ונפלו על ידו כ"ד אלף מישראל:

בשעה שנדקר זמרי. ויק"ר פ' ל"ג סי' ד' ולעיל פ' ב' סי' י"ד ב"ב דף ק"י:

בן פוטיאל. כמ"ש שמות ו' ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה עי' ב"ר פ' פ"ו סימן ג' שמ"ר פ' ז' בסוף:

פנחס בן אלעזר וגו'. קנאי בר קנאי משיב חמה בן משיב חמה ויק"ר שם:
בריתי היתה אתו. ובפנחס מדבר שם בפסוקים כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' כי מלאך ה' צבאות הוא היינו פנחס שנקרא מלאך כמ"ש ויק"ר ריש פ' א' וסוף פ' כ"א ולעיל פ' ט"ז סוף סי' א' שפנחס נקרא מלאך ה' צבאות וכאן דרשו ע"פ גז"ש שמ"ש שם בריתי היתה אתו החיים והשלום כמ"ש כאן הנני נותן לו את בריתי שלום ומ"ש החיים היינו שעדיין הוא קיים וסובר שפנחס הוא אליהו שהוא כסגן בארלי אש:
כאילו הקריב קרבן. כמ"ש פסיקתא רבתי פ' ב' סי' ו' כי דמים רבים שפכת ארצה לפני אין לפני אלא קרבנות שנאמר ושחט את בן הבקר לפני ה':
כשם שמתעסק בשבחן. שיחוס פנחס הוצרך לכתוב על שהיו מבזין אותו אך יחוס זמרי למה ע"כ דרש שיש עוד טעם על יחוס פנחס לפרסמו כדי שילמדו ממעשיו ומעשה אבותיו הטובים ופרסם הרשעים לגנותם שירחיקו ממעשיהם הרעים. ולשון רש"י בחומש במקום שיחס הצדיק לשבח יחס הרשע לגנאי כוונתו שיקשה שהיה לו ליחס זמרי בסוף סדר בלק אצל פסוק והנה איש מבני ישראל בא ולמה המתין עד כאן אלא שבמקום שמיחס וכו' וכמ"ש ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו:
זכר צדיק לברכה. כמ"ש כאן שתחלה זכר את פנחס ואת מעשהו הטוב ואח"כ ברכו הנני נותן לו בריתי שלום וגו' ושם רשעים זהו מ"ש ושם האיש וגו' ושם האשה וזהו רשעים שנים לקללה וזהו המוכה אשר הוכה את המדינית המוכה לשעבר שנהרג אשר הוכה את המדינית שחלקו עם המדינית בגיהנם ומ"ש ושם האשה המוכה זהו על הריגתה. וע' ב"ר ריש פ' מ"ט ובפירושי שם:
הכתוב מתמה עליו. במ"ש נשיא בית אב לשמעוני שלא הי' לו לחטא בזנות כשמעון ואעפ"כ חטא:
ויקחו שני בני יעקב. אחי דינה איש חרבו וגו' ויהרגו כל זכר וגו' אשר טמאו אחותם וכמ"ש ב"ר פ' פ' סי' ו' שאמר בני יעקב וכן לא יעשה אפילו בעובדי כוכבים שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו וגדרו עצמם מן הערויות וזהו ופורץ גדר:
ואת מלכי מדין. במדבר ל"א ח' את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין הרי שהי' צור מלך וכאן כתוב ראש אומות בית אב שהיה ראש וראשון לכולם ושם חשבו שלישי וע' מ"ש לעיל פ' כ' סי' ז' באריכות:
צרור את המרדנים. תנחומא סי' ג' בא לדרוש שמ"ש צרור את המדינים אין זה בעבור מה שעשו כבר שהחטיאו את ישראל אלא בצירוף גם מה שהיו מתנכלים עליהם עוד

להלחם בהם ולהחטיאם עוד וזהו כי צוררים הם לכם גם עתה וזהו הבא להורגך וכו' וע' ילקוט מטות על פסוק נקום נקמת ב' נקמות אחת למדין ואחת למואב אחר שיצאו מהם רות ודוד ודורש עוד בילקוט שם שמואב אחר שהחטיאו נקראו מדינים:

המצריים ואדומיים קדמו בחרב. מצרים שנאמר אמר אויב וגו' אריק חרבי ואדומיים שנאמר ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך וכן הוא בתנחומא כאן ובילקוט:

מואבים ועמונים. וכמ"ש בספרי כאן באותה שעה עמדו עמונים ומואבים ובנו להם מקולים וכו' והשיבו שם נשים עי' ב"ק דף ל"ח ב' ובתוספות שם. ובמ"ש כאן נדחו דבריהם שגם דעת הגמרא כמ"ש כאן עי' ב"ר פ' ע"ד סי' ט"ו מה שכתבנו שם בפירושנו ומה שלא הזכיר המדינים שקדמו בעבירה כי המדינים פרע להם מיד והרגם כולם ונשכח זכרם מן העולם ומ"ש עוד שם מדין בתנ"ך היא אומה אחרת ששמה מדין וכמ"ש לקמן פ' כ"ב סי' ד' לדעת יש אומרים אך עמון ומואב שלא נפרע מהם מיד עד אחר שיצא מהם רות ודוד צוה עליהם לדורות לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' דברים כ"ג ואעפ"י שלא נזכר בתורה רק ויחל העם לזנות אל בנות מואב גם עמון בכלל זה כי אחים ושכנים הם וכמ"ש בספרי הנ"ל ויש בפסוקים אלו לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' ראי' שגם עמון הי' עם מואב להחטיא לישראל ועל כן הושוו בעונש זה גם כתוב הטעם על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואשר שכר עליך את בלעם ולא פי' כאן מי שכר הרי שגם עמון שכר ועל כן זכר את עמון בתחלת הענין ובסופו אלא שמואב הי' העיקר בזה וכמפורש:

פסקה ה

כי תקרב אל עיר. דברים כ' פסוק י'. לא תדרוש שלומם דברים כ"ג ז' ופסוק זה כתוב אצל עמון ומואב ולמדין מדין מהם שהרי מפורש אצלם שהחטיאו את ישראל וגם הם הלכו עם זקני מואב אל בלעם אלא כשנכתב פסוק זה במשנה תורה כבר נאבד מדין:

חנון בן נחש. מלך בני עמון:

ומלכי צובה ומלכי מעכה. כצ"ל ארם צובה ומלך מעכה ומ"ש ועם בני עמון ד' אומות שנצטרפו לבני עמון עוד ד' אומות כמפורש בש"ב יו"ד וישלחו בני עמון וישכרו את ארם בית רחוב ואת ארם צובה עשרים אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים עשר אלף איש הרי ד' אומות לבד בני עמון:

וכתיב וירא מואב. פי' גם גרם שהיו כל ישראל בסכנה גדולה. ומ"ש עם ארם נהרים זה אינו בש"ב יו"ד אך הוא בד"ה א' י"ט הביאני לזה המפרש עץ יוסף על התנחומא:

פסקה ו

לפי שכתוב כי תצור. דייק מ"ש צרור והיה די שיאמר צור כמ"ש כי תצור דברים כ' י"ט ודורש ע"פ מדה ט"ז דכאן הי' צרה כפולה שבמקום שכתוב תצור כתיב לא תשחית את עצה אך כאן צרירה כפולה שגם עצה ישחית ע"פ מדה י"ז שמפורש כן אצל מואב. ומ"ש את המדינים גם מואב ועמון בכלל (ונידון במדה כ"ה שהרי מדין ומואב ועמון בכלל של המחטיאים ולשכור בלעם ויצא מדין מן הכלל כמ"ש צרור את המדינים לא על עצמו יצא אלא על הכלל כולו יצא לצרור אותם וכנ"ל בסימנים הקודמים):

אלא יהושפט. מדקאמר ויאמר יהושפט יש אותו דבר ה' אבל יורם לא אמר כן הוא בתנחומא:

גזירה שיהרג עם אחאב. כמ"ש סדר עולם פרק י"ז וכאן כשהלך עם יורם כבר נגזרה עליו במות אחאב וכאלו לא הי' מלך מאז ודבר זה לא ידע אחר רק הנביא אלישע הכיר וידע ע"כ במקום זה לא כתוב בו מלך ע"פ מדה ט':

המואבים בידכם. המואבים נופלים בידכם כ"ה בתנחומא כאן:

ונקל זאת בעיני ה'. לפי פשוטו משמע לא די שעשה לכם נס המים שזה דבר קטן וקל אלא עוד יעשה שיתן מואב בידכם וא"כ יקשה איזה דבר קשה חלילה לפניו שהוצרך לומר שזה דבר קל הוא ע"כ דורש ונקל זאת על סיפא דקרא ונתן את מואב בידכם שיתן אותם בידכם בדרך קל ובזוי וא"כ יקשה שהרי אמר להם בפירוש וכל עץ טוב תפילו וגו' ולמה הוצרך לומר ונקל זאת ע"כ דורש ע"פ מדה ל"א מדה ט"ו תחלה אמר והכיתם וגו' וכל עץ טוב תפילו וגו' ועל זה הקשו לו התורה אמרה וכו' ואתה אומר וכו' וע"ז השיב ונקל זאת וזהו ההכרעה כמ"ש לא תדרוש שלומם כנגד וקראת אליה לשלום ומ"ש וטובתם כמ"ש וכל עץ טוב תפילו. וכל חלקה הטובה וגו'. לכך נאמר צרור צרירה כפולה כנ"ל בריש הסימן ומ"ש והכיתם אותם רומז למ"ש אלישע בפירושו והכיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחר. והנה המדרש הביא לענין שכתוב אצל מואב ללמד על מדין וכמ"ש בסימן הקודם לענין לשאול בשלומם שלמדים מדין ממואב ועמון כן גם לענין טובתם כי טעם אחד לשניהם וע"פ מדה ט"ז בצרור דורש מדה י"ז ושם ע"פ מדה ט"ו ול"א ודרך קצרה ששאלו והשיב:

פסקה ז

כל מקום שנופלין לעיל פר' כ' ריש סימן כ"ו תנחומא סימן ד':

וידבר ה' אל משה. במדבר א' וס"ד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לרמוז כמו שמנאם כאן במדבר בעשיית הדגלים כך מנאם בצאתם ממצרים

לדרוש שמ"ש ביצאתן ממצרים ויסעו וגו' כשש מאות רגלי שאין פירושו שהתורה הודיעה לנו שכך היה מספרם בלא מנין אלא שגם אז מנאם וזהו מ"ש הרי קבלן במצרים במנין היינו משני הפסוקים יחד:

בערבות מואב. כמפורש בפרשה בראשה ובסופה בערבות מואב:

פסקה ח

תנחומא סימן ה':

ונתתי אותה לכם מורשה. בתחלת שליחות משה בריש וארא הרי שנתן הארץ בירושה לאותן שהיו במצרים ובניהם יורשים חלקם ועכ"ז לא חלקה להם שצפה הקב"ה שהרבה משפחות נשארו בלא יורשים שיכלו כל המשפחה:

ובני שמעון. שמות ו' ט"ו וכשאתה קורא כאן בסדר פנחס חסר אחד היינו אהוד. ובתנחומא הגי' אין שם לא אהוד ולא צוחר וחושב שם אצבון מגד שחסר כאן בפנחס הרי ג'. וכאן במדרש חושב ה' שחסרו מבנימין ובתנחומא אינו חושב אלא ג' שחסרו מבנימין ושניהם אמת שמנה כאן לבנימין ה' בנים בלע אשבל אחירם שפופם חופם ובסדר ויגש חושב בני בנימין יו"ד כמ"ש ובני בנימין בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים וארד וחסרים כאן ה' אלא שכאן חושב לבלע שני בנים ארד ונעמן שנעשו שתי משפחות הרי לבנימין ז' משפחות וחסרים ג' וע' רש"י כאן בחומש וצריך להגיהה כאן כמ"ש בתנחומא:

אין זנות שאינה עושה. פי' שאינה גורמת נגף:

ועמדו על בורים. שכבר כלו מתי מדבר כמ"ש לעיל פרשה י"ט סימן ז' וגם מתו החוטאים בזנות פעור כמ"ש כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרביך ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום דברים ד'. ועם כל זה ליוצאי מצרים נחלקה הארץ מי שהיו להם יורשים ירשו חלק אבותיהם והמשפחות שכלו ירשום אחיהם משבטם ולא משבט אחר:

פסקה ט

זש"ה מדינים ישבית. תנחומא סימן ו' ובא לפרש מ"ש לאלה תחלק הארץ וגו' אך בגורל יחלק את הארץ ועל זה הביא הפסוק מדינים ישבית הגורל שהגורל משבית כל ריב אעפ"י שהיה להם סימנים מיעקב באיזה מקום יהיה נחלת כל שבט אעפ"כ אין הסימנים מבוררים ולא הגבולים והתחומים ידועים ע"כ עיקר החילוק ע"פ הגורל:

ויריתי לכם גורל. יהושע אמר כן לענין חלוקת הארץ:

אלה הנחלות. יהושע י"ט נ"א:

וזו היתה יתירה. לבד שאלעזר מכוון ברוה"ק ויהושע מסכים לו בגורל עוד דבר יתר הי' שהגורל עצמו היה צווח ומדבר ודורשים ממ"ש על פי הגורל שהוא מיותר שכבר אמר בפסוק הקודם אך בגורל יחלק את הארץ ומהו על פי אלא לדרוש שהגורל הי' לו פה ומדבר ע"פ מלאך והכל מרומז כאן מ"ש איש לפי פקודיו יותן נחלתו היינו תחלה ע"פ אלעזר ואח"כ אך בגורל ע"י יהושע כמ"ש ויריתי לכם גורל ואח"כ ע"פ הגורל וזהו מדינים ישבית הגורל:

פסקה י

ותקרבנה. תנחומא סי' ז':

ויתפרקו כל העם. וס"ד אשר באזניהם. ולא מאזני נשותיהם שלא רצו ולא נתנו. ע' לעיל פ' כ' סוף סי' כ"ג:

וישובו וילינו עליו. וכתוב שם לפניו ולאחריו והאנשים שהוא מיותר לדייק שהאנשים הוציאו דיבה ולא הנשים והאנשים מתו ולא הנשים ומ"ש ועליהם נגזרה גזירה פירושו על המרגלים שהם אמרו לא נוכל לעלות:

הנשים לא היו עמהם בעצה. פי' שלא שמעו לדברי המרגלי' וכמ"ש לעיל פ' ט"ז ריש סי' כ"ג בן כ' בין שהי' עמהם בעצה בין שלא הי' עמהם בעצה וכו' ע"ש עוד וע"ז אמר כאן אבל הנשים לא היו עמהם בעצה להאמין למרגלים:

שכתוב למעלה מן הפרשה. ובתנחומא הגי' שהרי כתיב למעלה פי' שקודם פרשת ותקרבנה בנות צלפחד כתיב כי אמר ה' להם וגו' ודורש סמוכין וכמ"ש ויק"ר פ' כ"ט סי' ה' למה לא נותר איש אבל נשים נותרו כי ותקרבנה בנות צלפחד שהנשים בקשו הארץ ולא האמינו לעצת מרגלים ואם נשי המרגלים לא היו עם עצת מרגלים ק"ו על שאר הנשים שלא שמעו וכמ"ש בספרי כאן יפה כח הנשים מכח אנשים. אנשים אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה נשים אמרו תנה לנו אחוזה. ומפסוק זה ולא נותר מהם איש אין לדרוש ולדייק אלא איש אחד לא נותר אבל אשה אחת נשארה ובהכרח לדרוש ע"פ מדה כ"ה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל שכל הנשים היו בכלל הדור הרע הזה ויצאה אשה אחת מן הכלל שאחת נשארה לא על עצמה יצא כי אם על הכלל כלו שכל הנשים נשארו שלא יתכן לדרוש על הכלל כולו על האנשים ג"כ שהרי מפורש שכל האנשים מתו ולא יתכן לדרוש מבנות צלפחד ע"פ מדה הנ"ל שהרי אין אנו יודעים כמה היו בעת החטא אולי לא הי' אז בנות כ' שנה ודו"ק:

פסקה יא

ד"א ותקרבנה. בנות צלפחד וגו' למשפחות מנשה בן יוסף. תנחומא סי' ז' הנ"ל ספרי כאן:

ואם לאו תתיבם אמנו. שהן לא בקשו נחלה בעבור הון ועושר כ"א להקים שם אביהם על נחלתו כמ"ש למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו וזהו עיקר מצות יבום:

אלא להגין להם. ושהו כל הארבעים שנה שצלפחד היה מקושש או מן המעפילים ומת בשנה שניה הרי שבנותיו נולדו במצרים והיו עדיין בתולות:

וכתוב ויקרב משה. בתנחומא ליתא תיבת וכתיב ושם הוא סימן ח' וענין בפני עצמו:

שהפליא מן משה. שהעלים ממנו משפטן של בנות צלפחד כמ"ש ויקרב משה את משפטן לפני ה':

שקלות ורגילות. ואינו צריך עוד לעזרת ה' בזה והאמת כי ה' יתן חכמה:

שהתינוקות קורין. כלומר מקרא מפורש שאינו צריך לדרוש:

ונשמטו הפרות. עם העגלה כמ"ש כי שמטו הבקר וצ"ע למה אמר המדרש הפרות שלא כלשון הכתוב ובקר משמע זכרים ואולי כי דרשו חז"ל שעגלה חדשה היא העגלה ששלחו פלשתים את הארון ומה שם היו פרות אף כאן פרות וצ"ע:

ששגגת תלמוד. אבות פרק ד' שגגת דוד כנ"ל ולעיל פ' ד' סי' כ' דורש באופן אחר על עוזא ע"ש באריכות כל הענין:

פרץ וגו' כי לא דרשנוהו. כמ"ש בפסוק הקודם ויקרא דוד וגו' ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים וגו' והעליתם את ארון ה' וגו' כי למבראשונה (פי' למה שבראשונה) לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו (היינו פרץ עוזא ש"ב ו' ח' בד"ה א' י"ד יו"ד):

אם יבא לך סלעים. מטבעות פשוטות שאינם צריכים מבינות אך מרגליות צריכה מבינות. והביאו להתלמיד חוליא של זכוכית (שקורין פאצערקעס) והוליכו אצל רבו השולחני. ובתנחומא הגירסא חוליא אחת של תינוקות פי' שהתינוקות הולכות בו לתכשיט וזהו כוונת המ"כ ע"פ גרסת התנחומא:

הנשים דנין אותו. זהו את משפטן שהיל"ל את שאלתן אלא משפטן משמע המשפט ששפטו ופסקו והשיב לו הש"י כן בנות וגו' כן ואמת פסקו ודנו:

לפיכך ויקרב משה את משפטן. שהקריב שישפטנו ה' לחלוק הכבוד לה' ולא בעבור שלא ידע אלא הכל ידעו:

שהודה הקב"ה לדבורם. לחלוק להן כבוד בעבור צדקתן כי הדין הכל ידעו כנ"ל:

נתן תתן להם. על פי מדה יו"ד הרבה נתינות:

שהי' בכור ונטל שני חלקים. צלפחד היה בכור כמ"ש ב"ב דף קי"ט הובא ילקוט כאן וכמ"ש בספרי ריש פסקא קל"ג בן צלפחד בן חפר בן גלעד בן מנשה כשם שהי' צלפחד בכור כך היו כלם בכורות ובגמרא שם דרשו שהי' צלפחד בכור ממ"ש והעברת ופי' רשב"ם ממ"ש והעברת כל פטר רחם:

שנטלו בעבר הירדן. שנתן להם משה בעבר הירדן מזרחה עם חצי מטה מנשה שנטלו מזרחה ונטלו בארץ כנען בעבר הירדן מערבה עם חצי מטה מנשה שנטלו מערבה בארץ כנען ע"י יהושע:

בנות צעדה עלי שור. מה שנטלו ע"י משה. ומה שנטלו ע"י יהושע הרי מפורש ביהושע י"ז ד' ומרומז שם בפסוק ה' לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן כי בנות מנשה וגו' ע"ש ודו"ק:

פסקה יג

סבור שנתרצה לו. שהוא יוריש בעצמו לישראל כאן בעבר הירדן ובארץ כנען וכמ"ש בסי' הקודם. תנחומא כאן סוף סי' ט':

גזירתי במקומה עומדת. ומ"ש נתן תתן פי' שיצוה ליהושע ליתן:

אין את יפה מאחיך. בעונש של מי מריבה. וכמ"ש לעיל פ' י"ט סי' ט' וק"ו הוא ומה אהרן שלא חטא נענש אתה שחטאת לא כש"כ:

פסקה יד

כאלו בא בזרוע. וזהו וידבר ה' ודיבור הוא לשון קשה וכן יפקוד ה' בציווי. תנחומא כאן סי' י"א:

מה ראה לבקש. ואע"פ שכתוב כאן שאמר לו ונאספת אל עמך הרי גם בסדר חוקת ובסדר מטות אמר לו כן ורק כאן אמר יפקוד ה' אצל פרשת נחלות אלא שיש לו שייכות ע"פ מדת סמוכין:

אם הבנות יורשות. אע"פ שעיקר מצות ירושה לבן אך ע"פ הדחק במקום שאין בן יורשות בנות ואמר משה א"כ ראוי שירשו בני כבודי אף שאינם ראוים כל כך והשיב לו הקב"ה בניך הפסידו ירושתם וזכה יהושע:

נוצר תאנה יאכל פריה. ושומר אדוניו יכובד:

משכים ומעריב. עי' ספרי פיסקא ק"מ ושם בקיצור ודמיון התאנה לתורה כמ"ש בסוף סי' הסמוך ע' לעיל פ' י"ב סי' ט' ענין זה באריכות וביאור:

פסקה טו

משל. תנחומא ואתחנן סי' ה' וע' בספרי כאן דברים נפלאים:

איני כדאי להנשא. כי יתומה אני ואיני למודה בנימוסי מלך ולא אוכל לצאת ידי כבודו ובסוף יגרשוני מוטב שלא ישא אותי:
אני לא בקשתי להנשא. כי ידעתי שלא אוכל לצאת ידי כבודך ואתה שבקשת אותי והי' ראוי לך שלא תקפיד עלי בשום דבר ואעפ"כ גרשת אותי וא"כ למי לא תעשה כן ע"כ אני מבקש שלא תעשה לאחרים כן:
והי' אומר לו. פי' שבסוף אמר לו ואח"כ הביא ראי' מפסוק גם מתמול וגו' שהיו שבעת ימים כמ"ש שמ"ר פ' ג' סי' י"ד:
אתה החלות. שתיבת החלות מיותר שהיל"ל אתה הראת וגו' ואיך אומר על מה שהראה לו שהתחיל ולא גמר הלא התחיל וגמר יצ"מ קריעת י"ס מן באר שליו והרבה נסים מאד שגמר ע"כ דורש שהכוונה על תחלת שליחותן וכמ"ש ד"ר פ' ב' סי' ח' שהוא שפייס את משה שילך ומשה לא רצה:
אלא אשר יצא. וס"ד ואשר יוציאם ואשר יביאם אני הוצאתי אותם ואיני מביאם והוא יחכה גם להביאם:
קח לך את יהושע. הוא יזכה להביאם אשר זכה בכח התורה וס"ד וסמכת את ידך עליו יד אחד ובפסוק כ"ג כתוב ויסמוך את ידיו עליו שתי ידיו אף שהיה יוצא ידי מצותיו אם לא היה נותן כ"א יד אחת אלא עשה בנדיבתו בטובת עין:
לפי שאמרת אלהי הרוחות. כאן מקום המאמר דלעיל סי' ב' אלהי הרוחות ואחר כתבי זאת מצאתי כן בתנחומא סוף סי' י"א:
כמדליק מנר לנר. לעיל פר' י"ג בסימן כ' פר' ט"ו סי' י"ט. ולענין החכמה ורוה"ק דומה למדליק נר מנר שאין הראשון חסר כלום וזהו וסמכת את ידך עליו היינו סמיכות חכמים לרב דיין וחכם כמ"ש ספרי סדר זה פיסקא קמ"א ע"ש ביתר ביאור ומ"ש ונתת מהודך עליו היינו הוד מלכות וממשלה בזה דומה למערה מכלי אל כלי שלא נשתייר בכלי הראשון כלום כך ניתן כל הממשלה ליהושע ולא נשתייר אצל משה כלום:
ומה שאמרת. ובתנחומא הגירסא ומה שאמרתי לך ושני הגירסאות אמת שתחלה אמר הקב"ה למשה ואח"כ טען משה. ופסוק זה כתוב בסוף מסעי כשצוה על בנות צלפחד שלא ינשאו כ"א לבני שבטם כתוב שם בפסוק ז' ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה וגו' ושם פסוק ט' ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר שהוא מיותר ונדרש ע"פ מדה כ' אא"ע לנחלת ארץ ת"ע לנחלת כבוד וממשלה שהשבט שזכה לכהונה לא יבטל ממנו ומזה למד משה לבקש שלא יסוב גדולתו משבטו וכמ"ש בסי' י"ד שלמד מענין בנות צלפחד שירשו בניו כבודו והשיב לו הש"י שכבר זכה יהושע ועל זה טען משה א"כ

איך אתה מסב גדולתי למטה אחר. ואע"פ שפרשה הנ"ל כתוב מאוחר דורש המדרש ע"פ מדה ל"ב שמקומה כאן שאחר שאמר הקב"ה למשה ליתן נחלה לבנות צלפחד אז טענו בני מנשה שלא תסוב נחלתן והשיב הש"י ולא תסוב וגו' וטענת משה היה אחר פסוק כ' אחר שצוה לו למסור הגדולה ליהושע והשיב לו ולפני אלעזר הכהן יעמוד. וכמ"ש ספרי סדר וילך:

פסקה טז

את קרבני. תנחומא כאן סי' י"ב פסיקתא פ' ט"ז:

כל העולם כלו שלי הוא. בא לדרוש פסוקים של תהלים נ' לא על זבחיך אוכיחך ועולותיך לנגדי תמיד לא אקח מביתך פר וגו' כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וגו' אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה. מ"ש המדרש לא שאני צריך לקרבנות היינו מ"ש לא על זבחיך אוכיחך ועולותיך וגו' ומ"ש כל העולם כלו שלי הוא היינו מ"ש כי לי תבל ומלואה ומ"ש הבהמה שאתה מקריב ובתנחומא הגי' שאתם מקריבים ממנה לפני היינו מ"ש כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ומ"ש אין לפני אכילה ושתיה היינו מ"ש האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה והנה המדרש דורש תחלה פסוק אם ארעב וגו' כי לי וגו' ואח"כ פסוק כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף אלא שכוונת המדרש לדרוש כלל ופרט על פי מדה ל"א שמ"ש אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה הוא כלל ואחר כך הפרט לענין הקרבנות כי לי כל חייתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וגו' ומשמע שאינו צריך לבקש אם ירעב כי יש לו הכל אבל עדיין אני אומר שצריך לאכול ולשתות ע"כ מבקש שיקריבו לו קרבנות על זה אמר אין לפני אכילה ושתיה כל עיקר היינו מ"ש האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה בתמי' עד שמצאתי שאהבה נפשי שהאיר ה' עיני בספרי כאן סוף פיסקא קמ"ג וז"ל וכשם שנאמר ריח ניחוח בשור כך נאמר בבן הצאן וכן נאמר בבן העוף ללמדך שאין לפניו אכילה ושתיה אלא שאמר ונעשה רצונו וכן הוא אומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי שומע אני שיש לפניו אכילה ושתי' ת"ל האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה וככל המבואר ודו"ק:

יו"ד בהמות טהורות. ויק"ר פ' כ"ז סי' ה' לעיל פ' כ' סי' ה' וכאן כוונתו לבאר מ"ש לא על זבחיך אוכיחך לא אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים הרי הקריב בקר וצאן שמקריבים מהם ואח"כ אמר כי לי כל חיתו יער למה הוצרך להזכירם שאין מהם קרבן אלא כוונתו כאומר תדעו שלא למעני צויתי שהרי לא בקשתי מה שביער ובהרים שאינם ברשותכם:

את קרבני לחמי. לאשי ואם הוא לחמו איך הוא לאשי ע"כ דורש לאשי נוטריקון למוד מאשי הם מלאכי השרת שכלם אש ובמקום אחר דרשו שלחמי לאשי הם ב' כ"מ מדה ט"ו והכריעו אם זכיתם לחמי ואם לאו לאשי וכאן מכריע ע"פ נוטריקון ופי' למוד ק"ו מאשי ע"פ מדה י"ז הם החיות והמלאכים שנזונים מאור כבודי אף כי כבודי שאינו צריך לקרבן ועי' שמ"ר פ' ל"ב סי' ד' ושם דורש מפסוק ואתה מחיה את כולם שאתה כי' מְחַיֶה לכולם וכמ"ש בפסיקתא כאן ר' חגי בשם ר' יצחק אומר כתוב אתה ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם ואתה מחיה את כלם ואתה מחיה לכלם וכנ"ל:

עולת תמיד העשוי'. וכי בהר סיני עשו עולה כן הוא בתנחומא פי' כמ"ש מפורש בסוף משפטים ויבן מזבח תחת ההר ושם הקריבו עולות ושלמים כמפורש אך לא בהר סיני עצמו אלא פי' למוד ממי שהי' בהר סיני זה משה ע"פ מדה כ' וי"ז ותדע שאיני צריך לאכול קרבנותיך:

היה אוכל ושותה. ובתנחומא הגי' היה אוכל ושותה ממה שאני אוכל ושותה. וחותם בפסיקתא ובתנחומא והרי דברים ק"ו ומה אם משה שהלך בשליחותי מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולפני יש אכילה ושתי' וגי' התנחומא הקב"ה עאכו"כ:

פסקה יז

בריותי אינם צריכים לבריותי. שיוצאים מהם שאינם אוכלים ושותים מה שמולידים ק"ו הש"י שאינו אוכל מה שברא:

על לוגך כתבתי. כן הגי' גם בתנחומא ואם הכוונה על ניסוך היין הרי הניסוך המועט רביעית ההין ג' לוגין וע"כ פי' ממ"ש הסך נסך שני נסוכין אחד של יין ואחד של מים שניסוך המים הי' בלוג כמ"ש בסוכה במשנה ר"י אומר בלוג הי' מנסך כל שמונה וכמ"ש במשל הולך בנהר היינו שלמים. אך בפסיקתא הגי' ואנא על לוגין דחמרא כתבית דאנא שתי דאנא רוי דאנא שבע תני ר' חייא בקודש הסך נסך שכר לה' לשון שתי' לשון רווי' לשון שביעה לשון שכרות והוא בסוכה מ"ט:

פסקה יח

בהמות בהררי אלף. תנחומא ופסיקתא שם והפסוק בתהלים נ' וע' ויק"ר פ' כ"ב סי' ד' וש"נ ומבואר כל הענין:

פסקה יט

זו סבורה שאצלה הוא סועד. הדבר מבהיל שיהיו אלף נשים עושות אלף סעודות בכל יום וכלן חושבות שיבא אצלה שלא יתכן שיבא רק אל אחת אך על זה נאמר להבין דברי חכמים וחידותם וכלל גדול מסרו לנו חז"ל דברה תורה בלשון הבאי וגוזמא

ודברו חכמים בלשון הבאי וגוזמא ועלינו להתבונן למה שכיוונו כפי התורה והענין בזה כי שלמה שהי' לו אלף נשים לא הי' באפשרי להיות עמהן רק אחת לשלש שנים עת שתתעבר ותניק וכמ"ש לעיל פ' יו"ד ריש סי' ד' שכל הנשים שהיו לאביך כיון שמתעברות אינן רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי וה"ה לימי הנקה וא"כ אם שהיו אחר הנקה היו ממתינות שיבא אצלן והי' אפשר שיהיו ב' או ג' בכל יום שעשו כן איזה ימים עד שנתעברו ולזה כוונו חז"ל אך דברו בלשון רחב:

נחמיה הפחם. הוא נחמי' בן חכלי' וכמ"ש נחמי' ה' י"ד גם מיום אשר צוה אותי להיות פחם בארץ יהודה וגו' ובפסוק י"ח שם ואשר הי' נעשה לי ליום אחד וגו' ומ"ש לא הי' יכול לעמוד לשון גוזמא הוא אלא הכוונה שהי' קשה עליו והי' מוכרח לעשות ומתפאר בו ומכל אלו ק"ו על הש"י שאין כבש אחד לחם שלו אלא לנחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו כדי לזכות את ישראל כמ"ש ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה:

פסקה כ

תשמרו להקריב לי. פסיקתא פ' ט"ז סי' ה' ותנחומא שם ובמדרש משלי פסוק צדיק אוכל כל הענין:

הגמיאני נא. בראשית כ"ד הלעיטני נא בראשית כ"ה ע' ב"ר פ' ס"ג סי' י"ג ושם מבואר:

זו רות המואבי'. ויק"ר פ' ל"ד סי' ח' ובמדרש רות פסוק זה דף מ"ו ושם איתא את שמע מינה תרתי או ברכה שרויה בידיו של אותו צדיק או במעי' של אותה צדקת מן מה דכתיב ותאכל ותשבע ותותר הרי ברכה שרוי' במעי' של אותה צדקת וכן הוא בפסיקתא ולזה כוון המדרש כאן:

אימתי אנו אוכלים. ועשה כך מתוך אכילה ושתיה מרובה למלאות כל תאותו ושמחה של הוללות כי זה כל עולמו:

כששה ככרי כסף. היינו הכוסות והכלים שהיו עליו הרבה מאד ולפי מ"ש כאן אין להבין למה הביא כל דרשה זו לכאן אך בפסיקתא שם אחר שהביא עוד פירוש אחד על חזקי' מלך יהודה ופקח בן רמלי' חתם המאמר ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו אמר להם הקב"ה בני מכל הקרבנות שאתם מקריבים לפני כלום אני נהנה מהם אלא ריח ניחוח תשמרו להקריב לי גם בילקוט כאן קיצר ולא הביא אלא מאמר זה ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו. זה הקב"ה וכו' ריח ניחוח וכדרך הילקוט בהרבה מקומות שאינו מעתיק אלא המאמר העקרי ששייך לענין הפרשה וכאן במדרש חסר העיקר:

פסקה כא

לא שניהם בבת אחת. ע' פסיקתא סוף פ' ט"ז לעיל פ' י"ב סי' ג' תנחומא תשא סי' יו"ד שכתוב שנים ליום והיינו סבורים שנקריבם בבת אחת וכמ"ש בתנחומא שם כשאמר הש"י למשה את קרבני לחמי וגו' אמר משה הירצה ה' באלפי אילים וכו' עד שאמר לו לא כמו שאתה סבור אלא את הכבש אחד תעשה בבוקר וגו' וכן הוא גם כוונת המדרש:

לחם הפנים וקרבנות. אצל לחם הפנים כתיב ויקרא כ"ד ו' שתים מערכות שש המערכת ובתמיד כתיב וערך עליה העולה וזהו עומק כוונת המדרש ע"פ מדת ממעל ומנגד אתם עורכים לפני בעוה"ז וכו' וע' שמ"ר פ' כ"ה סוף סי' ז' וסי' ח' ששייך כאן:

הנה עבדי יאכלו. הכוונה על הסעודה הנצחית שבג"ע:

פסקה כב

שדי לא מצאנוהו. תנחומא כאן סי' י"ד ומשמעו שלא מצאנו שיעשה הש"י דברים גדולים בכח גדול ופסוק זה אמרו אליהוא איוב ל"ז כ"ג והלא אליהוא עצמו אמר שם ל"ו כ"ב הן אל ישגיב בכחו והם ב' כ"מ מדה ט"ו והכריע כאן כשעושה בעצמו הוא משגיב בכחו כאן כשמבקש מבני אדם שיעשו לו לא מצאנוהו שיבקש דברים בכח גדול. וע' שמ"ר ריש פ' ל"ד שהוא שייך כאן:

נותן לפי כחו. סוכות של ענני כבוד מן השמים:

את המשכן תעשה. דבר מועט וקטן בקש מאתנו:

עושנות וצרות בתלמידים. דורש מ"ש על כל מכון הר ציון על שערים המצוינים בהלכה. הוא הבית מדרש ומכון הרב הוא המכון והכן והיסוד של הבית מדרש כמו המכונה של הכיור מ"א ז' ומקראיה הם התלמידים הקרואים ומזומנים בביה"מ וע"פ מדת ממעל ומנגד אנו דורשים שעל שכתוב עשן אצל השכר מן הסתם כך הי' המעשה של הרב עם התלמידים בעשן שלמד אתם תורה בעין רעה ועל הטוב שלמד אתם יהי' חופה בכבוד ונוגה ואש ועל שהי' בעין רעה וחושך כמו עשן וזהו מ"ש עושנות ע"כ גם חופתו ימלא עשן והשכר אנו יודעים איך הי' המעשה וזהו עיקר מדת מנגד:

מלמד שכל צדיק. לפי מ"ש כאן אין להבין איך דורש כי מעשן אין נכווין אך כאן חסר ומשובש וה"ג בתנחומא ואש בחופה למה מלמד שכל צדיק וצדיק מתכווה מחופתו של חבירו מעולה ממנו. וכן בהדיא ב"ב דף ע"ה:

וה' הולך לפניהם יומם. בעמוד אש להאיר להם:

לא כביכורי חודש זה. שאם הי' כתוב לחדשים יבכר הי' משמע שיבכר בכל חודש בשוה אך לחדשיו משמעו בחדשיו המיוחדים כל חודש מיוחד לעצמו חדשיו של הפרי שיבכר בו:

פרי עץ הדר. כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ארבע וכנגדם לעתיד יתן ה' אלו אף במדבר וכש"כ וק"ו בישוב. ארז א'. שטה ב'. והדס ג'. ועץ שמן ד'. ובערבה יתן עוד ג' ברוש תדהר ותאשור:

תחת הנעצוץ. ותחת הסרפד יעלה הדס לרמוז שגם תחת ערבי נחל שהוא עץ רק בלא טעם וריח יתן לעתיד ברוש והדס:

פסקה כג

יספת לגוי ה'. תנחומא סי' ט"ז ובפסוק הקודם מתים בל יחיו רפאים בל יקומו לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת רחקת כל קצוי ארץ והוקשה לחז"ל שאמר לכן פקדת ותשמידם ולא פירש למה ובפסוק יספת כפול לשון ע"כ דורש שמ"ש יספת לגוי ה' שייך לפסוק הקודם לכן פקדת ותשמידם וגו' כי יספת לגוי ה' וע"פ מדה ט' ולא כבדוך כנגד מ"ש בסיפא יספת לגוי נכבדת הרי למוד מסופו שמ"ש בר"ד יספת לגוי כאלו מפורש ולא נכבדת ובזו אותך ומ"ש דור המבול ממ"ש רפאים וכמ"ש ב"ר פ' כ"ו סי' ז' וש"נ שדור המבול נקראו רפאים כמ"ש הרפאים יחוללו מתחת מים וה"ה להשאר שחושב ע"פ מדה י"ז שעליהם ג"כ נאמר לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו. ובילקוט ישעי' כ"ו הגיר' יספת לגוי ה' נתת שלוה לדור המבול שמא קראוך ה' אלא חרפו וגדפו נתת שלוה לפרעה שמא קראך ה' אלא חרף וגדף וכן אצל כלם היינו ע"פ מדות הנ"ל. ובתנחומא איתא הכי נתת שלוה לדור המבול וכו' אלא ויאמרו לאל סור ממנו נתת שלוה לדור הפלגה וכו' אלא אמרו הבה נבנה לנו עיר וכאן חסר. ומ"ש שדור המבול אמרו לאל סור ממנו כן הוא גם בויק"ר ריש פ' ה' ולעיל פ' ט' סי' כ"ד בהדיא:

להוסיף שלוה וכבוד. תיבת שלוה שהזכיר כמ"ש ויק"ר שם ממ"ש ישקיט וכן בתיהם שלום ע"פ מדה י"ז יספת שלוה וכן יספת הב' ג"כ שלוה ומ"ש כבוד ע"פ מדת ממעל וד"ק שאמר יספת ולא פירש ולמוד מסופו שאמר נכבדת א"כ מ"ש יספת היינו כבוד. ומ"ש יספת לגוי ה' תיבת ה' ליתא בקרא ולא בתנחומא:

ואין גוי אלא. פי' גוי הב' של ס"ד אך של רישא דקרא על הרשעים כל אחד למוד מענינו:

בפסח הקרבנו. פירוש אחר לענין הקרבנות וכאן חסר וה"ג בתנחומא בפסח הקרבנו לפניך בעצרת הקרבנו לפניך בר"ה הקרבנו לפניך ביהכ"פ הקרבנו לפניך וכן בחג אפילו

מועד אחד לא בטלנו קרבנות והקרבנות הם בכלל תיבת נכבדת וכמ"ש ישעי' מ"ג כ"ג וזבחיך לא כבדתני וכמ"ש תהלים נ' זובח תודה יכבדנני וזהו מ"ש בפסוק ט"ו שם ותכבדני וההיפך ברישא דקרא שמא הקריבו:

עליך להוסיף לנו מועדות. דורש תיבת יספת שפירושו הוספה על העיקר שישראל בקשו שיוסיף והש"י הוסיף להם עצרת ועל זה השיבו ישראל יספת לגוי נכבדת:

יספת וגו' רחקת כל קצוי ארץ. כן הוא בפסוק ובמדרש הובא בחנם שלא דרש על זה כלל ובתנחומא ליתא:

פסקה כד

תחת אהבתי ישטנוני. תנחומא סי' ט"ז סוכה דף נ"ה:

ע' פרים. בילקוט בשם ר' ברכי' חושב באופן זה ביום א' י"ג וביום ז' ז' הרי כ' ביום ב' י"ב וביום ו' ח' הרי כ' ביום ג' י"א וביום ה' ט' הרי כ' ג' פעמים כ' הם ששים וביום ד' עשרה הרי שבעים:

שנאמר והם תחת. תיבת והם מיותר ובתנחומא ליתא וה"ג שם והיו צריכים אף הם לאהוב אותנו שנאמר תחת אהבתי שדורש הפסוק ע"פ מדת ממעל ומדה ט' וי"ז תחת אהבתי שאני אוהב אותם שאני הייתי מקריב עליהם כמפורש בתורה היו צריכים אף הם לאהוב אותנו ולא די שאינם אוהבים אלא גם היו שונאים וזהו ישטנוני ודו"ק. ובמדרש תהלים ק"ט גורס עוד מ"ש בסיפא דקרא ואני תפלה שאני מתפלל עליהם שירדו גשמים:

לפיכך אמר הקב"ה. בתנחומא הגי' לפיכך אמר הקב"ה כל שבעת ימי החג שהייתם מקריבים לפני קרבנות על עובדי כוכבים הייתם מקריבים שבעים פרים עכשיו הקריבו על עצמכם ומ"ש לפיכך וכו' פירושו ממ"ש עצרת תהיה לכם משמע שהימים הראשונים לא היו לכם וע"פ מדת מנגד ע' פרים כנגד ע' בני נח שזהו מספר הע' אומות שכל ע' בני נח העמידו משפחות:

גלגלו במה שאתה מוצאים. בתנחומא הגי' כאן כך אמר הקב"ה לישראל כל קרבנות שהקרבתם בז' ימי החג על עובדי כוכבים הייתם מקריבים אבל ביום השמיני נגלגל אני ואתם במה שאתם מוצאים בפר אחד ואיל אחד:

פסקה כה

שאם ילך לאכסניא. יתבאר בדברי הזוהר שבימי הסוכות הוא קבלת האושפיזין עלאין:

המועדים נאים לכם. גירסת התנחומא אמר הקב"ה לישראל השמחה נאה לכם המועדים נאים לכם יו"ט נאה לכם לכך נאמר עצרת תהיה לכם:

סמוכים לעד לעולם. וכתוב אחריו פדות שלח לעמו צוה לעולם בריתו שעל שפדה אותם ממצרים ע"כ ציוה להם תורתו ובריתו והמועדים התלוים בהם שכולם זכר ליציאת מצרים גם כמ"ש במזמור זה זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה':

פרק כב

פסקה א

איש כי ידור נדר לה'. או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו אינו אומר ומצווה לידור ולהשבע כל איש אלא אם נדר ונשבע מצווה שלא יחל דברו ומ"ש דברים י' כ' ובשמו תשבע היינו אם מקיים כל הפסוק את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק אז ובשמו תשבע וכמו שמפרש הפסוק והולך וכן ונשבעת חי ה' באמת ובמשפט ובצדקה אם יש לך אמת ומשפט וצדקה אתה יכול להשבע. וכל מאמר זה בתנחומא ריש מטות וכאן חסר ראש המאמר מהו נדר ומהו שבועה וההפרש שביניהם אלא שאין הדברים הכרחים להבנת המאמר שבכאן על כן לא העתקתים ונפש היפה אדרשנו משם:

אברהם איוב ויוסף. שמצאנו בהם שנשבעו אברהם הרימותי ידי וגו' שהוא שבועה כמ"ש רש"י בחומש איוב כמ"ש איוב ריש כ"ז חי אל וגו' ויוסף כמ"ש וחטאתי לאלהים ואמרו בב"ר פ' פ"ז סי' ז' שהוא שבועה עי' מש"ש ומה שהקדים איוב ליוסף על שאיוב דומה לאברהם שהש"י העיד עליהם שהם יראי אלהים אך יוסף אמר בעצמו את אלהים אני ירא והנה גם בעובדי' כתוב שהעיד הכתוב ועובדי' היה ירא את ה' מאד וגם הוא נשבע חי ה' אלא כוונת המדרש להביא אותם שנאמר בהם יראה סמוכה לתיבת אלהים כמ"ש אלהיך תירא:

ומקיימין שבועתם ונחרבו. שלא היו בהם המעלות הנ"ל והיו נשבעים בדברי רשות ודברי הבל אך מי שיש בו כל המעלות הנ"ל כל עסקיהם דברי מצות ועבודת ה' ולאלו מצוה שישבעו כמו בועז ושאול דוד ויהונתן ויואב ועובדי' ואליהו ואלישע שמפורש בהם שנשבעו:

פסקה ב

נקום נקמת. תנחומא סי' ג':

בשביל שאחי'. בתמי' ובתנחומא הגי' לא אמר בשביל שאחי' אעכב:

מיד וידבר משה. הפסוקים סמוכים בלא הפסק וכן הי' המעשה ואמר החלצו בשמחה וזריזות (ילקוט) ולא הרגיש על מיתתו:

אנשים צדיקים. לעיל פ' ט"ז סי' ה':

שגרמו לי להזיק אותם. כאלו קובל עליה שגרמו לאבד אומה שלימה וא"כ הם בכלל כל שחבירו נענש על ידו וענוש לצדיק לא טוב ע"כ לא נתרצה משה בזה ואמר נקמת ה' במדין. אך גירסת התנחומא והילקוט דיקו שלכם מתבקשים שגרמו לי להזיק אתכם שגרמו שנפלו מישראל כ"ד אלף וא"כ היו ישראל מתביישים במלחמתם שהוא בעבור עונותם ומתפחדים במלחמה ע"כ אמר משה נקמת ה' במדין ולא יפחדו ולא יתביישו במלחמה:

פסקה ג

תנחומא סימן הנ"ל:

אלף למטה אלף למטה. אלף ע"פ מדה יו"ד שני אלפים מכל שבט:

י"ב אלף משמרים כליהם. וחושב עוד י"ב אלף לתפלה וכאן חסר ובתנחומא הגי' י"ב אלף חלוצי צבא וי"ב אלף משמרים כליהם וי"ב אלף לתפלה:

שינייך וגו' שכולם מתאימות. זוגות כתאומים ע' שי"ר פסוק זה שדורש על חלוצי צבא של מלחמת מדין. וטעם פלוגתתם שמי שסובר כ"ד אלף דורש מדה יו"ד מהציווי שכתוב אלף למטה ב' פעמים והיש אומרים ג' אלפים דורש מקיום המעשה שכתוב ג' פעמים וימסרו וגו' אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא וישלח אותם משה אלף למטה לצבא:

וימסרו מאלפי ישראל. הילל"ל ויקח ויתן למה אמר וימסרו ולמי נמסרו ודורש שנמסרו זה לזה בעל כרחן ע"פ הגורל. והי"ב של חלוצי צבא היינו מ"ש בפסוק וימסרו וגו' שנים עשר אלף חלוצי צבא. והי"ב של תפלה היינו מ"ש בפסוק ו' אלף למטה לצבא אותם ואת פנחס וגו' וחצוצרות התרועה בידו וכמ"ש במדבר י' וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם וזה ע"י תפלה כמו בר"ה ותענית ציבור א"כ מ"ש בריש פסוק וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה היינו על הכלים:

פסקה ד

מצר למי שעשה בי טובה. וכמ"ש שמ"ר פ' ט' ריש סי' י' במכת דם:

שזו בצד מואב. שנתחברו יחד זקני מואב וזקני מדין בשליחות בלק לשכור את בלעם ובענין זנות פעור בנות מואב ובנות מדין הרי שהיו שניהם סמוכים זה לזה וסמוכים למחנה ישראל ואותה החריבו ישראל ומדין שהי' בה משה סמוכה למצרים וסמוכה להר סיני:

למה שלח פנחס. ולא לאלעזר יהושע וכלב:

הוא השיב חמתו. וקינא קנאתו הוא ינקום נקמתו הוא הכה המדינית הוא יכה המדינים:

כי עבודת הקודש. עליהם בכתף ישאו במדבר ט' היינו הארון והשולחן והמנורה והמזבחות. אלא שע"פ מדה י"ז אנו לומדים שהארון הלך עמהם במלחמת פלשתים בימי עלי ושמואל כמ"ש בשמואל א' ד' ובש"ב י"א במלחמת עמון ולא שאר כלי הקודש א"כ מ"ש כאן אצל מלחמת מדין וכלי הקודש הוא הארון ולא שאר הכלים. ולעיל פ' כ' סי' כ' ולקמן סי' ה' דורש על הציץ וכן הוא דעת ר' יוחנן שאמר בגדי כהונה שבכללם הציץ אלא שבציץ כתוב עליו ביחוד קודש לה'. ע' לעיל פר' י"ט סי' י"ט ואם יצא כה"ג בבגדי כהונה להר הבית לוקה זהו אם יצא לצרכו אך לצורך כל ישראל במלחמה ע"ז נצטוו כמ"ש אצל שאול ודוד שהיה הכהן בכל מלחמותיהם עם החושן והאופד וה"ה לכל שמונה בגדים:

ואת מלכי מדין. וס"ד ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב:

בה יפול. עי' לעיל פ' כ' סי' ט':

ויביאו אל משה. את השבי ואת המלקוח ואת השלל:

שהיו כלם תלמידי תלמידיו. אפילו פנחס תלמיד אלעזר ואלעזר תלמיד אהרן ואהרן תלמיד משה אף כי שאר העם:

פסקה ה

לא יגרע מצדיק. תנחומא כאן סימן ד' ועי' לעיל פר' ז' סימן ב' על פסוק זה:

נקמת מדין. כמ"ש כאן נקום את נקמת ב"י מאת המדינים אחר תאסף אל עמך שמאחר שכתוב נקום נקמת הרי כתוב ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע שנקרא נקמה שמחה לפי שהתאוה לזה והתפלל שיתן לו ונעתר לו וזהו לא יגרע מצדיק עיניו ובפסוק הקודם לא יחיה ורע זה בלעם כמ"ש פעמיו ירחץ בדם הרשע ומשפט עניים יתן כמ"ש נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים:

ומ"ש ואת מלכים לכסא. פי' על מלכי מדין שהרג על חלליהם רש"ש יודע אני שבלעם כמ"ש יהושע י"ג אצל בלעם ג"כ אל חלליהם ועי' לעיל פ' כ' סוף סי' כ' איך דורש:

שכתוב בו קודש לה'. שמות כ"ה ל"ו אצל הציווי ושם ל"ט ל' ומצל המעשה וא"כ עליו הכוונה מ"ש וכלי הקודש וכמ"ש בסי' הקודם וכמ"ש לעיל פ' כ' סי' כ':

פסקה ו

כתיב ביהושע. תנחומא בסי' הנ"ל:

ק"כ שנה. כמ"ש בסוף התורה ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו ויהושע כתוב עליו בסוף ספר יהושע וימת יהושע בן מאה ועשר שנה:

לא אמר הדבר. כמ"ש לעיל סי' ב' ובתנחומא הגירסא לא אמר מחר אני מת מה יועיל הדבר:

כשם שעשה משה רבינו. ודעת יהושע היה שיותר היה טוב אריכת חיי משה כל מה דאפשר ולאחר נקמת מדין וכן היה סבור על עצמו שיותר טוב שיאריך ימים שכל זמן שהיה יהושע חי לא חטאו ישראל וכמפורש בסוף יהושע ויעבוד ישראל את ה' כל ימי יהושע:

ימים רבים. והלא הימים ידועים שבע שנים שכבשו ושבע שנים שחלקו ולמה אמר ימים רבים והיל"ל שבע שנים אלא לדרוש שהיה אפשר לו לקצרם ולמעטם ועשה אותם רבים וע"כ נתמעטו חייו:

פסקה ז

ומקנה רב. תנחומא סי' ה' ע' ילקוט ירמי' ט' ומ"ש הלכה צ"ע איזה הלכה יש כאן ובתנחומא הגירסא ילמדנו רבינו כמה מתנות נבראו בעולם כך שנו רבותינו שלש מתנות נבראו כמ"ש אבות ריש פרק ד' איזהו חכם וכו' איזהו גבור וכו' איזה עשיר וכו' וכן בירמי':

ובאות מכח התורה. ובתנחומא הגירסא ובאות מגבתו של הקב"ה ובילקוט הובאו ב' הגירסאות:

אל יתהלל חכם בחכמתו. כשהיא חכמת עצמו כפי יצר לבו ולא של הקב"ה וכן גבור בגבורתו עשיר בעשרו שהן שלו ולא של הקב"ה:

שלא היה מתנתן. פי' שמתחלה נתן להם הקב"ה מתנה זו אלא על שחטאו אבדו מתנתן ונעשה שלהם:

אלא חוטפין אותה. ע' השלמת המאמר בילקוט ירמי' ט'. (ומכוונים הדברים במשלי ט' מפסוק ט"ו ולהלן לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. ועצה שייך בעשירות כמ"ש כי ה' אלהיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל ות"א די יהב לך עיטא למקני נכסין):

לפיכך גלו תחלה. כמ"ש לקמן בסוף פרשה כ"ג:

ויגלם לראובני. ד"ה א' ה' כ"ו ועי' עוד סוף פ' זו:

פסקה ח

כי לא ממוצא. תהלים ע"ה ע' ילקוט תהלים שם וילקוט כאן:

שאדם יוצא וכי ממזרח. דורש תיבת מוצא שני משמעות מלשון יוצא מה שיוצא מעירו לסחור גם דורש מוצא על מזרח השמש כמ"ש לשמש שם אהל בהם וגו'. מקצה השמים מוצאו תהלים י"ט. ומ"ש ממוצא וממערב ע"פ מדה ט' כאלו מפורש ממוצא למערב

וממערב למוצא וזה מ"ש והולך ממזרח למערב וזה ע"י ספינות. דוגמא לדרשה זו לעיל פ' כ' סי' כ' שומרים לבוקר שומרים לבוקר ודו"ק:

על המדברות ועל ההרים. דורש מ"ש ולא ממדבר הרים והלא גם במדבר נמצאו הרים רבים אלא דכך פירש ע"פ מדה כ"ב כאלו כתוב ולא ממדבר ולא מהרים ומ"ש אינו נעשה עשיר דורש ממ"ש בס"ד כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים שהוא ההיפך של רישא דקרא כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים שמדברים אלו לא ירים אבל אלהים וגו' ירים וזהו על ידי עשירות אדם מתרומם:

א"ר אבא מרומניא. ראיתי בספר של גדול הדור אחד שנקראו האמורים לפעמים על שם הדרשות שדרשו וכן אפשר כאן שנקרא מרומניא על שדרש תיבת הרים מלשון רוממות ודורש הפסוק כפי מה שכתוב שלא ע"פ המדות:

נכסים. יהושע כ"ב ח' בנכסים רבים בקהלת ה' י"ח אשר נתן לו אלהים עושר ונכסים ודורש נכסים נוטריקון מכסה מזה ומשמעו לדייק אבל נגלים לזה ע"פ מדה ט'. וכן זוזים ומעות וממון לשון משנה הוא ולשון הקודש ונתנו לדרוש שנקראו החומרים בשמות על שם מקריהם ע"פ ממעל ונוטריקון:

וכלשון זה אתה דורש. בשאר שמות הכלים דשא דרגא משיכלא וכדומה הרבה שדרשו חז"ל שבת דף ע"ז ע"ב:

באף שמביא לזה. שאין רעתו של הקב"ה רעה בהחלט כשמשפיל אדם זה מגביה אדם אחר לעומתו וכשאנו רואים שהגביה לאחד בהכרח שהשפיל לאחד על דרך שכתוב אמלאה החרבה. וע' ב"ר פ' ס"ח סי' יו"ד אין לך צרה באה לאדם שאין לאחרים בה ריוח וע' ב"ר פ' ס"ח סי' ד'. ע' ויק"ר פ' ח' סי' א' לעיל פ' ג' סי' א' ושם הגירסא ר' יוסי ב"ר חלפתא:

ואח"כ ומקנה רב. ודורש סמוכין ואין הכוונה ששבט ראובן וגד נטלו כל השלל עצמו שהרי מפורש בתורה עצמה באריכות איך נחלק כל השלל בישראל ולתופסי המלחמה ולא היו לבני ראובן וגד שום יתרון בשלל אך אמיתת הכוונה על השר והמזל וההצלחה כשהשפיל והסיר מזלם של מדין וההצלחה וברכה שלהם אז נמסר לבני ראובן וגד וכן מ"ש ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם הכל באופן זה על ההצלחה והמזל:

פסקה ט

לב חכם לימינו. תנחומא סי' ז' ע' ב"ר פ' ע"ד סי' ה' כי הימין הוא עיקר כח האדם ותשמישו והשמאל טפל לימין ועל שם זה נקראו כל הדברים העיקרים בשם ימין והדברים הטפולים בשם שמאל:

אינה כלום. אין דבריכם כן ולא תדברו כן ובתנחומא הגי' לא תעשו כן:
אל תיגע להעשיר. שלא תוסיף בסיבות ביגיעה כמו בני ראובן וגד שהתיגעו להקדים נחלתן בעבור להוסיף עושר במקנה רב והיה להם לשמוח בחלקם ולבטוח בה' וכדומה לזה לעיל סי' ו'. והנה אם לא היו בני גד וראובן מבקשים ארץ הגלעד היתה מתחלקת לכל השבטים ולא היתה ארץ מובדלת ועל ידם נעשית ארץ מובדלת וגרמה להם רעות גדולות:

פרק כג

פסקה א

מי שהיה נרדף. בתנחומא כאן סי' א' הגי' נרדף מן הגייס פי' חיילות שודדים:
לך עמי בא בחדריך. וסגור דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבר זעם וזה כולל הבריחה ג"כ:
אמר להם הקב"ה כאלו. כאן לקה המאמר בחילוף וכצ"ל לך עמי בא בחדריך וכאלו כל גדולי עולם יראו וברחו משונאיהם אמר להם הקב"ה כל אותן מ' שנה. מ"ש כל גדולי עולם דברי המדרש הם וכמ"ש אצל יותם בן ירובעל ויפתח ואליהו וכל זה הובא דרך אגב וע' בתנחומא:
נחש שרף ועקרב. דברים ח' ט"ו המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב:
מה נסים עשיתי לכם. בכל מסע ומסע כך הגירסא בתנחומא וזהו מ"ש אלה מסעי בני ישראל וגו' ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם מה שמצא וקרה להם בכל מסע ופרט מסע ראשונה ומצרים מקברים ולמדים כל המסעות שהיו בהם נסים כמ"ש במרה באלון ובקדש וכן כלם:

פסקה ב

נחית כצאן עמך. תנחומא סימן ב' מהו נחית. וצ"ע מה משמע מהו נחית שהוא מלשון לך נחה את העם וכמ"ש נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך וכן נחית כצאן עמך. אך נראה שכוונתו שבכל מזמור ע"ז מספר מהנפלאות שעשה להם במצרים בים ובסיני ולא הזכיר במזמור את משה ואהרן אע"פ שנעשה כל הנ"ל על ידיהם ובסוף המזמור כתוב נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן היינו במדבר משמע ולא קודם לכן במצרים ובים ועוד שהיל"ל רעית שאצל הצאן שייך לשון מרעה ולא לשון נחי' או הנהג' כמ"ש וינהג את הצאן אחר המדבר ע"כ דורש תיבת נחית נוטריקון שכל הנסים המבוארים במזמור היו כלם ביד משה ואהרן וע"פ מדה ל"א מוקדם ומאוחר בענין נחית עמך ביד משה

ואהרן על כל המבואר במזמור ולדעת ר"א הנוטריקון נסים חיים ים תורה ומ"ש נסים עשית חיים נתת וכו' הוא ע"פ מדה ט' והנסים היינו מ"ש לעיל במזמור אתה האל עושה פלא וגו' ומ"ש ים קרעת כמ"ש ראוך מים אלהים ומ"ש תורה נתת להם כמ"ש קול נתנו שחקים שכל הנ"ל ביד מו"א. ודעת ר"י שהנוטריקון הוא נפלאות חירות ימין תלוי ראש נפלאות כנ"ל עושה פלא ומ"ש חירות כמ"ש גאלת בזרוע עמך והגאולה הוא החירות ומ"ש ימינך כמ"ש גאלת בזרוע עמך כמ"ש כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם וגו' וכמ"ש בשירה וגו' ימינך ומ"ש ימינך ה' כמ"ש גאלת בזרוע עמך כמ"ש כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם ומ"ש תלוי ראש נכלל ג"כ במ"ש גאלת בזרוע עמך כמ"ש וחמושים עלו ב"י בקומה זקופה וזהו תלוי ראש ודעת ר"י שאינו חושב תורה כי חתם המזמור בים דרכך וגו' ועל זה אמר נחית עד ים סוף ואין תורה בכלל. ומ"ש אצל ר"י ור"ע ד"א הוא מיותר ובתנחומא ליתא כי אצל פלוגתא דתנאי אינו שייך ד"א וכאן כ"א אצל רבותינו אינו אומר ד"א וכן כלם:

ורבותינו אומרים. בתנחומא גורס ר"מ אומר וגורסו אחר ר"ע. ודעת ר"ע לדרוש כל הנוטריקון של התיבה על קריעת ים סוף לבד שעל שחתם המזמור בפסוק בים דרכך ועל זה אמר נחית נוראות היינו בים כמ"ש תהלים ק"ו נוראות על ים סוף. ומ"ש חרון אף עשית בהם כמ"ש בשירה תשלח חרונך יאכלמו כקש ומ"ש ידך הולחמה אותם כמ"ש ימינך ה' תרעץ אויב. וכל הנ"ל ע"פ מדת נוטריקון ודו"ק:

אין מכניסין אותה. שהיו שוכני אהלים במדבר שמ"ר פ' כ"ה סי' ב' מדרש תהלים ע"ח:

פסקה ג

תנחומא סי' הנ"ל:

כשחזרו. אחר שנתרפא הבן וחזר בשמחה היה מספר מה שקרה לו סיבות של צער בדרך. והנמשל על חולי הנפש והבי אלו ישראל שהיו חוטאים וחולים עד אחר פעור כמ"ש כי כל האיש אשר הלך אחר בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום ועד שבאו לארנון שעשו תשובה ונתרפאו וע' לעיל פ' י"ט סי' כ"ד ומש"ש ותבין כאן:

פסקה ד

ישושום מדבר. ע' לעיל פ' א' סוף סי' ב' שהמדבר על שהוא חרב מוכשר לעשות בו נסים יותר מהישוב וע' מש"ש:

ומה מדבר. ע' ב"ר פ' ס' סי' ז' אפטרה וכן כאן וע' בפירושי שם:

שכולו חול. ולשון התנחומא והשיירות אינן הולכות אלא בלילה לאור המזל:

פסקה ה

מלמד שהראה. עיקר הדרשה מפסוק שמביא בסמוך ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי וגו' בסוף ברכה וכתוב לפני פסוק זה ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן ואת כל נפתלי ועל זה דורש כאן הראה לו מדן עומד שמשון וברק בן אבינועם מקדש נפתלי וע' ספרי ברכה שם ורש"י בחומש וילקוט שם ובמכילתא סוף בשלח ושם באריכות וכאן קיצר וכאן דורש גז"ש ממ"ש זאת הארץ שהראה כמו שם ואמר לו זאת שהיא הכל לפניך:

משה מתירא. ע' לעיל סוף סי' ח' שהי' מתירא ומה שכתבתי שם ותבין כאן:

ושמה לא תעבור. דאי כפשוטו שלא יעבור אל הארץ היל"ל ושמה לא תבוא וכמ"ש בסוף סדר האזינו ושמה לא תבא ועוד מאחר שזהו הדיבור האחרון שדיבר הש"י עם משה שמיד אחר זה כתוב וימת שם משה ואיך יסיים לו בדבר רע שכבר אמר לי' כמה פעמים כן ואתא לנחומי במ"ש הראיתיך בעיניך וצעורי קא מצער לי' במ"ש ושמה לא תעבור ע"כ דורש דקאמר על מ"ש עד צוער שהראהו הגיהנם כנ"ל ע"ז אמר הראיתיך בעיניך הגיהנם ושמה לא תעבור וניחם אותו וסיים לו בנחמה. וכידוע שיש לצדיקים דרך לגן עדן שצריך לעבור דרך הגיהנם וכמ"ש בברכות אצל ר' יוחנן בן זכאי ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים:

פסקה ו

וכי הארץ נופלת. תנחומא שם בסי' ד' ועיקר פשוטו שענין הנפילה שייך לגורל כמ"ש הפיל פור הוא הגורל וכמ"ש יחזקאל כ"ד לא נפל עליו גורל וזהו מ"ש ויפלו חבלי מנשה עשרה יהושע י"ז כי לא נפלה לו עד היום ההוא בתוך שבטי ישראל בנחלה. הכל על ענין הגורל שהונח בו לשון נפילה וכן זאת הארץ אשר תפול. רק על שלא כתוב כאן גורל דורש תיבת נפילה כמשמעותה וע"פ מדה כ' אא"ע לנפילת הארץ ת"ע לשר הארץ:

עם גדול ורב. ורם ממנו ודרש ממנו על הש"י כ"י ע' לעיל פ' ט"ז סי' י"א סוטה ל"ה ובילקוט שלח לך:

ראה נתן ה' לפניך. עלה רש אל תירא ואל תחת דברים א' כ"א:

וכי לפניהם היתה. והרי עדיין עומדים חוצה לה ולא באו לתוכה:

זה גבול אשר תתנחלו. סגנון הפסוק ביחזקאל מ"ז י"ג כה אמר ה"א גה (בגימ"ל) גבול אשר תתנחלו את הארץ לשני עשר שבטי ישראל יוסף חבלים ובפסוק י"ד ונפלה הארץ לכם בנחלה הרי כתוב כאן בחילוק הארץ לעתיד ובהפילכם כנ"ל וכאן כתוב חבלים וזהו חבלים נפלו:

אף נחלת שפרה עלי. תיבת אף מיותר ע"כ דורש ע"פ מדה ט' כאלו כתוב אני שפר לנחלה אף שפרה נחלה עלי:

צדק לבשתי וילבשני. לבשתי שאני נאה להלבש וילבשני שהלבוש נאה לי כשאדם פשוט לובש לבוש יקר הלבוש נאה לאדם ואין אדם נאה להלבוש וכן כשאדם יקר לובש לבוש פשוט האדם נאה ללבוש ואין הלבוש נאה לו אך כשאדם יקר לובש לבוש יקר שניהם נאים זה לזה. והנמשל ישראל עם ה' שומרי מצות ה' והארץ ארץ אשר ה' דורש אותה ושוכן בה והרבה מצות ה' תלוים בה הרי שניהם נאים זה לזה וע' לקמן פ' זו סי' י"א: גם באופן זה שבישראל כתוב ועמך כלם צדיקים וירושלים עיר הצדק וזהו צדק לבשתי וילבשני:

כתיב ויאמר יהושע. תנחומא כאן סי' ה' וכאן חסר שייכות מאמר זה לכאן ותשלומו בילקוט יהושע ז' צפה יהושע ברוה"ק שהוא עתיד לחלק את הארץ בגורל אמר אם יתקיים עתה (בענין עכן) יאמרו כל ישראל בדיני נפשות נתקיים בדיני ממונות לא כל שכן התחיל מפייסו בני שים נא כבוד וכן הוא בסנהדרין דף מ"ג וכאן כתוב זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה שלפי פשוטו הכוונה שתפול בגורל לכם ע"כ הביא כאן הגורל של עכן שהוא ראי' על גורל של הארץ:

שאתה אומר אני מת. כדאיתא בסנהדרין מ"ג שיהושע שחד את עכן בדבר אמר לו תן תודה והפטר ועכן הבין שלא יפטרנו ויהרגנו ובווידוי זה ימית עצמו ומ"ש כיון שראה עכן כך היינו כשראה שהגורל מתקרב ליפול עליו שכבר נפל על כרמי ועל זבדי אמר אם אניחנו שיגמור הגורל בוודאי יפול עלי ולא אוכל להכחישו שיאמינו לגורל ולא לי ואהי' נחשב לכזבן מוטב שלא אניח אותו לגמור בטענה זו שינסה להפיל הגורל תחלה על יהושע ופנחס וזהו באותה שעה ועל זה אמר יהושע לעכן שים נא כבוד לה' ותניח לגמור הגורל ולא תבזה הגורל וכשנפל הגורל אז אמר יהושע ותן תודה ודרשו כן שאם כפי מה שכתוב שאחר שנפל עליו הגורל אמר שיתן כבוד לה' בזה שיתוודה היל"ל שים נא כבוד התוודה למה אמר שני מאמרים שים נא כבוד ותן לו תודה ע"כ דורשים ע"פ מדה ל"א שמ"ש שים נא כבוד הי' קודם ויקרב את ביתו לגברים והכבוד הוא שלא יבזה הגורל וכשנפל עליו הגורל אמר ותן לו תודה ומ"ש במדרש ותן לו תודה הוא ציון אחר ואינו שייך למ"ש שים נא כבוד כנ"ל:

אמר ליהושע אם אתה. ובתנחומא הגי' אף אתה הגד נא לי מה עשית. דורש כן ממ"ש ויען עכן את יהושע אמנה אנכי חטאתי הלא התוודה להש"י ומהו ויען עכן את יהושע וכל זה מיותר והיל"ל ויאמר עכן אמנה חטאתי לה' אלא שהי' בזה תשובה ליהושע

שיהושע אמרלו הגד נא מה עשית אל תכחד ממני אז ויען עכן את יהושע הגד נא אתה מה עשית:

והרגו מישראל כתות כתות. זה צ"ע מנין לו ויתכן על שכתוב אמנה אנכי חטאתי לה' ודייק דהכי קאמר די לי שאנכי חטאתי ומה לי לסבול חטא אחרים שחוטאים על ידי:

אני חוטא ומחטיא. שאף שמבואר בסנהדרין שם שהי' רשע גמור היינו בחטאי עצמו אך לא להחטיא אחרים וזהו לה' אלהי ישראל ולא על ישראל:

והסו כל הקהל. דייק כן ממ"ש חטאתי לה' אלהי ישראל למה הזכיר אלהי ישראל אלא על ששתקו כל ישראל לשמוע דבריו:

מעלתי באחרות. ע' ב"ר סוף פ' פ"ה שמעל בד' חרמים ע' מש"ש באריכות:

אלא הגד נא לי ואל תכחד ממני. דורש כופל הלשון ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית ואל תכחד ממני. שעל מ"ש ותן לו תודה על זה השיב אמנה אנכי חטאתי לה' ועל מ"ש והגד נא לי מה עשית על זה השיב וכזאת וכזאת עשיתי היינו דרך כלל ועל מ"ש אל תכחד ממני היינו שיספר דרך פרט ע"ז השיב ואראה בשלל וכל הפרטים:

ואראה בשלל. שהיל"ל ואקח מן החרם אדרת וגו' אלא לדרוש שאמר הסבה שהביאה אותו לחטוא על שהסתכל בענין השלל שכתוב בתורה ושלא כדין החרמת אותם:

אדרת שנער. ע' פר"א סוף פ' ל"ח העתקתיו בב"ר סוף פ' פ"ה:

ואחמדם ואקחם. לא מחמת שאני צריך לקחתי כי עשיר אני אלא ואחמדם ואקחם מחמת חמדה:

מהו ויציקום. היל"ל ויביאום או ויניחום אך ויציקום משמע הצגה והעמדה בכח בחבטה ואין הכוונה שזרקם בכעס נגד ה' חלילה אלא הכוונה שהניחם בלב מלא טענות יגון ואנחה מצער ישראל וזהו לפני ה':

לרדותן. שיראו בעונש אביהם על שידעו ושתקו וע' סנהדרין שם:

א"כ מת"ל וירגמו אותו. מאחר שנצטווה שהנלכד בחרם ישרפו אותו ואת כל אשר לו למה דן את עכן בסקילה. ומ"ש ואת כל אשר לו ט"ס הוא שאצל סקילה לא כתוב ואת כל אשר לו. ומה שדנוהו במיתה ולא היה כאן התראה הוראת שעה היתה מפי ה' ואולי הי' לעכן דין ת"ח שאינו צריך התראה ומ"ש שחלל שבת היינו שהכניס מהמחנה שהיא רשות הרבים לאהלו שהוא רשות היחיד וגם העביר ד' אמות בר"ה וחפר בקרקע הוא ובני ביתו על כן כתוב ויסקלו אותם באבנים לשון רבים אותו וכל עוזריו בחילול שבת:

ומנין אתה מוצא. פי' מנין שהי' בשבת ותירץ אתה מוצא וכו':

כה תעשה ששת ימים. וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והיינו ביום השבת ע' לעיל פ' י"ד סוף סי' א' ביתר ביאור:

השבת קודש הוא. דרש יהושע מדת ממעל והחרים שלל יריחו:

והיתה העיר חרם לה'. סגנון הפסוק והיתה העיר חרם וכל אשר בה לה' וצ"ע איך דורש ואולי הכוונה על סוף הענין וישבע יהושע וגו' וסמוך לו ויהי ה' את יהושע במה שהשביע וכן על החרם ואולי הכוונה במ"ש חרם לה' שהוא צוה והסכים ומ"ש עשה יהושע מדעתו פי' שדרש מדעת תורתו ועשה שלא מדעת חכמי ישראל וע' שמ"ר פ' י"ט סי' ג' ומה שכתבתי שם. ומ"ש שהסכים הקב"ה על ידו מפורש ומבואר על שכתוב שאמר ה' ליהושע חטא ישראל הרי שהסכים על החרם ואמר לו חרם בקרבך ישראל וכן הוא בילקוט יהושע:

פסקה ז

שנו רבותינו. ע' ברכות דף מ"ח ב' תנחומא כאן סי' ו' משנכנסו לארץ יהושע תיקן ברכת על הארץ ועל המזון:

משחרבה התקינו בונה ירושלים. ובגמרא איתא שדוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים וכו' וכאן בכוונה שעיקר הברכה תיקן דוד שהוא התחיל לבנות ירושלים ואחר החורבן הוסיפו בתחנונים:

מברכת על הארץ. על שמזכיר בה הרבה דברים ארץ חמדה ברית ותורה ויצ"מ וחיים וכו':

כשהרג יהושע. ע' שמ"ר פ' ל"ב סי' ב' ובילקוט ירמי' ג' ארץ שכל מלכי עולם נתאוו לה שנאמר מלך יריחו אחד מלך עי אחד ואין בין יריחו לעי אלא ג' מילין אלא שכל מי שקונה בחוץ לארץ ואינו קונה בארץ ישראל לא הי' נקרא מלך וזהו שדורש שהיו בארץ ס"ב מלכים באופן זה שהי' להם מדינות גדולות בחוץ לארץ ומדינה קטנה בא"י ומלכו שם ובימי יהושע היו שם ל"א מלכים וכן בימי סיסרא ואין הכונה שהיו בזמן אחד שהרי מיהושע עד סיסרא ערך מאה וכ"ח שנה וע' ב"ר פ' נ"ג סוף סי' יו"ד שיהושע הרג ס"ב מלכים שמ"ש מלך יריחו אחד פי' הוא ואנטקיסר שלו וכן כלם. וע' שיר פסוק כרם הי':

אז נלחמו מלכי. פי' שבאו מלכים עם סיסרא כמו שבאו אז במלחמת מלכי כנען עם יהושע כמו שהיו במלחמת כנען ל"א כך היו במלחמת סיסרא ל"א ופי' למה באו על מי מגידו לשתות מים הטובים שבארץ ישראל ובצע כסף לא לקחו:

לארץ שהיא חביבה. כמ"ש לעיל בסי' ו':

פסקה ח

לא איש אל ויכזב. תנחומא סי' ז' ומ"ש ד"א מיותר וט"ס ובתנחומא ליתא. וע' כל זה בראשית רבה פרשה נ"ג סימן ד' ולעיל פרשה כ' סימן כ':
ידוע תדע כי גר. ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה:

פסקה ט

שני פרים תאומים. כמ"ש לעיל פ' י"ג ריש סי' י"ג ובפר"א ריש פרק ו' שבכל מקום שכתוב שני שני המאורות שני השעירים שניהם מלאים דורשים שהיו שניהם שוים ממש וכן כאן שני פרים שעל שתיבת שנים מיותר שני המאורות מיעוט מאורות שנים ותי' שני מיותר וכן שני השעירים סתם שעירים שנים וכן שנים פרים ע"כ דורשים על שיוויים:
והטילו עליהם גורלות. צע"ג שהרי מפורש ויתנו לו שני פרים ויבחרו להם הפר האחד ובמעשה כתוב בחרו לכם הפר האחד ובמקום בחירה אין גורל. אחר זמן רב התבוננתי עוד הפעם במאמר זה שאמר תחלה שבשעה שאמר אליהו לעובדי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה וגו' ואח"כ אמר מה עשה אליהו אמר להם בחרו שני פרים תאומים הרי שהמדרש סותר דברי הפסוק שמפורש ויבחרו הפר האחד וכן בחרו לכם הפר האחד ואיך אמר המדרש בחרו שני פרים. וענין הגורל מנין. ובהכרח דכאן נשתבש והוחלפו הפסוקים ותחלה דורש את הפסוקים. ויאמר אליהו אל העם וגו' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וגו' היינו שאמר כן לאחאב ולעם שיצוו ויתנו הרשיון ויתרצו בהסכם כלם לעשות כן ועל זה כתוב ויאמרו טוב הדבר ואח"כ כתוב ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד. והעיקר חסר שאחר שכתוב טוב הדבר היה צריך לומר שנתנו להם שני פרים ואח"כ יאמר בחרו לכם ע"כ דורש המדרש שמ"ש בחרו לכם הוא תחלת המעשה ופירושו בחרו לכם שני פרים שאחר שהסכימו המלך והעם ואמרו טוב הדבר אמר לנביאים שהם יבחרו ויקחו שני פרים כנ"ל וכן אצל נטילת רשות מהעם כנ"ל פירושו ג"כ ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם פירושו שהנביאים יבחרו ומ"ש הפר האחד בהכרח ע"פ מדה ט' כאלו מפורש ויקחו הפר האחד וכמ"ש בפסוק כ"ו ויקחו את הפר ולא כתב ויבחרו ויעשו וינתחוהו ואצל הפר האחד לא כתוב שיבחרו שדורש המדרש שיעשו כמפורש בתורה בשעירי יום הכפורים שלקחו ובחרו שנים והטילו גורלות איזה לה' ואיזה לעזאזל וכן כאן ע"פ מדה י"ז הפילו גורלות איזה לה' ואיזה להבעל בלא בחירה ואחר שאמרו טוב הדבר אמר אל הנביאים שיקיימו כן וזהו ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם היינו בדברי המדרש שיבחרו שני פרים שזהו תחלת המעשה ומ"ש הפר האחד בהכרח ע"פ מדה ט' כנ"ל כאלו מפורש ויקחו הפר האחד

אחר הגורל בלא בחירה וכמ"ש בריש פסוק כ"ו ויקחו ולשון המדרש כאן ובתנחומא נלקה בחילוף הפסוקים וביתיר. וכך צ"ל שבשעה שאמר אליהו לעובדי הבעל ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה הפר האחד ואנתחהו ואש לא אשים מה עשה אליהו אמר להם בחרו לכם וגו' בחרו שני פרים תאומים מאם אחת הגדלים על מרעה אחת והפילו עליהם גורלות אחד לשם ואחד לבעל ופרו של אליהו מיד נמשך והפר שעלה לשם הבעל נתקבצו ת"נ נביאי הבעל ות' נביאי אשרה ולא יכלו להזיז רגלו עד שפתח אליהו ואמר לו לך עמהם וכו' ומ"ש במדרש אחר הגורל ובחרו לכם הפר האחד בוודאי ט"ס שאחר הגורל אין בחירה גם בילקוט ליתא והרבה יגעתי במאמר זה וברוך ה' שהאיר עיני כנ"ל ולקורא הרגיל בפירושי ע"ד המדות ואחר שיהיה יגע ועמל הרבה בפסוקים ובמדרש כמו שעמלתי יערב לו ג"כ ומכלל הן וכו' ודו"ק מאד:

ולא יכלו להזיז רגלו. שהרי אליהו תלה המעשה בהם כמ"ש ויתנו וגו' ויבחרו וגו' ועשו ראשונה שלא יהיה להם פתחון פה על אליהו לאמר שעכב עליהם ואיך כתוב ואח"כ אשר נתן להם ולא קיים דבריו שיעשו הם הכל והם שני כתובים מכחישים והכריע ע"פ מדה ט' שבאמת קיים הכל שבחרו ולקחו אלא שהפר עכב עצמו בטענות אלו ולא הועיל מה שבחרו ולקחו גם לא הועיל מה שאמר אליהו לפר עד שנתן בידי. הרי שיש לנו ללמוד מהפר איך להתרחק מעבודת כוכבים:

משולחנו של יהושפט. ע' חולין דף ה':

פסקה י

המדבר הייתי לישראל. ויקשה באיזה אופן ידמה הש"י למדבר ולארץ מאפליה ע"כ דורש א"ת המדבר אלא המדבר הייתי לישראל וגירסת התנחומא המדבר הייתי לישראל דבר ולא עושה וזה ע"פ מדה ט' שלא יתכן שיאמר המדבר הייתי והלא בכל התנ"ך מפורש איך שהיה תמיד מדבר לישראל ע"כ בהכרח לפרש ולא עושה וכן אם ארץ מאפליה ג"כ ע"פ מדה זו אם לארץ הבטחתי להכניסם ולא קיימתי ואחרתי מלהכניסם ועי' לעיל פר' א' סי' ב':

פסקה יא

לה' הארץ ומלואה. הכוונה על ארץ ישראל שהיא ארץ ה' וכמ"ש ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה וכדומה ואיתא בספרי ובזכות שדורש אותה דורש כל הארצות וכן פסוק כי לי הארץ מדבר ג"כ בא"י כמ"ש והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ ואיך ישבו ישראל בארץ אחרת ונכרים בארצי ועי' לעיל סי' ו':

פסקה יב

כח מעשיו. תנחומא כאן סימן יו"ד הנ"ל עי' ב"ר פר' א' סימן ב':

לבראת לכם ארץ חדשה. וכמ"ש כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו' כן יעמוד זרעכם ושמכם וכל מה שיהיה לעתיד כבר עשה משה ביציאתם ממצרים כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וא"כ היה צריך לבראת ארץ חדשה כמו לעתיד וזהו שאמר יכול אני לעשות ארץ חדשה וכו':

פסקה יג

והקריתם לכם ערים. תנחומא כאן סימן י"א:

זכור רחמיך. עי' ב"ר ריש פר' כ"ב:

אלא הוצאת וכו' גרשת אותו. הלשון כפול והם שני נוסחאות משני מקומות:

לכך נאמר זכור רחמיך. הרחמים והחסדים שעשית מעולם שכבר הורגלת לעשות ולא רחמים חדשים אלא מעולם מאדם הראשון שלא עשית עמו כפי חטאו כך חטאות נעורי ופשעי אל תזכור וגו' טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ושם בב"ר בשינוי ושם פירשתי ומ"ש ממקומו לערי מקלט כמ"ש ב"ר פר' כ"א סימן ט' שמזרח ג"ע קולטת:

כיון שעמד משה. פירוש אחר הוא על פסוק טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך שמורה דרך לחוטאים ההורגים בשגגה שינצלו בערי מקלט:

אסטליות. ע' בערוך ובמ"ע ערך אסטולי שטוב לגרוס אפסטולי ופירושו בלשון יוני ורומי מצבת אבן שכתובים בו דברי ציווי של מלך לעדה וכן צוה כאן להעמיד אבנים כאלה על הדרך במדה מכוונת לערי מקלט וזהו יורה חטאים בדרך ע"פ מדה י"ז:

מכה נפש בשגגה. משמע שההורג בזדון ויברח לשם דין אחר יש לו וכאן לא פירש ופירש בסדר משפטים וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות ופי' בערמה שיהרוג בזדון ויאמר בשגגה הרגתי ושם בפסוק הקודם כתוב ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אך אם יהרוג בזדון וינוס שמה לעיר מקלט לא ינצל אלא יהרג ולא במקלט לבד אלא אפילו נס למזבח ג"כ יהרג:

ומי היה זה שברח למזבח. שע"פ מדה י"ז על כרחך פירושו שהיה מעשה כזה ונמצא בתנ"ך והיינו יואב שהרג לאבנר ועמשא והחזיק בקרנות המזבח ולקחו בניהו משם והרגו והנה גם אדוניהו החזיק בקרנות המזבח אך לא הרג ולא נהרג אז והשמועה באה עד יואב וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח:

ואומר תחכמני ראש השלישי. כאן חסר והגירסא בתנחומא שם את מוצא שחכם גדול היה יואב בתורה וראש לסנהדרין שנאמר יושב בשבת תחכמוני ראש השלישים ודורש

על יואב ע"פ גז"ש כמ"ש ד"ה א' י"א ו' ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש איך לא ידע שכתוב בתורה וכי יזיד וגו' מעם מזבחי תקחנו למות. אך במ"ק דף ט"ז איתא שדורש הפסוק על דוד שהיה יושב בשבת תחכמוני הובא ילקוט שם:

שהלך והחזיק. סנהדרין דף מ"ח ב' עי' מכות י"ב ושם בירושלמי מכות איתא שמ"ש קרנות המזבח פי' סנהדרין שיושבים אצל המזבח והכוונה שהם ידונו אותו וזהו מ"ש במדרש הרוגי ב"ד ובגמרא איתא הרוגי מלכות בית דוד נכסיהם למלכות וכן הוא בירושלמי מכות פרק ב' הערני על זה הרב וכו' מוה' יעקב דוב מהוראדנא ועי' שמואל רבתי פר' כ"ה:

את אשר עשה לי. משמע שעשה נגד כבוד דוד בעצמו לבד מה שהרג לאבנר ועמשא וזהו ששאל מה עשה לו ודורש שהראה הכתב ששלח ביד אוריה אל יואב וצ"ע מנין דורש כן:

שהיה ראש הגבורים. לא שהיה גבור מכלם שהרי חשבו באחרונה ומשמע בפסוקים שאלו שחשב בראשונה היו גבורים יותר אלא על חכמתו וצדקתו שע"כ היה חשוב כנגד ל"ז שע"כ לא כתוב כלם ל"ז על כל אותם שחשב אלא כל ל"ז אצל אוריה שנכתב באחרונה שהוא בעצמו כנגד כלם ועי' בפירוש נחמד למראה ועי' פסיקתא רבתי פר' ב' סי' ג':

ואשר עשה. לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר ויהרגם:

היו סבורים כל ישראל. דורש מ"ש אשר עשה לי יואב אשר עשה לשני שרי ישראל ולא כתב ואשר עשה אלא אשר עשה הרי שהוא ענין אחד שמה שהרג אותם בזה עשה לדוד ע"כ דורש שגרם יואב שחשדו ישראל את דוד שצוה להרגם והרע לדוד החשד והוכרח לעשות פעולות עד שהבינו שלא היה מדוד כמפורש אצל מיתת אבנר ומן הסתם היה כן גם אצל עמשא:

עשה לי כאשר דיבר. שקבל שלמה הקללות על זרעו:

לעלות במרכבו. היל"ל ברכבו ע"כ דורש גז"ש על מרכב הזב:

שאחזתו פלאגרה. עי' מ"כ ופי' במוסף ערוך פדגרא בלשון יוני ורומי חולי רגלים. וצריך לתמוך עצמו במטה ופלך וכן פי' רש"י סוטה דף יו"ד:

ואת יואש עשו שפטים. הגי' בירושלמי פרק א' דקדושין ומחזיק בפלך זה יואש שהפלך מיוחד לאשה כמ"ש סוף משלי וכפי' תמכו פלך ויואש נעשה כאשה על שעשה עצמו אלוה וכמ"ש שמ"ר פר' ח' סימן ב' וכאן הביא שני הדעות דעת הגמרא על אסא ודעת הירושלמי על יואש ועי' מ"כ:

ומפני מה נהרג אבנר. שהרגו יואב כנ"ל ואגב שזכר מיתת אבנר דורש למה נהרג ועי' ויק"ר פר' כ' סוף סימן א' וש"נ ומבואר:

פסקה יד

והקריתם. תנחומא סימן י"ג כל הענין וכתוב שש ערי מקלט את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען שבעבר הירדן במזרח בארץ בני ראובן וכו' כן הוא בתנחומא וכאן אינו מפורש מקום הערים ומפורש בדברים ד' מ"ג והג' שבמערב מפורש ביהושע כ' פסוק ז' חברון וגו' שכם וגו' וקדש וגו' וזהו עצמות מדה י"ז כשלומדים איזה פרשה ויש בה דברים סתומים ומפורשים בתנ"ך ללמדם משם ולפרשם כאלו היו כתובים במקומם:

משה חלק לראובן וגד. שהנחילם נחלתם ממזרח הירדן וכוונת המדרש להקשות כמו שהקשה במכות דף ט' יו"ד שבעבר הירדן שלא היו רק ב' שבטים ומחצה הפריש ג' ערים ומט' שבטים ומחצה הפריש ג"כ ג' ערים ותירץ שבאמת היו מ"ח ערי מקלט שכל ערי הלוים היו כלם ערי מקלט והיו בעבר הירדן יו"ד ערים קרוב לחלק הרביעית לב' שבטים ומחצה ולט' שבטים ומחצה היו ל"ח עיר והחשבון של הערים מפורש ביהושע כ"א שמגיע לכל שבט ד' ערים ולמנשה ב' כאן וב' כאן רק ליהודה ושמעון הגיע ט' ערים משניהם יחד ומשבט נפתלי ג' ערים לקיים מ"ש כאן בתורה מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו וכמפורש ביהושע י"ט ט' כי הי' חלק בני יהודה רב מהם ע"כ נתנו בני יהודה יותר מארבע ולנפתלי רק ג' וזהו מאת המעט תמעיטו אף שאינו מפורש שהי' נחלתו המעוטה מכולם אך מאחר שמפורש כאן ומאת המעט תמעיטו ושם ביהושע מפורש בנפתלי ג' ערים מן הסתם שהי' נחלתו מעוטה מכולם על שהיתה ארצו כנרת טובה מכלם רק בשבט שמעון יש להסתפק אם נתן ד' ככל השבטים ויהודה ה' או שהי' מן המעטים ולא נתן רק ג' ויהודה נתן ו' אך לפי מ"ש בד"ה א' ד' שכל נחלת שמעון היתה שאולה להם שכתוב שם אלה עריהם עד מלוך דוד ואז בקשו נחלה אחרת כמפורש שם א"כ היו כל הט' ערים מיהודה והנה ביהושע שם חשב כל השבטים שנתנו כל אחד ד' ערים כנ"ל אך לא הזכיר את שבט ראובן לפי ספרים שלנו שם אך הוא מפורש בד"ה א' ו' ס"ג ומעבר לירדן וגו' ממטה ראובן וגו' ארבע ערים בצד יהצה קדמות מיפעת:

שלשה ערי מקלט נטלו בגורלם. בהכרח הכוונה שהשלשה שהבדיל משה נכללו ג"כ בתוך המ"ח עיר כמפורש כאן בתורה וביהושע שם שנתנו כל שש ערי מקלט להלוים.

אישי ה' ונחלתו יאכלו. דברים י"ח א':

את מוצא סנחריב. הנה במלכים ב' י"ז מפורש שהי' הגלות של הושע על ידי סלמנסר וכן ע"י פול ותגלת פלסר וסנחריב לא נזכר עד ארבע עשרה לחזקי' אך דעת חז"ל בסנהדרין דף צ"ד שמונה שמות הי' לו לסנחריב ובכללם השמות הנ"ל שלמנסר פול תגלת ומי שירצה לידע ולהבין דברים אלו על מכונם ואמיתם יראה ויעיין בחידושי שנדפס כבר בסוף חלק שמות ושם מבואר כל השייך לענין זה בגמרא ומדרשים וסדר עולם ביאור אמתי ע"פ המדות:

הגלה לראובני. כמ"ש דברי הימים א' ה' כ"ו ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תגלת פלנס מלך אשור ויגלום לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה:

והשני' שבט זבולון ושבט נפתלי. כמ"ש מלכים ב' ט"ו כ"ט בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלסר מלך אשור וגו' וכל ארץ נפתלי ועמו את זבולון כמ"ש ישעי' ח' כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי. וסובר שמ"ש כעת הראשון פי' שכמו שהגלה בעת הראשון לראובן וגד כך הגלה בשני' ארצה זבולון וארצה נפתלי ואח"כ כל שאר השבטים שכיבד כולם במטאטא ולא הניח מהם כלום וע' פתיחה ה' דאיכה רבתי פלוגתא דאמוראי בזה בסדר גליות אלו:

בראשונה הגלה ליהויקים. בשני' ליהויכין בשלישית לצדקי' כמפורש בסוף מ"ב:

והביא אלו שבבבל לכאן. כאן חסר וצ"ל שנאמר ויבא מלך אשור מבבל ומכותא ויושב בערי שומרון מ"ב כ"ד וכן כתוב ישעי' יו"ד ואסיר גבולות עמים ועתודותיהם ששתי:

ונפוצות יהודה. ישעי' י"א י"ב:

סליק בסיום במדבר. בה' אהלל דבר. לפתוח שערים. לפרש אמרים. בספר דברים: